

DĚJEPIS

MĚSTA PRAHY.

SEPSAL

VÁCSLAV VLADIVOJ TOMEK.

DÍL I.

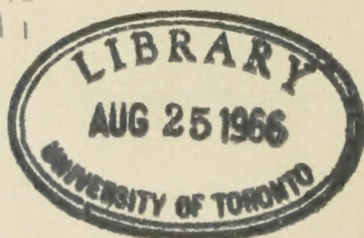
DRUHÉ VYDÁNÍ.

V PRAZE.

NÁKLADEM KNIHKUPECTVÍ FR. ŘIVNÁČE.

(ANTONÍNA ŘIVNÁČE.)

1892.

Tiskem J. Otty v Praze.

PŘEDMLUVA

k prvnímu vydání.

Zevnější příčinu ke skládání tohoto díla zavdalo před šestnácti léty přání některých mužů, tehdáž o zvelebení hlavního města českého všelijak zasloužilých, mně oznámené předním vzdělavatelem dějepisu českého za našeho věku, jenž jinými úkoly zaneprázdněn, přání onomu sám zadost učiniti nemohl. Tehdáž jednalo se o to, aby mi při podstoupení této práce poskytnuta byla jakási zevnější podpora; což však později následkem rozličných proměn upadlo v zapomenutí. Dějepis Prahy stal se mi však již oblíbeným úkolem, i konal jsem přípravné práce k sepsání jeho od té doby beze všech jiných ohledů.

Dílo, které jsem si z počátku představoval kratší, rostlo mi přitom pod rukama, tak že jsem brzy seznal v něm úkol pro celý život. Rozsáhlost látky, jíž se bylo k tomu zmocniti, procházení a pořádání velkého množství podrobných věcí, které teprvé v celosti poskytují nějakého příspěvku, neodstrašovalo mne přitom, poněvadž jsem se čím dál tím více přesvědčoval o důležitosti toho úkolu. Je-li pohled na velkolepé divadlo událostí světových vznešený a ducha zabavující,

má zajisté uzavření se v užším dějinném kruhu, jakož právě v dějepise jednoho místa, svou zvláštní zajímavost. Onde objevují se nám příběhové hlučnější a rozmanitější, za to však pro svou neobyčejnost jako vzdálenější od vezdejšího života; zde spatřujeme při menší rozmanitosti všecko blíž před sebou, v jasnějším světle a ve větším spojení s obyčejným životem, tak že se nám větší dějové právě tím stávají pochopitedlnějšími a jako přirozenějšími.

Snaha má při sepsání dějin Pražských byla obrácena netoliko k zevnějším událostem, nýbrž mnohem více k vyobrazení života společenského v Praze ve všech stránkách jeho, jak dalece k tomu písemné paměti poskytují prostředků; z vyobrazení toho měly dle mého úmyslu události zevnější nabývati lepšího světla. Proto věnováno jest ve první této části mnohem více místa popisu státního, obecního a církevního zřízení, živností obyvatelstva a ústavů veřejných všelikého druhu, než samému vypravování příběhů.

Aby se při různorodé této látce zachovala na zřeteli jednota celku, vzaty jsou za základ hlavního rozdělení celého díla doby časové, velikými proměnami ve společenském životě značně od sebe se lišící. Tím rozpadlo se dílo na šest knih, z nichž první dvě, pro menší hojnost zřídel méně obšírné, obsaženy jsou v tomto prvním svazku; ostatní budou asi obsahovati každá o sobě svazek jeden.

První kniha, nadepsaná Prahou staroslovanskou, obsahuje nejstarší dobu, ve které obyvatelstvo Pražské nebylo ještě spojeno pod vlastním zřízením obecním, kteréž zavedeno teprv zároveň s přistěhováním osadníků německých. Kniha druhá jedná o časích prvního městského zřízení obcí

Pražských při největší převaze nového obyvatelstva německého nad starým českým, od obezdění Starého města za krále Vácslava I až do založení Nového města Karlem IV. Tímto dílem Karlovým, jakož i jinými okolnostmi jeho času, byl spůsoben mocný podnět obyvatelstvu českému v Praze k domáhání se stejného účastenství s německým ve právích a svobodách stavu městského. Zmáhání se národnosti české a zápas její s německou z toho pošlý, k němuž přidružil se potom veliký spor církevní, vyznačuje dobu od založení Nového města až do skončení války Husitské, kteráž bude předmětem knihy třetí. Čtvrtá bude sáhati odtud až do stavovské bouře za Ferdinanda I r. 1547. Jest to doba největší zevnější moci Pražských obcí při výhradném panování obyvatelstva českého po vystěhování Němců na začátku války Husitské. Zřízení obecní převrhlo se však během této doby v přílišnou nevázanost, které Ferdinand I přemožením bouře právě zmíněné učinil konec znamenitým obmezením svobod městských. Pátá kniha sáhala by odtud až do úplného zrušení někdejších městských řádů císařem Josefem II, šestá od toho času až do nynějška.

K většímu objasnění starého místopisu bude dílo provodíno několika historickými mappami, které vyjdou o sobě bez všelikého spojení s jednotlivými svazky, jakž bude právě možné dle prázdně a příležitosti.

V Polici nad Medhují dne 14. Srpna 1855.

V. V. Tomek.

PŘIPOMENUTÍ
k vydání druhému.

Rozsáhlejší badání místopisné, ku kterému jsem sobě cestu našel po prvním vydání dílu tohoto, jakož i naskytnutí se některých nových příspěvků k pramenům dějepisným, bylo příčinou, že jsem již po vydání dílu druhého všelicos mohl doplniti, opraviti nebo jasněji a šířeji provésti než prvotně. Vyhověl jsem tomu částečně již roku 1872 zvláštním vydáním „Oprav a doplňků k dílu I“ nákladem Matice České. Později ještě ledacos jiného k tomu přibylo, a taktéž k následujícím dílům dějepisu města Prahy naskytlo se mi během času všelicos, co bylo potřeba ponapraviti neb rozšířiti.

Když nyní následkem rozebrání prvních tří dílů vydaných nákladem Matice České přichází k tomuto vydání jich druhému, rozumí se samo sebou, že všecko to, co obsaženo jest v řečených „Opravách a doplňcích k dílu I“, zde vřaděno jest na svém náležitém místě, jakož také všecko jiné přičiněno, co se později ke zdokonalení díla naskytlo.

V Praze dne 13. Června 1891.

V. V. Tomek.

OBSAH.

Kniha první.

Praha staroslovanská. Od nejstarších zpráv až do obezdění Starého města Pražského.

Kniha druhá.

Praha za největšího rozšíření měšťanstva německého. Od obezdění Starého až do založení Nového města.

Oddíl I.

Stránka

Oddíl II.

Oddíl III.

KNIHA PRVNÍ.

Praha staroslovanská.

Od nejstarších zpráv až do obezdění Starého města Pražského

(okolo r. 1235).

1.

Vyšehrad. Založení Prahy. Věk pohanský.

Paměti země české začínají se od zpráv spisovatelů řeckých a Římských o lese Hercynském a starých jeho obyvatelích kmene keltického a německého. Cokoli zmínek o Bojích a Markomanech zachovalo se ve zřídlech oněch, svědčí o surové a těkavé povaze těchto národů. Země za dosti dlouhého přebývání jich, jak se zdá, nenabyla značného vzdělání orbou ani jiným spůsobem pokojného zaměstnání. Nepozůstalyť než dosti sporé zprávy o jednotlivých jejich bydlištích, a jména místní a jiné památky o nich svědčící nedají se již dostatečně vysvětliti. Nelze tedy i počátku hlavního města českého hledati v časích starších než po osazení a vzdělání země od národu slovanského.

Ze šedé mlhy prvověku, ozářené nejistými pověstmi národními, vystupuje nejprvé jméno *Vyšehradu*, jakožto nejstaršího sídla panovníků českých, nejstaršího politického a náboženského střediště národu. Nejstarší báseň rukopisu Královorského, vypisující boj k osvobození vlasti a národních bohů od cizích podmanitelů vedením udatného Záboje, mluví již o nadšeném pěvci Lumírovi, „ký slowy i pěniem bieše pohýbal Wyšehrad i wsě wlasti“. Též báseň o soudu Libušině mluví o „otcovském“ zlatém sídle jejím „svatém“ Vyšehradě. Dle nejstaršího podání tohoto byl tedy Vyšehrad sídlem moudrého

soudce Kroka a snad i starších, nám neznámých jeho předků.[1]) Zde nepochybně nalézaly se přední svatyně modloslužeb pohanských; sem svolávala *Libuše* národ na sněmy a soudy, až pohanění její od lítého Chrudoše zavdalo prý příčinu povolání Přemysla Stadického jí za manžela a zemi za kníže.

Kněžně Libuši připisuje nejstarší letopisec český Cosmas, rovněž dle starodávného podání, první založení *hradu Pražského*. Na hoře, kterou se strany půlnoční hlubokým příkopem ohražuje potok Brusnice, a která na východní straně ku podobě prý „delfina čili mořského vepře“ chylí se dolů k řece Vltavě, tedy na nynější hoře zámecké, kázala v hustém pralese [2]) vystaviti hrad, jemuž dáno jméno Praha.

Představoval sobě tedy Cosmas co počátek Prahy vystavení hradu v místě, které ondy a snad ješte delší čas potom zůstávalo porostlé lesem; a nic neodporuje pravdivosti udání tohoto. Stavělit staří Slované, jak ze mnohých svědectví známo jest, hrady své nejraději v lesích a při vodách, které stěžovaly nepříteli přístup, a ve kterých oni bojovati výborně uměli.[3]) Hlavní sídlo Luticů, modloslužbami pověstná Retra, byla ještě v 11. století, dle svědectví souvěkého Dětmara Meziborského,

[1]) S podáním tímto stojí v odporu Cosmas, který vystavení Vyšehradu klade teprv do času dívčího boje po smrti Libuše. (*Scriptt. rer. Bohem.* I. 21.) Naproti tomu ještě interpolator Cosmy při r. 1038 mluví o Vyšehradě: „in metropoli Bohemiae urbe Wissegrad vocata, quae omnium terrae illius civitatum quasi mater et domina est.“ (*Ibid.* 148.)

[2]) Continuo itur in *antiquam sylvam*, et reperto dato signo in praedicto loco urbem, totius Bohemiae dominam, aedificant Pragam. *Cosm.* 20. — Cosmovo odvodění jména Prahy tamže od *prahu*, ačkoliv se zakládá na staré pověsti lidu o muži, jenž prý tam práh dělal v lese, jest uznáno za nedůvodné. Spíše snad souvisí jméno Prahy se slovem *pražiti*, vypražený, vypálený les k vůli založení nového bydliště, jako *mýto* vymýtěné místo v lese k témuž účelu.

[3]) Paludes silvasque pro civitatibus habent, praví *Jornandes* (okolo r. 552). Podobně *Mauricius* (okolo r. 582): In sylvis autem et ad fluvios et paludes lacusque aditu difficiles habitant; a dále: tendunt in sylvas, a quibus plurimum adjuvantur, ut qui apprime sciant proeliari inter angustias. Viz obé v *Šafaříkových Starožitnostech* p. 963, 969.

vůkol obklopena velikým lesem, jehož dotýkati se nebylo dovoleno.[4]) Tak asi i okolo Prahy (hradu Pražského) bylo některý čas z úmysla šetřeno lesu co oblíbené ohrady. Cosmas za svého času spatřoval nepochybně ještě znamenité zbytky jeho před sebou v nejbližším okolí. Jisté jest aspoň, že tehdáž a snad ještě mnohem později zůstával vrch Petřína a Strahova i s příležící stranou nynějšího města pokryt lesem.[5]) Podobně byl dle Cosmy Vyšehrad vystaven v hustém chrastí, odkudž jiné (prý starší) jméno jeho, nejspíš ale jen básnický přímětek, Chvrasten.[6])

Kromě dvou těchto hradů. Pražského a Vyšehradského, připomíná se v nejbližším okolí ještě třetí, jménem *Děvín*, v šedém starověku snad neméně než onino důležitý. Stálť na levém břehu Vltavy o něco výše než na protivné straně Vyšehrad na vrchu, kterýční zrovna nad nynějším kostelíkem Zlíchovským. Již za času Cosmy nestával než ve paměti lidu. Jméno jeho, i jinde v zemích slovanských se naskytující,[7]) jsoucí nepochybně původu mythologického, zavdalo příčinu k pověsti o dívčím boji, který se prý přihodil po smrti Libuše. Již Cosmas podává tuto pověst, kterou po něm Dalemil vypravuje s širšími podrobnostmi. Kdy a jakým spůsobem skutečně se událo rozboření staropamátného hradu tohoto, nedá se nyní ovšem již určiti. Možná, že se velmi záhy uznávalo za příhodné, míti vůbec dva hrady v těchto místech blízko sebe, jeden na pravém, druhý na levém břehu Vltavy, Vyšehrad a

[4]) Est urbs quaedam in pago Riedirerun, Riedegost nomine . . . quam undique sylva, ab incolis intacta et venerabilis, circumdat magna. *Pertz. Mon. hist. Germ.* V. 812.

[5]) Vysvítá to z básně „*Oldřich a Boleslav*“ ve Králodvorském rukopise, též z Dalemila, jenž, jak za to mám, starší text této písně měl před rukama (že na tom miestě stráž měli, temu *lesu* Strahov vzděli, str. 64), konečně z názvu vsi *Obory*, která někdy byla v místech nynější Malé strany okolo tak zvaného Svatojanského kopečka.

[6]) In altera rupe inter arbusta aedificant urbem, quam moderni nuncupant Wissegrad, tunc autem ab arbustis traxerat nomen *Hurasten*. *Cosm.* 21. — Staří národní básníci nejspíš nazývali podobně *Vyšehrad chwrasten*, jako *Vyšehrad svatý*.

[7]) K. p. Děvín moravský.

Děvín; pro tento však vidělo se snad později příhodnější místo býti na nynější zámecké hoře Pražské: pročež opuštěn byl a nový hrad Pražský vystaven. Při tehdejším spůsobu stavby, větším dílem ze dřeva, nebylo takovéto opuštění jednoho hradu a vystavení druhého na lepším místě nic příliš nesnadného ani právě neobyčejného.

Jakkoli založením Prahy nepozbyl Vyšehrad hned všeliké předešlé důležitosti své, nýbrž i několik století potom sloužíval časem ještě za sídlo knížatům českým; nicméně zdá se, že velmi záhy Praha nacházela většího oblíbení a stala se tudy předním sídlem země. Cosmas uvodí již první nástupce Přemyslovy, knížata pohanská, jmenovitě Neklana,[8]) se sídlem v Praze, ne bez staršího dokladu: nebo i báseň ve Královdvorském rukopise o válce mezi Neklanem a Vlastislavem Luckým nazývá Čechy strany Neklanovy Pražany,[9]) patrně proto, že jméno Prahy již tehdáž poněkud zastínilo starou slávu Vyšehradu. Knížata ostatně krom obou těchto míst měli jiných oblíbených hradů a dvorů více, na kterých meškávali střídavě, jakož jmenují se Krakov, Libušín, Tetín, Kazín, Levý Hradec, Budeč. Všecka tato místa v nevelkém vzdálení od Prahy se nacházející byla již za času Cosmy buď jako Děvín docela opuštěna, buď aspoň co bydliště knížat zemských ustoupila místům nověji oblíbeným.[10])

[8]) O Durynkovi, který zavraždil syna Vlastislavova a přinesl hlavu jeho Neklanovi: Fert sine mora funesta dona, sperans pro tali facto innumera consequi munera; et invenit ducem in *Pragensi palatio* cum omnibus residentem comitibus in concilio. *Cosm.* 32.

[9]) Meč jeho padáše *v Pražany* . . Ai! prúd *Pražan* urno přes zdi teče . . síla stáše pětkrát věčšé *Pražan. Rkp. Králodv.*

[10]) Crocco, ex cujus vocabulo castrum, *jam arboribus obstitum* in sylva, quae adjacet pago Ztibene, situm esse dinoscitur. *Cosm.* 9. — Libuše), quae etiam urbem tunc potentissimam juxta silvam, quae tendit ad pagum Ztibecznam, construxit, et ex suo nomine eam *Libossin* vocitavit. *Cosm.* 11. (Libušín, nyní ves u Smečna v kraji Rakovnickém; dle Dalemila byla tam Libuše i pohřbena). — Tetka . . quae ex suo nomine *Tethin* castrum natura loci firmissimum praeruptae rupis in culmine juxta fluvium Mse aedificavit. *Cosm.* 10. Ještě v křesťanské době byl Tetín sídlem sv. Ludmily. — Ejus (Kazi) usque hodie cernitur tumulus ab incolis terrae ob memoriam suae

2.

Začátek křesťanství. Doba slavných dvou Boleslavů.

Jakožto přední sídlo knížat byla Praha hned ve prvních začátcích křesťanství v Čechách nad jiná místa oslavena pomníky a ústavy nového náboženství.

První chrám sice, dle starého podání a písemných pozdějších pamětí, vystavil první křesťanský panovník Bořivoj (křtěný asi r. 874) ke cti sv. Klimenta ve starém knížecím zámku Levém 874
Hradci, ale již prý druhý ke cti *panně Marii* na hradě Pražském,[11]) O chrámu tomto vypravuje legenda staroslovanská, kterak v něm od knížete Vratislava I byly slaveny postřižiny syna jeho svatého Vácslava.[12])

dominae nimis alte congestus, super ripam fluminis Mse juxta viam, qua itur in partes provinciae Bechin per montem, qui dicitur *Osseca*. *Cosm.* 10. Cosmas mluví tu toliko o mohyle Kazině; Dalemil však jmenuje sídlo její *Kazín* (Kazie sedieše na Kazíně, str. 9), kteréž bylo nepochybně v týchž místech. V lidu zachovala se pověst, že bylo sídlo Kazino u Zbraslavě, což se dobře srovnává se slovy Cosmovými „juxta viam, qua itur in partes provinciae Bechin" (nyn. Táborsko), při čemž jistě myslil na cestu *z Prahy*, a ne odněkud jinud do Bechyňska. — *Levý Hradec*, kterýž svou důležitost zachoval ještě za první doby křesťanské, zmiňuje Cosmas při válce mezi Neklanem a Vlastislavem: Nam contra Bohemos frequenter susceperat bellum (Vlastislav) . . . et ipsos populi primates in tantum praesidiis attenuarat, ut parvo clausi in oppido, quod dicitur Leuigradec, hostium incursiones timerent oppido (p. 24). — Dux eorum Neklan, lepore pavidior et pardo fuga velocior, pugnam imminentem pertimuit, et ficta infirmitate in castro *supradicto* delituit (p. 27). — *Budeč* zmiňuje se teprv za prvního křesťanství, totiž nejprvé za knížete Spytihněva I (*Vita s. Venceslai Pertz Monum.* VI. 214), ač ovšem ne co tehdáž teprv vystavený.

[11]) Zprávu o tom podává nejjasněji *Dalemil*: (Bořivoj) prwý chrám w Hradci postawi, a sw. Klimentu oslawi; — druhý *swětěj Mařié* w Praze — ot welikých wrat inhed na dráze. p. 42. *Legenda o sv. Cyrillu, Methodiovi a Ludmile* (ve *Výboru z lit. české* p. 312) vypravuje, že Bořivoj založil kostel ten dle slibu učiněného p. Marii ve vyhnanství svém v Moravě. Starší *Vita s. Venceslai* (*Pertz. Mon.* VI. p. 214) přičítá založení kostela p. Marie Spytihněvovi, pokládá však mylně tohoto za první křesťanské kníže české.

[12]) *Časop. Česk. Mus.* r. 1830 p. 454.

874 Též hned knížeti Bořivojovi I připisuje se založení starodávného chrámu *sv. Klimenta* na Vyšehradě,[13]) ve kterémžto místě, někdy pohanstvu tak zasvěceném a později vždy slavném, nemohlo ovšem býti bez chrámu křesťanského hned za prvních začátků. K větší oslavě kostela tohoto vymyšlena nepochybně teprv později pověst, že v něm sv. Cyrillus choval tělo sv. Klimenta po tři léta, prvé než vzal je s sebou na cestu do Říma.[14])

Otec sv. Václava, kníže Vratislav I, založil druhý kostel na hradě Pražském ke cti *sv. Jiří*, v němž potom pohřben
921 jest († 921).[15]) Zde položeno též tělo první mučennice české Ludmily, přenesené z Tetína od zbožného vnuka jejího Václava.[16])

Svatý *Václav* kromě dvou kostelů, které již byly ve hradě Pražském, vystavil třetí, nádhernější *kostel sv. Víta.* Bylo to dle všech pověstí a zpráv dílo jeho zvláště oblíbené. Biskup Řezenský *Tuto* byl požádán, aby schválil založení kostela tohoto zvláštním povolením svým. Chrám dostavený byl od téhož biskupa posvěcen (asi roku 930 neb 931).[17]) Dle pověsti uložil v něm sv. Václav ruku sv. Víta, kterou jemu daroval král německý.[18]) Brzy však oslaven byl kostel tento nad jiné pro národ český co schránka tělesných ostatků svého zakladatele, kteréž dal do něho přenésti Boleslav I z lítosti nad
938 spáchanou bratrovraždou (r. 938 neb 939).[19])

[13]) *Neplach* v Dobnerových Mon. IV. 97. *Pulkava* ve vydání Procházky p. 48. Nejstarší listinná zpráva o tomto kostele sv. Klimenta jest teprv r. 1215.

[14]) *Pulkava* tamže.

[15]) *Vita Venceslai. Pertz. Mon.* VI. 214. *Neplach.* 98.

[16]) *Legenda* ve *Výboru z lit. české* p. 313, 318.

[17]) *Vita Venceslai* 219. *Tuto* nebyl déle biskupem Řezenským než do r. 932, ve kterém jmenuje se již nástupce jeho Isengrim. Dle Cosmy (p. 40) byl kostel posvěcen teprv za Boleslava I od biskupa Řezenského Michala, což však nepodobné jest, poněvadž Michal nastoupil biskupství teprv r. 944. Omyl Cosmův pošel snad ze zmatení tohoto svěcení s jiným nějakým výkonem, pro který biskup Michal někdy přijel do Prahy.

[18]) *Legenda* ve *Výboru z lit. české* p. 317. *Dalemil* 51.

[19]) Tuto pohnútku udává *Legenda staroslovanská* (v Časop. Mus. r. 1830 p. 461); proti vůli Boleslava I stalo se to dle *Vita S. Venc.*, což šíře

Kostel sv. Víta stal se spůsobením *Boleslava II* kostelem *biskupským*, a tudy Praha hlavním sídlem církve české. 938
Také první založení klášterů, nejdůležitějších vzdělávacích a dobročinných ústavů středního věku, stala se pro Čechy v Praze a v nejbližším okolí Prahy. Nejprvé totiž při kostele sv. Jiří na hradě Pražském založen byl od Boleslava II klášter jeptišský (asi r. 973), ve kterém sestra jeho Mlada (Maria) byla první 973
abatyší. Potom spůsobením sv. Vojtěcha založil týž panovník ve *Břevnově* blíž Prahy první mužský klášter v Čechách pro 993
řeholi sv. Benedikta (993).

Již tento počet nábožných založení v nejprvnější době křesťanství, a jmenovitě přednost daná Praze při zvolení sídla biskupského před jinými tehdejšími sídly knížat, postačovala by na důkaz, že ovšem Praha byla tehdáž hlavním sídlem země; čemuž pak i všecky jiné okolnosti, ano dílem i výpovědi souvěkých neomylně nasvědčují.

Proti Praze, jakožto přednímu místu v zemi, zaměřil roku 928
928 *Jindřich* Ptáčník na velkém tažení svém, jímž Čechy na začátku panování Vácslava uvedeny jsou znovu v poplatnost k říši německé. Tak zvaný letopisec saský jmenuje Prahu při té příležitosti výslovně sídlem Vácslavovým.[20]) Pohříchu o tomto tažení mocného krále německého není nic více známo, než právě, že přitáhl až ku Praze. Tím méně může se pověděti, pokud Praha neb Vyšehrad mívali důležitost pro obranu země za časů starších válek s Franky. Rovněž aspoň pochybné jest, zdali pozdější tažení krále *Otty I* proti Boleslavovi I r. 950 950
Prahy se dotýkalo, ač ovšem nepochybně též zasáhlo až někam do prostředka země.[21])

rozvádí *Cosmas* p. 41, jak se zdá následováním starých legend o sv. Ludmile, nad jejímž hrobem prý Drahomiř dala vystaviti kostel sv. Michala, aby se zázrakové nepřičítali jí, nýbrž svatému archandělu.

[20]) Posthaec Pragam adiit cum omni exercitu, Boemiorum urbem, regemque ejus in deditionem accepit. *Widukind* 432. — Rex Pragam Boemiorum cum exercitu adiit, urbem et regem in deditionem accepit, Boemios tributarios faciens, reversus est in Saxoniam. *Regnabat autem in Praga* Wenezlaus Deo et hominibus acceptus etc. *Annalista Saxo. Pertz. Mon.* VIII 596.

[21]) Vypravování Widukinda souvěkého a událostem dosti blízkého

950 Že Praha za slavného panování prvních dvou Boleslavu, stavši se sídlem netoliko Čech, nýbrž mocné a daleko rozsáhlé říše západoslovanské, tím samým nabyla nádhernější podoby, hlučnějšího života a slavné pověsti daleko široko v Europě, dá se souditi jak z povahy věci samé, tak také dotvrzeno jest svědectvím současným. Kladlť ji nad jiná všecka města v zemích slovanských zkušený cestovatel Ibrahim ibn Jakub rodu hebrejského, jenž krajiny tyto znal již za času knížete Bole-

o tomto tažení Otty jest v celosti toto: Illo tempore rex proficiscitur in militiam contra Bolizlavum regem Boemiorum: et cum capienda esset *urbs, quae nuncupabatur Nova*, in qua clausus obsidebatur Bolizlavi filius, prudenti rex consilio diremit proelium, ne miles in rapiendis hostium spoliis aliquod periculum incideret. Considerata itaque virtute regis ac innumera multitudine exercitus Bolizlav urbe egressus, maluit tantae majestati subici, quam ultimam perniciem pati; sub signisque stans, et regem audiens responsaque reddens, veniam tandem promeruit. Inde plena victoria gloriosus factus rex Saxoniam regreditur. *Pertz. Mon.* V. 452. — S tím sluší srovnati datum listiny Otty I r. 950 na témž tažení českém vydané dne 16. Července, vytištěné v *Monumenta Boica* XXVIII. p. 182 „Actum Beheim in suburbio *Nivunburg*". Že Widukindova *Nova urbs* a tento *Nivunburg* (= Novýhrad) jest to samé, dá se snadno souditi: ale žeby se tím měla rozuměti Praha čili některá část nynějšího města Prahy, jmenovitě buď Malá strana, buď Staré město, jest naskrze nepodobné ku pravdě, a nemá pro sebe zcela žádných historických důvodů. Odkazuji zde místo dalšího šíření řeči předběžně na nejstarší místopis Prahy, doleji položený, s kterým se to nijak srovnati nedá. Mnohem více váhy zdá se mi míti důmyslná domněnka *Palackého*, vyslovená v českém vydání *Dějin národu českého* (p. 243 v notě 229), že snad míněna tím Boleslav, jakožto hrad tehdáž nově, totiž teprv od Boleslava I založený. — *Flodoard*, spisovatel též souvěký, ale od dějiště velmi vzdálený, kněz Remešský totiž, vypravuje sice o tažení Otty v celosti takto: Otto rex, qui quandam Wenedorum magnam obsederat urbem, nomine *Proadem* (jin. Proidam, Praidem), regem ipsorum in subjectionem recipit, sed et Hungaros sibi subditos facit etc. *Pertz Mon.* V. p 400. Tu však, ačkoli se dopustiti může, že francouzský kronista svým Proada neb Praida mínil Prahu, předce mnohem podobnější jest, že zle zpraven byl, maje za to, že obležena byla Praha, dle pověsti slavné jemu jakž takž známá, ano obležení týkalo se skutečně hradu jiného, nežli žeby byl zle zpraven býval bližší Widukind, aneb žeby i Praha i ještě jiný hrad byl býval obležen, ale Widukind že by jen právě o Praze nic byl nevěděl.

slava I;[22]) a významné jest také svědectví Adalbolda životo- 950
pisce císaře Jindřicha II. dle něhož v době zlých domácích rozbrojů v prvních létech po smrti Boleslava II polský kníže Boleslav Chrabrý rozkoší Prahy a příjemností Čech prý lákán byl zmocniti se jich, kterážto taková pověst o Praze ovšem zjednána jí byla od mohutných dvou oněch panovníků.[23])

3.

Místopis Prahy v 11. a 12. století.

a) Hrad Pražský.

Bude záhodné, na začátku doby, která nám v porovnání s předešlými jest již mnohem jasnější, seznámiti se před vypravováním příběhů zevnějších s poměry všeobecnými a stálými, bez jejichž známosti méně snadno jest oněm rozuměti. Pročež napřed jednáno zde bude o nejstarším místopise Prahy, potom o poměrech obyvatelů čili společnosti Pražské.

O kuse prvním, o místních totiž poměrech Pražských, čerpáme známost hlavně z otce dějepisu českého, Cosmy, a několika pozdějších letopisců 12. a začátku 13. století, též z nehojného počtu listin 11. a 12. století. Snadno však dá se mysliti, že ty samé místní poměry, které byly za živobytí Cosmy v 11. století (umřelť r. 1125 již co 80letý stařec, jehož paměť sáhala tedy dosti daleko nazpět), s větší díl stávaly také již v době starší, jmenovitě aspoň již v desátém století za času slavných dvou Boleslavů. Jak a pokud se věci během času měnily, bude dílem vysvítati z popisu samého.

Praha, jak ukázáno, vzala začátek svůj vystavením hradu

[22]) Viz o něm pojednání Jirečka v Časopise Českého Musea 1878 str. 509 a 1886 str. 293.

[23]) O tom *Adalbold* in *Vita S. Heinriei II imperatoris.* (*Pertz.* VI. 694): Tandem Bulizlavus Meseconis filius jocunditatem Pragae et amoenitatem Boemiae promissae praeponit amicitiae, et ut nepote suo (t. Boleslava III.) qualibet ratione ejecto, tantae terrae principatu potiri possit, fraudum suarum intima scrutatur etc.

Pražského. Hrad tento byl i několik století po založení svém na každý spůsob hlavní a podstatnou její částí.

Hrad Pražský (ve spisech latinských až do první polovice 13. století dle tehdejšího obyčejného spůsobu řeči nazývaný *castrum* neb *urbs*, neb také *civitas Pragensis*) měl dle vypsání již nahoře podaného polohu starým Slovanům při zakládání pevných míst vůbec oblíbenou. Stoje na podlouhlém, nepříliš vysokém vrchu, zaujímal, jak se zdá, hned od počátku skoro celé to samé prostranství jako nyní. Na západní straně, kdež není žádné přirozené ohrady, byla zámecká hora přesečena dělaným příkopem, 40 loket širokým a 50 hlubokým, přes nějž od nynějšího Hradčanského náměstí vedl do hradu most, něco východněji, než kde nyní jest hlavní vchod do zámku.[24]) Východní, uzký a podlouhle dolů se klonící konec zámecké hory, po kterém vedou nyní tak nazvané zadní čili staré schody nahoru do zámku, nazýval se zastaralým českým jménem Opyš čili Opuš, to jest tolik co Ocas hradu (u Cosmy do latiny přeloženo: *cauda urbis*).[25]) Do hradu vedly dvě brány, jedna větší (porta major, veliká vrata) s přední strany, do které se vcházelo přes onen most, druhá zadní čili menší brána (porta minor) „malé vrátce“ (u Dalemila a Pulkavy), ku které se po příkré cestě přicházelo nejspíš jen pěšky nahoru po Opyši.[26])

Za času Libuše byly hradby Pražské bezpochyby dosti skrovné a snad jen dřevěné, jak při rozličných jiných hradech:

[24]) Most tento připomíná se u *Cosmy* k roku 1004 na str. 71; týž most musí se rozuměti v *Thietmarovi* (*Pertz.* V) p. 808. O příkopu starém, přes nějž vedl tento most, mluví *Contin. Cosmae* p. 430 při roce 1278: Renovatum est et antiquum (fossatum), quod est propius muro castri . . . latitudo ejus XL cubitorum, et altitudo L erat.

[25]) Jméno *Opyš* přichází zhusta v knihách městských 14. a 15. století, odkudž širší citaty uvedl jsem v *Časop. Mus.* r. 1849 p. 31. Kromě toho také v *Contin. Cosmae* při r. 1278 p. 430. U *Cosmy* cauda urbis p. 71.

[26]) Aliis fugientibus per praeruptam viam, quod vulgo dicitur per caudam urbis, in arta *posterula* prae angustia exitus ibi innumeris oppressis etc. *Cosm.* 71. Název *porta minor* v *Cosmae Cont.* p. 430 při r. 1278, *porta major* tamže p. 438 při r. 1281. *Malé vrátce* jmenují se u *Dalemila* při r. 1241 (Varianty), u *Pulkavy* p. 105.

za Boleslavů však, o tři sta let později, vyhlížel hrad Pražsky nepochybně již docela jinak. Tehdáž dle svědectví Ibrahima ibn Jakuba Praha byla, neli veskrz, aspoň s velkou část zbudována od kamene a vápna; což nepochybně o hradě především pokládati sluší. V době bližší paměti Cosmovy již se o zdech hradu Pražského výslovně mluví; dalť je kníže Břetislav I. snad asi okolo roku 1050, přestaviti celé kolem do kola.[27]) Později píše se o Soběslavovi I, že za jeho panování r. 1135 byla Praha obnovena dle vzoru vlaského; čemuž srovnale s Dalemilem rozumím jakožto o novém spůsobu opevnění hradu Pražského.[28]) Snad že od Soběslava I vystaveny byly při zdech také pevné věže, o kterých se již potom zmínky stávají v kronice Vincentia a pozdějších. Zdá se, že byly jen dvě, jedna větší a pevnější nad přední, druhá nad zadní branou.[29])

Uvnitř hradu Pražského byly, jak ukázáno, již za prvních časů křesťanství tři kostely. Nejstarší z nich, *kostel panny Marie*, po němž nyní dávno nestává žádného sledu, stával dle svědectví Cosmy i Dalemila blíž samych velikých vrat čili přední brány hradské v cestě.[30]) Zdá se, že záhy přišel v zapomenutí, poněvadž zmínky o něm jsou velmi řídké. Druzí dva chrámové, pozdějším knížatům oblíbenější, jeden jsa spojen se sídlem biskupství, druhý s bohatým klášterem, zastínili jej brzy.

Starý chrám kathedralný *sv. Víta* stál ve prostranství nyní prázdném před samým vchodem do nynějšího kostela nedostaveného. Ve spůsobě, v níž vystaven byl od sv. Vácslava, byl to kostelíček kulatý, romanský, jak Cosmas praví, stavený

[27]) Dum pater ejus Bracizlaus reaedificaret moenia totius urbis Pragae per gyrum etc. *Cosm.* 130.

[28]) Eodem anno metropolis Bohemiae Praga more latinarum civitatum coepit renovari. *Cosmae Cont.* p 318. — O tom *Dalemil* na str. 114 Tu kněz swéj zemi k okrase — zdiú obnowi hrad u Praze.

[29]) *Vincentius* při r. 1147 p. 39, při roce 1162 p. 70 (*Dobn. Mon.* I); srov. doleji str. 20 pozn. 70.

[30]) Ot welikých wrat inhed na dráze, praví *Dalemil*, s čímž sluší srovnati *Cosmu* na str. 192 při roce 1092: in porta civitatis ante templum S. Mariae.

dle vzoru kostela Římského.[31]) Proti jiným kostelům onoho času v Čechách byl uměleji staven: stkvěl prý se leskem kovů:[32]) také snad byl o něco větší než starší kostely p. Marie a sv. Jiří. Hlavní oltář byl sv. Víta. Tělo sv. Vácslava odpočívalo po pravé straně jiného oltáře svatých dvanácti apoštolů,[33]) pověstné jsouc již v 10. století pro zázraky, tak že i z cizích zemí okolních přicházeli chorobní hledat uzdravení modlitbami k svatému dědici českému.[34])

Později dostalo se kostelu tomuto nové oslavy, když přivezeno ze Hnězdna tělo sv. biskupa Vojtěcha (1039). Ku pohřbení jeho přistaven jest ku kostelu sv. Víta jiný menší kostelíček jako ve dveřích předešlého. Ale po nedlouhém čase viděly se knížeti Spytihněvovi II oba kostely býti příliš těsné, zvláště že nemohlo se v nich směstnati všecko lidstvo přicházející ve svátek sv. Vácslava. Pročež ustanovil se na tom (1060), aby oba dva starší kostelíky dal zbořiti a vystaviti oběma českým patronům jeden kostel větší. Hned prý vyznamenáno veliké místo k stavení kostela, a přikročilo se k dílu, jehož dokončení Spytihněv sám se nedočkal († 1061),[35]) ale bratr jeho Vratislav II v něm pokračoval pilně, tak že, pokud podobno, aspoň před rokem 1067 bylo dokonáno.

Nový tento kostel svatých mučenníků Víta, Vácslava a Vojtěcha (monasterium St. Viti, Venceslai et Adalberti), jakž jej odtud Čechové rádi nazývali, shořel nahodilým ohněm dne 1. Května 1090, a byl teprv asi v 7 létech potom zúplna zase obnoven.[36]) Později, r. 1132, shořela věž kostelní zapálením od blesku;[37]) opět pak pohořel kostel při obležení Prahy roku

[31]) *Cosmas* p. 135.

[32]) *Vita S. Venc.* p. 219 jmenuje jej „ecclesiam nobili operum artificio constructam — miroque metallorum fulgore decoratam".

[33]) *Legenda staroslov.* v Časop. Mus. 1830 p. 461.

[34]) O zázracích a poutích ke hrobu sv. Vácslava viz *Vita S. Wenceslai* p. 221–223.

[35]) *Cosm.* 135.

[36]) Roku 1094 nebyl ještě dostaven; toho roku posvěcen zatím jen oltář sv. Víta; kostel pak posvěcen r. 1096. *Cosm.* 181, 200.

[37]) *Cosmae Contin.* 306.

1142, byl však již asi po půldruhém létě vysvěcen, tedy již zase znovu vystaven.[38])

Budova tato knížete Spytihněva II byla, pokud se dá souditi z jednotlivých zpráv o rozličných jejích částech, romanská basilika o třech lodích chrámových, která na délku od východu k západu zaujímala celé místo bezmála od nynějšího vchodu kostela sv. Víta, to jest choru kostela, který jediný jest dostaven, až před obezděné předdvoří kostela asi do rovni se západním průčelím proboštství Pražského (číslo dom. 48) s jedné strany, a domem, v němž za našeho času přebýval zasloužilý kanovník a kustos Pešina († 1859, číslo dom. 41), se strany druhé.

Ve hlavní, t. j. prostřední lodi chrámové rozeznával se chor čili presbyterium před hlavním oltářem sv. Víta, na východní straně stojícím, od ostatní čili dlouhé části kostela; [39]) v apsidách čili zakončeních lodí pobočních, rovněž na straně východní, byly dvě krypty, jedna sv. Martina, druhá sv. Cosmy a Damiana, ve kteréž pohřbeno tělo Radima čili Gaudentia arcibiskupa Hnězdenského [40]) pročež se později nazývala také kryptou sv. Gaudentia.

Krom hlavních dveří (porta major), které byly na každý spůsob proti velkému oltáři, tedy se strany západní, připomínají se jiné na levé straně kostela (porta a sinistris), tedy na straně k půlnoci (1100).[41]) V levo od hlavních kostelních dveří v rohu kostela tudíž ke straně půlnoční (tedy asi již na místě domu číslo 41) stála věž čili zvonice (turris, campanarium, campanile), v jejímž přízemí nacházela se zvláštní kaple (již r. 1089) s oltářem sv. Mikuláše, jenž se ponejprv připomíná r. 1124.[42])

Jiné kaple starodávné v kostele Spytihněvově byly sv. Václava, ve které položeno bylo tělo téhož sv. dědice a vedlé tělo mučenníka Podivena, věrného sluhy jeho, a sakristie (sanctu-

[38]) *Vincent.* 34. *Cosmae Contin.* 338, 342.
[39]) Chorus S. Venceslai, nazývá se v listině r. 1194 (*Erben* p. 188).
[40]) *Cosm.* 162 při r. 1074.
[41]) *Cosm.* 215.
[42]) *Cosm.* 268.

arium, sacrarium, sacristia) čili komora, ve které se chovaly potřeby a poklady kostelní (camera, ubi ecclesiastica servabantur xenia).[43]) Mezi poklady těmito nacházela se jmenovitě roucha sv. Vojtěcha (paramenta S. Adalberti: alba, dalmatica, casula, cappa, facitergium), ježto dle pověsti od Cosmy vypravované byla dar od císaře Otty (III), jehož zpovědníkem byl sv. Vojtěch.[44]) Kapli Svatovácslavskou dal biskup Šebíř († 1067) dosti brzy po vystavení kostela rozšířiti, a poněvadž se nedala jináč postaviti nová zeď, dal tělo Podivena vyzdvihnouti z posavadního hrobu a přenésti do sakristie. Později vystavil biskup Pražský Jan I kapli sv. Gotharda na levé čili půlnoční straně kostela, dav k tomu cíli prolámati zeď kostelní (1134—1139).[45])

Blíž hlavních dveří kostelních stál prostřed kostela hrob sv. Vojtěcha, jejž biskup Menhart († 1134) dal nově vykrášliti zlatem, stříbrem a křištálem.[46]) Mimo oltáře již jmenované a od kterých vzaly jména jednotlivé kaple v kostele, byl r 1227 založen oltář sv. Kateřiny ve mříži (intra cancellum), to jest někde v choru před velkým oltářem sv. Víta.[47]) Není pak pochyby, že bylo oltářů více, o kterých se nám jen nedostává zmínek.[48])

Již ve prvotním kostele sv. Víta, vystaveném od sv. Vácslava, pochován byl kníže Břetislav I († 1055) a vedlé něho manželka jeho Judita († 1058), jichž těla potom jsou přenesena do novějšího chrámu. Později pochován tudíž Bořivoj II († 1124) v kryptě sv. Martina, Fridrich († 1198) a snad jiných více, o nichž nestává písemné paměti.[49]) Též biskupové bývali zde

43) *Tamže.*
44) *Cosm.* 55.
45) *Cosmae Cont.* 329.
46) *Cosmae Cont.* 295.
47) Zpráva o založeni nacházi se v *Cont. Cosmae* 369; název intra cancellum nacházi se v zřídlech pozdějších.
48) Co tu pověděno o poloze kostela a částí kostela jeho, odůvodněno jest ve zvláštním spise mém o kostele sv. Víta v kalendáři jednoty Svatovítské r. 1862.
49) *Cosm.* 135, 268. — *Gerlach* (v Dobnerových Mon. Tom. I) p. 121. — Srov. též Beneše z Weitmile v II. díle *Scriptt. rerum Bohem.* na str. 420, 422 sq.

pochováváni od starodávna; souvěké zmínky stávají o biskupu Jaromírovi čili Gebhartovi († 1089), jehož hrob byl vedlé kaple pod věží kostelní, též o biskupu Menhartovi († 1134),[50]) a nástupci jeho Janovi (1139), jenž zvolil sobě pohřeb v kapli sv. Gotharda, kterou byl založil. Od biskupa Menharta byl mučenník Podiven přenesen z komory pokladní do kaple pod věží kostelní, kdež položen jest mezi hrobem biskupa Jaromíra a oltářem sv. Mikuláše.[51]) Oheň však při obležení roku 1142 způsobil, jak se zdá, velké zmatky i ve hrobích; na to snad sluší vztahovati zprávu zaznamenanou od pokračovatele Cosmy při roce 1143 [52]) o nalezení hlavy sv. Vojtěcha, jakož i košile sv. Vácslava v kostele Pražském.

Za krále Vladislava II dostal se prý kostelu Pražskému svícen starouměléĥo díla, přivezený od Čechů z dobytého Mediolana, jenž posud se ukazuje. Za Dalemila mělo se za to, že pochází ze chrámu Šalomounova v Jerusalemě.[53])

Okolo kostela neboli jen po levé straně jeho byl obecný hřbitov (polyandrium). Na něm dle poslední vůle své pohřben byl roku 1100 kníže Břetislav II přede dveřmi kostelními s levé strany.[54]) Sestra jeho Ludmila, jak se zdá, jeptiška Svatojirská, dala nad hrobem jeho postaviti při kostele klenutou kapličku sv. Tomáše, ve které dávala každodenně čísti mši za zemřelé. Později, tuším, ale vždy aspoň během 12. století, byl hřbitov (neboli aspoň tato část hřbitova na půlnoční straně kostela) obejmut krytým ambitem, čili rajským dvorem, který se výslovně připomíná ponejprv roku 1235.[55]) V něm byla kaple Všech Svatých s nadáním od kanovníka Pražského Anželma, tuším asi z let 1181 až 1194;[56]) kaple pak sv. Tomáše,

[50]) *Cosm.* 268. — *Cosmae Contin.* 314.
[51]) *Cosm.* 268.
[52]) *Cosm. Cont.* 342.
[53]) *Dalemil* 85.
[54]) *Cosmae Cont.* 215.
[55]) V listině datované in ambitu ecclesiae Pragensis (*Erben* 410).
[56]) O nadání tom jest zpráva v rukopise kapituly Pražské *T. XX*, řečeném *registrum distributionum*, fol. 3. Anželm pak kanovník není nám jiný znám než jeden z let 1181—1194.

o jejímž oltáři čteme, že byl r. 1228 vysvěcen,[57]) připadala buď prvotním vystavením svým na hřbitově do téhož ambitu, nebo byla tehdáž zrovna do něho vpravena.[58])

Kostel *sv. Jiří* stál hned od začátku na svém nynějším místě; klášter, jehož pevné zdi chválí již životopisec sv. Vojtěcha (asi roku 999),[59]) dosahoval až ke zdem hradským, čili zrovna činil v té straně část jich. Na to vztahuje se žertovná anekdota Cosmova o svádě mezi abatyší Svatojirskou a Spytihněvem synem Břetislava I při stavění zdí hradskych (asi roku 1050). Nová zeď v těch místech nemohla prý se jinak postaviti, leč by se zbořila pec abatyšina. To když dělníci učiniti se ostýchali, přiložil prý kněžic sám ruku, a dal pojednou strhnouti pec a svaliti dolů do potoka Brusnice, pravě: nebude dnes paní abatyše jísti teplých mazanců. Abatyše, to slyševši, vyšla a zle jej zahanbila, posmívajíc se tomuto jeho prý velkému hrdinství; začež Spytihněv, když se stal knížetem, ji jakožto Němkyni vypověděl prý ze země.[60])

Při obležení hradu Pražského roku 1142 byl chrám a klášter sv. Jiří zároveň jak sv. Víta netoliko též vypálen, nýbrž i skoro docela pobořen, jakožto na kraji stojící.[61]) Při nové stavbě, které tehdáž bylo potřebí, dostal kostel celkem nynější své podoby, vyjma hlavně západní část zohyzděnou nyní mnohem pozdějšími přístavky. Stavbu jeho řídil jakýsi kamenník Wernher, povolaný z ciziny, příbuzný s tehdejším proboštem Vyšehradským a kancléřem knížecím Gervasiem, nějaký čas sám, potom dvema nájemníky díla, kterých zanechal, navrátiv se do své vlasti. Tito zemřeli však v roce, a jiní dva na jich místo postavení ve druhém roce, Wernher pak sám ve třetím, pročež neznámo, zdali dílo dokonal.

V kostele sv. Jiří bývali od času Vratislava I, jako on sám, pochováváni snad všichni knížata čeští krom sv. Václava, až na Oldřicha, otce Břetislavova, o němž jediném výslovně tak

[57]) *Cosmae Cont.* 370.

[58]) Altare S. Thomae in antiquo capitulo (t. j. v ambitu) připomíná se ještě v rukopise kapituly Pražské S. I fol. 8 okolo r. 1414.

[59]) Firmissimis moenibus vallatur. *Vita Adalb.* (*Pertz. Mon.* VI p. 589)

[60]) *Cosm.* 130.

[61]) *Cosmae Contin.* 336, 337, 338. — *Vincent.* 34.

vypravuje Cosmas.[62]) Co drahý svatý ostatek chovalo se v něm též tělo sv. mučennice Ludmily, kteréž po ohni právě dotčeném neporušené zase nalezeno. Tehdáž některé částky jeho pokradmu se zmocnil stavitel Wernher, a odvezl ji s sebou ze země: ale náhlé úmrtí nájemníků jeho i mistra samého v tak krátkém čase po sobě pohnulo syna jeho k navrácení krádeže.

Méně podrobné než o kostelích jsou zprávy, ježto se nám zachovaly o jiných staveních tehdejších vnitř hradu Pražského. Přední z těchto byl na každý spůsob dvůr (curia, aula) čili *palác knížecí* (palatium), kterýž stál od starodávna na polední straně hradu v pravo jdouc od tehdejšího kostela sv. Víta k sv. Jiří, tak že východní stranou dosahoval k místu nynějšího kostela Všech Svatých. O budově samé nelze nic jiného povédíti, nežli že krom přízemí měla aspoň jedno vyšší patro s pavlanem na straně obrácené do vnitř hradu;[63]) potom že v 10. století v paláci samém byl také žalář.[64])

Mezi kostely sv. Víta a sv. Jiří i palácem knížecím, též mezi kostelem sv. Víta a zevnější částí hradu na polední straně od něho bylo veliké, však nepravidelné prostranství, nejen zoužené v jednom koutě palácem, jenž do něho obrácen byl čelem půlnočním a západním, ale také nerovné, ku polední straně nižší, k půlnoční vyšší, jak ukazuje posavadní poloha.

Ve prostranství tomto, nejpodobněji na polední straně od kostela sv. Víta, západně od paláce, stávala staropamátná *stolice*, na kterou slavně bývali usazováni knížata při nastoupení panství[65]) (principalis sedes, cathedra thronus, principale solium), a někde v témž prostranství uprostřed hradu, snad asi v místech nynějšího kostela sv. Víta, bylo jakés vyvýšené místo, řečené Žíži, ve kterémžto jménu skrývá se snad nějaký vý-

[62]) *Cosm.* 87.

[63]) *Superioris aulae cancellos* připomíná *Cosmas* při roce 1037 p. 88.

[64]) *Vita S. Wenceslai* 222.

[65]) Tak soudím ze souvislosti vypravování Cosmova o posazení Břetislava I na stolec p. 87, 88, též o vjezdu Břetislava II do Prahy p. 192. — Že stál stolec knížecí někde uprostřed hradu, praví *Vincentius* (p. 34) výslovně: pro tuenda civitate (Praga) et principali throno, quodam saxo, quod est (etiam) nunc in medio civitatis etc.

znam mythologický, a tudyž, dovoleno-li domněnkám nějaké místo dáti, snad jakás památka o bohoslužbách pohanských někdy zde vykonávaných.[66])

Málo opodál od dvoru knížecího k východu stál kapitulní dům kostela sv. Víta (*claustrum* ecclesiae Pragensis), o němž nalézáme první zmínky r. 1234. Tehdáž byl obnovován z kamene, a zvláště stavělo se o dlouhé klenuté chodbě v něm na straně půlnoční, obrácené ku kostelu sv. Jiří, spočívající na sloupích tesaných.[67]) Jiná stavení náležející kněžstvu kostela sv. Víta stála nepochybně již tehdáž vedlé kostela samého na půlnoční straně okolo ambitu, ač zmínky o nich máme teprv ze časů pozdějších. Krom toho byl ve hradě také *dům* čili palác biskupův (forum episcopale, palatium, domus episcopi), o němž činí se zmínka již za časů sv. Vojtěcha (995).[68]) Dle zprávy výslovné, ač teprv ze 14. století,[69]) stál vedlé samého kostela sv. Víta; dle jiné, mnohem starší (1148), blíž větší věže hradské,[70]) která, jak ještě z jiné zprávy vysvítá, nazývala se někdy věží biskupskou a stála v průčelí hradu:[71]) z kte-

[66]) Ascendens noctu in media urbe eminentiorem locum, qui dicitur Zizi (varianty: Žiži, Ziscis). *Cosm.* 71.

[67]) *Cosmae Cont.* 370, 371, 412. Poloha tohoto kapitolního domu jak zároveň i paláce knížecího, vysvítá ze zpráv o poloze pozdější kaple Všech Svatých, která dle pokračovatele Cosmy p. 412 stála in exitu claustri versus curiam regalem; a dle listiny r. 1295 (vložené do listiny r. 1316 ve bibliothece university Pražské) byla contigua palatio, tedy stála uprostřed obou.

[68]) *Vita Adalb.* 589.

[69]) In castro Pragensi in curia archiepiscopali, quae est contigua ecclesiae Pragensi Listina r. 1382 v Palackého *Formelbücher* II 186

[70]) *Vincent.* p. 70 o zajmutí Soběslava. Cum post celebrata divina in *superiori palatio* domini episcopi Sobieslao residente et beneficia expectante, quae rex in *inferiori caminata* videbatur disponere, capitur, et in majorem ibi turrim ponitur.

[71]) V *Cosmae Cont.* 438 vypravuje se k r. 1280 „de impetu ventorum, qui . . . sua vi et impetu veloci dejecerunt de turribus gravissima et firmissima aedificia. In turri, quae dicitur ad majorem portam Pragensis castri, primum aedificium. Secundum aedificium contra *domum domini episcopi* et curiam (curia?), quae vocabatur antiquitus turris episcopalis, aedificata in fronte castri opere firmissimo et artificioso, decidit in terram.“ Zde je *turris ad majorem por-*

rýchžto všechněch okolností, však i z určitých zpráv z 15. století vychází na jevo, že stál na místě nynějšího proboštství (číslo dom. 48) po pravé straně od hlavních dveří kostelních. Věží biskupskou rozuměla se dle toho věž v západním průčelí hradu, nejspíš nad samou branou s té strany. Stavení samo mělo též, jako knížecí palác, své vyšší patro nad pozemím.[72])

b) Podhradí Pražské.

Přisvědčil jsem nahoře k mínění Cosmovu, že hrad Pražský vystaven byl v lese, kterýž, jak za to mám, i později ještě jej objímal a sloužil dle staroslovanských válečných obyčejů k tomu, aby jej činil tím více nepřístupným. Les snad teprv poznenáhlu mizel, a byl jednak zoráván, jednak na jeho místě pod ochranou hradu vznikaly více neb méně souvislé řady budov, tu kdež nyní rozprostírají se města Pražská. Hlavní skupení obydlí lidských, tímto spůsobem povstalé na obou stranách Vltavy, nazývalo se *podhradí Pražské* (suburbium Pragense).[73]) V nejbližším sousedství jeho jmenuje se v místech nyněj-

tam castri jiná než dvůr, který *někdy* slul věži biskupskou; *někdejší* tato věž biskupská může se však sotva považovati za jinou než onu major *ibi* turris u Vincentia (viz pozn. 70); že pak tato za času Vincentia stála nad branou, zdá se mi vycházeti již z názvu *major turris.* Mezi léta obou těchto zpráv (1148 a 1280) připadá přestavení hradeb zámeckých za Otakara II; tehdáž zdá se že větší brána (major porta) a věž nad větší branou (turris ad majorem portam) dostaly poněkud jiného místa než ve starém hradě; z někdejší věže biskupské (to jest někdejší věže nad branou) stal se snad tehdáž dům čili dvůr (curia), o kterém se mluví při velkém větru r. 1280.

[72]) Viz pozn. 70. — V listině kapituly Pražské dd. 1194 končí se popis svědků slovy: et quam plures alii, qui sedebant ad mensas in stuba magna episcopali.

[73]) Českého slova *podhradí* při řídkosti česky psaných pamětí starších nenalézám o Praze samé nikdež nežli v pozdějších časích, ve kterých vztahovalo se tak jako latinské *suburbium* již jen na velmi malý okršlek nynější Malé strany. Tak na př. 1388 jmenuje se v knize Hradčanské od r. 1350 fol. 102 Slawek *z Podhradie* měščenín menšieho města Pražského. Podobně píše ještě i Hájek o velkém ohni r. 1541: I všecko *podhradí* pod Hradčany shořelo. A však

šího Nového města i také Malé strany krom toho několik vsí a jiných bydlišť, které se ve spisovných pamětech toho času druhdy též počítají v jistém spůsobu ku Praze.

V jakém postupu času ono podhradí Pražské část po části povstalo, nedá se nyní ovšem již podrobně určiti. Za časů Cosmových bylo však již velmi živé a rozsáhlé. Při vypravování příběhů roku 1090 dává nám zajisté příznivy pojem o průmyslu a obchodu jeho, jmenovitě o hlučnosti odbývaných zde trhů. [74]) Hned potom při vypsání slavného vjezdu Břetislava II do Prahy (r. 1092) mluví o tanečných zástupích, rozestavených po rozdílných rozcestích ulic (per diversa compita).[75]) Dle téhož vypsání jakož i dle vypravování Cosmy o velké povodni r. 1118 bylo již tehdáž více kostelů v podhradí Pražském, z čehož se aspoň poněkud dá souditi o větší lidnatosti. [76]) I slovům Adalboldovým o rozkošnosti Prahy, která vybízela chtivost Boleslava Chrabrého k výbojům, musí se tuším rozuměti v té míře o bohatém podhradí jako o samém hradu Pražském. Pročež nepochybíme, představíce sobě, že mělo podhradí Pražské již za Boleslava II asi tu samou rozsáhlost jako za času Cosmy, a že jednak zvýšená vzdělanost ve průvodu rozšířeného křesťanství, jednak rozšíření říše české za dvou slavných Boleslavů nejvíce přispěly ku promýtění lesa a veselému zalidnění velkého prostranství od hradu Pražského až k Vyšehradu.

poněvadž *urbs* v této době tak jako *castrum* znamená *hrad*, musí se i *suburbium* překládati *podhradí*. Že se tohoto slova i při jiných hradech tak užívalo, o tom svědčí místní jména doposud zachovaná, kterážto lze čísti v *Palackého Popisu království českého*. (Viz v rejstříku toho díla slovo *Podhradí*.)

[74]) Kněžna Hilburga praví k Vratislavovi: Nusquam enim melius ditaberis nec amplius magnificaberis, quam in suburbio Pragensi et vico Wissegradensi. Ibi Judaei auro et argento plenissimi, ibi ex omni gente negotiatores ditissimi, ibi monetarii opulentissimi, ibi forum, in quo praeda habundans superhabundat tuis militibus. *Cosm.* 185.

[75]) *Cosm.* 192.

[76]) Nam noster iste fluvius Wltawa repente praeceps erumpens de alveo, ah! quot villas, quot in hoc suburbio domus, casas et ecclesias suo impetu rapuit. *Cosm.* 259.

Jaké to byly kostely, o nichž Cosmas na dotčených místech kroniky své jen povšechně se zmiňuje, toho domýšleti se musíme z jiných, dílem souvěkých, dílem o něco pozdějších zmínek o jednotlivých kostelích, dílem také z některých jiných okolností, ze kterých se dá souditi, že ten neb onen kostel již asi v této době stával.

V objemu nynějšího Starého města Pražského zasluhuje přední zmínky staroslavný chrám *panny Marie před Týnem*. Jmenuje se ponejprvé v listině kapituly Vyšehradské roku 1135, kdež sice vlastně je řeč o *špitále* panny Marie, však není pochyby, že právě při tomto špitále, ustanoveném pro cizí příchozí i také pro chudé, stál již tehdáž kostel panny Marie, od něhož právě špitál měl jméno. [77]) Blízko špitála a kostela tohoto zmiňuje se již za panování Bořivoje II (1100—1107) a stával na každý spůsob dávno předtím na místě nynějšího starého ungeltu dvůr pro cizí kupce (*curia hospitum mercatorum* čili krátce také jen *curia hospitum*; srovnej ruské *gostinoj dwor*), starodávným jménem *Týn* nazvaný. [78]) Dá se

[77]) Totožnost špitálského tohoto kostela s kostelem Týnským dá se bezpečně dokázati z listin kapituly Vyšehradské ze třináctého století, v nichž kostel Týnský ještě vždy jmenuje se *ecclesia S. Mariae de hospitali*, neb *S. Mariae hospitalis*; ku př. ze slov listiny r. 1280: ecclesiae S. Mariae dictae hospitalis in civitate Pragensi circa curiam communem, quae vulgariter Thyn dicitur a j. Listina v textu dotčená z r. 1135 obsahuje právě darování tohoto špitálu kapitule Vyšehradské, kteráž i ve 13. století byla v držení kostela Týnského a špitálu při něm.

[78]) Bořivoj II učinil jisté darování na tomto kupeckém dvoře kapitule Pražské, o němž zachovaly se staré zprávy v rukopise jednom kapituly Pražské ze 14. století (Sign. Nro. 188, viz v *Erbenových Regestech* p. 84), též v Beneši z Weitmile (*Scriptt. rer. Boh.* Tom II p. 421) a v *Series ducum Bohemiae* (tamže p. 428), rovněž v listině kapituly Pražské r. 1298, kdež praví král Václav II: „quod recordationis inclytae dominus Boriwoy dux Boemiae, praedecessor noster, pro suorum peccatorum remedio *curiam hospitum*, quae Tyn seu Laeta curia vulgariter nuncupatur, in civitate nostra Pragensi inter claustrum Sancti Jacobi fratrum minorum et ecclesiam S. Mariae cum redditibus, proventibus, libertatibus et juribus pertinentibus ad eandem ecclesiae saepe dictae munifica largitione donavit. Jméno *Týn* nachází se také již v listině r. 1278, a jest nepochybně

souditi, že kupecký dvůr tento a jeho zřízení, o němž bude ještě mluveno doleji, i také špitál panny Marie, který snad byl s ním v nějakém spojení, pocházejí hned z desátého století, a tudyž aspoň z doby Boleslavů.

Kromě kostela Týnského jmenují se dále v objemu Starého města: kostel *sv. Ondřeje* v nynější ulici Betlemské, vystavený, a však nejisto, zdali prvotně založený, od Petra opata Ostrovského roku 1165 (dne 11. Října toho roku vložil bezpochyby při zasvěcení chrámu biskup Pražský Daniel do hlavního jeho oltáře ostatky některých svatých u přítomnosti krále Vladislava II, královny Judity, Petra opata a jiných svědků); [79]) dále kostel *sv. Martina* (v koutě nynější Martinské ulice blíž Plataisu); jmenuje se nejprvé roku 1187. [80]) Krom toho náleží snad již do této doby kostel *sv. Jiljí* nyní Dominikanský, o němž nejstarší zmínka jest roku 1238; [81]) kostel *sv. Klimenta*, jehož ve 13. století dostali Dominikani; [82]) kostel *sv. Valentina*, o němž jest první zmínka r. 1253; [83]) též kostel *sv. Kříže* menšího (v Poštovské ulici na rohu Konviktské); i snad také kostel *sv. Jana na Zábradlí* (in Vado) blíže mlýnů Staroměstských u mostu (při domě č. 210), o nichž se to souditi dá z romanské stavby jejich. Tak jako kostel sv. Kříže, kulaté a malé, vyhlížely tehdáž nepochybně mnohé jiné kostely podhradí Pražského. I Židé, kteří od starodávna přebývali v místech nynějšího města Židovského, měli

velmi starého původu; *Laeta curia* zdá se býti pozdější; o čemž ještě na jiném místě. O nedůvodnosti Hájkových zpráv, že Týn býval sídlem knížat českých, pojednal jsem v *Časop. Mus.* r. 1850 p. 351 etc.

79) Zpráva o tom ve *Chronicon Aulae Regiae* dle souvěkého zápisku tam zachovaného, v němž Petr opat Ostrovský jmenuje se „constructor hujus ecclesiae“. *Dobn. Mon.* V. 500.

80) V listině Vyšehradské toho roku jmenuje se totiž *circuitus S. Martini in suburbio*, o němž bez toho jména také mluví jiná listina r. 1178. (*Erben* 162, 180.)

81) V listině c. k. dvorního archivu ve Vídni r. 1238. (*Erben* 444.)

82) Aspoň Dalemil (p. 135) mluví o kostele sv. Klimenta u mosta, tak jakoby byl stával před vystavením kláštera Dominikanského.

83) *Erben* 610.

již roku 1124 svou *synagogu*, kteráž dle zprávy prvního pokračovatele Cosmy vyhořela r. 1142.[84])

Dáme-li tomu, jakž ovšem můžeme, opírajíce se o povšechné výpovědi Cosmovy o podhradí Pražském, že prostranství mezi vyčtenými budovami chrámovými a jinými více neb méně souvisle vyplněno bylo ulicemi a domy neb chalupami, můžeme dobře míti za to, že vlastní podhradí zaujímalo na pravém břehu Vltavy již tehdáž, za času Cosmy totiž, největší část nynějšího Starého města Pražského. Scházelo k tomu, jak vysvítá z pozdějších zpráv, hlavně prostranství dlouhé řady domů od nynějšího uhelného trhu podél rytířské ulice a ovocného trhu po straně jižní i s kostelem sv. Havla, jakož snad také část města východně od Týna a na jihu od Dlouhé třídy, tak že dvůr cizích kupců stál na kraji a vjíždělo se do něho z otevřené krajiny. Vůbec dá se pozorovati, že se osazovaly části města blíž řeky větším dílem dříve než vzdálenější od ní. Podél Vltavy dloužilo se podhradí ve směru východním od starodávna také přes meze nynějšího Starého města na tak zvaném Poříčí neboli v Poříčanech, jak je nazývá Dalemil.[85]) Připomínáť se tato část podhradí pod tím jménem v zakladací listině kláštera Břevnovského roku 993. Kostel *sv. Klimenta* na Poříčí, nejspíše starodávný, uvodí se roku 1226. Kostel *sv. Petra*[86]) tamže, náležející prvním Němcům Pražským, stával snad od času Vratislava II († r. 1092), na každý spůsob již před panováním Soběslava II (1173—1178). Menší byl výběžek podobny na blízku kostela sv. Martina výše jmenovaného, kdež tak zvaný újezd sv. Martina dosahoval až do nejbližší části nynějšího Nového města. Tolik však podobá se, že nebylo celé prostranství podhradím Pražským zaujaté tak hustě osazeno jako v pozdějších časích, nýbrž že se prvotně stavělo volně, jak se kde nejlépe vidělo, že vybývalo mnoho místa mezi staveními, a že mezery takové teprv dalším proběhnutím času zaplňovány byly novými domy neb řadami domů: z čehož jediné

[84]) *Cosm.* 272. — *Cosm. Contin.* 339.
[85]) *Dalemil* 135.
[86]) *Dalemil* 135

dá se vyložiti potomní nepravidelnost a spletitost ulic Starého města, jakožto založeného beze všeho rozmyšleného výměru.

Na blízku souvislé části starého podhradí Pražského na pravém břehu Vltavy nacházely se rovněž záhy také jednotlivé vesnice neb osady menší v místech nynějšího Nového města. Tak jmenuje se již v listině Břevnovské r. 993 ves *Rybník*, (Rybníček) u nynějšího kostela sv. Štěpána, kdež malý romanský kostelíček posud stojící dle stavby své pochází ze starých časů.[87]) Na návrší Zderazském stál již r. 1115 kostel *sv. Petra*, v němž dle Dalemila pochován byl Zderad, zavražděný od Břetislava II při obléhání Brna r. 1091. Od toho prý pochází posavadní jméno vršku.[88]) Při sklonku 12. století, roku 1190. založen jest tudíž od Kojaty a Všebora synů Hrabiše ze slavného rodu později tak nazvaných pánů z Risenburka klášter *Křižovníků hrobu Božího* v Jerusalemě, řehole sv. Augustina.[89]) Nedaleko něho stál též již okolo r. 1180—1182 kostel *sv. Vácslava* na Zderaze (při nynější trestnici).[90]) Od kostela sv. Petra až dolů ku kostelu *sv. Michala* (nyní protestantskému), který snad teprv tehdáž zároveň byl vystaven, dostali roku 1115 Benediktini Kladrubští místo k založení vsi, která od nich obdržela jméno *Opatovice*.[91]) Později (r. 1178) připomíná se, ač nepochybně též co dávno stávající, kostelíček *sv. Cosmy a Damiana* na vrchu při nynějším klášteře Emauském, v jehož dvoře vedlé hlavního kostela posud se nachází.[92]) K jeho faře náleželo před založením kláštera Slovan-

[87]) Pozdější zmínky o Rybníku r. 1235 v listině Křižovníků Pražských.

[88]) *Dalemil* 92.

[89]) *Neplach* 108. Listina r. 1227 u *Erbena* 332.

[90]) Dle listiny v bibliothece univ. Pražské r. 1278

[91]) V listině kláštera Kladrubského r. 1115 (*Erben* 89): Pragae quoque ad supradictum monasterium locum dedi .. ad curiam et ad hospites ab ecclesia sancti Michaelis usque ad ecclesiam sancti Petri et usquae ad publicam viam. Což šíře v listině r. 1186: Locum Pragae ad curiam et ad hospites locandos in loco qui dicitur paperum (sic) vicus, ab ecclesia S. Michaelis usque ad ecclesiam S. Petri Sderaz et usque ad publicam viam. Jméno *Opatovice* vyskytuje se listinně teprv ve 14. století. Odtud má posud jméno ulice Opatovická.

[92]) V listině kapituly Vyšehradské (*Erben* 162.)

ského za Karla IV obyvatelstvo nynějšího *Podskalí*, pročež souditi se dá, že i toto stálo již tehdáž: určitá zmínka o Podskalí co vsi nachází se od roku 1199.[93]) Zdali *Záton*, připomínaný v zakládací listině kapituly Vyšehradské roku 1088, v témž místě hledati se má, kde nynější Výton, s jehož názvem ve významu se srovnává, tedy v sousedství Podskalí, jest poněkud pochybné, ač nikoli nepodobné.[94]) Blíž nynější Slepé brány založila Alžběta, manželka vévody Fridricha, kostel *sv. Jana (na Bojišti)* na památku vítězství manžela svého nad Soběslavem II roku 1179.

Na Malé straně v části širší mezi hradem a mostem, která nepochybně nejdřív a nejhoušť byla zalidněna, nenacházíme v 11. a 12. století žádné zmínky o jiném kostele než *panny Marie* s kommendou Johannitů, nyní Maltanských, založeném teprv roku 1159. Podobno samo sebou, že některý jiný z kostelů Malostranských, které později nacházíme, neb také které již dávno zmizely, náleží do starší doby. V užší části nynějšího města, výše na Vltavě, nacházíme naproti tomu již roku 1142 kostel *sv. Jana pod Petřínem* (blíž hořejšího začátku nynějšího ostrova Kampy).[95]) Při něm nepochybně již tehdáž stávaly příbytky v některé části tak zvaného *Újezdu*. Tudíž něco doleji byla pod Petřínem vesnice *Nebovidy*, která se připomíná roku 1235;[96]) výslovně pak nazývá se biskup Pražský Mikuláš, který zemřel roku 1258, rodilým z Újezda pod Petřínem.[97]) Někde pod Petřínem nazývalo se jiné již v 11. století osazené místo: *ve Trávníce* (1088).[98])

[93]) V listině v Dobnerových *Annales Hajeciani* VII. Ms. p. 23. (*Erben* 200.)

[94]) V zakladací listině kapituly Vyšehradské r. 1088 (*Erben* 79) čte se: In Pragensi suburbio Nazatone Quas cum filiis Caska, Bogdal, Imram. V traunice etc.

[95]) *Cosmae Contin.* 336.

[96]) V listině kapituly Pražské: vicum Pragae qui Nebouid nuncupatur. (*Erben* 411.) Poloha vysvítá ze zpráv pozdějších, o nichž ve druhém díle.

[97]) De humili progenie de Vgiezd sub monte Petrino originem duxit, praví o něm Franciscus canonicus. *Scriptt. rer. Boh. II. 21.*

[98]) V listině kapituly Vyšehradské: sex hospites sub monte Petrino V traunice. (*Erben* 79.)

O udání jmen jednotlivých ulic nebo prostranství v takto vyznačeném podhradí Pražském nemůže býti řeči v této době, pro nedostatek zřídel. S velkou podobností může se tvrditi, že *tržiště* (forum), často v listinách a kronikách připomínané, nacházelo se hned od starodávna na místě posavadního Staroměstského náměstí, jednak proto, že tu na blízce byl Týn, jednak že se náměstí toto již ve třináctém století nazývalo starým, s ohledem na nové tržiště u sv. Havla, kteréž dle jistých zpráv povstalo za krále Václava I. Krom toho bylo však jiné větší tržiště, na kterém se za času Cosmy prodávalo každou sobotu, venku mimo podhradí, v místech mezi Prahou a Vyšehradem, nejspíše tu kde později velké tržiště Novoměstské čili nynější Karlovo náměstí, kteréž se pohodlně mohlo navštěvovati z obou hradů a jich podhradí.[99])

Hlavní dvě části podhradí Pražského, na pravém a na levém břehu Vltavy, spojeny byly od nepamětných časů *mostem* asi v tom samém místě, kde nyní.[100]) Cosmas nedává nám žádné zprávy o prvním založení jeho, ponévadž bezpochyby stával dávno před jeho narozením, aspoň snad již za časů Boleslavů. Most tento, tehdáž nejspíše dřevěný, musil býti mnohem méně povýšen nad vodou než nyní. Praví ť Cosmas, že Vltava někdy, ač málokdy, při velké vodě dosahovala až ku podlaze jeho, v 73tém však roce stáří jeho (1118) vystoupila voda až 10 loket nad most: byla to ovšem povodeň, o které ctihodný letopisec myslí, že nebylo takové od potopy světa.[1]) Důkladnější, a to již kamenný most přes Vltavu vystavila mezi léty 1153 a 1167 královna Judita, manželka Vladislava II; kteréž dílo, předmět obdivy souvěkých, dle Vincentia dokonáno bylo ve

[99]) Inter utrasque urbes (t. Pragam et Wissegrad) in loco, ubi Sabbato fiunt mercimonia. *Cosm.* 220 (při roce 1105).

[100]) V zakladací listině kostela a kommendy Johannitů r. 1159 vykazuje se místo k tomu „Pragae juxta pontem", kdež posud jest (*Erben* 130).

[1]) Anno dominicae incarnationis 1118 mense Septembri tanta fuit inundatio aquarum, quantam non reor fuisse post diluvium in orbe terrarum ... Aliis namque temporibus, tametsi hoc raro evenit, ut unda alluens vix tabulata pontis tangeret; haec autem inundatio altius quam X ulnis super pontem excrevit. *Cosm.* 259.

třech létech.[2]) K opravování mostu tohoto byly od dávna, a snad asi od tohoto posledního vystavení, určeny příjmy ze cla na mostě samém, též z osmi vsí k tomu ustanovených a z jakési daně z vináren v Praze a v okolí.[3])

Dosti časté a staré jsou zmínky *o mlýnech a jezích* v Praze na Vltavě, leč ovšem nevždy dost jasné, aby se dalo určiti místo. Tak již zakladací listina kláštera Břevnovského zmiňuje se o několika mlýnech a jezích pod hradem Pražským na Vltavě, které byly klášteru darovány. Stály nejspíš na tak zvaném *Písku*, to jest na dolejším poříčí Malé strany od mostu ke Brusce, kdež veliká povodeň roku 1342 tolik písku naplavila, že od toho času nemohly tam mlýny již stávati.[4]) V listině Vyšehradské r. 1178 připomínají se mlýny pod kostelem sv. Cosmy a Damiana, tedy asi tu, kde posud jsou na konci ulice Myslíkovy.

Ostrovy ve Vltavě v Praze připomínají se také již ve 12. století,[5]) ač bez vlastních názvů. Nynější ostrov Kampa nazývá se v zakladací listině kostela Maltanského (1159) pouze ostrovem dolejším, nepochybně s ohledem na nynější Střelecký co hořejší. Písčité ostrovy pod Poříčím proti Bubnům (nynější Štvanice atd.) podléhaly snad déle než ostatní častým proměnám od řeky, kteráž tu v 12. století i později ještě poskytovala brodu ku přijetí.[6])

[2]) *Vincentius* oslovuje Juditu v předmluvě k dílu svému (p. 30): Ecce secunda nostra Judith, gloriosissima et serenissima regina Boemiae! Quantae sitis prudentiae, nobilitatis et industriae, vestra indicant opera etc. — a po vyčtení některých jejich děl: et quod haec supereminet omnia, Pragensis pontis opus imperiale. Quod etenim vel nullus principum, nullus ducum, nullus regum usque ad tempora vestra inchoare vel excogitare potuit, per vos gloriosam dominam nostram infra trium annorum spatium perficitur.

[3]) Dle listiny roku 1253. *Erben* 610.

[4]) *Chronicon Francisci Scriptt. rer. Boh.* Tom. II. 195.

[5]) Locus ad tres molendinos usque ad insulam fluvii, praví se již v listině Vyšehradské r. 1125 (*Erben* 100).

[6]) Dosvědčují to častá tažení vojsk přes řeku v těchto místech, o nichž bez toho bude mluveno doleji.

c) Vyšehrad

Vedlé Prahy zachoval, jak již dotčeno, i starožitný *Vyšehrad* ještě dlouho důležitost co jedno z předních míst v zemi. Ačkoliv Libušina knížecí stolice již velmi dávno přenesena byla z Vyšehradu do Prahy, přebývali knížata čeští nicméně ještě do polovice 12. století s častým střídáním brzy na hradě Pražském, brzy na Vyšehradě: slavívali zde svátky, držívali sněmy a soudy, i odbývali jiných důležitých věcí zemských mnohem hustěji nežli na jiných hradech v zemi. Vyšehrad nazývá se proto v latinských kronikách onoho věku nejen obyčejným jménem *urbs, civitas, castrum, oppidum*, nýbrž tak jako Praha druhdy i *metropolis, metropolitana civitas*. I význam jména *Vyšší hrad* (altior civitatibus) [7]) býval s důrazem vytýkán od kronistů, jimž na Vyšehradě záleželo, jakožto nějaký důkaz přednosti místu tomu náležející. Zvláštní zalíbení ve Vyšehradě měli, jak se zdá, knížata Vladislav I (1109—1125) a Soběslav I (1125—1140), kterýžto poslední skoro stále přebýval v nejstarším tomto sídelném hradě českém. Po jeho smrti stalo se zde ještě zvolení nástupce jeho Vladislava II. Za tohoto však a nástupců jeho není již o sídlení na Vyšehradě žádné zmínky; odtud, zdá se, že počíná doba úpadku Vyšehradu.

I Vyšehrad měl jako hrad Pražský, polohu skoro všechněm hradům staroslovanským náležitou, totiž na vrchu, který jen s jedné strany potřeboval býti přepažen dělaným příkopem. S této strany, totiž od sv. Pankrací čili po nynější silnici Táborské, vedla do hradu hlavní čili veliká brána (porta magna), kromě které byly snad jen dvě malé fortny po schodech nahoru, jedna od Podolí, druhá od nynějšího města Vyšehradu. [8])

[7]) *Wissegrada* cognominatur, quod sonat literaliter *altior civitatibus*. *Interpolator Cosmy* ve smyšlené bulle Alexandra II p. 149. Podobně jmenuje pokračovatel Cosmy Vyšehrad *altiorem urbem*. p. 298.

[8]) V listině kapituly Vyšehradské z r. 1361 čte se: Montem nostrum, qui sub muro castri Wyssegradensis versum Podolium consistit, a parva porticula muri ipsius usque ad Podolium etc. . . . usque ad valvam seu magnam portam versus S. Pancratium castri praedicti. O podobné malé fortně se strany města domýšlím se, že nějaká byla, tu kde do nejnovějších časů.

O rozličných proměnách ve stavbě hradeb Vyšehradských jest nám méně povědomo než o hradě Pražském. Dalemil představoval si je, bezpochyby dle jiných sobě známých příkladů, v nejstarší době dřevěné: ale za času Cosmy byly zděné, a považovaly se vůbec za pevnější nežli zdi hradu Pražského.[9])

Hlavní stavení uvnitř byl *palác knížecí*, který dle starých vyobrazení Vyšehradu i srovnávajících se s tím svědectví starších stával na jihozápadním kraji hradu asi tu, kde nyní c. k. zbrojnice, snad již od časů Libušiných. Prostrannost jeho musila býti veliká; neb se v něm za knížete Soběslava I roku 1130 drželo shromáždění, ve kterém bylo přítomno skoro 3000 osob.[10]) Zdi jeho jmenuje Cosmas staré a tím samým prý velmi pevné; nicméně vypravuje, kterak mocný vichr od polední strany roku 1119 vyvrátil zdi i s krokvemi, tak že celá prostřední část paláce sesula se, ježto zadní i přední strana zůstala bez porušení.[11]) V paláci byla od dávna kulatá kaplička *sv. Jana* zasvěcená dle jisté staré zprávy od sv. biskupa Vojtěcha.[12]) V komoře knížecí chovaly se ještě za času Cosmy, jak on myslil, na vždy, lykové *střevíce Přemysla* oráče.[13])

Nejstarší kostel Vyšehradský, *sv. Klimenta*, nazývá se již ve první polovici 13. století jen kaplí:[14]) mělť, jak se zdá, podobný osud jako starodávný kostel panny Marie na hradě Pražském, byv totiž záhy zastíněn od větších staveb pozdějších.

[9]) *Dalemil* p. 22. — Transfert se ad tutiora orbis Wissegrad moenia, praví Cosmas o Bořivoji II, kterýž se z hradu Pražského odebral na Vyšehrad. p. 239.

[10]) *Cosmae Cont.* 298.

[11]) *Cosmas* 259.

[12]) Dle listiny kapituly Vyšehradské z roku 1258: Ad capellam rotundam in Wissegrad in curia regis sitam, quae aliquando intitulata fuit sancto Johanni evangelistae; k čemuž dále dokládá listina z roku 1264: quam per beatum Adalbertum praedecessorem nostrum, Pragensis ecclesiae episcopum et patronum, verissimis argumentis comperimus aliquando dedicatam fuisse, ob cujus reverentiam capellam eandem debito cultu prosequimur et honore.

[13]) *Cosmas* 18.

[14]) V listinách kapitoly Vyšehradské z let 1215, 1240, 1245 (*Erben* 260, 468, 538).

tak že nyní sotva jen ještě ví se o místě, na němž stával;[15]) titul sv. Klimenta byl toliko přidán pro památku také pozdějšímu kostelu sv. Petra a Pavla. Krom něho byly též starého původu kaple *sv. Maří Magdaleny* nadaná od knížete Břetislava II,[16]) a kostelíček *sv. Martina*, romanské stavby, posavad stojící, o kterém se v 16. století vůbec věřilo, že byl někdy pohanský.[17])

Nade všecky starší Vyšehradské budovy stkvěl se od druhé polovice 11. století kapitolní chrám *sv. Petra a Pavla* i Klimenta na místě, kdež stojí posavad. Kníže Vratislav II dle slibu, jejž učinil, položil k němu základ r. 1070 u přítomnosti biskupa Tusculanského Jana, vypraveného se slavným plnomocenstvím do Čech od papeže Alexandra II, při němž vymáhal důležitá privilegia pro nový kostel a kapitolu. Knížecí zakladatel snesl při té příležitosti na vlastních ramenou 12 nůší kamene k započetí stavby, kteráž potom trvala více nežli čtyry léta.[18]) Nadací listinu vydal Vratislav kapitole Vyšehradské teprv asi roku 1088.[19]) Při chrámu byl podobně jako u hlavního kostela Pražského také dům pro kanovníky *(claustrum Vissegradensis ecclesiae)*.[20])

Chrám, jakkoli hned z počátku s velkým nákladem stavený, došel ještě většího zevnějšího lesku za syna Vratislavova, knížete Soběslava I. Dalť r. 1129 zvenčí okrášliti kostel korunou zavěšenou v průčelí, která zhotovena byla ze dvanácti

[15]) V Zapově popisu Prahy (vyd. 1848) na str. 179, kdež se kaple sv. Klimenta uvodí jako posud stávající, jest omylem kaple tato položena místo kaple sv. Martina, a kaple sv. Martina místo kaple stětí sv. Jana. Kostel sv. Klimenta stával před hlavním vchodem do nynějšího kostela sv. Petra a Pavla.

[16]) Zmínka v listině kapituly Vyšehradské roku 1130 (*Erben* 93).

[17]) *Staré letopisy české* při roce 1523 p. 458.

[18]) Papež Řehoř VII mluví v listu ku králi Vratislavovi r. 1074 o kostele tom jakožto ještě nedostaveném a nesvěceném. Jednotlivosti o založení kostela sv. Petra vypravují interpolator a první pokračovatel Cosmy na str. 148 a 294.

[19]) Listina tato stává posud v archivu kapitoly Vyšehradské ve čtyrech exemplářích, ač nesouvěkých (*Erben* 77).

[20]) *Cosmae Cont.* 294, 332.

hřiven zlata a osmdesáti hřiven stříbra, nepočítajíc mědi a železa přitom spotřebovaného. Stěny uvnitř byly malovány, dlažba ozdobena hlazenými kameny, vršek cihlami kryt, kolem do kola přistaveny chodby, oltáře okrášleny pokrovy a kříži zlatými a stříbrnými.[21]) Soběslav I i snad již první zakladatel Vratislav II byly v oblíbeném tomto chrámě svém pohřbeni. Jisté jest totéž o matce Soběslava I, Svatavě († 1126), a o synu jeho Soběslavovi II († 1180).[22])

Pod hradem prostíralo se tu kde nynější město *podhradí Vyšehradské* (vicus Vissegradensis),[23]) malé sice v porovnání s podhradím Pražským, ale za starších časů, pokud trvala sláva Vyšehradu, v poměru neméně bohaté a živné, tak že k tomu hledě mluví Cosmas o obou jako sobě rovných.

Pro nedostatek studně na Vyšehradě byla voda do zámku vedena trubami ze studánky řečené *Jezerka*, blíž nynější vsi Michle; kterýžto vodovod, ač teprv ve 14. století, však co dávno stávající se připomíná, a protož nepochybně pocházel aspoň ze časů, ve kterých Vyšehrad ještě střídavě sloužíval knížatům za sídlo.

d) **Okolí Pražské.**

Zajímavý a každému, kdo staré listiny četl, známý úkaz jest hojnost nacházejících se v nich jmen místních, vztahujících se na přirozené předměty. Staří předkové naši věděli jméno každé hoře, každému lesu, každému potůčku; lukám, nivám, rozcestím atd. ovšem nejvíce v časích, pokud bydliště lidská byla

[21]) *Cosmae Cont.* 294, 295. O tom též listina Soběslava I r. 1130. (*Erben* 93.)

[22]) O pohřbu Svatavy svědčí listina Soběslavova r. 1130, o Soběslavovi I listina Soběslava II r. 1178 (*Erben* 162), o Soběslavovi II *Gerlach* (v *Dobn. Mon. Tom.* I.) 92.

[23]) *Cosmas* při r. 1090 p. 185. *Vicus* užívalo se druhdy v témž smyslu co *suburbium*; načež lze velmi jasné příklady čísti v Kosegartenově neb Dregerově diplomatáři pomořském o tamějších podhradích. Cosmas užívá toho slova o podhradí Vyšehradském nejspíš pro malou rozsáhlost jeho v poměru k podhradí Pražskému; bylof snad jako nynější město Vyšehrad skoro jen jednou ulicí, což také jest *vicus*.

řídší, pročež k naznačení místa bylo pojmenování takovýchto předmětů více potřeba. Čím dál, tím více mizela jména místní tohoto druhu z paměti lidské v té míře, jak jmen hradů, měst, vsí, samot atd. přibývalo. Není proto divu, že právě v místech hlavního města země počet oněchno místních jmen není příliš veliký. Naproti tomu dá se souditi, že jména taková, třebas jen ve pamětech pozdějších věků náhodou zachovaná, dle pravidla považovati se mohou za starší, pokudž právě pozdější historický původ jejich není odjinud patrný. Stopy někdejší hojnosti takovýchto jmen, během času dílem vyhynulých, jak v místech nynějšího města samého tak v nejbližším okolí, jsou nicméně i zde dosti znamenité.

Kromě řeky *Vltavy*, jejíž jméno jest na každý způsob původu předhistorického, zmiňují se v starých pamětech jména dvou potoků, nynějšího města se dotýkajících. *Brusnice* totiž čili Bruska, prýštící se jen několik set kroků od Prahy pod Břevnovem a tekoucí potom hlubokým, až posud hustě porostlým údolím (Jelením příkopem) na půlnoční straně hradu ke blízké Vltavě,[24]) a *Botíč*, který po delším běhu vpadá do Vltavy na půlnoční straně od Vyšehradu. Již ve druhé polovici 12. století byl pod Vyšehradem malý rybník, napuštěný vodou z téhož potoka, též mlýn jím hnaný.[25]) — Starodávného původu byl nepochybně název studánky v nynějších lázních Svatovácslavských, kteráž se ve 14. a 15. století nazývá *Pučka*.[26]) Doleji při nynější uzké uličce proti Žofínu jmenoval se jakýs výběžek Vltavy ve 14. století, a však také snad již ve starších dobách, *Strúha* (rivus).[27]) Podobně měl bezpochyby zvláštní jméno své také pramének malý, který nyní se špinou kanálů smíchán v místech Nového Města údolím mezi horou sv. Apollinaříše a horou, na které stojí obecná nemocnice a Emaus, dolů

[24]) Rivulus Brusnica. *Cosm.* 20. — In torrentem Brusnicam. *Cosm.* 130. — Bruska rivulus. *Cosmae Cont.* (při r. 1278) 430.

[25]) V listině vévody Fridricha Johannitům r. 1183: Botis fluvium cum loco piscinae et molendini.

[26]) Jméno toto přichází často v knihách Novoměstských ze 14 a 15. století.

[27]) Tamže.

ku Podskalí teče. Běh jeho, jindy snad mnohem patrnější než nyní, oživoval dosti hezkou krajinu, nyní všelijak zastavenou, o níž nacházíme zajímavou zmínku v listině r. 1199. Dle této nazýval se asi vršek, s kterého se obě stráně oudolí tohoto potůčka rozcházejí, *Vlčí branou* (porta lupi).[28])

Údolí toto bylo dílem vzděláno v pole; taktéž vůbec asi celá krajina mezi podhradím Pražským a nejbližšími vsemi v místech nynějšího Nového města, jakž aspoň zmiňují se role náležející k Poříčí a k Rybníku hned roku 993 v zakládací listině kláštera Břevnovského. V polích těchto nazývalo se jisté místo „*na Skytině*.“ [29]) Zahrady ovocné při podhradí Pražském zmiňují se již ve 12. století.[30]) Na vrších, které obražují údolí Pražské na východní straně až k Libni, zachovaly se více neb méně dlouho některé zbytky někdejšího lesa.[31]) Nejstarší jména vrchů těchto, i samého proslaveného Žižkova, upadla však v úplné zapomenutí. Jediná *hora Šibeničná* (Sibenica), připomíná se v 11. a 12. století; [32]) ale není jisto, zdali to byla táž, která se tak nazývá posud.

Větší byly ostatky starého lesa v krajině na levé straně Vltavy. Na širokém hřbetě Petřína shromáždili se roku 1004 vládykové knížete Oldřicha s udatnými sbory svými ku přepadení Polanů v Praze dle básníka v „černém lese“, který, jak o tom nahoře zmíněno, pokrýval dílem ještě ve 12. století také stráně k podhradí Malostranskému se skloňující. Po vrchu Petřína táhl se les s některými přestávkami nejspíše až k Bílé hoře.

28) V listině Přemysla Otakara I r. 1199 (*Erben* 200): Qui agri locati sunt infra quasdam vias, quae eandem terram versus occidentem terminant in valle ad villam Podzkale, versus occidentem (sic) vero ad locum qui vocatur *porta lupi* circa praefatam ecclesiam (t. sv. Jana na Bojišti).

29) *Cosmae Cont.* 437 při r. 1281.

30) V listině kapituly Vyšehradské r. 1130 (*Erben* 93), kdež Soběslav I daruje kanovníkům „pomoerium in suburbio, ubi aestivo tempore habeant, si spatiari velint.

31) V knize Novoméstské od r. 1471 čte se při r. 1473 E. 9: post valvam Montanam (t. j. za nynější Novou branou) ex opposito *silvae Podvinensis.*

32) *Cosm.* 125 při r. 1042. — *Cosmae Cont.* 334 při r. 1141.

kdež do dneška se zachoval. Od Bílé hory k Vltavě pod Prahou u Podbabí bylo taktéž celé údolí Šárecké dle pozdějších svědectví pokryto lesem.[33] Zde dle pověsti, kterou první vypravuje Dalemil na začátku 14. století, byl v čas dívčího boje oblouzen Ctirad od zchytralé *Šárky*, odkudž prý jméno údolí. Doleji pak při Vltavě zachovala se v podobě proměněné až do dneška někdejší *obora* královská u Bubenče čili Ovence. Všecky tyto lesy, od starodávna k loveckému hájemství hradu Pražského náležející, v čase, o kterém tuto jednáme, jistě mnohem více spolu souvisely, nežli v časích pozdějších.

Pokud nicméně protrženy byly již v 10. století vsemi v krajině této stávavšími, o tom nám dává částečně dosti podrobné zprávy vícekrát zmíněná zakládací listina kláštera Břevnovského (993). V ní připomíná se již před založením kláštera vesnice *Břevnov*, od níž na polední straně hora, po které tehdáž vedla cesta od Prahy do západních Čech, ještě byla nezoraná. Na hoře této jmenovalo se jisté rozcestí *Žernovnice* od žernovů čili mlýnských kamenů, které se u něho tesaly. Tamže zmiňuje se jakés leští (leščé). V údolí s půlnoční strany souběžném s Břevnovským připomínají se vsi *Veleslavín* s lesem Šlachovem, *Liboc* s lesem Malejovem a *Třešovice*. Návrší mezi oběma údolími, tedy od Břevnova až k nynější tak nazvané Panenské vinnici, bylo tak jako protější tehdáž ještě nezoráno. Západněji u samé Bílé hory jmenuje se taktéž ves *Ruzyně* s polemi a lukami, a blízko ní ves *Kuromrtvice* čili Kuromrtvy, nyní zmizelá.

Založení *kláštera Benediktinského* u Břevnova přispělo nepochybně ještě více ke vzdělání této krajiny. Hory na polední i na severní straně od Břevnova, které se v zakládací listině jmenují nezorané, byly nejspíš právě hned za prvního začátku zorány od klášterníků, k jejichž jmění až do dneška náležejí.

[33] Jednu diévku velmi krásnou jménem Šárku v jednom velikém lesu, ježto tehdy byl, v němžto převelici byli dolové, uvázali k jednomu dřevu etc. *Pulkava* p. 31. — I starší Dalemil (p. 25) vypravuje ovšem o lese.

Klášter a kostel Břevnovský byl nejprvé zasvěcen ke cti svatých Benedikta, Bonifacia i Alexia; hlavní oltář byl rovněž sv. Benedikta. Ale již kníže Břetislav I několik let po přenesení těla sv. Vojtěcha z Polska (1039) za času opata Břevnovského Menharta vystavil chrám nově ke cti tohoto apoštola národu českého (okolo roku 1045).[34]) Odtud nazýval se obyčejně kostelem sv. Vojtěcha a Benedikta.[35]) Břetislav I dal v kostele tomto pohřbiti poustevníka Vintíře (Günthera), od něhož prý křtěn byl.[36])

Jméno hory *Petřína* bylo staroznámé hned za času Cosmy, kterýž je odvodí od latinského *petra* t. j. *skála;* [37]) důkazu dosti, že nevěděl žádného historického, tedy pozdějšího původu jeho. Kamene ze skály Petřinské užívalo se již tehdáž ku potřebám stavebným s oblibou. Roku 1134 dal zajisté Sylvester opat kláštera Sázavského vydlážditi tamější kostel kameny hlazenými, přivezenými až z Petřína [38]) V neznámém čase byla na vrchu vystavena kaple *sv. Vavřince.* Připomíná se ponejprv roku 1135. [39]) Na dlouhé polední stráni Petřína, odvrácené od Prahy, byly již ve 12. století (snad zde onde) vzdělávány vinnice.[40])

Též jméno *Strahova*, co hory neb lesa, bylo starodávné.[41]) Dle jisté výpovědi letopisce Gerlacha (který psal na začátku 13. století) mívali zde za starších časů lotrové svou skrýši, pře-

[34]) Dle listiny kláštera Břevnovského téhož roku. (*Erben* 44.)

[35]) *Cosmae Cont.* 293. — Též listina kláštera Břevn. r. 1193. (*Erben* 186.)

[36]) Dle listiny r. 1045 výše zmíněné. (*Erben* 44.)

[37]) Latus mons nimis petrosus, qui a petris dicitur Petrin. *Cosm.* 20.

[38]) Lapidibus politis de Petrino monte advectis. *Chron. Sazav.* 316.

[39]) V listině kapituly Vyšehradské toho roku (*Erben* 99), s níž sluší srovnati jinou listinu též kapituly r. 1252.

[40]) V listině kláštera Plaského r. 1146 (*Erben* 118): Pragae in Petrin vineam et duos vinitores cum possessione sua in Mothos (čti Motol, kdež zboží kláštera Plaského připomíná se již v listině roku 1209. *Erben* 237).

[41]) *Vincentius* (p. 32) i *Gerlach* (p 84) při vypravování o založení kláštera Strahovského přikládají hoře jméno *Strahov* (Ztragov) co prvé stávavší, než klášter na ní byl založen. Dalemil pak při dobytí Prahy na Polanech r. 1004 praví: Že na tom miestě stráž jměli, tomu *lesu* Strahow wzděli.

padávajíce snad opozdilé pocestné, kteří přicházeli ku Praze.[42]) Zde založili kníže Vladislav II a manželka jeho Gertruda z návodu Zdika biskupa Olomouckého roku 1140 slavný *klášter Praemonstratský*. První mnichové do něho povolaní z Němec musili některý čas přebývati ve staveních dřevěných: ale brzy dokonána byla královská prý stavba nového kláštera, pro kterou dle vůle zakladatelů měl se posavadní Strahov nazývati horou Sion. Zakládací listina zhotovena jest asi r. 1143 od biskupa Jindřicha Zdika. Kostel byl zasvěcen panně Marii, a při něm obzvláštní kaple sv. Kateřině.[43]) V kostele tomto byli pochováni biskup Zdik (1151), královna Gertruda (1151) i konečně král Vladislav II († 1174) ve společném hrobě, který se i v pozdějších časích nazýval hrobem zakladatelů (sepulcrum fundatorum). V jiném společném hrobě pochovávali se opatové (sepulcrum abbatum).[44]) Větší změna ve stavbě stala se r. 1182, když větší oltář byl přenesen a kůr vyzdvižen.[45])

Jak daleko les, pokud jím pokryt byl Petřín i Strahov, zasahoval dále po hoře zámecké v místech, kde nyní jsou Hradčany, nedá se ovšem určiti. O staveních v místech těchto nenachází se v celé době, o níž jednáme, ani nejmenší zprávy; ano při roce 1276 vypravuje nám souvěký letopisec příhodu, ze které by se souditi mohlo, že ani tehdáž nebyla obydlena, totiž že objevilo se velké množství vlků před oběma branama hradu Pražského, tedy v místech potomních Hradčan i na Opyši.[46]) V místech těchto, někde na cestě od Strahova ke hradu ukazovávalo se místo, na kterém prý *Drahomiř*, původkyně zavraždění sv. Ludmily, pohlcena byla do země.[47])

[42]) Ipse (Vladislav) montem Strahov mutavit in montem Sion, et de *spelunca latronum* erexit ibi talem fabricam, cui vix similis invenitur in ordine nostro. *Gerl.* 84.

[43]) Listina kláštera Doksanského od Václava I r. 1234 má datum: In Strahou in capella S. Katherinae. (*Erben* 391.)

[44]) Dle řady opatů přidané k urbáři Strahovskému r. 1410.

[45]) Gerl. 97.

[46]) Luporum maxima multitudo visa est ante valvas castri Pragensis ex utraque parte. *Cosmae Cont.* 422.

[47]) (Drahomira) od země jest pohlcena na pravé silnici před Pražským hradem stranou západu slunečného, jakožto i dnešni den znameni a

Vysoká planina na protější straně od hradu Pražského za údolím Brusnice, táhnoucí se odtud dále vedlé Vltavy až k Bubnům, nazývala se již v 11. století *pole Letné* čili Leteň.[48]) Vsi *Ovenec, Holišovice* a *Bubny*, které obmezovaly toto pole, zmiňují se dílem ve 13. století, dílem dříve: Bubny jmenovitě již r. 1088,[49]) a kostelíček sv. Klimenta v této vsi r. 1234.[50]) Ovenec dvojí roku 1228,[51]) Holišovice r. 1228, něco vzdáleněji *Dehnice* r. 1088, *Lysolaje* 1227. Někde blízko této vsi vedla od Ounětic „veliká cesta" ku Praze, o níž jest zmínka r. 1132, kterouž snad starožitný Levý Hradec spojen byl se slavnějším hlavním sídlem země.[52])

V oudolí na polední straně Petřína, které oživuje potok Košířský, padající do Vltavy, jmenují se vsi *Motol*, ponejprv roku 1146, a *Košíře* (Košúře) roku 1209.[53]) Naproti tomu krajina nynějšího Smíchova zůstávala dlouho otevřená. Ještě ku konci 13. století, roku 1297 při korunování krále Václava II, připomíná se od Petřína po Vltavě nahoru až ke Zlíchovu jen pěkná rovná krajina, která v neznámém čase dostala jméno královské louky až posud užívané.[54]) V krajině od Vltavy vzdálenější na též straně jmenují se vsi *Butovice* a *Jinonice* (čili Ninonice) s blízkou horou Vidovlí (posud tak zvanou)

skuliny znamenány mohou býti té jisté věci. *Pulkava* 68. Rozumí se místo v Lauretanské ulici, na kterém se nachází kaplička při domě nárožním s číslem 102.

[48]) Vratislav II při založení kostela Vyšehradského (r. 1088) daruje kapitule: *Naletni* duos manses etc. (*Erben* 79.) Jasněji čte se při r. 1261 v *Contin Cosmae* p. 405: in campo Letne nominato, qui jacet inter villas Owencz, Holisouicz et Buben nominatas.

[49]) V zakládací listině Vyšehradské. (*Erben* 79).

[50]) V listině někdy kláštera Zderazského r. 1234 (*Erben* 393), s níž sluší srovnati jinou listinu z r. 1298 od Pelzla zachovanou (v Dipl. Mus.).

[51]) V listinách kláštera sv. Jiří r. 1228 a 1233 (*Erben* 336, 380) čte se v popise vsí jeho: Ovnec. Ovnec. aneb Ownech. Ownech.

[52]) Magna via, quae vadit Pragam. V listině toho roku. (*Erben* 98.)

[53]) V listinách klášterů Plaského a sv. Jiří těch let. (*Erben* 118, 237.)

[54]) Inter montem Petrinum et ripam fluvii Vltaviae in loco campestri, plano et amoeno. *Chron. Aulae Regiae* 122. Beneš z Weitmile (p. 206), mluvě o témž, praví: in loco campestri inter montem Petrinum et villam Zlechov.

ponejprv r. 1088, potom 1207;[55]) *Zlíchov* s kaplí na kopečku pěkně položeném pod starožitným Děvínem připomíná se nejprvé roku 1257.[56]) I *Děvín*, jejž Cosmas znal jakožto dávno zbořený, objevuje se brzy po jeho čase znovu v listinách z let 1130 a 1211 buď jako pouhé jméno ještě pamatované, buď že již tehdáž zase byl nově vystaven. Tolik se dá souditi s jistotou, že nynější posud stávající zříceniny nepocházejí z hradu již za pohanských časů zbořeného, nýbrž z nějaké stavby pozdější.[57])

Výše na Vltavě na též straně nacházely se *Hlubočerpy* (1257),[58]) a *Chuchel* (1132); o kteréžto poslednější vsi zmiňuje se první pokračovatel Cosmy za příčinou podivné příhody, ježto se tu stala biskupu Pražskému Menhartovi. Když totiž biskup, přebývaje nějaký čas v této vsi, která náležela k biskupství, jednoho večera léhal do postele a služebníci jeho ještě stáli tu, zdvihl se najednou jakýs hrozný rachot, který prý jako z nějaké jeskyně blížil se k domu. Služebníci všichni utekli, biskup pak ve zmatku vyskočil z postele, a stanul u protější zdi vedlé komína. V tom veliký kámen, který se svalil s hory nad vesnicí, uhodil na dům, pobořil dvě zdi i postel biskupovu, a zde zůstal ležeti, tak že biskupovi, šťastně uskočivšímu, nic se nestalo.[59])

Při vtoku Mže (později Berounky) do Vltavy jmenují se roku 1115 *Lahovice*; něco výše na Mži již r. 993 ves *Radotín* s dvorem čili hospodářstvím knížecím, potom roku 1159 s přívozem snad na místě, kde posud;[60]) konečně na Vltavě *Zbraslav* (Izbraslav) roku 1115. V místě tomto, v jehož okolí dle

[55]) V listinách kapituly Vyšehradské a kláštera Plaského těch let. (*Erben* 79. 230.)

[56]) V listině kapituly Vyšehradské.

[57]) V listinách kapituly Vyšehradské zde dotčených mluví se o cle ze dříví na Vltavě pod Děvínem. V jedné (1130 *Erben* 93) praví se: dimidiam partem lignorum sub Devin; ve druhé (1211 *Erben* 243): tertium denarium in naulo sub monte Devin. Šíře pojednal jsem o tom v *Časopise Českého Museum* r. 1846 str. 730 etc.

[58]) V listině kapituly Vyšehradské.

[59]) *Cosmae Cont.* 305.

[60]) V zakládací listině kláštera Břevnovského (993) (*Erben* 34) daruje Boleslav II „de curia mea Radotyn decimam de omni proventu“;

pověsti býval někdy *hrad Kázin,* ukazovala se ještě za času Cosmy vysoká mohyla této kněžny na břehu Mže vedlé cesty do Bechyňska (nyn. Táborska) přes horu řečenou *Osek.* Z pozdější doby připomíná se na této hoře vedlé řeky Mže hrad, náleževší rodu Slavníka, otce sv. Vojtěcha, na samém pomezí rozsáhlého jeho panství.[61]) Teprv po přemožení bratří sv. Vojtěcha za Boleslava II musil se hrad tento i s okolím Zbraslavským na pravém břehu Mže a na pravém břehu Vltavy, kdež snad jindy hluboké údolí potoka Břežanského bylo hranicí, státi zase bezpostředným jměním knížat českých, kteříž tu mívali netoliko ve 13. století, nýbrž snad již za mnohem dávnějších časů zalíbení v lovích. Zdá se mi býti ku pravdě podobné, že se hrad Slavníkův a předtím Kázin nacházel asi na vršku, na němž posavad stojí kostel *sv. Havla* nad Zbraslaví. Kostelíček tento, snad jediný pozůstatek ze hradu, v němž ondy stával uvnitř (tak jako i z Levého Hradce a z Budče nepozůstal než kostelík a několik chyší), připomíná se již v listině kláštera Kladrubského roku 1115. Kníže Vladislav I dal tehdáž stavěti ve Zbraslavi jakási stavení k svému přebývání. Jmenovaného však roku zastavil tuto práci, když založil klášter Benediktinský v Kladrubích, jemuž nyní daroval Zbraslav i s kostelem čili kaplí *sv. Havla*, též blízké vsi Libeň, Černošice, Lahovice a jiné.[62]) Odtud přebývali obyčejně dva neb tři mnichové Kladrubští ve Zbraslavi; ano i opat měl tu obydlí své k meškání na čas.

Zpátky od Zbraslavě ku Praze jmenují se v údolí Vltavském na pravém břehu *Komořany* (1088), *Modřany* s vinnicí (1178) a *Braník* (1088); v údolí pak Botíče od Vyšehradu nahoru *Nůsle* (1088, 1130), v nejstarší formě Neosvětely, z čehož po-

v zakládací pak listině kostela p. Marie Maltanské (1159) (*Erben* 132) stojí: quam terram cum sylva et pomoerio et transitu, qui est super fluvium Msee ad villam, quae vocatur Radotin, emerunt etc.

[61]) Viz nahoře na str. 6. v notě 10. též *Cosm.* p. 54. Šířeji pojednáno o tom v *Časopise Českého Museum* r. 1852 v článku o panství rodu Slavníkova. (IV. 41.)

[62]) O tom zakládací listina kláštera Kladrubského r. 1115 (*Erben* 89) a *Chron. Aulae Regiae* p. 83.

zději Neosely, konečně Nůsly,[63]) dále *Vršovice* (1088), *Záběhlice* (1088, 1228), *Hostivař* (1068).[64])

Již z tohoto množství jmen rozličných vsí, kteráž se zachovala jen náhodou ve sporých pamětech z oněch časů, souditi se dá, že i jiné zde nejmenované větším dílem zde stávaly také již v této době.

4.

Společenské poměry v Praze do polovice 12. století.

a) **Společnost hradská.**

Těžší úkol než sestavení zpráv místopisných o staré Praze jest všestranné vypsání tehdejších poměrů Pražského obyvatelstva, v časích totiž, pokud starodávné slovanské řády a obyčeje nebyly ještě protrženy německými řády městskými, pozdějšími, pročež nám nyní známějšími a tím samým průhled do vzdálenějších oněch časů všelijak matoucími.

Pro nedostatečnost místních, to jest vlastně na Prahu se vztahujících pamětí z toho času potřebí jest k nabytí aspoň nějaké známosti o těch věcech ohlédnouti se vůbec po stavu společenských poměrů v Čechách i u jiných národů slovanských a obrátiti povšechné ponětí odtud nabyté na tehdejší Prahu, jak a pokud toho žádá sama povaha věci, i pokud se to srovnati dá se sporými pamětmi předce stávajícími.

Pořádek z věci samé vyplývající, dle něhož při místopisném vypsání bylo nám mluviti nejprvé o hradu, potom o podhradí

[63]) Důležitější varianty jména této vsi v přemnohých listinách starších i pozdějších jsou asi tyto: *Noztuleh* (1088); terram in Wirseuiz et ortos in *Neosuetl* (1130); partem villae *Nostli* (1250); agri et pomoeria in *Nostel* (1322); orti in *Nossel* (1333); molendinatori in *Neosel* (1388); *Nosl* (1392); chmelnice v *Neosli* (1402); pře mezi súsedy ze Psář a z *Nuosl* o cestu aneb stezku skrze dvuor Čecha tu v *Nuoslech* (1463); post villam que nuncupatur *Nosly* (1496).

[64]) Jména vsí těchto čtou se v zakládací listině Vyšehradské (1088) (*Erben* 77), v listinách kapituly Vyšehradské r. 1130 (*Erben* 93), 1178 (*Erben* 162), v listině kláštera sv. Jiří r. 1228 (*Erben* 336); *Hostivař* (Gostiuar) u *Cosmy* 145.

Pražském, ukládá nám i tuto jednati předně o společnosti hradské, potom o společnosti podhradské.

Jak známo, spočívalo všecko státní zřízení starých Slovanů, tak jako všechněch jiných národů prvopočátečně, na tak zvaném zřízení župním čili krajinském. Každý národ, buď ještě kočující, buď již usedlý a provozující orbu, dělil se dle přirozeného příbuzenství na kmeny, mající své vůdce, buď dědičné buď volené, kteříž byli prvním představenstvem nad hlavami rodin. Nad nimi výše představoval jednotu národu, obyčejně též hned za nepamětných časů, společný kníže, jehož důstojenství bývalo v jedné staroslavné rodině dědičné. Národ usedlý přebýval v zemi své i místně rozdělen na kmeny, tak že každý kmen měl svou část země spravovanou od svých představených.

Země česká byla tímto spůsobem rozdělena hned od nepaměti mezi kmeny, na které se dělil národ český, z nichž nejpřednější byl kmen vlastních Čechů, přebyvajících ve prostředku země. Vojvodové kmene tohoto byli knížaty celého národu, jimž vojvodové druhých kmenů byli podřízeni. Krajiny pak větších kmenů dělily se zase na menší okresy, řečené župy neb kraje (provinciae, regiones), nad nimiž vojvodové, a tudy v krajině Čechů knížata sami, dosazovali své úředníky. S rozdělením tím souviselo podstatně zřízení obrany zemské na ten spůsob, že v každé župě byl aspoň jeden hrad, který v čas války sloužil k ochraně obyvatelstva, krom toho pak byl sídlem představených a úředníků župy. Jakožto majetnost celého kmene byl takový hrad staven a opravován společným přičiněním a nákladem všechněch obyvatelů; každý v župě osedlý byl povinen přispívati k tomu pracemi čili robotami a dávkami potřebnými dle vyměření představených. Hrady župními v tomto spůsobu byly i Vyšehrad a Praha, onen nejspíš od prvních začátků národu českého, hrad Pražský pak od svého vystavení, ježto předtím snad báječny Děvín sloužil k témuž účelu.

Z nejstarších dějepisných zpráv o zemi a národu českém vysvítá, že svazek mezi knížaty zemskými z rodu Přemyslova a vojvodami druhých kmenů českých za dlouhý čas byl dosti

volný a nejistý; že se vojvodové vytrhovali často z poslušenství, zvláště ve spolku s cizinci; že však knížata asi od polovice 9. století poznenáhlu zase tužili moc svou, a to konečně odstraňováním dědičných vojvod nad jednotlivými kmeny a uvoděním krajin jejich pod svou moc bezpostředně. Zvláště pokročilo se v tom daleko za panování mohutného knížete Boleslava I; syn pak jeho Boleslav II dokonal dílo začaté od předků svých vyvrácením moci vojvod Zlických, synů totiž Slavníkových, kteří, ač s mocí již předtím nepochybně velmi obmezenou, co poslední z někdejších rodů vojvodských v Čechách panovali více než třetině země české, se sídlem na Libici. Odtud rozdělení země na krajiny jednotlivých kmenů českých pozbylo své důležitosti, ano upadlo konečně docela v zapomenutí. Celá země dělila se toliko na župy, nad kterými kníže dosazoval své úředníky, a knížecí moc utvrdila se tím nad národem vůbec tak, že po dlouhý čas byla téměř neobmezená.

O vnitřním spořádání správy župní máme poněkud bližší různé zmínky a udání v kronikách a listinách teprv právě ze času po velkém tomto převratu ve poměrech žup ku panovníku a ve společnosti státní v Čechách vůbec; pročež ani o Praze a Vyšehradu, co župních sídlích, nelze nic bližšího pověditi z doby starší před Boleslavem I, leč že právě v těchto místech, jakožto od starodávna rodu Přemyslovu bezpostředně náleževších, v porovnání s jinými bezpochyby převratem oním nejméně se proměnilo.

Přední úředníci (comites, beneficiarii, officiales) na každém župním hradě se nacházející byli: 1. *župan* (comes, praefectus, castellanus), představený všechněm druhým, zvláště však spravující moc výkonnou a záležitosti vojenské; 2. *sudí* čili *cúdař* (judex, czudarius) nad záležitostmi soudními; 3. *komorník* (camerarius), to jest správce důchodů knížecích všelikých druhů, pro které nebyli ustanoveni jiní zvláštní úředníci, jakož 4. hospodářský úředník, řečený *vládař*, latině *villicus*, který měl pod sebou správu zemských statků v župě, náležejících knížeti, a 5. župní *lovčí* (venator, magister venatorum, forestarius) nad

lesy a honbou. Jakkoli každému z předních těchto úřadů župních vykázán byl určitý obzvláštní obor činnosti, nicméně však nebylo toto rozdělení povinností tak přísné, aby se nebyla moc jednoho úřadu všelijak stýkala s druhým. Jmenovitě v soudech účastnila se činnost všechněch těchto i jiných osob zároveň; sedaliť v důležitějších věcech společně na soudě veřejném, při kterémž sudí byl toliko ředitelem; v některých věcech měl komorník, v některých vládař, i snad také župan obzvláštní svůj soud.

Pomocný úřad, nejspíše všechněm těmto hlavním dle potřeby sloužící, byl úřad *písaře* župního (notarius), kterýž vedl potřebné rejstříky a zhotovoval písemnosti. Zastáván byl neli vždy aspoň obyčejně od osob duchovních. Dále byli vedlejší úřadové nad rozličnými sklady a zásobami, které se nacházely na župních hradech ku potřebě knížete a dvoru jeho i samých úředníků župních a rozličné jich čeledi; jakož jmenují se *sklepník* (cellerarius) nad sklady vína, piva, medu atd., *šatník* (čili jak se nazýval?) latině *trapezita,* nad sklady suken (trapi) a oděvů z nich zhotovených i také jiných dílem drahocennějších látek rozličných. Mezi úředníky tohoto druhu náležela jistým spůsobem také *bába* (avia, vetula), která podobně měla pod správou svou zásoby prádla rozličného: ubrusů, ručníků, košil, nohaviček, punčoch atd.

Každý z vyšších úředníků župních měl k ruce své všelijaké jiné nižší úředníky a sluhy, kteří dle povahy povinnosti své buďto přebývali též na hradě buď jinde v župě. Županu samému podřízena byla hlavně vojenská posádka, která na žádném hradě, i v čas míru, nescházela (milites castri, præsidium castri), mezi kterouž, jak vojenský pořádek sám s sebou přináší, byly rozličné stupně důstojnosti. Takové nejspíš rozumí Cosmas pod názvy *tribuni, centuriones,* kterých pohříchu užívá jen na jednom místě kroniky své [65]; v listinách však pomořských zmiňují se tribunové mezi úředníky hradskými velmi zhusta, nejspíše v témž smyslu. — Vedlé sudího, komorníka a vládaře připomínají se druhdy také *podsudí, podkomoří, podvládaři* (subjudex, sub-

[65]) *Cosm.* 14.

camerarius, subvillicus) jakožto přední pomocníci v úřadě, ač sotva jich bylo vždy a všude. K vykonávání soudních půhonů, obsílek, odhadů, zvodů a jiných skutků proti soukromým osobám měli župan, sudí, komorník i vládař své obzvláštní, pod přísahu vzaté soudní sluhy (nuncii, servi), kteříž později obyčejně nazývali se *komorníky hradskými*. Biřicové (praecones) ohlašovali obecná nařízení a vykonávali tělesné tresty, kat (carnifex, tortor) popravy. — Komorníkovi podřízeni byli výběrčí daní (collectores), mýtní a celní (thelonearii); vládařovi rozličná čeleď na dvořích poplužních; lovčímu hajní čili lesní (custodes sylvarum, forestarii), lovci (venatores) a psáři čili holoty (caniductores), kterýchžto knížecích sluhů počet byl veliký v časích, v nichž hlučné lovy byly hlavní rozkoší knížat a panské družiny. Šatník a druzí správcové zásob i také jiní úředníci měli k ruce své krom toho všelikého druhu řemeslníky a dělníky, co jich právě náleželo ke všelikým potřebám hradu a jeho obyvatelů.

Mzda úředníků a sluh hradských záležela dílem v opatření potřeb jednoho každého na oděvě a potravě ze zásobáren hradských, dílem v podílech na pokutách a platech za výkony soudní a na rozličných jiných příjmech s tím neb oním úřadem neb službou souvisících, konečně i v dočasném požívání statků zemských. Ku každému z větších úřadů župních byly totiž přikázány jisté statky v okolí hradu, jichž úředník po čas držení úřadu svobodně užíval. Věrné služby bývaly odměňovány také doživotnými výsluhami z hojného jmění župního čili knížecího, podobnými lénům německým, ano i dědičným darováním statků. Tak jako v Polsku, kdež se o tom zmiňuje Martin Gallus, souvěký s Cosmou, bývalo nepochybně i v Čechách v obyčeji, že kníže buď sám buď skrze náměstky k tomu ustanovené v jisté výroční svátky navštěvoval hrady a držíval v nich slavné hody s celou družinou, při kterých pak rozdával hradčanům oděvy, potravy a nápoje ze zásob i uděloval jiné dary dle věrnosti služeb jednoho každého.[66])

[66] Důležité místo v kronice Martina Galla k tomu se vztahující (u *Pertze Tom.* XI. pag. 434) týká se Boleslava Chrabrého: Solebat quoque

Výčet úřednictva a služebnictva tohoto dává nám téměř celé ponětí o tehdejším obyvatelstvu hradů župních v Čechách, z jakých osob se skládalo, a jaké byly společenské jeho poměry. Toto úřednictvo a služebnictvo totiž musí se rozuměti, kdekoli v listinách a spisovatelích toho času přicházejí názvy: *castrenses, castellani, cives, oppidani, urbani* atd., kterážto všecka pojmenování vztahují se na obyvatele hradů, tak jako slova *castrum, castellum, civitas, oppidum, urbs* na hrady samy.

Toto obyvatelstvo hradů župních, skládající se hlavně z úředníků knížecích, bylo tehdáž nejpřednějším ano skoro jediným světským stavem, který požíval politické důležitosti. Šlechta toho času, ačkoli vznešený starožitný rod již za časů Libušiných dodával vážnosti před jinými, neměla tehdáž ještě tak rozsáhlých dědičných statků, jako za časů pozdějších; nemohla tedy na nich v té míře jako později zakládati moc svou: nýbrž musila se snažit zachovati vážnost rodu svého, asi jako doposud šlechta ruská, držením úřadů. Nepřebývala tedy, jako za pozdějších časů, s oblíbením na pyšných rodinných zámcích, na svém dědictví; nýbrž hledala služby knížecí ve hradech župních, a mívala pak v těchto příbytek svůj s rodinou i čeledí. Urozencům byl přístup k úřadům na každý spůsob snadnější než obecným svobodníkům, ačkoli těmto naproti tomu obdržení úřadu spůsobovalo právě přijmutí do počtu šlechty. Obyčejná cesta k dosažení úřadů hradských byla tuším pro mladého šlechtice vstoupení do vojenských služeb ve posádce některého hradu: dle milosti knížete bývaly i s takovýmito službami dílem již spojeny statky výslužné; protož nacházely se v každé posádce

magnus Bolezlavus, in finibus regionum ab hostibus conservandis multotiens occupatus, suis villicis ac vicedominis, quid de indumentis in festis annualibus praeparatis, quidve de cibis et potibus in singulis civitatibus fieret, interrogantibus, proverbium posteris in exemplum commemorare, sic inquiens: Satius et honestius est hic michi gallinae pullum ab inimicis conservare, quam in illis vel illis civitatibus desidiose convivanti, insultantibus michi meis hostibus locum dare... Et advocans de suis familiaribus, quos volebat, singulos singulis civitatibus vel castellis deputabat, qui loco sui castellanis et civitatibus convivia celebrarent, ac indumenta aliaque dona regalia quae rex dare consueverat, suis fidelibus praesentarent.

hradské vedlé sprostých bojovníků (milites) také urozenci (nobiles castri), kteří, ač třeba žádného jiného úřadu nezastávali, nicméně nazývali se druhdy také úředníky (beneficiarii), ano i župany (comites, suppani), ponévadž se slova tohoto v širším smyslu užívalo také o všech úřednících župních.

Z tohoto přebývání nejmocnější části šlechty na hradech župních dá se dílem vyložiti, proč se před 13. stoletím nenachází v Čechách užívání rodinných jmen dle soukromých dědičných sídel šlechty; spíše nazývali se dle pomíjejícího příbytku na tom neb onom hradě župním [67]) neb ovšem dle zastávaného úřadu.

Zřízení, ve kterém se obzvláště jasně jeví politická moc úřednictva župního i krom bezpostředního vykonávání úřadu, jsou jmenovitě sněmové čeští toho času, na kterých všudež županové a jiní úředníci zaujímají přední místa a mívají nejdůležitější hlas. Jakým způsobem úřednictvo této své politické důležitosti obyčejně užívalo, spatří se zřetelně při vypravování příběhů.

Z naznačení všeobecných poměrů obyvatelstva hradského toho času vyplývá samo sebou, z jakých osob záleželo i oby-

[67]) V pomořských listinách za časů, ve kterých tam ty samé poměry byly jako v Čechách, nacházejí se podobné příklady velmi často. Jmenují se ku př. r. 1172 Barsa vir nobilis in Colberg (jeden z úředníků župních v Kolobřehu); nebo r. 1229 Jacobus, Wisco nobiles de Camin atd. V českých a moravských listinách jmenuje se při takovém uvodění osob obyčejně určitý úřad aneb praví se vůbec: beneficiarius neb officialis de ... V Cosmově kronice však přicházejí místa velmi rázná, ze kterých je viděti, jak hradové župní byli obyčejnými sídly šlechty české. Tak při r. 1055, kdež vypravuje, jak se Spytihněv zmocnil předních osob ze šlechty moravské, praví (pag. 131): Praemisit ... illius terrae ad primates literas, in quibus nominatim vocat CCC viros, quos ipse vidit meliores et nobiliores *ex omnibus civitatibus*. Roku 1104 praví o náhončích Svatopluka Olomouckého, kteří mu chtěli zjednati stranu ve šlechtě české: Hi fere *universas Bohemiae civitates* circumeuntes, alios pecunia corrumpunt etc. (p. 219). Roku 1116 o bitvě na hranicích uherských na poli Luckém: in qua pugna) filius Stan ... nomine Jurik, praefectus urbis Zatec, miles acerrimus, *cum aliis ejusdem civitatis proceribus* acriter pugnando occubuit (p. 256).

vatelstvo Prahy a Vyšehradu. Ve hradě Pražském připomíná se již zakládací listinou Břevnovskou r. 993 župní soud; tamže, jak potom častěji, také úřad vládaře Pražského. Župany Pražskými byli, pokudž jména jejich se vyskytují, r. 1048 Stibor, roku 1167 Budilov, r. 1175 a 1177 Mutina, 1187 Velis, 1211 Matěj, a po něm r. 1211 a 1213 Bohuslav, r. 1220 Mstidruh, kterýž odtud úřad ten zastával i za panování krále Vácslava I. Úřady šatníka a sklepníka připomínají se r. 1186.[68]) — Vyšehrad jmenuje se mezi župními hrady v listině kapituly Vyšehradské r. 1130. Co županové připomínají se již r. 1109 Fabian,[69]) od roku 1144 Velislav, kterýž zůstal při úřadě tom až do své smrti;[70]) roku 1160 Jindřich; roku 1167 Vznata; 1177 Budilov; 1187 Ratibor; 1211 Sud; 1213 Byčen. Z jiných úřadů Vyšehradských nevyskytuje se jiné jméno než Kubše sklepníka roku 1207.[71])

Ku poznání hranic někdejších žup Pražské a Vyšehradské nestává téměř jiného prostředku než popisy děkanství dioecezí Pražské ze 14. století v rejstřících desátků papežských, ve kterýchžto obsažena jsou farní místa k jednomu každému děkanství náleževší. Dá se totiž ukázati, že se aspoň obyčejně hranice někdejších žup s hranicemi tehdejších děkanství srovnávaly. Dle toho nacházela se *župa Pražská* hlavně na levé, *župa Vyšehradská* na pravé straně Vltavy. K oné totiž náleželo později tak zvané děkanství města Pražského a děkanství Ořechovské.

[68]) Vše v listinách z dotčených roků.

[69]) *Cosm.* 237.

[70]) *Vincentius* p. 35 praví: Eodem anno (1144) Velizlav comes, Trojanum filium habens unicum optimae indolis, a duce Vladislao Vissegrado donatur castro, quod usque ad finem vitae suae obtinuit. To zní na první pohled tak, jakoby Vladislav II byl Velislavovi daroval Vyšehrad na čas jeho života. Srovnáme-li však s tím podobná místa v Cosmovi, dáme snadno za to, že se tím nemíní nic jiného než usazení Velislava za župana. Tak ku př. praví Cosmas při r. 1101 (p. 216) o Vršovicích Božeji a Mutinovi: Similiter Bosey et Mutina . . . recipiunt civitates suas, quas antea habuerant, Bosey Satc et Mutina Lutomiricae; kdež dostatečně ukázati se dá, že se tím míní jen navrácení jich k županským úřadům v Žatci a Litoměřicích.

[71]) V listinách z jmenovaných let.

to jest celá krajina nynějšího města na obou březích Vltavy, na levém pak břehu této řeky předně celá krajina Letného pole a obory knížecí až asi ku Podbabí; odtud pak byly pomezními farními místy: Kopanina, Tuchoměřice, Středokluky, Hostouň, Unhošť, Svárov až k lesnatým krajinám na pravé straně potoka Loděnického, dále Železná, za kterýmžto místem dotýkaly se hranice župy Pražské řeky Mže někde proti pozdějšímu městu Berounu. Odtud náležela k župě Pražské celá krajina po levém břehu Mže až ke vtoku jejímu do Vltavy a krom toho na pravém břehu Mže Zbraslav, Mokropsy, Jíloviště, Trnová, Léštnice, sv. Kilian a Slapy.

K župě Vyšehradské (čili potomnímu děkanství Říčanskému) náležely co pomezní farní místa předně na Botíči Vršovice, Záběhlice a Hostivař, odtud dále na východ Dubeč, Kralovice, Sluštice, odtud k jihu Březí, Říčany, Tehov, Kúnice, Popovice, Kamenec a Jílové s okolím až k Sázavě; zpátky činila Vltava hranici až k Vyšehradu.

Župy s oběma těmito kolem do kola sousedící byly: na pravém břehu Mže Podbrdí se sídelným hradem Tetínem; odtud na půlnoc malý kousek župa Křivoklátská, později Rakovnická; dále Dřevíčská, později Slanská, jejímž sídlem někdy snad byl Libošín, až proti Středoklukům, odtud až k Vltavě níže Podbabí župa Řipská, od hory Řipu tak nazvaná, jejímž nejstarším hlavním sídlem byl nepochybně Levý Hradec; na protější straně řeky táhla se ku poledni až k nynější Troji a k Libni župa řečená Meziříčí, totožná s potomním děkanstvím Chluminským; vrchy na půlnoční straně Rokytnice od Libně na východ s farními vsemi Prosekem a Hloupětínem, dále Kyje, Počernice a Újezd náležely již k župě Boleslavské; s župou Vyšehradskou na východní straně hraničila župa Kouřimská čili Zlicko, jen v nejistých pověstech starých takto jmenované; na polední pak straně župa neznámého sídla, pozdější totiž děkanství Benešovské. Část této a Vyšehradské župy při Vltavě, snad asi všecko od Břežanského potoka na poledne spolu s částí župy Podbrdské na levém břehu řeky jakož i se Zbraslaví a ostatními místy ku Praze náležejícími na pravé straně Mže činily

dle některých sledů za starších časů zvláštní župu, jejímž prvotním sídlem býval snad báječný Kazín čili hrad na hoře Oseku.[72])

Od obyčejných župních hradů rozeznávaly se Praha a Vyšehrad četností a skvělostí obyvatelstva, které v nich krom toho shromažďoval *dvůr knížecí*. Nebo ačkoli knížata zemští s dvorským úřednictvem a komonstvem svým přejížděli mnoho po župních hradech a po rozličných lovčích i jiných venkovských sídlech svých, předce byly hrad Pražský a Vyšehrad vlastní stálá a nejobyčejnější sídla jejich.

Ke dvoru čili stálému komonstvu knížat (curia) náleželi přede vším vlastní *úředníci dvorští*, kteříž byli asi podobně roztříděni dle rozličných odvětví správy zemské a hospodářské jako úředníci župní jim podřízení.

Přední mezi nimi byl *dvorský župan* (palatinus comes, primus in palatio ducis), jakž jméno samo vyznačuje, nejvyšší nade všemi župany v zemi, a tudyž vůbec nade všemi jinými úředníky. Důstojenství toto, s nímž byla spojena moc příliš veliká, stávalo se snad časem knížatům samým nebezpečné. V Če-

[72]) Ve výše zmíněných popisích dioecezí Pražské jmenují se v *děkanství Ořechovském* v celku následující kostelní místa: Butovice, Stodůlky, Krteň, Liboc, Kopanina, Tuchoměřice, Středokluky, Hostivice, Tachlovice, Hořelice, Černomice, Hostouň, Unhošť, Ořech, Řeporyje, Svárov, Úhonice, Loděnice, Železná, sv. Jan pod Skalou, Třebotov, Dobřichovice, Mokropsy, Černěšice, Jíloviště, Trnová, Léštnice, Slapy, sv. Kilian, sv. Havel (u Zbraslavě), Radotín, Chuchle, Slivenec, Zléchov. V *děkanství Říčanském:* Vršovice, Záběhlice, Hostivař, Kunratice, Průhonice, Adamovice, Kolovraty, Dubeč, Uhříněves, Kralovice, Sluštice, Březí, Lipany, Říčany, Tehov, Otice, Šestlice, Kúnice, Popovice, Popovičky, Oleška, Kamenice, Petrovice, Jílové, Vrané, Zlatníky, Libeř, Hrnčíře, Jerčany, Žezlovice, Modřany, Kostelec. — Se župou Pražskou hraničila v *Podbrdsku* farní místa Mnišek, Tetín a pozdější Beroun; ze župy *Rakovnické* Běleč a Bratronice; ze župy *Slanské* Družec, Kladno, Lidice; ze župy *Řipské* Neutomice, Ounětice; z děkanství *Chluminského* (Meziříčí) Bohnice a Chrabry; ze župy *Boleslavské* hraničily s Pražskou Prosek a Hloupětín, s Vyšehradskou Kyje, Počernice, Újezd; ze župy *Kouřimské* Radešín, Mukařov, Mnichovice, Hrusice a Pyšely; z děkanství *Benešovského* Ledce (na Sázavě), Kostelec, Chrast, Netvořice a Újezd. Srovnej pojednání mé o rozdělení Čech na župy v *Časopise Českého Musea* r. 1852 IV. 41.

chách nepochybně proto zmizelo již asi v první polovici dvanáctého století,[73]) ježto v Polsku zachovalo se mnohem déle, v Uhřích až do nejnovějších časů. Po něm byl snad nejpřednější úřad *dvorského sudí* (judex curiae), ku kterémuž mimo soudní záležitosti obzvláště jemu pozůstavené také každý s rozsudkem jiných soudů nespokojený směl se utéci. I v tomto soudu, jako při soudech župních, účastnilo se krom sudího také jiné úřednictvo a panstvo; knížatům pak samým sloužívalo ke zvláštní chvále, když osobně vykonávali úřad soudní, zvláště jednalo-li se o způsobení spravedlivosti vdovám, sirotkům, chudým a duchovním. Nejvyšší správce důchodů knížecích, tudyž představený nad komorníky v župách, byl *nejvyšší komorník* dvorský (summus camerarius curiae, major camerarius), jemuž přední k ruce byl *podkomoří* knížecí (subcamerarius). Pod nimi stáli krom komorníků nejspíše také všichni vládařové župní. Nad lovčími byl zvláštní *nejvyšší lovčí* dvorský (summus venator curiae). Zvláštní důležitost měl krom toho úřad *kancléře* dvorského (cancellarius, protonotarius curiae), jemuž, poněvadž na péči měl všeliké dopisování v důležitých věcech, zvláště s cizími mocnáři, náležel největší vplyv na řízení zahraničných záležitostí vůbec. Důležitý tento úřad zastávala pro zvláštní vzdělání k němu potřebné vždy některá osoba z vysokého duchovenstva českého.

Úřadové bezpostředně na hospodářství dvoru knížecího se vztahující, pod jejichž dohledem nejspíš také stáli správcové rozličných zásobáren župních, byli: úřad *kuchyně knížecí* (magister coquinae, magister coquorum), úřad jídlonoše čili *podstolí* (mensa, officium dapiferi), úřad *čišníka* (pincernatus) a *podkoního* čili maršálka (agasonia, officium agasonis sive mareschalci). Pořídku jmenuje se mezi předními důstojníky také mečinoš knížecí (ensifer, gladiator).

Kromě jiných podobných úřadů více, kterých jména všechněch nejsou nám povědoma, a menších úředníků jim nápomoc-

[73]) Jsou nám vůbec zejména známi jen dva takovíto palatinové, Kojata syn Všeborův za Vratislava II (1061, 1067) a Vacek za Vladislava I (1111). *Cosm.* 138. 143. 250.

ných, náleželi ke dvoru větší neb menší zástupové zbrojnošů (armigeri, satellites), lovců (venatores), osobních posluhovačů knížete (cubicularii) a jiných služebníků neb čestných průvodčích z urozenstva, kteří ve službě dvorské hledali cesty k nabytí úřadů a výsluh.

Za nějaké časné doplnění dvoru knížecího, v němž dle odvěkých ponětí představoval se střed jednoty celého národu, mohli se jistým spůsobem považovati také *sněmové* čeští toho času (colloquia, concilia, conventus). Bylit to sborové úřednictva i ostatního panstva i časem celého národu, to jest všechněch svobodníků, jimž se právě hodilo, držaní dle potřeby ku poradám o záležitostech zemských, k oznamování vůle knížete i ku přezvědění vůle nebo přání národu od něho. Poněvadž úřednictvo knížecí dle přirozené povahy věci samé mělo na nich přední hlas, nazývali se sněmové tito aspoň v latinské úřední řeči zrovna také dvory (curia). Shromáždění tato bývala často ozbrojená, totiž v čas válečného tažení, ku kterémuž svoláván byl národ podobně s panstvem a úředníky župními v čele. Národ a vojsko bylo tu jedno; sněmovalo se tedy dle potřeby v šírém poli, kde se právě kníže nacházel s vojskem. Jindy svolával kníže sněmy při rozličných sídlech svých, a tudyž ovšem nejčastěji na hradě Pražském neb na Vyšehradě. Úřednictvo a panstvo převládalo nad obecnými svobodníky při takovýchto sněmích mírných, jak se zdá, více než na sněmích vojenských: činí se proto zmínka často jen o třídách oněch vyšších. Obyčej býval, že kníže při té příležitosti dával sněmovníkům hostinu, třeba po několik dní; pročež stávalo se svolání sněmu rádo v čas některé výroční slavnosti; na hradě Pražském ku příkladu v čas pouti Svatovácslavské, ku které panstvo a lid i krom toho hustě se scházeli.[74])

[74]) *Cosm.* 197: Dux Bracizlaus junior: . . digne sancti Wenceslai sui patroni in urbe Praga celebravit natalitium, et omnibus satrapis atque comitibus magnificum per tres dies exhibuit convivium, ubi pro novitate sui, quantum valuit, quaedam ad utilitatem ecclesiae decernens, quaedam ob commoditatem hujus terrae instituens etc. — *Cosmae Cont.* 314. Itaque praedictus princeps (Soběslav I) . . . in sua metropoli Praga concilium facit, in quo cuncti Bohemiae optimates tam clerici quam laici

Nejstkvělejší slavnost dvorská i národní, která se od časů velmi starých nemohla jinde vykonávati nežli na hradě Pražském a ještě dříve na Vyšehradě byla slavnost přijmutí čili obecného uznání nového knížete. Záležela ť v posazení jeho na kamenný *stolec knížecí*, který stál ve hradě Pražském, jakž o tom nahoře zmíněno. O obřadech, které se přitom dle obyčeje zachovávaly: podobných k oněm, jimiž až do 15. století usazováni bývali knížata korutanští, nemáme nikdež zprávy dosti úplné. Dětmar Meziborský podotýká toliko při dosazení knížete Jaromíra roku 1004, že jej o té slavnosti oděli ve skvostný oděv místo sprostého, jejž měl prvé na sobě: [75] snad že lyčené střevíce Přemyslovy také náležely ke sprostému tomuto oděvu, v němž nastávající kníže na památku stejného s jinými původu před posazením na stolec se objevoval. Obecnému lidu, který byl přítomen, házívaly se za času Cosmy a dávněji s pavlanu knížecího paláce peníze na dračku, asi prý 10.000 peněz neb více, z té příčiny, aby prý se netlačili příliš na kníže, nýbrž raději peníze sbírali.[76] Nebyl-li nastávající kníže právě přítomen, předcházel dosazení jeho na stolec slavný vjezd do Prahy. Takový vypisuje Cosmas při nastoupení knížete Břetislava II r. 1092. Jeho, přijíždějícího z Uher, uvítaly v podhradí zástupy mládenců a panen, na rozličných rozcestích ulic k tancům rozestavené, s hudbou provozovanou píšťalami a bubny, zvoněním na zvony po všech kostelích a hlučným jásáním obecného lidu. Ve bráně hradské očekával před kostelem panny Marie biskup s duchovenstvem ve slavné processí, a uvítav kníže doprovodil jej až ke stolci, na nějž pak s obyčejnými obřady posazen jest od panstva a úřednictva.[77])

fuerunt; nam forte propter festum beati patroni nostri Wenceslai martyris ibidem convenerant. — Podobné bylo *convivium* v Žatci, o němž vypravuje Cosmas při roce 1099 p. 210: Item eodem anno dux Bracizlaus in nativitate domini Boleslaum, per sororem sibi propinquum, invitat ad convivium, quod erat in urbe Satec dispositum, ubi in ipso festo, consentientibus omnibus comitibus Bohemiae, factus est Bolezlaus ensifer avunculi sui.

[75]) *Pertz. Mon.* V. 808

[76]) *Cosm.* 88.

[77]) *Cosm.* 192

b) Společnost podhradská.

Ku představení sobě poměrů, v jakých žilo obyvatelstvo podhradí Pražského, potřebí jest seznámiti se, pokud možná, se společenskými poměry lidu venkovského, to jest, kromě hradů přebývajícího, v Čechách vůbec, poněvadž ve vsech a podhradích i jiných bydlištích byly tehdáž poměry tyto v základech svých velmi podobné.

Nejstarší zlomky básnictví českého vypisují nám pořádek rodinného práva v Čechách za nejstarších časů docela podobným spůsobem, v jakém se až posud zachoval v některých zemích jihoslovanských. Rodina měla své svobodné jmění, kteréž spravoval, jako všecky záležitosti rodinné, starosta čili vládyka; ostatní oudové rodiny vykonávali potřebné práce dle jeho uložení; muži pracovali v poli, ženy zastávaly práce domácí; umřel-li vládyka, náleželo rodině zvoliti sobě nástupce jeho ze svého prostředka. Mohli se sice také rozděliti o jmění, a činili tehdy více rodin; ale obyčejně zůstávalo celé přátelstvo delší čas pod tímto spůsobem rodinné správy pohromadě. Vládyka, co hlava rodiny, chodil jediný na sněmy, a vůbec účastnil se v záležitostech veřejných.

Nejstarší vsi české, soudíc dle toho, byly obyčejně bydliště jednoho přátelstva, buď že přebývalo spojeno pod jedním starostou ve společné správě jmění, nebo že již rozděleno bylo na více rodin s rozdílným hospodářstvím. Byli nepochybně také rodové četnější, rozsídlení po více vsech, kteří nicméně zůstávali v nedílnosti. Obce vesnické a vůbec místní, jakožto společnosti mezi lidmi nahodile v jednom místě bydlícími, pod představenými místními, nebylo tehdáž. Rodina právě stála bezpostředně pod župou.

Zdali za časů Libušiných všecko obyvatelstvo země české veskrz přebývalo v takovýchto poměrech patriarchalně svobodných, a jak dlouho jistý stupeň nenucené rovnosti s nimi spojený se zachoval, na to nelze dáti určité odpovědi. Jen tolik vysvítá z našich pamětí historických velmi zřetelně, že již

v 11. a nepochybně již v 10. století byl stav věcí docela jinačí. Shledávámeť v těchto časích počet rodin docela svobodné jmění majících ve poměru k celému národu jen menší; většinu obecného lidu naproti tomu spatřujeme žijící v rozličných spůsobích poddanství. Přechod se starého patriarchalného živobytí do nového tohoto řádu stal se snad týmž během času, ve kterém se knížecí moc povznesla nad předešlou samostatnost kmenů. Převrat tento, jednotě národu českého nade všecko prospěšný, nemohl se státi jinak, nežli s mnohými násilnými změnami vnitřními, kteréž se tak neb onak dotkly i řádů rodinných. Knížata potřebovali ku provedení úmyslů svých proti někdejším dědičným vojvodám na každý spůsob mnoho sobě oddaných bojovných lidí. Tito v odměnu za prokázané služby zaujímali potom úřady župní, obohaceni byli statky, odpůrcům moci panovnické odňatými, a dovolovali sobě snad i jinak, příležitými spůsoby s ujmou jiných šířiti svou moc. Vládykové, kterým se poštěstilo takto nabyti většího jmění, chtěli ho snad požívati napotom jen sami a zachovati jen svým potomkům: nad ostatním pak přátelstvem i nad starým společným jměním jali se provozovati moc dědičnou, tak že vzdálenější toto přátelstvo upadlo ve stav poddanství.

Největší majitel v zemi byl kníže; rozsáhlost jeho statků, spravovaných dílem bezprostředně ze župních hradů, dílem z hospodářských dvorů čili vsí knížecích (curtis, villa) převyšovala v 10. a 11. století, jak se zdá, všecko soukromé jmění dohromady. Statků knížecích ubývalo udělováním výsluh dílem doživotných, dílem obmezeně neb i neobmezeně dědičných, a přibývalo zase odúmrtmi statků buď vysloužených, buď od starodávna rodinných. Ze knížecích statků obdržely také duchovní korporací, jakož jmenovitě první kláštery v Čechách, největší část svých nadání.

Vedlé toho nacházejí se v pamětech 11. a 12. století soukromí majitelé nemovitých statků velmi rozličné rozsáhlosti. Četný byl stav obecných svobodníků čili zemanů (nižší šlechty), vládnoucích jednou vsí neb také jen částí vsi neb dokonce jen svobodným dvorem. Vznešenější panští rodové mívali již

tehdáž okršky obsahující více vsí, ježto se obyčejně nazývaly újezdy (circuitus), podobající se potomním panstvím, leč že ovšem neměli ještě té rozsáhlosti, aniž náleželo držitelům právomocenství ve spůsobu pozdějším. Dle nejlepší vsi, ve které měl majitel obyčejně svůj hospodářský dvůr (curia), býval i celý újezd nazýván. Časté jsou také příklady jmění velmi rozstříkaného, nabytého po kouscích koupěmi, směnami, vysloužením neb dědictvím, záležejícího tudy ze vsí a částí vsí od sebe vzdálených. V rodech rozličných těchto svobodných majitelů zachovaly se starobylé rodinné řády při společné správě jmění dílem ještě velmi dlouho. Někteří z předních rodů čili pokolení v zemi (natio, gens, cognatio, generatio) zůstávali v 10. a 11. století ještě vždy v nedílnosti u velmi velikém počtu oudů. Vršoviců při vyhubení jich (1108) počítalo se přes 3000 mužských.

Lidé poddaní (homines, pauperes, familia, také *dušníci*, latině *animatores* neb *proanimati*, jestliže totiž náleželi k záduším) byli hlavně dvojího druhu. Při jedněch vztahovala se poddanost jen na zem, která jim náležela, při jiných na osobu samu.

Poddaných, kteří byli osobně svobodní (liberi), rozeznávaly se zase dva druhy: 1. *Sedláci* (rustici) čili dědinníci (heredes), kteříž drželi statky zemské hromadně, celá ves pospolu, a užívali jich dle jistého pořádku, nepochybně dělením niv od času k času, s povinností přitom rovněž hromadnou k odvádění jistých a určitých ročních platů, dílem v penězích, dílem v obilí, medu a jiných plodinách, někdy také k vykonávání jistých robot pro vrchnost. Byl to spůsob poddanství ze všech nejmírnější, při němž zachoval se v lidu statečný duch, tak že ještě ve druhé polovici 12. století spatřujeme dosti často sedlské syny opouštěti polní práce a chápati se dobrovolně služeb vojenských, kterými dobývalo se často povýšení do stavu zemanů neb šlechticů ano předních úřadů v zemi. O původu této třídy poddaných nenacházíme nikdež žádné jisté paměti neb zprávy: podobá se však nejvíce, že dědinníci neb sedláci nebyli nic jiného nežli vzdálenější přátelstvo svých prvotních

vrchností, té totiž užší rodiny, která se zmocnila staroství dědičného nad celým pokolením, a naložila s rodinným jměním, tím spůsobem, že druzí musili jí z něho vzdávati platy a roboty. Proto snad nazývají se poddaní tohoto druhu v listinách latinských také *rustici originarii* neb *indigenae*, že prvotně pocházeli rodem ze statků týchž, na kterých přebývali. Z jistého místa u Dalemila dá se souditi, že ve 13. ano na začátku 14. století ještě vůbec za to se mělo, že sedlští obyvatelé jedné vsi náleželi k jednomu přátelstvu.[78])

2. *Osadníci* (čili jak vlastně česky se nazývali?), latině *hospites, coloni*. Poměr jejich k vrchnostem byl nejspíš prvotně ten samý jako sedláků: ale rozdíl byl v původu. Sedláci seděli od nepaměti na svých statcích, osadníci pak byli uvedeni od vrchností zakládajících jimi nové vsi, neb vůbec vzdělávajících novou půdu na svém zboží. Země česká, zaujatá od prvních našich předků ve mnohem menším počtu než stačila vyživiti, obsahovala mnohá století jak na hranicích vůkol tak i u vnitřku nadbytek lesů a jiné žírné půdy, a vzdělávala se sama ze sebe neustálým zakládáním nových vsí domácími osadníky. Byli to, jak se dá samo sebou mysliti, obyvatelé starších vesnic, když se jich počet rozmnožil, tak že půda nestačila již všechněm k výživě. V časích, pokud se zachovaly staré svobodné řády v rodinách, odštěpovala se rodina od rodiny zoráváním nové půdy. V pozdějších časích zakládaly se nové vsi od vrchností, totiž na statcích knížecích, duchovenstva a jiných větších majitelů udělováním půdy poddaným obyvatelům ze starších vesnic, z počátku nejspíše s týmž zřízením, jaké bylo ve starých vesnicích, totiž s držením hromadným a povinnostmi uloženými na celou ves. Časem však musily se osadníkům povolovati svobodnější výminky, tak že každý obdržel v nové vesnici svůj statek pro sebe dědičně, s povinnostmi též na každý statek obzvláště

[78]) Dalemil totiž praví o Václavovi I., že jakožto král korunovaný styděl se za svůj prvotně sprostý rod a dal proto ze Stadic, odkudž pocházel Přemysl oráč, vyhnati obyvatele, považované za jeho přátelstvo, ovšem aby se tím památka na to zahladila. „Jakž sě na králowstwo swěti, je sě swým rodem styděti. Káza z Stadic rozehnati swój rod, tu wes Němcóm dáti. Pod sobú wětew podtěchu atd."

vyměřenými; což se později nazývalo právem zákupným (jus emphyteuticum).

Poddaní osobně nesvobodní nazývají se v latinských listinách vůbec *servi, famuli* (ancillae, famulae) neb *mancipia* a *ministeriales*. S oněmi třemi názvy všemi bez rozdílu srovnává se asi české slovo *parob*; *ministerialis* jest služebník čili sluha; často však ani mezi *ministerialis* a *servus* atd. nezachovává se rozdíl dosti důsledně. V skutku samém byl rozdíl značný mezi dvěma hlavními druhy lidí osobně nesvobodných. Vlastní parobové náleželi pánům svým dědičně se všemi svými potomky, a sice tak, že se bez vůle jejich nemohli vykoupiti z poroby; sluhové mohli se vykoupiti dle vůle své summou peněz napřed již ustanovenou neb také koupením jiného na své místo. Pán, se své strany, mohl paroba neb sluhu neb i sedláky a osadníky bez rozdílu prodati, darovati neb jinak postoupiti jinému, ovšem jen s touž samou mocí, jaké nad kterým požíval.

Původ služebnosti obojího tohoto druhu jest z historických pramenů dosti jasný. Čechové, jako jiní sousedé jejich slovanští i němečtí, měli zvyk, zajaté ve vojně, jestliže se nevyplatili, obraceti v porobu. Zvyk tento zachoval se dílem až do 12. století. S lidmi zajatými vedl se obchod jako s jiným zbožím.[79]) To bylo prvotní a nejhojnější zřídlo poroby. Krom toho byla poroba také trestem za těžká přečinění. Ve služebnost pak druhého spůsobu, se svobodou vykoupení totiž, vchazelo se smluvou. Člověk osobně svobodný, pocházející ku př. z rodu sedlského a nemající země, dal se za sluhu za jistou summu peněz, kterou obdržel od pána (ku př. 300 peněz, jakž se nachází v listině roku 1078), za kterouž, kdykoli se mu líbilo, směl se zase vykoupiti ze služby. Že mnoho svobodných lidí v časích domácích válek mezi knížaty a župany za panování Boleslavů z trestu za odboj upadlo v osobní poddanství, dá se

[79]) Určitě o prodávání otroků na trhu Pražském mluví Ibrahim ibn Jakub za časů Boleslavů.

samo sebou mysliti.[80]) Vedlé sluhů osobně nesvobodných byli ostatně na každý spůsob také takoví, kteří tomu neb onomu pánovi sloužili dočasně, jak dlouho se jim právě líbilo.

Povinnosti parobů a sluhů osobně nesvobodných byly rozličné a rozličně vyměřeny. Netoliko všeliké práce k polnímu hospodářství nebo k domácnosti náležející, nýbrž také řemesla všelikého druhu spatřujeme toho času vykonávati skrze sluhy nebo paroby. Ačkolivěk pak nepochybně náleželo pánovi, ustanoviti, k jaké práci by sluhu svého dědičného chtěl obrátiti, nicméně zůstával dle obyčeje každý při práci jedné, kterou taktéž vykonávalo i jeho potomstvo.

Dle stálého zaměstnání svého jmenují se v listinách a kronikách 10., 11. a 12. století následující druhové sluhů nebo parobů:

Při polním a jiném hospodářství: 1. *oráči* (aratores), nad jiné četní, 2. *ženci* (messores, falcatores), 3. *seči* (satores), 4. *zahradníci* (hortulani) a *štěpaři* (amputatores arborum), 5. *včelníci* (apiarii), 6. *vinničníci* (vinitores), 7. *hlídači luk* (custodes pratorum), 8. *hajní* čili *lesní* (custodes sylvarum), 9. *kobylníci* čili pastevci koní (agasones, pastores equorum), 10. *voláci* (bubulci), 11. *ovčáři* (opiliones), 12. *svinaři* (porcarii, subulci), 13. *kravaři* (vaccarii, custodes vaccarum), 14. *rybáři* (piscatores), mezi nimiž zejména pstružníci; 15. *vyjci* (ululatores), snad při chytání vlků, 16. *vodáci* (aquarii).

Ku prácem domácím a jiným potřebám: 1. *pomytci* (ablutores vestimentorum), 2. *topiči* (calefactores stubarum), 3. *dřízeči*, snad tolik co drvoštěpové, 4. *komorníci (?)* (camerarii), 5. *dvorští čeledínové* (curiales servi; qui curti quotidie inserviant), 6. *nosidlníci* (ad portandas lagunculas?), 7. *služky* ku prácem rozličným (puellae operatrices) 8. *zvoníci* (campanarii, campanatores), náležející dědičně kostelům čili záduším, taktéž 9. *hlídači kostelů* (custodes ecclesiae).

[80]) O rozptýlení poddaných lidí Slavníkoviců po dobytí Libice píše výslovně životopisec sv. Vojtěcha: Cessit civilibus bellis saucia civitas, miserabili exilio familiae distractae, bona in manibus inimicorum cuncta cesserunt. *Pertz. Mon. VI.* 606.

Řemeslníci (artifices, opifices, mechanici) v nejširším smyslu: 1. *pekaři* (pistores), od nichž rozdílně jmenují se 2. *kuchaři* (coqui, coci), 3. *řezníci* (carnifices), kteří vlastně vyskytují se teprv ve 13. století, 4. *mlynáři* (molendinarii, molentes), vlastně mleči ve mlýnech náležejících obyčejně vrchnostem, 5. *sládci* a pivovárníci (cerevisiarii, pocillatores?), 6. *slanaři* (?) (salsamentarii), 7. *lahůdkáři* (cupidinarii), 8. *ševci* čili *kožišníci* (sutores pellifices), jimiž rozuměli se vůbec hotovitelé oděvů a snad také jiných věcí z rozličných koží (sutores pellium diversarum et coriorum):[81]) co zvláštní třídy jich jmenují se kožišníci bílí a černí (sutores pellifices albi et nigri), ševci koží tchořových (sutores pelliones mardurinarum pellium), ševci škorní (sutores subtalarium). Že se nejmenují rovněž také krejčí (sartores) leč teprv ve 13. století, pochází snad odtud, že šití oděvu z jiných látek krom koží ještě obyčejně náleželo ženskému pohlaví. Dále jmenují se 9. *koželuzi*, 10. *tkadlci* (textores), 11. *soukenníci* (trapezitae), 12. *zlatníci* (aurifices, aurifabri), 13. *kováři* (fabri), 14. *mečíři* (?) (fabri armorum), 15. *železníci* (ferrarii), 16. *soustružníci* (tornarii, torneatores), 17. *číšníci* čili hotovitelé číší, mis atd. nejspíše dřevěných (caliciarii, scutellarum et cyphorum artifices, scutellarii, tornarii scutellarum), 18. *hrnčíři* (figuli), 19. *pkelníci* (picarii, qui picarios faciunt, torneatores picariorum), 20. *kotláři* (caldarii), 21. *bečváři* (doleatores), 22. *koláři* neb koloději (plaustrifices), 23. *štítaři* (scutarii, bucularii), 24. *tesaři* (carpentarii), 25. *kamenníci* (lapicidae), kteříž byli zároveň staviteli, 26. *vápenníci* (calcifices), 27. *cihláři* (caementarii) a 28. *rudníci* čili horníci.[82]) Ibrahim ibn Jakub zmiňuje se již za času prvních dvou Boleslavů zejména o zhotovování štítů, sedel a uzd v Praze, což jest tedy svědectví krom štítařů také o sedlářích a uzdářích.

Míra povinných prací jednoho každého paroba neb sluhy jakéhokolivěk zaměstnání byla všelijak určena, při některých

[81]) *Cosm.* 14.

[82]) Z českých názvů zde podaných nacházejí se následující v souvěkých latinských listinách: wčelník, hajný, lesný, swinar, pstružník, pomytec, dřízžeč, nosidlník, koželug, železník, čášník, pkelník, bečwár, rudník. Ostatní udávám co svůj výklad.

snad také docela neurčitá. Při vlastních řemeslnících nacházíme ji často určenu tak, že musili v jistých časích odváděti jistý počet výrobků svých. ku př. železník jistý darovaný kostelu Vyšehradskému (1088) železné zboží (ferramenta) čtyrykrát za rok: v Jerčanech číšníci (dle darování Spytihněva II) klášteru Ostrovskému misky a jiné nádoby třikrát za rok, štítař darovaný r. 1052 kapitule Boleslavské 6 štítů ročně atd. Ostatní výdělek náležel řemeslníkovi samému. Zhusta, snad obyčejně, míval sluha k výživě své také pole, které vzdělával pro sebe, na které jemu však nenáleželo žádné právo jako sedlákům neb osadníkům, nýbrž mohl s ním pán každou chvíli naložiti dle libosti. Ale poněvadž ovšem i sedlák neb vůbec člověk osobně svobodný mohl se zanášeti vedlé svého hospodářství také řemeslem, byla veliká rozmanitost poměrů, tak že nelze jich pokaždé rozeznati.

Jako v době řádů patriarchalných, tak ani v časích, ve kterých se vyvinuly tyto způsoby poddanství, nenacházíme v historických pamětech našich ještě žádného jasného svědectví o zřízení obecním. Nicméně musilo se z poměrů těch časem vyvinouti v jistém způsobu. Každá ves, to jest stavení, pole, louky, pastviště, kus lesa atd. k ní náležející, ať pak obydlena byla sedláky neb osadníky neb paroby a sluhami, nebo poddanými rozličných těchto druhů, měla své určité meze které ji dělily od jiných. Uvnitř mezí těchto náleželo vedlé příbytku jednotlivých obyvatelů (mansus, mansio) a polností, ježto k nim příslušely buď stále buď dle dočasného dělení, všelicos také k společnému a nerozdílnému užívání všechněch, jakož pastviště, někde les atd. O zachování pořádku v užívání těchto věcí společných, v dělení niv ve starých vesnicích sedlských a v zapravování povinností k pánu statku, rovněž o zastání obyvatelstva v poměrech k jiným náležela péče na předním místě ovšem pánu samému, jakožto vrchnímu majiteli. Jemu náležela vůbec všecka moc nad lidmi čili čeledí jeho (familia) jako předtím starostovi nad rodinou a jměním jejím, pokud nebyl vázán právním poměrem, jejž sám byl ustanovil mezi sebou a svými poddanými. Moc tuto vykonávali větší majet-

níci záhy ustanovenými k tomu úředníky čili vládaři (villici), to jest správci svého hospodářství. Ale vedlé těch musila se časem ukázati potřeba místního představeného z prostředka vesnického obyvatelstva samého, jejž dosazovala vrchnost k bezprostřednému řízení oněch věcí, vnitřního pořádku v každé obci se dotýkajících.

Z někdejší moci starostské, později panské, vyplývalo snad také právo vrchností, souditi rozepře mezi svými poddanými, pokud se týkaly nemovitého jmění jejich, od vrchností závislého. Jakkoli nenachází se nikde žádná výslovná zmínka, žeby vrchnosti práva tohoto již v oné době byly užívaly, předce mám za to, že tomu tak bylo, jednak protože se to nejlépe srovnává s poměry již vypsanými vůbec, jednak že není také nikdež výslovné zmínky o jiném soudci v takovýchto záležitostech, kdežto o soudech ve věcech jiných, jmenovitě trestných máme zprávy dostatečné. Soudy v rozepřích o zločiny vykonávali totiž úřadové župní nad zemany a poddanými jednostejně. Před soudy župní náležely taktéž rozepře mezi poddanými a jich vrchnostmi, jakož i mezi poddanými vrchností rozličných, kdež pak vlastně soupeřily vrchnosti samy.

Povinnosti k zemi, totiž berně a jiné daně, jakož i roboty zemské, vymáhané k stavení a opravování hradů župních, ke hlídkám a jiným potřebám při nich i jinde, taktéž povinnost k tažení do pole při veřejné hotovosti, poněvadž všecko to vztahovalo se jen na držitele nemovitých statků, měli na sobě bezpostředně jen poddaní, kteří drželi země, tedy sedláci a osadníci: jen oni podléhali ve všech těchto věcech tak jako zemané a páni bezpostředně úřadům župním. Na paroby a sluhy i jiné lidi země nemající povinnosti tyto se nevztahovaly, leč pokud musili k plnění jich přispívati pánům svým na rozkaz jejich.

Co tuto promluveno o poměrech lidu venkovského vůbec, vztahuje se s velkou část rovněž na obyvatele podhradí Pražského. Nebyloť tehdáž, jak již řečeno, tak přísného rozdílu mezi obyvatelstvem městským a venkovským co do zaměstnání jako v časích pozdějších. Všecka řemesla nahoře vyčtená nalézáme

tehdáž provozovati i ve vsech i v podhradích, a sice netoliko od parobů a sluhů (ač od těchto obzvláště), nýbrž i od obyvatelů osobně svobodných. Jsou toho některé slabé sledy v listinách, že na mnoze v jedné vsi to, ve druhé ono řemeslo bylo obzvláště v obyčeji, a jako dědictví přecházelo od předků na potomky. Naproti tomu nalézají se zas ve podhradích vedlé řemeslníků také lidé provozující polní hospodářství. Rozdíl ovšem veliký mezi rozličnými místy záležel v tom, že z příčin buď přirozených buď společenských v jedněch průmysl a obchod nacházel lepší příležitosti k rozkvětu, v jiných obyvatelstvo výhradněji odkázáno bylo na polní a jiné hospodářství.

Dají se v celku rozeznati asi trojí místa, ve kterých tehdáž průmysl živěji než v obyčejné vsi byl provozován: 1. vsi, ve kterých se nacházelo nějaké venkovské hospodářství knížete, biskupa neb některého z předních pánů světských, nebo klášter s hospodářstvím k němu náležitým. Při každém takovémto velkém hospodářství venkovském nacházeli se řemeslníci téměř všechněch druhů jakožto čeleď dědičně náležející knížeti, biskupu, pánu neb klášteru.

2. *Trhy* čili vsi trhové (forum, villa forensis). V každé župě bylo několik míst, totiž vsí, ve kterých dle ustanovení knížecího držány byly trhy týdenní nebo také výroční. Sem přicházel lid sedlský prodávat plodiny svého hospodářství, pročež i řemeslník nacházel zde nejlepší odbyt na své výrobky. Trhy tyto sloužily krom toho k oznamování nařízení knížecích a úředních a k jiným všelijakým vyhláškám, jakož zvláště při rozličných soudních výkonech. Zároveň byla to místa, z nichž přicházely důležité příjmy knížeti vybíráním cla trhového (theloneum forense).

3. *Podhradí* (suburbia). Každý hrad župní byl, jak ukázáno, zároveň velkým hospodářstvím knížecím: při každém nacházeli se tudy sluhové všelikých řemesel a jiných zaméstnání, kteří nepochybně během času nesméstnali se všichni ve hradě samém, nýbrž ubytováni byli v podhradí. Při sídle tolikerých úředníků knížecích, kteříž byli vyvolená část šlechty, musil býti sám sebou největší shon lidí, tudyž nejlepší odbyt na výrobky

průmyslu, na zboží všelikého druhu. V podhradích tedy musili se nejraději usazovati řemeslníci, kteří chtěli z umění svého míti lepší výživu než právě na vsi. Ubytováním se tu, na knížecím statku, stali se tím samým sluhami knížete, jak dlouho právě zde chtěli přebývati. Každé podhradí bylo, jak dostatečně z listin vysvítá, zároveň místem trhovým, a to nejpřednějším v župě. Všechno toto bylo tak tím více ve *podhradí Pražském*, jakožto při samém dvoře knížat zemských.

Celé místo, ve kterém se nacházejí nynější města Pražská i s okolím, náleželo v časích, o kterých jednáme, *knížeti*, kromě co darováním od knížete přešlo v ruce jiné, jmenovitě v držení korporací duchovních neb jednotlivých velmožů. Jen z darování takovýchto máme vlastně bezpostředně zprávy o obyvatelstvu podhradí Pražského z toho času, kterým se z nástinu všeobecných poměrů venkovského lidu zde podaného dá snadno vyrozuměti.

Tak daroval Boleslav II *klášteru Břevnovskému* při založení jeho r. 993 v Praze, totiž ve podhradí Pražském, 30 dušníků s potomstvem jich, s tolikýmiž městišti k rozličným řemeslům zřízenými,[83]) jakož i s dvěma mlýny pod hradem Pražským.

V zakládací listině *kapituly Vyšehradské* r. 1088 jmenují se mezi jiným darováním: Ve podhradí Pražském na Zátoně Kvas a synové jeho Kaška, Bohdal a Jimram; ve Trávníce hlídači (kostela) Kochata, Bohdal, Dědumil a Květen; zvoníci Mališka a Lutoš; Domamír kovář; Odolen kotlář; zase hlídači Radovan, Zbor, Petrata a Miloň; ševci čili kožišníci Vít. Krajek menší a Čelák; sládci Sobík, Šešur, Častoň; voláci Mališa, Skorák; dřízžeči Slavík, Straněj, Skoroška, Modliboh, Bezděd a Božeta; kováři Macek, Číč (?), Vavřík, Bohumil; pekaři Kvasík, Radovan, Palička, Hroznata, Bišek, Nežata, Pivoňa, Vratižír a Rak.[84])

[83]) XXX animatores eorumque posteritatem cum XXX areis ad diversas officinas dispositos (sic).

[84]) In Pragensi suburbio: Nazatone Quas cum filiis Caska, Bogdal, Imram, Wtraunice custodes Kohaca, Bogdal, Dedumil, Kueten, campanarii Ma-

Klášter Kladrubský obdržel při založení svém od Vladislava I (r. 1115) v Praze předně místo k mlýnu, za druhé místo pod Zderazem ve potomních Opatovicích k založení dvoru hospodářského a umístění osadníků.[85])

Roku 1130 daroval Soběslav I kanovníkům Vyšehradským zahradu ovocnou v podhradí, aby prý v letě měli kde se procházeti, s dvěma paroby, Janem a Bohumilem;[86]) týmž roku 1135 pod Petřínem ve Trávníce šest osadníků a na řece místo ke třem mlýnům se mlečem Miličem.[87])

Klášter Johannitů (nyní Maltanský) dostal od Vladislava II r. 1159 místo, na kterém byl založen, s okrškem čtyrmi cestami obmezeným při Vltavě od hořejšího začátku nynějšího ostrova Kampy až k mostu s rybářstvím v té části řeky a všemi jinými požitky.[88])

Roku 1178 daroval Soběslav II kapitule Vyšehradské okršlek čili *újezd sv. Martina* v podhradí, který před časy náležel matce jeho Adelheidě († 1140), to jest okršlek u kostela sv. Martina, který, jak ukazují některé listiny pozdější, ležel dílem

liska, Lutos, Domamir faber, Odolen caldarius, custodes Radouan, Zbor, Petrata, Milony, sutores Vit, Kraik menči, Celac, cerevisiarii Sobik, Sesur, Caston, bucularii Malisa, Zkorac, drizeci Zlauik, Ztraneg, Scoroska, Modlibog, Bezded, Bozeta, fabri Macek, Creč, Waurik, Bogumil, pistores Quasic, Radouan, Palička, Groznata, Bisek, Nesata, Piuona, Wratizir, Rak.

[85]) Pragae quoque ad supradictum monasterium locum dedi ad molendinum, item Pragae locum ad curiam et ad hospites ab ecclesia S. Michaelis usque ad ecclesiam Sancti Petri et usque ad publicam viam.

[86]) Pomoerium in suburbio, ubi aestivo tempore habeant, si spatiari velint, cum duobus his servis Jan et Bogumil.

[87]) Sex hospites sub monte Petrino w Traunice ... Locus ad tres molendinos usque ad insulam fluvii cum molendinario nomine Milič.

[88]) Ad aedificandam ecclesiam et hospitale atque instituendam congregationem religiosorum communis vitae virorum terram quandam ad coronam regni mei pertinentem Pragae juxta pontem secus aquam inter quatuor vias dedi, ipsamque aquam a superiori parte inferioris insulae usque ad pontem cum piscatione et omnibus aliis commodis, quae inibi possunt haberi, eidem ecclesiae perpetuo jure possidendam.

vně pozdějších zdí Staroměstských v okolí Spálené ulice, ovšem zemi i s lidmi na ní usedlými.[89])

Podobně měly i *jeptišky Svatojirské* z neznámého darování něco městišť v Praze na Malé straně na Písku ještě před obezděním města. Nad částmi podhradí Pražského, které tímto spůsobem hned tehdáž neb také později vešly ve jmění duchovních korporací, vznikla tím tak nazvaná *postranní práva*, to jest právomocenství korporacím těmto nad nimi náležející.

I *světští pánové* měli druhdy darováním od králů tu neb onu část podhradí Pražského s lidmi v ní osedlými pod panstvím svým. Příklad jeden toho spůsobu nachází se za krále Václava I. kterýž roku 1235 daroval Mstidruhovi, županu Pražskému, ulici řečenou Nebovidy, s vymíněním toliko domu Přibislava arcijahna Bílinského a kanovníka Pražského, který tomuto náležel svobodně a dědičně.[90]) Své domy neb dvory, rovněž tak ve svobodném a dědičném držení, měli v podhradí Pražském jednotliví pánové čeští, zvláště kteří zastávali úřady na hradě, nepochybně hned od starodávna, jakž se toho nalézají příklady také v jiných podhradích.[91]) Ten byl asi původ tak nazvaných *domů deskových*, vyňatých z pozdějšího práva městského.

Ostatní obyvatelstvo Prahy, rolníci, řemeslníci, obchodníci, neměli žádného svobodného nemovitého jmění, nýbrž jestliže nenáleželi některé z dotčených vrchností soukromých, byli pod-

[89]) V listině Soběslava II (1178) (*Erben* 162) praví se: Ad meliorandam praebendam fratrum do circuitum in suburbio Pragensi, qui matris meae fuerat; což vyjasňuje se stvrzovací listinou Fridricha (r. 1187) (*Erben* 179): Circuitum sancti Martini in suburbio, sicut hactenus fuit, absque omni gravamine possideant perpetualiter.

[90]) Listina v archivu kapituly Pražské. (*Erben* 411.)

[91]) Ku př. v Bílině dvůr tamějšího župana Mstiše r. 1061, o němž *Cosmas* p. 138. — V Brně zmiňují se domy panské (domus nobilium) jakožto od starodávna stávající, pročež z městského práva vymíněné, již roku 1292. — V Praze samé nacházela se před rokem 1253 městiště některá blíž kostela sv. Valentina a od něho až k mostu v držení panských rodů. Dle stvrzovací listiny privilegií kláštera křižovnického jmenovaného roku darovány jsou jemu dílem od pánů Dobrohosta, Alberta a Držka, nejspíš bratří, s kostelem sv. Valentina samým, dílem od vdovy Hroznatovy a synů jejich Viléma a Beneše. Viz *Erben* 610.

danými neb sluhy knížete, majíce příbytek na jeho půdě. Aby obyvatelstvo toto bylo mělo vespolek nějaké zřízení obecní, nezdá se nikterak dle zachovaných pamětí; ovšem pak bylo spravováno úředníky hradu Pražského, ku kterémuž náleželo. Moc soudní vykonával nad ním komorník Pražský.[92])

Trh ve podhradí Pražském připomíná se ponejprv v listině Břevnovské roku 993, a později velmi často. Tržiště, na kterém se prodávalo každou sobotu, nacházelo se za času Cosmy, jak již pověděno, venku mezi podhradím Pražským a Vyšehradem. Nynější náměstí Staroměstské jakožto trh sloužilo snad jen ku každodennímu prodeji potrav, krom toho pak k vyhláškám veřejným. Na něm vykonávaly se i popravy a jiné tresty tělesné neb vůbec potupné. Clo tržní vybíral v Praze dle listiny r. 1222 tak zvaný maršálek mladší, jmenovitě od každého prodavače chleba, hrachu, prosa a soli po penězi týdně každý pátek.[93]) Krom toho jmenuje se roku 1211 také jakýsi soudce tržní.[94])

Ibrahim ibn Jakub nazývá Prahu největším trhovištěm v zemích slovanských, ku kterému přijížděli kupci se zbožím svým z krajin východních přes Krakov a od jihu z Uher, mezi nimi i Moslemové a Židé. Při velké úrodnosti země české prodávalo se tu onoho času obilí, jmenovitě pšenice a ječmen, v cenách velice levných; a kupcům z krajin jižních naskytovala se na prodej hojnost kožišin a bobrovin, přivážených nepochybně z východních krajin slovanských. Podobně jak onen cestovatel vychvaluje později Cosmas netoliko bohatost trhu Pražských, nýbrž vůbec živost obchodu v Praze provozovaného, ač ovšem slovy takovými, ze kterých zároveň souditi se dá, že tehdáž nejvýnosnější obchod nacházel se již v rukou kupců

[92]) Dle staré zprávy o Týnu, o níž řeč bude ještě doleji.

[93]) V listině kapituly Pražské toho roku (*Erben* 302): Illud etiam penitus inhibemus, ne marscalcus noster junior pauperes in foro vendentes res suas in aliquo audeat molestare, excepto quod a quolibet homine panem, pisam, milium et salem vendente semel in septimana, scilicet VI feria, unum denarium vel aequipollens recipiat, et non ultra

[94]) V listině kapituly Vyšehradské toho roku (*Erben* 243) stojí ve výčtu svědků: testibus .. Blasey forensi judice etc.

cizích neb vůbec k národu českému nenáležejících. Kněžna Hilburga totiž, manželka knížete Konrada Brněnského, uvodí se v kronice Cosmově při obležení Brna r. 1090 takto mezi jiným mluvící ke svatu svému Vratislavovi: „Neb nikde lépe se neobohatíš aniž více zvelebíš, jak ve podhradí Pražském neb ulici Vyšehradské. Tamť Židé plní zlata a stříbra, tam kupci bohatí ze všech národů, tam peněžníci mohovití, tam tržiště, na kterém kořist přehojná nadbývá bojovníkům tvým.“[95])

Pro cizí kupce, o kterých se tu mluví, stával v Praze od starodávna pamětihodný *dvůr kupecký*, tak nazvaný *Týn*, o němž jest již nahoře zmíněno. Ve dvoře tomto měli cizí kupci své sklady a činili své prodeje i také koupě ve velkém; zde musili také přebývati, leč dostal-li který povolení bydliti jinde. Zřízení toto bylo zavedeno pro snadnější dohlídku na odvádění platů, které se vybíraly pro kníže jak z prodaného zboží tak z peněz, s kterými cizí kupec přijel na koupi. Na šidbu přitom neb ukrytí zboží jinde kromě kupeckého dvora byla pokuta zabavení zboží. Ve dvoře byla knížecí váha a míra sudová (tyna), též zvláštní soud knížecí nad cizími kupci v žalobách proti nim. Měl-li kupec žalobu proti domácímu, musil se s ní obrátiti k obyčejnému soudci, totiž vůbec ku komorníkovi. Na zločiny spáchané ve dvoře byly pokuty zvláště vyměřeny; na poranění tři hřivny, na zabití zbavení všeho zboží. Vedení důkazu přísahou bylo před soudem Týnským stíženo vyměřením, že kdo by při obyčejném soudu měl přísahati samoten, musí zde přísahati sám druhý, kdo jinde sám druhý, zde sám jedenmecítmý, kdo jinde sám jedenmecítmý, zde sám třiasedmdesátý. Podomek zvláště ustanovený měl na péči vyklízeti hnůj a ostříhati střechy i všecko jiné v domě, začež bral vysazené poplatky.

Ve zlomku jakéhos tarifu, dle kterého se vybíralo clo ve dvoře Týnském, jmenují se co zboží do Prahy přivážené: slanečci (alecia), vyziny (husones), štiky a kapři; sůl, med, vosk a víno; hovězí dobytek: kůže; plátna (linei panni); závoje

[95]) *Cosm.* 185. Viz nahoře poznam 74 na str. 53.

(pepla); nohavičky (caligae): mezi zbožím od cizích kupců zde kupovaným zvláště koně. Prodeje dály se dílem za peníze, dílem také směnou za jiné zboží.[96]) Zvláště důležitou obchodní cestou, po které se sůl, slanečci a jiné zboží z cizích zemí přiváželo do Prahy, byly od starodávna řeky Labe a Vltava, jakž vysvítá jmenovitě z častého připomínání vodních cel na týchž řekách v listinách hned od 10. století. Plavbu po nich konali jak cizí kupci, přijíždějící do Prahy, tak i domácí, vyvážejíce své zboží, jmenovitě obilí a jiné plodiny, do Srb (čili Míšně) i snad dále, a přivážejíce jiné zboží za to. Vltavy užívalo se pro Prahu zvláště i k plavení dříví již ve 12. století. Pod Děvínem vybíralo se clo z něho dle listiny z r. 1130, jakž i na tržišti Pražském po jednom dřevě z každého vozu dle listiny z r. 1135.

Z obyvatelstva v Praze usedlého zaujímali v obchodu od starodávna přední místo *Židé*. O přistěhování jich sem, jak vůbec do Čech a jiných sousedních zemí, nestává nikdež žádné zprávy, poněvadž se nepochybně stalo za časů velmi dávných. Nacházeliť se v zemi snad již za času Markomanů mezi jinými kupci (negotiatores), kteří přicházeli z říše Římské za ziskem svým k nim jak k rozličným národům barbarským: taktéž dali se snad již za časů pohanských nalézti mezi Čechy, a požívali zde za nejstarší doby historicky známé dle všeho poněkud větší vážnosti nežli ve kterémkoli pozdějším čase, ačkoliv velmi záhy byli také nenáviděni. Větší jejich zběhlost a protřelost musila jim zjednati převahu nad domácím obyvatelstvem ve mnohých nejvýnosnějších odvětvích obchodu. Židé byli jmenovitě hlavními podnikateli v obchodu s lidmi: proti čemuž od hlasatelů křesťanského náboženství pilně, ale dlouhý čas darmo se horlilo. Svatý biskup Vojtěch pokoušel se učiniti tomu přítrž tím, že zajaté a jiné otroky od Židů vykupoval: ale prostředky jeho ovšem k tomu nepostačovaly, což byla jedna z příčin

[96]) Nejzajímavější zpráva o dvoře Týnském a vypsaném zde jeho zřízení zachovala se v rukopise bibliothéky kapituly Pražské ze 14. století. Sign. Nro. 188 (*Erben* 84).

nespokojenosti jeho v biskupském úřadě.[97]) Prodávání lidí, jmenovitě do Uher, stávalo se ještě později i pod veřejnou auktoritou.[98]) O bohatství Židů Pražských vůbec zmiňuje se Cosmas výslovně na místě již prvé uvedeném. Moc peněz dobývala jim přízně při dvoře knížecím a úřadech župních. Proto spatřujeme, že v časích, když ostatní obyvatelé podhradí Pražského větším dílem žili v poměrech velmi podřízených a obmezených, Židé Pražští požívali jisté samosprávy, činíce zvláštní obec, řízenou vlastními představenými, tak nazvanými *staršími Židy* (majores natu Judaei)[99]) dle zvláštních svých obyčejů. Židé byli nepochybně již tehdáž svobodnými majiteli domů v ulicích svých ve podhradí Pražském, a křesťanští parobové, od nich koupení, vykonávali jim, jako jiným pánům, potřebné práce domácí.[100]) Teprv od časů prvních křižových válek následkem příběhů, o nichž bude řeč doleji, utrpěla posavadní moc Židovstva Pražského značnou ujmu.

Mnohem později nežli Židé, ale s následky pro potomní osudy Prahy mnohem většími a trvalejšími, dosáhli také *Němci* zřízení vlastní obce svobodné v podhradí Pražském. O původu jejím není nám s jistotou nic více povědomo, nežli že začátek vzala za panování krále Vratislava (1061—1092), a že prvotní místo její bylo na Poříčí při kostele svatého Petra v tak nazvané ulici německé (vicus Teutonicorum). Nejspíš byli to někteří kupci němečtí, kteří za obchodem přijíždějíce do Prahy, konečně umínili si zde stále se usaditi, a zakoupili sobě k tomu povolení od knížete. Kromě svobodného a dědičného držení domů, vystavených na městištích předtím knížecích, dosáhli práva voliti sobě ze svého prostředka *rychtáře* (judex Teuto-

[97]) Propter captivos et mancipia Christianorum, quos mercator Judaeus infelici auro emerat emptosque tot episcopus redimere non potuit. — Mancipia Christiana perfidis et Judaeis vendebant. *Vita Adalb. Pertz. Mon.* VI, 585, 598.

[98]) *Cosm.* 110.

[99]) *Cosm.* 205.

[100]) *Cosm.* 275.

nicorum, richterius),[1]) kterýž soudil rozepře jejich dle právních obyčejů německých. Také farář při kostele sv. Petra, nejspíš od Němců tehdáž vystaveném, byl na jejich podání dosazován.

Méně jsou nám známy poměry *Vlachů* (Romani), to jest zvláště Francouzů, kteří aspoň již ve 12. století také v některém počtu přebývali v Praze.[2])

c) **Duchovenstvo Pražské.**

Vedlé světského obyvatelstva hradu i podhradí Pražského potřebí jest promluviti obzvlášť o stavu duchovním, jakožto učiteli, rádci a pomocníku obojích, vznešených i sprostých.

Byloby si přáti, abychom v tom ohledu mohli začátek učiniti vypsáním, jakým spůsobem stalo se hned samo obrácení z pohanství na víru křesťanskou, a jakým pořádem zavedení a upevnění řádů křesťanských. To však nemožné jest pro nedostatek zpráv dějepisných. Víme jen vůbec, že se přechod z pohanství ku křesťanství nestal v Čechách pojednou, nýbrž proběhnutím dosti dlouhého času. První biskupové čeští měli ještě sto let po křestu Bořivoje a Ludmily mnoho práce s křestěním pohanů; pokřtění pak ještě tehdáž s velkou část zachovávali skutkem skoro všecky řády pohanské. Svatý Vojtěch zápasil s tuhým odporem panstva i lidu, když se zasazoval o zrušení mnohoženství, o nezrušitedlnost svazků manželských, o nedopouštění manželství mezi příbuznými, zachovávání postů a dní nedělnych a svátečných. Kněžstvo samo bylo tehdáž ještě s velkou část neumělé, protož nedbalé, ano i neposlušné bi-

[1]) Slovo *richterius* přichází ve staré zprávě o Týnu výše uvedené, kdež praví se: Hospites conveniuntur coram nostro judice (t. před soudcem Týnským), cives ab hospitibus coram *richterio* vel camerario, t. j. domácí obyvatelé poháněji se od cizích buď před rychtáře buď před komorníka, čemuž, jak za to mám, jinak rozuměti se nemůže, než jsou-li Němci, před svého německého rychtáře, jsou-li Češi, před komorníka. — Hlavní zprávu o osadě německé v Praze dává listina Soběslava II, kterou stvrzuje svobody Němců, zachovaná ve stvrzovací listině krále Jana.

[2]) Zmínka o nich nalézá se v listině Soběslava II právě uvedené.

skupovi. Teprv nad hrobem sv. Vojtěcha ve Hnězdně, víc než 40 let po jeho smrti, slíbili Čechové polepšení v oněch a jiných neslušnostech. Nicméně však ještě ku konci 11. století ctily se v Čechách sem tam svaté háje a stromy, zabíjely se oběti bohům, odbývaly se pohanské obřady nad hroby mrtvých mimo křesťanské hřbitovy; a hadači, čaroději a kouzelníci potloukali se co zbytkové pohanského kněžstva po zemi. Zdali však co toho nacházelo místa také v samém středišti země, v Praze a blízkém okolí, o tom nelze s jistotou ničeho tvrditi ani zamítati. Zde musíme přistoupiti hned ke věcem již více ustáleným, a tudyž ku popisu úřadů a ústavů duchovních, co jich místně souviselo s Prahou, pokud nám o nich známo jest ze sporých pramenů 10. 11. a 12. století.

Středem církevní správy země české stala se Praha, jak již dotčeno, založením *biskupství* (973), kteréž za prvních časů tak jako říše Boleslava II vztahovalo se krom Čech také na Moravu, Slovensko, Slezsko, Malopolsko i některý čas ještě dále na východ. Později ze všeho ztraceného aspoň Morava byla zase přinavrácena; odloučena však znovu r. 1063 založením zvláštního biskupství Olomouckého, které za Pražského biskupa Jaromíra jen na čtyry léta (1086—1090) bylo ještě jednou zase přivtěleno ku Pražskému.

Biskup býval dle prvotního ustanovení volen na sněmě, obyčejně snad odbývaném v Praze (ačkoliv příklady také jinde se naskytují), s účastenstvím kněžstva i světského panstva a lidu, však asi tak, že obyčejně kníže, poradiv se dle uznání napřed se svými věrnými z vyššího kněžstva i panstva, ve shromáždění samém ponavrhnul čekance, a sbor schválil volení hlučným přizvukováním. Teprv ku konci 12. století blásila se kapitula Pražská o výhradnější právo k volení biskupa v podobném spůsobu, jak požívaly práva toho kapituly v říši německé od času umluvy Calixtinské (r. 1122). Simonické nakládání s osazováním stolice biskupské, jakého sobě dovolovala na př. Alžběta manželka knížete Fridricha (1178—1189), zavdalo příčinu k tomuto snažení kapituly, které však ani

tehdáž nedošlo svého cíle. Spíše bývali dle návrhu jejího dosazováni biskupové Olomoučtí.[3])

Zvolený biskup musil dle prvotního ustanovení žádati za investituru od císaře Římského, pro kterouž musil jeti buď do Němec, buď do Vlach, kdež se právě císař zdržoval s dvorem svým. Potom následovalo posvěcení od metropolity, totiž od arcibiskupa Mohučského. Svěcený biskup držíval slavný vjezd do Prahy, podobně jako nastupující kníže, a býval u přítomnosti knížete, panstva i kněžstva posazen na stolici biskupskou u hlavního oltáře v kostele sv. Víta. Kněžstvo zpívalo přitom Te deum laudamus, lid volával prý *krleš* čili kyrie eleison, a trávil celý ten den u veselostech.[4]) Svatý Vojtěch, druhý biskup český a největší ozdoba Pražské stolice, vykonal své vejití do hradu Pražského uprostřed plesu kněžstva i lidu bosýma nohama i v nejhlubší pokoře (983)

O velkých statcích, kterými bylo nadáno biskupství Pražské, nenáleží k účelu našemu právě obšírně mluviti, aniž vůbec stávají o nich dostatečné souvěké paměti Tolik je jisté, že Rokycany, Roudnice, Týn Horšův ve 12. století, Řečice ve 13. ale nepochybně všecka tato místa již dávno předtím byla oblíbená venkovská sídla biskupů Pražských a největší část statků biskupských, které nacházíme v pozdějších časích, náležela jim rovněž od starodávna.[5]) Dle Cosmy všecko, co za jeho času k biskupství Pražskému náleželo, bylo již od Boleslava II uděleno neb stvrzeno sv. Vojtěchu.[6]) Snad že některá část nadání tohoto pocházela i z rodinných statků sv. Vojtěcha. K nadání biskupství náležel dle obecných zákonů církevních také desátek ourody v celé zemi Desátek tento, jehož přísnější vybírání než předtím vymohl sv. Vojtěch na Bole-

[3]) Srov. *Gerlacha* (Dobner Mon. I.) 81, 92, 126. O volení biskupů Olomouckých *Vincent.* 47, *Gerl.* 94.

[4]) *Cosm.* 50. 63.

[5]) Zminka o Rokycanech r. 1110 *Cosm.* 243, o Roudnici v listině kapituly Pražské roku 1194 (*Erben* 188), o Týnu Horšovu v listině kapituly roku 1186 (*Erben* 178), o Řečici etc. *Series Episc.* (Scriptt. rer. Boh. Tom. II. p. 439.

[6]) *Cosm.* 52.

slavovi II na sněmě roku 992,[7]) vyměřen byl za prvních času na dvě hromady obilí po 50 snopích z každého popluží; za biskupa Ekkarda († 1023) ustanoveny na místě toho dvě měřice zrna, jedna ovsa, jedna pšenice.[8]) Největší část tohoto příjmu musil však biskup obraceti na opatření kostelů a duchovenstva i na jiné potřeby.

Velikosti důchodů biskupových, jíž aspoň do konce 12. století a snad i v pozdějších časích sotva se rovnalo soukromé jmění kteréhokoli panského rodu v zemi, byl přiměřen lesk dvoru čili komonstva biskupova při sídle jeho na hradě Pražském, neb kdežkoli jinde se nacházel. Kromě četného rytířstva, které mívalo výsluhy od biskupa za služby vojenské, náleželi k tomu ve 12. století a nepochybně i dříve úředníci dvorští s týmiž názvy jako při dvoře knížecím, totiž biskupský komorník a podkomoří, jídlonoš, podstolí, maršálek, štítonoš a tomu podobní.[9])

Nejdůležitější sbor kněžský, jehož rady a pomoci užíval biskup při správě své dioecezí, byla *kapitula* čili sbor kanovníků kostela Pražského. Počátek a nejstarší dějiny její jsou nám méně jasné, nežby si bylo přáti: nebo sporé zprávy o ní zachované až do konce 12. století vzbuzují více otázek, než poskytují odpovědí. Tolik na každý spůsob je jisté, že stávala v jistém spůsobu hned za prvních časů biskupství Pražského: neb již první životopisec sv. Vojtěcha činí zmínku o kanovnících Pražských.[10]) Ale pod tímto názvem mínilo se tehdáž

[7]) *Wattenbach*, Beiträge zur Geschichte der christl. Kirche in Mähren und Böhmen p. 51.

[8]) *Cosm* 85.

[9]) Již při roce 1158 praví Vincentius o biskupu Danielovi, že „in servitium domini sui regis Boemiae *cum militia sua* in eandem expeditionem venerat.“ (p 53) — Týž jmenuje při témž roce „Mladoream (?) *scutarium* episcopi“ (p. 53) — V listině r. 1175 (*Erben* 155) přichází Hartelebus *camerarius* episcopi, r. 1177 (*Erben* 158): *milites* episcopi: Hartleb *camerarius*, Arnust *dapifer*, Lutolt *pincerna*, Petrus filius Obiden, Erkenbreht *subdapifer*, Berwin *agaso*, Drisizlav, Gotezlav, Preda, Zuoiata, Zbizlav, Dalebor *subpincerna*, Reinart *subcamerarius*, Rodozlaus, Alwik, Vlad. Podobně čte se v listinách z let 1186, 1190, 1194.

[10]) *Pertz* Monum. Tom. VI. 586.

všecko, jak se zdá, velmi četné kněžstvo při kostele sv. Víta, ano snad i v celém hradě a podhradí Pražském, podřízené zvláštnímu představenému čili *proboštovi* (praepositus), kteréhož ustanovoval biskup. První probošt Pražský, jehož jméno nám známo jest, byl Velich (Willico) ustanovený od sv. Vojtěcha, důvěrný jeho přítel a rádce ve všech důležitých věcech, muž dle povahy věku svého velice vzdělaný,[11]) který puzen touhou po větším zdokonalení, jak se zdá, brzy po druhém odjezdu sv. Vojtěcha z Čech do Říma též opustil Čechy a vstoupil do kláštera Montecassinského v Italii.[12])

Až do druhé polovice 11. století kanovníci Pražští nezachovávali žádného společného pravidla, jak bylo v jiných zemích v obyčeji. Byli prý, jak Cosmas praví, jen dle jména kanovníky, nevzdělaní a neučení; v choru vykonávali služby své i ve světském oděvu. Teprv probošt Marek, usazený od biskupa Jaromíra roku 1068, který potom celých 30 let zastával úřad proboštský, zavedl nový pořádek. Vybral totiž ze svého kněžstva 25 bratří, kteréž uznal za nejhodnější, a uložil jim zachovávání pravidla ve společném bydlení v kanovnickém domě a nošení kanovnického oděvu. Skutek tento může se považovati za jakés druhé založení kapituly Pražské.[13]) Odtud totiž jen 25 těchto vyvolených kněží, ku kterým později ještě 5 přidáno od biskupa Menharta (1122—1134),[14]) byli skutečnými kanovníky, od nichž ostatní duchovenstvo rozeznávalo se mnohem nižším důstojenstvím, vykonávajíc služby boží při rozličných kaplích neb oltářích v kathedralním kostele i jinde.[15]) Ostatní toto duchovenstvo zahrnovalo se pod obecným názvem služebníků kostela (ministri ecclesiae), čímž rozuměli se jak

[11]) Admovet solvendae quaestiunculae socium elegantem virum Williconem. Hic honore praepositurae praeerat ceteris; hunc vir sanctissimus omnium consiliorum suorum participem fecit *Pertz* Tom. VI. 586.

[12]) *Pertz.* Tom. VI. 598. Při příbězích r. 995 připomíná se ještě v Praze. *Ibid* 589.

[13]) *Cosm.* 147.

[14]) *Series Episcop.* ve Scriptt. rer. Boh. Tom II. 438.

[15]) Již při roce 1073 rozeznává Cosmas (p 157): non solum canonici verum etiam per capellas clerici.

kněží tak jahnové, podjahní i také laikové vykonávající služby při kostele.[16]) V kapitule samé byly zvláštní důstojnosti a úřady, větším dílem snad teprv od času probošta Marka zřízené: *děkan*, mistr (magister), pokladník (thesaurarius), kustos a nepochybně jiných více, o nichž se nám zmínky naskytují teprvé v 13. a v pozdějších stoletích.[17])

Mnohem méně je známo o spůsobu, kterým nabyla kapitula Pražská největší části statků svých. Za prvních časů biskupství Pražského, jak se zdá, nebylo ještě žádných statků, kteréby byly náležely kanovníkům čili kněžstvu kostela Pražského obzvláště, než biskup uděloval jim ze svého. O sv. Vojtěchu píší oba jeho souvěcí dějepisci, že ustanovil jistou část důchodů biskupských na upravení potřeb kostela, jinou na výživu kanovníků čili kněžstva svého.[18]) Zdali vykázání toto zvláštního podílu pro kanovníky mělo platnost na vždy čili jen na čas života svatého biskupa, není jisté. Od biskupa Ekkarta dostávali kanovníci jistých částek obilí z desátku od něho vybíraného,[19]) kterou i později spatřujeme v jich jmění; ve druhé pak polovici 11. století na každý spůsob bylo již jmění kapituly určitě odděleno od jmění biskupova, ač spravovalo se od probošta, jak se zdá, bez mnohého účastenství kapituly, asi jako klášterní jmění od praelatů. Probošt Marek při novém zřízení kapituly zavedl nejprvé podělování kanovníků stejnou měrou potrav a nápojů na spůsob klášterníků; ale když prý časem stávaly se v tom nepořádky od sluhů proboštových neb také od mistrů kapitulních, ustanovil Marek pořádek jiný, tak totiž, že z desátku kapitule náležejícího

[16]) Ve zprávě o darování Týna kostelu Pražskému: quatinus ministri ecclesiae Pragensis ex redditibus curiae annuatim provenientibus singulis septimanis duos solidos percipiant, in hac ordinatione, ut presbyter XI (denarios), diaconus VII, subdiaconus IV, campanarii duos in ordine vicis suae recipiant, reliquum vero usibus canonicorum (*Erben* 84).

[17]) Slovo *acephali* o kanovnících Pražských u Cosmy na str. 147 zdá se, že na to naráží, že neměli tehdáž (před časy Marka) žádného děkana.

[18]) *Pertz.* VI. 584, 599. Jeden životopisec užívá na tom místě slova *canonici*, druhý *clerus*.

[19]) *Cosm.* 85.

ustanovil čtvrtou část pro sebe, tři pak ostatní pro kanovníky, tak aby každý dostával z toho ročně 30 korců pšenice a 30 ovsa, krom toho pak po čtyrech penězích týdně na maso. Podíl jednoho každého nazýval se odtud jeho praebendou.

Od času nového tohoto zřízení kapituly máme již pak i některé zprávy o jmění kanovníků, které náleželo jim samotným bez probošta, a spravováno tudy od děkana, jakožto bezpostředně představeného jich sboru. Nejstarší známé darování, učiněné kapitule, pocházelo od Otty knížete Olomouckého († 1086), kterýž dal kanovníkům Pražským tržné v *Sekyři-Kostele* na Moravě. Když se syn jeho Otto na některý čas zmocnil důchodu tohoto pro sebe, vznesli kanovníci roku 1110 po spolubratru svém, letopisci Cosmovi, stížnost proti němu na sjezdě jeho s Vladislavem I v Týnci. Otto navrátil jim nyní trh s určitým doložením, že nechce, aby se ho ujímal biskup Pražský, než oni samotni, poněvadž pro ně jest určen.[20])

Nedávno před touto malou rozepří dostal kostel Pražský od knížete Bořivoje II (1100—1107) příjmů z váhy, tuny a ze soudu ve *dvoře Týnském*, z nichž mělo se dostávati po dvou šilincích každý týden služebníkům kostela (ministri ecclesiae), ježto by měli právě týden, a sice knězi (presbyter) 11, jahnovi (diaconus) 7, podjahnovi (subdiaconus) 4, zvoníkovi 2 peníze. Ostatek náležel kanovníkům.

O něco se nejspíš rozmnožily důchody kapituly, když biskup Menhart založil nových pět praebend kanovnických. Později jmenují se co nemovité statky její: dvůr ve vsi *Bykoši* v nynějším kraji Berounském blíž Suchomast, darovaný r. 1172 od Časty syna Vojslava komořího pro kustosa kaple svatého Václava (custos sepulcri St. Wenceslai), která měla před časem Přemysla Otakara I již i jiné své nadání:[21]) *Pšor* blíž

[20]) *Cosm.* 244, 245.

[21]) V potvrzovací listině Přemysla r. 1227 (*Erben* 334) jmenuji se co nadání kaple sv. Václava: dva dušníci v Sedlci, tři v Neraticích, kteří povinni byli dávati knězi této kaple ryby každou středu a každý pátek, v Bykoši dvůr s poplužím a 4 osadníky i zahradou:

Podbořan v kraji Žateckém, jehožto však postoupila kapitula r. 1186 směnou za jiné statky Johannitům: *Mračnice* u Horšova Týna v Klatovsku, odkázané okolo téhož roku od Mechtfrida ze Slavčevsi, ažby vymřeli potomci jeho: *Kralovice* u Plas v Plzensku, kteréž kapitula r. 1194 prodala klášteru Plaskému: *Holubice* v kraji Rakovnickém (1204) a země na jeden pluh ve *Paběnicích* blíž Kunratic v Kouřimsku (1212).[22] Na každý spůsob jsou to jen částky jmění tehdáž jistě již velmi velikého, o nichž se jen náhodou zachovaly zmínky.

V létech těchto již byly praebendy kanovníků dílem vyměřeny tak, že každému ustanoveno bylo obzvláštní venkovské hospodářství. Tak jmenují se totiž *Holubice* r. 1204 vsí náležející k jisté praebendě; podobně již v něco pozdější době (1236) *Líbeznice* u Pakoměřic v Kouřimsku co ves náležející ku praebendě kanovníka Marquarda. V týchže časích jeví se velké oprávnění kapituly také v tom ohledu, že biskup žádného odcizení ze svých statků nesměl před se bráti bez svolení kanovníků.[23])

V církevní správě Čech účastnila se kapitula Pražská méně celkem jakožto sbor, ale ovšem zvláště tím, že kanovníci Pražští obyčejně zastávali úřady tak nazvaných *arcipryštů* čili arcijahnů (archipresbyteri, archidiaconi) nad jednotlivými okršky země. Celá dioecezí Pražská dělila se dle obecného spůsobu na děkanství, kterých prvotně bylo tolik, kolik žup, tak že meze jedněch i druhých se stýkaly; teprv později, následkem rozmnožení obyvatelstva zřízeno jest o několik děkanství více rozdělením několika starších na dvé. Nad děkany pak stáli vyšší představení arcipryštové čili arcijahnové, tak že větším dílem každému bylo podřízeno několik děkanství.[24]) Všech

v Ruzeni dvůr s popluzím, v Onoklasích s 18 jitry a se zahradou; v Hošťanech tři osadníci.

[22]) Dle listin kapituly Pražské z podotčených roků (*Erben* 178, 189, 221, 249).

[23]) První taková zmínka stává se r. 1194.

[24]) Cosmas mluví o arcipryštech ponejprvé při roce 1039, kdež kníže Břetislav nad hrobem sv. Vojtěcha ve Hnězdně mezi jiným nařizuje: Similiter et de his, qui homicidiis infamantur, archipresbyter *comiti*

deset archidiakonatů, na které dělily se Čechy ve 14. století to jest Pražský, Kouřimský, Bechyňský, Koršovo-Týnský, Plzenský, Žatecký, Bílinský, Litoměřický, Boleslavský a Hradecký, nacházíme krom Bílinského pod těmi samými názvy již také ve 12. století (Bílinský ponejprv r. 1216), mimo to pak ještě zvláštní Rokycanský, Roudnický a Zerčiněveský, z nichž první dva později buď celé, buď s části byly přivtěleny k arcijahenství Pražskému.[25])

Podhradí Pražské na obou stranách Vltavy náleželo nejspíš od dávna nerozdílně *k děkanství Pražskému*. Kdy však oddělena byla Praha co zvláštní děkanství od venkovské části župy Pražské, to jest od pozdějšího tak nazvaného děkanství Ořechovského, nelze udati. Rovněž nemožné jest, domysliti se, kdy asi kostely neb kaple, ježto se ve 12. století nacházely v podhradí Pražském, povýšeny byly za farní, kdy vůbec rozděleno bylo celé místo nynějšího města na farní okresy. Prvotně, jak se zdá, náležela celá Praha, podobně jak o některých jiných velkých městech známo jest, co jedna farní osada ku kostelu biskupskému svatého Víta. Kostelové v podhradí považovali se snad jen za kaple, náležející ke hlavnímu kostelu. Jediná ku pravdě podobnost naskytuje se, že se rozdělení na více far stalo snad asi před koncem první polovice 12. století, poněvadž roku 1143 legat papežský tehdáž přítomný v Čechách mezi jiným usiloval o řádné rozdělení celé dioecezí na fary. Němci

illius civitatis nomina eorum asscribat, et comes eos conveniat, et si sunt rebelles, in carcerem redigat, donec aut poenitentiam dignam agant, aut si negant, ignito ferro sive adjurata aqua, utrum culpabiles sint, examinentur; fratricidas autem et parricidas sive sacerdotum interfectores et hujusmodi capitalibus criminibus irretitos archipresbyter assignet eos comiti vel duci etc. (p. 111). V dalším pokračování užívá pak na str. 112 slov *archipresbyter* a *archidiaconus* co rovnovýznamných.

[25]) V listinách jmenuje se arcijahen Plzenský ponejprv roku 1131, Pražský, Kouřimský, Bechyňský, Boleslavský, Hradecký a Roudnický r. 1167, Rokycanský r. 1176, Litoměřický r. 1177, Žatecký a Horšovo-Týnský okolo r. 1186, Zerčiněveský, nazvaný tak od jistého statku biskupského, r. 1209.

Pražští měli. jak výše podotčeno, svého vlastního faráře u sv. Petra na Poříčí aspoň již před panováním Soběslava II.

Zcela vyjmuta z podřízenosti biskupa Pražského a jeho úřadů byla *kapitula Vyšehradská*, založená od knížete (potom krále) Vratislava II zároveň s kostelem kapitolním sv. Petra a Pavla na Vyšehradě okolo r. 1070. Dle prvotních privilegií svých, zaslíbených Vratislavovi snad již od papeže Alexandra II (r. 1073). a udělených nejspíš od Řehoře VII, byla kapitula postavena bezpostředně pod právomocnost a zvláštní ochranu stolice papežské.[26])

Kapitula Vyšehradská skládala se dle prvotního ustanovení Vratislavova z 12 kanovníků, kromě probošta a děkana. Nadání její bylo hned při prvním založení velmi stkvělé. Náleželoť k němu 80 vsí aneb částí vsí a jiných míst různo ležících v nynějších krajích Rakovnickém. Litoměřickém. Žateckém, Boleslavském, Kouřimském. Berounském a Prachenském. a krom toho ve znamenitých jiných důchodech a požitcích. K těmto náležel jmenovitě desátý díl obecné daně řečené *mír* (tributum pacis) ze 16 rozličných žup českých (totiž Pražské, Vyšehradské, Plzenské, Sedlecké. Žatecké, Bílinské, Děčinské. Litoměřické, Boleslavské. Kamenecké. Hradecké. Opočenské, Chrudimské. Kouřimské. Libické a Vratenské); rovněž desátý díl z platů řečených *venditiones* v župách Pražské. Tetinské, Vltavské a Kamenecké: celé pomezní clo *Prachatické*, osmý díl cla *Holotylského* (?) a podíly cla na *Trstěnici* (u Litomyšle) na hranici moravské ze soli a jiných některých zboží; tři přívozy. jeden na *Otavě*, druhy u *Hoholic* (přes Vltavu) a třetí u *Loun* (přes Ohři). též rozličné dávky v plodinách v určité výroční slavnosti a jiné časy od rozličných vládařů a jiných úředníků župních. Ke všemu tomu přidali též při samém založení kapituly biskup Pražský desátek ze dvou set poddaných,

[26]) Bulla Alexandra II. vstrčená do kroniky Cosmovy p. 149, jest uznána za neauthentickou.

a biskup Olomoucký rovněž ze sta poddaných ve svých dioecezích.[27]) Od druhého nástupce Vratislavova, syna jeho Břeti-

[27]) Zakládací listina kapituly Vyšehradské, zachovaná ve čtyrech od sebe poněkud se různících exemplářích v archivu kapitolním (*Erben* 77), není sice authentická, nicméně však dle největší části obsahu svého pravá; což souditi se dá z bedlivého porovnání jí s pozdějšími listinami, zvláště knížete Soběslava I. Statky dle ní darované od Vratislava II byly následující: 1. v nyn. kraji Rakovnickém *Hostín* celá ves krom několika poddaných opata Břevnovského, *Vojkovice* celá ves krom země kostela sv. Klimenta na Opyši (?), v *Hoholicích* 6 usedlostí, v *Blahoticích* popluží s jedním člověkem poddaným, v *Lobči* 3 popluží s 3 rybáři, na *Horníně* (?) 2 popluží s jedním rybářem, v *Drahlicích* (?) popluží s nosidlníkem, v *Buděhosticích* popluží s hlídačem kostela, v *Kameněmostě* 3 popluží s 3 poddanými, v *Kežech* 2 popluží s 2 poddanými, v *Podlešmě* 3 popluží s viničníky, v *Knovízi* 11 usedlostí s poddanými, mezi nimiž také rudníky, v *Libošíně* 6 usedlostí s viničníky a jedním popluží m s bečvářem v *Ouhercích* 3 popluží s viničníky, v *Dehnicích* 2 popluží se dvěma soustružníky, v *Kněževsi* 2 popluží s pomytci, v *Modřiluzích* (?) 2 popluží s dvěma zvoníky, v *Týnci* 1 popluží se zvoníky, v *Jinonicích* dvě popluží s číšníky, v *Butovicích* 1 popluží s čišníkem, na *Letní* dvě usedlosti se dvěma zvoníky, v *Bubnech* 6 usedlostí s hlídači kostela; 2. v kraji Litoměřickém *Žitenice* ves celá s vinnicemi a zahradami se 7 viničníky, *Týnec* celá ves, na *Vrutici* 2 popluží, na *Malešově* 9 usedlostí, v *Kochovicích* 2 popluží s kuchařem; v *Žichlicích* v župě Bílinské 2 popluží, též v jiných *Žichlicích* jedno popluží s viničníkem; v *Kojeticích* desátek od osadníků v celé vsi, v *Libčevsi* popluží jedno s pomytcem; 3. v kraji Žateckém v *Uhošťanech* 1 popluží s rudníkem, v *Lomazicích* 1 popluží s pkelníkem, v podhradí *Žateckém* jeden koželuh, jeden číšník, jeden železník, v *Trnovanech* jedno popluží s rybářem; 4. v kraji Boleslavském v *Ujkovicích* 7 usedlostí s poddanými, v *Bezně* 3 popluží, v *Jaseníku* 1 popluží s kovářem, v *Badrech* (?) 7 usedlostí se čtyrmi viničníky: 5. v kraji Kouřimském v *Čakovicích* 3 usedlosti s kuchaři, na *Kačí hoře* (?) 1 popluží s kuchařem, ve *Štítařích* 1 popluží s jedním poddaným, na *Nesměni* (?) 1 popluží s 2 poddanými, ve *Voděradech* 2 popluží s vodáky, ve hradě Kouřimském šest sluhů (qui dicuntur Luse?) a jeden pekař, v *Chotíši* 8 usedlostí se čtyrmi dědiníky, ve *Sluhách* nepraví se co, ve *Psářích* 4 usedlosti s čišníky (scutellarii), v *Jesenicích* 5 popluží se 4 čišníky, ve *Vrbčanech* jedno popluží, v *Hradišti* 9 usedlostí s rybáři, na *Klku* (? 1 rybář, ve *Břežanech* 8 usedlostí, ve *Chralách* 6 popluží, v *Dubči* dvě popluží s 2 sedláky, v *Čeněticích* 1 popluží s hrnčířem, ve *Vršovicích* jedno popluží s dvěma paroby, v *Nuslech* zahrady s dvěma paroby, v *Bašti* 7 popluží s dvěma kuchaři, v *Záběhlicích* 1 popluží s dvěma

slava II, přibyly ke statkům kapituly částka jakás země ve *Vršovicích* a zahrady v *Nůslích*, jakožto nadání kaple sv. Maří

zvoníky, v *Branice* 3 popluží s poddanými, ve *Vinoři* několik parobů: 6. v kraji Berounském v *Boješicích* 1 popluží a vinnice s viničníkem, v *Žíňanech* 4 popluží s bečváři, v župě Tetinské na *Brodě* (t. j na místě nynějšího města Berouna) dvě (čili tři?) popluží s rybáři, v *Obryni* (?) dvě popluží se dvěma pkelníky, a pro kustosa kapitolního ve *Vrhovicích* (?) 7 usedlostí, v *Letech* dvě popluží se zvoníky, v *Suchomaslech* dvě popluží se zvoníky, ve *Svinařích* jedno popluží se svinařem, na *Žhově* (?) 5 usedlostí s rybáři, hora Plešivec u nynějšího hradu Karlšteina se zemí na dva pluhy, pod samou zámeckou horou *Tetinskou* tůně (v řece Mži), v *Mokropsech* dvě usedlosti s rybáři, na *Honicích* (?) jedno popluží s rybáři, na *Holyni* jedno popluží s hlídačem kostela, v *Komořanech* jedno popluží s rybářem; 7. v kraji Prachenském a sice v župě Bozenské v *Sušicích* dvě usedlosti s koláři; v *Rastylech* 5 usedlostí s poddanými. V *podhradí Pražském* konečně dostala kapitula poddané již na jiném místě výše jmenované (viz str. 65). Kromě příjmů již v textu zmíněných jmenují se ještě některé drobnější, dílem snad pozdějšího původu, dílem také nezcela podrobně srozumitedlné, možná že také nezcela doslovně pravé, totiž: Budisine decima urna; oblatio, quae dicitur poclona et II villae Cupcici et Mislesouici. Ultra montem Oseč decima urna de melle in omni justitia, messariorum X^ma^, de salutationibus X^ma^, de pellibus caprinis X^ma^, de porcariis X^ma^, de cerevisiariis X^ma^, decimus messor, decimus foeniseca... Decima de omulo per totam terram, quae pertinet ad ducem; tertia urna de apibus ductricis ultra montem Ozeč. De uno quoque castro ab avia mensale unum et manuterium unum omni anno. A villico Pragensi de messoribus Netolicensibus et Dudlebensibus praeposito decima ovis, in festo Pentechosten aneilla sive sexingenti (denarii?), in festo S. Benedicti bos, in festo sanctorum martyrum Georgii atque Adalberti bos, in festo S. Wencezlai ab agasone poledrum, de avena quindecim modii, de frumento XIX modii; a celerario de melle in voto XVII urnae, zagradnego XVI okou. O dani míru praví se v listině zakládací, že z celých Čech desátek z ní daruje se kostelu: „decimam marcam de tributo per totam Boemiam, etiam Zedlcih". To však odporuje authentické listině Soběslava I roku 1130 (*Erben* 93), ve které se praví: Et cum secundum praedecessorum meorum instituta decimam marcam de annuo tributo iidem fratres *in his civitatibus habeant*, videlicet: Pragae, Wisegrad, Satci, Sedlcih, Lutomericih, Beline, Dacine, Bolezlaui, Camenci, Gradci, Opocne, Hrudimi, Kurimi, Pilzni, Lubici, Wratne, ego, elemosina expensa et eorum prece confidens posse salvari, *addo eis in tribus his provinciis:* Rokitnah, Csazlaui, Hinoue, etiam decimam marcam annui tributi. Toto místo je právě jeden

Magdaleny, nejspíš tehdáž ku kostelu sv. Petra a Pavla přivtělené. [28])

Hojným tímto nadáním vládl při kapitule Vyšehradské probošt zrovna tak neobmezeně jako při kapitule Pražské za prvních časů. Kanovníci dostávali od něho, podobně jako Pražští dle ustanovení probošta Marka, každý týden svých jistých podílů potravných potřeb. Jen některé příjmy, jako na příklad všechen důchod z daně míru, byly, jak se zdá, hned od počátku jim odkázány obzvlášť. K tomu přišla později některá nová darování, ustanovená též jen pro kanovníky. Tak již roku 1102 Nemoj z rodu Vršoviců ustanovil po smrti své a manželky své kanovníkům Vyšehradským všechen svůj statek, to jest vsi *Černuc*, *Vražkov* a *Skršín* v nynějším Litoměřickém, *Chraberce* v Žateckém, a *Libyni* v Rakovnickém kraji. Darování toto však, nejspíš zahubením Vršoviců r. 1108 přivedeno byvši na zmar, vešlo ve skutek teprv roku 1174 postoupením od tehdejších držitelů čili vlastně soupeřů o tyto statky, jakéhos župana Jarohněva a synovců jeho. [29]) Rovněž tak darovala královna Svatava, vdova po Vratislavovi II, kanovníkům Vyšehradským veliký *oujezd na Sázavě* v nynějším kraji Čáslavském, v němž se ve 14. století spolu s jistým pozdějším přírostem 29 rozličných vsí připomíná, mezi nimi městečka *Kralovice* a *Zahrádka* (trhová). [30])

Nejštědřejším dobrodincem kapituly Vyšehradské po prvním zakladateli, zároveň i novým pořadatelem jejím byl syn Vratislavův kníže Soběslav I. Hospodaření prvních proboštů

z nejjasnějších důkazů z obsahu samého, že listina Vratislavova je pozdějšího původu.

[28]) O darování tomto zmiňuje se listina Soběslava I r. 1130. (*Erben* 93.)

[29]) Listina Soběslava II r. 1174 v archivu kapituly Vyšehradské (*Erben* 150).

[30]) Na toto darování Svatavy vztahují se listiny kapituly Vyšehradské od knížete Soběslava II r. 1178 a od Fridricha r. 1187 (*Erben* 162, 179). V první oné vypisují se meze tohoto oujezdu: Supradicti circuitus termini sunt ab oriente Zazava; a Seleu fluvius Livbe cum ipso fluvio, ab occidente antiqua via, quae conducit ad Seleu. V listině kapituly Vyšehradské r. 1352 vyčítá se 29 vsí, k újezdu Svatavinu náležejících, zejména.

bylo dle mínění jeho na ujmu i kostelu samému i dobrému kanovníků: přičítal to dosti zřejmě přílišné náklonnosti jejich k zevnějšímu lesku ano i přepychu v hodech.[31]) Z té příčiny, opraviv nejprvé a zvelebiv stavbu kostela spůsobem již výše podotčeným,[32]) učinil r. 1130 určité nařízení o rozdělení důchodů rozličných mezi proboštem a kanovníky, a vyměření, coby se kanovníkům mělo dostávati od probošta; zároveň pak založiv nové tři kanovníky, rozmnožil dílem důchody kapituly novým darováním. Dle nařízení tohoto měly příjmy ze cla Prachatického a Trstěnického, též obilí a víno ze Žitenic a svepřepice (čili vlastně hříbata) v Hoholicích náležeti s polovici proboštovi a s polovici kanovníkům, rovněž tak plavené dříví vybírané pod Děvínem, snad teprv tehdáž neb nedávno předtím darované; přívoz na Otavě měl celý náležeti kanovníkům. Krom toho vykázáno každému kanovníkovi obzvlášť ku praebendě jeho jedno popluží ze statků kapitulních i s poddanými dědičně k němu náležejícími a jiným příslušenstvem.[33]) Konečně vyměřeno podrobně, co měl probošt každý týden (čili 52krát za rok) rozdati kanovníkům v potravách, po každé totiž jednu jalovici, 12 kuřat, 6 podsvinčat (porcelli), láhev medu obnášející 17 měr (justitiae) a tolikéž piva, s pozůstavením jemu, coby chtěl přidati nad to. V čas zimní měl dáti místo jalovice dva vepře tříleté. Krom toho měli od něho do-

[31]) Soběslav I praví o tom v listině r. 1130 (*Erben* 93): Deliberavi patris mei, regis videlicet Wradizlai, monasterium in Wisegrad civitate situm ad magnam vilitatem aut praedecessorum meorum incuria aut, quod magis est credibile, praepositorum ejusdem loci negligentia redactum: illud inquam monasterium summa vigilantia curavi emendare etc. V listině pak asi r. 1135 (*Erben* 99) horlí: Quae (elemosina) si ambitiositate vel ingluviei superfluitate per quot tempora fuerit subtracta, praepositi pro tot temporibus innodati vinculo peccati deo omnipotenti respondeant in die judicii.

[32]) Viz str. 32.

[33]) Statky ku praebendám kanovníků takto vykázané byly: dvě popluží ve *Vršovicích* a *Vrbčanech* pro děkana, také s dvěma zahradami ve *Vršovicích*, ves *Hostín* pro tři kanovníky, *Bezno* pro dva, *Vinoř* pro dva, *Bašť* pro dva, *Jenšovice* pro dva, *Chvaly* pro jednoho, *Hovorčeves* (Gouorice? neví se kdy vlastně dostala se kapitule) pro jednoho *Dubeč* pro jednoho, *Vrutice* též pro jednoho kanovníka.

stávati v čas postní každý týden 80 peněz na ryby, v letním čase polovici toho, leč připadl-li větší svátek na den pátečný. Děkan měl při všem dvojnásobně tak velký podíl jako každý kanovník; měl také dvě popluží ke své praebendě. Nově daroval Soběslav kapitule krom několika menších příjmů desátek z míru ještě ze tří žup, totiž Rokytenské (čili Rakovnické), Čáslavské a Chýnovské, též oujezd řečený *Seňačín* (snad Senětín v kraji Čáslavském), zahradu ovocnou v podhradí Pražském, prý ku procházení se v letě, konečně popluží jedno ve *Kbelích* se vším příslušenstvím, kteréžto mělo náležeti kustosovi s povinností, aby jednou za rok počastoval kanovníky.[34])

Asi roku 1135 založil Soběslav ještě dvě nové praebendy, a rozmnožil proto znovu nadání kapituly, aby prý přitom probošt neutrpěl ujmy. Kromě několika příjmů v penězích i v plodinách přivtělil ku kapitule kapli *sv. Vavřince* na Petříně a *špitál chudých* při Týně v podhradí Pražském se vším příslušenstvím. Ku kapli sv. Vavřince náležela jmenovitě ves *Choleč* (Koleč ve kraji Rakovnickém) s dědičnými nájemníky, též šest nájemníků pod samým Petřínem v *Trávníce*, 12 hřiven ročně od výběrčího daně ze župy *Rokytenské*, desátek z vendicí župy *Dřevíčské* a některé menší příjmy. Ke špitálu panny Marie u Týna náležely části vsí *Trubína* (v kraji Berounském), *Čakovic* a *Břežan* (?),[35]) místo na tři mlýny v Praze, třetina penežitých příjmů z kupeckého dvora, a každoročně jistý počet kusů rozličných oděvů pro chudé ze zásobáren knížecích na hradech župních.

I po určitém nařízení Soběslava I o praebendách kanovníků dovolovali sobě proboštové předce ještě rozličných vsahání do práv jejich. Polovice vína ze Žitenic a polovice svřepic v Hoholicích nedostávala se kanovníkům i po onom nařízení budto vůbec nikdy, nebo zase brzy byla zastavena od

[34]) Hac tamen sub conditione, ut quivis custos pro ea (villa) fratribus servitium annuatim persolvat.

[35]) Čtení je pochybné; v listině stojí Brtzaz.

proboštů.[36]) Roku 1178 učinil proto kníže Soběslav II, syn onoho, nové opatření, aby kanovníci o to skracováni nebyli, zároveň pak také pro ujmy, které utrpěli důchodové jejich mezi tím časem zvláště stenčením výnosu daně míru, přidal jim nové některé statky a příjmy, totiž *oujezd svatého Martina* v podhradí Pražském,[37]) místo na mlýn tamže pod kostelem sv. Cosmy a Damiana,[38]) část vsi *Modřan* na Vltavě nedaleko Vyšehradu s vinnicí, též části vsí *Černovic* (v Rakovnicku?) a *Vyšehořovic* (v Kouřimsku) a horu *Psářskou* blíže vsi téhož jména v kraji Kouřimském k založení vinnice se zahradami pod horou, které prý někdy byly luka, konečně 4000 peněz ročně z knížecí mince ve *Slívnici* v Moravě blíž Podivína, a podíl cla pod *Podivínem* tamže.

Ku přednostem, jimiž byla kapitula Vyšehradská vyznamenána od papežů, náležela také ta, že probošt a sloužící kněz (presbyter), jahen (diaconus) a podjahní (subdiaconus) měli právo nositi mitru a sandaly. Biskup Pražský, z jehož poslušenství byli vyjmuti, měl nicméně závazek, nedělati jim žádných překážek, kdyžby požádán byl o svěcení křížma neb svěcení osob ku kapitule a kostelu příslušejících na kněžství. Pakližeby jim v tom z nepřízně nějaké odepřel, směli se dožádati toho u kteréhokoli jiného biskupa a vésti stížnost u papeže.[39])

Za obzvláštní ochranu a k uznání bezpostředné vrchnosti stolice papežské odváděla kapitula papeži roční plat dvanácti hřiven stříbra. K zapravení této povinnosti byly od Soběslava I obzvláště vykázány příjmy kaple sv. Vavřince na Petříně a jejího příslušenství (okolo r. 1135).

[36]) Vini medietatem in Sitiniz et poledrorum medietatem, quod quidam praeteriti praepositi usque ad dominum Gervasium cancellarium et praepositum ignoranter vel potenter neglexerant fratribus dare, haec emendata cum bona voluntate praepositi Gervasii in capitolio Wissegradensi cum carta et sigillo meo confirmavi. Gervasius byl proboštem a kancléřem již od r. 1146, tedy ne právě dlouho po nařízeních Soběslava I.

[37]) Viz nahoře str. 67.

[38]) Viz nahoře str. 29.

[39]) *Cosmae Interpolat.* 148, 150. *Cont.* 295.

Mezi duchovenstvem řeholním v Čechách zaujímal dlouhý čas přední místo *klášter Benediktinský* v Břevnově. Založení jeho bylo zalíbené dílo sv. Vojtěcha po prvním navrácení jeho ze Říma. Kníže Boleslav II k zavděčení se jemu poskytl k tomu prostředků. Dvanáct mnichů, přivedených ze kláštera sv. Alexia a Bonifacia v Římě, ve kterém sv. Vojtěch sám byl složil přísahu řeholní, ve spise posavad chovanou v klášterním archivu Břevnovském, byli první osadníci v ústavu nejprvnějším toho druhu v Čechách (992). Radla, soudruh sv. Vojtěcha v létech mládí, stal se pod jménem Anastasius prvním opatem, muž slavný po opuštění Čech následkem pádu rodiny Slavníkovy (995) co přední rádce a pomocník svatého krále Štepána v zavedení křesťanských řádů v Uhřích. Klášterníci sv. Benedikta, jimž práce byla prvním pravidlem, vystavili prý svýma rukama kostel i budovy potřebné ku přebývání. Zasvěcení kláštera stalo se již 14. Ledna 993.

Nadání kláštera Břevnovského záleželo dle zakládací listiny, vydané téhož dne, dílem v nemovitých statcích, dílem v peněžitých příjmích a jiných požitcích. Boleslav daroval klášteru předně v nejbližším jeho sousedství vsi *Břevnov*, *Veleslavín*, *Liboc*, *Ruzyni* a 3 dušníky v *Kuromrtvicích*; ve podhradí Pražském 30 dušníků s městišti;[40]) desátek ze všeho knížecího hospodářství polního náležejícího k *Rybníku* a *Poříčí* u Prahy s usedlostí jednou tudíž na Poříčí u samé Vltavy k vystavení sobě potřebné stodoly a s jezem v témž místě k vystavení mlýnů; v nynějším kraji Berounském *Vrané* a *Skochovice* při Vltavě za Zbraslaví; v *Libčicích* (v Rakovnickém kraji) les a část řeky s rybáři; v župě Kouřimské vsi *Třebestovice* a *Mračenice* blíž Sadské; v Litoměřické *Chocebuz*, *Vlence* a *Hrdly* s lesy, rybníky a řekou Ohří až ke vtoku do Labe; v župě Plzenské *Ojprnice* a *Němčice*.

Dále klášter obdržel desátý trh (t. j. tržné z desátého trhu) a rovněž desátý díl příjmu ze župních soudů v Praze, na Slaném, v Plzni, v Litoměřicích, v Kouřimi a Chrudimi; desátý

[40]) Srov. str. 65.

týden cel pomezných v *Domažlicích, Kralupech*, na *Chlumci* (u Teplice) a na *Trstěnici*, i cel Labských v *Litoměřicích* a na *Ústí*, konečně platy některé v jisté výroční slavnosti od vládařů knížecích Pražského a Plzenského.[41])

Zvláštní listinou, též r. 993, ustanovil Boleslav II klášteru Břevnovskému 1500 peněz ročního příjmu z důchodů knížecích vůbec, po 500 ve třech lhůtách totiž o velkonocích, o letnicích a v den sv. Emmerama. Od sv. Vojtěcha, z rodinného jmění jeho, dostal klášter vsi *Břiství* a *Vikaně* blíž Nehvizd v nyn. kraji Kouřimském, kromě jiných prý více vsí s lidmi poddanými rozličného zaměstnání.[42])

Za knížete Břetislava I daroval klášteru Břevnovskému Eppo, župan Bílinský, oujezd řečený *Sebranice* na Moravě s lesem vztahujícím se až ke hranicům českým (r. 1043).[43])

Důležitější rozmnožení statků následovalo roku 1045 od Břetislava samého, jakožto nadání vystaveného tehdáž nového většího kostela při klášteře. Kromě desíti vsí různo ležících, dílem celých dílem částí, v nynějších krajích Rakovnickém, Berounském a Prachenském náležel k tomu velký oujezd, ob-

[41]) Totiž: singulis annis in dedicatione ecclesiae supranominatae villicus Pragensis, quisquis fuerit, CCC^os denarios persolvat, lapidem cerae ad luminaria eidem ecclesiae, tres urnas mellis, XXX^ta caseos, X panes; villicus autem Pliznensis provinciae in Pasca CCC^os nummos persolvat, in Pentecosten CCC^tos, in festo S. Michaelis CCC^tos, in nativitate domini CCC^tos.

[42]) Krom zakládací listiny podává některé zprávy o založení kláštera Břevnovského nejspíš dle starších zápisků nejmenovaný předělavatel Cosmy ze 14. století u *Menkena* (Scriptt. rer. Germ. Tom. III. p. 1644 etc.). O darování sv. Vojtěcha praví zejména: Beatus quoque Adalbertus de suo patrimonio contulit eidem quam plurima, scilicet villas Bresey et Wykanie et alias villas et possessiones multas, insuper famulos et servitores, scilicet pistores, sutores, coquos nec non famulos ad calefaciendum stubas aliosque operatores diversorum operum, quae longum est per singula enumerare, et haec omnia ut perpetue eidem monasterio ipsi et heredes eorum subservirent.

[43]) Listina o tom v Dobnerových Annalech V. 276. (*Erben* 43.)

sahující 18 vsí v krajině mezi Sušici a Horažďějovici v župě Prachenské.[44])

Zároveň s tímto darováním přivtělil Břetislav ku klášteru Břevnovskému celi založenou v *Rajhradě* na Moravě, kterouž o tři léta později obrátil ve klášter (1048) a hojněji nadal, zanechav opatům Břevnovským i napotom správy nad ním a dosazování mnichů do něho z kláštera Břevnovského. Podobně byla za Vratislava II opatům Břevnovským podřízena cele *Opatovická* blíž Hradce nad Labem, kterouž však Vratislav konečně r. 1086 povýšil za samostatný klášter s obzvláštním opatem. Za Břetislava II dostali se i do kláštera Sázavského po rozptýlení mnichů slovanských latinští klášterníci sv. Benedikta z Břevnova s opatem novým Déthartem, prvé proboštem Břevnovským.[45])

Roku 1193 daroval konečně Přemysl za prvního panování svého klášteru Břevnovskému ves *Chýlice* (v kraji Loketském?) k nahrazení škod, které utrpěl klášter v čas obležení Prahy od něho roku 1191.

Pravidlem sv. Benedikta spravoval se také starší panenský **klášter sv. Jiří** na hradě Pražském. Založení jeho stalo se, jak již výše dotčeno,[46]) okolo roku 973 asi zároveň se založením biskupství Pražského. Sestra Boleslava II, Mlada, určena za první abatyši v klášteře tomto, přebývala některý čas v Římě, aby se naučila řádům řeholním, a přijala berli opatskou s novým jménem Marie od samého papeže Jana XIII. Od ní, vyžádáním na bratru, knížeti Boleslavovi II, pocházely všecky

[44]) Různo ležící ony vsi byly v Rakovnicku: *Buděhostice* půl vsi, *Neutomice* půl vsi, *Žehrovice* půl vsi, ve *Zlýčině* jeden poddaný; v Berounsku: *Smilovice*, *Krasejovice*, ve *Zduchovicích* 3 poddaní, v *Podmoklech* 8 poddaných, v *Křepenicích* 7 poddaných; v Prachensku v *Rakovicích* (u Čimelic) osm poddaných. K oujezdu v župě Prachenské náležely: *Hydčice* dvoje, *Hajná*, dvůr na *Oujezdci*, v *Domorazi* a *Kalenicích* dva poddaní, *Nezamyslice*, *Kanice* půl vsi, *Krajnice*, *Skodra*, *Drokotloky*, *Žirohybice*, *Žichovice* s řekou Otavou, s mlýny a lukami, *Psáře*, *Kravolusice*, *Vološovice*, *Stankovice* a *Podmokly* s clem ve *Březnici*.

[45]) *Chron. Sáz.* 203.

[46]) Viz str. 9.

statky kláštera Svatojirského, co jich náleželo k němu za času Cosmy.[47]) Statky tyto byly později jak se zdá, znamenitě rozmnoženy od knížete Vladislava II v prvních létech jeho panování. Klášter dostal od něho zároveň nové listiny na své nadání,[48]) nepochybně proto, že prvotní privilegium, které ještě Cosmovi bylo známo,[49]) snad přišlo na zmar shořením kláštera při obležení Prahy roku 1142. Již roku 1145 bylo privilegium toto na žádost Berty abatyše stvrzeno také od papeže Eugenia III. Statky, které nejspíš aspoň s největší díl již tehdáž náležely klášteru, jsou nám však zejména známy teprv z listiny abatyše Anešky okolo roku 1228.

Náleželo k nim 129 rozličných vsí, nepochybně jen dílem celých, dílem po částkách, zrovna tak různo od sebe rozložených jako statky kapituly Vyšehradské, pokudž známo v desíti z nynějších krajů českých, totiž Rakovnickém, Kouřimském, Berounském, Prachenském, Budějovickém, Klatovském, Plzenském, Litoměřickém, Boleslavském a Bydžovském. Krom toho dostával klášter Svatojirský desátku z 38 vsí, dílem celých, dílem po několika dvořích, nejvíce v krajích Rakovnickém a Prachenském, nepochybně dle umluvy s biskupem. Též náležel jeptiškám devátý trh v Litoměřicích, v Ústí, v Žatci, v Mělníce a v Netolicích, a deváté clo v *Litoměřicích*, v *Ústí*, v *Netolicích* a v *Domažlicích*.[50])

[47]) *Cosm.* 47, 52.

[48]) Vysvítá to ze stvrzovací listiny Eugenia III (1145) a z listiny Přemysla I r. 1227 (*Erben* 113, 335)

[49]) *Cosm.* 47. Ut in privilegio ecclesiae S. Georgii legimus.

[50]) V listině Aneščině roku asi 1228 (*Erben* 336) uvodí se statky kláštera sv. Jiří jak by se zdálo v pořádku dle žup, v nichž ležely, skutečně však toliko dle krajin, naznačených jmény některých sídel župních. V krajině okolo Prahy — de provincia, quae sunt circa castrum — uvodí se z nynějšího kraje Rakovnického vsi *Týnec*, *Statenice*, *Suchýdol*, *Kamýk*, *Lichuceves*, *Nútomice*, *Hradec* (Levý), *Husinec*, *Reže*, *Okoř*, *Kněževes*, *Želunice*, *Knovíz*, *Holovousy*, *Vrbno*, *Toužetín*, *Otvojice*, *Ovenec* (dvoji), *Bojmice* (čili Bohnice), *Motol*, *Košúře* (Košíře), *Luběšov* (?), *Chrašťany*, *Hořelice* (Goreluci), *Řehly*, *Stradonice*, *Bratronice*; z kraje Kouřimského: *Brnky*, *Neratovice*, *Břežany* (panenské), *Črnkcv*, *Dušníky*, *Svémyslice*, *Bořanovice*, *Střížkov*, *Šestlice*, *Běchovice*, *Křiváves*, *Řepčice*, *Radějovice*, *Oslnice*, *Uhřiněves*,

Služby boží a úřad pastýřský při kostele sv. Jiří vykonával jistý počet kněží, ježto se později nazývají kanovníky sv. Jiří. Probošt, co představený jejich, připomíná se zejména ponejprv roku 1070.[51])

Z novějších řeholí obdrželi teprv půl druhého sta let po uvedení Benediktinů do Břevnova nejprvé *Praemonstrati* klá-

Psáře, Záběhlice; z kraje Berounského: *Borek, Krňany, Solopisky, Doudlebce, Dušníky, Mokropsy* (dvojí), *Lety, Otmiky, Bohy, Bnečice, Laz*; z kraje Plzenského: *Lukov* (Luková u Manětiny?), *Neviď* (Nevidy na Šťáhlavsku?), *Bujesily, Liblín*; konečně z kraje Litoměřického *Přestavlky*. V krajině Litoměřické uvodí se *Třebenice, Chodovlice, Hlupohlavy, Velemín, Podlešín, Božtěšice, Polepy, Siřejovice, Vransko, Chvalovice, Boreč*, též v *Litoměřicích* samých tři osadníci. V krajině Mělnické: *Nebužely, Oujezd, Chorušice, Choroušky, Ninéchov, Vrutice*, vše v nyn. kraji Boleslavském. V krajině Havraňské z nynějšího kraje Bydžovského: *Libice, Osček, Oldříš, Odřepsy, Sádoví*; z Kouřimského: *Kanín, Opolely* (Opolany?); z Boleslavského: *Vinařce, Kobylníky*, pak *Kněnice*, jinak Kněžice u Libuně za Jičínem. V krajině Netolické (dílem v nyn. Budějovicku, dílem v Prachensku: *Bavorovice, Karlovice, Malešice, Ctimírovo-Vesce* (? — v listině stojí: Vcistimira. wesci), *Radčice, Pohořovice, Strunkovice*. V krajině Prachenské: *Velenov, Krsice, Řevnětice, Zamlyňany, Vlčkovice, Mukařov, Bratronice, Pašejov, Ševitinsko, Čejkovice*. V krajině Plzenské (dílem v nynějším Plzensku, dílem Klatovsku): *Domažlice, Jivany, Ptenín, Otěšice, Beňovice, Horky, Novákovice, Žízenkovice, Týnec, Doudlebce, Obytce, Bnišice*. V krajině Bozenské (větším dílem v Prachensku, něco také v Berounsku): *Hradiště, Za horou, Pole, Podruhlí, Husinec, Drahynice, Luskovice, Stěžov, Reteč*; u lesa (pomezného?) v *Kletči* jeden dušník. — Místa, z nichž dostával klášter desátek, byla v nynějším kraji Rakovnickém: *Veltěže* celá ves, *Hořešovice* ze 6 dvorů, *Hobšovice* ze dvou dvorů, *Plchov* též ze dvou, *Osluchov* z 5, *Ješín* z 3, *Třebušice* ze 4, *Knovíz* ze 4, *Pchery* z 5, *Želevčice* ze 2, *Vrané* celá ves, *Srbeč* celá ves, *Jemníky* ze dvou dvorů, *Nedětovice* celá ves, *Bratronice* celá ves, *Lotouš* ze dvou dvorů; v nyn. Žatecku: *Blšany* ze 4 dvorů. Ve vzdálenějších krajích (per alias provincias), nejvíce však v nynějším Prachensku, jmenují se *Čelejovice* (v Boleslavsku), *Ždár, Tršin* (? Trisine), *Olšany, Družetice, Ostružen Újezd, Walšův Újezd, Albrechtice, Konratův Újezd, Chotěšův Újezd, Jindřichův Újezd, Jindřichovice, Krteš* (Crotes), *Hrabina, Kladrubce, Novosedly, Setěchovice, Němčice, Záhorčice, Volenice*. — Ze staršího nadání kláštera prodán jest roku 1200 statek jakýs u Kralovic ve kraji Plzenském klášteru Plaskému. *Erben* 204.

[51]) *Cosm. Interp.* 148. Při roce 1073 *Cosmas* 155

šter v Praze na *Strahově*, o jehož založení promluveno jest již nahoře.[52]) První mnichové čili kanovníci vyžádáni byli z kláštera Steinfeldského v Porýní, kterýž hned ve prvních létech po založení řádu od svatého Norberta (okolo roku 1120) proslul v celých Němcích a sloužil za vzor při zakládání mnohých jiných klášterů toho řádu. První opat, od vyslaných klášterníků samých zvolený dle pravidla, byl Gezo, předtím kanovník a kustos kapitolní v Kolíně na Rýnu, kterýž ved předtím živobytí lahodné, strašlivým jakýmsi snem a částečným vyplněním jeho pohnut byl složiti své důstojenství a vstoupiti ve Steinfeldu do nového řádu, jehož prvotní zřízení předpisovalo obzvláštní zdrženlivost a přísnost mravů.[53])

O prvním nadání kláštera Strahovského dává nám zprávu jen úlomek listiny zakládací dotud zachovaný (od roku asi 1143). V něm jmenují se toliko statky darované od biskupa Pražského Jana a od knížete Vladislava II i manželky jeho Gertrudy, ač nevšecky; schází pak dokonce, co asi daroval klášteru biskup Olomoucký Jindřich Zdik, hlavní původ celého založení. Od biskupa Jana měl klášter 14 vsí a podílů vsí, ležících větším dílem blízko sebe v soumezných částech nynějších krajů Hradeckého a Bydžovského, jmenovitě mezi Hradcem na Labi a Hořici. Vladislav daroval klášteru dvůr řečený *Radunice* na řece Ohři (blíž Loun) s více vesnicemi a jiným příslušenstvím v nynějších krajích Rakovnickém a Litoměřickém v jeho okolí; v jižních částech nynějšího kraje Rakovnického *Ouhonice* s několika jinými vsemi; též ves *Chyšku* blíž Pacova v nynějším kraji Táborském. Krom toho nařídil vypláceti klášteru každou sobotu 200 peněz z mince knížecí. K darování jeho náležel nejspíš také starožitný kostelíček sv. Vojtěcha (čili sv. Jiří) na hoře *Řipu*, jejž byl roku 1126 kníže Soběslav nově vystavil a staré nadání jeho obnovil, snad z nějakého podnětu Jindřicha Zdika, tehdáž

[52]) Viz str. 38.
[53]) *Gerlach* p. 101 etc.

právě na biskupství Olomoucké povýšeného, od něhož jej dal vysvětiti. [54])

[54]) Úlomek zakládací listiny Strahovské (*Erben* 106), známý dotud jen z chybných přepisů ze 17. století, podařilo se mi odkryti v znění mnohem správnějším v nejstarším urbáři kláštera Strahovského r. 1410, chovaném v archivu téhož kláštera ve dvou exemplářích. Darování biskupa Jana a knížete Vladislava zní v něm takto: Donatio autem hujus ecclesiae haec est: Johannes Pragensis episcopus dedit patrimonium suum totum, quod habuit in villa *Lochinicih* (Lochynice blíž Hradce Králové), et quod ibidem emit a cognatis suis Misten et filiis suis et ab aliis cognatis, et terras, quas acquisivit a pio duce Wladizlao; et vgezd quod Skalika dicitur (Skalice proti Lochenicům na levém břehu Labe); *Lusane* (Lužany v Hradeckém kraji) tota villa cum tota silva Messny et ibidem vgezd usque ad custodiam, quod vulgariter dicitur ztrasa (nejspíš někde blíž Králové dvora); *Velusi* (nejspíš Velíš ve kraji Bydžovském) patrimonium, quod emit a Benes filio Marci; *Cirnoticih* (nejspíš Černůtky v kraji Bydžovském) quantum habuit; *Rassine* (Rašín u Hořic v Bydžovsku) totam villam cum silva; ibidem equas dedit, quas dicimus emissarias (sveřepice), *Trebnussi vsi* (Třebnouševes tamže) terram ad aratrum, *Goricih* (Hořice tamže) dimidiam villam, *Gradisce* (Hradiště též u Hořic) et silvam; *Hudonicih* (čili Hudouicih? buď Chudonice nebo Chodovice v Bydžovsku; Chodovice jsou blíž Hořic) quod habuit; et in eadem villa Mizlibor et uxor ejus dederunt terram ad tria aratra. Idem episcopus *Lubonici wzi* (Libonice nedaleko Hořic) dedit quidquid habuit, *Janisouiczich* totam villam (nejspíš Jenišovice v kraji Boleslavském u Rohozce, *Nedelisti* (Neděliště v Hradecku blíž Lochenic) terram. *Konicih* terram (Konice v Boleslavsku u Turnova). Johannis episcopi familia: Mutis, Radonan, Nteha, Ratna, Malana, Manka, Bohumila, Mosna, Milgozt, Branko, Cikta, Agta, Piuona, Hanata, Neprinad, Moravka, Thoma, Mztiss, Boletag. Haec autem sunt, quae dux **Wladislaus**, pius et magnificus institutor clericalis castimonie per totam Boemiam, cum conjuge sua domina **Gertruda**, pia matre clericorum, monialium et omnium orphanorum, dedit pro remedio animae suae fratribus et sororibus famulantibus deo et sanctae dei genitrici sanctoque Augustino: Ducentos denarios de moneta omni die Sabbati; curiam suam *Radunice* (Radonice v kraji Rakovnickém) cum omnibus appenditiis suis, videlicet villis, servis, ancillis et aliis diversis eorum pertinentibus. Nomina vero servorum haec sunt: Buss, Milon, Blas, Onata, Wsan, Ban, Drugan, Jacub, Bohdan, Ostoy pastor equarum, Celek sutor, Modlat, Nedoma, Lubata, Radosta faber, Dedon. Ztras tornatores picariorum sunt. In eadem villa voluntarie sese servitio subdiderunt: Gradata, Zudar, Bohdan, Bozepor, Gogol hortulanus, Vilkon, Bohuta, Zobestoy. Hii vero sunt bubulci: Budata ipse est quintus, Luton ipse tertius, Go-

Za krále Vladislava II dostal také rytířský *řád Johannitů* (nyní Maltanských) kommendu v Praze u panny Marie konec mosta (1159) s příslušenstvím tudíž, o kterém byla řeč jinde nahoře.[55]) O statcích řádu tohoto v jiných místech v Čechách nenáleží nám zde mluviti, poněvadž nebyly jměním této kommendy Pražské, nýbrž řádu vůbec. U Prahy samé pak dostal řád dále od knížete Fridricha roku 1183 kostela *sv. Jana na Bojišti*, vystaveného od manželky jeho Alžběty, se zemí na jeden pluh tudíž vedlé kostela a s potokem Botíčem i rybníkem a mlýnem na něm.[56])

Pozdější zavedení křesťanství bylo přirozenou příčinou, pro kterou v Čechách tak jako i v jiných východnějších zemích přísnější kázeň a lepší vzdělání duchovenstva, jakož i rozličná novější zřízení v církvi celkem o něco později se ujímala nežli v Němcích neb dokonce ve vlaských zemích. Se strany stolice apoštolské působilo se na vyrovnání tohoto rozdílu čas po čase vysíláním *papežských legátů* do Čech.

lissa, Mikec, Bula ancilla, Nadey, Bohdan. In villa *Orassicih* (Orasice v Litoměřicku) quatuor terrae; *Lagouicih* terra (Lahovice v Litoměřicku); *Griwcicih* XX terrae (Hřivčice v Rakovnicku nedaleko Peruce); *Wirbne* Sirn arator et VI terrae (Vrbno tamže). Idem etiam dux dedit *Cisca* (nepochybně Chyška v Táborsku, kterou již okolo r. 1250 nacházíme v držení kláštera) pro anima Michaelis, et *Lassouici* bini (Lašovice v Rakovnicku). Dedit etiam villam *Vgonenici* (Ouhonice) cum familia hac: Bel ipse quintus, Radat, Poztan ipse quintus, Krisan ipse VIII. Modlibog ipse IIII. Hropon, Radosta, Dobrotag, Bohdan ipse IIII. Bosana ancilla ipsa III. Lizzec ipse V. Borek ipse II. Vacemil, Dalata ipse V. Dewec, Premil ipse V. Beska ipse IIII. Mileissi, Nubil ipse IIII. Pomnen, Kratky ipse IIII. villam *Golonozeh* (Holonohy, ves nyní zašlá u Ouhonic) et *Lowossicih* (Lovosice v Litoměřicku?) cum luco uno, *Nakonopnici* (?), *Telcici* (?); quas pater ejus centum ... O obnovení kostela na Řípě od Soběslava I a biskupa Zdika mluví *Cont. Cosmae* p. 287. Listinně nacházíme jej v držení kláštera Strahovského r 1273. — Roku 1176 směnil klášter Strahovský ves *Radovesice* (v Kouřimsku), která nepochybně též náležela k prvotnímu jeho nadání, Chřenovi synu Juraty, probošta Mělnického, za zboží jeho v *Chrabřích* (za Libní) s újezdem lesa. *Dobner Annales. Hagec* VI. 501. (*Erben* 157.)

[55]) Viz str. 66.

[56]) Listina v Dobnerových *Monum. Tom.* IV. 245. (*Erben* 168.)

První známá příležitost k tomu udála se za papeže Alexandra II, předchůdce slavného Řehoře VII, z příčiny rozepře mezi biskupem Pražským Jaromírem a Olomouckým Janem o práva obou biskupství a hrubé násilí, kteréhož Jaromír dopustil se proti Janovi Olomouckému. Papež poslal jednoho z předních kardinalů, jménem Rudolfa, co legata do Čech (1072), aby rozepři v místě vyšetřil; zároveň měl nejspíš také jednati s knížetem Vratislavem o přidržení kněžstva k zachování nedávných rozkazů papežských o bezženství.[57]) Legat přijat byl v Praze od knížete Vratislava s velikou ctí, počínaje sobě spůsobem v Čechách ještě neznámým mocně jako pravý náměstek papeže. Kníže, na bratra svého Jaromíra nevražící, svolal z rozkazu legata synodu, ku kteréž měli se dáti nalézti krom předního panstva světského všichni opatové a proboštové, jakož i biskupové oba z Čech i z Moravy. Jaromír však, maje od synody této býti souzen, odepřel stání před ní a legatem, odvolávaje se na svého metropolitu, arcibiskupa Mohučského, s jinými spolubiskupy, co řádný soud. Nyní vyřkl legat proti němu zbavení biskupského důstojenství a zápověď vykonávání kněžského úřadu. Z toho se však strhlo velké pobouření kněžstva, kterému příchod legata byl nemálo protivný, nejspíš pro obávané nastupování jeho na přísnější kázeň dle nařízení papežských. Kanovníci Pražští i kněží při jiných kostelích čili kaplích v Praze,[58]) snad i jinde v zemi, roztrhali štoly své, obnažili oltáře jako na veliký patek, a zastavili všeliké služby boží, pokudby přední pastýř jejich nebyl navrácen ve své důstojenství. Kardinal, odporem tímto překvapen, poněvadž i obecný lid začal se bouřiti, uznal za dobré uleviti něco málo, tak totiž, že Jaromírovi kněžství zase navrátil; ale biskupství a

[57]) Dá se to souditi z následujících slov v listu Alexandra II k Vratislavovi, jímž oznamuje jemu poslání do Čech: Inter omnia vero et prae omnibus hoc hortamur, hoc rogamus, ut ecclesias et monasteria, quae in tua potestate sunt posita, ab injuriis protegas, et ut ii, qui ad sacrosancta mysteria electi sunt, caste et religiose Deo serviant, quantum possis, studium et diligentiam habeas.

[58]) Právě při vypravování tohoto příběhu užívá Cosmas slov: non solum canonici, verum etiam per capellas clerici, již výše vyložených (str. 76).

příjmy biskupské zůstaly mu na delší čas odňaty, a rozepře našla konec teprv po dvou létech před soudem stolice papežské v Římě. S strany žádané přísnější kázně kněžstva zůstalo nicméně poselství kardinala Rudolfa bez oučinku, a rovněž i pozdější poslání jiných dvou legatů, jménem Bernarda a Řehoře, roku 1073, již za papeže Řehoře VII.

Další usilování stolice papežské v tomto směru bylo brzy potom na delší čas stíženo, když kníže Vratislav v rozepři veliké mezi císařem Jindřichem IV a papežem přídržel se strany císařovy. Roku 1133, za knížete Soběslava I, přijel do Prahy legat papežský, poslaný z příčiny žalob některých oudů kapituly Pražské proti biskupovi Menhartovi, o jehož sesazení s biskupství se jednalo. Zdali však oučel poslání jeho týkal se také kázně kněžstva, není nám povědomo.

Důležitější než předešlých legatů bylo v tom ohledu poselství kardinala Guidona, vypraveného do Čech a do Moravy roku 1143 za knížete Vladislava II. hlavně z příčiny rozepří mezi biskupem Olomouckým Jindřichem Zdikem a oudělnými knížaty moravskými. Kardinal Guido, podporován i od knížete Vladislava i od obou biskupů Pražského a Olomouckého, předsevzal provedení zákonů o bezženství a kázni kněžské s největším důrazem a bez šetření osob. Kněží ženatí musili opustiti buďto manželství (jestliže manželky jejich k tomu svolily) buďto úřady kněžské. Důstojníci duchovní, kteří co laikové dosáhše výnosných církevních úřadů nicméně zdráhali se přijmouti svěcení na kněžství, nebo kteří se dopustili hrubších přečinů proti kázni, jsou i bez okolků zbaveni præbend. Z vyššího duchovenstva v Praze stalo se to předně proboštu Pražskému Juratovi, který, nejsa posavad vysvěcen, měl manželku, ana k rozvedení svoliti nechtěla; též děkanu a spolu arcijahnu Petrovi, který měl tři ženy a viněn byl z rozličných skutků simonických; kanovníkovi Šebestianovi, který ženat jsa nepřijal posud svěcení; a více jiným osobám při kostele Pražském pro rozličné lehkosti. Při kostele Vyšehradském jest rovněž sesazen probošt Hugo, jakožto laik a ženatý s manželkou jiného muže (bigamam uxorem habens); mistr pak kapitulní, jménem Jind-

řich, vypověděn ze země, poněvadž jsa kněz oženil se, krom toho pak pověst o něm byla jakožto cizozemci, že před přistěhováním svým do Čech byl již mnichem. Při této příležitosti uložil legat papežský mezi jiným také biskupům Pražskému a Olomouckému, aby v dioecezích svých řádně rozdělili farní kostely, a aby pro snadnější uvarování rozličných nepořádků napotom nesvětili žádného na kněžství, kdoby neměl již jistého titulu čili beneficia duchovního.

Bez výjimky nebyl zákon o bezženství zachováván ještě ani v pozdějších časích, ano zdá se, že výjimky byly dosti husté. O tom svědčí příběh, který se stal ještě roku 1197 za panování knížete a biskupa Jindřicha Břetislava, když opět legat papežský kardinal Petr, poslaný do Čech a do Polska, přijel do Prahy. Bylo to právě v čas postní, ve kterém se obyčejně vykonávalo svěcení na kněžství. Kardinal, přijev dne 12. Března, uvítán ve slavném průvodu od knížete-biskupa i kanovníků Pražských, zdržel se osm neděl za svými záležitostmi. V sobotu před nedělí smrtelnou (22. Března) nařídil ve své přítomnosti předsevzíti svěcení na kněžství skrz biskupa Olomouckého Engelberta. Na čekancích kněžství žádána jest před svěcením přísaha na slib čistoty. Z toho však strhlo se tudíž vzbouření, ve kterém prý legat málem byl by býval zavražděn. Původové této vzpoury jsou prý sice slušně potrestáni: svěcení však pro tentokrát bylo překaženo. Legat držel potom synodu v Praze, na které učinil kněžstvu rozličná důležitá napomenutí; krom toho pak z neznámých příčin sesadil opaty Břevnovského a Sázavského.

Opozdění kněžstva českého ve vzdělání a v zavedení přísnejší kázně v porovnání se zeměmi západnějšími bylo dílem také příčinou, pro kterou vždy nějaký počet rodilých Němcu docházel vysokých důstojenství církevních v Čechách. Hned první biskup Pražský, Detmar, byl rodilý Sas: a mezi 17 biskupy, kteříž byli až do konce 12. století, bylo, pokud známo, 7 rodilých Němců, ač zrovna biskupové, za kterých se staly největší pokroky v upevnění a rozhojnění řádu křestanských, jakož sv. Vojtěch, Šebíř a Cosmas, byli rodilí Čechové. K těmto

nejspíš dlužno jest také počítati nejslavnějšího státníka z biskupů Pražských, Daniele I. jakožto syna kanovníka Pražského Magna.[59]) Že se při povolávání cizinců na biskupství kladla aspoň cena na známost jazyka domácího lidu, ukazuje příklad Dětmara, kterýž znal jazyk slovanský hned ze své vlasti. Jisté jest však, že při všech pozdějších biskupích toho nebylo. O biskupu Fridrichovi, dosazeném od kněžny Alžběty r. 1177, připomíná vzdělaný a pobožný opat Gerlach s horlivou důtkou, že jazyka českého byl naskrze nepovědom. Mezi kanovníky Pražskými a Vyšehradskými rovněž bývalo od dávna něco Němců, ačkoliv početný poměr mezi nimi a Čechy již nijak určitě ustanoviti se nedá, zvláště poněvadž duchovní osoby dle starodávného obyčeje často při vstoupení do vyššího důstojenství proměnily české jméno své v jiné dle svatých obecněji známých.[60]) Předce však mezi 68 jmény kanovníků Pražských, známými z 11. a 12. století, vyskytuje se dobrá třetina právě českých jmen, jakož *Bohumil*, *Mladota*, *Svak, Domaslav, Slavoň, Dobrohost* atd. Rodilý Němec, a sice ze vznešeného šlechtického domu, byl slavný probošt Marek, opravce a zvelebitel kapituly Pražské. Cosmas praví o něm, že moudrostí převyšoval všecky své současníky v Čechách.[61]) Přirozené bylo, že každý nově do země zavedený řád klášterní skládal se první čas nejvíce z cizinců: jakož jmenovitě Benediktini nejprvé přivedeni ze Vlach, Praemonstrati z Němec, ačkoliv nicméně prvním opatem oněch byl rodilý Čech Anastasius čili Radla.

Vedlé církve nebylo ve středním věku žádného ústavu, který by tak mocně a všestranně byl působil na zdokonalení společnosti lidské. Církev působila vzdělavatelně nejen jakožto ústav náboženský, nýbrž pečovala zároveň o rozličné důležité

[59]) Viz Nekrolog v Dobnerových *Monum. Tom.* III p. 10.

[60]) Příkladem je hned sv. Vojtěch = Adalbertus. O biskupovi Olomouckém Zdikovi píše pokračovatel Cosmy (p. 287): Zdik . . in ordinatione, ablato nomine barbaro, Henricus appellatur.

[61]) Qui secundum hominis genituram nobili ortus erat atavorum prosapia, ducens originem de gente Teutonica, pollens sapientia prae cunctis, quos tunc habuit terra Boemica. *Cosm.* 147.

potřeby společnosti, k jichž opatrování tehdejší zřízení státní nebylo ještě dostatečné. Ona pečovala o chudé a nuzné; od ní řízeny byly školy a pěstovány vědy a umění; církev byla pomocnicí státu i ve vykonávání spravedlivosti a jiné správě světské dílem přejmutím části povinností na sebe, dílem poskytováním osob z duchovenstva ke službám státu. Musíme však zase jen litovati, že nám nelze pro tuto dobu učiniti dosti ouplného obrazu místní činnosti duchovenstva Pražského ve všech těchto ohledech. Souvěké prameny poskytují nám o tom o všem jen slabých úlomků zpráv.

Jak mocně působily *obřady kostelní* a mravní prostředky církve na mysli lidské, jinak surové a rozličným náruživostem oddané, dá se poněkud souditi ze spůsobu pobožností, v jakých někteří knížata čeští dle zpráv letopisců nacházeli obzvláštní oblibu a útěchu. Tak na př. kníže Spytihněv II obyčejně celý půst přebýval v domě kanovníků (Pražských) nebo ve klášteře mnichů (Břevnovských), oděn v kožíšek biskupský a roucho kněžské, konaje almužny a trávě nejvíce času při službách božích, ve bdění a na modlitbách. Od první hodiny večerní zachovával ticho dle obyčeje klášterníků až do první hodiny ranní: již před jitřním odříkával pošeptmu žalmy buď s rozepiatýma rukama, buď kleče na kolenou; ve dne pak, pokud lačný byl, jednal jen věci církevní, po obědě teprv soudy světské.[62]) Kníže Soběslav I s manželkou svou Adelheidou zřídil ještě za živobytí svého výroční služby kostelní (anniversarium), jakéž obyčejně bývaly odbývány za mrtvé. Kanovníci Pražští a Vyšehradští, Benediktini Břevnovští, jeptišky Svatojirské a všechno ostatní kněžstvo Pražské účastnilo se v nich za celý týden, ode Všech Svatých začínajíc, jedni konajíce mše za živé, jiní za hříšníky, jiní za věřící zemřelé. V den poslední, to jest ve hlavní slavnost památnou, držíval pak kníže v domě kanovníků Vyšehradských skvostné hody s nimi i se vším kněžstvem z podhradí Pražského.[63])

[62]) *Cosm.* 134

[63]) *Cosmae Cont.* 332.

V péči o *chudé a nemocné* stkvěli se někteří biskupové Pražští nejen velkou štědrostí, nýbrž i osobním vykonáváním skutků milosrdných. Svatý Vojtěch ustanovil zvláštní část příjmů biskupství svého ku podporování chudých. Krom toho každý sváteční den uděloval žebrákům hojné almužny: a každý den měl u sebe 12 chudých, jimž na památku svatých apoštolů dával pokrm a nápoj.[64] Biskup Izzo († 1034) byl obzvláště horlivý navštěvovatel věznů a nemocných; žádnému, praví Cosmas, nebyl tak dobře znám vlastní dům, jako jemu příbytky jejich; věděl o každém zemřelém i uzdraveném; každý pak den krmil 40 chudých, jimž žehnal a sám ochotně rozdával jídla a nápoje v hojnosti. Biskup Jaromír spojoval milosrdné skutky tohoto druhu zvláště s postní svou pobožností. V noci chodíval do kostela oděn ve hrubé plátno, a léhával na dlažbě v modlení, skrápěje zem slzami svými. Odtud zdvihnuv se ještě před říkáním žalmů, podělil všecky chudé před kostelem stojící hojnou almužnou, a opět učinil též po odříkání žaltáře; po jitřním, které potom následovalo ještě za tmy, rozdělil 40 bochníků chleba a tolikéž slanečků neb jiného jídla mezi chudé; po čtvrté při rozednívání myl nohy dvanácti poutníkům, a dal každému po penězi, potom pak v čas oběda posluhoval jim ve soukromé chyši jídlem a pitím; odtud teprv odebral se sám ke stolu, při kterém jedl se 40 nuznými. Jiný čas přes celý rok bylo 40 chudých každodenně krmeno při jeho dvoře v Praze, a dvakrát za rok bývali šaceni od hlavy až do paty. Pro podobné skutky chválí se mezi jinými také biskup Cosmas († 1098).[65]

Co zvláštní založení pro chudé znám jest špitál při kostele Týnském, ve kterém dle nadání Soběslava I (r. 1135) krom přechovávání cizích příchozích mělo každodenně 12 chudých býti opatřováno potravou. Též šatstvo bylo při něm rozdáváno chudým, k čemuž nařídil kníže vydávati ročně z každého župního hradu v celých Čechách od vládařů 12 párů sukní

[64]) *Vita Adalb.* 584, 599.
[65]) *Cosm.* 86, 179—180, 206.

ženských, 12 párů kožichů, tolikéž sukniček mužských, nohavic, škorní a rukavic, též 12 pasů s noži v pošvičkách a s mošnami; od bab hradských rovněž z každé župy 12 párů košil, nohaviček a punčoch. — Kláštery měly vůbec hostinství a udělování almužny za jednu z úloh svých. Pozdějšímu však řádu Johannitů byla péče o chudé a nemocné přední povinností.

Školy byly nejvíce ustanoveny ke vzdělání duchovenstva, a nacházely se proto v Čechách v jistém způsobu hned od počátku křesťanství, jak vysvítá již ze příkladu Budče, kdež sv. Václav došel prvního literního vzdělání. Při kathedralném kostele Pražském připomínají se školy, řízené nepochybně od scholastika kapitulního, již aspoň ve druhé polovici 11. století, v nichž učili se žáci, kteří co čekanci kněžského stavu vykonávali již zároveň některé služby kostelní.[66]) Podobné školy nacházely se při kapitule Vyšehradské nejspíš hned od založení jejího, taktéž nepochybně i při klášteřích Břevnovském a Strahovském. Ku Praemonstratům Strahovským dal aspoň král Vladislav II syna svého Vojtěcha, potomního arcibiskupa Salzburského, na učení,[67]) což nejspíš stávalo se častěji také se syny vznešenějších panských rodů. Podobné bývaly snad jeptišky Svatojirské, hotovitelky mistrných ručních prací k ozdobě kostelů,[68]) učitelkami panen šlechtických, jimž i literní umění i cvičnost v lepých prácech ženských sloužila ke chvále.[69])

[66]) Vysvítá to z příkladu Cosmy, který vypravuje o sobě při roce 1074: Nec tacere cupio, quod eodem anno, nobis adhuc positis in *scholis*, contigit audire et videre. Quadam vero die, dum psalmiculos ruminarem, stans in crypta sanctorum martyrum Cosmae et Damiani, venit quidam vir portans cereum et filum argenteum, quo secundum jussum visionis metitus erat sui corporis artus, et accedens ad me: Heus, inquit, indica mihi bone puer etc. *Cosm.* 161.

[67]) *Vincent.* 41

[68]) Roku 1151 píše papež Eugenius III jeptiškám Svatojirským o kostelních rouších, které biskup Jindřich Zdik od nich byl dal zhotoviti: Illa idonea ornamenta, quae per instructas et peritas manus vestras ad altaris ministerium studiosius operari fecit. *Erben* 129.)

[69]) Jeptiškám řádu Praemonstratského v Doksanech dal Vladislav II dceru svou Anešku na učení dle Vincentia na místě posledně dotčeném. O královně Juditě praví týž (p. 42): Dux Wladizlaus . . do-

Za potřebou vyššího vzdělání, než poskytovaly školy domácí, putovalo se mnoho do ciziny; v prvních časích křesťanství nejvíce do blízkého Německa, později více do Francouz. Svatý Vojtěch na př. byl od otce svého poslán na učení do arcibiskupského sídla Magdeburka. Cosmas pak studoval grammatiku a dialektiku v *Leodii* v Nízozemsku; [70]) na studia filosofická bylo však jezdění do Francouz za jeho času již obyčejné. [71]) O biskupu Danielovi I. taktéž o Jindřichu Břetislavovi píše Gerlach zejména, že studovali v Paříži. [72])

Co *učené muže* z duchovenstva Pražského za svého věku připomíná Cosmas mistra kapituly Pražské Gervasia a opata Břevnovského Klimenta (1110—1127), jimž připsal první dvě knihy své kroniky, též pak proboštа Marka, jakožto výtečně zběhlého i ve svobodných uměních i v učení křesťanském i v právě církevním. O výtečném duchu a rozsáhlé vzdělanosti *Cosmy* samého, děkana kapituly Pražské († 1125), svědčí kronika jeho, dílo, jímž více než kterýkoli jiný vlastenecký učenec toho věku získal vděčnost potomstva. Nejmenovaný kanovník Vyšehradský, pilný zároveň pozorovatel a znatel hvězd, též několik pozdějších kanovníků Pražských pokračovalo ve 12. i 13. století více neb méně pilné v dalším spisování letopisů českých, od Cosmy započatých; Vincentius, rovněž kanovník Pražský, který slavného biskupa Daniele na výpravě proti Mediolanským provodil na cestách v Italii, vypsal slavné skutky krále Vladislava II.

Ve světské správě státní účastnilo se duchovenstvo, jak již na jiném místě podotčeno jest, zvláště vedením písemnictví při úřadech, jistě však také rozličným jiným spůsobem, ač se

minam Juditam . . literis et latino optime eruditam eloquio, quod maxime domicellarum nobilium exornat decorem, sibi jungit matrimonio.

[70]) *Cosm* 277.

[71]) Pete juvenes tui similes, ingenio acutos et in artium artibus argutos, qui nuper ad magnam mensam dominae philosophiae deliciosis pasti epulis, et exhaustis totius Franciae thesauris, novi philosophi redeunt. *Cosm.* 278.

[72]) *Gerlach.* 80. 91.

nám nedostává o tom úplné a podrobné známosti. Tak ku příkladu při soudech bývalo vedení důkazu tak nazvaným soudem božím (ordaliemi) svěřeno jistému řízení kněžstva, kterým, jak se zdá, mírněno bylo vládnutí náhody nebo podvodu při krutém tomto obyčeji.[73]) V některých věcech bývali úřadové župní také podporováni aneb vykonáván na ně jakýs dohled od arcipryštů, v jichž okresích ležely jejich župy. Zákony Břetislava I. vydané nad hrobem sv. Vojtěcha (1039), ustanovují jmenovitě, aby pachatelé vražd byli od arcipryšta oznamováni županu, aby je pohnal před soud.[74]) Nejspíš vymohlo sobě duchovenstvo zastávání této povinnosti proto, že při surovosti tehdejšího věku zabití člověka méně bylo váženo od světských úřadů, než církev přáti sobě musila.

Mezi úředníky dvorskými bylo nejdůležitější duchovenstvu pozůstavené místo *kancléře knížecího*. Ale krom něho nacházelo se při dvoře knížete mnoho osob duchovního stavu, ustanovených k rozličným více neb méně důležitým službám, kteří se nazývali *kaplany* (capellani) aneb souborem kaplí knížete neb krále (capella regia). Dílem byli co písaři (notarii, cancellarii, scribae), z nichž přední podkancléř (subcancellarius), pomocni a podřízeni kancléřovi, dílem užíval kníže rady a služeb jejich bezpostředně k rozličným svým potřebám. Oni vykonávali poselství, ku kterým bylo zapotřebí známosti cizích řečí neb vůbec zběhlostí, jakých se nedostávalo světskému úřednictvu, jakož v jednáních s dvorem papežským neb císařským; provodili kníže na jízdách jeho do ciziny; jezdili v komonstvu jeho i do válek. Tak v bitvě u Chlumce r. 1126 jeden z kaplanů knížete Soběslava I jménem Vít, oděn v pancíř a přílbici, nesl kopí sv. Václava s korouhví sv. Vojtěcha ve průvodu knížete, obklopeného jinými kaplany, probošty a světskými

[73]) Tak nazvaná *statuta Conradi* ustanovují o právu vody: Quando aliquis judicium aquae debet subire, nullus eum in aquam dimittat, nisi sacerdos et ejus cooperator. Si Deus juverit eum, judici det duos denarios et sacerdoti XIV. Si nudaverit se, et judicium voluerit subire, solvat capellano XII denarios et vetulae duos.

[74]) Viz nahoře notu 24. na str. 79.

pány, a vyzýval bojovníky k udatnosti pod ochranou svatých dědiců českých.[75]) S knížetem Vladislavem II táhnuv jeden z kaplanů jeho, Bartoloměj, jakožto písař, r. 1148 do války křížové, upadl v zajetí Turků, a odtud nic více o něm nebylo slyšeno.[76]) Ale jak ve vážných zaměstnaních, tak oučastnili se kaplanové knížecí druhdy také v obyčejných zábavách dvoru, a získali sobě tím zalíbení knížat. O biskupu Šebířovi vypravuje nám Cosmas, že důstojenství biskupského nabyl stejnou ochotností ve službách kostelních jako v zábavách světských, jmenovitě na lovích, uměje knížeti Oldřichovi ocas kančí připraviti chutným spůsobem, jemu obzvláště zalíbeným.[77])

Kaplanové knížecí bývali za zásluhy ve službách dvorských odměňováni výnosnými beneficiemi církevními, jakož kanovnickými praebendami, proboštstvími a opatstvími, při kterých i potom zůstávali ve službě dvorské. Byl to stav, kterým se vůbec nejjistěji docházelo vysokých důstojenství duchovních. I biskupové Pražští a Olomoučtí obyčejně bývali voleni z takovýchto kaplanů dvorských. Mezi nimi ku potřebě jednání s cizími dvory bývalo vždy něco Němců, kteří právě tudy nejvíce docházeli vysokých úřadů církevních v Čechách.

Podobně jako kníže, mívala i kněžna neb královna česká, tak též i biskup vedlé světského dvořeninstva také své kaplany dvorské.

Co kancléřové dvoru knížecího jsou nám známi teprv ze 12. století Jurata za knížete Soběslava I, nepochybně týž, který jakožto probošt Pražský sesazen byl roku 1143, Gervasius probošt Vyšehradský za panování Vladislava II i Soběslava II od r. 1142 až do 1178, po něm Florian až do roku 1197, nejprvé co kanovník Pražský (do r. 1181), potom co probošt Vyšehradský (1182—1187), konečně co probošt Pražský.

[75]) *Cosmae Cont.* p. 286.
[76]) *Vincent.* p. 40.
[77]) Oldřich říkával prý mu při takových příležitostech dle Cosmy (p. 86): O Severe, dico tibi vere, pro hoc tam dulci edulio dignus es episcopio.

Důležitého vplyvu na správu státní požívalo duchovenstvo konečně také účastněním se při sněmích zemských, na nichž biskup Pražský měl přední místo a nejvážnější hlas po knížeti, vedlé něho pak opatové a proboštové kostelů kollegiatních zasedávali mezi předním světským panstvem a úřednictvem.

5.

Příběhy Pražské od posledních let Boleslava II až do nastoupení Přemysla Otakara I.

(995—1197.)

a) Rozbroje v zemi za posledních let Boleslava II a za synů jeho až do navrácení Jaromíra ku panství.

(995—1004.)

995 Z místopisného nástinu i z vypsání společenských poměrů zde podaného dá se hned napřed souditi, že v dějinách Pražských této doby vlastně činným působitelem byla společnost hradská, ježto obyvatelstvo podhradí Pražského dle podřízeného svého postavení nemohlo v nich zaujímati jiného než celkem trpného místa. Jsouť to příběhy, souvisící s osudy země české vůbec, jmenovitě s častými proměnami na trůně českém toho času, které se z přirozených příčin rozhodovaly nejobyčejněji v předním sídle a středišti národu, třenicemi a převraty hlavně v té třídě obyvatelstva, která tu měla největší skutečnou moc v rukou svých.

Nám bude náležeti jednat o nich, jen pokud Praha byla místným jejich dějištem, nedotýkajíc jiných událostí, jakkoli samých sebou důležitých, kromě pokud zapotřebí bude k objasnění souvislosti. O něco podrobněji, nežli v době začátečné, plynou zprávy o místních příbězích Pražských teprv od sklonku 10. století. Hlavně jsou to životopisci svatého Vojtěcha, kteří za panování *Boleslava* II rozprostírají nad nimi jakéž takéž světlo.

Ku konci panování tohoto knížete, tehdáž již těžkými neduhy sklíčeného, nacházely se Čechy ve velkém rozjitření. Stahovala se bouře nad posledním rodem vojvodským, který zachovav se v dědičném panství nad velkou částí země, posavad byl na překážku plnosti moci knížecí a většímu upevnění jednoty národu. Moudrý Slavník, který byl hlavou toho rodu v čas největšího růstu moci Přemysloviců († 981), dovedl, jak se zdá, po celý čas svého živobytí zachovati sobě pokoj, ano i přátelství s rodem knížecím, poddajností a shovívavostí. Za synů jeho vypukly rozbroje, k jejichž podněcování přispívali při dvoře knížecím nejvíce mocní *Vršovici*, držíce tehdáž, jak se zdá, nejpřednější úřady v zemi. 995

Syn Slavníkův, jeden z nejušlechtilejších mužů, které splodila země česká, *svatý Vojtěch*, slavný již za živobytí svého v celé křesťanské Evropě, byl tehdáž biskupem Pražským. Horlivost jeho ve mravném převzdělávání národu svého zaváděním řádů křesťanských spůsobila rozepře jiného druhu mezi ním a úřednictvem i panstvem, kteréž se urputně protivovalo vymýtění rozličných obyčejů pohanských a kladlo všemožné překážky ve vykonávání svatého jeho úřadu. Příběh strašlivý, který se zběhl vnitř hradu Pražského, přispěl nemálo ke vzplanutí ohně, oběma různicemi těmito podkládaného.

Žena jednoho z Vršoviců dopustila se cizoložství s knězem jakýms. Dle obyčeje pohanského měla pro skutek tento objevený býti sťata rukou zlehčeného manžela; mocné přátelstvo jeho vyhledávalo ji k smrti. Cizoložnice, zachránivši se rychlým útěkem, přiběhla k biskupovi, hledajíc u něho milosrdného zastání. Svatý Vojtěch, slitovav se nad ní, dal ji tajně ukryti v kostele sv. Jiří, chtěje aby konala pokání v klášteře jeptišek. Tu přitrhli Vršovici s hlukem ozbrojeného lidu v noci ke dvoru biskupovu, dobyli se do něho a hledali s pohrůžkami biskupa; kterýž zatím (nejspíš dle obyčeje svého) zavřen v kostele (sv. Víta) s několika kněžími meškal na modlitbách. Na hrozné pokřiky vůkol zdvihl se konečně o půlnoci z modlení, a rozžehnav se se svými průvodci kvapil do prostředka rozkacených nepřátel, podávaje sebe ochotně k utrpení krvavé

995 pomsty. Vršovici však přijali řeč jeho s jízlivou zatvrzelostí. Jeden za všecky jiné pravil k němu s posměchem, že marně touží po smrti mučedlnické; žádost jeho že nebude splněna; ale nevydá-li jim cizoložnice ihned, že mají tu bratry jeho; na jejich ženách a dětech i statcích že vezmou pomstu. V tom mezi touto řečí našel se zrádce, kterýž věda o ukrytí kajícné ženy v domě jeptišek, zjevil to Vršovicům. Nyní shrnula se bouře na klášter Svatojirský. Hlídač kostela, kterému byl sv. Vojtěch odevzdal klíč od modlitebnice za oltářem, kdež byla skryta, dal se vyhrožováním smrtí pohnouti k objevení této skrýše. Dvéře kostela jsou vypáčeny, žena zoufale se chytající oltáře za vlasy vyvlečena a odevzdána muži svému k zabití. Což když on sám vykonati odepřel, srubena jí hlava mečem od sprostého služebníka.

Příběh tento měl za bezprostředný následek konečné odřeknutí se sv. Vojtěcha biskupství a odjetí jeho na vždy ze země (995). Vršovici pak, nad nimiž vyřknul klatbu, splnili velmi brzo vyhrůžky činěné bratřím jeho. Ještě téhož roku vypukla podnětem jejich válka mezi knížetem a Slavníkovici, která, když za příměří po krátce uzavřeného Soběbor, nejstarší z bratří sv. Vojtěcha, odjev ze země hledal pomoci proti knížeti u císaře Otty a u Boleslava Chrabrého polského, skončila se nenadálým udeřením na hrad Libici (995. 28. Září), zabitím čtyř bratří svatého Vojtěcha s jich ženami a dětmi, a ouplným vyvrácením panství Slavníkoviců.

997 Dvě léta po vystěhování svém z Čech zemřel svatý Vojtěch smrtí mučennickou v Prusích (997. 23. Dub.), přebývav některý čas, jakož i bratr jeho Soběbor, při dvoře Boleslava Chrabrého ve Hnězdně. O dvě léta později zemřel také Bole-
999 slav II (999. 9. Un.).

Vláda nejstaršího syna jeho *Boleslava III.* byla hned od začátku nešťastná pro rozbroje v samém domě panovnickém, roznécované od Vršoviců. Boleslav z návodu jejich dal bratra svého Jaromíra vyklestiti, a druhého, Oldřicha, chtěl úkladně sprovoditi ze světa. Oba dva utekli do Němec ke dvoru císaře Jindřicha II, co zatím Boleslav Chrabrý hned po smrti Bole-

slava II dobyl Krakova, Moravy, Slezska a jiných všech částí 999
veliké říše české kromě Čech samých. Vršovici však, z nichž jeden měl i dceru Boleslava III za manželku, byli po krátkém čase předními vůdci bouře, kterou zbaven jest panství a dosazen na jeho místo polský kníže *Vladivoj*, po přeslici příbuzný 1002
s rodem Přemysloviců (1002).

Vladivoj zemřel již v Lednu r. 1003. Tu se podařilo *Jaro-* 1003
mírovi, jak se zdá, proti vůli Vršoviců dosáhnouti panství otcovského, do kteréhož se navrátil i s bratrem svým Oldřichem. Ale již po několika dnech byli vypuzeni mocí Boleslava Chrabrého. K němu byl se konečně utekl Boleslav III, a uveden jest od něho vojensky do země, kdež sprostředkováním knížete polského stalo se smíření mezi ním a Vršovici i jiným panstvem.

Boleslav III však smíření přísahou stvrzeného nezdržel. Dychtiv jsa pomsty, sezval v úterý masopustní toho roku (1003 9. Un.) všecko panstvo k nočním radovánkám k sobě, nepochybně do paláce svého na hradě Pražském. Tu po půlnoci, již ve středu popelečnou (10. Un.), provedl krvavou lest nad těmi, kterých nenáviděl. Kníže sám rozťal mečem hlavu zeti svému z pokolení Vršoviců; jiní, bezbranní jsouce, zavražděni jsou od jeho družiny. Z toho přišlo k novému převratu. Strana jedna z panstva poslala tajně k *Boleslavovi Chrabrému*, a podávala mu panství nad Čechy. Kníže polský, jejž lákala prý rozkošnost Prahy a příjemnost země vůbec, nejprvé Boleslava úkladným pozváním připravil v moc svou, a dal jej zbaviti zraku. Potom přitáhl bez meškání s vojskem do Čech, s ním Soběbor, syn Slavníkův, jehož strana nepochybně znovu se pozdvihši, přispěla k usnadnění jemu vítězství. Do Prahy Boleslav Chrabrý byl bez překážky přijat, a ochotně usazen v panství, ač ovšem ne beze všeho odporu v zemi. V samém Vyšehradě odepřelo panstvo poslušnost novému pánu, chtíc zůstati věrno rodu domácích knížat, aniž podařilo se Boleslavovi hradu pevného dobyti strachem neb mocí brannou.

Opanování Čech od Boleslava Chrabrého mělo však brzy za následek válku mezi ním a říší německou. Král Jindřich II,

1003 od něhož nechtěl Boleslav přijmouti Čechy v léno, ujal se konečně vyhnaných dvou kněžiců českých, Jaromíra a Oldřicha. K těmto měla zření své strana v zemi Polákům protivná, ku které nyní náleželi i Vršovici, jakožto odpovědní nepřátelé Slavníkoviců.

1004 V polovici Srpna roku 1004 strojil se král německý ke hlavnímu tažení proti Boleslavovi. Přípravy jeho, činěné na Labi v Sasích a v Míšni, čelely na oko ke vtrhnutí do Polska skrz Lužici. Zde shromažďoval proto Boleslav vojska svá k obraně, sám nicméně s malým počtem lidu svého meškaje vždy ještě v Praze. V tom neočekávaně předsevzal Jindřich útok na Čechy. S vojsem saským, vedeným dle rady Čechů, kteří byli s králem ve průvodu Jaromíra, otevřel sobě cestu přes hranice, a dobyl Žatce pomocí hradčanů samých, kteříž jali se vražditi polskou posádku. Zde očekávaje na přitažení Bavorů, vypravil Jaromíra s částí svého vojska a s družinou jeho českou napřed ku Praze. Do jeho rukou dostal se také župní hrad Dřevíč.

Na zprávy tyto nenadálé činil Boleslav v Praze podtají přípravy k odjezdu, nejspíš protože se obával úkladů, kteréž se skutečně již ze blízka proti němu strojily. O půlnoci hned potom, na začátku Září, bylo slyšeti na Vyšehradě zvonění jímž se obyvatelstvo vyzývalo k hotovosti proti nenáviděným Polanům. Toho se uleknuv, Boleslav Chrabrý opustil ihned Prahu s jednou částí svého lidu, a dostal se šťastně ze země. Ale když s ostatními, snad asi k ránu, Soběbor vždy jemu věrný chystal se k odtažení za ním, přišlo již k boji. Čechové ve hradě Pražském udeřili tak jako v Žatci na pozůstalé Poláky; k čemuž, smíme-li tak rozuměti Cosmovi, znamení dal věrný jakýs bojovník, vypravený tajně do Prahy od knížete Oldřicha k naklonění myslí jiných: kterýž postaviv se na vyvýšeném místě uprostřed hradu, řečeném Žiži, hlasno troubil i volal do zbraně. Bylo to nejspíš zároveň znamení k útoku pro kníže Oldřicha, který předcházeje vojsko Jaromírovo, dle pověsti ve staré písni zachované, té noci přiblížil se až ku Praze, spojil se v lese na hřbetě Petřína s osmi vládykami a lidmi jejich.

asi 350 muži, a chystal se odtud k útoku na hrad. Poláci byli 1004
náhlým přepadením tímto uvedeni v náramný zmatek. Soběbor, nepochybně statečně odpíraje, padl raněn na mostě před velikou branou hradu Pražského; někteří prý, když byl most schvalně přetržen, spadali s něho do hlubokého příkopu; jiní utíkali po příkré cestě přes Opyš, kdežto mnozí v uzké zadní brance přílišnou tlačenicí umačkali se.

Nazejtří přitáhl i *Jaromír* se svými ku Praze, kdež před branou ohlásiv bezpečnost práva a obecné odpuštění, ihned vpuštěn jest do hradu, a s velkým radováním slavně opět usazen na stolec knížecí. Podávány jemu přitom dary z kořisti, které kdo dobyl na nepřátelích, buď zabitých, buď utíkajících. Potom provodín jest na Vyšehrad, od Poláků nepřemožený, a opět i tu provolán za pána, slibuje všechněm, kteříž dotud při něm setrvali, zasloužené odměny. Z celé země hrnulo se nyní panstvo i lid ku Praze ve množství prý neslýchaném, jedni hledajíce milosti u nového knížete, jiní aby viděli slavný příjezd krále německého, který se očekával.

Král přijel dne 8. Září, ve svátek narození panny Marie. Kníže Jaromír a biskup Thieddag uvítali jej v četném průvodu panstva a kněžstva i v radostném jásání lidu do hradu Pražského, kdež uveden do kostela sv. Jiří, ve slavném shromáždění domácího panstva udělil Jaromírovi léno české. Z rozkazu krále a s povolením biskupa Thieddaga četl potom slavnou mši Godeskalk biskup Frisinský, kterýž po evangelii jav se kázati, obrátil se řečí na krále s přímluvou za Hezilona markrabí franského, přemoženého a zajatého spojence Boleslavova. Císař, k slzám pohnut, slíbil mu odpuštění; potom pořídiv tu v Praze některé jiné záležitosti, poslal Bavory zase nazpět do jich vlasti, s ostatním pak vojskem svým i také Jaromírem a Čechy táhl dále proti Boleslavovi do Lužice. [78])

[78]) Příběh o dobytí Prahy na Polanech je zde vypravován tak, jak se mi zdálo, že se zřídla o něm vypravující, s ohledem na větší neb menší hodnověrnost jednoho každého, spolu nejlépe dají srovnati. Za základ položen jest souvěký Thietmar (Pertz V. 807, 808). On vypravuje 1. neočekávané vtrhnutí Jindřicha II společně s Jaro-

b) Jaromír, Oldřich a Břetislav I.

(1004—1055.)

1004 Panování Jaromíra i po něm bratra jeho Oldřicha jest jedna z dob dějepisu českého, o kterých se nám zachovalo nejméně zpráv, jmenovitě o vnitřních dějinách, tedy jmenovitě také o Praze. V celku byla to doba poklesnutí. Čechy pře-

mírem do Čech a dobyti Žatce; 2. že na zprávu o tom činil Boleslav tajně přípravy k odtažení z Prahy; 3. o zvonění na Vyšehradě, vyzývajícím k boji o půlnoci; 4. že Boleslav potom s části vojska svého (cum prima legione) odtáhl; 5. že Soběbor (chybně: Zebizlovo, frater Adthelberti praesulis et Christi martyris), jeho následuje (subsequutus), padl raněn na mostě; 6. o příjezdu Jaromíra nazejtří do Prahy, a vše ostatní dále, jak dle něho samotného vypravováno v textu. — Adalbold, též skoro souvěký (Pertz VI 695) vypravuje všecko dle Thietmara, jen se změněnými slovy; neobsahuje tedy nic zvláštního. Dle Thietmara přihodil se nějaký boj, poněvadž vypravuje, že Soběbor raněn padl. S kým měli Poláci bojovati, o tom nepraví nic; dá se jen mysliti, že Čechové přebývající společně s Poláky ve hradě samém udeřili na ně tak jako v Žatci. To stvrzuje nám Cosmas. Dle něho byl věrný jeden bojovník (miles) od knížete Oldřicha poslán do Prahy; ten v noci na místě nazvaném Žíži uprostřed hradu dal troubou znamení k boji, volaje při tom velikým hlasem: běží Poláci, běží; udeřte, udeřte Čechové atd. O boji samém nevypravuje Cosmas nic; dle něho nebylo žádného boje; nebo prý Poláci hned na troubení a volání dali se v přestrašení a zmatku na útěk, jejž pak Cosmas šíře vypisuje, s udáním, kterak jedni spadali s mostu schvalně přetrženého, jiní utíkali po příkré cestě přes Opyš (per caudam urbis), z nichž mnozí zmačkali se v uzké zadní bráně. (*Cosm.* 71.) Cosmas nevěděl naskrze nic o tažení císaře Jindřicha proti Boleslavovi Chrabrému, pročež také nic o něm nevypravuje. On mluví jen o tom, jak Boleslav Chrabrý (Mesko) vypuzen byl z Prahy. Žeby se to bylo stalo beze všeho boje, pouhým pokřikem, v tom ovšem nemá pravdy; neb je tomu na odpor důležité svědectví Thietmara. Ale ostatní podrobnosti, Thietmara velmi dobře doplňující, zasluhují dle mého zdání víry. Cosmas, který narozen byl 31 let po tom příběhu, a jakožto kanovník Pražský, i již dříve, přebýval mnohá léta na hradě Pražském, slyšel tu nepochybně ledacos od starých pamětníků neb jiných blízkých svědků o místech, kudy utíkali Poláci, kde stál věrný služebník Oldřichův, který troubil do boje atd. Proto má vypravování jeho tak určitý místopisný ráz, jehož se Thietmarovi jakožto cizinci nedostává, tak jak naproti

staly panovati veliké říši, zřízené od Boleslavů, což v Praze 1004
jakožto sídelném hradě musilo obzvláště býti citedlné.

Vnitřní nepokoje, ačkoliv se nejevily tolikými náhlými převraty vlády jako za minulých pěti let po smrti Boleslava II, předce docela neutuchly. Kníže Jaromír byl po osmi létech
zbaven panství od bratra svého (1012) a přinucen k útěku 1012
ze země. Co se přihodilo při této násilné proměně v Praze,

tomu Cosmovi nedostává se známost spojitosti příběhu toho s událostmi onoho času. Nicméně obsahuje kronika Cosmova předce také několik okolností, které přispívají k většímu objasnění toho, co vypravuje Thietmar. Z Cosmy víme, že Vyšehrad po celý čas panování Boleslava Chrabrého nebyl v jeho rukou (p. 69); proto bylo možná z Vyšehradu zvoněním vyzývati obyvatelstvo k boji; o dobytí Dřevíče (prý Oldřichem) mluví také jen Cosmas, což se s Thietmarem dobře srovnává jakožto doplněk. — Jináč vypravují se podrobnosti o dobytí Prahy na Polanech v pověsti lidu, zachované v básni Kralodvorského rukopisu a v rýmované kronice Dalemila (p. 64) Dle této přišel Oldřich sám do nejbližšího okolí Prahy, sešel se s vládykami v lese na Petříně, a udeřil na Prahu, když ráno zatroubil pastucha v dorozumění vzatý, vyháněje dobytek přes most ze brány, kteráž se k vůli tomu otevříti musila. Nechci ani této pověsti upírati váhy, pokud obsah její srovnati se dá se svědectvími historickými. Pastucha troubící povstal snad teprv obrazotvorností lidu z troubícího bojovníka, který vyzýval k boji ve hradě. Že však Oldřich, předcházeje Jaromíra, skryt byl v lese a očekával na umluvené znamení k útoku zvenčí (zároveň s povstáním Čechů ve hradě proti Polanům), není ku pravdě nepodobné, ačkoliv o tom Cosmas nemluví. Báseň rukopisu Kralodvorského a vypravování Dalemila liší se ostatně tím od sebe, že tento srovnale s Cosmou klade dějiště příběhu do hradu Pražského, onano přenáší jej do dolejšího města představováním sobě poměrů místních, jaké byly ve 13. století. Vyložil jsem jinde příčiny, pro které představení Dalemilovu dávám v tom ohledu přednost. (Viz Časop. Mus. 1849 str. 21.) Zde není potřebí opakovati jich, poněvadž se naskytují samy z podaného místopisu tehdejší Prahy. Na otevřené podhradí Pražské nemohl se vztahovati útok Oldřichův, poněvadž v porovnání s hradem nemělo žádné strategické důležitosti; tím méně bylo potřeba činit na část jeho, která byla potomním Starým městem, útok s Malé strany přes Vltavu, tedy kde bylo dobytí nejméně snadné, když předce Vyšehrad byl v rukou protivníků Boleslavových. Vypravování zde v textu dané liší se ostatně od toho, jak jsem si věc představoval ve starším pojednání svém, poněvadž jsem tehdáž něco více váhy dával obsahu pověsti, než se mi nyní zdá býti záhodné.

1012 o tom není nám nic známo. Jediné to je ku pravdě podobné, že opět byli Vršovici spolupůvody svárů mezi bratřími, jsouce s Jaromírem od dávna v nepřízni. Nicméně vzati byli již za dvě léta potom, ačkoli prý bez důvodu, od *Oldřicha* v podezření, že chovali dorozumění s Jaromírem, zdržujícím se ve
1014 vyhnanství. Oldřich v domnění tom dal r. 1014 mnoho osob, mezi nimi předního Božeje, nejspíš Vršovice, zabiti, asi snad podobným způsobem oukladným, jako roku 1003 bratr jeho Boleslav jiné z jich přátelstva. [79])

1028 Ve druhé polovici panování Oldřichova dobyl statečný syn jeho Břetislav po smrti Boleslava Chrabrého na Polácích Moravy zase, a zdržoval se od té doby (1028) co správce v této
1029 zemi. Prahu navštívil za toho času mezi jiným, když krásnou Juditu, potomní manželku svou, násilně unesenou z kláštera Svinibrodského, na cestě do Olomouce předvedl otci svému (1029). Dost brzy potom vznikly však různice mezi ním a otcem, ve kterých účastnil se i Jaromír, do země navrácený, co podporovatel svého synovce. Po rozličných proměnách štěstí dal
1034 Oldřich bratra svého konečně oslepiti (1034. Dub.), k čemuž opět byli rádci jeho Vršovici.

[79]) Příběh tento, kterýž musil na sebe obraceti velké účastenství souvěkých, vypravuje Thietmar slovy následujícími: Illud etiam advertendum est, qualiter Othelricus, Boemiorum dux, mammona iniquitatis interpretatus, Bosionem, inclitum suimet militem, ceterosque complures interfici praeceperit, eo quod hos fratrem adjuvare exulem a falsis murmuratoribus audierit (Pertz V. 835). O témž *Annales Quedlinburgenses* (Pertz V. 83.): In Bohemia jubente Othelrico multi innocenter occisi sunt. Že Božej a jiní z utracených byli Vršovici, soudím hlavně ze slov Jaromírových u Cosmy (p. 89) o Vršovicích: Habeas, fili mi, semper in memoria sancti Adalberti praeconia, qui eorum ob facta crudelia, *ter ut fiant super eos excidia*, sancto ore confirmavit, et excommunicavit eos in ecclesia. Quae nutu Dei *jam bis sunt facta*, tertio ut fiant, adhuc sunt sollicita fata. Dvojí z pohrom od sv. Vojtěcha prorokovaných, ježto se prý vyplnily již za živobytí Jaromíra, byly nepochybně 1. úkladné pobití jich od Boleslava III r. 1003, o němž se nachází výslovně zpráva u Cosmy, a 2. tato příhoda za knížete Oldřicha. Že tentokrát domnění o zrádě bylo nedůvodné, praví oba kronistové němečtí.

Po třech létech zemřel Oldřich (1037. 9. Listopadu). S dobrou vůlí Jaromíra, kterýž, jsa zbaven zraku, nemohl sám býti knížetem, nastoupil v panství *Břetislav*. Jaromír, na zprávu o smrti bratrově, dal se z vykázaného sobě bydliště v Lysé druhého dne časně ráno (10. Listop.) dovézti do Prahy, aby byl přítomen jeho pohřbu a slavnosti dosazení svého synovce na stolici knížecí. Když přijel na hrad, bylo již tělo Oldřichovo doneseno do kostela sv. Jiří. Jaromír, přistoupiv k marám, pohnul srdce všechněch přítomných žalostivou řečí, kterou připomínal křivdy od bratra utrpené, odpouštěje jemu a žádaje pokojného odpočinutí. Po vykonaném pohřbu vzal synovce svého Břetislava za ruku, a vedl jej sám ku knížecímu stolci mezi zástupy lidu, baveného dle obyčeje házením peněz s pavlanu paláce. Když byl kněžic posazen na stolec a stalo se ticho, Jaromír drže jej za pravici pozdvihl opět hlasu svého, volaje k lidu: Eihle, váš kníže! K čemuž oni třikrát zvolali: Krleš, krleš, krleš! Nyní volal zejména na některé z předních rodů panských, z rodu Municů, z rodu Těpty a jiné, které měl za nejvěrnější, aby přistoupili a slyšeli slova jeho. Jim obzvláště představoval nové kníže, a napomínal, aby mu prokazovali věrné poslušenství, jemu pak přimlouval, aby tyto ctil jako otce své, tyto miloval jako bratří, jejich radou aby se spravoval, a jim aby poručil hrady a lid ke správě. Naproti tomu vystříhal jej před Vršovici, aby jim nevěřil, poněvadž nikdy nebyli rodu jeho věrní, vytýkaje jim vinu svých předešlých neštěstí i konečného oslepení. Vršovici stojíce mezi jinými, slyšeli tu řeč s roznícením a se skřípáním zubů. Asi po roce vzali za to v příhodnou chvíli strašlivou pomstu. Kochan, přední z jich rodu, vyslal zbrojnoše svého k zavraždění Jaromíra. Sluha vykonal uložený zločin, dočekav slepého knížete v místě k vykonávání tělesné potřeby, kdež jemu ostré kopí vehnal ze zadu hluboko do vnitřností (1038. 4. Listopadu).

1037

1038

Začátky panování Břetislava I byly slavné pro Čechy i pro Prahu. Zmatky, které tehdáž nastaly v Polsku, po smrti knížete Mečislava II, nástupce Boleslavova, zavdaly novému kní-

1038 žeti českému příležitost k vybojování netoliko zemí, které předtím Poláci byli odtrhli od říše české, nýbrž i k vítěznému vpádu do starého, to jest Velikého Polska. Kromě jiných drahých kořistí Čechové odvezli ze Hnězdna, starodávného hlavního sídla knížat, také *tělo sv. Vojtěcha* tam pochované. Přivezení jeho do Prahy stalo se s velkou slavností. Dne 23. Srpna
1039 roku 1039 přitáhlo vojsko české z války této nazpět, snad asi u večer, v pohled hlavního města českého. Přes noc zůstalo v ležení v polích nad potokem Rokytnicí. Druhého dne ráno hned při svítání vyšlo duchovenstvo i všechen lid Pražský vojsku naproti, a přiúčastnili se slavného vjezdu v průvodu četném, tak že šíré pole sotva prý jej obsáhlo. Nejprvé šli kníže a biskup, nesouce sami na svých ramenou tělo svatého Vojtěcha; za nimi opatové nesli ostatky tak nazvaných svatých pěti bratří, poustevníků totiž polských, kteří za času Boleslava Chrabrého od loupežníků byli utrpěli smrt mučenickou; za těmito neseno od arcipryštů kostela Pražského tělo Gaudentia čili Radima, bratra sv. Vojtěcha, prvního arcibiskupa Hnězdenského. Dále následovaly poklady v Polsku pobrané, mezi nimiž předně veliký zlatý kříž, nesený od 12 kněží k tomu zvolených, jejž byl dal dělati Boleslav Chrabrý, třikrát tak těžký, jak vážil on sám; též tři desky zlaté, které byly okolo oltáře ve hlavním chrámu Hnězdenském, za nímž leželo tělo sv. Vojtěcha. Jedna z nich, větší, vážila 300 liber zlata, majíc pět loket délky a 10 palců šířky, posázena drahými kameny a ozdobami křišťálovými. Konečně byly vezeny na sto vozích rozličné jiné kořisti, mezi nimi zvláště i zvony pobrané; za nimi pak vedeni zajatí ze šlechty polské, a velkém počtu, opoutaní na rukou a se železnými kruhy na šíjích.

1040 Po vítězoslavných těchto výjevích následoval však v Čechách brzy hřmot války. Císař *Jindřich III*, nechtěje dopustiti tak velkého rozšíření moci české, zdvihl vojnu proti Břetislavovi. Při prvním tažení roku 1040 byl hned na hranicích
1041 českých poražen. Roku však 1041 pronikl s vojsky svými s tří stran až do středu země; přitáhl ku Praze, a položil se na

nejbližších vrších, jmenovitě, jak Cosmas, snad poněkud s ousmě- 1041
škem, praví, na vršku Šibeničném. Zdali podhradí Pražské co trpělo od vojska německého, nepraví se; jen tolik věděl Cosmas ze příběhů tehdejších, že biskup Pražský Šebíř jedné noci tajně utekl ze hradu Pražského do ležení císařova, boje prý se, aby pro odpor nebyl od něho zbaven biskupství. Břetislav nyní konečně vyjednával mír, kterým předešlé poměry k říši německé obnovily se, co zatím mezi válkou touto Kazimír I, syn Měčislava, opanoval největší část říše otcovské zase.

Zkušenost v této válce nabytá byla snad příčinou nového *opevnění hradu Pražského*, které předsevzal Břetislav za pozdějších let svého panování.

c) Spytihněv II. Vratislav II. Konrád. Břetislav II.

(1055–1100.)

Po smrti Břetislava I, r. 1055 dne 10. Ledna, posazen 1055
jest na knížecí stolec v Praze nejstarší syn jeho *Spytihněv*. Kníže tento vydal hned při nastoupení panství svého rozkaz, dle něhož všichni *Němci* přebývající v Čechách, prý bohatí i chudí nebo i hosté, ve třech dnech musili se vystěhovati ze země. Jmenovitě prý abatyše Svatojirská, Němkyně, dcera Brunova, která jej osobně urazila, musila odjeti ještě ten den, když Spytihněv posazen byl na stolec, prvé než po odbytí této slavnosti dle obyčeje vešel do kostela sv. Jiří.

Rozkaz tento, pošlý z nějaké osobní nechuti Spytihněva k Němcům, zaměřen byl snad hlavně proti dvořanům německým, kterých prvé Břetislav I měl něco ve službách svých. Jaké následky měl pro obyvatelstvo podhradí Pražského, jmenovité pro kupecký dvůr Týnský, o tom není nic blíže povědomo. Možná že nebyl, jak sice Cosmas se zalíbením tvrdí, zcela bez výjimky, a nezůstal také dlouho v platnosti. Bratr
a nástupce Spytihněva (od r. 1061. 28. Ledna), *Vratislav II*, 1061
zaneprázdněn za celého panování svého mnoho se záležitostmi říše německé, měl zase rozličné osoby světské i duchovní, ro-

1061 dilé z Němec, ve službách svých k rozličným potřebám.
V podhradí Pražském, jak již o tom vypravováno, vznikla
zrovna za jeho času první stálá osada německá na Poříčí.

Praha byla okrášlena za Spytihněva II novou stavbou kostela sv. Víta na hradě; za Vratislava II založením kostela sv. Petra na Vyšehradě.

1086 V kostele sv. Víta nejspíše, jakožto kathedralním, byla
odbývána první slavnost *korunování* v Čechách, když Vratislav II za služby prokázané Jindřichovi IV proti papeži Řehořovi VII dostal od něho pro osobu svou titul krále českého a polského. Korunování toto bylo vykonáno na rozkaz císařův od Egilberta arcibiskupa Trierského, který k tomu cíli r. 1086 přijel do Prahy. Netoliko Vratislavovi samému, nýbrž i manželce jeho Svatavě polské, oděným ve královská roucha vsadil arcibiskup v kostele při slavné mši korunu, od císaře darovanou, na hlavu (15. Čv.) při hlučném vyvolávání slávy a zdraví od shromážděného panstva a duchovenstva

Dvakrát za panování Vratislava II přiblížilo se ku Praze
nějaké nebezpečenství z domácích různic v rodu panovnickém;
1068 nejprvé z příčiny bouřlivé volby biskupa v ležení u Doběniny
na hranicích polských (1068), kdež Vratislav proti vůli bratří svých Konráda a Otty a se skrácením *Jaromíra*, kterýž od otce ustanoven byl k biskupství, chtěl učiniti biskupem Pražským rodilého Němce Lanzona, probošta Litoměřického. Konrád a Otto sbírali vojsko; část šlechty české připojila se k nim, tak že Vratislav za dobré uznal, spěšně navrátiti se do Prahy, obávaje se, aby bratří jeho nezmocnili se náhle hradu Pražského nebo Vyšehradu. Mezi smlouváním, které zároveň začal hned z cesty, přitáhli Konrád a Otto do okolí Pražského, kdež rozbili ležení v lukách na Botiči u vsi Hostivaře. Zde stalo se srovnání, následkem kteréhož Jaromír zvolen na biskupství.

1090 Podruhé strhla se podobná bouřka z rozepře mezi králem
a synem jeho Břetislavem. Přední milostník Vratislavův, jménem Zderad, byl mezi obléháním Brna r. 1090 zabit (11 Čvce.) z rozkazu Břetislavova, kteréhož byl osobně urazil. Šlechta česká rozstoupila se o to na dvě strany mezi otcem a synem.

Vratislav musil zanechati obléhání Brna, smířiv se s bratrem 1090
svým Konrádem, kterého byl sklíčil v tomto sídle, a navrátil se do Prahy. Po některém čase přitáhl syn jeho s 3000 brannými muži, dílem z předního panstva, a položil se u potoka Rokytnice, vzdorně vyzývaje otce k boji, kterýž by mezi nimi rozhodl. Přes noc však podařilo se snažnému přičinění Konráda Brněnského zjednati smíření mezi otcem a synem. Zastrašené obyvatelstvo přičítalo smíření toto zázračnému spůsobení svatých patronů Václava a Vojtěcha, kteříž prý té samé noci mocně otevřeli dvéře vězení ve hradě Pražském, objevili se vězňům, a kázali jim vyjíti a oznámiti v kostele všechněm, že oni je vysvobodili a zemi přinesli pokoj. Druhové Břetislavovi, kteří v upřímnost Vratislava nevěřili, pohnuli jej potom nicméně k odjezdu ze země s nimi společné do Uher, kdež meškal ostatní čas života otcova.

Vratislav zemřel r. 1092 dne 14. Ledna. Dvakrát toho roku 1092
bylo v Praze slaveno dosazení nového knížete na stolec, spojené se slavným vjezdem. Dne 22. Ledna totiž dosazen jest *Konrád* bratr Vratislavův, jakožto nejstarší tehdáž z rodu Přemyslova, po jeho pak brzké smrti († 8. Září) *Břetislav II* dne 14. Září.

Za knížete tohoto stalo se první *křížové tažení* k vybavení 1096
zaslíbené země; kteréž dotklo se také Čech a jmenovitě Prahy. V letním čase totiž roku 1096 protáhly tudy některé zástupy prvních nezřízených křižáků, jakéž vedli Gualterus a Nihilhabere, Petr Amienský a jiní nadšení dobrodruhové. Poutníci tito, počtem svým dosti nebezpeční zemím, kterými vedla jejich cesta, dali se v Praze jako jinde v násilné *křtění Židů* a zabíjení těch, kteří se proti tomu vzpouzeli. Darmo bylo všeliké horlivé domlouvání biskupa Pražského Cosmy, že bezděčné takové obracení na křesťanství jest proti zákonům církevním. Biskup neměl žádné podpory od ramene světského, poněvadž se kníže Břetislav nacházel zrovna toho času vzdálen ve Kladsku, kdež zaneprázdněn byl řízením staveb k obraně hranic proti Polákům. Obyvatelstvo Pražské, jak se zdá, schvalovalo počínání

1096 křižáků, nebo aspoň vykonané již pokřtění považovalo za platné jakožto z dopuštění božího.

Když tedy Židé po vzdálení této bouře opustili nové náboženství a vraceli se ku předešlým řádům svým, trpěli za to nejspíš rozličné nátisky, ne tak od úřadů duchovních, jak snad od obecného lidu. Mnozí následkem toho dali se na útěk ze země, a stěhovali podtají jmění své s sebou dílem do Polska, dílem do Uher. Toho však nemínil trpěti kníže, považuje to za trestu hodný přestupek na ujmu svých důchodů. Na zprávu
1098 o stěhování Židů dal tedy roku 1098 nařízení svému komorníkovi, aby vykonal pokutu nade všemi pobráním všelikého jmění jejich. Komorník přišed s branným lidem, povolal k sobě nejprvé starší Pražských Židů, a oznámil jim vůli knížete, aby prý prázdni přišedše do země prázdni také vyšli, kam by pak chtěli. Potom drábové vtrhli do domů, a pobrali všecko, co našli, zanechavše jen obilí ku potravě. Kolik tehdáž peněz pobráno ubohým Židům, praví Cosmas, tolik nevyneslo prý se ani z Troje dobyté od Řeků.

d) Bořivoj II. Svatopluk. Bouře při nastoupení Vladislava I. (1100—1110.)

1100 Kníže Břetislav II byl 20. Prosince roku 1100 na honbě u Zbečna v době večerní smrtedlně raněn od vraha, nevědělo se kým k tomu najatého. Zemřel tamže druhého dne potom (22. Pros.). Tělo jeho přivezeno jest do Prahy, a pochováno v místě od něho zvoleném na hřbitově u svatého Víta.

Od něho byl, porušením zákonu děda jeho Břetislava o posloupnosti, svolením vymoženým od císaře Jindřicha IV ustanoven za nástupce bratr jeho *Bořivoj II*, který vládl Brněnskou polovicí Moravy. Tam poslali pro něj hned po krvavém onom skutku biskup Pražský Herman i županové, aby neměškal příjezdem svým k uvázání se v panství. Bořivoj přijel tak spěšně do Prahy, že již 25. Prosince, v samý hod boží o vánocích, posazen jest na knížecí stolici.

Bezpravný skutek, kterým tento kníže dosáhl panství, měl 1100
pro Čechy na dlouhý čas velmi zlé následky. Zákon jednou přestoupený nenabyl již nikdy více platnosti, aniž jest hned nahrazen jiným. Na knížecí stolec nastupovalo se odtud nevyhnutedlně domácími válkami mezi oudy knížecího rodu, s největší ujmou pro moc panovnickou samu; neboť vítězství záviselo hlavně na získání úřednictva hradského, jakožto nejmocnějšího stavu v národě; tomuto dostala se tím stálá příležitost k rozmnožování své moci proti knížatům; šlechtické rody užívaly odtud držení úřadů za prostředek k obohacování sebe i k částečnému potahování státní moci v obor své moci soukromé, z čehož pošly časem pronikavé změny v celém státním pořádku. Úřednictvo Pražské a Vyšehradské, jakožto při samém sídle vlády, požívalo při osazování knížecího stolce vplyvu zvláště rozhodného. O spůsobení sobě v něm mocné strany snažili se proto čekanci trůnu vždy co nejvíce. Praha, jakožto hlavní sídlo země, bývala také vůbec nejčastěji divadlem těchto domácích válek, a vystavena tudy rozličným nebezpečenstvím.

Proti Bořivojovi II hleděl nejprvé bratranec jeho *Svatopluk*, z mladší větve Olomoucké, získáním přízně úřednictva zmocniti se panství. Po všech hradech českých jezdili tajní jednatelé jeho, kteří penězi a jinými dary i sliby nakloňovali k němu mysli. Zjednav sobě tímto spůsobem mezi šlechtou na hradě Pražském přátely, kteří slíbili otevřiti jemu brány a vydati hrad v jeho moc, předsevzal Svatopluk v prvních dnech Října
roku 1105 nenadále vpád do Čech, když Bořivoj právě nebyl 1105
přítomen v Praze. Vojsko jeho z Moravy přivedené, nevelmi četné, rozmnožilo se na cestě připojením nevěrných, kteréž obrátil na svou stranu. Tak přiblížil se rychle ku Praze.

Bořivoj nicméně dostal tentokrát dosti brzy návěští o nepřátelském tomto předsevzetí, tak že ještě v čas mohl je předejíti. Pospíšilť bez meškání do Prahy; kamž přijev časně ráno teprv při rozednívání, vložil do hradu novou silnou posádku, a odevzdal řízení obrany biskupu Hermanovi. Sám s jinými odebral se na pevný Vyšehrad. Svatopluk objevil se toho sa-

1105 mého dne se svým vojskem, rozděleným na šest zástupů pěkně upravených, v poli před podhradím Pražským. Očekával, že přátelé jeho, kteří mu slíbili zraditi Prahu, vyšlou jemu naproti s návěštím. Což když se nestalo, váhal se ponékud, a zůstal chvíli státi; potom však přebředl se svými pod Bubny přes Vltavu, a přitáhl až proti hradu Pražskému s oné strany Brusky. A však i zde zklamala jej naděje; nalezlť brány zavřeny a zdi osazeny brannými muži, hotovými ke statečnému odporu. I služka jakás, stojící na zdi, dělala prý sobě potupným spůsobem smích z vojska jeho. Neodváživ se útoku, vrátil se Svatopluk tou samou cestou zase na pravou stranu Vltavy, a položil vojsko své pod stany na velkém tržišti mezi Prahou a Vyšehradem. Zde ještě očekával přes noc, zdaliby účastníci spiknutí jeho z obou hradů aspoň nyní konečně vyšli k němu. Což když se nestalo, dal se hned druhý den ráno s nepořízením na odchod. Bořivoj táhl pozdálečí za ním až za hranice moravské; ačkoli však vojsko jeho bylo prý sedmkrát tak četné jak Svatoplukovo, neodvážil se svedení boje, poněvadž se vždy obával zrady od svých; tím méně překážel Svatoplukovi dále v pokojném držení knížetství jeho Olomouckého.

Nezdařilý tento pokus neodstrašil Svatopluka od dalšího úsilí. Počínalť si v něm odtud jen s větší chytrostí a nestoudností. Netoliko přední úřednictvo Bořivojovo odchýlil všelikými spůsoby od něho, nýbrž znepřátelil jej rozsetím nedůvěry také s mladším bratrem jeho Vladislavem, kterýž za slib, že jemu náležeti má po Svatoplukovi přední právo k nástupnictví, spojil se konečně s ním k sesazení Bořivoje. Již druhého roku po
1107 prvním onom tažení do Čech Svatopluk přitáhl opět (1107). Bořivoj, opuštěn ode všech, musil bez obrany zachrániti se útěkem; dne 14. Května byl *Svatopluk* s velkou jednosvorností všechněch posazen na knížecí stolici, při čemž panstvo shromážděné přísahou stvrdilo, že po Svatoplukovi má Vladislav býti nástupcem.

Panování Svatopluka bylo nepokojné. Nejprvé ujal se proti němu Bořivoje král německý Jindřich V. Svatopluk, dostav se co vězeň v jeho moc, vybavil se ze zajetí tohoto 10000

hřivnami stříbra. Sehnání této veliké summy peněz nemohlo se 1107
státi než s velkým útiskem poddaných. Obyvatelstvo podhradí Pražského, jakž se lehko dá souditi, bylo jmenovitě potaženo k hojnému přispívání. Nebylo, praví Cosmas, opata ani probošta, duchovního ani laika, ani Žida, ani kupce, ani soukenníka, ani houslaře, aby byl nemusil nerád dáti něco za kníže z krámu svého. Kostely jsou zbaveny klenotů, ženským pobrány šperky; co jen prý se blyštilo v Čechách zlatem nebo stříbrem, vzato jest. Biskup Herman dal z pokladu kostela kathedralního 70 hřiven ryzého zlata, a v pěti stech hřiven stříbra zastavil pět pallií s drahými obrubami u Židů v Řezně.

Po vykoupení sobě přízně Jindřicha V Svatopluk pomáhal mu ve válkách jeho s Uhry a Poláky, zůstávaje přitom stále ve strachu před zradou, jakéž sám byl užil k nabytí panství.
Z podezření, že Vršovic Mutina, kterého byl společně s mi- 1108
láčkem svým Vackem, županem dvorským, zanechal k obraně hranic, v dorozumění s Poláky dopustil vpádu jejich do Čech, co Svatopluk s císařem obléhal v Uhřích Prešpurk, dal po navrácení svém odtamtud roku 1108 vyhubiti celý četný rod *Vršoviců*. I Praha byla částečným dějištěm krvavého tohoto skutku. Někteří z Vršoviců bydlili nejspíš také ve hradě, nebo měli snad i domy své v podhradí. Jedni z nich jsou vedeni na trh a zde zabíjeni, jiní stínáni na Petříně, mnozí prý v domích neb na ulicích vražděni. Nejhroznější přiběh vypravuje Cosmas jakožto očitý svědek, kterak totiž dva synové Mutinovi, pacholata prý krásná, žeby jich řezbář nevypodobil z bílé slonoviny ani malíř nevyobrazil na stěně, vlečeni jsou na trh, úpěnlivě volajíce: máti! máti! až krvavý kat nožem je podřezal. Od toho divadla rozutíkali prý se lidé, bijíce se v prsa, nemohouce snésti pohledu na skutek tak ukrutný.

Na Svatopluka přišla rychlá pomsta. Pomáhaje r. 1109 1109
Jindřichovi V opět proti Polákům, byl blíž ležení svého u Hlohova zabit úkladně (21. Září) od vraha, zjednaného k tomu od Jana syna Tistova, Vršovice, který útěkem byl ušel záhubě. Smrt jeho způsobila nové bouře v Čechách. V ležení samém zvolila šlechta tam přítomná, zvláště z Moravy, návodem Vacka

1109 Ottu, bratra Svatoplukova, za kníže, k čemuž dal také císař své přivolení. V malém průvodu přiveden jest Otto ihned do Prahy, aby byl usazen na stolec. Tomu protivilo se panstvo české zde přítomné, uvozujíc ve pamět přísahy učiněné prvé Vladislavovi. Vážné hlasy biskupa Hermana a Pabiana župana Vyšehradského rozhodly konečně v této rozepři. Strany srovnaly se, aby byly přísahy ony zachovány v platnosti. *Vladislav* jest dne 2. Října ode všech jednosvorně posazen na stolec.

Mezitím byl se hned po smrti Svatopluka Bořivoj, který prvé přebýval v Polsku, odebral odtud do Míšně k svatu svému Wiprechtovi Grojskému, a strojil se jeho pomocí i také lstmi, jakými sám byl přemožen od Svatopluka, zase dobyti sobě panství. Zjednalť sobě stranu v úřednictvu Pražském, která mu slíbila hrad zraditi. Příležitost udála se, když brzy před vánoci Vladislav, meškaje tehdáž ve Hradci nad Labem, kdež očekával na svátky k sobě také Ottu, najednou povolán byl od císaře na sněm do Řezna, a dal se na cestu tam bez odkladu přes Plzeň.

Ráno na štědrý den (24. Pros.) za prvního svítání přijel Bořivoj ku Praze, a vpuštěn jest od svých beze všeho odporu do hradu. Mezi úřednictvem i šlechtickou posádkou, kterých větší díl nic o tom prvé nevěděli, nastal z nenadálé této příhody veliký zmatek. Jedni, nevědouce hned, které strany by se měli uchopiti, zanechali jmění a rodin svých ve hradě, a dali se na útěk. Druzí, majíce povolení k tomu od knížete Bořivoje, dali se chutě do drancování oněch. Jakýs *Privitan*, nejspíš jeden z úředníků nebo jiných šlechticů v posádce Pražské, byl hlavním vůdcem čili starším tohoto spiknutí pro Bořivoje.[80]) Biskup Herman, o němž se vědělo, žeby rád též opustil hrad, střežen jest pilně ve svém paláci, aby toho učiniti nemohl.

[80]) *Cosm.* 244. Privitan quoque similiter in eadem comprehensus seditione, qui videbatur senior esse in urbe Praga. Že zde slovo *senior* neznamená žádného úřadu, je viděti již z přidaného *videbatur*. *Senior*, jako české *starší*, užívá se vůbec o každém náčelnictví: zde právě o náčelnictví v tomto spiknutí (seditione).

Přítel jeho Pabian, župan Vyšehradský, když se nejspíš i mezi 1109
šlechtou Vyšehradskou strhlo podobné rozdvojení, ve kterém váhal se, s kterou stranou by měl držeti, vzdálil se z hradu a skrýval se některý čas po vsech okolních. Na zprávu, co se zběhlo v Praze, dali se zatím ještě téhož dne mnozí z venkova najíti na hradě Pražském, aby hledali přízně u nového knížete. Bořivoj přijal od nich přísahu věrnosti, a prokázal se jim všelijak dobrotivým; potom odevzdav hrad pod správu župana Hrabiše, sám odebral se do bezpečnějšího Vyšehradu. Druhého dne, jakožto v boží hod, přišel na hrad Pražský do kostela, kdež přijat ve velkém průvodu od kněžstva, slyšel mši svatou; potom pak zase navrátil se na Vyšehrad.

Již toho samého dne na noc přitáhli Otto a župan Vacek se třemi zástupy vojska od Hradce, kdež byli obdrželi zprávu o dobytí Prahy. Přes noc zůstali v ležení na potoku Rokytnici; ráno pak druhého dne (26. Pros.) táhli k Vyšehradu, a osadili všecky přístupy, tak aby nikdo nemohl ze hradu ven ani do něho Bořivojovi na pomoc. Též Vladislav, zdržev se přes svaté dni v Plzni, na zprávu, co se zběhlo v Praze, zanechal další cesty k císaři, a vrátil se se vším komonstvem svým co nejrychleji nazpět.

Dne 27. Prosince, nejspíš ráno, přitáhl ke hradu Pražskému. Spatřiv brány zavřeny a zdi osazeny, přiblížil se osobně, a volal na bojovníky, kteří stáli na zdech, aby jej poznali, své kníže, a otevřeli brány. Nedostav na to žádné odpovědi, pohrozil jim pokutou, a dal se se svými dále na cestu v levo přes potok Brusnici. Na vrchu s druhé strany potoka spatřil opodál v polích dlouhou řadu bojovníků, táhnoucích ku Praze. Byl to Wiprechtův syn Vácslav, kterýž vedl tudy znamenitý zástup Bořivojovi na pomoc. Po vyzvědačích vypravených napřed poznaly se obě strany brzy co nepřátely. Mladý syn Wiprechtův ulekl se nenadálého toho setkání; nicméně maje za to, že je bitva nevyhnutedlná, nařídil roztáhnouti praporec, a voláním jména matky boží hotoviti se k boji. Vladislav, neohlížeje se na to, chtěl se vyhnouti boji a táhnouti dále. To se

1109 však nezdálo průvodcům jeho. Dětřišek syn Buzův pravil ku knížeti, jestliže on lehce váží potupu sobě činěnou, aby aspoň jim dovolil, ukázati prý, jsou-li živé čili mrtvé maso. Nyní i Vladislav zahořel, a vzav štít, první daleko napřed vyskočil ze řady, a hnal se proti nepřátelskému zástupu. Boj krutý strhnul se, ve kterém Vácslav syn Wiprechtův utrpěl velikou ztrátu; co lidu jeho i také s druhé strany bylo raněno, všichni zahynuli; Vladislav, sám v nejlítějším boji celý okrvácen, táhl potom teprv dále svou cestou nejspíš u Buben přes Vltavu, a spojil se se svými, kteříž s Ottou a Vackem leželi pod Vyšehradem, radostně jej vítajíce. Mladý Wiprechtovic s ostatky svého vojska vešel do hradu Pražského.

Zdali Vladislav potom předsevzal jaký útok na Vyšehrad, neb co se dále zběhlo v Praze a u Prahy, není nám povědomo. Již prvé byl však od Vladislava po poslích žádán král Jindřich o pomoc, a ponévadž mu slíbil za to znamenitou summu peněz,
1110 dal se z Bamberka skutečně na cestu do Čech (1. Led. 1110). Markrabí Děpolt Nordgavský a Berengar Sulzbašský byli od něho posláni napřed do Prahy; kteříž obeslali Vladislava, Bořivoje, Vácslava Wiprechtova i biskupa Hermana a všecko přední panstvo české ku králi do Rokycan. Tam když se všickni dostavili, Jindřich dal Bořivoje a Vácslava zajmouti a odvézti do Němec do vězení. Pánové strany Bořivojovy vydáni jsou v moc Vladislava, kterýž pokutoval jedny zbavením zraku, jiné uřezáním nosů, jiné na penězích neb statcích; jiní zachránili se útěkem do Polska. Praha i Vyšehrad vzdaly se potom Vladislavovi, nepochybně bez dalšího odporu. Zde trestán ještě Privitan veřejným potupením. Prašivý pes jest mu přivázán na záda, a tak jest za vousy vodín po tržišti Pražském, při čemž biřic vyvolával: Taková čest děje se tomu, jenž knížeti Vladislavovi nezachoval věrnosti slíbené! Konečně jsou mu před očima shromážděného lidstva uřezány vousy, a vypověděn jest do Polska.

e) Vladislav I. Soběslav I.

(1110–1140.)

Panování knížete Vladislava I bylo v celku pokojnější než 1110
předchůdců jeho Bořivoje a Svatopluka: ačkoliv i za jeho času nebylo bez různic v domě panovnickém.

Již v prvním roce po přemožení poslední bouře Vladislav zajal Ottu Olomouckého pro nepoddajnost, a vězil jej nějaký čas na Vyšehradě, potom na Křivoklátě (1110).

Několik let potom stalo se nedorozumění mezi Vladisla- 1113
vem a bratrem jeho Soběslavem pro župana dvorského *Vacka*, který v důstojenství tom zůstal i za nového tohoto panovníka a zmocnil se celé jeho přízně. Soběslava došlo návěští jakés, že prý jej kníže Vladislav návodem Vacka chce dáti zajmouti. V tom dostal vzkázání od Vladislava, aby přijel k němu do jakéhos knížecího sídla nevelmi vzdáleného od Prahy. Soběslav přijel, však s četným komonstvem, kteréhož zanechal nedaleko odtud v záloze. Kníže poobědvav s ním, odjel na Vyšehrad, a nařídil Soběslavovi, aby přijel tam za ním. Nyní vyvábil Soběslav Vacka, aby jej vyprovodil. Na té cestě jest milostník knížecí v řeči se Soběslavem přepaden ode dvou průvodčích jeho a zabit (1113. 18. Čv.), Soběslav pak se svým komonstvem odjel ze země.

Již po dvou létech byl Soběslav s knížetem zase smířen 1115
snahou knížete polského Boleslava III Křivoustého, a navrátil se do země (1115). Vladislav smířil se potom roku 1117 1117
i s Bořivojem II, a netoliko povolal jej z vyhnanství do Čech (v Pros.), nýbrž posadil jej i na knížecí stolec, a spokojil se sám se Zálabskou částí země ke správě. Dobré dorozumění mezi bratřími netrvalo však než asi půl třetího roku. Dne 16. Srpna 1120
1120 byl Bořivoj zase zbaven knížetství, neví se jakým spůsobem. Cosmas dle vlastního vyznání z úmysla opominul to vypravovati, uznávaje za nebezpečné pro sebe pověděti pravdu. Následkem toho i Soběslav, vždy k Bořivojovi více příchylný, vzdálil se ze země.

1118 Za krátkého druhého panování Bořivojova přihodila se roku 1118 veliká ona *povodeň,* která šla až deset loket nad most Pražský. Množství vsí na Vltavě a množství domů, chalup i kostelů v podhradí Pražském odneseno jest vodou. V roce
1119 potom (1119) dne 30. Července pobořil vichr palác knížecí na Vyšehradě, který však brzy musil býti zase obnoven, poněvadž Vladislav i později přebýval na Vyšehradě.

1124 Za posledních let panování tohoto knížete přišla nová jakási pohroma na *Židy Pražské.* Po předešlém pronásledování na začátku válek křížových nevystěhovali se aspoň všichni ze země; brzy musili se zotaviti, tak že zase nabyli i velkého bohatství. Za Vladislava I dosáhl při samém dvoře jeho Žid jakýs křtěný, jménem *Jakub,* tak velikého vplyvu, že dle Cosmy provozoval prý po knížeti zrovna moc jako jeho náměstek.[81]) Je škoda, že nám Cosmas nevypsal podrobněji, v čem tento jeho vplyv záležel; popisuje nám jen vůbec povahu jeho co nejškaredějšími barvami, dokládaje svědectvím hodnověrných lidí, že často vídán byl ďábel v lidské postavě vedlé něho, konaje jemu služby. Roku 1124 dal se konečně zaslepiti mocí svou tak, že sám jsa křestěn dal v synagoze židovské nočního času rozbořiti křesťanský oltář, snad od roku 1096 tam postavený, a svaté ostatky v něm položené hodil do svého záchodu. Tím spůsobil sobě zkázu. V den sv. Magdaleny (22. Července), jíž za to díky vzdává Cosmas, byl z rozkazu knížete Vladislava zajat a uvržen do vězení; jmění jeho veliké, vzato v plen, dostalo se komoře knížecí. Krom toho složili ostatní Židé knížeti 3000 liber stříbra a 100 liber zlata, aby jej vyplatili od smrti. Vladislav obrátil tyto peníze na vykoupení všechněch křesťanských parobů ze služby Židů, a zakázal potom na vždy, aby žádný křesťan nesloužil Židovi. Pohromy tyto, v nedlouhém čase po sobě následovavší, měly jak se zdá trvanlivé následky. Moc Židů v Praze jimi patrně klesla, což, pokud se dá souditi, jen tím více přispělo ke zmáhání se hostí německých.

[81]) Ut .. post ducem vicedomini fungeretur officio; quod erat magnum chaos Christiano populo. *Cosm.* 272.

Vladislav I začal brzy po této příhodě postonávati. Stráviv 1124
vánoce r. 1124 a ještě i den svatých tří králů ve Zbečně, dal 1125
se brzy potom pro nemoc převézti na Vyšehrad, kdež ulehl na smrtelné posteli. Za nástupce ustanoven byl od něho Otto Olomoucký, bratr Svatoplukův. Na zprávu však o těžké nemoci Vladislavově odvážil se Soběslav navrácení se do země se vším komonstvem svým, aby sobě spůsobil nástupnictví. Chodil po rozličných krajinách země, nejvíce v noci, brzy po lesích, brzy po vsech, vyhledávaje všelijakými spůsoby smíření s bratrem, zároveň pak jednaje s předními župany, ne bez prospěchu, aby je k sobě naklonil. Dne 2. Unora 1125 přijel tím spůsobem v noci až do lesa blíž Prahy u kláštera Břevnovského, tedy asi na nynější Hvězdu na Bíléhoře; kdež bezpochyby dlouho právě se nezdržel. Smíření jeho s Vladislavem podařilo se konečně prosbami matky obou Svatavy, kteráž pohnula Vladislava k slzám, představujíc jemu nešťastný stav vyhnanství jeho bratra, potom též přímluvami biskupa Bamberského Otty, slavného apoštola Pomořanů, který toho roku, navraceje se z cesty do země jejich konané, zastavil se v Čechách při dvoře Vladislavově a byl posledním jeho zpovědníkem. Otto, obávaje se z toho, co se takořka před očima jeho dálo na Vyšehradě, aby nebyl zbaven osobní svobody, opustil dvůr, a dal se nazpátek do Moravy. Dne 25. Března, ve středu před velikonocí, uveden jest Soběslav na Vyšehrad, a smířen s bratrem, kterýž zemřel potom dne 12. Dubna. *Soběslav* čtvrtý den po jeho smrti (16. Dub.) s velkou radostí všeho lidu posazen jest na knížecí stolici.

Čechy požívaly za 15letého panování tohoto výtečného knížete slávy v cizině i pokoje doma, ač ovšem zachování tohoto pořádku vnitřního musilo dílem vymoženo býti velikou přísností. První protivník Soběslavův, Otto Olomoucký, zahy-
nul hned roku 1126 v bitvě Chlumecké, kdež pomocník jeho 1126
král Lothar německý utrpěl od Soběslava velikou porážku.
Již dvě léta potom byli z rozkazu Soběslavova zajati pro ně- 1128
jaké pikle proti němu Konrád syn Lutolda Znojemského a Břetislav syn knížete Břetislava II (1128). Konrád uvězněn

1128 jest v domě kanovníků Vyšehradských, Břetislav na hradě Děčíně.

1130 Opět dosti krátký čas potom stalo se spiknutí proti životu Soběslava, kteréž trestáno popravami nad původci, spůsobilo v Praze krvavé divadlo. Soběslav přišel úkladům proti sobě strojeným sám na stopu na cestě z Kladska do Moravy (1130), kteréž následkem toho zanechal. Dva vrahové od něho poznaní jsou zajati; na nichž zvěděno, že najati byli od pánů svých Miroslava a bratra jeho Střezimíra, synů mocného někdy župana jménem Jana. I tito jsou uvězeni a odvezeni na Vyšehrad. Kníže sám odebral se hned potom do Prahy. Bosýma nohama a ve sprostém oděvu, ale u velikém plesání lidu, radujícího se z jeho vysvobození, a při zvonění všemi zvony šel nejprvé na hrad Pražský pomodlit se ke vzdání díků; potom odebral se na Vyšehrad Zde po dvou dnech držán veliký sněm v paláci knížecím k souzení zločinců. Na tři tisíce lidí počítalo se panstva a obecných zemanů, kteříž den předtím již byli se sjížděli ku pozdravení knížete. Také kanovníci Pražští a Vyšehradští byli přítomni.

Kníže otevřel sněm promluvením ke shromážděnému panstvu a lidu, jimž uvodil ve pamět, kterak žádným násilím, než svolením jich všechněch a nebožtíka bratra svého došel panství, jehož bez chválení sebe užil k dobrému vlasti své a jim ke cti; že tedy ničím nezasloužil toho, aby mu ukládáno bylo o život; žádaje proto jich samých, aby se přesvědčili o skutku slyšením zlosynů. Nyní jsou postaveni před shromážděním dva oni vrahové, kteříž opět udali na Miroslava, že od něho byli zjednáni. Miroslav sám, předveden a tázán od jednoho z přísedícího panstva, vyznal veřejně vinu svou; na otázku pak, kdoby byl původem a hlavou spiknutí, udal, že k zavraždění knížete naveden byl Bolesau, sluhou zajatého kněžice Břetislava, a Božíkem kaplanem dvorským, kterýž jej konečně přemluvil k tomu, když objevil mu, že i biskup Menhart jest účastníkem této věci; ku kterémuž že dovedl jeho osobně do vsi jeho Zerčinévsi; tam že jemu biskup ve jménu svém a knížete Břetislava, jenž měl tím povýšen býti na stolec, sli-

boval za odměnu buď županství Žatecké neb Litoměřické nebo 1130
úřad komorníka nebo podstolí nebo maršálka dvorského, cožbykoli sám sobě vyvolil.

Po výslechu tomto odveden jest Miroslav ze shromáždění, a nazejtří on i bratr jeho Střezimír i lékař jakýs odpraveni jsou na tržišti Pražském osekáním všechněch oudů. Ještě ukrutnějším spůsobem, dotud prý neslýchaným, jsou téhož dne utraceni sluhové Miroslavovi, kteří měli vykonati vraždu. Jsouť na kolo vpleteni, oči jim vyloupeny, ruce i jazyk uřezán, konečně s přelámanými hnáty vstrčeni na koly, na nichž bídně skonali. Za spoluvinné byli také obžalováni Křivosud, strýc Miroslavův, a jiní dva, nejspíše šlechtici, jmény Vacemil a Jindřich, na které též vypověděl byl Miroslav. Důkaz proti nim veden byl v Praze jitím po žhavém železe, pročež sťati jsou na trhu Pražském dne 23. Června. Mezi lidstvem, dívajícím se na popravu, objevil se také kaplan Božík, který, prvé se skrývav, chtěl snad tím odvrátiti od sebe podezření. Župan jeden, který jej poznal, zajal jej a přivedl ku knížeti. kdež vyznav vinu svou, odsouzen jest do vězení v poutech. Biskup Menhart svedl nařčení se sebe teprv později před metropolitou svým, arcibiskupem Mohučským, a biskupem Bamberským.

Od knížete Soběslava, pilného v rozličných stavbách po- 1135
třebných k obraně země, přestaven jest za pozdějších let jeho vlády *hrad Pražský* dle lepšího spůsobu opevňování, jehož vzorem byla města vlaská. Stavba tato začala se roku 1135. Výbornost její ukázala se nejprvé při obležení hradu, které se stalo následkem nových bouří v zemi brzy po smrti Soběslava.

f) **Král Vladislav I (II).**

(1140—1173.)

Nástupcem Soběslava I, otce vlasti, jakž jej nazývají sou- 1139
časní letopisci, měl býti dle ustanovení, které se o to stalo na sněmě u Sadské roku 1138, syn jeho Vladislav. Od Soběslava bylo tím nepochybně obmýšleno, aby na místo zrušeného

1139 zákona o nastupování dle stáří zjednal průchod nastupování dle prvorozenstva. Panstvo české však, chtějíc ustanovování knížat dostati docela ve svou moc, nemínilo vůbec žádnému novému zákonu o posloupnosti dopustiti vzniku, a zničilo uzavření ono, ku kterému bylo svolilo dílem jen z mušení.

Soběslav I roznemohl se náhle v Prosinci r. 1139 ve dvoře řečeném Chvojno blíž hradu Hostinného, jejž tehdy stavěl. Když se nemoc rozmáhala, převezen jest odtud na za-
1140 čátku roku 1140 na hrad onen, ještě nedostavený. Hned jakž se vidělo, že není naděje k uzdravení, začalo se sbírati panstvo na Vyšehradě k poradám, kteréž se dály dílem ve dne, dílem v noci, o volení nového knížete. *Načerat* byl v radách těchto přední, na nějž všichni druzí se ohlíželi. Pánem měl se dle úmyslu jejich státi ten, o němž by se nejspíše mohli nadíti, že nebude poroučeti mnoho ze své vůle. Usnesli se konečně o Vladislava, syna Vladislava I. Soběslav zemřel na Hostinném dne 14. Unora 1140; již 17. Unora potom byl *Vladislav II* posazen v Praze na knížecí stolici.

Načerat a přátelé jeho zmýlili se však ve povaze mladého knížete. Vladislav nechtěl jich poslouchati v té míře, jak sobě přáli; počínalť si vůbec mohutně v řízení správy zemské. Za
1142 to ti samí šlechtici čeští, kteří jej posadili na trůn, již po dvou létech drželi schůze proti němu, prohlásili jej za neschopného k vládě, a zvolili Konráda Znojemského za kníže (1142), s nímž spolčili se všichni druzí oudělní knížata na Moravě. Protivníky Vladislavovými byli skoro všichni vyšší úředníci župní a dvorští, ponévadž tito právě chtěli úřadů svých užívati dle své libosti; při Vladislavovi zůstali všichni méně mocní, to jest nemající úřadů, kteří jich chtěli dojíti získáním přízně knížecí. U hory Vysoké blíž nynější Kutnéhory přišlo k bitvě dne 25. Dubna toho roku. Vladislav ztratil boj zradou velkého počtu svého vojska po statečném odporu s ostatními.

Pospíšiv rychle do Prahy, poručil hrad k obraně bratru svému Děpoltovi, jemuž přidal nejudatnější bojovníky za posádku; zůstavil zde též zmužilou manželku svou Gertrudu,

kněžnu rakouskou. Sám s věrným Velislavem, potomním žu- 1142
panem Vyšehradským (od r. 1144), jemuž nakloněn byl hned od pacholetství, a biskupem Olomouckým Jindřichem Zdikem i jinými dal se na cestu ku králi Konrádovi III, aby sobě vyžádal pomoci od něho. Konrád moravský přitáhl nyní se svými ku Praze, a jal se obléhati hrad.

Bylo to první opravdové *obléhání Prahy*, o kterém se nám zachovaly poněkud podrobnější historické zprávy. Konrád obklíčil hrad se všech stran, jak nejlépe mohl, a činil časté útoky, užívaje přitom rozličných bořicích a velkých střílecích nástrojů (machinae, balistae) tehdáž obyčejných. Děpolt, opevniv již prvé hradby, jak bylo možná při velkém spěchu, nelenil rovněž srdnatými výpady na obléhající. S jedné i druhé strany přišlo mnoho lidí o život. Mezitím král německý na žádost Vladislava předsevzal osobně vojenské tažení do Čech jemu na pomoc. Na zprávu o tom Konrád moravský vynaložil tím větší úsilí. Mezi hustou střelbou šípů, kterou nařídil proti hradu, házeno jest také šípy ohnivými. Jeden zapíchl se do střechy kanovnického domu u sv. Víta, a zapálil. Celé stavení shořelo i také největší část kostela s mnohými poklady.[82]) Též klášter sv. Jiří vyhořel, ano od samého základu prý pobořen jest, nejspíš při dalším dorážení obléhajících na zdi hradské. Jeptišky Svatojirské, po spuštění příbytků svých i svatyň, nalezly příležitost k vyjití ze hradu, a přebývaly potom až do obnovení kláštera při kostele sv. Jana pod Petřínem (na Újezdě). Všecko namáhání Konráda o dobytí hradu mocí bylo mezitím marné. Asi po čtyrech nebo pěti nedělích, co obléhání trvalo, přišla mu zpráva, že král německý s Vladislavem překročili již přes hranice české. Vyzvědači Konrádovi, poslaní, aby přezvěděli o síle vojska králova, zhlédli je již v lukách za Plzní. Konrád chystal se nejprvé táhnouti králi německému

[82]) Vypravování Vincentia o tom (p. 34.) jest poněkud nejasné. Et sic praedictum monasterium cum maximo thesauro et *plurimis ecclesiis* combustum est. Poněvadž vlastních kostelů u sv. Víta nebylo více než jeden, měl snad letopisec na mysli jen jednotlivé kaple při témž kostele, že snad největší díl jich pohořel.

1142 vstříc; na zprávu však o velikém počtu jeho vojska opustil v největší tichosti času nočního své ležení před Prahou, a dal se na zpátečné tažení do Moravy. Vladislav navrálil se hned potom bez překážky do Prahy. Dne 7. Června, právě v neděli svatodušní, přijel i král Konrád, a přijat s velikou ctí na Vyšehradě, odkudž po krátkém zdržení navrátil se do Němec.

Obyvatelstvo podhradí Pražského zkusilo při tomto obležení od nepřítele domácího hlavně jen mnoho strachu a ouzkosti, snad také trochu obyčejného týrání od bojovníků, kteří nepochybně dílem byli také vloženi do příbytků pod hradem.[83]) Více škody utrpělo podhradí na pravé straně Vltavy ještě téhož roku nahodilým *ohněm*, kterým synagoga židovská a mnoho domů v té straně lehlo popelem.[84])

Od času této velikě bouře při začátku panování Vladislavova požívaly Čechy skoro po celý čas živobytí jeho doma hlubokého míru. Praha bývala jen divadlem hlučných jeho výprav a zase vítězoslavných příjezdů z válečných tažení do vzdálených krajin.

1147 Roku 1147 účastnil se Vladislav II s velikým počtem předních velmožů českých v tažení do zaslíbené země s králem Konrádem III, zanechav vlády na ten čas bratru svému
1148 Děpoltovi. Asi po roce (1148) vrátil se do Prahy, kdež s velikou slávou přijat jest od panstva i duchovenstva. Seznámení s řádem *Johannitů* snad právě na tomto tažení křížovém zavdalo knížeti českému podnět k založení první kommendy

[83]) První pokračovatel Cosmy vypisuje právě jen vystálý strach obyvatelů podhradí Pražského: Inaudita angustia, tristitia insolita, curae, timor et tremor *cives suburbanos affinesque eorum* invaserunt (p. 336). Pod *affines* rozumějí se nepochybně obyvatelé sousedních vsí a jiných bydlišť.

[84]) *Monachus Sazav.* p. 339. Eodem anno synagoga Judaeorum et multa aedificia combusta sunt in suburbio Pragensi. Visus est serpens volare. Takto čte se v nejstarším rukopise Drážďanském této kroniky ze 12. století; s jinačí interpunkcí v rukopise Vídenském ze 13. století, totiž: Eodem anno synagoga Judaeorum et multa aedificia combusta sunt. In suburbio Pragensi visus est serpens volare. Dávám onomu čtení přednost jakožto staršímu; ačkoliv i druhé toto čtení nedává smyslu právě tuze rozdílného.

jejich v Čechách u panny Marie blíž mostu Pražského (1159). 1150
Předtím již hned na počátku jeho panování byl založen pro 1140
Praemonstraty klášter na *Strahově* (1140), jemu zvláště oblíbený.

Roku 1158 strojil se Vladislav císaři Fridrichovi I na 1158
pomoc k *tažení do Italie* proti Mediolanským, začež obdržel od něho krom jiných výhod titul královský. V Praze držel se sněm, na kterém král oznámil panstvu českému svůj úmysl a umluvu s císařem již zavřenou. Mnozí z nejpřednějšího panstva reptali proti tomu, že se umluva stala bez jich předcházejícího vědomí, a odepřeli táhnouti s ním. Vladislav musil na tom přestati a oznámil, že potáhne s těmi, kteří budou chtíti dobrovolně účastniti se v jeho předsevzetí za peníze a jiné odměny. Dobrovolníků přihlásilo se nyní dosti. Mladší panstvo nemluvilo a nezpívalo prý odtud o ničem jiném než o obležení Mediolana; ano i rolnický lid místo motyky a rádla chápal se štítu a kopí.[85]) Opět povolán jest sněm do Prahy k vybírání a spořádání vojska, kolikž by bylo potřeba, z počtu mnohem většího těch, kteří se hlásili. V Květnu, asi snad ku konci měsíce, vytáhlo vojsko z Prahy; napřed růžová korouhev knížete, za ní vesele hlučící mladé mužstvo, zdržované jen od zarmoucených mladých paní, které ještě ze řad volaly své muže, aby jim daly políbení na rozloučenou, a podávaly jim k žehnání své malé dítky, kteréž prý po rodičích plakaly, příčiny nevědouce.[86])

[85]) Haec a rege suo Boemi audientes, contra Mediolanum saeviunt in arma, et maxime nobilium ad hoc strenua fremit juventus: in eorum cantibus et in eorum sermonibus Mediolani resonat obsessio; arma undique praeparantur et reparantur arma; et non solum nobilium juventus, sed et de populo plerique, ruris opera rejicientes, manus suas, plus ligonibus et vomeri aptas, scutis, lanceis et ceteris aptant armis militaribus. *Vincent.* 49.

[86]) Plurimae domicellae, quae viros suos diligebant tenerrime, viros suos jam Mediolani jam in corde habentes et tanquam contra illud dextrarios suos urgentes, eos cum fletu revocant, et eis quasi aliquid secrete locuturae, eis dulcia figunt oscula, eis filios suos salutandos offerentes, qui parentes suos flere videntes, flere non cessant, causam fletus ignorantes. *Vincent.* 49.

1158 Král Vladislav navrátil se z vítězného tažení tohoto asi po čtyrech měsících. Dne 22. Září byl slavně uvítán v Praze od panstva i lidu. Část vojska českého zůstala však ještě déle ve službách císaře v Italii. Biskup Pražský Daniel, zaneprázdněn nejdůležitějšími pracemi při dvoře císařově, vrátil se teprv
1160 roku 1160.

1164 Málo let potom (1164) sněmovalo se v Praze podobně a sbíralo se vojsko k tažení Vladislava do Uher na pomoc máloletému králi Štěpánu III proti císaři řeckému. Král vrátil se z tažení tohoto s velikými a skvostnými dary, které obdržel od Řeků i Uhrů; z nichž dostaly se vzácné pallie kapitule Pražské i jiným kostelům, a drahé klenoty manželce Vladislava, královně Juditě, která mezitím v Praze zůstávavši, konala pilné a pobožné modlitby v kostelích a klášteřích za zdraví svého manžela.

1167 Od této královny *Judity* vystaven jest asi za tří prvních let potom *kamenný most* přes Vltavu v podhradí Pražském (r. 1167).

Panování Vladislava mezitím nebylo docela prosto všelikých pokusů přátelstva jeho o spůsobení změny na trůně, jen že pokusy takové byly pokaždé přetrženy, prvé než spůsobily
1147 větší zmatek v zemi. Tak hned za křížového tažení r. 1147, ve kterém se Vladislav účastnil, vrátil se do Čech z vyhnanství Soběslav, syn knížete Soběslava I, chtěje spůsobiti nepokoje. Byl však zajat od knížete Děpolta, tehdejšího zeměsprávce, a držán až do příjezdu Vladislavova u vězení ve větší
1148 a pevnější věži na hradě Pražském, potom odtud odvezen na
1150 Přimdu (1148). Po dvou létech vysvobodiv se odtud (1150),
1161 učinil r. 1161 šťastný vpád do Moravy, kdež zmocnil se Olomouce. Vladislav jej zde oblehl; nemoha však hradu dobyti, začal vyjednávání lstivé, jímž Soběslav dal se pohnouti ke vzdání a jel ve průvodu krále do Prahy. Zde se mělo státi usnešení o slušnou pro něj výživu. Po službách božích, ve hradě slavených, odebrali se král i Soběslav do paláce biskupova, kdež Soběslav, bydle v hořejší komnatě, očekával, oč by se král se svými uradil v komnatě dolejší. Místo očekávaného

nějakého oudělu neb jiného zaopatření jest však zrádně zajat, 1161
uvržen do velké věže vedlé paláce, potom spoután, a opět odvezen na Přimdu (1162). 1162

Později přihodilo se Vladislavovi od vlastního syna cosi 1170
podobného jako králi Vratislavovi II od syna jeho Břetislava. Vojslav, dvorský podkoní, zaujal tehdáž přízeň královu, tak že povznešen byl od něho nad jiné panstvo i úřednictvo. Nenáviděn snad proto i od jiných, popudil na sebe, nepovědomo čím, hněv druhého syna králova, jménem Svatopluka. Tento, častěji hledav již příležitosti k sprovodění jeho se světa, zabil jej roku 1170 jednoho dne v nepřítomnosti otcově, nepochybně v paláci na hradě Pražském, před očima královny Judity, ano poranil prý i královnu do rukou, kterými dvořenína bránila. Před hněvem otcovým, kterýž jej za to chtěl zajmouti, utekl se potom Svatopluk do Uher.

g) Bouřlivé časy od složení panství od Vladislava II až do nastoupení Přemysla I.

(1173—1197.)

Větší bouře strhly se ještě při sklonku živobytí Vladisla- 1173
vova. Sklíčen neduhy stáří, odhodlal se roku 1173 postoupiti panství synu svému Fridrichovi, aby jemu tím spíše pojistil nástupnictví. *Fridrich* posazen jest obyčejným spůsobem na knížecí stolec; Vladislav pak vymíniv sobě jistou výživu, zvolil příbytek v zalíbeném klášteře Strahovském, kdež chtěl v pokoji očekávati konec dní svých.

Dosazení Fridricha dle vůle otcovy bylo však proti mysli i panstvu českému, které chtělo knížata ustanovovati samo, i druhým Přemyslovicům. Z těchto Oldřich, bratr Soběslava, zavřeného na Přimdě, meškaje při dvoře císaře Fridricha I, domlouval se u něho pomoci k dosažení trůnu českého a k vybavení bratra z vězení. Císař, maje od několika posledních let rozličné rozepře s Vladislavem, přál sobě proměnu v panství nad Čechy sám nejdychtivěji, i vydal obeslání na Vladislava a syna jeho Fridricha, aby zároveň se Soběslavem přijeli ke dvoru

1173 jeho. Vladislav a Fridrich, ohlížejíce se na nepříznivé smýšlení panstva, povolili potud, že Soběslava propustili z vězení jeho na Přimdě. Oklamali se však nadějí, žeby tím upokojili své protivníky.

Soběslav, přiveden v čestném průvodě do Prahy, uvítán jest od mnohých hned na cestě tak, že se jevila k němu náklonnost panujícímu knížeti nebezpečná. On sám vešel ve hradě Pražském s velikou pokorou, jako někdy otec jeho Soběslav I, bos do kostela svatých dědiců českých, vzdát díky Bohu za své vybavení; potom přijat jest od Vladislava a Fridricha s políbením míru, a odebral se do vykázaného sobě příbytku. Zde probuzen v noci ze spaní, obdržel návěští, nepochybně liché, že jej Fridrich nazejtří ráno míní dáti oslepiti. V leknutí utekl se svými věrnými tu chvíli ze hradu, a odebral se nyní ke dvoru císařovu. Tam obrátil se spěšně i Fridrich, však ke své nehodě. Císař podržel jej v zajetí, a přiřkl knížetství české Soběslavovi. V Čechách všecko odpadlo od posavadního knížete. Král Vladislav odjel ve zmatku do Durynska, kdež
1174 zemřel již 18. Ledna roku 1174. *Soběslav* s velikou slávou od duchovních i světských přijat jest v Praze, a s obyčejnými slavnostmi posazen na stolec (1174). Za zlé nakládání, které zkusil na Přimdě, dal tamějšího župana Sturma zajmouti, přivézti do Prahy a popraviti osekáním oudů; ukrutnost to, které později litoval a činil z ní těžké pokání.

Soběslav II panoval Čechám jen čtyry léta. Císař Fridrich, který jemu dopomohl trůnu, byl velikými rozepřemi s pa-
1177 pežem a knížaty německými i městy vlaskými přinucen (1177) zase propustiti Fridricha Vladislavova ze své moci a přiřici
1178 jemu Čechy. Fridrich vtrhnul roku 1178 do země s vojsky německými, ku kterým se brzo připojili i z panstva českého mnozí, jimž se Soběslav znelíbil jakožto horlivý zastavatel obecného lidu. Soběslav, pokoušev se bez prospěchu, aby mu zabránil vkročení přes hranice země, musil se zavříti na hradě Skále v kraji Klatovském, co zatím Fridrich přímo táhl ku Praze. Zde nacházela se manželka Soběslavova Alžběta, kněžna polská. Hrad jest obležen, při čemž Fridrich přebýval ve klá-

šteře Strahovském, přijat od Praemonstrátů jakožto syn zakladatele jejich s velikou slávou a chvalozpěvy. Hradčané, vidouce štěstí na straně Fridrichově, nebránili se dlouho, nýbrž vzdali jemu hrad dobrovolně asi na podzim toho roku. 1178

Soběslav měl však nicméně posavad mnoho přátel v Čechách, s nimiž setrval v odporu. Na začátku roku 1179, když 1179
se Fridrich na rozkaz císařův odebral k říšskému sněmu do Šváb, odvážil se náhlého útoku na Prahu. Posádka hradská však, napřed obdrževši výstrahu, odpírala mužně, povzbuzována jsouc nejspíš od srdnaté manželky Fridrichovy, Alžběty uherské, kteráž byla ve hradě. Soběslav dal přitom pocítiti nemilost svou klášteru Strahovskému, ve kterém nejspíš i on přebýval mezi obléháním, pro předešlé čestné uvítání Fridricha. Musiv konečně odtáhnouti s nepořízením, přepadl Fridricha, který se zatím obrátil do země, nenadále u Lodénic blíž sv. Ivana, a porazil jej na hlavu (23. Led.). Fridrich se svými v největším zmatku utíkal za Mži i za Vltavu až k Prčicům. Zde spojil se s ním Konrád Otto, kníže Znojemské, táhna jemu ku pomoci. Oba dali se odtud na cestu ku Praze. U vsi jakés na řece Sázavě, kdež se v pátek dne 26. Ledna zdrželi pro odpočinutí, chtěl na ně Soběslav z nenadání udeřiti v noci. Knížata dostali však výstrahy od kněžny Alžběty, která z Prahy pilně přezvídala ve vojště protivném. Dali se tedy hned zase na cestu, a táhli celou noc, tak že ráno dne 27. Ledna po východu slunce byli u Prahy, kdež nepochybně z posádky hradské a Vyšehradské nabyli potřebných sobě posil. Soběslav, nenašed jich v místě prvé řečeném na Sázavě, táhl v patách za nimi až ku Praze, přešel snad někde u Nůsel přes Botíč, a postavil se na vysočinách, kteréž se s té strany sklánějí až do hořejších krajin nynějšího Nového města Zde shledal vojsko Fridrichovo někde blízko tehdejšího velikého tržiště mezi podhradím a Vyšehradem, přihotoveno k bitvě. V tuhém mraze, který byl toho dne, strhnul se boj krutý při hřmotném hlaholu trub i zvonů z blízkých hradů i podhradí. Fridrich bojoval v prvním zástupě; Konrád přispěl mu s druhým ku pomoci, když se bitva váhala; po velkém a dlouhém namáhání přinucen jest Soběslav

1179 dáti se na útěk, a stihán do sklonku dne až daleko za Prosek za Rokytnicí. S obou stran padlo mnoho lidí; mnoho raněných zahynulo také zmrznutím na bojišti.

Místo, na kterém se stala tato bitva, nazývalo se od Pražanů odtud vůbec *Bojiště*. Kněžna Alžběta, dle slibu, jejž učinila, kdyby se vítězství dostalo jejímu manželu, založila na tom místě blíž nynější Slepé brány (konec Ječné ulice, v pravo ke bráně jdouc) kostel sv. Jana, kterýž s nadáním rozličnými statky roku 1183 darován jest od Fridricha řádu Johannitů.

Vítězstvím na Bojišti Fridrich upevnil se znovu na kní-
1182 žecím stolci, ač ne na vždy ani na dlouho. Roku 1182 stalo se proti němu veliké vzbouření panstva, kteréž zvolilo předešlého spojence jeho *Konráda Ottu* za kníže. Fridrich prý s velikým potupením přinucen byl utéci ze země, i hledal pomoci od císaře. Toliko hrad Pražský byl hájen od posádky jemu věrně. Konrád Otto oblehl jej a dobyl po dlouhém namáhání, nepraví se zdali útokem čili konečně vzdáním dobrovolným. Císař Fridrich však, poslav do Prahy Ottu falckrabí bavorského, přiměl Konráda i s předním panstvem jeho ku příjezdu ke dvoru svému do Řezna, kdež pohrůžkami vymohl znovu uznání Fridricha za kníže, zároveň pak udělil Konrádovi nově smyšlené důstojenství markrabské nad Moravou. Fridrich, navrátiv se s panstvem do Prahy, uvázal se opět ve vládu.

1184 Již ve druhém roce potom (1184) strhlo se však podobné vzbouření v zemi, za příležitostí, když Fridrich odejel ze země ke dvoru císařovu do Mohuče. Václav, bratr Soběslava II, byl od nespokojených prohlášen za kníže, a oblehl s nimi Prahu asi v měsíci Květnu toho roku. Ve hradě přebývala však opět manželka Fridrichova Alžběta, vedlé kteréž posádka statečně asi deset neděl se bránila. Fridrich mezitím zjednal sobě pomoci od přátel svých v Němcích. První byl bratr jeho Vojtěch, od nedávna arcibiskup Salzburský, který s vojskem pro něj sebraným přitáhl až ku Praze. Vévoda rakouský Leopold V již rovněž strojil se ku překročení hranic českých. Tím zastrašeni pánové čeští ve vojště Václavově, všelijak

otáčejíce, opustili jej konečně, a navrátili se k poslušenství 1184
Fridricha.

Po pěti létech Fridrich zemřel (1189. 25. Března). Tento- 1189
krát, jak se zdá bez velkých nesnází, stal se knížetem *Konrád Otto* moravský. Alžběta, vdova Fridrichova, postoupila jemu hradu Pražského a tudyž knížecího stolce, jejž měla v moci své, za přípověď, že jí dá Olomoucko. Konrád však této přípovědi nezdržel, získav sobě brzy přízeň panstva i také císaře Fridricha.

Pohříchu zemřel statečný tento kníže již po půl třetím 1191
roce, dne 9. Září 1191, na výpravě válečné s císařem Jindřichem VI při obléhání Neapole, odkudž kosti jeho jsou přivezeny do Prahy ku pohřbu.

Nástupcem jeho stal se zvolením od panstva *Vácslav* bratr Soběslavův. Asi v měsíci Říjnu 1191, hned po obdržení zprávy o smrti Konrádově, byl posazen v Praze na stolec. Proti němu však bratří Fridrichovi, Přemysl a Vladislav, koupili sobě udělení léna od císaře Jindřicha, onen na Čechy, tento na Moravu. Společně s bratrancem svým Břetislavem Jindřichem, biskupem Pražským, přitáhli vojensky ku Praze, a oblehli hrad. O obležení tomto, které trvalo tři měsíce, nezachovalo se nám žádné jiné podrobné zprávy, nežli že od Přemysla a vojska jeho trpěl mnoho blízký klášter Břevnovský, jak na vínech ve sklepě tak na jiných věcech. Poselstvo od císaře Jindřicha vypravené zjednalo konečně dobrovolné postoupení hradu asi snad
na konci Ledna 1192 od knížete Vácslava do rukou Břetislava, 1192
a *Přemysl* dosáhl tudy knížetství.

Proti němu dožádal se však již po roce tentýž biskup Pražský *Břetislav Jindřich* udělení léna českého od císaře, a
přitáhl na začátku Srpna 1193 s vojskem německým společně 1193
s knížetem Spytihněvem Brněnským k dobytí sobě panství. Přemysl vytáhl jemu z Prahy vstříc až k místu potomního města Berouna; tam však opuštěn jest hanebným způsobem od panstva, kteréž skoro všecko přešlo do ležení biskupova

1193 u Zdic. Přemysl musil se zachrániti útěkem; Břetislav pak přiveden s velikou slávou a hlukem vítězoslavným před Prahu. Zde setrvala posádka hradská ve věrnosti ku Přemyslovi. Hrad byl čtyry měsíce obléhán darmo. I klatby vyřčené proti hradčanům od biskupa knížete nevšímali sobě. Teprv ve pátém měsíci, totiž Prosinci, nedlouho před svátky vánočními, vzdali se dobrovolně, a klatba sňata s nich skrze biskupa Olomouckého Kajima, schvalně k tomu povolaného. Biskup Břetislav
1194 Jindřich dobyl v roce potom (1194) i Moravy na bratrovi Přemyslovu.

Panování jeho, světské i duchovní zároveň, trvalo jen
1197 něco přes tři léta. Na začátku roku 1197 upadl v nemoc, z níž více nepovstal. Hned na zprávu o jeho ochuravění vtrhnul Přemysl do země, a pokusil se o náhlé přepadení Prahy. Panstvo však, které drželo s biskupem, vytáhlo jemu vstříc vedením Spytihněva Brněnského. Přemysl s velkou ztrátou na obou stranách, byl poražen na útěk. Následkem toho dal Břetislav Jindřich Vladislava, bratra jeho, zajmouti a uvrhnouti do vězení na hradě Pražském; sám však nicméně, necítě se při nemoci jista v zemi, dal se brzy potom převézti do Cheba, kdež zemřel 15. Června toho roku.

Na zprávu o tom přední panstvo české, nedůvěřujíc Přemyslovi, nedávno zrádně opuštěnému, zbavilo *Vladislava* vazby jeho v Praze, a posadilo jeho na knížecí stolici (22. Června). Přemysl však, jemuž dle stáří náležela přednost, v málo měsících potom vtrhnul branně do země se županem Černínem a jinými ze země vypuzenými, kteříž odhodláni byli k zoufalému boji pro něj i pro sebe. Když se blížili ku Praze, vyšel Vladislav bratru svému vstříc s novým biskupem Pražským Danielem, s opaty a jinými předními rádci svými, a zavřel s ním smlouvu (6. Pros.), kterou mu dobrovolně postoupil knížecího stolce, vymíniv sobě zato panství nad Moravou.

6.

Časové krále Přemysla Otakara I a prvni léta Vácslava I.

(1197—1235.)

a) **Změny v pořádku státním. Rozepře s biskupem Ondřejem.**

Mnohé různice o stolec český v době od smrti Boleslava II až do Přemysla Otakara, zvláště pak za bouřlivých 25 let posledních po odstoupení Vladislava II, měly veliké trvanlivé následky pro stav země vůbec, o nichž ku pochopení změn, ježto nastaly jimi ve hlavním sídle země zvláště, nevyhnutedlně zapotřebí jest aspoň úhrnkem něco pověděti.

Nejpřirozenější a bezpostředný následek častých těchto různic bylo oslabení moci knížecí. Panovníkové, kteří domácími válkami docházeli stolce aneb na něm se utvrzovali, musili se věrným svým za pomoc přitom prokázanou odměňovati mnohými přízněmi a milostmi, z nichž přední byla udělování statků zemských k užívání neb dědičnému držení. Velké knížecí jmění, založené od Boleslavů a dílem starších předchůdců jejich ovládnutím žup jiných kmenů, na němž spočívala hlavní podstata moci panovnické, bylo darováním takovýmto během času znamenitě ztenčeno, přešedši s velkou část v ruce soukromé. Mnoho bylo nejspíš, jak se i za pozdějších časů stávalo, také násilím rozebráno od panstva při obecných zmatcích. Nejen statky nemovité, nýbrž i cla neb mýta a podobné důchody zemské dostaly se týmž spůsobem v užívání soukromých.

Již tímto rozmnožením soukromého jmění s ujmou obecného čili knížecího položen byl základ k jinačím poměrům panstva ku knížeti než byly dosavad. Vyšší šlechta zmohla se tak, že svou rodinnou mocí stala se překážkou v jednostejném vykonávání moci veřejné. Toto zmáhání se jí dálo se však tím samým zároveň také na ujmu jiných tříd národu, a sice zlým užíváním moci úřední.

Všeobecné jsou v kronikách i listinách druhé polovice 12. i na začátku 13. století nářky na útisky od úředníků župních, k jichž rozmnožení na každý spůsob nejvíce přičinila slabost neb nevšímavost knížat, kteří jen přehlížením toho ujistiti se mohli věrností stoupenců svých usazených v úřady. Útisky tyto dály se jednak při vymáhání tak nazvaných robot zemských a jiných povinností k župám a ku potřebám země neb dvoru knížecího, jakož bylo stavení a opravování hradů, mostů a silnic, kopání příkopů, dělání zásek čili přesek v lesích k obraně země, hlídky na hradech a opatřování jich potravami, rozličné jiné dávky v plodinách při rozličných případnostech, dovozy k potřebám vojenským, přechovávání úředníků a sluh knížecích i knížete samého s dvorem jeho na cestách, zvláště při vojenské výpravě, kterážto povinnost (nazvaná nocleh a nářez) vztahovala se i při lovích na živení lovců a psářů čili holot knížecích i se psy loveckými.

Všecky povinnosti tohoto druhu byly takové, že při ukládání jich na jednotlivce otevřeno bylo široké pole libovůli úředníků. Mnohé z nich byly prastarého původu, majíce základ svůj hned v nejstarším zřízení župním; mnohé však, jakž toho jsou výslovná svědectví, byly teprv později vynalezeny dychtivostí úředníků, nebo aspoň zvýšeny a stíženy všelijak proti staršímu obyčeji; některých, jakož na př. povinnosti noclehu, potáhli dokonce krom úředníků knížecích i jiní šlechticové na sebe, vymáhajíce na jízdách ke sněmu nebo k vojsku pro sebe a čeleď svou bezplatného opatření všemi potřebami od obyvatelů na cestě. Vojenské výpravy, při nichž úředníci a jiná šlechta zaujímali přední místo, bývaly dokonce záhubou pro celé krajiny, kudy táhly: neb se na nich od českých vojsk ve vlastní zemi konávaly skorem asi takové loupeže a nátisky obecnému lidu, jako v zemi nepřátelské.

Libovůle podobná jako při ukládání robot zemských provozovala se ostatně snad také při rozpisování vlastních daní penížitých, řádných i mimořádných; rovněž stěžuje se často i na nespravedlivosti při vybírání cel jak od úředníků, tak od soukromých držitelů jich, taktéž i na zřizování nových cel.

Ještě rozmanitější a křiklavější byly nátisky činěné od úředníků župních při vykonávání moci soudní. Podrobnosti, kterých se o tom dočísti lze v listinách 12. a 13. století, činí ten dojem, jakoby se při soudnictví toho času vůbec bylo jednalo více o těžení peněz než konání spravedlivosti. Úředníci měli své podíly z pokut a platů při soudech; protož záleželo jim na tom, aby příjmy tyto jak nejvíce možná vynášely. Pokuty peněžité byly tedy, jak se zdá, během času znamenitě zvyšovány; při některých zločinech, jakož při krádeži, bylo s trestem hrdelním spojeno i zabavení statku odsouzeného, při čemž vždy větší přísnosti užívalo se bez ohledu na pozůstalé rodiny. Aby se pokuty hojněji scházely, byl pak i řád soudní všelijak ohýbán k většímu obtížení stran přících se, jakož jmenovitě rozmanitým stěžováním důkazů očišťovacích, což zvláště platí o pověstných soudech božích. Staroslovanský právní obyčej tak zvaného vdávání stal se chtivostí úředníků během času pramenem příjmů jejich obzvláště hojným a pro strany záhubným. Mnohé výkony soudní dávaly úředníkům a poslům soudním čili komorníkům také příležitost k týrání osob třetích, jakož na příklad půhony, k jichž osvědčování bývali lidé z okolních osad potahováni často s velkým nepohodlím a vydírány tudy nejspíš peníze na nich k vybavení se z toho. Zvláště obtížné bylo konečně břímě společné ruky, to jest potahování všechněch obyvatelů vsi neb okoliny k peněžitým pokutám a náhradám, byl-li v objemu jejím spáchán zločin, jehož vinník se nevypátral. Zřízení toto, směřující prvotně k jistějšímu vyšetření zločince, bylo během 12. století přes míru rozšířeno z pouhé dychtivosti úředníků po rozmnožení jich zisku.

Jak záhubně musily působiti útisky všelikého toho druhu na blahobyt obecného lidu, dá se mezi jiným souditi ze zmínek v listinách, dle kterých bývaly i dědiny opouštěny od poddaných, kteří nemohli snésti stálého týrání od úředníků. [87]) Co

[87]) Tak praví král Vladislav II v listině kláštera Litomyšlského r. 1167: In villa autem Lozie dedi, quicquid vel Sdico episcopus emerat, vel quod *homines, vim castellanorum ferre non valentes, desertum reliquerant.* (*Erben* 139.)

tichý obyvatel takto neustále zápasil s násilností úřadů, bývala zatím činnost těchto obyčejně málo výdatná v stihání loupežnických rot, které se pokaždé zvláště v dobách veřejných zmatků rozmáhaly v zemi. Tu pak nacházejí se rovněž také příklady, že i celé vsi bývaly opouštěny od obyvatelů pro přílišnou nejistotu od zlodějů a zhoubců zemských.[88]

K rozmnožení dědičné moci panstva přispělo toto zlé užívání moci úřední na ten spůsob, žeť šlechtě, která byla v držení úřadů, dostalo se tím mnoho peněžitých a jiných prostředků k nabytí ještě většího jmění nemovitého a k rozmnožení počtu svých poddaných. Nelze pochybovati, že tak jako v jiných zemích i v Čechách během času velký počet obecných svobodníků zmizel, přinucen byv všelijakým týráním toho druhu podniknouti poddanství buď úředníků samých buď jiných mocných v zemi. Poddanství samo musilo vždy býti těžší, poněvadž čím mocnější byla šlechta, tím méně zastání mohl míti poddaný u ouřadů župních proti pánovi; staré právní poměry mezi poddanými a vrchnostmi nejspíš zvláště ve druhé polovici 12. století velmi se zmátly, asi tak, že se vždy méně šetřilo rozdílu mezi lidmi osobně svobodnými a nesvobodnými. Dá se to souditi již ze častých zmínek o právu vrchností k sehnání poddaných s jich statků a naložení s nimi jinačím spůsobem.

Následek všeho toho byl pak dále úpadek moci úřadů župních samých a tudy veliký převrat v celém posavadním spůsobu správy zemské. Panští rodové totiž, kteří zastáváním úřadů již byli došli veliké dědičné moci, užívali jí časem k tomu, aby své vlastní poddané před násilím úředníků chránili, ano pokud možná, z moci úřadů župních vůbec je vyba-

[88]) V listině kláštera Plaského r. 1224 (*Erben* 315) praví král Přemysl: quod dilecti nobis abbas et fratres ejus in Plaz sua nobis aliquoties conquestione monstrarunt, villam Thyskow, quam gloriosus rex Vladislaus, pater noster carissimus, cum omnibus pertinentiis suis eidem contulit monasterio, *jam per aliquot annorum curricula propter frequentes et diuturnos latrocinantium insultus incultam jacere, et in solitudinem redactam nichil utilitatis seu commodi temporalis sibi vel aliis ministrare.*

vili, ovšem proto, aby jen sami beze vší překážky odjinud mohli jimi vládnouti a tudy těžiti z nich větší užitek. Pánům, kteří měli velká uzavřitá panství takové rozsáhlosti, že mohli jako jindy knížata zakládati bohatě nadané kláštery (jakž se toho několik příkladů nalézá za panování Přemysla Otakara I), kteří udělovali celé dvory a vsi za výsluhy četné rytířské čeledi své, a měli tudy velkou vojenskou moc ke své ruce, nebylo nesnadné, zavříti ponenáhlu panství svá buď více buď méně i škodlivému i prospěšnému vplyvu úřadů župních, zvláště jestliže sami zastávali úřad v župě. Poddaní jejich byli buď ve větší buď v menší míře osvobozováni od rozmanitých zemských robot nahoře jmenovaných, aby více mohli robotovati pánům svým, ano od rozličných daní a dávek, aby se větší příjmy a požitky z nich dostávaly vrchnostem: [89]) týmž spůsobem dovedli mocní takoví velmožové zabrániti úředníkům župním i výkony soudní, jimiž poddaní trpěli škody na statcích, a zmocnili se časem sami vykonávání moci soudní nad svými lidmi i ve věcech trestných, vyjmouc leda některé nejtěžší zločiny. Nemáme sic právě výslovných svědectví o takovéto rozsáhlosti moci patrimonialné než teprvé z pozdějších časů 13. století; tehdy však objevuje se nám vyjmutí panských statků a jich obyvatelstva z moci úřadů župních již tak obecně, aniž by se pozdější původ těchto poměrů dostatečně dal doličiti, že téměř pochybovati nelze o starších začátcích toho, které musily již býti dost znamenité před koncem 12. stol. [90])

[89]) V listině kapituly Vyšehradské r. 1178 (*Erben* 162) praví kníže Soběslav II, že kanovníkům tamějším od času otce jeho důchod z daně míru v jistých župách (výše na svém místě jmenovaných) až asi na 17. díl ztenčen byl: quia tantum a tempore patris mei fuit eis imminuta praebenda de tributo pacis, ut nunc unus quisque C denarios, raro plus, saepe vero pauciores accipiat, qui tempore patris mei Mille et DCC accipiebant. Mám za to, že menší tento výnos desátku, jejž měla kapitula z této starožitné daně, nepocházel z ničeho jiného, než z vyjmutí mnohých statků a poddaných panských, kteréby dle toho již tehdáž bylo bývalo náramně rozšířené.

[90]) Rozumím-li dobře následujícímu místu z listiny Přemysla Otakara I r. 1213 (*Erben* 255, byloby to nejstarší výslovné svědectví o právomocnosti světského pána, vztahující se již na poslední léta 12. sto-

Z pozdějších časů nacházejí se písemná privilegia králů, jimiž se některým světským pánům právomocnost a vyjmutí takové uděluje co milost; jsou však privilegia taková tak řídká, že k vyložení tehdejšího rozšíření těchto svobod nepostačují: větším dílem musily povstati mnohem dříve bez vlastního udělení, tedy pouhým přiosobením od panstva a přehlídnutím od knížat. Toho samého času musilo také vzniknouti vyjmutí vyšších stavů, panského a rytířského, pro jich osoby od obyčejných soudů župních, kteří již nebyli dost mocní proti nim k vykonávání svých rozsudků. Panstvo a rytířstvo, rozeznávajíc se tím od obecných zemanů, podléhalo odtud v rozepřích svých bezpostředně jen nejvyššímu soudu dvorskému čili zemskému v Praze.

Dá se snadno souditi, že, čím více osob bylo během času vyňato z obecných povinností a břemen, tím více musila břemena tato tížiti třídy obyvatelstva, ježto vyjmutí takového nepožívaly. Krom méně mocné šlechty a jejích poddaných nacházeli se v tomto stavu zvláště poddaní lidé duchovenstva a rovněž tak nejspíš lidé na statcích korunních, ponévadž tyto spravovány byly bezpostředně od úředníků župních. Odtud pocházelo snažení vrchností duchovních, aby privilegiemi od knížat dosáhli ku prospěchu svému neb svých poddaných týchže osvobození, jakých se panstvo domáhalo svou mocí.

Nejprvnější přivilegium toho druhu, které se nám zachovalo, bylo dáno okolo r. 1144 od Vladislava II biskupu Olo-

letí. Přemysl totiž, uděluje privilegia klášteru Tepelskému, založenému od župana Hroznaty, praví mezi jiným: Nullus eos (t. j. poddané kláštera) seu camerarius seu villicus sive castellanus ad judicium compellat. Cum enim a fundatore suo nobis et successoribus nostris advocatia eorum commissa sit, volumus, ut de cetero de omni accidenti in praesentia nostra et successorum nostrorum judicentur. Ponévadž *advocatia* dle obyčejného tehdejšího smyslu zahrnuje v sobě moc soudní, král pak, chtěje napotom sám jen nad lidmi kláštera souditi, odvolává se na právo od Hroznaty na sebe vložené, zdá se vysvitati z toho, že ovšem prvé již Hroznata na panství svém moci soudní požíval.

mouckému,[91]) jehož poddaní osvobozeni jsou od rozličných daní, od stavění hradů, od povinnosti vojenské a všechněch robot zemských. Podobné privilegium mělo však asi okolo téhož času také biskupství Pražské, jehož obsah povědom nám jest teprv z obnovení jeho roku 1221. Dle toho byli poddaní biskupa osvobozeni rovněž ode všech robot zemských, jakož obzvlášť jmenuje se stavění hradů, dělání příkopů, přeseka, průvod a nářez, taktéž od obecných daní a jiných platů. Úřadům župním nenáleželo bráti žádných platů a zisků ze soudů nad nimi (ze vdání — venditio? — nároku, svodu, hlavy a vřezu); ano konání soudů samých zanecháno biskupovi, s vyminěním toliko krádeže, loupeže a jiných zločinů větších, které pozůstavil kníže soudu svému dvorskému pominutím župních, ač vždy tak, aby pokuty žádné nevycházely z toho jemu, nýbrž vinník aby hrdlem svým propadl soudu, statek jeho pak aby zůstal biskupovi. Konečně osvobozeni byli poddaní od společné ruky za vraždu, jestliže jaká spáchána byla na statcích biskupských.

Podobných osvobození (čili exemcí, *immunit*) nabylo více korporací duchovních během druhé polovice 12. století a později. Z Pražských jmenovitě obdržela kapitula Vyšehradská roku 1187 dvě privilegia od knížete Fridricha. Jedním, dne 2. Května daným, daroval kníže proboštu a kanovníkům všeliké důchody ze svodu, nároku a hlavy, kteréžby vyplývaly ze soudů nad poddanými jejich kdekoli usedlými. Byl-li který z nich odsouzen hrdla, měl se statek jeho zabavený dostati rovněž kapitule. Tak též při uložení obecné berně, coby připadlo platit poddaným jejich, měli probošt a kapitula vybrati pro sebe. Druhé privilegium, dané 6. Května, vztahovalo se jen na veliký újezd na Sázavě, darovaný kapitule od kněžny Svatavy, a na újezd sv. Martina v podhradí Pražském; kteréžto oba újezdy vyňaty jsou úplně z moci úřadů župních, tak aby nad lidmi v nich usedlými náleželo souditi ve všech vi-

[91]) Starší některá osvobození toho druhu nacházejí se jen v listinách nepravých, jakož v zakládací listině Břevnovské, Litoměřické atd.

nách proboštovi s děkanem a kustosem v kapitule. Toliko o hlavu a při jiných zločinech, ježto šlo o hrdlo, tudyž na duchovní neslušelo se konání soudu, vyminěno rovněž jako na biskupství, aby poddaní souzeni byli od sudí dvorského, pokuty však aby se nicméně dostávaly kapitule. — Kníže Fridrich, jak praví bratr jeho král Přemysl ve stvrzení privilegia jeho roku 1211, byl k udělení svobod těchto pohnut zjevením se mu sv. Petra ve snách, od něhož byl bičován, nejspíš, jak mu svědomí pravilo, pro útisky, které kostel Vyšehradský trpěl dotud od úředníků župních na těchto svých statcích.[92])

Kapitula Pražská obdržela teprv za krále Přemysla podobné osvobození od svodu, hlavy a nároku, na které vyžádala sobě r. 1204 zvláštní potvrzení od papeže Innocentia III.

Pouhým udělením immunit takovýchto nebyl však ani na potomní časy učiněn konec všelikým útiskům od úředníků, poněvadž oni nevždy na ně se ohlíželi a jinak rozličným spůsobem sáhali na statky a práva církve. Tak dálo se i za panování krále *Přemysla*, jakkoli vláda jeho jinak byla slavná a mohutná. Ze souvěkých svědectví dá se souditi, že nemálo příležitosti k tomu zavdala dílem také nevšímavost tehdejšího biskupa Pražského Daniele.

Předchůdce jeho, biskup a spolu kníže, Jindřich Břetislav, byl velmi přísný zastavatel kněžstva proti pánům; proto po smrti jeho staralo se panstvo o to, aby zvolen byl nástupce, který by méně překážel. Kníže Vladislav, tehdáž povýšený na
1197 stolec, svolal sice ke dni 1. Listopadu 1197 všecky opaty, probošty i kanovníky a jiné kněžstvo do Prahy jako na sněm k volení biskupa; ale když se kněžstvo sešlo, nebylo mu dopuštěno zcela žádného účastenství ve volbě, nýbrž pouze ohlášen biskup, kterého kníže sobě oblíbil dle rady svých dvořanů. Byl to jak obyčejně jeden z kaplanů knížecích, jménem Milík, který co biskup přijal jméno *Daniel*, muž až posud málo známý, ano jak se zdá i nezcela chvalné pověsti, který, poněvadž do-

[92]) Huic etiam donationi fratris mei, per apparitionem beati Petri et flagellationem in dorso suo revelatae, novam addimus beatissimi principis apostolorum ecclesiae etc. (*Erben* 243.)

šel důstojenství toho z pouhé milosti knížete, musil za to ve 1197
všem býti po vůli jemu, jenž na duchovenstvo nevražil, i rovněž jeho úředníkům. Ponejprv tehdáž opominut byl posavadní obyčej, aby nově zvolený biskup žádal investitury od císaře Římského: nedávná smrt císaře Jindřicha VI, po němž nastaly v říši různice o trůn, zavdala k tomu vítanou příležitost; kníže Vladislav udělil sám investituru Danielovi, který kleče učinil přitom přísahu knížeti posavad neobyčejnou; což od mnohých považováno za zlehčení důstojenství biskupského.

Jak se zdá, choval se biskup Daniel ve vysoké hodnosti své zcela tak, jak si dvůr a panstvo žádalo. Nespokojenosti některé části duchovenstva nad tím propůjčil se za ohlas kanovník Pražský Arnold, probošt ve Sadské, kterýž r. 1198 1198
vznesl proti biskupovi žalobu na dvůr papežský. Dle této žaloby byl Daniel syn kněze; byl sám zjevně ženat, a měl děti z toho manželství; oddán byl opilství a smilství i jiným ohavnostem. Arnold žaloval na něj, že se na biskupství vetřel, a že přijav investituru od knížete, uvedl tím kostel Pražský ve služebnost; dále že rozmrhal poklad kostela Pražského v ceně asi 1000 hřiven, že více než 50 vsí, náležejících k biskupství, rozdal dvořanům knížete na velikou škodu kostela, podobně že knížeti samému postoupil znamenitého hradu Podivína, náležejícího kapitule Pražské.

Papež Innocentius III vznesl rozepři tuto na arcibiskupa Magdeburského co vykázaného soudce. Před jeho stolicí však Arnold, veda sám jediný spor tento (snad že druzí ze strachu před králem Přemyslem a dvořany jeho odstoupili), nepostačil s důkazy, musil proto svlečen z oděvu a bos žádati biskupa na kolenou za odpuštění a vyznati se za křivého udatele; potom uloženo jemu od arcibiskupa pod přísahou, aby těchto věcí budoucně proti biskupovi neudával. Arnold nicméně vznesl touž žalobu opět před apoštolskou stolici, odebrav se sám k tomu cíli do Říma. Biskup Daniel, obeslán před stolici papeže ke
dni sv. Martina r. 1199, vyžádal si nejprvé prodloužení lhůty 1199
až do velkonoc r. 1200, potom však pod rozličnými lichými 1120
výmluvami nepostavil se sám, nýbrž jen plnomocníky. Tito do-

1200 stali slyšení, jak se zdá, jen z ohledu na krále, na jehož přátelství záleželo papeži Innocentiovi z příčiny záležitostí říšských: a na přednesení jejich o tom, že se Arnold v Magdeburce dalších žalob odřekl, uloženo jest mu i zde mlčení o této věci: nicméně však nařízeno biskupu Danielovi, aby se ze zlého nařčení očistil dle předpisů kanonických dvěma biskupy a třemi opaty před arcibiskupem Salzburským Vojtěchem, bratrem krále Přemysla, potom pak aby se krom toho předce dostavil osobně v Římě; sice aby jej arcibiskup Salzburský ssadil s jeho důstojenství a povolil kapitule Pražské, voliti nového biskupa. Po dalších průtazích, pro které arcibiskup Salzburský na Daniele již ohlásil klatbu, až pak z nich se konečně ospravedlnil, bylo připuštěno očištění jeho, kteréž se stalo svědčením biskupů Řezenského a Hamburského a opatů Kunona Břevnovského, Blažeje Sázavského a Silvestra Kladrubského k jeho prospěchu.
1202 Nyní cestoval konečně do Říma, a jest odtud propuštěn s rozhřešením a s nařízením ku kapitule Pražské, aby jej ctila napotom co otce a pastýře (1202. 5. Kv.).

Viny přičítané jemu od Arnolda musily však předce nebýti docela nepravé; neboť biskup dle svědectví opata Gerlacha učinil s ním pokojné narovnání, tak že mu proboštství odňaté navrátil a škody nahradil. Týž hodnověrný letopisec vypravuje, jak velice Daniel dlouhou touto rozepří a tolikými útratnými cestami pro ni nastoupenými biskupství Pražské zavedl ve dluhy. Několik kanovníků Pražských, jemu příchylných, zemřelo v Bononii, kdež podstoupili zaň rukojemství.

Biskup Daniel zastával po skončení této rozepře úřad svůj duchovní bez dalších překážek až do smrti své roku 1214
1214 (28. Břez.). Nástupcem jeho stal se *Ondřej*, dotud probošt Pražský a nejvyšší kancléř králův. I jemu nebylo zapotřebí jeti pro investituru k císaři, nýbrž obdržel ji od krále českého, poněvadž mezitím právo k tomu postoupeno bylo od císaře Fridricha vedlé jiných svobod privilegiem daným Přemyslovi (1212. 26 Září) za důležité služby jeho proti vzdorocísaři Ottovi Brunšvickému. Svěcení obdržel v Římě dne
1215 22. Listopadu 1215 v čas církevního sněmu Lateranského.

Nový biskup, s celou horlivostí oddaný povinnostem svého 1215
povolání, měl mnoho co napravovati, co předchůdce jeho obmeškal. Přísně hleděl na kázeň kněžstva a zachování řádů všechněch dle novějších zákonů církevních. Bezženství duchovních zdá se že jmenovitě jeho přičiněním bylo konečně vůbec a stále zavedeno v Čechách. Ale rovněž horlil o napravení křivd, které církev utrpěla na světských právích a statcích svých. Stížnosti jeho v tom ohledu vztahovaly se hlavně na přechvaty a útisky úředníků králových a jiného panstva. Jakž z rozepře o to vzešlé jasně vysvítá, dovolovali si úředníci světští potahovati druhdy osoby duchovní před svůj soud i na ujmu jurisdikcí biskupa; král obsazoval neb odjímal duchovní beneficia beze všeho ohledu na církevní moc biskupovu: na statky a osoby duchovenstva byly ukládány neslušné povinnosti, i bez šetření immunit udělených; [93]) naproti tomu zadržovaly se biskupovi a kostelům povinné desátky ze statků královských, dle kteréhož příkladu pak i z panstva a lidu mnozí odvádění jich odpírali.

Biskup Ondřej nepochybně darmo vznášel stížnosti tyto a jiné na krále, a žádal za napravení jich. Nemoha toho doc-
íliti, odebral se již v měsíci Říjnu 1216 na cestu do Říma. 1216
a vydal odtud se svolením papeže Honoria III dne 10. Dubna 1217
1217 *interdikt* na celé Čechy a klatbu na některé osoby, zvláště úředníky zemské, kteří křivdami oněmi byli nejvíce vinni. Tím byl učiněn začátek k několikaleté rozepři mezi biskupem a králem, vedené s velikými kyselostmi. Král dal zabaviti všecko jmění biskupství Pražského a spravovati je k své ruce, což dálo se s velikými výtržnostmi. I písemnosti biskupa a kostela Pražského jsou nejspíše rozebrány, při čemž mezi jiným přišlo na zmar privilegium udělené na immunitu biskupa. Ondřej byl ostatně opuštěn od největší části svého duchovenstva; kanovníci Pražští někteří, nedbajíce na inter-

[93]) Ve stvrzovací listině na immunitu kapituly Vyšehradské (*Erben* 243) (1211) praví král Přemysl výslovně, že byla tato immunita často rušena.

1217 dikt, slavili služby boží jako předtím, a našli v tom mezi ostatním kněžstvem v zemi velmi mnoho následovníků: brzy byl interdikt dokonce zrušen od arcibiskupa Mohučského co metropolity, na nějž se o to dvůr královský obrátil. Papež Honorius však, k němuž král zároveň vypravil za touto záležitostí probošta Benedikta Litoměřického, vytýkal mu (listem dne 22. Čv. 1217) důrazně křivdy, kteréžby se dály kněžstvu dopuštěním neb rozkazem jeho, jakož i nezachovávání interdiktu a obcování jeho s těmi, na něž vyšla klatba; napomínal otcovsky, aby křivdy tyto napravil a nebyl na biskupa nemilostiv pro horlivost jeho v zastávání svobody církevní; pakliby myslil býti v právu proti biskupovi, aby k soudu o to před stolici apoštolskou vypravil posly jiné, plnomocenstvím opatřené. Arcibiskupa Mohučského káral papež přísně z toho (20. Čvce.), že se osmělil zdvihnouti interdikt od něho schválený, a nařídil mu zdvižení toto zrušiti zase.

Přemysl odpověděl na dopis papežův pokorně; zamítal však obvinění skoro všecka od sebe všeobecnými výrazy, a prosil, aby nebylo nic proti němu neb zemi jeho uzavíráno, pokud by poslové jeho plnomocní nepřijeli do Říma (Září). Toho jemu papež slíbil, ač pod výminkou, aby se posláním jich příliš dlouho neopozdíval (2. Listop.). Toliko setrvával Honorius na tom, aby interdikt vždy mezitím byl zachováván. Proti oudům kapituly Pražské, kteří se posud tomu protivili,
1218 vydal rozkaz (1218. 16. Un.) k biskupovi Řezenskému a opatu Waldsaskému, též opatům sv. Emmerama v Řezné a Walderbašskému, aby seznajíce v tom pravdu, s úřadů a beneficií složili je a obeslali před stolici apoštolskou. Podobně nařízeno proti Ruprechtovi, biskupu Olomouckému (29. Břez.), když o něm zpráva došla, že slavil služby boží v kostele Pražském bez ohledu na interdikt. Biskupu Řezenskému a opatu Waldsaskému bylo také uloženo, vypátrati stav věcí v Čechách, co by se dálo se správou statků biskupských, od koho by byly spravovány, a nedějí-li se vůbec jaké škody kostelům českým z příčiny dlouhého odkládání králova v příčině poslání do Říma (15. Un.).

Král dlouhé prodlení své v tomto ohledu omlouval do- 1218
pisem ku papeži v měsíci Dubnu 1218, udávaje, že by mu od biskupa Ondřeje po opatu Ostrovském oznámena byla jména tří předních županů zemských, kteří by společně s opatem Waldsaským nevyhnutedlně musili býti oněmi plnomocníky, ano jinými nic by se neprospělo; bez kterýchžto županů poněvadž by na ten čas nikterak nemohl býti, že raději míní ukrátiti věc navržením, v čem by mu možné bylo „obměkčiti tvrdost“ svého národu a v čem nic. Podával totiž především, že přidrží všecky obyvatele země k odvádění desátků, které na mnohých místech byly zadrženy, ač ve starodávném jich spůsobu, odpíraje se jistých desátků nových, prvé v zemi neobyčejných, které snad biskup vymáhal dle příkladu jiných zemí křesťanských. Ke splnění této jeho přípovědi žádal, aby papež vypravil někoho plnomocného s biskupem Ondřejem samým do Passova, kdežby on o všecky jiné sporné věci mínil s ním uhoditi vyjednáváním po poslích, přijeda sám k němu blíže až na hranice zemské. Krom toho vymlouval se z viny sobě dávané pro oběšení jistého kněze; neb že to byl člověk, jenž vyloupil pět kostelů, dělal křivou minci, konečně pak přidav se k loupežníkům, mezi nimi se zbraní zajat byl a tudy zároveň s nimi odsouzen.

K návrhu královu chtěl Honorius přistoupiti, však tak, aby král, prvé než by biskup k němu do Passova měl poslán býti, slíbil spolu s panstvem, že napotom biskupovi zanechá dosazování kněží jakož i soudu nad nimi bez překážky i všeho jiného, coby k úřadu jeho biskupskému náleželo, též aby jej skrze plnomocníky jeho navrátil v pokojné držení statků biskupských, a aby nahradil škody učiněné jemu i kněžstvu jeho se přídržejícímu. S strany kněze oběšeného, jakkoli jistým spůsobem sám důstojenství svého se zbavil, radil mu toliko, aby nicméně pro větší jistotu přijal rozhřešení z toho, jehož mu ochotně podával. Biskupu Řezenskému a opatům Ebrašskému a Waldsaskému bylo nařízeno (15. Kv.), aby jeden z nich ku králi se odebral a k splnění těchto žádostí papežových jej napomenul; kdyžby pak od krále tak se stalo, měli

1218 interdikt zrušiti, a také, kdyžby toho žádal, uděliti jemu rozhřešení za skutek onen.

1219 Aby se dle žádostí těchto papežových zachoval, král Přemysl asi na začátku roku 1219 vyjel s předním panstvem svým a praelaty kostelů vyslancům papežským naproti až do Kladrub. Zde stala se umluva v ten spůsob, že král předně slíbil dosazování a ssazování kněží zanechati biskupu s vyhražením práva podacího, též soudů nad osobami duchovními dle zákonů církevních a jiného všeho, cožby k úřadu jeho náleželo; biskupa skrz plnomocné jeho navrátil v držení statků; ze škod, cožby bylo obráceno do komory královské a ku potřebě krále, slíbil dosti učiniti biskupu ve třech měsících od jeho návratu do země, cožby pak od jiných osob bylo rozebráno, z toho učiniti spravedlivost v též lhůtě obyčejným během soudním (jakž za to ihned zaručilo se šest osob z předního panstva českého); desátky aby byly placeny všudež bez výjimky, však dle posavadního obyčeje. Následkem této umluvy, s kterou nyní jel opat Waldsaský do Říma s oznámením celého běhu věcí, žádal král na papeži, aby již biskupa Ondřeje v plném pokoji poslal nazpět do Čech, a s ním svého legata, jenžby o ublíženích předešlých, kdoby jimi vinen byl, rozeznal.

Vedlé tohoto jednání hlavního bylo zatím ode dvoru papežského až do této umluvy vždy doléháno na zachovávání interdiktu v Čechách. O farářích sice a menším duchovenstvu vůbec, kteří přes zápověď drželi služby boží, poněvadž jich bylo příliš mnoho, dal papež na vůli biskupu Ondřejovi (29. Kv. 1218), aby jim viny jejich prominul; o kanovnících pak a praelatech kostela Pražského dal mu plnou moc (25 Čvce. a opět 3. Pros.), odejmouti jim pro neposlušnost beneficia jejich neb jinak je trestati. Vina jejich byla stížena tím, že na předešlé obeslání do Říma nedostavili se. Dne 14. Prosince 1218 Honorius konečně vydal rozkaz k biskupu Eichstetskému, aby je pro zatvrzelost tuto prohlásil za zbavené úřadů i beneficií. Následkem umluv Kladrubských (1219) žádal nyní král Přemysl v dopise svém ku papeži, aby odsouzeným těmto oudům kapituly Pražské vina jejich byla prominuta, dokládaje

se, že čím biskupu Ondřejovi ublížili, učinili to z jeho roz- 1219
kazu a přinucení. Přímluvy tyto nebyly však hned vyslyšány. Když ssazení přes rozsudky papežské vždy v úřadech svých zůstávali, vyšel dne 11. července 1219 nový rozkaz, obrácený na biskupa Ondřeje a kapitulu Pražskou, aby na místa jejich jmenovali jiné osoby, k tomu hodné. Dle rozkazu tohoto měli opustiti místa svá: děkan Pražský Arnold, Krištof arcijahen Pražský, Benedikt arcijahen Bílinský, spolu probošt Litoměřický a tehdáž kancléř králův, Vícemil arcijahen Bechyňský, Zdislav Horšovský, Držislav Žatecký, Jan Kouřimský, Přibislav Plzenský, a jiní kanovníci: Valkoun, Bohuslav, Matěj, Pelhřim, Jan z Aschaffenburka a Bartoloměj.

Od krále a pánů českých nebyla mezitím smlouva Kladrubská ve všech článcích svých zdržena. Biskup Ondřej žaloval papeži u přítomnosti opata Waldsaského i posla králova, který s tímto společně přijel do Říma, že král a pánové ještě vždy dosazují a ssazují kněží při svých kostelích zcela dle vůle své, že nedopouštějí posavad jemu neb officialům jeho konati soudy nad duchovními; desátky odpírají, svým starým zvykem se zastírajíce; a rovněž požitků, které vzali z opanovaných statků biskupských, jakož i daní, které mocně vybírali na jeho lidech, navrátiti se zpěčují; též že statky některé kostela Pražského a jiných kostelů zadržují v moci své. Zvláštních dvou břemen, ukládaných na duchovenstvo, dotknul se biskup v též žalobě své, ježto teprv od nedávna vešla v obyčej; předně totiž, že se na pomezních clech žádalo na kněžích z jich osoby po 30 penězích, ježto od laiků, ani Židů nevyjímajíc, bralo se jen po penězi, též že se na klášteřích ku každé vojenské výpravě neb k jízdě královč k nějakému sněmu neb sjezdu vydíralo dodávání špíže, tak totiž, jak se zdá, že každý klášter musil dáti po jednom voze plném.[94]) Pro tyto

[94]) Privilegium po skončení této rozepře vydané duchovenstvu od Přemysla r. 1222 (*Erben* 302) mluví o těchto dvou břemenech takto: Illum etiam abusum volumus aboleri, *qui non longo tempore inolevit*, quod monasteria seu aliae ecclesiae currus victualibus honeratos nobis ad expeditionem proficiscentibus seu colloquium celebrantibus

1219 žaloby biskupa Ondřeje na nezdržení smlouvy, jakož i proto, že kanovníci ssazení byli nicméně od krále hájeni v držení svých beneficií, vydal Honorius dne 2. Srpna 1219 rozkaz biskupům Řezenskému a Passovskému, spolu s proboštem u sv. Mikuláše v Passově, aby interdikt, po umluvách Kladrubských zrušený, opět ve jménu stolice papežské v celých Čechách obnovili a proti králi i předním pánům vydali klatbu; jakž i stalo se.

1220 Rozepře protáhla se tím znovu na delší čas, až Přemysl někdy z počátku roku 1220 obrátil se ke dvoru papežskému opět se žádostí, aby v záležitosti této nic konečně nebylo rozsuzováno, pokud by noví plnomocní poslové jeho nepřijeli do Říma. Opět vymlouval dlouhé průtahy své biskupem Ondřejem samým, poněvadžby králi bývaly od něho časté návrhy činěny k srovnání věci bezpostředně s ním, s kterých pokaždé zase sejde. Písemnou tuto žádost donesl do Říma ssazený děkan Pražský Arnold, jejž král velmi poroučel papeži pro věrné jeho služby, vymlouvaje nestání jeho v Římě mezi jiným delší jeho nemocí za předešlého roku, jakož zase Benedikta probošta Litoměřického a kancléře svého tím, že bez jeho služeb tak jako bez pravice své býti nemůže. Arnold vedlé nařízení, které měl od krále, vedl v Římě zároveň věc svou soukromou i Benediktovu co plnomocník jeho, aby dosáhli odvolání svého ssazení.

Mezi plnomocníky královými, z nichž Arnold nejspíš byl jedním, a biskupem Ondřejem smlouváno jest nyní v Římě prostřednictvím dvoru papežského, a docílilo se srovnání až na několik málo věcí, o které se strany nesnadily. Tu přijeli do Říma noví poslové královi z předního panstva českého, totiž Dalibor nejvyšší sudí, Martin číšník, Markwart župan Děčinský, Diviš župan Prachenský a Chabra jakýs na místě

ministrabant. — Illam denique pravam et perversam consuetudinem abolemus, qua clerici censebantur pejores esse Judaeis, videlicet in theloneis in exitu terrae nostrae; nam ubi Judaeus unum, clericus XXX denarios persolvebat. Srov. o tom také Pulkavu. *Dobn.* VI. 210.

Beneše župana Budišinského, a žádali, aby papež nařídil Ondřejovi jeti pod bezpečným průvodem jejich do Vídně, žeby i král Přemysl s panstvem svým tam se dal nalézti, a tu žeby se již snadněji docílilo shody o věcech posud nepořízených. Papež Honorius svolil k tomuto návrhu, a ustanovil k tomu arcibiskupa Salzburského, biskupa Chiemského a opata od sv. Kříže (Heiligenkreuz) v Rakousích, aby při jednání tomto buď ve Vídni nebo někde jinde blíže hranic království českého byli přítomni co prostředníci, a kdyžby se narovnání stalo tímto spůsobem, aby opět klatby i interdikt zrušili. 1220

Ke sjezdu a jednání na tento spůsob přišlo skutečně v Seefeldu v dolních Rakousích blíž pomezí moravského:[95]) ale podrobnějších zpráv o tomto jednání nemáme, než to jediné ví se, že ani zde nepodařilo se smířiti strany úplně, tak že biskup Ondřej opět bez pořízení navrátil se do Říma. Zde však vyjednávalo se dále po plnomocníku krále Přemysla Janovi de Scacario, až zavřena nová umluva, kterou papež veřejně ohlásil do Čech bullou dne 11. Ledna 1221. Základ její byl ve hlavních kusích tentýž, který umluven byl ve Kladrubech. Biskupovi vyhraženo jmenovitě svobodné vykonávání všechněch práv nad duchovenstvem, jemu náležejících, jakož zvláště dosazování k beneficiím se zachováním práv patronů, též soudy nad duchovními. O věci dotud sporné mělo se státi narovnání legatem papežským kardinalem Řehořem de Crescentio, kterýž s velikým plnomocenstvím poslán byl do Čech (1220. 29. Pros.) i jiných více zemí zároveň. S ním měl král učiniti umluvu o právomocnost nad poddanými kostelů a o právo k vybírání desátků ze všech statků bez rozdílu, a v jeho přítomnosti měl obnoviti ztracená privilegia kostela Pražského, o nichž by biskup Ondřej přísahal, že byla kostelu jeho udělena. Na zachování všeho toho, cožby se umluvilo, měl král i prvorozený syn jeho, jakž i přední pánové zemští přísahati a dáti na to rukojmě v zemi své a jinde, po kte- 1221

[95]) Dle Pulkavy *Dobn.* III. 211.

1221 rémžto zaručení teprv měl je legat propustiti z trestů církevních.

Následkem této umluvy stal se nový slavný sjezd na blízku hranic mezi Čechy, Moravou a Rakousy na hoře řečené Stožec (?), při kterémž přítomni byli král Přemysl. Leopold VI vévoda rakouský, kardinal legat, biskup Ondřej a všickni přední pánové a duchovní čeští. Dle přísahy od biskupa Ondřeje slavně složené obnovil tu Přemysl dne 2. Července 1221 *privilegium kostela Pražského* o vyjmutí poddaných biskupových z robot a soudů župních, ze společné ruky a jiných povinností v té míře, jak uděleno bylo od předků jeho. Touž listinou navrácen jest i hrad Podivín se svým příslušenstvím kostelu Pražskému.

Kardinal Řehoř de Crescentio, přijav na to od krále a pánů českých přísahy a rukojemství žádané, zrušil klatby a zastavení služeb božích, a odebral se potom spolu s nimi do Prahy, aby spůsobil narovnání o věci ostatní; biskup Ondřej však, proti němuž, jak se zdá, bylo rozhořčení panstva českého vždy veliké, neodvážil se posud navrácení se do země, než odebral se ze zvláštního povolení papežova do Verony,
1222 poslav do Čech k dalšímu jednání své plnomocníky. Výsledek jednání toho bylo veliké *privilegium, udělené duchovenstvu českému* od Přemysla se svolením panstva českého dné 10. Března 1222. Poddaní klášterů a kostelů kollegiatních všechněch v zemi vyňati jsou jím z právomocnosti soudů župnich čili krajských, a podřízeni jediné soudu zemskému; břemena společné ruky a jiné některé nespravedlivé útisky při soudech jsou znamenité zmírněny: duchovenstvo osvobozeno od dodávání vozů špížových a od osobních cel zmíněných nahoře; panstvu zakázáno noclehování a vykrmování koní v klášteřích, a zrušeny jiné nepořádky vešlé v obyčej. Mezi jiným zavázal se král, právních rozepří opatů a jiného vyššího duchovenstva, které náležely od dávna před jeho soud dvorský čili zemský, neprotahovati, nýbrž při každém řádném sněmu zemském věnovati jim některý čas společně s kancléřem a několika pány zemskými. — Kanovníci Pražští, kteří v rozepři této prohlášeni

byli za ssazené se svých beneficií, jsou k nim buď všickni 1222
aneb větším dílem zase navráceni, jakž jmenovitě děkan Arnold zvláštní bullou papežskou dne 30. Září 1222.

Ani privilegiem Přemysla, vymoženým duchovenstvu skrz kardinala de Crescentio, nebyla však, jak se zdá, všecka rozepře ještě skoncována. Pohřešuje se v něm jmenovitě potřebné určité ustanovení o desátcích. Kdy se v okolnostech těchto biskup Ondřej navrátil konečně do Čech, není nám povědomo. Jisté však jest, že novým vypuknutím různice pohnut byl po
krátkém čase opustiti zemi opět, a zemřel potom v Římě dne 1224
30. Července 1224.

Papež Honorius, aby se usazením nehodného nástupce po něm nezmařilo snad znovu, čeho on vytrvanlivostí svou vymohl, nařídil kapitule Pražské, aby biskupa zvolila dle usnešení s opaty Nepomuckým, Ostrovským a proboštem Olomouckým, kteréž jim přidal k radě, zvoleného pak aby oznámila jemu samému ku potvrzení (4. Října). Král požádán jest od papeže spůsobem šetrným, aby se tomuto volení neprotivil ani jiným nedopouštěl protiviti se (7. Října). Zdá se, že se volení tentokrát skutečně stalo od kapituly, ne od sněmu dle starodávného obyčeje; a však stalo se dříve, než rozkaz papežský přišel do Prahy, ano zvolen právě jeden z kanovníků prvé od Ondřeje sesazených, Pelhřim probošt Mělnický. Stvrzení a vysvěcení jeho dosaženo jest bez překážky od arcibiskupa Mohučského. Papež však prohlásil zvolení toto za neplatné. Kardinal legat Konrád,
r. 1225 do Čech poslaný, vymohl poděkování Pelhřima, i zvolen 1225
jest potom nový biskup Budilov, který došel stvrzení svého
v Římě, tam však zemřel 10. Července 1226. Papež Honorius 1226
nařídil nyní kapitule Pražské (21. Července), aby vypravila tři neb čtyry osoby z prostředka svého do Říma, s nimiž by se sám usnesl o nového biskupa. Tak se nepochybně i stalo, ač-
koli již za nástupce Honoriova, Řehoře IX (1227). Jan, scho- 1227
lasticus kapituly Pražské, nastoupil v biskupství.

Konečné vyrovnání rozepře o práva církve stalo se snad
potom novým legatem papežským Šimonem, který r. 1229 1229
poslán byl do Čech, žádat pro papeže desátku ze příjmů du-

1229 chovenstva. Jistého o tom nikdež není nic zaznamenáno; souvěký letopisec píše jen, že od legata za přebývání jeho v zemi nově zastaveny jsou služby boží ve všech kostelích konventualných.

b) **Nová založení a nadání duchovní za Přemysla a Václava.**

Jakkoli velké rozezlení mezi duchovenstvem a stavy světskými v celku spůsobila dlouhá tato rozepře, nebyl čas krále Přemysla I nicméně docela prázden dobrých skutků ku prospěchu ústavů církevních. Všickni čelnější kostelové a klášterové, jmenovitě v Praze, nabyli některého rozmnožení nebo polepšení statků a důchodů svých darováním buď od krále samého, buď od osob z panstva.

1204 *Kapitulní kostel Pražský* obdržel od krále Přemysla r. 1204 některé zlepšení praebendy v *Holubicích* přidáním země k této
1212 vsi náležející.[96]) Roku 1212 přiměl král Víta z Paběnic k navrácení jednoho popluží v *Paběnicích*, náležejícího kostelu Praž-
1227 skému, jehož se bezprávně byl zmocnil.[97]) Roku 1227 Kojata, syn Hrabiše, poslední vůlí svou odkázal kostelu Pražskému ves
1229 *Krty* v kraji Žateckém.[98]) Roku 1229 syn Přemyslův Václav, jakožto již korunovaný král, daroval ku kapli sv. Václava některé částky vsi *Bykoše* k jiným, které náležely již prvé k též kapli.[99]) Také přivtělen jest za Přemysla Otakara ku kapitule Pražské kostel v *Ouněticích* se starým svým nadáním od r. 1132, jakožto obediencí kostela Pražského.[100])

1211 *Kapitule Vyšehradské* daroval Přemysl Otakar r. 1211 třetí díl cla pod *Děvínem* ke druhým dvěma dílům, které měla
1215 již prvé. Roku 1215, za probošta Arnolda, neznámým spůsobem příbuzného s rodem královským, král přivtělil ku kostelu kapitulnímu starožitnou *kapli sv. Klimenta* na Vyšehradě, aby se

96) *Erben* p. 221.
97) *Erben* p. 249.
98) *Erben* p. 332.
99) *Erben* p. 354.
100) Dle stvrzovací listiny krále Václava I roku 1233 u *Erbena* p. 337.

z nadání jejího doplňovaly porcí kanovníků, k jichž vydávání 1215
nestačily prý již příjmy probošta pro rozličné ztenčení jich během času.[1]) Za drahý ornát, kostelu bezprávně odňatý, daroval kapitule roku 1219 ves *Zahrádku* v Čáslavsku s újezdem k ní náležejícím.[2])

Klášter Břevnovský dosáhl pro budoucnost velkého rozmnožení statků nabytím rozsáhlého *oujezdu Polického* blíž hranic slezských. V krajině této vysoko položené, která tehdáž byla strašlivou poušti, lesem zarostlou,[3]) začali jednotliví poustevníci roubati les a připravovati příbytky lidské; co vůdce jejich připomíná se jahen Vitalis, mnich kláštera Břevnovského, kterýž vystavil dřevěnou kapličku Panny Marie v nynějším městě Polici. Kuno, tehdejší opat Břevnovský, opatřil kapli
tuto vším kostelním nářadím, uvedl poustevníky pod pravidlo 1213
svatého Benedikta, a vyžádal r. 1213 na králi Přemyslovi nejen podřízení jich klášteru Břevnovskému, nýbrž i darování celého oujezdu Polického s vytčením mezí, v nichž krom nynějšího panství Polického obsaženo bylo též Broumovsko i celá krajina blízká až k tehdejšímu pomezí zemskému na půlnoc odtud. Zároveň s tím daroval Přemysl klášteru Břevnovskému také vsi *Provodov* (blíž Skalice) a *Nesvačilov* ve kraji Hradeckém.
Později, roku 1224, svolil ku přesazení lidí kláštera Břevnov- 1224
ského ze vsí *Budčhostic*, *Neutomic* a *Žehrovic* v kraji Rakovnickém, náležejících ke stolu královskému, a protož rozličná břemena snášejících, na země kláštera Břevnovského při týchže vsech a založení k tomu tří nových odštípených vsí: *Kame-*
nice, *Hol* a *Loděnice*.[4]) Roku 1229 zašel klášter Břevnovský 1229
v rozepři s biskupem Pražským Janem o *desátky* ze žup Litoměřické, Bílinské a Děčinské, jichž od starodávna požíval, nejspíš dle prvotního darování sv. Vojtěcha co biskupa Pražského. Biskup Jan zmocnil se těchto desátků, byl jich však odsouzen

[1]) *Erben* p. 243, 260.
[2]) *Erben* p. 285, 538.
[3]) Locum solitarium et desertum, vasta horrentem solitudine. *Erben* 250, 353.
[4]) *Erben* p. 317.

1229 roku 1232 od opata panny Marie a probošta hlavního kostela ve Vratislavi, co vykázaných soudců na místě papeže, konečně
1234 pak r. 1234 od papeže Řehoře IX samého.[5])

Klášteru Strahovskému daroval Kojata syn Hrabišův po-
1227 slední vůlí svou, již dotčenou (1227), ves *Kobeřice*;[6]) a *Johannitům* u panny Marie konec mosta na Malé straně navrátil
1199 Přemysl roku 1199 pole blíže kostela jejich na Bojišti od Vlčí brány až ku Podskalí, na něž táhl se ve jménu krále vládař jeho Modliboh.[7])

1227 Křížovníci božího hrobu na *Zderaze* měli zakladatele své Kojatu a Všebora, syny Hrabišovy, i později za své přední dobrodince. Kojata, kterýž umřel bez dítek, zvoliv sobě pohřeb v kostele sv. Petra na Zderaze, odkázal jim (1227) hlavní část svého jmění, jmenovitě město *Most* čili Hněvin Most se vším příslušenstvím, *Vroutek* a *Kopisty* v Žatecku, *Jamny* v Plzensku, *Tlustovousy* a *Lémuzy* blíž Ouvalu v Kouřimsku, *Šestajovice* tamže a *Lipětín* v Litoměřicku, půl lesa jakéhos u Chocně v Chrudimsku, též na Moravě vsi *Budikovice*, *Kojetice*, *Jiřinovice* a *Ostražany*, vymíniv toliko manželce své Vratislavě po-
1234 žívání Tlustovous a Šestajovic do její smrti.[8]) — Roku 1234, již za panování Václava I, daroval župan jakýs Zdislav klášteru Zderazskému kostel sv. Klimenta v *Bubnech* u Prahy s nadáním jeho.[9])

1226 Zcela nová založení Přemyslova byla klášter řádu kazatelského čili *Dominikanů*, nejprvé při kostele sv. Klimenta na Poříčí, do něhož uvedeni jsou roku 1226,[10]) a kommenda *ry-*

[5]) Viz u *Erbena* na str. 353–392 listiny pod čísly 749, 771, 783, 794, 832. — Za opata Zdena r. 1197 byl klášter Břevnovský směnil ves svou Chylice (v Loketsku) se Soběbrdem synem Bezprema, podčešim královským, za jeho ves Levinice, kterážto směna stvrzena pečetí královskou r. 1211. *Erben* p. 244.

[6]) *Erben* 332.

[7]) *Erben* p. 200.

[8]) *Erben* 332, 333.

[9]) *Erben* 392.

[10]) Anno dni. MCCXXVI praedicatores receperunt domum Pragae. *Cosmae Cont.* 369. — Praedikatori do země jidú, k sv. Klimentu do Pořičan vnidú. *Dalemil* 135.

tířů německých při kostele sv. Petra na Poříčí, založená před 1215
rokem 1215.[11]) k jejímuž nadání náležel dvůr s polnostmi na *Poříčí* a ves *Rybník* s příslušenstvím, dále ves *Hloupětín* u Prahy s menšími dvěma vsemi *Humencem* a *Hnidošici*, *Borotice* ves u Knína v Berounsku, též s menšími dvěma vesničkami *Županovici* a *Dražetici*, a některé vsi u Humpolce a Jihlavy, kteréž
prodal řád r. 1233 klášteru Želivskému.[12]) 1233

Po udělení velkého privilegia duchovenstvu českému roku 1222 král Přemysl dal se nakloniti k udělení větších svobod některým klášterům a jiným ústavům církevním ještě krom toho privilegiemi obzvláštními, v jichž vydávání nástupci jeho v potomních časích byli ještě mnohem štědřejší.

Jednu z nejhlavnějších *immunit* tohoto druhu obdržel klá- 1222
šter Břevnovský již r. 1222 na žádost opata tehdejšího Dluhomila, jenž se přitom, ač sotva s právem, odvolával na starší privilegia kláštera. Předně obdržel opat Břevnovský tím samým spůsobem jako biskup Pražský neb kapitula Vyšehradská moc soudní nade všemi svými poddanými, tedy i nad lidmi svými v podhradí Pražském, z níž vyjmuty byly toliko pře takové, při nichž jednalo se o život neb o krev. V takovýchto podřízeni jsou poddaní kláštera, pominutím soudů župních, samotnému soudu dvorskému, však tak, aby se pokuty neb zabavené statky zločinců vždy dostávaly opatovi, ne úředníkům zemským. Dále ustanoveno, aby při soudu tomto postačoval poddaným očišťovací důkaz svědky; kdyžby pak předce potřebí bylo důkazu železem, vodou, sedáním neb jiným podobným spůsobem, aby nicméně dávky z toho nedostávaly se úředníkům, než opatovi. Krom obecného zmírnění povinnosti společné ruky a zrušení povinnosti dodávání vozů se špíží i zápovědi noclehů osvobozeni jsou poddaní Břevnovští dále od robot při stavení hradů, kopání příkopů a rybníků, od nošení sítí při lovích knížecích a stravování psářů čili holot, od cestného.

[11]) Roku 1215 prodávají klášter Tepelský a Johannité od panny Marie v Praze ves Hradsko „fratribus de vico Teutonicorum“. *Erben* 259.
[12]) Totiž vsi Podolí, Dobrá, Skrýšov, Bohdaneč a Pozděšín (?). *Erben* 384.

1222 které vybírali lovčí královští z vyvážení dříví z lesů klášterských, a od jiných břemen rozličně nazvaných, konečně i od cel na vodách i cestách v celé zemi a od tržného na trhu Pražském.[13]

1227 V té samé rozsáhlosti Přemysl udělil právomocnost a jiné svobody klášteru jeptišek Svatojirských roku 1227 na přímluvu sestry své Anešky, jich abatyše.[14]

Za prvních let panování krále *Vácslava I* stalo se zvláště mnoho nových založení klášterních v Praze, nejvíce pro řády novějšího nedávného původu.

1232 Tak hned roku 1232 zavedeni jsou do Prahy bratří menší čili *Minorité*, a obdrželi dům, při němž o něco později vystaven nynější kostel *sv. Jakuba* na Starém městě.[15]

Okolo téhož roku dostali rytíři *řádu Templářského* klášter s kostelem sv. Vavřince na místě nynějšího dvoru sv. Anny na Starém městě.[16] *Dominikani* pak, nedávno založení, převedeni jsou z Poříčí k sv. Klimentu u mosta. Dle vypravování Dalemila stalo se to z vnuknutí jakés ženy jménem Trubky dle rozkazu sv. Klimenta ve snách jí zjeveného. Hlavním však podporovatelem řádu přitom byl nepochybně někdejší biskup Pražský Pelhřim, který v novém klášteře tomto zvolil sobě pohřeb.[17]

Králi Vácslavovi byly horlivými přímluvnicemi ku pobožným zakládáním matka jeho Constantia a dcera její, sestra Vácslavova, Aneška.

[13]) *Ziegelbauer* 248, listina kláštera Břevnovského.

[14]) *Erben* 335.

[15]) *Cosmae Cont.* 370, 373.

[16]) *Cosmae Cont.* 373.

[17]) Dalemil (p. 135) vypravuje takto: „U sw. Klimenta u mosta přísednice bieše; — ta sobě imě Trubka jmieše; — ta sě je zjewně mluwiti, — že sw. Kliment welí jim (Dominikanům) u mosta sobě slúžiti. Oni z Pořiečie wynidú, — k sw. Klimentu wnidú.“ — O biskupu pak Pelhřimovi praví *Series episcoporum Pragensium* (Script. rerum Bohem. II. 438): Hic sepultus ad S. Clementem fratrum praedicatorum, et idem monasterium dilatavit. Pokračovatel Cosmy klade zavedeni Dominikanů k sv. Klimentu vůbec do času krále Vácslava. *Scriptt. rerum Boh.* I. p. 373.

Královna *Constantia* obmýšlela při kostele sv. Petra na Poříčí založiti klášter jeptišek řádu Cisterciensкého, a koupila k tomu cíli týž kostel s dvorem a se vším hospodářstvím k němu náležejícím, též ves *Rybník, Hloupětín* a *Borotice* s menšími vesničkami nahoře jmenovanými od rytířů německých, kteříž následkem toho odtud se vystěhovali a vystavili sobě nepochybně hned potom pro kommendu Pražskou nový příbytek s kostelem *sv. Benedikta* nedaleko svého předešlého (při nynějším domě č. 655, t. j. ústavu šlechtičen na Josefském plácku v rohu u Kralodvorské ulice). Král Vácslav daroval matce k vyplacení této koupě roku 1233 dne 6. Unora újezd v nynějším kraji Plzenském se 16 vsemi, kteréž ona téhož samého dne prodala klášteru Tepelskému. Úmysl královny byl se však zatím změnil, poněvadž prý poznala, žeby jeptišky při kostele sv. Petra nemohly pohodlně přebývati, pročež založila klášter pro ně v Tišňovicích na Moravě, kostel pak sv. Petra se statky od řádu německého koupenými ustanovila pro nový *špitál sv. Františka,* jejž toho času založila dcera její *Aneška.* 1233

Kněžna tato v outlém věku odhodlala se, snad dle příkladu tety své Anešky, abatyše Svatojirské, vstoupiti do řádu panenského. Obdrževši městiště v podhradí Pražském a statky zemské k nadání nového kláštera od bratra svého, krále Vácslava, vystavila blíž Poříčí v nynějším Starém městě při řece Vltavě kostel *sv. Františka*, a založila při něm klášter jeptišek přísného *řádu sv. Kláry*, do něhož sama vstoupila co abatyše (1234), vedlé něho pak zároveň mužský klášter *řádu Františkanského,* nyní tak nazvaný klášter sv. Anešky na Františku. Co příslušenství dvojnásobného tohoto kláštera založila Aneška zároveň špitál pro chudé a nemocné, jemuž dle darování Constantie vykázáno jest místo při kostele *sv. Petra na Poříčí.* Papež Řehoř IX přijal se svolením krále Vácslava a biskupa Pražského Jana obojí klášter sv. Františka i špitál sv. Františka, dle onoho tak nazvaný, jako Římskému kostelu bezpostředně náležející, bullou dne 30. Srpna 1234 pod zvláštní ochranu stolice apoštolské, a udělil jim vyjmutí z moci bi- 1234

1234 skupské, tak aby žádnému biskupu, arcibiskupu ani jinému duchovnímu představenému krom papeži samému nenáleželo, vyhlašovati klatby neb zastavení služeb božích proti nim ani osobám k nim náležejícím.

Chování chudých a nemocných ve špitále sv. Františka bylo poručeno řediteli čili mistrovi a bratrstvu jakémus (rectori — magistro — et fratribus hospitalis S. Francisci), vedoucím život klášterský, jimž uloženo jest od papeže Řehoře IX zachovávání pravidla sv. Augustina (před r. 1237). Byl to začátek později tak nazvaných *Křížovníků s červenou hvězdou*, majících i nyní nejvyššího představeného čili velmistra řádu svého a nejdůležitější nadání svá v Čechách. Za prvních několika let od svého založení řád tento neměl žádného vlastního jmění, nýbrž byl od kláštera zakladatelky své ve všem
1235 závislý. Papež Řehoř IX stvrdil to zvláštní bullou roku 1235, kterou špitál sv. Františka se vším jměním a příslušenstvím svým prohlášen jest za neodcizitedlný od kláštera sv. Františka, a abatyším kláštera toho pojištěno svobodné nakládání s jeho důchody. Za nedlouho však potom změnil se poměr tento. Krom darování královny Constantie, jehož skutečné odevzdání stalo se teprv po dvou létech darovací listinou roku 1235 (12. Unora), učiněn jest hned za prvních časů dobrodincem špitála sv. Františka také bratr Václavův Přemysl, markrabí
1234 moravský, darováním vsi *Rakšic* (1234). [18]) Dvouleté opozdění Constantie s odevzdáním toho, co špitálu darovala, mělo snad příčinu svou v neouplném posavadním vyplacení statků řádu německému. Proto nacházel se špitál některý čas ze začátku prozatím při klášteře sv. Františka, čili, jak se praví v jedné listině, blíž kostela *sv. Haštala*, který se tehdáž ponejprv jmenuje (1234), a nejspíš teprv po druhé darovací listině Constantie přestěhován jest konečně k sv. Petru. [19])

[18]) O založeních kláštera sv. Františka a Křižovníků, spolu souvislých, viz u *Erbena* p. 375 až 429 listiny pod čísly 800, 801, 802, 829, 846, 847, 848, 849, 858, 868, 869, 875, 876, 878, 883, 916, 917, 921.

[19]) Královna Constantia ustanovila hned listinou r. 1233, 6. Un. (*Erben* 376) kostel sv. Petra, Hloupětín atd. špitálu sv. Františka. Pravíť

c) Vzrůst německé obce v Praze až do obezdění Starého města.

Jak známo, jest to jedna z nejmrzutějších mezer v dějepise českém, že se nám nezachovalo dostatečných zpráv skoro o celém čase panování krále Přemysla i začátcích Václava I o domácích záležitostech zemských, krom právě jen církevních. Mezery této musíme zvláště litovati také v ohledu na velké proměny, které se toho času dle vší podobnosti staly ve společenských poměrech podhradí Pražského.

Touž měrou, jak následkem útisků od úřednictva župního vždy neutěšenější byl stav obecného lidu, a zvláště na statcích korunních, tedy jmenovitě obyvatelstva domácího ve podhradích župních jak jinde tak i v Praze, musil nabývati vždy větší důležitosti stav svobodných měšťanů původu cizího, kteří proti útiskům takovým požívali dostatečné ochrany privilegiemi nabytými, a tím samým měli výhody v rukou, kterými ještě více musili předstihovati obyvatelstvo domácí v dosažení většího bohatství a blahobytu. Stará *osada Němců* v podhradí Pražském v těchto sobě příznivých okolnostech nabývala vždy většího vzrůstu a rozšíření.

Již za času knížete *Soběslava II* (1173—1178), od něhož měli Němci Pražští, pokud nám povědomo, první psané *privi-*

výslovně: „Bona vero, quae a praedictis hospitalariis (německých rytířů) emeramus, videlicet Glupetin cum suis pertinentiis, S. Francisci *contulimus* hospitali.“ Dle též pak listiny vykázáno bylo řádu německému na kupní summu 600 hřiven stříbra u kláštera Tepelského, kterýž 400 zůstal dlužen a zastavil v nich řádu německému prozatím jen některé statky své. V listině dne 12. Un. 1235 (*Erben* 410) praví královna znova: „quod nos hospitali claustri sancti Francisci in Praga dominae Agnetis dilectae filiae nostrae . . omnem hereditatem, quam emimus a fratribus hospitalis S. Mariae domus Teutonicorum, *contulimus*, videlicet villas Glupetin . . . et ecclesiam S. Petri cum curia et villam Ribinic cum suis pertinentiis, et supradictas villas *tradidimus* hospitali praedicto.“ Že však v čase mezitím, totiž r. 1234, špitál byl prozatím blíž sv. Haštala, praví výslovně listina krále Václava, daná 21. Března toho roku (*Erben* 390): „claustrum Pragae in honore S. Francisci constructum, et hospitale ad idem pertinens, suum (čti: situm) apud S. Castulum, et omnia, quae ad ipsa nunc pertinent.“

legium, byli jistě v Praze mnohem četnější a mocnější než za času děda jeho Vratislava při prvním osazení stálém. Privilegiem tímto stvrzeno jest Němcům Pražským především samostatné postavení jejich pod *rychtářem* od nich svobodně voleným, spravování se právními obyčeji čili zákony německými a právo jmenování sobě faráře při kostele svém sv. Petra na Poříčí. Jen soud nad vraždou a krádeží vymíněn byl knížeti; na jehož místě vykonával jej *nejvyšší komorník*. Jinak privilegium toto obsahovalo rozličná ustanovení právní, zvláště z oboru práva trestního.

Vražda (homicidium) trestala se dle ustanovení těchto pokutou 10 hřiven Řezenských, náležejících knížeti, aneb utnutím ruky vrahovy, lečby kníže sám chtěl s vrahem naložiti milostivěji. Tolikéž náleželo knížeti 10 hřiven pokuty, jestližeby kdo zrušil příměří sobě uložené v rozepři čili záští s jiným. Na krádež spáchanou v noci bylo oběšení, na krádež ve dne vymrskání na veřejném místě (později na trhu) a vypovědění z města, pod trestem šibenice, kdyby se vypověděný navrátil. Ze zlodějství „na dvoře" dopuštěno bylo očistiti se přísahou s šesti pomocníky; z držení ukradeného koně přísahou držitele, že ho koupil a nezná prodavače, když napřed majitel koně přísahal, že je kůň jeho. U koho by nalezena byla křivá mince ve skříni, měl býti držán za vinného, nevšak, pakliby nalezena byla v domě neb na dvoře. Němec neměl býti zatčen pro žádné obvinění, měl-li svůj vlastní dům neb rukojmě: kradená věc neměla u něho býti pohledávána leč u přítomnosti rychtáře německého; také neměl jinde přísahati než před kostelem sv. Petra, v kruhu udělaném mečem na zemi, lečby byla zvláštní vůle knížete. Pro vinu otce neměly trpěti ani manželky ani dítky. Byla-li u koho nalezena tajná krčma, měl pro to zajat býti majitel domu a nikdo jiný.

Soudní moc rychtáře německého vztahovala se jen na případnosti, ve kterých Němec byl pohnaným. Byl-li žalobník Čech nebo Vlach, vůbec jiného národu, tehdy mohl žalobu svou přednésti nejvyššímu komorníku, aby se mu spíše stalo za právo; komorník však měl na to jen po svém poslu vznésti

věc na rychtáře německého, a tomuto náležel soud. Byla-li věc taková, že náleželo vésti důkaz svědky, měl Čech proti Němci vésti aspoň dva Němce a jednoho Čecha. Naopak žaloval-li Němec Čecha před jeho obyčejným soudem, musil vésti dva Čechy a jednoho Němce, což rovněž nařízeno bylo o Vlaších a Židech.

Tak jak byli Němci Pražští vyjmuti ze soudní moci úřadů župních, měli privilegiem Soběslavovým též osvobození od některých povinností župních, jakéhož duchovenstvo větším dílem teprv mnohem později dosáhlo. Byli totiž osvobozeni od dávání noclehu, ano i od služeb vojenských, kromě jednalo-li se o obranu země; toliko nacházel-li se kníže na výpravě vojenské ven ze země, povinni byli přispívati desíti štíty ke hlídání Prahy, to jest hradu Pražského.

Naproti tomu povinnost společné ruky za zločiny vztahovala se, jak se zdá, jednostejně na Němce jak na Čechy v podhradí Pražském, nejspíše tak, že jí podléhali obyvatelé ulice, ve které zločin byl spáchán. Privilegium Soběslavovo ustanovuje toliko výjimku, kdyžby někdo zabit byl v ulicích německých, jda tudy v noci bez pochodně, že tehdy Němci nemají býti proto potahováni, nepochybně poněvadž již tehdáž bylo v obci německé nařízení, které se později často vzpomíná v Praze, aby po jisté hodině večír každý chodil po ulici s pochodní.

Již z toho, že se mluví o více *ulicích německých*, je patrně viděti, že tehdáž byly příbytky Němců v Praze více rozšířeny nežli v prvotní osadě Vratislavové čili vlastní tak nazvané ulici německé (vicus Teutonicorum), ačkoli kostel sv. Petra na Poříčí ještě vždy naznačuje se jakožto vlastní střediště obecní i církevní správy jejich. Nadto však obsahuje privilegium Soběslavovo ustanovení důležité, kdožbykoli z ciziny z jakékoli země přišel a chtěl by s Němci bydliti v Praze, že má požívati též práva a obyčeje jejich. Tím byla tedy vyřčena neobmezená volnost šíření obce jejich ve podhradí Pražském přijímáním nových sousedů.

Považíme-li všecky okolnosti onoho času, nebudeme se váhat míti za to, že Němci Pražští svobody této nejrozsáhleji užili právě za panování *Přemysla Otakara I.* Byl to čas, ve kterém panovníci čeští i jiných slovanských národů začínali vyhledávati nových pramenů k rozmnožení svých ztenčených důchodů, a tím samým i sesílení moci své proti přílišné moci šlechty, utvořováním *svobodného stavu městského*, uznávajíce za lepší bráti od něho jisté smluvami vyměřené požitky, nežli libovolně ukládati břemena na poddaný lid, který musil přitom hynouti, kdežto spíše úředníci nežli knížecí komora měli z toho prospěch. V tomto úmyslu zakládali svobodná města uvozováním osadníků do podhradí sídel župních, do vsí trhových neb do jiných míst, ježto se dobře hodila ku provozování průmyslu a obchodu. Osadníci k tomu povolávali se však z ciziny, tedy hlavně z Němec, kdež se přízní okolností dříve než u nás vyvinul svobodný stav městský, který spíše měl potřebné peníze k zakoupení knížecích dědin, ustanovených za městské, jakož i k zakoupení svobod a monopolů městských, nežli domácí obyvatelstvo, během času znuzené. Nikdež neohlíželi se panovníci tito po neshodách, které musilo časem přinésti nezřízené smíchání obyvatelstva, než jen po rychlém rozmnožení důchodů komorních. Obyvatelstvo domácí byloby se nepochybně také mohlo přispůsobiti k tomu samému účelu: jen byla by cesta k tomu na každý způsob bývala zdlouhavější; nebyl by se tím zjednal užitek hned to okamžení: proto užito k finančním operacím těmto větším dílem jen cizinců, ano domácí obyvatelstvo bylo na mnoze skraceno v dosavadních právích a živnostech svých přednostmi, zejména monopoly, oněm udělenými.

Král Přemysl byl v Čechách, zároveň jak bratr jeho Vladislav na Moravě, prvním panovníkem, jenž tímto spůsobem začal v rozsáhlejší míře zakládati města svobodná, jakkoli zachovaly se nám o tom paměti dosti kusé a neúplné.[20] Ně-

[20]) Co města, která měla již za Přemysla I. městské svobody, objevují se nám listinně Hradec Králové, Hroznětin (Lichtenstat), Kladruby;

mecká osada v Praze, z malého začátku jako sama sebou vzrostší, a požitků, jichž se přitom žádalo, poskytující, sloužila mu přitom dle vší podobnosti v jisté míře za vzor, zkušeností samou podaný. Protož tím spíše mysliti se dá, že i osada tato vzorová za panování jeho ještě více než předtím se zmáhala. Svoboda přijímání nových sousedů z ciziny, vyřčená od Soběslava, vedla bezpochyby netoliko k poznenáhlému spojení Němců a Vlachů v jednu obec, nýbrž vztažena jest třeba proti znění svému konečně i na rodilé Čechy, tak totiž, že jednak co podruhové přebýváním v domích Němců dostali se pod jejich právo, jednak také zmohli se nabytím svobodného nemovitého jmění ku pravému spoluměšťanství s Němci, a osvobodili se tudy z moci úřadů župních, jakkoli jednomu i druhému dělal obtíže posavadní poměr poddanství. Jména česká mezi jmény svobodných měšťanů v Praze, ač velmi spoře zachovanými, již okolo prostředka 13. století dosti zřetelné tomu nasvědčují. [21]) Mám za to, že již za panování Přemysla Otakara I skoro celé nynější Staré město Pražské dostalo se pod právo obce německé přejitím domů neb gruntů koupěmi neb udělením od krále ve jmění svobodných měšťanů. [22]) I v okolních vsech měli na začátku panování Václava I němečtí měšťané Pražští již domy a statky své. [23]) Že tehdáž kostel sv. Petra a krajina na Poříčí pozbyla rozšířením Němců své předešlé důležitosti pro ně, vysvítá již z toho, že se kostel

za Václava I Budyně, Chomoutov, Litoměřice, Žatec. Z velkého počtu jiných, ježto ponejprv známe teprv za Otakara II, náleží však jistě největší díl též již do tohoto času.

[21]) Českou formu má dosti patrně jméno Sifrida Pukašiče (Pucazizc), měšťana Pražského, r. 1231 (viz *Erben* p. 363). Ještě zřetelněji české jest však jméno *Waltherus Zwatconis filius* (Walther syn Svatkův) roku 1252 (*Erben* 607, 608), z něhož viděti jest hned, že si čeští měšťané začali nepochybně zároveň s německým jazykem oblibovati také jména německá, pročež nelze právě každého dle německého jména bez výjimky pokládati za Němce.

[22]) O takovém kupování i udělování mluví stvrzovací listina krále Václava, hned doleji zmíněná.

[23]) Dle stvrzovací listiny Václavovy právě zmíněné: „domos eorum et stratam seu in suburbio sive *in villis*“.

tento dostal za Přemysla I do rukou řádu německého (spůsobem nám neznámým). Nepochybně měli Němci Pražští tehdá již více jiných kostelů v starém podhradí k potřebám svým.

Vážnost, které sobě Němci Pražští již vydobyli, vysvítá dílem z toho, že se za Přemysla I ponejprv objevují jména *měšťanů německých* na královských listinách mezi svědky vedlé osob z vyšších stavů, světských i duchovních; což se za krále Vácslava I ukazuje tím hustěji. Větším dílem jsou to jména kupců (mercatores) a peněžníků neb mincířů (monetarii), jichž králové čeští odtud mnoho užívali k službám svým v potřebách důchodních. Roku 1234 jmenuje se mezi nimi první nám známý *rychtář německý* v Praze *Siffrid*. Již docházeli měšťané Pražští také rozličných úřadů při dvoře, jakž na příklad (dle jména soudíc) rodilý Vlach čili Francouz *Champnois* (Champonosius), který byl podkomořím královny Constantie, a v úřadě tomto nepochybně dosti se obohatil, dílem i bezprávně. Za krále Vácslava byl *Eberhart* čili Eberlin, měšťan Pražský, mincmistrem královským. [24])

Privilegium Soběslavovo bylo od krále Přemysla stvrzeno, od krále *Vácslava* za prvních let panování jeho i poněkud

[24]) V listině z roku 1207 jmenují se: Driloth monetarius, Petrus, Hermannus, Bernardus, Syreth mercatores (*Erben* 321). — 1231: Sifridus Pucazizc de Praga et filius ejus (*Erben* 363). — 1232 uděluje král Vácslav „Reynardo magistro civi Pragensi et liberis ejus in perpetuum . . libertatem ab omni exactione, specialem gratiam extra ordinem suorum concivium secum facientes . . Mezi svědky: Siffridus judex, Conradus cum socio suo Olrico Plassensi, Persic, Siffridus filius Wrouini (*Erben* 391). — 1249 Petrus civis Pragensis (*Erben* 569). — 1252 Waltherus Zwatconis filius et Albero frater dicti monetarii (Heinrici magistri monetae in Gumpolz) cives Pragenses (*Erben* 606, 607). — Ve stvrzovací listině privilegií špitála křižovnického od krále Vácslava r. 1253 přicházejí mezi svědky: Frowinus, Ebrlinus monetarius, Heinricus dictus Cranepurgarius, cives Pragenses (*Erben* 609—611). — O Champnois praví se v listině posledně dotčené: Cralup quoque villam, quae jacet super Wltawam, quam olim Campnosius civis Pragensis minus juste occupaverat, quando fuit subcamerarius matris nostrae, reginae Constantiae († 1240), cum nec a nobis, nec ab aliquo progenitorum nostrorum unquam sibi data fuerit vel alicui de suis, praedicto conferimus hospitali.

rozmnoženo třemi důležitými přídavky: 1. aby veliké statky buď koupené, buď do zástavy obdržené, neb od králů Němcům udělené, ježtoby po tři léta drželi bez žaloby, jim plným právem náležely bez dalších překážek jakýchkolivěk; 2. aby „jak ve podhradí, tak ve vsech“ nikdo nesměl pro jakoukoli vinu vtrhovati do domů jejich neb mocí se jich ujímati, nýbrž postavíce rukojmě aby pohoněni byli k soudu před krále nebo komorníka; 3. osvobodil je Vácslav od daně míru a jiných daní obecných ve království, a vytknul znovu obzvláště osvobození jejich od noclehů.

Ačkoli v tomto stvrzení krále Vácslava, ano i v pozdějším syna jeho Přemysla Otakara II vždy přičítá se toto privilegium Němcům Pražským (Teutonicis Pragensibus, civibus nostris), musí se nicméně rozuměti, že se tehdá již vztahovalo nejen právě na rodilé Němce, nýbrž na obec německou tak nazvanou, která v sobě obsahovala již i jiné živly, nepochybně, jak již řečeno, na největší díl nynějšího Starého města Pražského, které později spatřujeme právě v držení tohoto privilegia. Ve stvrzení jeho od krále Jana jsou ponejprv místo Němců zřejmě jmenováni měšťané Pražští (to jest Staroměstští) vůbec. [25])

Ztotožnění toto někdejší obce německé v Praze s potomní obcí Staroměstskou bylo asi dovršeno *obezděním* hlavní části podhradí Pražského na pravé straně Vltavy od krále Vácslava, kterýž táhl zeď od Vltavy až zas k Vltavě dle potomního rozhraní mezi Starým a Novým městem, tak že jen Poříčí a některé jiné cípy jsou tím z posavadní souvislosti s ostatním podhradím odtrženy. Část podhradí Pražského takto opevněná nazývala se odtud *městem Pražským* (civitas Pragensis). Věž při mostě na levé straně Vltavy čili na Malé straně, nepochybně zároveň vystavená, sloužila za předmostí, bránící přechodu.

Rok obezdění tohoto není nám povědom; jen se dá z některých okolností souditi s velikou jistotou, že se nestalo před

[25]) Stvrzovací listina krále Jana, obsahující všecky starší, nachází se vytištěna u *Rösslera* I. 187.

rokem 1235, a zase může se míti za to, že nestalo se také o mnoho později.[26])

Událost tuto musila však předcházeti jiná, o níž se nám zachovaly zprávy rovněž tak nedostatečné. Za krále Václava I bylo totiž založeno v podhradí Pražském jakés *„nové město okolo kostela sv. Havla“* (nova civitas circa sanctum Gallum), snad s kostelem tímto zároveň, kteréž obsahovalo nejspíš jen asi krajinu nynějšího Ovocného trhu a Rytířské ulice s trhem Uhelným. Hlavně přičinil se o vystavení jeho mincmistr královský Eberhart, výše zmíněný, s přátely svými. Král Václav udělil jim a spoluměšťanům jejich všecky svobody, kterých požívala dotud jiná města královská.

Obezdění města Pražského, do něhož nové toto rozšíření posavadního podhradí bylo pojato spolu, zavdalo přirozenou

[26]) O obezdění Prahy vypravuje souvěký pokračovatel Cosmy p. 372: Igitur rex Wenceslaus anno primo et pluribus annis regni sui clerum secularem et religiosum multum dilexit . . . Procedente autem tempore, patre suo jam viam universae carnis ingresso, civitatem Pragensem fecit murari . . . z čehož aspoň tolik viděti jest, že se to stalo teprv po několika létech panování krále Václava; poněvadž pak dále přichází: „Anno dni MCCXLV, regni autem regis Wenceslai (decimo) quinto vel XVI idem rex voluntati suae carnis deditus“ etc. jest dosti patrné, že klade kronista obezdění Prahy na každý spůsob aspoň před rok 1245. Při vypravování příběhů roku 1249 u téhož kronisty objevuje se město již co obezděné, a věž mostská na Malé straně připomíná se výslovně. Že se obezdění nestalo před rokem 1235, soudím z toho, že ve všech listinách, kláštera a špitála sv. Františka se týkajících, od r. 1233—1235, které by sice dosti mnoho příležitosti k tomu poskytovaly, žádná zmínka nepřichází o zdech městských nebo o položení kostela sv. Petra mimo město a tomu podobně. Zdali se obezdění Prahy stalo z příčiny nebezpečenství od Tatarů r. 1241, váhám se souditi. Dalemil sice praví při té příležitosti: „Čechowé sě jich bojiece, neprázdni biechu, hrady činiece; král Prahy je sě hraditi, cestu k Wltawě činiti“ (p. 139); to však zdá se mi ve shodě se smyslem, v jakém Dalemil na množství jiných místech o Praze mluví, spíše vztahovati se na hrad Pražský, nežli na město, ano varianty k tomu náležející ukazují to zřejmě. Naproti tomu jest na každý spůsob uvážení hodno, že právě nahoře zmíněný kronista vypravuje obezdění Prahy beze všeho vztahu na Tatary. Ovšem tedy může se přijmouti za velice podobné, že se obezdění ono stalo spíše před návalem Tatarů, nežli po něm.

příčinu k spojení staré obce německé s touto novou v jedinou obec městskou v době snad o něco pozdější.[27])

[27]) Zprávu o tomto novém městě u sv. Havla obsahuje listina Otakara II daná dne 25 Srpna 1265, nacházející se v Hammerschmidové dějepise kostela sv. Havla, chovaném mezi rukopisy bibliotheky Strahovské (signo X. IV. 35). Hammerschmid vyňal ji ze staré pamětní knihy kostela sv. Havla, do které byla z originalu přepsána farářem Svatohavelským Viktorinem roku 1461. V listině té praví se: Quum *nova civitas apud sanctum* Gallum temporibus domini Wenceslai, felicis memoriae patris nostri magnifice sit constructa, institutis in ea juribus et libertatibus universis, quibus aliae civitates regni nostri solitae sunt gaudere: nos . . consideratis meritis et fidelibus obsequiis dilecti nobis Eberhardi, magistri monetae nostrae, tam patri nostro felicis memoriae quam nobis ab ipso semper exhibitis et impensis, cum etiam jam dictus magister monetae nostrae et sui amici constructionis ipsius novae civitatis partem maximam construxerunt, propriis ibidem civibus habere scholas ad S. Gallum concedimus eo modo et libertate per omnia, qua scholae in aliis civitatibus nostris habere consueverunt. — Eberhardus dictae magister monetae jmenuje se také mezi svědky této listiny. — V Palackého Formelbücher (I. 311) nachází se formulář též listiny, bez datum a bez jmen osob, toliko se začátečními jich písmenami. Jej znal hrabě Kašpar ze Šternberka, a potahoval dle něho listinu mylně na Kutnouhoru. (Viz: Umrisse einer Geschichte der böhmischen Bergwerke. Bd. I. Abth I. S. 47). Formulář tento poskytuje však variantů, jimiž se přepis Hammerschmidův dá na některých místech poopraviti. Tak jmenovitě místo: partem maximam construxerunt, propriis, zní v něm správněji: pars maxima extiterunt, ipsis.

KNIHA DRUHÁ.

Praha za největšího rozšíření měšťanstva německého.

Od obezdění Starého až do založení Nového města.

(1235—1348.)

ODDÍL I.

Příběhy za panování Vácslava I, Otakara II a Vácslava II.

(1235—1305.)

1.

Vácslav I. Vzbouření panstva vedením Přemysla Otakara.

(1235—1305.)

Král *Vácslav I*, jak ke zvláštní jeho chvále vypravuje 1235
současný letopisec,[1]) za prvních let panování svého velice miloval duchovenstvo, světské i řeholní, a ctil kostely boží i služebníky jejich. Pilný byl též ohražování měst, podobně jak i Prahu objal zdí: což sice stávalo se prý s některým obtížením kněžstva, poněvadž i ono musilo přispívati k stavění hradeb a dělání příkopů. S obezdíváním předešlých trhových vsí a jiných míst souviselo zároveň i udělování svobod městských a zavodění německých osadníků. Za panování jeho byl dlouhý čas pokoj v zemi; nebo přísně stihal a káral loupežníky a jiné provozovatele násilí. Též ve předsevzetích svých za hranicemi země byl větším dílem šťastný, ano v čas velkého nebezpečenství, které hrozilo západnímu křesťanstvu 1241
r. 1241 velikým nájezdem Tatarů, zjednal sobě válečnickou hbitostí i prozřetelností svou v obraně proti nim znamenitou obecnou zásluhu.

[1]) *Cosmae Continuat.* 372.

1241 Dvůr jeho byl lesklejší nežli předchůdců jeho, a přitahoval tím samým cizince a cizí mravy k sobě; v nichž Václav tak jako snad již i otec jeho a někteří starší předchůdci více sobě liboval než v domácím starém obyčeji. Jak známo, byl Václav i milostným básníkem německým. Od něho zavedeny jsou do Čech hlučné hry turnajové, jimž obecně přičítal se velký převrat ve spůsobích živobytí panstva českého, ovšem zvláště větší náklonnost k marnivosti a k hýření.[2] Král sám byl proslulý neobmezenou štědrostí svou,[3] která se přirozeně schylovala k těm samým nechvalitebným zvyklostem vůbec se zmáhajícím.

Tyto se při králi Václavovi dle svědectví letopisce nahoře dotčeného rozmáhaly právě v pozdějším věku jeho. Asi
1245 v 15. neb 16. roce svého panování, okolo roku 1245, král Václav prý oddav se žádostem těla svého,[4] začal milovati život samotný, a přebýval proto větším dílem jen s málo průvodčími na hrádcích k tomu stavených. Krom milování ženského pohlaví, které tu letopisec nepochybně měl na mysli, byla hlavní náruživost králova honba.[5] Lesy Křivoklátské, Dobřišské a Zvíkovské, zvláště pak zámky Týřov a Angerbach, od Václava vystavené, byly místa, v nichž se oddával těmto a jiným rozkošem, zanedbávaje vždy více předešlé péče o blaho a bezpečnost země. Na honbě přišel král jednoho času o oko ostrou snětí, do níž vrazil, žena se za zvěří. Pozdější rozhýralosti mysli má se snad přičítati jiná zvláštnost krále Václava, ježto se o něm zmiňuje, že totiž zvonění zvonů spůsobovalo mu velkou nelibost, pročež kdykoli přijel do Prahy neb do jiného města, všecko zvonění zastavovalo se na celý čas přebývání jeho.[6]

Štědrost krále Václava, která se jindy vztahovala na zlato, stříbro, klenoty a tomu podobné, přešla během času, jak se

[2]) *Cosmae Cont.* 372. *Dalemil* 141.
[3]) ***Dalemil*** 142, ***Franciscus*** 19.
[4]) Voluntati suae carnis deditus, coepit solitariam vitam amare.
[5]) ***Franciscus*** 18.
[6]) ***Franciscus*** 20.

zdá, u veliké nehospodářství i s nemovitými statky a jinými 1245
důchody korunními. Král Vácslav rozdal neb rozzastavil jich mnoho svým oblíbeným, tak sice, že pokud známo za něho nejprvé někteří župní hradové se vším příslušenstvím dostali se v dědičné držení panských rodin.[7] Lehké toto nakládání s důchody zemskými bylo nejspíše vlastní příčinou velkého
vzbouření panstva, které se konečně roku 1248 strhlo proti 1248
Vácslavovi podobným spůsobem, jako něco let předtím v Uhřích proti marnotratnému tamějšímu králi Ondřejovi II.

Proti králi vzbouřili se nepochybně ti, jimž se nedostalo žádné části z darování jeho, tedy snad zvláště nižší šlechta. ježto zatím panstvo vyšší, v úřadech a důstojenstvích stojící, zůstalo při králi, poněvadž požívalo zisku z jeho štědrosti. V čele vzbouřených jmenuje se jakýsi šlechtic jménem *Ctibor* se synem svým Jarošem.[8]) Od něho prý byl i syn Vácslavův *Přemysl Otakar* naveden k účastnění se v povstání proti otci, k čemuž měl nepochybně tytéž pohnútky jako v Uhřích prvorozený syn Ondřejův, potomní král Bela IV. Nemohlot ovšem ustanoveným nástupcům trůnu býti zcela lhostejno, v jakém stavu by jim otcové zanechali statků a duchodů korunních.

Dne 31. Července roku 1248 shromáždili se páni odbojní v nepřítomnosti Vácslava, který toho času kázal hotoviti se k vojenskému tažení do Němec na pomoc vzdorocísaři Vilémovi hollandskému, na hradě Pražském, vyhlásili zde Přemysla za svého vůdce a za krále, a přísahali mu věrnost v kapitolním domě při kostele Pražském. Uzavření toto oznámeno jest králi Vácslavovi, přebývajícímu tehdáž na hradě Zvíkově, po poslích, v jichž čele byl sám biskup Pražský Mikuláš a Tobiáš probošt kapituly Pražské: kteréžto posly však Vácslav

[7]) První takový příklad nám známý ze času před vzbouřením panským roku 1248 jest darování Bíliny rytíři Ojířovi, o němž vypravuje kanovník František (p. 21: Rex vero suo fideli militi Hogerio contulit, sibi et haeredibus suis, Belinam castrum et civitatem cum suis pertinentiis, perpetuo possidendam, hoc firmans suis privilegiis et instrumentis. O tom též *Dalemil* pag. 141.

[8]) *Dalemil* 143.

1248 dal tudíž na Zvíkově zajmouti. Hned byla země plna zmatků, jichž dějištěm ovšem bylo i hlavní město, ač nezachovaly se nám o tom z prvního času po vypuknutí bouře žádné ani jen poněkud jasné zprávy. Ve zlomkovitých zápiscích jednoho z tak nazvaných pokračovatelů Cosmy čteme jen, že se rozptýlilo učení při kostele Pražském, že strážní kostela Pražského utekli, že mnoho domů po městě Pražském tak jako i mnoho vsí po celém království vypáleno jest, že u prostřed tohoto zmatku zemřela (snad v Praze), královna Kunigunda, manželka Vácslavova (13. Září).[9])

Tolik vysvítá hned z dalšího běhu této události, že se i měšťané Pražští účastnili v ní, a jest to vůbec první záležitost zemská, ve které spatřujeme je vystupovati činně jistým spůsobem. Měšťanstvo, jak se zdá, aspoň s část, nespatřovalo v tom svého prospěchu, účastniti se vedlé panstva v této bouři, i protivilo se jí dle své možnosti. Z toho snad přišlo k záhubám oněm ve městě, o kterých se zmiňuje letopisec.[10])

Král Vácslav, vypuknutím bouře překvapen, a nechtěje nicméně upustiti od tažení svého do Němec, byl v krátkém čase zbaven panství v největší části země české, a hledal ku konci roku 1248 pomoci u zahraničných sousedů a na Moravě, která větším dílem zůstala v jeho poslušenství. Roku 1249
1249 v měsíci Unoru přitáhl odtud do Čech s mocným vojskem Rakušanů a Uhrů, k nimž i věrní jeho v Čechách přidali se. Dne 13. Unora vjel do Vyšehradu, kdež úřednictvo nepochybně zachovalo mu věrnost. Praha, jak město tak hrad, byla tehdáž v moci Přemysla Otakara. Po osmi dnech (tedy asi

[9]) *Scriptt. rerum Bohem.* p. 372: Rex Wenceslaus de solio pellitur. Regina Cunegundis obiit Idus Septembris. Studium Pragae perit. Multae domus in civitate Pragensi et in toto regno Bohemiae plurimae villae combustae sunt. Custodes ab ecclesia Pragensi recesserunt. — K tomu náleží také na str. 373: Circa finem anni praedicti (1248) et initio anni sequentis, in hieme tamen, multa facta sunt incendia in regno Bohemiae.

[10]) Že král Vácslav měl aspoň svou stranu v měšťanstvě Pražském, vysvítá jednak z listiny jeho dané dne 8. Unora 1249, v níž několik měšťanů Pražských uvedeno mezi svědky. Viz *Erben* 569.

20. Unora) Václav vytáhl s celým vojskem svým, přešel blíže 1249
zdí městských proti Bubnům přes Vltavu, a obešed hrad, rozložil vojsko okolo Strahova a Břevnova, sám ubytovav se v klášteře Strahovském. Moc jeho musila však býti předce příliš slabá, aby předsevzal jaký útok na syna. Pročež pobyv jen 6 dní na Strahově, odtáhl okolo 25. Unora se svými odtud nejprvé k Žatci, a zmocnil se toho města. Ale již ve druhé polovici měsíce Března přinucen byl ke smlouvě, kterou postoupil vlády synovi, a vymínil si toliko tři hrady, Zvíkov, Loket a Most, ke své výživě. Biskup Mikuláš s druhými posly spolu s ním zajatými jest následkem smlouvy této propuštěn, potom pak, již 22. Března toho roku, z neznámé příčiny vyhlásil zastavení služeb božích v celé dioecezí.

Král Václav musil býti uveden ve veliké nesnáze, když smlouvu tuto zavřel. Jak medle však oněch byl zbaven, nechtěl se smluvou vázati, a sám papež Innocentius IV prohlásil ji za neplatnou, jakožto vynucenou (22. Dub.), a vydal listy k duchovenstvu českému, jimiž hrozil klatbou a ssazením s úřadu všechněm, kdožby se zpěčovali pomáhati králi dle svých sil ku přemožení odboje. Podobně hrozil i vzdorocísař Vilém hollandský, a listové jeho jsou čteni kanovníkům i jinému kněžstvu v samém kostele sv. Víta. Král Václav, odebrav se zatím do Litoměřic (v měsíci Červenci), sbíral znovu vojsko proti synu svoláváním panstva i duchovenstva těmito věcmi zastrašeného, a vydal odtudž přísné sněmovní nálezy proti odbojníkům. Přemysl Otakar, zůstávaje mezitím v Praze, pečliv byl obrany, opatřiv město i hrad silnou posádkou.

Ale všecko jeho vynasnažení bylo brzy zmařeno. Král, sesíliv se dostatečně, hnul z Litoměřic asi ku konci měsíce Července, a táhl nejprvé s velkými záhubami ku královskému zámku Sadské u Poděbrad, rozhlašuje pověst, jakoby mínil dále táhnouti do Moravy a do Uher. Zatím dne 5. Srpna vojsko jeho obrácené ku Praze z nenadání udeřilo na město, a dobylo ho, jakž se mělo za jisté, *zradou* některých *měšťanů.*[11])

[11]) Civitatem cepit, ut creditur, quibusdam civibus eam sibi tradentibus. *Cosmae Cont.* 375.

1249 Král sám držel odpoledne téhož dne slavný vjezd do města, při kterém biskup Mikuláš, obrácený již zcela na jeho stranu, vyšel mu vstříc s bratřími menšími a snad jiným duchovenstvem a ve hlučném průvodu lidstva obojího pohlaví. Ve všech kostelích po městě zvonilo se tentokrát, snad se zvláštním dovolením královým, k jeho uvítání. Takto s velikou ctí přijat, ubytoval se v klášteře sestry své Anešky u svatého Františka.

Přemysl, nenadálou touto příhodou uveden ve zmatek, zanechal hájení hradu Pražského některým věrným svým, a odebral se sám ještě téhož dne na jiná místa, sobě bezpečnější, nejspíš nepříliš daleko od Prahy. Ještě byla v držení lidí jeho věž mostská na Malé straně, která bránila královým přechod přes Vltavu, a však na dlouho nedala se držeti. Již v noci opustili ji, jakž i zároveň palác biskupův, který již tehdáž od některého času stál blíž mosta ve podhradí. Z paláce jest přitom všecko vyneseno, a stavení konečně zapáleno. Druhého dne dal Václav věž i palác biskupský, z něhož se ještě kouřilo, dobře osaditi, a rozložil vojsko své k obléhání hradu Pražského. Mnoho strojů obléhacích rozestaveno jest kolem, havíři z Jihlavy přivedeni, nejspíš ku podkopání zdí, přístup ke hradu jest se všech stran úplně zamezen, jeptiškám Svatojirským dovoleno, jak se stávalo i za starších časů, vyjíti ze svého kláštera a přestěhovati se, nepochybně do města. Posádka Přemyslova bránila se však na hradě s velkou udatností, a škodila obléhajícím zvláště střílením se zdí zámeckých z luků i velkých střílecích nástrojů.

Ve svátek nanebevzetí panny Marie (15. Srpna), asi devátý den obležení hradu, Václav k šetření slavnosti toho dne zavřel s posádkou krátké příměří, při kterém však nicméně žádnému nebylo dovoleno vycházeti z hradu. Již trpěli obránci jeho velký nedostatek píce pro koně a jiný dobytek, nadto pak nedostatek vody, tak že v několika dnech byli by tím bývali přinuceni vzdáti se. Druhého dne potom (16. Srpna) učinil Václav věrným svým velikou slavnost, ve které ukázal se všemu lidu v plném lesku královského důstojenství. Oděn

v roucha královská, odebral se ve slavném průvodu do kostela 1249
svatého Františka, vedlé něhož přebýval, a dav sobě posaditi korunu na hlavu skrze dva biskupy, Pražského a Olomouckého, též odíti se pláštěm královským, v ruce pak drže jablko a žezlo, slyšel velikou mši, kterou četl biskup Olomoucký při rozsvícení velkého počtu svící voskových. Potom držány jsou velké hody královské, při nichž byli biskupové a jiní praelati kostelů; páni pak čeští každý dle úřadu neb důstojenství svého posluhovali králi dle obyčeje. Slavnost tato obrátila se konečně, nejspíš návodem dobře smýšlejících na obou stranách, v jednání o smíření mezi otcem a synem. Přemysl, jenž se snad s nějakou silou vojenskou znovu přiblížil ku Praze, přišel na vyzvání otcovo k němu, a poddal se i se svými na milost. Král slíbil jim odpuštění, a dal všechněm na důkaz toho políbení míru s mnohým proléváním slzí. Smluvou potom zavřenou Přemysl odřekl se hradu Pražského i jiných všechněch; Vácslav pak odevzdal mu panství nad Moravou pod jistými výminkami.

Dle umluvy této opustila posádka Otakarova hrad Pražský dobrovolně. Král Vácslav vešel do něho pěšky dne 20. Srpna. Ve bráně hradské uvítalo jej duchovenstvo, a uvedlo jej v processí do kostela se zpěvy a při zvonění na veliké zvony. Panstvo a lid přitom shromážděný zpívali dle starodávného obyčeje: Hospodin pomiluj ny. Zdržev se na hradě tři dni, potom pak ještě některý čas v Praze neboli v blízkém okolí,[12]) odebral se konečně král Vácslav zase na oblíbené hrady své, a odevzdal se svému předešlému spůsobu živobytí.

O některé věci, na nichž vedlé hlavní smlouvy ještě záleželo k dokonalému narovnání, mělo se dojednati na zvláštním sjezdu mezi králem a synem jeho i předními z odbojného panstva. Ke sjezdu tomuto dal se Přemysl s pány najíti u otce po čtyrech nedělích na zámku Týřové. Zde však Vácslav, zapomenuv se nad předešlým slibem odpuštění, dal syna i pány

[12]) Jakž vysvítá z listin jeho datovaných odtud dne 1. Září a 22. Září toho roku, u Erbena str. 574. 576.

1249 zrádně zjímati, onoho, ač jen na krátký čas, jen asi několika neděl, odvézti do vězení na hrad Zvíkov, pány pak na hrad Pražský, kdež po dvou uvrženi jsou v poutech do jednotlivých žalářů, a chováni v nich dle Dalemila za tři léta. Ctibor, který jak se zdá za krátké vlády Otakarovy zastával místo dvorského sudí, a syn jeho Jaroš utekli se před zlobou královou do ciziny, jsou prý však zrádně vydáni v jeho moc.
1250 Václav dal je oba odpraviti dne 29. Prosince 1250. Ctibor sťat jest mečem na Petříně, Jaroš pak vbit na kolo za zdmi městskými snad na hoře Šibeničné neb při ní na blízce. Věrným a pomocníkům svým z panstva naproti tomu odměnil se král Václav za pomoc ku přemožení bouře darováním neb zastavením ještě většího počtu hradů a statků královských, než prvé již drželi.

Za posledního času panování Václavova, neznámého však roku, strhla se ještě jednou bouře na *Židy* Pražské od jakéhosi zástupu křižáků německých, táhnoucích skrz Čechy do zaslíbené země, kteří odvolávajíce prý se na privilegia papežská, žádali peněz na Židech. Když se tito vzpouzeli, křižáci užili násilí. Židé však, jsouce prý mlčky podporováni od krále, postavili se branně na odpor, a dvě stě křižáků jest od nich zbito, aniž vůle své dosáhli. Nedlouho však potom,
1252 roku 1252, stala se příhoda Židům škodlivější. Pán český neznámého rodu, jménem Zdeslav, spáchal násilí na Židovce jakés, a byl od Žida, manžela jejího, zardoušen. Za to mocné přátelstvo jeho, snad podporováno obecným lidem Pražským, udeřilo na Židy, a mnoho jich zbilo. Král Václav chtěl skutek tento potrestati krvavě. Přátelé Zdeslavovi zachránili se však útěkem ze země, až pak dosáhli milosti, se Židy o křivdu se smluvivše.[13])

Téhož roku 1252 město Pražské obdrželo novou ozdobu založením velkého *špitálu křižovnického* vedlé mostu na pravém břehu Vltavy dne 21. Května.

[13]) *Dalemil* 145. 146. O přátelstvu Zdeslavovu dokládá: A že Židy zbíti směli, proto židowský klobúk za ščít wzěli.

Též pracovalo se toho roku o opevňování věží na hradě 1252
Pražském, které nejspíš porouchány byly za předešlého obležení. Taktéž opevňována i věž při mostě na Malé straně. V roce pak potom (1253) začalo se stavení *zdí okolo města* 1253
Pražského na půlnoční a západní straně, které jakožto řekou hájeny zůstávaly dotud prozatím bez dělaných hradeb. Též předmostí na Malé straně, za které dotud sloužila jen mostská věž, sesíleno jest ohražením s jedné strany paláce biskupského a s druhé strany kostela panny Marie Johannitů, kteréžto obě budovy opatřeny jsou náspy, zdmi a baštami.

Král Vácslav byl mezi pracemi těmito na krátký čas ještě jednou vytržen z rozkošného živobytí na lovčích hradech svých strachem války vzniklé mezi Čechy a Uhry následkem dosazení syna jeho Přemysla Otakara na vévodství rakouské. Loupežný vpád Kumánů do Moravy z jara roku 1253 spůsobil takovou hrůzu, že uznáno za dobré, mysliti i na opatření Prahy proti nenadálému obklíčení. Z rozkazu krále Vácslava musili vládařové ze statků královských, klášterové z celé země, též i města svobodná dle jistého rozměru dodati do Prahy zásob obilí, vína, medu, uzenin, soli a sýru, kteréž složeny jsou v kostele sv. Jiří na hradě. Jeptišky Svatojirské musily jako za předešlého obležení opustiti klášter svůj (dne 16. Června) a přestěhovati se do města. Tentokrát však obávání přešlo bez skutečného přiblížení se nebezpečenství. V málo nedělích potom zemřel král Vácslav po krátkém roznemožení na zámku svém v Počaplích čili Královědvoře u Berouna (22. Září 1253), kdež se opět zdržoval za vyražením loveckým.

2.

Přemysl Otakar II.

(1253—1278.)

Jakkoli král Vácslav z velkého vzbouření roku 1248 1253
a 1249 vyšel co vítěz, dá se nicméně souditi z některých okolností, že již za posledních let jeho života syn jeho Pře-

1253 mysl Otakar II, tehdáž markrabí moravský a vévoda rakouský, i v Čechách požíval velkého vplyvu na správu zemskou. Budoucímu nástupci na trůně podařilo se tehdáž snad dosti snadno, že i panská čeleď, která byla za posledních okamžení okolo krále, sestávala vesměs z osob jemu, Otakarovi, oddaných. On sám zdržoval se nedlouho před smrtí Vácslavovou, ještě 6. Září, v Praze, odkudž potom pro pilnou potřebu svých zemí odebral se do Rakous. Stalo se však nepochybně dle předcházejícího povšechného dorozumění s ním na takovou případnost, že dvořané Vácslavovi smrt královu z počátku tajili, a vybravše z něho vnitřnosti dle obyčeje i uloživše je v Počaplích, tělo královské přivezli na hrad Pražský, a zavřeli pod dobrou stráží ve věži. Mezi lidmi myslilo se, že se král vrátil do Prahy: ale přicházejícím k němu za svými potřebami bylo oznamováno, že jest nemocen a užívá léku, pročež by s nikým nemohl mluviti. Zatím poslány jsou listy, opatřené pečetí královskou, ku pánům a rytířům, jimž byl Vácslav rozdal neb zastavil hrady a statky korunní v čas rozepře se synem. Na domnělý rozkaz králův dali se nalézti na hradě Pražském: zde však vedeni jsou každý obzvlášť k mrtvému tělu královu a uvrženi do žaláře.

Přemysl Otakar, byv mezitím zpraven o tom, co se stalo, přijel dne 17. Října do Prahy, a ujal se vlády. Pánové zavření nejsou prvé propuštěni z vazby své, pokud statků sobě propůjčených nenavrátili koruně. Do soudu nad nimi potažen jest také posavadní nejvyšší komorník království českého, pan Boreš z Risenburka, přední protivník Přemysla Otakara v čas
1254 vzbouření. I on zajat jest dne 25. Ledna 1254. a uvržen (neví se na jak dlouhý čas) do vězení na hradě Pražském.

Tělo krále Vácslava bylo mezitím pochováno v oblíbeném jemu kostele sv. Františka při klášteře Aneščině.

Otakar, spořádav mohutně tyto a jiné záležitosti své v zemi, a zavřev po plnomocnících také mír s králem uherským Belou, jímž rozdělili se spolu o Štyrsko (1254 3. Dub.), předsevzal ku konci roku 1254 křížové tažení proti Prusům. Z Prahy vyjel dne 14. Prosince. Po slavných skutcích vojen-

ských vrátil se nejprvé přes Opavu (1255 6. Unora) do Ra- 1255
kous. Odtud teprv dne 8. Dubna 1255 přijel do Prahy, kdež tentokrát s velkou slávou přijat jest od duchovenstva i měšťanstva. Do hradu vjel toliko k vykonání pobožnosti v kostele sv. Víta, kdež jej očekával biskup s kanovníky Pražskými, potom pak odebral se nejspíš do prozatímného příbytku jakéhos ve městě.

Po čtvrt létě, mezi kterým držel Otakar sněm ve klášteře Strahovském (okolo 10. Kv.), přijela ponejprv manželka jeho Markéta Babenberská z Rakous do Prahy. Dne 11. Července uvítalo ji duchovenstvo a obyvatelstvo města Pražského přede zdmi městskými v processí s velkým plesáním a s hudbou na rozličné nástroje. Druhého dne (12. Čvce.) držela nejspíš též jen k vykonání pobožnosti, vjezd do hradu, kdež ve bráné hradské uvítali ji biskup a kanovníci Pražští, též opatové z Břevnova a Strahova se vším duchovenstvem svých klášterů.

Roku 1256 přijel dne 13. Května legat papežský Petr 1256
de Pontecorvo do Prahy, z příčin neznámo jakých. Právě za přebývání jeho dopustilo se měšťanstvo Pražské hrubého násilí proti mnichu jakémusi z kláštera Postoloprtského, tak totiž, že z rozkazu představených obce (jakž rozuměti se musí) zajat jest, obrán a zle zneuctěn. Legat pro tento skutek dle usnešení s biskupem a kanovníky Pražskými i jinými praelaty nařídil interdikt ve městě Pražském (9. Čv.), tak že služby boží směly se vykonávati jen v tichosti s vyloučením všech, proti nimž vyřčena byla klatba; každý pak den k večeru zvonilo se třikrát ve všech kostelích a zhasínány svíčky k upamatování všech zajimačů a lupičů duchovenstva. Teprv po 14 dnech učinili měšťané (rozumí se představení obecní) přísahy na zadostučinění za svůj bezprávný skutek, a legat zdvihl interdikt (23. Čv.).

Několik neděl potom přijel do Prahy (17. Čvce.) arcibiskup a kurfirst Kolinský Konrád s četným a slavným průvodem hrabat a rytířů německých. Jednalo se mezi ním a Otakarem o zvolení krále českého na císařství Římské, k čemuž však nepřišlo při spletitém a smutném stavu říše po vymření

1256 Hohenstaufů. Arcibiskup, přijat od krále s velikou poctivostí, přebýval ve klášteře Strahovském, v němž dne 22. Července přijal bratrství spolu s mnohými z předních svých průvodčích, a udělil (dne 10. Srpna) odpustky navštěvujícím klášter tento v jisté svátky výroční. Do kostela sv. Víta nemínil jíti se slávou, než jen ve světském oděvu navštívil jej k vykonání úcty svatým mučenníkům v něm odpočívajícím. Dne 10. Srpna odjel z Prahy hojně obdarován od krále.

Příčina, pro kterou král Otakar tato léta některý čas nepřebýval ve hradě Pražském, nýbrž nejspíše ve městě, bylo jak se zdá přestavování na hradě, o kterém vypravuje kanovník František ve své kronice bez udání roku, ve kterém se stalo.[14]) Otakar dal totiž *opevniti hrad* kolem do kola novými zdmi a věžemi i příkopy; kterážto práce, začata snad již ve prvním roce panování jeho, byla nejspíš skončena asi na
1257 začátku roku 1257.[15]) Roku tohoto předsevzal král již stavbu jinou, s tím poněkud souvislou, která spůsobila podobnou velikou změnu v podhradí Pražském, jako předtím obezdění Starého města za krále Václava. Od Otakara založeno jest totiž i na Malé straně královské město, nazvané *Nové město* pod hradem Pražským, kteréž opevnil se tří stran zdí a příkopem; se čtvrté strany byl městu hrad Pražský ochranou, někdejší pak opevnění mostu věží a hradbami okolo biskupského domu a kostela panny Marie stalo se též částí hradeb Novoměstských. Založení města stalo se ostatně zde jak při rozličných jiných župních hradech zavedením německých osadníků a vyobcováním předešlého českého obyvatelstva, kteréž v poddanství přebyvalo na půdě dotud královské, nyní prodané ve svobodné jmění novým měšťanům. Časně z jara roku 1257, jak vypravuje souvěký letopisec, vyhnal král Otakar Čechy z podhradí, a usadil cizozemce.[16]) Se vztahem na nové

[14]) *Scriptt. rerum Bohem.* II. 24.

[15]) Od 13. Února 1257 je první listina datovaná od Otakara na hradě Pražském.

[16]) Anno dominicae Incarnationis Mill. CCLVII Przemysl dominus regni Bohemorum, filius regis Wencesłai, tertio anno sui ducatus in prin-

toto město nazývalo se město Pražské na pravé straně Vltavy 1257
odtud Starým čili raději Větším městem.

Přemysl Otakar, jak známo, pokračoval v zakládání a zvelebování měst v Čechách spůsobem již ode dvou předků jeho přijatým se zvláštní horlivostí, a otevřel sobě tím jakož i rozprodáváním královských statků právem zákupním čili emfyteutickým k zakládání německých osad na venkově hojný pramen k rozmnožení důchodů komorních. Výtěžku z tohoto odcizování korunních statků po drobných částkách užíval kromě prokazování veliké štědrosti a vedení neslýchaného prvé lesku při královském dvoře českém, zvláště také ku přinavracování statků velkých, v celosti odcizených, zase ku koruně. Župní hrady a tomu podobné jmění koruny, zastavené panstvu, jsou od něho i proti vůli tehdejších držitelů vykupovány nazpět, a moc panovnická na ujmu přílišné moci šlechty tím znamenitě znovu povýšena.

Osazování Němců, stávající se na mnoze s křivdami neb aspoň s neslušnou nevšímavostí pro obyvatelstvo české, spůsobilo Otakarovi nechuť v lidu,[17]) vyvazování pak statků ko-

cipio veris pepulit Bohemos de suburbio et locavit alienigenas. *Cosmae Cont.* 390. Že zde *suburbium* znamená *suburbium Pragense*, nepotřebuje tuším žádného důkazu; a míní se Malá strana, protože Staré město bylo již tehdáž městem, a ne otevřeným podhradím. S tím sluší dále srovnati kanovníka Františka na str. 24: Specialiter quoque castrum Pragense de firmissimis muris, turribus et fossatis munivit diligenter . . . et civitatem etiam minorem Pragensem muris et fossatis firmando ad ipsum castrum continuavit. O vysazení Nového města zmiňuje se ostatně již listina kláštera Svatojirského r. 1262, mluvící o jistých městištích (areae) klášteru tomu náležejících: quae in suburbio Pragensi cum aqua et duabus insulis sitas (čti: sitae), *cum nova civitas plantaretur*, per cives ejusdem civitatis indebite fuerant occupatae.

[17]) Že se v usazování Němců vůbec cítilo opovrhání lidem českým, o tom svědčí již ku př. spůsob, kterým kronista právě zmíněný, jakkoli usečenými slovy, vypravuje založení města Malostranského: *pepulit* Bohemos de suburbio, et locavit *alienigenas.* S podobným rozhorlením vypravuje Neplach: Rex Prziemysl . . . terras Cubitensem, Trutnoviensem, Glacensem Teutonicis tradidit, *suos postergando.* Ostatně nejvřelejším výrazem citů lidu českého, jakkoli zá-

1257 runních nenávist panstva, která pro něj i pro zem českou měla časem svým nešťastné následky. Jinak byla vláda jeho mocná a slavná; zákony jeho moudré ku povznešení obecného blaha byly nejen vymýšleny, nýbrž i zachovávaly se; soudové požívali vážnosti a moci k vykonávání svých rozsudků; bezpečnost práva panovala. Líbezná a přitom předce vážná povaha králova jímala dílem i protivníky jeho.[18] Města Pražská dle svědectví souvěkého [19] zmohla se za jeho panování zvláště k velikému bohatství a blahobytu, k čemuž nepochybně nade všecko jiné přispěla hlučnost dvoru dobře zásobeného a rozsáhlost říše Otakarovy, rovnající se někdejší říši slavných dvou Boleslavů, a zavdávající i cizincům z končin velmi vzdálených příčiny k navštěvování hlavního města českého.

Války Otakarovy, větším dílem vítězně vedené, pro to samé zůstávaly vzdáleny od hranic českých, a dopřávaly zemi české, i tím více Praze, požívání stálého míru. Při vzorném zachovávání přitom pokoje a pořádku domácího v zemi uplynula léta panování jeho pro Prahu bez mnohých hlučných proměn. Proto a ovšem také pro nedostatečnost dějepisných zřídel, vždy ještě překážející, nemáme o mnoho více zpráv o příbězích Pražských za nejdelšího času panování jeho leč o slavných jeho vjezdech a výjezdech z města a hlučných slavnostech držaných za rozličnými příčinami.

roveň i hněvu šlechty české proti Otakarovi, který měl své příčiny jiné, jest kronika Dalemilova.

[18]) Nejlepším příkladem toho je právě pěkný spůsob, kterým Dalemil začíná vypravování své o Otakarovi: To léto král Wácslaw snide, — Přemysl jak krásný kwět wznide. — Jako róži prostřed lúky postawi, — takž bóh česků zem oslawi. — Krásné nrawy owšem jmiéše, — žiwotem hrdinný biéše: — w radě netřeba múdřejšího, — i za mlada ščedřejšího. — Uměl rozuměti každému stawu; — směje sě každému pokloniéše hlawu (147). — Teprv dále však přijde: Král poče o swých netbati — i města Němcóm dáwati: — je sě jich jak zdiú hraditi, — pánóm násilé činiti. (152) Před výpravou proti Rudolfovi klade pak Otakarovi dokonce do ust: Až sě z wojny wraću, — zawaleju Čechóm (welikú) práeu: — chcu Petřín pawlakú postrieti, — i na Pražském mostě nebude Čecha viděti (153).

[19]) *Volcmar abb.* p. 532.

Jeden z nejradostnějších vítězoslavných příjezdů Otakarových do Prahy byl, jenž se slavnou processí proti králi vykonán jest dne 22. Srpna 1260 po velké bitvě u Kressenbrunna (22. Čvce.), která rozhodla konečně rozepři s Uhry o Štyrsko a nejstkvěleji založila vojenskou slávu Otakarovu. 1260

Král, posavad bezdětný, začal brzy po velkém tomto vítězství bráti radu se svými věrnými o zrušení manželství s Marketou rakouskou, ku kterému vymoženo konečně i svolení papežské. Dne 18. Října 1261 Marketa následkem toho 1261
opustila hrad Pražský, a odstěhovala se do Rakous, s nemalým podivením obecného lidu, jemuž příčiny toho ještě nebyly povědomy. Již týden potom (25. Října) Otakar slavil v Prešpurce svatbu svou s krásnou Kunigundou, dcerou Rostislava ruského. Dne 23. Prosince přijel s novou královnou svou do Prahy, kdež ve průvodu slavném uvítán a uveden jest dle obyčeje až do kostela sv. Víta. Teprv nyní dal se zároveň s Kunigundou *korunovati* na království české o božím hodu vánočním (25. Prosince). Korunu královskou vsadil mu na hlavu dle obyčeje arcibiskup Mohučský Werner v kostele sv. Víta u přítomnosti šesti biskupů, mezi nimiž byli biskup Pražský, biskup Olomoucký a Passovský, též u přítomnosti Otty markrabí Brandenburského, svata Otakarova, jenž přijel do Prahy s manželkou i syny a dcerami svými, některých knížat slezských a četného panstva českého i z ciziny. Po dva dni dával král při slavnosti této hlučnou hostinu na poli Letném ve staveních skvostně k tomu zbudovaných.

Ve čtvrtém roce po svatbě porodila Kunigunda Otakarovi první dceru, jménem Kunigundu. Křest její vykonán jest dne 2. Unora r. 1265 s velkou slavností ode tří biskupů, Pražského, Olomouckého a Bamberského, s sezváním k tomu všeho panstva z Čech, z Moravy i z Rakous. Král šel s korunou na hlavě v processí do kostela Pražského, a slyšel velkou mši u oltáře panny Marie, potom častoval biskupy a panstvo po dva dni v paláci královském na hradě. Podobné asi slaveny jsou 1265
i křtiny druhé dcery Anešky, narozené roku 1269 (5. Září), a tím 1269
více syna, potomního krále Vácslava II, dne 27. Září 1271. 1271

1270 Mezitím nastaly již opět války s Bavory a Uhry i menšími jich spojenci, jimž zvláště dodalo podnětu připojení dědictví korutanského k říši české (1270). Otakar vítězil šťastně nade všemi svými nepřátely, ale množil tím více i hněv i počet jich, co zatím vládaření jeho vnitřní rozněcovalo vždy nebezpečnější vření v panstvu českém.

1271 Roku 1271 byla prý Otakarovi ještě jednou od několika knížat říšských podávána koruna císařská. Kurfirst Kolinský Engelbert přijel ve jménu jich v měsíci Srpnu toho roku do Prahy. Tentokrát byla však Otakarovi krom jiných příčin nespokojenost panstva s tímto předsevzetím, vyslovená na sněmě k tomu svolaném do Prahy, pohnútkou k nepřijmutí tohoto podání.

1273 Dvě léta potom zvolen jest na království německé Rudolf Habsburský (1273), jenž ve spolku se staršími nepřátely Otakarovými předsevzal válku k rozboření říše jeho. Nespokojenost panstva českého vypukla nyní ve zjevný odboj ve spolku s novým králem Římským. Otakar přinucen jest mírem Víden-
1276 ským (1276 21. Listop.) k upuštění od zemí někdy Babenberských i korutanských. O další pak žadosti krále Rudolfa přišlo k válce nové, pro Otakara záhubné.

Dle výminek míru Vídenského měla se dcera Otakarova Kunigunda, tehdáž 13letá, dostati za manželku synu Rudol-
1277 fovu Hermanovi, z čehož však sešlo během dalšího vyjednávání. Otakar dal nyní tuto prvorozenou dceru svou do kláštera chudých jeptišek sv. Kláry, řízeného posavad od tety jeho Anešky. Dne 8. Září roku 1277 přestřiženy jsou jí v kostele sv. Františka úplety vlasů a oblečena jest v šedivý pláštík řeholní. Dvanáct jiných panen, nejspíš družek jejích při dvoře, vstoupilo zároveň s ní do téhož kláštera. Skutek tento nenadálý vykládán byl od lidu, jemuž stav jednání mezi králi ovšem nebyl povědom, za nový začátek různic a mnohého zlého, které skutečně následovalo. Již málo neděl potom považovala se nová válka mezi Čechy a říší německou za vyhlášenou.
1278 Dne 27. Června 1278 král Otakar vyjel z Prahy k tažení do

Rakous, vyprovázen od duchovenstva i městského lidu s mnohým pláčem a kvílením. Dva měsíce potom padl v bitvě poslední u Dürrenkruta (26. Srpna). 1278

3.

Poručnikování Otty Brandenburského.

(1278--1283.)

Smutný pád Otakarův byl příčinou velikých pohrom na království české. V tušení jich zpráva o smrti jeho spůsobila velikou žalost po celé zemi, ale zvláště prý ve hlavním městě a vůbec v německém měšťanstvu, od něho tak velice zvelebeném. Zvonění ve všech četných kostelích Pražských vyzývalo obyvatele k modlení za duši krále, jehož tělo tehdáž spočívalo v cizí zemi.

Největší příčina nesnází domácích byla nedospělost jediného syna a dědice trůnu Otakarova, Vácslava, tehdáž teprv sedmiletého. O vládařství v jeho jméně přeli se mezi sebou ovdovělá královna *Kunigunda*, matka Vácslavova, a *Otto Brandenburský* i Jindřich kníže Vratislavské jakožto nejbližší mužští příbuzní rodu královského, co zatím Rudolf, král německý, hned po vítězné bitvě opanoval celou Moravu a vtrhnul dále vojensky do Čech. Panstvo rozdělilo se na strany, snad asi tak, že právě předešlí protivníci krále Otakara, přátelé krále německého, přidrželi se královny Kunigundy, tak že z návodu jich zavřela smlouvu s Rudolfem, dle níž měla jemu pod jistými výminkami odevzdána býti poručnická vláda nad Čechy. Naproti tomu panstvo Otakarovi věrné mínilo se Rudolfovi i dále protiviti, a dalo se na stranu Otty Brandenburského, který ihned s některou mocí vojenskou přitáhl jim na pomoc do země.

Zdá se, že do různice této zapleten byl někdejší přední písař krále Otakara Jindřich, farář Gorsský v Rakousích a spolu kanovník Pražský a Vyšehradský, jejž královna Kunigunda dne 14. Září 1278 dala v domě jeho v Praze, na Malé

1278 straně blíž kostela sv. Tomáše, zajmouti a mnoho věcí a peněz jeho zabaviti.[20]) Biskup Pražský Jan pro tento násilný skutek proti osobě duchovní dal vyhlásiti stavení služeb božích v kostele Pražském (21. Září), což přimělo královnu již v 8 dnech potom (29. Září) ku propuštění Jindřicha, pročež interdikt zase zrušen jest.

Rozepře mezi panstvem obou stran a válečný vpád Rudolfa od hranic moravských naplnily zemi hned na všech stranách záhubami, kterými krom obecného lidu trpělo zvláště duchovenstvo na svých statcích. V samém okolí Prahy zkusil zvláště mnoho klášter Břevnovský, jakož i vzdálenější Ostrovský (blíž vtoku Sázavy do Vltavy), nejspíš od loupežných žoldnéřů Otty Brandenburského. Statky královské byly mezitím dílem rozebírány násilně od pánů, kterým je prvé Otakar byl odňal jakožto nespravedlivě držané. Konečně zdála se pře býti rozhodnuta smluvou zavřenou s Rudolfem nejspíše v Čáslavi, kterouž on sám podržel na pět let Moravu, Otto stal se na pět let poručníkem Vácslavovým a vládařem nad Čechy, Jindřich Vratislavský dostal doživotně hrabství Kladské, královně pak Kunigundě, kteráž podržela syna i dcery své u sebe na vychování, vykázáno jest město Pražské s jistou částí země se všemi příjmy z ní k výživě. Zároveň umluvena byla také dvojí svatba mezi syny a dcerami Otakara a Rudolfa (asi v Listopadu 1278). Kunigunda přebývala následkem této smlouvy s dvorem svým, posavad velmi skvělým a četným, ve městě Pražském, jako pod ochranou měšťanstva; bdění nad osobou mladého Vácslava bylo uloženo vedlé ní Řehořovi z Dražic, jednomu z oblíbených dvořanů Otakarových; Otto Brandenburský sídlil na hradě Pražském.

Tento stav věcí nezachoval se však dlouho. Otto nestaral se o poručnictví nad Vácslavem z jiné příčiny, než aby sebe

[20]) O poloze tohoto domu, jenž později náležel ku proboštství Pražskému, svědčí listiny z r. 1287, ježto se vztahují na prodej jeho klášteru Litomyšlskému. Jedna nachází se v originale v archivu kapituly Pražské, druhá co formulář v rukopise Kraloveckém (Codex Regiomontanus) pod číslem 98. Viz Základy starého místopisu Pražského III. 42.

obohatil, v čemž jemu smlouva Čáslavská byla poněkud na 1278
překážku; pročež nemínil se jí spravovati ve všem. Již na začátku roku 1279 zmocnil se města Pražského, a dostal tím 1279
Kunigundu i Vácslava v moc svou. Stalo se to zrádnou zištností *měšťanů Pražských*, kteréž Otto tím sobě získal, že jim rozdělil některé vsi královské k stálému držení. Podobným spůsobem dovedl dle všeho i měšťanstvo německé ostatních královských měst v Čechách obrátiti na svou stranu; pročež pozoruje se právě za jeho času velké rozmnožení politické moci stavu městského nebo aspoň bažení po ní se vzdory proti panstvu.

Jak medle podařilo se Ottovi toto vítězství nad Kunigundou, začal provozovati hrubou libovůli proti přátelům jejím. Mezi tyto náležel nejspíš také milostník krále Otakara, Pruschenk (Prosinco). Otto pod záminkou vyhledání některých privilegií krále Otakara, schovaných ve svatyni kostela sv. Víta, které uložil několika kanovníkům Pražským, svým kaplanům, poslal zároveň s nimi dne 7. Ledna 1279 některé rytíře a žoldnéře německé do kostela, jimž tajně nařídil, aby pátrali po penězích Pruschenka a jiných některých osob, kde by byly uloženy. Neb se za předešlých rozbrojů v zemi mnoho lidí obrátilo s drahými věcmi svými ze zlata a stříbra neb jinými klenoty do kostela sv. Víta k uschování, jakožto na místě zvláště bezpečném. Žoldnéři Ottovi prohledali nejprvé v sakristii šaty a ozdoby kněžské, přebírali se bez ostýchání v ostatcích svatých, a rozbíjeli skříně a truhly sekerami a dláty, hledajíce skryté v nich poklady. Když kanovníci a kněží kostela Pražského, užasnuvše nad tímto přepadením a zlehčením svatyně své, jali se modlitbami k Bohu volati o pomoc, Němci rozpálivše se hněvem, pohanili kněží slovy i skutky, jedněm prý pěstí hrozíce pod bradou, jiné bijíce a sem a tam tahajíce, i vyhnali je ze sakristie, vzali sakristanovi klíče mocí, a zavřevše dvéře na zámek, postavili stráže k nim. Potom šli do kaple sv. Vácslava, a prohlíželi nešetrně všecko při hrobě jeho, ale peněz hledaných nenalezli. Posvátnost místa tohoto působila při jednom, který chtěl ukrásti stříbrnou kaditelnu

1279 v této kapli, že strachem jat zase ji navrátil kněžím beze všeho uškození. Odtud šli do krypty svatých Cosmy a Damiana, zběhali všecko od kouta ku koutu, počítali a obtěžkávali skříně s poklady zde uložené, a poznamenavše všecky bedlivě, aby nemohli těžší směněny býti lehčími, odešli s klíči od kaple, krypty a sakristie, aby je odevzdali markrabí. V kostele i venku okolo kostela rozestaveny jsou četné stráže, a v tom stavu zanecháno vše po dva dni, tak že kněží ani kněh, ani svíček, ani jiných věcí k službám božím potřebných za ten čas obdržeti nemohli. Po dvou dnech konečně přišli služebníci markrabovi, zotvírali dvéře, a vybrali všecky peníze v kostele uložené, jichž on tím spůsobem zmocnil se.

Po tomto a jiném spáchaném násilí k uspokojení svého lakomství umínil si markrabí ujistiti se více než posud osoby Kunigundy a dětí jejích, ježto ve městě velkém a mezi obyvatelstvem brzy na rozličné strany rozděleným ještě nebyly dosti v jeho rukou. V noci dne 25. Ledna přepadena jest Kunigunda v sídle svém v Praze z nenadání od služebníků a žoldnéřů Ottových, zburcována i se synem svým Václavem ze spaní, a v lehkém oděvu, přese všecko vzpouzení, při velkém nářku slečen a paní a zmatku úředníků a služebníků svých dvorských, naložena na vůz, a rychlou jízdou na postranních zlých cestách odvezena na hrad Bezdėz, kdež s ní i s Václavem naloženo nejinak než co s vězni. Z počátku bylo několik dvorských kaplanů a jiných služebníků zanecháno při nich; později však odstraněni jsou všichni krom asi tří osob: hrad střežen byl posádkou německou. Skvělý dvůr královny, chovaný dotud v Praze, nyní smutně se rozešel.

1278 Oloupení kostela Pražského stalo se v čas nedokonaného osazení stolice biskupské. Dne 31. Října 1278, uprostřed zmatků v zemi, byl totiž zemřel biskup Pražský Jan III z Dražic. Kanovníci Pražští zvolili dne 15. Listopadu jednosvorně za jeho nástupce posavadního proboštа svého *Tobiáše z Bechyně*, jehož stvrzení však v okolnostech oněch poněkud se zdrželo. Kapitula vypravila děkana a dva kanovníky co posly své k arcibiskupu Mohučskému se žádostí, aby zvolenému biskupu pro

zlý stav věcí zemských prominul osobní příjezd k sobě, a aby 1278
ke zkoumání zákonnosti volby i stvrzení jí dal moc na svém místě Brunovi, biskupu Olomouckému, který tehdáž co vládař na místě krále Rudolfa spravoval Moravu. Arcibiskup svolil v tuto žádost, a poslové navrátili se s tím dne 22. Prosince do Prahy, kdež s radostnou slavností přijati jsou od zvoleného biskupa a sboru kanovníků i ostatního kněžstva. Dne 5. Ledna, 1279
tedy dva dni před oním násilným sažením na kostel kathedralný, vydal se Tobiáš s děkanem Řehořem a druhými dvěma posly i jinými některými kaplany svými a šlechtickým komonstvem na cestu do Moravy, kdež dle předpisů kanonických vznesl osobně žádost svou na biskupa Olomouckého, jehož nalezl v Ostravě. Po důkladném zkoumání všechněch předepsaných okolností vydal Bruno Tobiášovi stvrzovací list teprv dne 18. Unora.

Nejspíš mezi tímto časem držel Otto sněm český, na němž měl od panstva přijmouti přísahu věrnosti jakožto vládař. Shromáždění sněmovní, v němž nepochybně již tehdáž volený biskup pilně se účastnil, žádalo na markrabí mezi jiným, aby královnu a syna jejího, jakožto dědice trůnu, propustil z Bezdéze a vykázal jim bydlo na hradě Pražském, kdež jest pravé sídlo krále a království českého. Markrabí neodvážil se odepříti této žádosti, jen že po slibu daném splnění jeho jak mohl odkládal.

Tobiáš po obdržení stvrzovacího listu vyjel podruhé z Prahy na Moravu s větší slávou než předešle, aby přijal svěcení na kněžství, jehož dotud neměl, i svěcení na biskupství. (21. Un.) V průvodu jeho byli mistr Řehoř děkan a 9 přednějších kanovníků Pražských, mnoho jiných kaplanů, šlechtické družiny a ostatních služebníků dvora biskupského, v nejskvostnější šaty oděných. Vysvěcení na kněžství stalo se v Brně dne 22. Unora skrze biskupa Sekovského, svěcení pak na biskupství nazejtří ode tří biskupů, Olomauckého, Basilejského a Sekovského. Dne 26. Unora biskup navrátil se do Prahy, kdež měl vjezd konán býti s obyčejnými přitom slavnostmi. Otto Brandenburský však pro obecnou nenávist, kterou

1279 sobě způsobil násilnými skutky, považoval již větší shluknutí lidu při takové slavnosti sobě za nebezpečné, pročež purkrabí jeho na hradě Pražském nedopustili vjezdu k vlastnímu biskupskému sídlu na hradě. Biskup Tobiáš, vítán jinak slavně a radostně jak od kapituly své, tak ode všeho kněžstva měst Pražských i světského lidu hlučně shromážděného, v processí a s korouhvemi při obyčejném zpívání: „Hospodin pomiluj ny“ vešel tentokrát jen do kostela panny Marie na Strahově. I čtení první mše po nastoupení biskupství svého nebylo mu dopuštěno v kostele hradském. Po čtyřech nedělích slavil ji tedy též ve Strahovském kostele, s nemalým prý zamračením čela brázdou značnou, však u přítomnosti takového počtu lidstva všechněch stavů, duchovních, pánů, rytířů zemanů, měšťanů, měštek i venkovského lidu, že se souvěký letopisec nemohl zdržeti poznamenání, jakby město Pražské bylo bývalo nepřemožitedlné, kdyby množství toto bylo bývalo ozbrojeno a svorné vespolek. Duchovenstvo bylo po skončení této slavnosti častováno v hojnosti ryb, vína a medu v paláci biskupském na Malé straně u mosta.

Poněvadž žádost sněmovní vznešená na Ottu o propuštění královny a královice z Bezděze mezitím vždy zůstávala bez účinku, hleděla královna Kunigunda po některém čase svého přebývání tamějšího vybaviti se lstí odtamtud i bez syna svého. Několikkrát vyprosila si na purkrabí Bezdězském povolení k výjezdům do rozličných míst, z nichž pokaždé dle slova daného zase se navrátila. V měsíci Květnu přijela týmž způsobem i do Prahy, navštívit tetu nebožtíka manžela svého, abatyši Anešku u sv. Františka, kdež jak ukázáno, přebývala i nejstarší dcera její Kunigunda. Hned potom, vyžádavši sobě dovolení k jízdě do Znojma ku pohřbu těla Otakarova, tehdáž tam dovezeného, více na Bezděz se nevrátila, nýbrž zůstala na Moravě, kdež panstvo jí náchylné vymohlo jí na čas slušného vdovského sídla v Opavě.

Vybavení její z Bezděze dodalo i mocné straně v Čechách, jíž panství Otty Brandenburského vždy více se protivilo, podnětu k durazněјším předsevzetím, aby se vymohlo i přislíbené

propuštění mladého Vácslava. Biskup Tobiáš, jenž měl od prvního počátku tak spravedlivé příčiny k stížnostem proti Ottovi, ze světské pak šlechty pan Hynek z Dubé, byli v čele této strany. Velmi důležité bylo, že se poštěstilo konečně odvrátiti od Otty i měšťanstvo Pražské čili spíše mocnou stranu v měšťanstvě. Jistě byly to příčiny hmotného zisku se dotýkající, ježto byly v tom pohnútkou německým měšťanům, tak jako prvé při naklonění jich k Ottovi. Již rozehnání dvoru Kunigundina z Prahy musilo spůsobiti ujmu na živnostech městských a tudy přispěti k znechutění vládařství Brandenburského. Z podobných ohledů bylo německé měšťanstvo hlavního města i od panstva zemského, kteréž tu mnoho přebývalo a utrácelo, mnohem závislejší, a dalo se tedy spíše od něho získati než obyvatelstvo jiných měst. Po některých postranních raddách panstva Ottovi protivného držela strana tato konečně veřejný *sjezd v Praze*, řízený od biskupa Tobiáše a od Hynka z Dubé. Zde před shromážděným panstvem rychtář a měšťané většího města Pražského dne 19. Srpna 1279 učinili *přísahu věrnosti Vácslavovi* co dědici království, slibujíce jemu jakožto pánu a králi svému sloužiti, rozkazů jeho poslouchati, cti a prospěchu jeho pilně napomáhati, všechny povinnosti jemu dlužné vykonávati a platiti, proti němu nedávati se v žádné odboje ani spolky, nýbrž kdyžby se něco takového proti němu strojilo, jej o tom zpraviti a jej vystříhati, ano pomáhati jemu věrně ze vší síly své proti tomu neb těm, kdožby se taktéž nechtěli zachovati, jakožto zrádcům nad králem i zemí.[21]) 1279

Již nejmenování Otty Brandenburského v této listině jakožto poručníka Vácslavova ukazuje, že se tu jednalo právě o spolek proti němu k svržení jeho panství. Otto právě dle toho se zachoval. Předstíraje totiž důležitá zaměstnání ve své vlastní zemi, opustil brzy potom[22]) Prahu i Čechy, a ustanovil *Eberharda* biskupa Brandenburského, muže jak se zdá více za bojovníka schopného nežli za biskupa, co místovládaře

[21]) Listina o tom zachována v několika rukopisích.

[22]) Dle listiny datované 25. Srpna nacházel se Otto ještě toho dne v Praze.

1279 svého v zemi, jemuž zůstavil k ruce znamenitou moc vojenskou, přivedenou z Brandenburka. Zároveň pak vzal Václava, který jemu nyní ani na Bezdězi nebyl již dost jistý, s sebou ze země.

Nyní strhlo se veliké vzbouření v zemi, které trvalo víc než rok s neslýchanými záhubami. Pohříchu zachovaly se nám o něm zprávy, kterými se více jen povrchně vypisují hrůzy tehdejšího času než události samy, v čem záležely. Tolik je jisté, že se v nich celá země účastnila. Hrady dobývaly se z hradů a bořily jedny druhé. Obyvatelé venkova hledali útočiště v hrazených místech, zvláště ve městech; nenalézali však ani v nich žádné bezpečnosti, poněvadž i tu strhovaly se vnitřní války mezi stranami v obyvatelstvu, v nichž jedni hubili a drancovali druhé: vsí bez počtu jest vypáleno a zloupeno: sedlský lid utíkal se s chudým nábytkem a věcmi svými do hor a do lesů, a ukrýval se v jeskyních a pouštích, býval však i tam pronásledován, mučen a huben ukrutně, zvláště když zima od roku 1279 na 1280 učinila mu i tyto skrýše neprospěšnými. Sem tam zdvihl se lid sedlský také ve zbrani proti svým utiskovatelům, a provozoval tehdy sám výtržnosti.

Proti pánům, kteří se Ottovi Brandenburskému postavili na odpor, stála z počátku ještě vždy mocná strana panstva, která jemu byla nápomocna. Ale hlavní podporou jeho vlády byli saští žoldnéři, uvedení do země, jimiž osazeni byli i hradové i města královská. Počet jejich rozmnožil se za biskupa Eberharda množstvím dobrodruhů z rozličných zemí německých, osob ze všech stavů, z panstva, prostřední třídy i z luzy, kteří se jako vrány k mrtvole hrnuly do Čech, a hledajíce loupeže pomáhali Brandenburským i přátelům jejich hubiti zemi. Jim přičítaly se největší hanebnosti všudež páchané. Nejochotnějšího přijetí nalezli jakožto krajané v německých městech, kteráž spatřovala v nich dobré pomocníky k provozování svévole proti zemanům. Tím nabyla válka v zemi nové nebezpečné povahy. Stalať se válkou mezi kmeny a mezi stavy zároveň. Jednak hrozilo zaplavení země obyvatelstvem německým a znuzení domácího obyvatelstva podobným zpusobem, jakým

se dokonávalo toho času v Zálabských zemích někdy slovanských. jednak byl to zápas mezi šlechtou a zánovním, ale rozšíření chtivým měšťanstvem. V obou těchto směrech vedl se boj nepochybně s ukrutnou a lstivou náruživostí. Souvěký Dalemil vypravuje co očitý svědek jmenovitě, kterak zemané do měst přicházející bývali často na ulicích přepadáváni a zabíjeni. Popravy a mučení zajatých k vylití sobě hněvu nebo i vydírání peněz dály se všudež. Na hradě Pražském byl sám palác královský smutným jich divadlem; letopisec však souvěký nechce nám o tom nic šíře vypravovati, aby prý místo tak slavné nebylo zprzněno vypisováním nejšpinavějších hanebností. 1279

Jak obyčejně, tak i v této bouři trpělo duchovenstvo na statcích svých od obou stran, ale zvláště od strany Brandenburské, poněvadž vedlé biskupa, jakožto hlavy své, stálo větším dílem proti Ottovi. O zhubení statků kláštera Svatojirského, kláštera Břevnovského, též kapituly Vyšehradské zachovaly se výslovné zmínky v listinách toho času: ale záhuby tyto byly obecné. O proboštství Pražském vypravuje pokračovatel Cosmy, kanovník Pražský, kterak všechno zboží jeho bylo zloupeno; v Praze samé ve dvoře proboštově (blíž nynějšího kostela sv. Tomáše)[23]) přes 300 měřic rozličného obilí vzato, ve vsech pobráni koně, dobytek a obilí, někde vypáleno, nebo stavení tak vyprázdněno, že v něm prý nezůstalo ani chlupu ani pérka. Děkan Pražský Řehoř, vzav s sebou kanovníky, kolik jich sehnati mohl v Praze, odebral se k biskupu Brandenburskému Eberhardovi, prosit jeho, aby proboštství Pražské nařídil ušetřiti. Ale biskup s velikou zlostí, jak prý způsob jest Němců hrozně zuřiti proti Čechům, dal mu za odpověď, že nejen statky probošta Bohumíra, ale i ostatních kanovníků pleněny budou, zvláště těch, ježto se přídrží královny Kunigundy a jí kaplanují, tak též i biskupovi že škoděno bude jak na statcích, tak na osobě dle vší možnosti. Skutečně opanován jest potom dne 21. Září 1279 zámek biskupův v Roud-

[23]) Byl to nejspíše dům, o němž jest řeč nahoře na str. 198 v notě 20.

1279 nici i s městem a se vším příslušenstvím od Pavla Beruta, nejspíš pána z německého průvodu biskupa Eberharda. Týž zmocnil se také paláce biskupova na Malé straně v Praze s velkými sklady obilí, vína, uzenin, sýrů a jiných potřeb. Kostel Pražský byl kanovníkům a jinému kněžstvu po celý čas války skoro docela nepřístupný, tak že služby boží se v něm nekonaly. Kněží ani hlídači ani zvoníci kostela nebyli vpouštěni do hradu Pražského kromě asi čtyř osob, které požívaly z neznámé příčiny zvláštní výjimky.

Hrůzy domácí války byly ostatně, jak se zdá, zvláště veliké v okolí samého města hlavního, větší než ve vzdálenějších
1280 krajinách. Roku 1280, ve kterémž se protáhly až pozdě do podzimka, nebylo následkem toho nikdež na zimu zaseto, leda prý něco málo ve vzdálenějších stranách od Prahy. Tehdáž, jak se z některých udání souditi dá, byl hrad Pražský i s Novým městem na Malé straně, které proti hradu nemělo žádného opevnění, a tedy zároveň s ním musilo se nalézati v moci Brandenburčanů, obehnán od panstva, s nímž měšťané Starého města setrvali ve spolku. Ani však o tom nemáme žádných zpráv dosti jasných. Dalemil vypravuje toliko o panu Ctiborovi z Lipnice, kterak v okolí Pražském mnoho vítězných bojů svedl s Němci; kanovník pak Pražský, pokračovatel Cosmy, zmiňuje se jen mimochodem čehosi o stanovištích na Petříně, na kterých stáli Dětřich Špaček (Spatzman) z Kostelce, královský podkomoří, pán z Žeberka a pan Sezema z Oustí; též podotýká, kterak osadníci sv. Petra na Poříčí měli v kostele uloženu znamenitou zásobu obilí v čas války mezi markrabí Ottou a pány i měšťany Pražskými.

Jakkoli vojenská moc Otty Brandenburského musila býti veliká potažením nesčíslných cizinců do země, zdá se, že nicméně i strana jemu protivná čím dále, tím víc proti němu se zmáhala, poněvadž národní povaha boje vedla domácí panstvo během času předce k větší svornosti. Ku konečnému vítězství nad Ottou přispělo však rozhodně zakročení krále Rudolfa, kterýž obávaje se nejspíš, aby Otto mladého Václava, ustanoveného jemu za zetě, naposledy neumořil, a potom zmoc-

něním se Čech nenabyl moci nebezpečné, na podzim roku 1280 vtrhnul vojensky do Čech. Otto přitáhl nejspíš tehdáž i sám osobně do země, a však přinucen jest k zavření příměří s panstvem dne 25. Listopadu, které nepochybně obsahovalo i základy potomního míru. 1280

K úplnému ukončení rozepří držán jest od Otty sněm od vánočních svátků až do nového roku, na němž vedlé biskupa a pánů i rytířů nacházeli se, pokud známo, tehdáž ponejprv také *poslové hrazených* čili královských *měst*, která, vyjmouc větší město Pražské, nejspíš veskrze setrvala při straně markrabí, a vystoupila tedy co spolusmlouvající. Otto Brandenburský uznán jest na sněmě tomto od stavů českých znova za poručníka Vácslavova, a obnoven jemu slib poslušnosti. Za skutečné však vládaře na svém místě musil uznati biskupa Tobiáše a nejvyššího komorníka království českého Děpolta z Risenberka spolu s ostatními úředníky zemskými; mladého pak královice měl přivézti do země do svatých Filipa a Jakuba (1. Kv.) nejprvé příštích, začež zavázali se pánové do téhož času zaplatiti jemu 15000 hřiven stříbra z obecné berně. Vácslav měl chován býti v sídle otců svých na hradě Pražském, a sic pod dohledem biskupa Tobiáše, několika pánů českých, několika Brandenburčanů a několika osob z měšťanstva Pražského. Královně Kunigundě, která k témuž sněmu přijela z Moravy, vykázán jest napotom roční plat 1200 hřiven stříbra. Ale co hlavní věci k upokojení země žádalo panstvo s biskupem v čele neodkladného vzdálení cizinců ze země. Markrabí Otto 1281
musil k této žádosti svoliti, a dal tedy ihned provolati skrz biřice ve všech městech a trzích, aby se všichni Němci z ciziny přišlí ve třech dnech vystěhovali ze země; kdožby se dle toho nezachoval, aby byl trestán jako jiný lupič, zloděj neb výbojník. Rozkaz tento měl za následek rychlý útěk Němců, čímž teprv nastalo upokojení obecné.

V Praze slavilo se smíření dne 5. Ledna 1281 zvoněním na všecky zvony, jmenovitě i v kapitolním kostele sv. Víta, kterýž tehdáž otevřen jest biskupu a duchovenstvu. V postě, dne 8. Března, držel v něm biskup Tobiáš ponejprv za svého

1281 biskupského úřadu svěcení na kněžství, kteréž pro velký shon čekanců trvalo od rána až do večera. Druhý den potom dal biskup Tobiáš, jakožto na památku vysvěcení svého, dle obyčeje postaviti v kostele velikou svíci biskupskou, která vážila 220 liber vosku, ke cti svatých mučenníků Víta, Vácslava a Vojtěcha, sloužil slavnou mši, a vyčastoval kanovníky Pražské a jiné hosti v dostatku ryb rozličného druhu i vína a medu.

Přivezení Vácslava do země nestalo se však tak brzy, jak se dle umluvy očekávalo. Otto Brandenburský v ustanovený čas sv. Filipa a Jakuba vymlouval se po poslích a listech ku pánům českým, že pro zaneprázdnění těžkými věcmi nemohl přijíti a královice jim odevzdati, i žádal za odklad až do sv. Jana Křtitele toho roku. Panstvo, shromáždivši se na sněmu v klášteře sv. Klimenta v Praze, musilo na tom jakkoli nerádo přestati, učinilo však na ten čas nové důležité nálezy k uvedení země v řád a pokoj, z nichž nejvážnější byl, jímž zavázali se, kdožbykoli držel statky královské neb jiné zmocněním se jich po smrti krále Otakara, aby jich navrátil až do právního rozsouzení.

Ale zatím co následek bouře, ačkoli již upokojené, nastalo hroznější zlé, proti němuž nebylo žádné lidské pomoci. Poněvadž roku předešlého v obecném zmatku buď nebylo lze vzdělávati pole, buď byly ourody zkaženy; přišel nyní *hlad*, jakéhož nikdo v zemi nepamatoval. V letopisích toho času zachovaly se nám o něm zprávy přežalostivé, z nichž souditi se dá, že právě ve hlavním městě spůsobil nejstrašlivější výjevy. Nejprvé naplnila se Praha množstvím chudých lidí, dílem domácích, dílem ještě více příchozích odjinud, kteří z hladu žebrali po domích. Měšťané brzy nestačili dávati almužny; sousedů samých mnoho přicházelo na mizinu, tak že musili prodávati dražší věci své, neb dokonce o všecko přišedše přinuceni jsou dáti se na žebrotu. Zámožnější pro drahotu potrav propouštěli jen poněkud zbytečnou čeládku, a množili i tím počet lidu zápasícího s hladem. Žebráci začali brzy bráti lidem v domích hrnce od ohně a krásti dle příležitosti. Nyní

jsou jim ve městě domy zavřeny, a zvláště nedopouštěno žád- 1281
nému nikdež noclehu ze strachu před oloupením. Množství žebráků léhalo odtud přes noc na ulicích, obkládajíce se, když nastala krutá zima, hnojem, jenž ze chlívů koňských tehdáž vyhazován býval do ulic. Místo obyčejných potrav lidských pokoušeli se mnozí zahnati hlad travou neb senem; jiní jídali mrchy koňů, psů a jiného dobytka, ano odřezávali viselce ze šibenic a krmili se jich masem.

Ke hladu a mrazu přidružil se následkem bídného a nepřirozeného spůsobu života konečně *mor*, jenž zachvacoval hladové i syté bez rozdílu. Kněží nepostačovali k zaopatřování umírajících, ani hřbitovy Pražské k pochovávání mrtvých. Konšelé a starší měšťanstva Pražského dali k rychlejšímu odstranění nákazy z ulic a domů kopati šachty, do nichž házela se mrtvá těla napořád. Bylo jich osm, každá zhloubí tří láter a dlouhá i široká deset loket, tak že vešlo se do každé okolo tisíce mrtvých. Jedna byla u sv. Petra na Poříčí, do níž vhozeno jest dva tisíce těl: dvé u kostela sv. Lazara v nynější Spálené ulici, dvé u sv. Jana na Bojišti čili na Rybníčku, dvě pod Vyšehradem ve Psářích, jedna na Malé straně u sv. Jana v Oboře za zdí městskou. Několik lidí ustanovených k tomu, aby odnášeli mrtvé, sotva stačili pilnou prací od rána až do večera, aby odklidili všecky toho dne zemřelé; na Starém městě, jakožto lidnatějším, užívalo se vozů k nakládání těl.
Po šesti měsících, za kteréž byly šachty naplněny mrtvými, 1282
začalo se z jara roku 1282. když se země roztávala, pochovávati na písčitých ostrovích pod městem i také v polích přede zdmi městskými.

Bída všeobecná otupila cit lidský, tak že krevní přátelé neměli slitování nad přátely, se stejnou nouzí zápasíce, vůbec pak dály se zločiny jindy neslýchané a lidské přirozenosti se příčící. V některých krajinách nalezli se lidé, kteří jako dravá zvěř zabíjeli jiné a jedli jejich maso, ano vypravuje se i o matce, která zabila a snědla vlastní dítě, krmené na prsou.

V okolí Pražském ve vsi Oboře před samými zdmi městskými zabila jakás žena se synem svým dvanáctiletým otrhanou

1282 žebračku, jíž dala nocleh, aby se mohla zmocniti pěti kousků chleba, které měla v mošně. Ráno, právě u veliký pátek (27. Břez.), když syn vlekl zabité tělo za provaz, aby je hodil do šachty tu na blízce vykopané, poznaly ženské jakés do kostela jdoucí, když mu chtěly pomoci táhnouti, že je tělo zakrváceno; čímž vražda přišla na jevo. Pacholík, odevzdán rychtáři městskému, jest oběšen, matka však mezitím zachránila se útěkem.

Jiná žena, přilákavši čtyrletého pěkně ustrojeného chlapečka ukazováním jemu ovoce a lichotnými řečmi do svého příbytku, zabila jej, aby s něho mohla svléci oděv, jejž hned nesla na trh na prodej. Řezník jakýs, známý s otcem pacholete, jenž oděv poznal a tudy vraždě přišel na stopu, zabavil ji a vydal rychtáři, rychtář pak na šibenici.

O vdově jakés, která byla pohřbila brzy po sobě muže i všecky děti své krom jediné dcery, s níž živila se žebrotou, vypravovalo se, kterak když jednoho dne dcera později než ona, avšak bez almužny, vracela se večír domů a tloukla na dvéře, matka neotevřela jí, pravíc, aby poněvadž je více podobná mrtvé než živé, zůstala raději venku, neb žeby mohla v domě zemříti, a nebylob y kdoby ji teprv vynesl ku pohřbu. Matka však zemřela doma ještě té noci, a byla nazejtří vhozena do šachty; dcera pak prý přečkala ji dlouhý čas na živě. — O lékaři jakéms vypravovalo se, že držán za mrtvého vhozen byl do šachty, tam pak přišed trochu k sobě tři dni živil se hlodáním mrtvol lidských, až polou živ zase jest vytažen.

Teprv hojné žně roku 1282 učinily konec nevýslovné této bídě, před kterou mnozí obyvatelé Čech o něco šťastněji než domácím žebráním hledali útočiště vystěhováním se do cizích zemí na čas.

Dědic království českého nebyl mezi tím časem posavad navrácen do země, nýbrž přebýval vždy v cizině, trpě někdy nouzi v potravě i oděvu, podobně jako mnohý z jeho poddaných. Ačkoli peníze Ottovi Brandenburskému slíbené byly řádně vyplaceny, zpěčoval se markrabí i potom ještě vydati

jej, pod záminkami nám neznámými. Když lhůta prvé k tomu 1282
určená prošla, vypravili pánové čeští posly z prostředka svého k Ottovi do Brandenburka, aby naň opět doléhali. Tu jim otevřel Otto vlastní své mínění, pravě, že ho poručnictví v Čechách stálo mnoho útrat a škod; protož že Václava nepropustí, pokudby se mu nestala náhrada za ně. Když se poslové vrátili s tímto vyřízením, drželo panstvo české sněm (1282), na němž uzavřelo se učiniti s markrabím narovnání o žádost jeho, však jestližeby pachole, tak dlouho odloučené od svých, nalezeno bylo zdrávo a bez úrazu. Nyní přiveden jest Václav pod dostatečným zaručením do Čech, nejspíš od Otty samého. Velké svízele, ježto přestál v cizině, mořen všelijakým nedostatkem a zanedbáním, jevily se v slabosti jeho těla. Panstvo nicméně rozumělo velké důležitosti navrácení jeho v zem osiřelou, a dalo se v jednání s Ottou o škody a útraty. Toto jednání rozešlo se nicméně pro přehnané žádosti jeho. Královic jest tedy opět odvezen ze země, a jen po poslích začato jednání nové. Po delším čase byl výpadek, že sobě Otto dal zapsati nových 20000 hřiven stříbra, v nichž dáni jsou jemu v zástavu hradové a města Ronov, Žitava, Bezděz, Šarfenštein, Žandov, Děčín, Oustí a Most. Za to svolil konečně v propuštění Václava ze svého poručnictví, když jemu bez toho čas, na pět let vyměřený, již docházel.

Na sv. Štěpána roku 1282 (26 Pros.) viděna jest v Praze duha přepodivné krásy, která obloukem svým objala celé větší město, tak že jeden konec jeho stál vedlé zdí městských na polední straně od města, druhý pak na půlnoční straně právě nad řekou Vltavou. Krásný tento úkaz přírody vlil útěchu v srdce mnohých, ještě nedávno naplněná zármutkem největším. Bylť vykládán, zvláště od ženského pohlaví, Židovek prý i křesťanek, co nebeské znamení lepších časů zemi české
nastávajících. Opět dne 5. Dubna 1283 vykládali hvězdáři 1283
krásnou jasně zářící hvězdu, která se ukázala vedlé samého rohu měsíce, za znamení příchodu mladého krále, toužebně očekávaného.

1283 Dle smlouvy s Ottou propuštěn jest skutečně brzy potom z jeho moci. Dne 24. Května 1283 držán jest slavný vjezd jeho do Prahy. Páni a rytíři vyjeli jemu na několik mil naproti, jak se zdá, po silnici vedoucí od hradu Pražského do severozápadních Čech. Duchovenstvo s biskupem Tobiášem v čele, jak řeholníci, z Břevnova a Strahova, Dominikáni, Minorité a jiní, tak světské kněžstvo, totiž správcové všechněch kostelů Pražských, rovněž pak obyvatelstvo města dle rozličných řemesel a obojího pohlaví očekávalo krále v processí před branou hradu Pražského. Lid zpíval při vjezdu staroslavnou píseň „Hospodin pomiluj ny“, duchovenstvo „Advenisti desiderabilis“ a jiné církevní písně k tomu přiměřené. Obecná však radost lidu, vidoucího radostnou tvář mladého krále, jevila se dle chuti jednoho každého tanci a poskakováním, tleskáním rukou, veselým zpíváním písniček všelikého druhu a hudbou provozovanou bubny, píšťalami, houslemi, trubami.

4.

Panování krále Vácslava II.

(1283—1305.)

Král *Vácslav II* byl v čas usazení svého v panství teprv ve 12. roce svého věku; pročež nemohl vládnouti bez cizí pomoci. Okolnost tato nedala zemi české ještě ani po návratu jeho užiti hned dokonalého domácího míru a blaha, jaké se od něho očekávalo.

Matka jeho Kunigunda, která se v prvním čase po smrti Otakara darmo pokoušela o nabytí vlády ve jménu syna, byla potom za přebývání svého v Moravě vešla v poměr nedovolené lásky s jedním ze předních pánů, kteří se ujímali její věci, panem *Závišem* z Falkenšteina z rodu Vítkoviců. Pro obecné pohoršení, které to spůsobilo v panstvu českém, neodvážila se hned ke dvoru Vácslavovu, nýbrž hleděla jej napřed usmířiti sobě pokornými dopisy. Mladý král však, ne-

maje tehdáž pro outlost věku svého žádného ponětí o povaze 1283
provinění jejího, ze synovské lásky vypravil spěšné posly k matce, a zval ji k sobě co nejsnažněji. Kunigunda, přijevši do Prahy, dovedla brzy i milenci svému, s nímž měla tehdáž již syna, zjednati povolání ke dvoru královskému. Záviše, přistěhovav se z hradů svých v Moravě, na kterých se dotud skrývati musil pro záští jiného panstva, získal pomocí královny hned přední vplyv při dvoře na místě biskupa Tobiáše a jiných pánů, kteří v rozepři s Ottou Brandenburským dobyli sobě největších zásluh pro zem. Záviše, sám stav se nejvyšším hofmistrem královským, odstranil všecky sobě nemilé osoby ode dvora, a dopomohl přátelům a přívržencům svým z panstva ku předním úřadům zemským a službám při dvoře. Křivda, která se tím stala pánům odstrčeným, spůsobila již toho roku, ve kterém se Vácslav navrátil do země, rozstoupení panstva českého na dvě strany a válku mezi nimi, ve
které v měsíci Dubnu 1284 prostřednictvím krále Římského 1284
stalo se příměří, potom pak konečně jakési smíření dne 25. Května.

Záviše však hned po mírné umluvě vyžádal si na králi Vácslavovi, aby směl matku jeho Kunigundu veřejně vzíti za manželku. Svatba jejich slavena jest na začátku měsíce Června. Co nevlastní otec králův nabyl nyní Záviše ještě větší moci než prvé, vládl v dorozumění s Kunigundou ve jménu Vácslava, jehož bavil dětskými hrami, docela neobmezeně, a užíval postavení svého jednak k obohacení sebe a přátel svých na ujmu koruny, jednak ku pronásledování svých protivníků. Války mezi stranami šlechtickými vypukly z toho znova, a násilníci všelikého druhu užili příležitosti z nich ku provozování loupeží a jiných zmatků v zemi.

Jak obyčejně, ohlížela se strana slabší po pomoci v cizině. Protivníci Závišovi nalezli útočiště u krále Rudolfa, jemuž vetření se Záviše do rodiny královské, s rodem jeho spříbuzněné, z více příčin musilo býti proti mysli. Sestra Vácslavova Aneška byla tehdáž již odevzdána v manželství synu královu Rudolfovi. Nyní měla také Guta dcera Rudolfova odevzdána

1285 býti Vácslavovi. Vykonání svatby jejich slaveno jest dne
25. Ledna 1285 v Chebu, tehdáž říšském městě, kamž s Gutou
přijel král Rudolf, Vácslava pak provodila královna Kunigunda
i se Závišem, kterýžto ale nedůvěřuje králi Římskému zpé-
čoval se vjeti do města a přebýval venku mimo zdi městské.
Nepochybně o jeho poměr ke dvoru královskému a vládě
zemské přišlo k takové různici mezi oběma stranama, že král
Rudolf, ačkoli již po vykonané slavnosti společného lože, odjel
z Cheba i s dcerou svou, a Vácslav bez manželky sobě od-
dané navrátil se zase do Prahy. Ve válce v zemi pokračovalo
se, jak se zdá, s velkým důrazem a se štěstím na straně Zá-
višově, jehož soukromí nepřátelé byli zároveň odbojníky krá-
lovými. Během roku 1285 získal nepochybně důležitých ví-
1286 tězství v Čechách, roku 1286 vypravil se s králem Vácslavem
vojensky do Moravy, a přemohl i zde stranu odbojnou i škůdce
zemské, kteří se o ni opírali.

V čas válek těchto mezi panstvem bylo i město Pražské
divadlem mnohých rozepří v měšťanstvě, které nejspíš aspoň
dílem s oněmi souvisely, dílem byly následky staršího roz-
ptýlení stran ve městě, ježto se stalo za vládaření Otty Bran-
denburského. Měšťané byli jedni proti druhým zapsáni a za-
přisežení ve spolky, neb jinak nepřátelsky o sobě ukládali,
z čehož přicházelo ke krvavým bojům a páchání hrubých zlo-
činů ve městě. Král Vácslav, nepochybně dle rady Závišovy,
1287 zřídil dne 4. Září roku 1287 mimořádný *soud šesti přísežných*
Pražských, zvolených dle uradění s měšťanstvem, kterýž měl
trvati jeden rok, a všecky rozepře tohoto druhu mocně srov-
nati a upokojiti. Ku provedení tohoto úkolu opatřen jest
přísnou mocí trestní, a k usnadnění prací jeho zároveň vydán
zákaz nošení zbraně ve městě. Týmže šesti mužům uloženo
bylo také ustanoviti slušné ceny na potravy a jiné potřeby.

1285 Moc Závišova byla v čas nařízení tohoto předce mezitím
již podryta. Dne 9. Září 1285 byla zemřela manželka jeho
královna Kunigunda, čímž zbaven byl důležité záštity při králi.
1287 Vácslav s rostoucím věkem porozumíval vždy více nedůstoj-
nosti ano nebezpečnosti postavení svého vedlé tak mocného

rádce, a nachyloval proto ucho k radám protivníků jeho, jakkoli Záviše pilně snažil se, aby jim nedopustil přístupu k němu. 1287
Odloučení krále od manželky jeho, které posavad trvalo a přičítáno bylo Závišovi za vinu, spůsobilo vůbec obávání, aby království v nenadálé příhodě nezůstalo bez přirozeného dědice; pročež naléhalo se na krále vždy pilněji, aby se přičinil o vydání sobě Guty od otce jejího krále Rudolfa. Toto stalo se konečně, ale pod tajnou výminkou, aby Záviše vzdálen byl od dvora. Dne 4. Července 1287 byla Guta přivezena do Prahy: Záviše v krátce potom opustil královský dvůr, a odebral se na své rozsáhlé statky, s nimiž spojil dle poslední vůle Kunigundy i její jmění a poklady, ačkoli slušné měl k nim aspoň částečné právo i král Vácslav jakožto ku příslušenství koruny. O to a o držení některých jiných statků korunních vznikla brzy rozepře mezi králem a Závišem. Mohutný velmož hledal podpory ve spolcích s cizinou, jmenovitě s králem uherským a knížetem Vratislavským. Král Ladislav IV uherský dal mu sestru svou Jutu za manželku (1287), s kterou nyní skvostně přebýval na hradě svém Firstenberce při hranicích moravských. Spojení toto s mocí nedávno ještě Čechám nepřátelskou spůsobilo tím větší obávání a tudy nenávist proti němu.
Když mu Juta po roce porodila syna (1288), a Záviše zval 1288
krále Vácslava i zároveň krále uherského a Jindřicha IV kníže Vratislavské ku křtinám, kteréž se měly slaviti v místě neznámém blíž hranic moravských a uherských, pošlo z toho nařčení, jakoby obmýšlel provésti přitom úklady proti životu neb osobě královĕ.

Vácslav, uvěřiv nařčení tomuto, uzavřel předejíti nebezpečenství zajetím Záviše. Předsevzetí nedalo se jinak vyvésti nežli lstí. Král svěřil se jen málo osobám při dvoře svém, které držel za bezpečné sobě, protože posavad mnoho přívrženců Závišových zůstávalo ve službách dvorských. V teskností srdce učinil slib k matce boží o založení kláštera ke cti její, kdyžby z nebezpečenství šťastné byl vyveden. Závišovi dána jest od krále milostivá odpověď, kterouž slíbil ku křtinám přijeti, avšak žádal, aby on sám pro něj přijel na hrad Pražský

1288 a jeho s jiným panstvem provodil až k místu určenému. Záviše netušil úkladů sobě připravených. Přijev do hradu jen s malým komonstvem, přijat jest od mladého krále s přetvářenou laskavostí. Královna Guta však, jíž přivezl v dar skvostný závoj přeumělé práce, bála se na něj sáhnouti, aby nebyly v něm skryty nějaké čáry nebezpečné, a dala jej potom co zlé pokušení vhoditi do ohně. Když chtěl Záviše odcházeti, oznámeno jemu, že jest vězněm královým. „Ač jestliže chci," odpověděl pán, a sáhl k meči. Devět rytířů však k tomu ustanovených, aby jej zajali, odzbrojili jej po dlouhém zápase, a uvedli spoutaného do vězení. Nálezem panským odsouzen jest nyní všechněch hradů a statků, k nimž vedla právo koruna; když pak vydati jich nechtěl, chován jest stále co vězeň ve věži u hlavní brány hradu Pražského. Kratochvílí jeho v tomto vězení bylo skládání písní českých, které se dlouhý čas chvalně pamatovaly v lidu.

I zajmutí Záviše bylo novou příčinou ku prodloužení nepokojů v zemi české. Přátelé a služebníci jeho nepoddali se nálezu soudu zemského, a hájili hrady, ježto byly v držení jeho, při čemž dostala se jim skutečně pomoc vojenská z Uher a od knížete Vratislavského. Král Václav řídil se v čas nových těchto nesnází nejvíce radou tchána svého krále Rudolfa. V mě-
1289 síci Unoru roku 1289 přijal od něho na slavném sjezdu v Chebě obyčejným způsobem léno království českého. Rudolf dal mu tehdáž s sebou Arnolda biskupa Bamberského, aby při dvoře svém užíval jeho rady. Ale odpor přátel Závišových musil býti
1290 vždy nebezpečnější. Roku 1290 měli Rudolf a Václav opětný sjezd spolu v Erfurtě, kdež král Římský tehdáž sídlil. Zde umluveno jest vypravení od něho vojenské pomoci do Čech, kterou měl vésti syn jeho Rudolf, svat Václavův. Brzy po navrácení Václava a Guty, která s ním navštívila otce v Erfurtě, přijel i Rudolf mladší vojensky do Prahy, kdež přijat jest s velikými veselostmi u dvora. Uprostřed radovánek těchto roznemohl se však, a zemřel tudíž dne 10. Května 1290. Tělo jeho pohřbeno jest s velikým zarmutkem v kostele sv. Víta. Výprava však proti přátelům Závišovým neutrpěla tím dlou-

hého odkladu. V čele vojska královského táhl poboční bratr 1290
Václavův, Mikuláš kníže Opavské, od jednoho hradu ke druhému. Dle rady krále Rudolfa byl Záviše v zajetí vodín u vojště, a hroženo vůdcům posádek odpravením jeho, kdyžby se nevzdali dobrovolně. Více hradů jest dobyto tím spůsobem. Před Hlubokou však, kdež bratr Závišův Vítek pohrůžce této nechtěl dáti víry, sťat jest Záviše skutečně dne 24. Srpna 1290; a bouře byla potom brzy přemožena úplně.

V čas smrti Závišovy bylo králi Václavovi 19 let. Od této doby asi počínalo se samostatné jeho panování a rozvíjely se znamenité dary ducha jeho, v mládí cizí vinou zanedbané, od něho pak dle možnosti vzdělávané vlastní pílí.

Václav II byl jedním z nejslavnějších panovníků českých a z těch, kteří nejúčinlivěji pečovali o pravé blaho svých poddaných. Byltě „panovník míru",[24]) starostlivý o řádné vykonávání spravedlivosti a zachovávání zákonů. Prozřetelností jeho uvedeny jsou všecky předešlé rozbroje mezi panstvem v pokoj stálý, tak že od přemožení Záviše a přátelstva jeho žádné další stopy domácích různic nenacházíme. V časích pokojných v tomto ohledu byla ruka spravedlivosti tím samým mocnější ku přetrhování a kárání zločinů, k hubení loupežnických rot, ježto bývaly nejškodlivější neřestí oněch věků; pod ochranou její požívala orba potřebného poklidu, kvetl obchod a dařily se všecky jiné živnosti lidské. Důchody komory královské nacházely se ve skvělém stavu jako prvé za krále Otakara II. Krom dobrého hospodaření se statky korunními, k nemuž Otakar učinil základ, a stálého rozmnožování důchodů zakládáním a zvelebováním měst, přispělo k tomu zvláště také pilné provozování hornictví, upravené od Václava moudrými zákony, které potom dlouhým věkům sloužily za základ. Stříbrné doly Kutnohorské vydávaly za jeho času nejhojnější výtěžek. Z něho nabyl král prostředků k novému výbornému spořádání peněžnictví českého ražením proslulých grošů Pražských (1300). Úmysl králův, aby zemi české spů-

[24]) Chron. Aulae R. p. 117.

1290 sobil dobrodiní stálého psaného zákonu pro soudy zemské, za
1294 kterouž příčinou povolal do Prahy roku 1294 slavného právníka vlaského Gozzia de Urbeveteri, nedošel uskutečnění pro odpor panstva, jemuž Vácslav s opatrností shovíval; nelze však pochybovati, že aspoň částečné opravy při soudech zemských byly jím provedeny. Města, jmenovitě Pražská, obdržela, jak ještě promluvíme o tom doleji, dílem přímo od krále samého dílem pod ochranou jeho rozličná prospěsná zřízení, a těšila se vůbec ze zvláštní jeho péče. Prahu potkalo za panování jeho
1291 velké *neštěstí ohně,* který roku 1291 v noci 4. Dubna celé větší město obrátil v popel. Král udělil však měšťanům k úlevě svobodu od daní na více let, a spůsobil, že město brzy zase celé bylo obnoveno, ano jisté jest, že za požehnaných let jeho panování došlo také zase předešlého blahobytu.

Největší radost krále Vácslava záležela v konání skutků pobožnosti a protož ve zvelebování duchovenstva a ústavů církevních, tak že mnozí za jeho času, jimž se toho zdálo býti příliš, nazývali jej posměšně králem kněží a mnichů. Nejzalíbenějším dílem jeho v tomto ohledu bylo založení kláštera, jejž
1292 zaslíbil za šťastné přemožení Záviše. Věnoval jej řádu Cistercienskému, a zvolil pro něj místo v okolí Pražském ve Zbraslavi, kamž mnichové řádu toho uvedeni jsou konečně r. 1292. Štědrost jeho ku kněžstvu, jak domácímu tak přespolnímu, které z rozličných krajin světa přicházelo četné k jeho dvoru, byla neobmezená. Ale rovněž tak veliký byl vůbec lesk jeho dvora a shon světského panstva při něm z vlastních zemí i z ciziny, tak že, jak se zdá, převyšoval v tom ohledu i časy slavného otce jeho.

Tělesná povaha krále Vácslava byla od mládí slabá, nepochybně také následkem zlého nakládání s ním v cizině od nesvědomitého poručníka. Proto nebyl také osobně udatným bojovníkem. Nicméně však nestrachoval se válek ani vůbec zmužilých předsevzetí v poměrech svých k zahraničným sousedům. Čechy nabyly za panování jeho velkého rozšíření spojením více zemí sousedních v jednu říši, což tím více přičinilo k slávě dvoru a ku povznešení hlavního města českého.

Již roku 1289, nedlouho po zajetí Záviše, poddal se Kazimír kníže Opolské koruně české dobrovolně, aby nabyl pomoci proti bratrům svým, knížatům v Ratiboři, Bytomi a Těšíně, kteří následkem toho již po dvou létech (1291) byli přinuceni přijmouti země své též v léno od Vácslava. Okolo téhož času (1290) Vácslav vešel ve svazky přátelské s Boleslavem knížetem mazovským v Polsku, jemuž dal sestru svou Kunigundu za manželku, vzatou k tomu úmyslu z kláštera sv. Klary, v němž dotud přebývala. Po smrti knížete Krakovského čili malopolského Leška Černého (1289) a brzy potom i nástupce jeho Jindřicha IV Vratislavského (1290) povolán jest Vácslav od panstva oné země na knížetství, kteréž i šťastně opanoval (r. 1291). Sestra Kunigundy matky Vácslavovy, Gryfina vdova Leškova, která mnoho ke zvolení Vácslava přispěla, přestěhovala se do Prahy, a bydlila odtud při dvoře českém. Proti panství českému v Malopolsku zdvihl se Vladislav Lokietek kníže kujavské. Vácslav vytáhl proti němu z Prahy dne 11. Srpna 1292. Vojsko české dobylo Sieradze, hlavního sídla Vladislavova, útokem dne 28. Září toho roku, a Lokietek musil nyní i sám se zemí svou uznati vrchní panství krále českého.

1289 1291 1290 1291 1292

Rovněž tak mohutně počínal si Vácslav ve poměrech svých k říši německé. Tchán jeho, král Rudolf, zemřel dne 15. Července 1291. S pravým zármutkem konali Vácslav i manželka jeho Guta v Praze služby kostelní za jeho duši. Mezi Vácslavem však a nejstarším tehdáž synem Rudolfovým Albrechtem, kterýž se nyní ucházel o království Římské, byl velký hněv, k němuž příčinu zavdalo nedávno předtím uražení jakés osobní při sjezdu jich obou ve Znojmě na Moravě. Vácslav překazil následkem toho zvolení Albrechta, a dopomohl působením svým při ostatních kurfirstech hraběti Adolfovi Nassovskému na trůn německo-římský (1292). Ve vzbouření panstva rakouského proti Albrechtovi roku 1293 byl Vácslav dokonce žádán, aby se ujal vévodství rakouského, s něhož měl Albrecht býti sehnán. Tehdáž královna Guta, jakožto sestra Albrechtova, spůsobila smíření mezi manželem a bratrem. Albrecht přijel na znamení toho ještě téhož roku do Prahy,

1291 1292 1293

1293 a Václav brzy potom s manželkou svou do Vídně, jeden od druhého ctěni hlučnými radovánkami.

Tehdáž nastala právě léta nejhlubšího míru pro zemi českou jak doma tak zároveň i se všemi sousedy. Král Václav konal v ten čas veliké přípravy k svému *korunování*, které se při nastoupení jeho v panství nestalo. Slavnost tato, před-
1297 sevzatá konečně v Praze dne 2. Června 1297 u přítomnosti mnohých knížat německých a polských, mezi nimiž i Albrechta vévody rakouského, mnoha biskupů i jiných vysokých důstojníků duchovních a nesčíslného počtu panstva a rytířstva jak domácího tak cizího, vyznamenávala se leskem a hlučností skoro přede všemi podobnými slavnostmi v celém středověku. Zároveň s Václavem přijala i manželka jeho Guta korunu a druhé znaky důstojenství královského v kostele sv. Víta. Druhý den po korunování (3. Čv.) předsevzal Václav se vznešenými hostmi svými položení základního kamene ku kostelu při oblíbeném klášteře svém ve Zbraslavi.

Pohříchu obrátila se veselost této slavnosti již v málo dnech potom v nejhlubší zármutek smrtí milované manželky Václavovy dne 18. Června. Z desíti dítek, které jemu porodila v desíti létech, bylo šest zemřelo před matkou. Rok před
1296 slavností touto (1296. 17. Května) byla zemřela v Praze také Aneška sestra Václavova, ovdovělá po Rudolfovi bratru Albrechta rakouského, která nějaký čas po smrti svého manžela přivezena byla ze Šváb ke dvoru bratrovu. Tělo její pochováno jest v Praze v kostele sv. Františka.

1298 Obnovené přátelství mezi Václavem a Albrechtem obrátilo se ostatně v čas korunování Václavova konečně v branný spolek proti králi Adolfovi ve spojení s mnohými jinými knížaty německými. Pomocí českou Albrecht přemohl Adolfa v bitvě u Gellenheima dne 2. Července 1298, po které stal se jednosvorným zvolením od kurfirstu králem německým. Václav získal co odměnu za pomoci učiněné nejprvé Adolfovi a nyní Albrechtovi město Cheb, markrabství mišenské a některé menší částky říše německé.

Ještě většího rozšíření dosáhlo pak panství jeho brzy potom na východě. Po smrti Přemysla velkopolského, který brzy po opanování Malopolska od Vácslava obnovil název království polského, přišlo do Prahy poselstvo pánů jeho země (1300), kteréž králi Vácslavovi podávalo dědictví po něm spolu s rukou jediné dcery jeho Reyčky. Vácslav přijav obojí podání toto, vypravil se opět vojensky do Polska ku přemožení jiných, ježto se hlásili k trůnu, a dosáhl ve Hnězdně korunování na království (1300, Srp.). Reyčka, chována dotud na dvoře Brandenburském, přivezena jest ještě téhož roku v čestném průvodu do Prahy, a odevzdána péči tety své Gryfiny. Vácslav vykonal svatbu s ní teprv ve třetím roce potom dne 26. Kv. 1303, a nazval ji novým jménem Alžbětou.

1300 (margin, line 1); 1303 (margin, "konal svatbu")

Mezitím sotva rok po nabytí koruny polské přijeli do Prahy také poslové království uherského, tehdáž osiřelého, a žádali krále Vácslava, aby přijal jejich korunu (1301. Čvc.). K návrhu Vácslavovu zvolili syna jeho Vácslava III za krále, kterýž uveden vojensky do Uher, korunován jest již 26. Srpna toho roku v Bělehradě královském, a nabyl panství nad celou zemí přes usilování papeže Bonifacia VIII, aby usazen byl Karel Robert, královic Neapolský. 1301

Rychlé a velikánské toto rozšíření moci české vzbudilo však krom rozepře s dvorem papežským na novo zase i záští krále Albrechta. Hrozící spolek mezi papežem a králem Římským měl brzy za následek především zmožení se strany Karla Roberta v Uhřích. Hrdé žádosti Albrechtovy, kladené králi českému pod jménem domnělých práv císařských, ježto Vácslav II zamítnul, měly za následek vyhlášení války říšské proti Čechám. Vácslav, nemoha odolati na všech stranách, vytáhl nejprvé v měsíci Červnu roku 1304 do Uher, vytrhnul syna svého z nebezpečenství od protivníků jeho, a přivedl jej s korunou i s ostatními královskými klenoty uherskými nazpět do Prahy (v Srpnu). Nyní vytáhla vojenská moc říše německé i království uherského, kteréž Karel Robert opanoval, ve spolku do pole proti Čechám, podobně jako někdy za Rudolfa Habsburského proti Otakarovi. Ale Vácslav řídil obranu země své 1304

1304 mohutně, podporován jsa jednosvorným spolupůsobením všechněch stavů, mezi nimiž nebylo tentokrát odbojníků. Albrecht vtrhnul s velkou mocí až do středu země, a oblehl Kutnouhoru, po jejíchž pokladech dychtil nejvíce (18. Října). Zde kladli mu však statečný odpor hrdinové z panstva českého Jindřich z Lipé a Jan ze Stráže i měšťané němečtí jednostejně. Po zbytečném maření času musil před vojskem českým, zatím k němu se blížícím, odtáhnouti ze země s nepořízením a se ztrátou.

1305 K roku příštímu chystal se útok se strany české na země Albrechtovy. Ale mezi přípravami k němu rozmáhala se ve Vácslavovi nemoc, která začátek vzala již na výpravě jeho uherské. Po šesti měsících učinila konec jeho životu roku 1305 dne 21. Června.

ODDÍL II.

Stav Prahy ve 13. a v první polovici 14. století.

1.

Místopis Pražský za krále Vácslava II.

Po smrti krále Vácslava II nastalo několik let plných zmatků a strastí v zemi české, potom pak následovalo panování krále Jana, za něhož nebyl stav země o mnoho utěšenější: pročež za celého tohoto dlouhého času nestalo se mnoho k novému zvelebení hlavního města českého.

Uchopujeme se proto této chvíle k ohlédnutí se dílem nazpět a k vyobrazení sobě Prahy jak dle místopisných poměrů tak dle společenského stavu obyvatelstva za času posledních Přemysloviců. V ohledu místopisném vmyslíme se hlavně v poslední léta krále Vácslava II jakožto v určitou dobu; při vypsání však poměrů společenských vezmeme hned zároveň také ohled na celý čas potomní až do smrti krále Jana.

a) Staré město Pražské.

Od času obezdění hlavní části někdejšího podhradí Pražského na pravé straně Vltavy obrací povstalé tím *Staré* čili *větší město Pražské* (antiqua civitas, major civitas, alte stat, grosse, grössere stat) pozornost naši přede vším jiným na sebe, jakožto vlastní střed živobytí městského. [25])

[25]) Název *major civitas* je častější; nicméně však již *Continuator Cosmae* (p. 462) užívá při roce 1282 názvu *civitas antiqua;* a v listině kláštera Strahovského r. 1273 dané od papeže Řehoře X čte se: ecclesia S. Nicolai in Antiqua Praga.

Hradby od krále Václava I vystavené táhly se okolo Starého města dle celého nynějšího rozhraní mezi ním a Novým městem, začínajíc dole blíž řeky Vltavy proti kostelu sv. Klimenta na Poříčí, dle nynějšího Josefského plácku, dle Příkopa a Nových Alejí až zase blízko řeky. Odtud šly dle Vltavy až ke mlýnům blíž kamenného mostu Juditina, však tak že mezi zdmi a řekou zůstávala značná mezera asi od zadní strany domů nynější ulice Poštovské. Mlýny u mostu jdoucí až do řeky přetrhovaly zeď, a rovněž tak nahražoval ji s půlnoční strany mostu špitál křížovnický vystavený s nimi skoro v stejném čase (1252, 1253). Doleji však od špitálu vybývalo zase prázdné místo mezi hradbami a řekou dle Židovského města až za kostel a klášter sv. Františka. Blíž sv. Valentina prodávalo se na tomto prázdném místě, tedy na nynějším Reydišti dříví,[26]) i až do roku 1339 býval tudíž skládán také hnůj z města.[27]) O něco dále odtud byly břehy tehdáž kopcovaté, a teprv ve mnohem pozdějších časích změnily svou podobu.

Opevnění Starého města záleželo po celé čáře obrácené ven k nynějšímu Novému městu ze dvojí zdi a dvou příkopů, mimo které ještě šla kolem strouha, kterou tekla dešťová voda, od Vltavy až zase k Vltavě.[28]) Na stranách obrácených k Vltavě byla nepochybně jen jednoduchá zeď. Nade zdmi pak vznášely se vůkol vysoké věže, zvláště při branách; a též mnohé vyšší domy stojící vedlé zdí městských byly zřízeny k silnější obraně.[29])

[26]) Dle listiny v archivu městském.

[27]) *Lib. vetust. privil.* p. 41.

[28]) O tom listina Karla IV r. 1347 daná Staroměstským z příčiny založení Nového města: „und in denselben *greben* und *forgreben* bis an die *flutrinne*, als das regenwasser fleusset und geet zu ringe umb ir stat von der Multa bis an die Multa.“

[29]) Quia Praga cum muris, excelsis *turribus* et fossatis ac *elevatis domibus* fortiter civitas est munita, quod ipsa, concordantibus incolis, reputatur inexpugnabilis. *Chron. Aulae Regiae* u Dobnera Mon. V. p. 261. V nejstarši knize Staroměstské od roku 1310 jmenuje se při témž roce z věži Staroměstských výslovně: *turris in acie S. Fran-*

Do Starého města vedlo, pokud nám známo, *třináct bran* (portae, valvae) neb menších forten. Čtyry z nich nacházely se velmi blízko sebe v části zdí městských od dolejší Vltavy až k nynější Prašné věži, tak že při každé ulici, ježto vedly odtud na Poříčí, zanechán byl průchod branou. Jmenuje se totiž:

1. brána blíž kostela sv. Františka nejblíže Vltavy (porta circa S. Franciscum);

2. brána na konci Dlouhé třídy (porta in longa platea);

3. brána sv. Benedikta blíž kostela toho jména na konci nynější ulice Kralodvorské (valva Sancti Benedicti);

4. branka malá v místech nynější Prašné věže, vedlé domu řečeného odtud u Věže, pročež nacházíme ji r. 1310 jmenovati branou Mikuláše od Věže (porta Nicolai de Turri, porta domui Nicolai de Turri annexa). Ve větším vzdálí odtud následovala při Novém městě u sv. Havla:

5. brána Svatohavelská (porta S. Galli) čili brána Nového tržiště (porta Novi fori) na nynějším tak zvaném Mostku;

6. branka čili fortna na konci nynější ulice Perlové;

7. brána sv. Martina (porta S. Martini) čili jinak brána Zderazská (porta Zderaziensis) na nynějším Peršteině;

8. brána u sv. Štěpána na nynějším plácku Štěpánském. U všech těchto bran nacházely se mosty přes příkopy městské, od čehož právě doposud se zachoval název Mostku u někdejší brány Svatohavelské;[30])

9. branka vedoucí blíž kostela sv. Ondřeje, v nynější uličce Převozní, vedoucí k řece;

10. branka podobná blíž kostela sv. Jana na Zábradlí, tedy při nejdolejší části Poštovské ulice, vedoucí též k řece;

cisci snad u samé Vltavy proti Poříčí, a *magna turris circa S. Stephanum* u Štěpánského plácku v Aleji, potom při roce 1312 *turris in longa platea*.

[30]) Nejstarší zmínka o těchto mostech přes příkop nachází se v počtu z přijatých pokut roku 1324 (v nejstarší knize Starom. f. 26), kdež uvodí se vydání „ze vier toern der stat uf die brucken IIII schock, ye auf die bruck I schock“.

11. brána mostská skrz věž při mostě vedlé Křížovníků, vystavenou nejspíš zároveň se zdmi městskými na této straně roku 1253;

12. brána blíž kostela sv. Valentina, vedoucí na nynější Reydiště u Vltavy;

13. branka k řece za Židy (vedlé č. 208).[31])

[31]) O žádné z těchto bran Staroměstských nezachovala se nám výslovná zmínka ze 13. století. Ale v nejstarší knize Staroměstské jmenují se hned při roce 1310 porta *circa S. Franciscum*, porta *in longa platea*, porta *S. Benedicti*, porta *Nicolai de Turri* (o které též při roce 1310 mluví kronika Zbraslavská na str. 243, 262, též Beneš z Weitmile p. 221, který ji nazývá *portam ibi exiguam*), porta *Novi fori*, porta *Sancti Martini*, porta *circa hospitale*, kterou se nejspíš rozumí brána mostská, a *portula inter Judaeos*. Není žádné příčiny pochybovati, žeby se těchto 8 bran nebylo i o několik let dříve, za panování Václava II, nacházelo v těch samých místech. O bráně *sv. Valentina* nachází se první zmínka v listině r. 1339, o bráně u *sv. Ondřeje* v *Summa Gerhardi* v rukopise bibliotheky university Pražské (sig. Latin. IV. C. 23) asi z téhož času (pag. 138), o bráně u *sv. Jana* na Zábradlí ponejprv při roce 1361 v knize Staroměstské od roku 1351 (fol. 204), o ostatních teprvé v 15. století v městských knihách, a sice o *fortně* na konci Perlové ulice r. 1414, a o bráně u *sv. Štěpána* r. 1456. — O *věži mostské* na Starém městě máme nejstarší zprávy od roku 1319, kdež kronista Zbraslavský mluví o „turres in utraque parte pontis“ (str. 373), v knize Staroměstské od r. 1310 při roce 1320, kdež se jmenuje „custos turris in ponte circa hospitale“, a v listinách z let 1330 a 1335, kdež se mluví o vězení „uf dem turm bey dem spital uf der bruken“. Polohu brány *sv. Benedikta*, o níž by třeba mohla býti pochybnost, nebyla-li totožná s branou na konci Dlouhé třídy, určuje blíže listina bibliotheky universitní v Praze r. 1332, kdež se praví: domum nostram sitam ex opposito contra ecclesiam seu prope portam S. Benedicti in civitate Pragensi, quae quondam a longis temporibus retroactis erat domini Pytrolfi viri nobilis; což hodí se jen k ulici Kralodvorské. Název brány na Novém tržišti *porta S. Galli* nachází se ponejprv u Beneše z Weitmile při roce 1347 (Script. rer. Boh. Tom. II. p. 344), kdež zároveň vysvítá poloha, poněvadž se praví, že před touto branou založil Karel IV klášter Karmelitánů (nyní Františkánů) u matky boží Sněžné. Brána sv. Martina nazývá se *Zderazskou* ponejprv ve knize konsistoře Pražské od r. 1393 při roce 1398 (fol. 218): „valvae Zderaziensi, per quam transitur versus monasterium Zderaziense et Wyšehradense.“ Poloha *branky za Židy* vysvítá z více zmínek ve knihách Staroměstských z 15. století. — Zmínky o branách u sv. Jana na Zábradlí a u sv. Valentina jsou tak jako o této za Židy zároveň

Nelze však pochybovati, že i mezi touto brankou za svatým Františkem byly ještě dvě nebo tři fortny na východech ze hlavnějších ulic v těch stranách k řece Vltavě, ač se o nich zmínky nenalézají.

V čas obezdění Starého města za krále Václava I byl objem někdejšího podhradí Pražského na této straně Vltavy, dle všeho soudíc, již na všech stranách tak daleko rozšířen, jak potom položena jest zeď městská. Bylot za krále Václava samého vnitř té ohrady založeno nové město Svatohavelské, a krátce předtím svědčí založení kláštera sv. Jakuba a kommendy rytířů německých u sv. Benedikta o rozšíření města v straně za Týnem. Založením dvojího kláštera sv. Františka téhož času přibylo rozsáhlosti na půlnoční straně blíž břehu Vltavy, kdež dotud musilo vždy vybývati více prázdných míst než na břehu po straně západní. Valným přibýváním německého obyvatelstva do Prahy toho času zatěsnávalo se město nepochybně také uvnitř rychleji než předtím stavěním nových domů ve prostranstvích dotud prázdnějších a zužováním tudy ulic a náměstí. Nemáme o tom z toho času ovšem žádných zpráv podrobných. Ale když od počátku druhé polovice 14. sto-

proto zajímavé, že z nich viděti jest, kudy šly zdi městské u Vltavy, o nichž jsou zprávy jen velmi vzácné. O bráně u sv. Jana na Zábradlí čteme totiž ve knize Staroměstské od r. 1404 při roce 1412 (fol. 314): prope S. Johannem in Vado, penes portam, per quam transitur ad aquam Multawiae; o bráně u sv. Valentina v listině již zmíněné r. 1339: „per aquam Wultawae de loco domus hospitalis Pragensis usque ultra portam, ubi situm esse videtur S. Valentini (sic.)", a dále o témž místě: „quod eundem locum de muro civitatis usque ad praedictam aquam praecludere et praecingere possitis". O směru zdí městských vedle Poštovské ulice nedaleko Vltavy svědčí také dvě místa v listinách o domu kláštera Ostrovského, později Zbraslavského, při kostele sv. Ondřeje v též ulici, a sice v listině r. 1288: „domum in area nostra (monasterii de Insula) seu super fundum nostrum circa muros Pragensis civitatis, contiguam ecclesiae S. Andreae", a v listině r. 1356: „aream quandam, et in ipsa area brasiatorium ... ex opposito curiae dominorum praedictorum abbatis et conventus .. versus murum et fluvium Multaviam"; konečně místo v *Summa Gerhardi* pag. 138 již výše dotčené, kteréž zní: in tertia parte stubae balnearis in ripa fluvii Vultauae, exeundo portam apud ecclesiam S. Andreae propiorem, sitae.

letí, jak bude ukázáno v knize třetí tohoto díla, spatřujeme celé spletení ulic a uliček Staroměstských již dokonané, žádné pak okolnosti nejsou, pro které bychom mysliti mohli, že v tom předcházely jaké větší změny během první polovice téhož století, musíme sobě představovati, že za krále Václava II, ano jistě i delší čas předtím vyhlíželo skoro všecko již tak jako tehdy. Nicméně nemíníme na tomto místě podati úplnějšího obrazu, než který se dá sestaviti ze sporých zpráv předcházejících rok 1348, a to pokud nevychází z nich samých na jevo, že to neb ono změnilo se teprv po čase krále Václava II.

Hlavní veřejné náměstí, to jest nynější rynk Staroměstský, nazývalo se od času založení nového města Svatohavelského *starým tržištěm* (forum antiquum, také placza civitatis).[32] Na něm držívaly se nejen obyčejné trhy týdenní, nýbrž nacházely se i krámy všelikého druhu nejčetněji. Krámy kupecké čili kramářské (institae) připomínají se na tržišti tomto již roku 1301,[33] a nedaleko od nich aspoň již před rokem 1327 dřevěné *kotce soukennické* (huttae ligneae pannicidarum). Tyto stály na východní straně od nárožního domu, který nyní jest radnicí Staroměstskou, tehdáž pak ještě byl domem soukromým, a náležel za krále Václava II měšťanu Frankovi z Louže (Franconi de Lacu), kterýž jej roku 1301 prodal bratřím Eberlinovi, Konrádovi a Jindřichovi od Kamene (de Lapide).[34]

Dům tento nazývá se postaveným *v prostředku tržiště* (in medio fori); z čehož se dá souditi, že tržiště někdy bývalo větší a zouženo jest teprv později vystavením domů v „prostředku tomto, mezi nynějším velkým a malým náměstím i okolními ulicemi. Kupecké krámy výše zmíněné nacházely se od starodávna při těchto domích v prostředku trhu.

[32]) Název *antiquum forum* čte se nejprvé v *Summa Gerhardi* p. 150: poněvadž ale *novum forum* zmiňuje se mnohem dříve, musil i onen název býti starší.

[33]) V listině zachované v *Liber vetustissimus privilegiorum* civitatis Pragensis.

[34]) Na tento prodej vztahuje se listina r. 1301 dotčená v notě právě předcházející. Krámy soukenné popisují se v listině r. 1327 v *Liber vetustissimus,* s kterou sluší srovnati jinou r. 1338 tamže.

Část náměstí od domů těchto v stranu k nynější ulici Sirkové nazývala se tehdáž *trhem tandléřským* (tandelmarkt).[35])

Jak v době otevřeného podhradí Pražského, vykonávaly se i nyní popravy a jiné tělesné tresty na zločincích v prostředku tržiště tohoto u sloupu tam postaveného.[36])

V koutě za severozápadním úhlem starého trhu stál farní kostel *sv. Mikuláše* (nyní zrušený), hlavní tehdáž kostel měšťanstva Pražského, jakž se dá souditi z toho, že se v něm skládaly přísahy[37]) podobně jako za starších časů obce německé v kostele sv. Petra na Poříčí. Z okolnosti této dá se s některou podobností také souditi, že snad založen byl právě od měšťanstva v čas, když se kostel sv. Petra dostal z rukou obce německé rytířům německým, tedy asi za Přemysla I. Výslovná zmínka nejstarší o něm jest od roku 1273.[38]) Možná že v čas založení jeho nebylo ještě domů v prostředku tržiště, tak že obrácen byl prvotně do náměstí. Malé místo, které potom zanecháno bylo mezi ním a domy těmito, nazývalo se *trhem kurným* (forum pullorum).[39])

Odtud vedla ulice k bráně sv. Valentina, nyní Kaprová, která se tehdáž nazývala *Svatovalentinskou* (platea S. Valentini, sant Valentinigasse)[40]) a s ní souběžná *ostrožnická* (platea calcariatorum), nyní platnéřská.[41]) U konce oné ulice nacházel se farní *kostel sv. Valentina,* jejž roku 1253 šlechtici Dobrohost, Albrecht a Držek darovali novému řádu křížovnickému spolu s městišti blízkými,[42]) to jest nejspíš později tak zvaným dvorcem u sv. Valentina (curiola apud S. Valentinum),

[35]) Vysvítá to z popisů krámů soukenných u nynější radnice, v němž jmenuje se do nich „introitus de foro dicto vulgariter Tendelmarcht, hostium, quod est in foro Tendelmarch".

[36]) Statua in medio foro sita, in qua malefacientes puniri consueverunt, stojí v listině r. 1301 právě zmíněné.

[37]) Dle listiny r. 1296 v knize Staroměstské od r. 1310.

[38]) *Cosmae Cont.* 418.

[39]) Ponejprv při roce 1334 v kronice Zbraslavské p. 469.

[40]) Roku 1333 v nejstarší knize Staroměstské fol. 58; roku 1346 v *Liber vetust. privil. civit. Prag.* pag. 18. *Summa Gerh.* 108.

[41]) Roku 1332 v listině Bočkově.

[42]) U *Erbena* 610.

na jehož místě teprv snad po tomto darování vystaveno jest více domů měšťanských. Na břehu za ulicí ostrožnickou zdvihal se již *špitál Křížovníků* téhož řádu vedlé samého mostu na městišti, které darovala k tomu vdova po jiném šlechtici Hroznatovi se syny svými, Vilémem a Benešem.[43]) V samé ulici ostrožnické stál farní kostel *sv. Martina menšího* v místech nynějšího Klementina, a od něho blíže k mostu klášter Dominikánů u *sv. Klimenta.* O výstavnosti jeho dá se poněkud souditi z toho, že se v něm roku 1281 držel sněm, o kterém učiněna jest zmínka při vypravování příběhů onoho času.

Jdouc od mostu nahoru podél řeky a zdi městské nynější ulicí poštovskou, přišlo se okolo tří farních kostelů starodávných; z nichž první byl *sv. Jana na zábradlí* (S. Johannis in vado), který se ponejprv připomíná roku 1320: druhý *sv. Ondřeje* na městišti náležejícím klášteru Ostrovskému. třetí *sv. Kříže menšího.* Při kostele sv. Ondřeje byl dům, jejž sobě na půdě téhož kláštera Ostrovského snad někdy za posledních let krále Přemysla Otakara II vystavil Petr probošt Vyšehradský, od něhož dostal se roku 1288 prodejem klášteru Milevskému, od tohoto pak později klášteru Zbraslavskému, dle kterého nazývá se podnes *dvorem Zbraslavským* (č. 287).[44]) Níž téhož kostela nazývala se část nynejší ulice poštovské aneb snad vlastně jakýsi někdejší panský dvur v ní *Boršovem.*[45]) Nedaleko odtud, hloub do vnitř města, stál na místě nynějšího dvoru sv. Anny kostel *sv. Vavřince* s kommendou Templářů, a na nynějším Betlemském náměstí nejspíše již tehdáž také kostel *sv. Filippa a Jakuba* (č. 252 a vedlé), který se od začátku druhé polovice 14. století připomíná co farní. Dva farní kostely *sv. Martina ve zdi* a *sv. Štěpána ve zdi*, blíž bran dle nich nazvaných, vyznačovaly polední stranu města, stojíce na samém kraji nad příkopem městským. Poslednější z nich připomíná se ponejprv roku 1310.

[43]) *Tamže.*

[44]) Viz o něco výše v notách 26, 32.

[45]) Nejprvé v listině bibliotheky univ. Pražské od r. 1323.

Od brány Svatomartinské šlo se k starému tržišti mimo kostel kollegiatný *sv. Jiljí*, založený tuším někdy za krále Václava I. Připomínáť se co takový ponejprv roku 1238; však teprv později vystaven jest v nynějším větším rozměru; za času krále Václava II jmenovité stavělo se o novém choru 1293).[46]) Domy některé v té ulici od kostela sv. Jiljí k tržišti starému (in platea sicut iter a foro versus ecclesiam S. Egidii) připomínají se roku 1288.[47]) V jinou stranu odtud, k ulici ostrožnické výše zmíněné, nacházelo se místo řečené *na Louži* (in Lacu),[48]) nynější náměstí Marianské, kdež ponejprv roku 1332 zmínka se děje o kostele *matky boží* na Louži.[49]) Blíž něho byl na nynějším náměstí Linhartském panský dvůr s kostelem *sv. Linharta* (vedlé č. 128), který se jmenuje ponejprv v listině roku 1298, jakožto již dávno (a multis retroactis temporibus) stávající. Dle pana Jaroše z Fuchsberka, purkrabí Loketského v časích krále Přemysla Otakara II. nazýván jest i později dlouho *dvorem Jarošovým*. Již roku 1298 připomínají se v něm *krámy uzdářské* (institae frenificum), poplatné jeho držitelům. Nejblíže části starého tržiště, která se nazývala trhem tandléřským, stál farní kostel *sv. Michala*, o němž jest první zmínka roku 1311.

Asi nynějším Plataizem (č. 416), blíž kostela sv. Martina ve zdi a tudy také starodávného oujezdu sv. Martina někdy tak zvaného, začínala se hlavní řada domů, která náležela k novému městu Svatohavelskému. Názvu tohoto přestalo se brzy užívati; celé pak podlouhlé velké prostranství od nynějšího uhelného trhu až na konec nynějšího trhu ovocného, dílem domy nového toho města, dílem staršími obejmuté, nazývalo se již od druhé polovice 13. století *novým tržištěm* neb

[46]) Testamentum Johannis presbyteri, rectoris eccl. S. Egidii, in libro proclamationum IV. v deskách manských.

[47]) V listině Pelzlově r. 1288.

[48]) Franco de *Lacu* jmenuje se roku 1301: viz o něco výše na str. 221; domus sita *in Lacu* v *Summa Gerh.* p. 87.

[49]) V listině kláštera Břevnovského, nalezené od Bočka.

trhem Svatohavelským (forum novum, forum S. Galli).[50]) Uprostřed něho stál hned od založení tohoto nového města toliko farní *kostel sv. Havla*, potom pak při jeho hřbitově škola, vystavená za času krále Přemysla Otakara II. Některý čas, neznámo jak dlouho, přebýval tudíž někde na blízku sbor čili konvent tak zvaných Magdalenitek, o němž máme jedinou zmínku roku 1282.[51])

Z ulic, které spojovaly nové tržiště se starým, měla *ulice železná* (platea ferratorum) toto jméno své nejspíše již ve 13. století, a tak též *ulice caletná* čili celetná (platea celtenariorum, czaltnergas), která se připomíná již ve pamětech před rokem 1348.[52]) Při vchodu do této ulice ze starého tržiště stál po levé straně na místě někdejšího špitálu před Týnem dům náležející kapitule Vyšehradské z darování jí téhož špitálu od knížete Soběslava I, který sloužil za obydlí správcům kostela Týnského, od kapituly dosazovaným, tak jak jest i nyní farou Týnskou (č. 601). Farní kostel *panny Marie před Týnem*, který s tímto domem souvisel, nazýván byl ještě i toho času někdy špitálským.[53]) Blíž zadního konce ulice caletné dosahovalo k ní s levé strany skupení domů neboli snad tehdáž ještě jen jeden dvůr jakýsi, který se již roku 1267 nazývá *Templ*, nejspíš od Templářů, že snad náležel ku kommendě jejich Pražské. Ještě blíž brány městské na konci ulice nedaleko odtud stál v části nynějšího Králova dvoru *dům Mikuláše od Věže* výše vzpomenutý, a s ním dotýkal se na místě téhož nynějšího stavení vzadu rovněž velký dům, jehož průčelí bylo v ulici, která vedla k bráně sv. Benedikta. Dům tento náležel někdy za času krále Václava I. neb aspoň Přemysla Otakara II

[50]) Ponejprv zmiňuje se *novum forum* v kronice Zbraslavské při roce 1297 p. 124; český název *nové tržišče* nalézá se u *Dalemila* 169.

[51]) Priorissa et conventus Magdalenitarum apud S. Gallum juxta civitatem Pragensem, praví se několikkrát po sobě v této listině (v bibliothece univ. Pražské), kdež toto *juxta* patrně jest ještě upomínka na zvláštní Nové město *vedlé* vlastního města Pražského.

[52]) V rukopise archivu Třeboňského C. N. 2 pag. 32 okolo let 1338 až 1344. *Summa Gerh.* 75, 88, 106 okolo téhož času.

[53]) Ecclesia S. Mariae dicta *de hospitali*, ecclesia S. Mariae *hospitalis* v listinách kapituly Vyšehradské z let 1274, 1279 a jiných více.

(1235—1258) *Pitrolfovi podkomoří* královskému; po něm dostal se řádu rytířů německých, jejichž kommenda při farním kostele *sv. Benedikta* nacházala se na protější straně té samé ulice s rozsáhlými místnostmi. Nedaleko od ní s jedné strany a od *Týna*, dvoru kupeckého, s druhé strany zaujímaly rovněž velké prostranství místnosti kláštera *sv. Jakuba* menších bratří. Kostel při něm, tehdáž ještě malý, byl dostaven již za krále Vácslava I roku 1244.[54]) V refektáři tamějším, nepochybně velmi prostranném, slaveny bývaly ve 14. století hody při korunováních, drženo několik sněmů, a vykonány některé jiné slavnosti.

Dlouhá třída (longa platea), tehdáž jedna z nejhlavnějších ulic Pražských, jakožto na staré cestě z prostředka města, z tržiště totiž až ke bráně městské na straně východní a hned dále prostředkem starodávného Poříčí připomíná se pod tím jménem ponejprv roku 1310;[55]) nedaleko pak od ní nazývá se nynější Kozí plácek *trhem uhelným* (forum carbonum).[56]) V celé té části města, od Dlouhé třídy, od starého tržiště i od Židů čili *ulice židovské* (vicus Judaeorum) až k řece Vltavě na straně půlnoční nebylo do času krále Vácslava I jiného farního kostela, než *sv. Haštala*, o němž jest první zmínka roku 1234, s rozdílem velmi patrným od jiných, zvláště západních částí města, kdež takořka od ulice k ulici přicházelo se z jedné farní osady do druhé. Za krále Vácslava však založen jest na půlnočním kraji města za sv. Haštalem, jak již vypravováno, dvojí klášter *sv. Františka*, jeptišek sv. Klary totiž a menších bratří řádu přísnějšího, od sestry jeho, kněžny Anešky. Bylo to tehdáž vůbec nejslavnější a nejnádhernější založení duchovní na Starém městě, ku kterému za delší čas nejvíce se chýlila přízeň rodu královského. Zde zvolil sobě hrob král Vácslav I, zde pochována jest zakladatelkyně, abatyše Aneška, která zemřela v čas velkých strastí v zemi za poručnictví Otty Brandenburského roku 1282; nedlouho potom též královna

[54]) *Cosmae Cont.* 371.
[55]) V nejstarší knize Staroměstské fol. 234. *Summa Gerh.* 81.
[56]) Připomíná se nejprvé v *Summa Gerhardi* p. 114, 178, 182.

Kunigunda vdova po Otakarovi II (1285) a později dcera její Aneška, vdova po Rudolfovi kněžici rakouském (1296). Chovaly se v něm též vzácné ostatky svatých, darované abatyši Anešce od papeže Innocentia IV r. 1251, mezi nimiž prst svatého Mikuláše.[57])

Později, za krále Přemysla II (1256), založen jest rovněž na půlnočním kraji města, odtud blíž k ulici židovské, klášter *sv. Kříže* bratří kajících řádu sv. Augustina (de poenitentia beatorum martyrum)[58]) s novým kostelem farním pro část města v tak zvaném *Podžidí* (Subjudaea), kdež snad přibývalo vždy ještě více příbytků a zahušťovalo se obyvatelstvo.

Výstavnost domů měšťanských a úhlednost ulic v této době nebyla celkem valná. Jak se dá souditi již z velkého ohně, který za času krále Václava II (r. 1291) strávil celé město, byla stavení tehdáž větším dílem dřevěná, ano i v první polovici 14. století mluví se o domích kamenných (domus lapideae) s jakýmsi vyznamenáním. Ulice byly právě teprv v čase od obezdění města a většího rozmnožení obyvatelstva všelikým způsobem zužovány a znešvařovány. Při domích totiž bylo oblíbeno přistavovati podsíně a jiná přístřeší (testudines, tecturae), kteréž spočívaly na pilířích, někde dřevěných, někde kamenných, a nad nimiž časem byly pak vystaveny příbytky. Podobně měly domy i jiné rozličné výstupky do ulic (praeeminentiae, überschuss), jimiž se rozšiřovaly na ujmu obecného místa. Sem tam byly ulice také přepaženy oblouky (swibbogen), přistavenými k domům, nad nimiž se přebývalo. Do ulic a do podsíní vystrkovaly se vchody čili šíje sklepů (colla cellariorum) a zavírací dřevěná neb železná víka krámů (německy *lid* nazvaná), na nichž se vykládalo zboží. Pomyslíme-li si k tomu rozličné jiné nerovnosti v ulicích, kterých bylo mnoho, potom bláto a prach, které se musily stále střídati, poněvadž nebylo

[57]) *Cosmae Cont.* 379. *Beneš* 358.

[58]) K tomu vztahuje se následující zpráva v *Cont. Cosmae* 389: Eodem anno in XL. dom. papa Alexander confirmavit quandam novam religionem, quae dicitur Beatorum Martyrum, cujus fratres Pragae apparuerunt ante festum beati Wenceslai.

žádné dlažby, a vzpomeneme si, že bylo ještě v obyčeji hnůj ze chlívů vyhazovati na ulici, odkudž odvážel se nepochybně jen za čas jednou, obdržíme arci obraz nepůvabný.[59])

b) **Nové město pod hradem Pražským.**

Ze Starého města přišlo se přes most do *Nového města* pod hradem Pražským čili *menšího města Pražského* (Nova civitas sub castro Pragensi, minor civitas, die kleine stat, minner stat, wenige stat).[60])

V porovnání se Starým městem bylo tehdáž ovšem o mnoho menší. *Zdi* a příkopy, kteréž je objímaly, šly od hradu Pražského čili od hory hradské při velikých předních vratech zámeckých dolů k nynější Ostruhové ulici a přes ni dále po Svatojanském kopečku; nakloňovaly se zde v levo, a táhly se potom dle nynějšího Malostranského Ovocného trhu a Prokopské ulice až ku kostelu panny Marie konec mosta, jehož ohrazení náspy, zdmi a baštami spolu s Malostranskou věží mostskou a domem biskupským s druhé strany od ní již jsme nahoře popsali. Od domu biskupova vedena byla zeď dále rovnou čarou až k zadní menší bráně hradské.

Proti hradu nemělo toto město žádné zvláštní ohrady; proto považovalo se mnohem více nežli Staré město za jakés příslušenství hradu, a nazýváno druhdy dle starodávného zvyku ještě vždy také i podhradím Pražským (suburbium Pragense).[61])

[59]) O podsíních, výstupcích, hrdlech sklepů a jiných nerovnostech v ulicích lze se nejvíce dočísti v nálezu konšelů Pražských o dláždění města r. 1331. — Praeeminentiae, quae *vberschuz* dicuntur, zmiňují se také v *Summa Gerh.* 108.

[60]) Název *Nového města* jest pravý ouřední, a nachází se krom starých zmínek v listinách z let 1262, 1271, 1285 atd. jmenovitě také na nejstarších pečetech městských. Název „*minor civitas*" nachází se nejprvé v kronice Zbraslavské při roku 1310 (p. 265), pak v nejstarší knize Staroměstské roku 1332; *minner stat* v též knize roku 1333, *kleine stat* v listině roku 1394, *wenige stat* v *Lib. vetust. privil.* 91.

[61]) Tak ku př. nazývá se r. 1283 u pokračovatele Cosmy *ecclesia S. Nicolai in suburbio Pragensi* (p. 468), rovněž v kronice Zbraslavské

Nové město mělo, pokud nám známo, šest *bran* neboli forten. První byla

1. brána hořejší čili Strahovská (porta superior, porta Strahoviensis), kterouž se vycházelo z nynější Ostruhové ulice, mezi domy pod čísly 216 a 244 nad kostelem Kajetánů, jdouc z města nahoru ke Strahovu. Druhá byla

2. brána Oujezdská blízko Malostranského rynku na konci uličky z něho na Ovocný čili Nový trh vedoucí:

3. fortna k řece Vltavě mezi potomním Saským domem (č. 55) a Lázněmi (č. 286), hned dále

4. brána přes Vltavu čili k mostu,

5. fortna vedlé kláštera sv. Tomáše, a

6. brána Písecká v nynější Valdšteinské ulici, nedaleko za předním stavením Valdšteinského paláce (snad asi u domu čís. 157).[62])

V malém objemu Nového města Pražského, takto vyznačeném, nacházelo se za času krále Václava, pokud nám známo, pět *kostelů*, z nichž dva byly klášterní, tři světské. Nejslavnější byl

1. Kostel *panny Marie konec mosta* (in pede pontis) při klášteře Johannitů, o jehož původu mluvili jsme již v době předešlé. Druhý byl

2. Kostel *sv. Tomáše*, neznámo kdy vystavený, snad od opatů Břevnovských na půdě náležející jich klášteru vedlé samých zdí městských. Roku 1285 uvedl do něho král Václav II se svolením biskupa Tobiáše mnichy řádu poustevni-

ecclesia S. Thomae in suburbio (p. 53), a v listině r. 1309: *ecclesia S. Wenceslai* (na místě nyn. zemského domu vedlé sv. Mikuláše, č. 2.) *in suburbio castri Pragensis.*

[62]) O branách a zdech Malostranských zachovalo se nám mnohem méně zpráv nežli o Staroměstských. Nejstarší však jsou o bráně *Strahovské* čili *hořejší* roku 1349, o bráně *Oujezdské* r. 1371 v listinách, o bráně *Písecké* (porta versus Arenam) v *Summa Gerhardi* p. 117, o fortně vedlé Saského domu u Vavřince z Březové k r. 1419. — Na zdi městské na Malé straně vztahují se místa u kanovníka Františka na str. 24, 65, u pokračovatele Cosmy str. 430, 438, u opata Zbraslavského str. 53 a listina r. 1286, kdež se jmenuje ecclesia S. Thomae *juxta muros* civitatis Novae sub castro Pragensi.

ckého svatého Augustina, a daroval jim kostel i s městištěm k němu náležejícím a s městištěm Konráda ze Žatce, měšťana Pražského, za duši otce svého krále Otakara i matky Kunigundy, jak se píše ve pamětech klášterních.[63]) Opat Břevnovský dal k tomu svolení své zvláštní darovací listinou roku 1286. Noví obyvatelé počali hned stavbu nádhernějšího chrámu, která se však protáhla do věku mnohem pozdějšího. Hlavním městským kostelem byl

3. Kostel *sv. Mikuláše*, vystavený nejspíš přičiněním měšťanstva Malostranského r. 1282, vysvěcený od biskupa Tobiáše dne 12. Ledna 1283.[64])

4. Mnohem starší byl, jak se zdá, někdejší kostel *sv. Vácslava* na městišti nynějšího zemského domu v straně proti c. k. místodržitelstvu, ačkoliv se připomíná ponejprv teprvé roku 1309;[65])

5. Kostel *sv. Michala* pod hradem (někdy při nynějším domě č. 171 v Pětikostelské ulici), který se ve druhé polovici 14. století vyskytuje co farní; z čehož souditi lze o větším jeho stáří.

Ze světských staveb známe určitě dle polohy jediný *dům biskupský* vedlé mosta po pravé straně, od řeky jdouc, kdež jak řečeno, první zmínka o něm se děje roku 1249. V čas války mezi Vácslavem I a synem jeho Otakarem byl, jak též již vypravováno, vypálen, potom roku 1253 od biskupství odcizen, když se okolo něho dělaly hradby. Musil však dosti brzy potom zase býti navrácen ve jmění biskupa, jakž shledáváme hned roku 1264 a určitěji roku 1278.[66]) Biskupům náležela v sousedství jeho velká zahrada již venku za zdmi měst-

[63]) *Chron. Aulae Regiae* 53 a listina darovací r. 1285. Paměti ze začátku 15. století v tak zvaném Inventarium S. Thomae chovaném podnes ve klášteře.

[64]) *Cosmae Cont.* 468.

[65]) V listině kapituly Pražské.

[66]) Listina kapituly Vyšehradské r. 1264 má datum od biskupa Jana: in Praga in domo nostra; při roce pak 1278 čte se v pokračovateli Cosmy (p. 430) výslovně: usque ad curiam domini episcopi trans flumen Wltawam.

ských ležící, jakož i ostrov pod mostem, t. j. nynější ostrov Kampa.[67]) Ačkoli měli biskupové posavad také svůj starodávný dvůr ve hradě Pražském, byl předce dům tento na Malé straně u mosta již obyčejnějším jejich příbytkem. Za biskupa Jana, druhého nástupce Tobiášova, zvoleného roku 1301, bylo v něm dle zajímavého vypravování kanovníka Františka[68]) mnoho přestavováno a zvelebováno, dílem snad hned za prvních let jeho biskupství. Až dotud byly prý vrata hrubého díla ze dřeva a s plotem, též pokoje uvnitř neoubledné: biskup Jan však vystavil bránu s věží z kamenů sekaných a tesaných velmi pevnou, vystavil sýpky od této brány až k věži u mosta, kryté cihlami, a vykonal jiné stavby podobné dle potřeby. Domácí kapli svou dal krásně malovati a vyozdobiti obrazy všech biskupů Pražských dle pořádku; v paláci čili večeřadle byly na stěnách přidělány pěkné verše poučného i mravného obsahu a namalovány štíty mnohých knížat, pánů a šlechticů českých. Též obzvláštní čili soukromá komnata biskupova byla okrášlena rozličnými malbami a pěkně psaným a figurovaným vyznáním víry, které biskup Jan za pozdějšího času svého života přivezl s sebou ze Říma. Valy a bašty s vnitřní strany města, vystavené v okolí domu biskupova r. 1253, byly snad tehdáž nebo spíš dříve zas odstraněny jakožto zbytečné.

c) Hrad Pražský.

Hrad Pražský změnil během třináctého století podobu svou novým obezděním za krále Otakara II. Zdi a věže od něho kolem hradu vystavené, jichž některá část doposud se zachovala na zadní straně obrácené ke Brusce, byly dle popisu kanovníka Františka tak zřízeny, že se kolem do kola od jedné věže ke druhé mohlo přejíti po kryté chodbě čili pavlači. Brány toliko dvě vedly do hradu jako za starších časů, totiž

[67]) Zmínka o obém v listině kapituly Pražské r. 1336, kdež se také jmenuje co náležející biskupovi od dávna jakási „domuncula cum area sub turre, contigua domui episcopali“.

[68]) Na stránce 65.

přední čili veliká a zadní čili malá brána. Starý příkop před onou, 40 loket široký a 50 hluboký, byl roku 1278, nejisto zdali ještě za živobytí Otakara čili v prvním čase po jeho smrti, s jedné strany vyzděn, před ním pak k většímu opevnění hradu vystaveny ještě jiné dva příkopy, jeden menší vyzděný a druhý větší nevyzděný, jenž měl 40 loket šířky a 30 loket hloubky. Oba tyto nové příkopy, zaujímavší místo asi nynějšího předdvoří hradu i před ním až k místu nynější arcibiskupské residencí, taženy byly od Brusky přes šířku zámecké hory i hned ještě dále okolo zdí Nového města Malostranského až asi po Svatojanský kopeček. Zároveň s nimi byl téhož roku 1278 udělán také příkop před zadní čili menší branou zámeckou, který rovněž začátek maje od Brusky, veden byl přes šířku Opyše a dále podél celých zdí Novoměstských až k biskupskému domu u mosta.[69]) Čtvero, nepochybně dřevěných, mostů vedlo přes příkopy tyto do hradu, tři totiž po sobě při vjezdu do hlavní brány se strany Hradčanské, čtvrtý při brance zadní. Cesta ke hradu po hoře Opyši byla hájena po celé délce své dvěma zdmi, vystavenými od krále Václava I v čas strachu před Tatary.[70])

Palác královský na hradě Pražském vzal za předposledního roku panování Václava I (1252) proměnu jakousi stavbou na straně k západu.[71]) Při sklonku pak panování krále Václava II, okolo roku 1303, lze-li se bezpečiti úplně na letopočet ve zprávě o tom zachované, palác královský celý pohořel, a zůstal odtud delší čas neobnoven; k čemuž hned za první chvíle snad příčinu zavdalo velké zaneprázdnění krále Václava bouřlivými záležitostmi zahraničnými, které ovšem spůsobovaly útraty méně odkladné.[72])

[69]) *Cosmae Cont.* 430.

[70]) *Dalemil* p. 139: Král Prahy je sě hraditi, cestu k Wltawě činiti; což ve variantech vykládá se: a dolów k řece cesty dělati; i dnes uzřěš tě dwě zdi stojiece, malými wrátci na hrad jdúce, a opět z hradu dolów po lewici ruce.

[71]) Pokračovatel Cosmy (p. 382) praví o tom jen: Eodem anno . . . etiam palatium a parte occidentali est constructum.

[72]) Hlavní zpráva o tom nachází se v kronice opata Zbraslavského při

Z jiných světských stavení vnitř hradu Pražského připomíná se dům biskupův,[73]) dále dům purkrabí Pražského, kterýž stál vedlé zadní brány zámecké,[74]) též dům nejvyššího komorníka království českého,[75]) jakž podobně měli nejspíš i jiní úředníci zemští své zvláštní domy ve hradě, náležející k jich úřadům.

Přední svatyně národu českého, *kostel sv. Víta* ve hradě Pražském, zachoval během 13. i za prvních čtyr desítiletí 14. století celkem tu samou zevnější podobu, kterou měl od času vyhoření při obležení Prahy roku 1142. Toliko věž kostelní sloužící za zvonici pobořila se roku 1264 silnou vichřicí dne 20. Unora, jest pak znovu opravena roku 1270 péčí biskupa Jana III. z Dražic.[76]) Týž biskup dal roku 1276 pokryti kostel pěknými a trvanlivými taškami z kamene, a učinil dvě okna veliká umělého i nákladného díla ze skla, na němž nacházely se malby obsahující předměty ze starého i nového zákona.[77]) Starší, též skleněná okna kostelní byla větrem vytlučena dne 28 Ledna 1264.[78])

Uvnitř kostela byl roku 1252 kůr vyzdvižen, a v něm postaven krytý pulpit od děkana Víta, kterýž druhý podobný

roce 1333 (p. 466), kdež praví se o Karlovi IV: Incepit mox ruinosa aedificia regalia, quae prius *ante annos XXX* igne concremata fuerant et desolata jacuerant, reaedificare.

[73]) *Cosmae Cont.* 438. — Kniha Starého pána z Rosenberka (Archiv český I. 459).

[74]) První zmínka o dvoru purkrabí na hradě nalézá se v knize Starého pána z Rosenberka (Palackého Archiv český I 459), později při roce 1333 v kronice Beneše z Weitmile (p. 309). Poloha známa jest teprv z pamětí druhé polovice 14. století.

[75]) Curia domini Andreae camerarii in castro, v listině u Dobnera (Mon. VI. 32).

[76]) Možná sice, že se ve zprávě o tom ve pokračovateli Cosmy myslí pokaždé jiná věž. Při roce 1264 praví se: Aedificium turris Pragensis ecclesiae, quod vulgariter dicitur campanarium, corruit; při roce pak 1270: Turris Pragensis ecclesiae, quae *ante multos annos* corruerat, reparata est; při čemž nejvíce záleží na tom, jak přísně by se vážiti měla slova: *ante multos annos*, poněvadž roku 1270 jen 6 let pominulo od poboření zvonice.

[77]) *Cosmae Cont.* 419.

[78]) *Cosmae Cont.* 406.

zhotoviti dal pro střídníky k zpívání v kajicí tři dni před velikonoci.[79]) Chor nachází se již o něco dříve (1245) rozdělen na dvě části, řečené chor sv. Víta, před samým velikým oltářem, a chor panny Marie, něco dále před oltářem blahoslavené panny stojícím prostřed kostela, o němž se nachází první zmínka r. 1257.[80])

Zároveň s vyzdvižením choru (1252) byla také rozšířena *sakristie* přistavením klenutých komor jakýchsi dole a nahoře,[81]) potom pak (1252) také vymalována.[82]) Dle oltáře téhož času v ní vystaveného od děkana Víta nazývala se odtud také *kaplí sv. Michala.* Krom drahých ostatků svatých a nádob, oděvů i jiných pokladů kostelních chovaly se v ní, pokud známo, již ve 13. století také důležité listiny zemské, jakožto v místě obzvláště bezpečném.[83]) Mimo to sloužila, jak se výslovně připomíná, také co místo k odívání kněží k službám božím.[84])

Za děkana Víta staveny jsou r. 1255 nové *varhany* v kostele, kterážto práce dokonána v postě roku 1256 nákladem 25 hřiven stříbra.[85]) Rok potom (1257) dal biskup Mikuláš udělati *nebesa*, nejspíš nad stolicí biskupskou v kostele.[86])

Z královského rodu českého a jeho přátelstva pohřbeni byli v kostele sv. Víta za 13. století králové Přemysl Otakar I. († 1230) a Přemysl Otakar II, jehož tělo teprv okolo roku 1297 přivezeno ze Znojma do Prahy, Rudolf rakouský, svat krále Václava II (1290), Otakar syn Václavův zemřelý co dítě (1288) a královna Guta, manželka Václavova (1297), později král Rudolf z rodu rakouského (1307) prostřed kostela.[87])

Mezi posvátnými ostatky, jimiž obdařen jest kostel Pražský během 13. století, připomínají se částky těl sv. apoštolů

[79]) *Cosmae Cont.* 382. 412.

[80]) *Cosmae Cont.* 390. 412.

[81]) *Cosmae Cont.* 382. 412.

[82]) *Cosmae Cont.* 384.

[83]) Srov. str. 199.

[84]) *Cosmae Cont.* 412.

[85]) *Cosmae Cont.* 388.

[86]) Tabulatum, quod vulgariter dicitur coelum, veteri destructo renovavit. *Cosmae Cont.* 390.

[87]) *Chron. Aulae R.* 175.

Tomáše, Jakuba a Thaddea, též sv. Mauricia, přivezené roku 1212 z Němec,[88]) těla bratří sv. Vojtěcha, zabitých v Libici, přivezená do Prahy nejspíš odtamtudž roku 1216,[89]) a ostatky sv. Stanislava biskupa Krakovského († 1079), kteréž přivezeny jsou z Krakova roku 1253 a se slavnou processí vneseny do kostela Pražského.[90])

Vnitř kostela sv. Víta nacházelo se do r. 1344, ve kterém položen základní kámen nového chrámu císaře Karlova, neméně než 47 oltářů, jichž mnoho přibylo během 13. a 14. století, něco pak také mohlo býti původu staršího, ač se zpráv o tom nedostává. Zde kladou se v pořádku dle let buď svého založení buď prvního jmenování v pamětech:

1. Veliký oltář *sv. Víta*, stejného založení s kostelem samým;

2. *sv. Cosmy a Damiana* v kryptě dle něho zvané (1074);

3. *sv. Martina* v kryptě téhož jména (1124);

4. *sv. Mikuláše* v kapli ve zvonici (1124);

5. *sv. Gotharda* v kapli téhož jména (1139);

6. *sv. Kateřiny* ve mříži (1227);

7. *sv. Vácslava* nad hrobem jeho v kapli Svatovácslavské, nově vysvěcený r. 1245.

8. *sv. evangelistů*, po levé straně choru panny Marie, založený od děkana Víta r. 1245;

9. *sv. Michala* v sakristii, založený od téhož r. 1252;

10. oltář *panny Marie* v choru téhož jména (1257);

11. *sv. Ondřeje a Štěpána* apoštolů, též sv. Gervasia a Protasia, čili krátce oltář sv. Štěpána (1258);

12. sv. *Mikuláše a Ludmily*, založený od biskupa Jana III r. 1258;

13. *sv. Stanislava a Osvalda*, vysvěcený od téhož biskupa r. 1259, v kapli ve zvonici, kteráž dle něho odtud nazývána kaplí sv. Stanislava;

[88]) *Cosmae Cont.* 368.
[89]) *Cosmae Cont.* 368.
[90]) *Cosmae Cont.* 381.

14. *sv. Matěje* i sv. Ambrože, Jeronyma, Augustina a Řehoře, založen od děkana Víta a vysvěcen od biskupa Jana III r. 1269;

15. *sv. Diviše* (1276);

16. *sv. Maří Magdaleny*;

17. *sv. Vácslava* za velikými dveřmi kostela (retro portam ecclesiae majorem), založený od pana Vojtěcha z Poděhus roku 1298;

18. *sv. Sylvestra*, založený od biskupa Jana IV r. 1303, ale potom r. 1336 přenesený na jiné místo v kostele, kdež sobě biskup Jan zvolil pohřeb;

19. *sv. Vavřince*, založený od téhož biskupa;

20. *sv. Vojtěcha* nad hrobem jeho (altare sive sepulcrum s. Adalberti, altare circa tumbam S. Adalberti [1305]);

21. *sv. Petra* (1305), na levé straně kostela blíž ambitu;

22. *sv. Šimona a Judy*, založený na pamět krále Rudolfa († 1307) od vdovy jeho, královny Alžběty.

23. *sv. Markéty*, s nadáním od děkana Pražského Jana (1305—1311);

24. *sv. Alžběty* (1328);

25. *sv. Cyrilla a Methodia*, s nadáním na pamět královny Alžběty, matky Karla IV († 1330);

26. *sv. Materna*, s nadáním biskupa Olomouckého Hynka Berky z Dubé († 1333);

27. *sv. Prokopa* (1337);

28. *sv. Tomáše Cantuarienského*, jinak sv. Doroty a sv. Tomáše, založený od Petra faráře Velvarského r. 1337;

29. *sv. Jakuba*, čili sv. Jakuba a Krištofa (1338—1344);

30. *sv. Marty*, založený za živobytí biskupa Jana IV († 1434 5. Led.) od Zdeslava arcijahna Horšovského, a nadaný od téhož někdy v létech 1343 neb 1344;

31. *sv. Klimenta* s nadáním sakristy Pražského Jana Vlka, zemřelého před rokem 1343;

32. *sv. Trojice*, s nadáním od děkana Pražského Tobiáše (1344);

33. *p. Marie Sněžné*, s nadáním od arcijahna Pražského Tomáše (1320—1344);

34. Oltář dřevěný bratrstva kněží kostela sv. Víta, nejspíš nanebevzetí Marie;

35. *oltář sv. Kříže*, stojící prostřed kostela (1347);

36. *sv. Chrisogona a sv. Anešky*, založený od měšťana Pražského Budka, někdy před r. 1347;

37. *sv. Barbory* v kryptě (1352);

38. *sv. Bartoloměje a Jana* apoštolů (1361);

39. *sv. Erasma* a sv. čtyř doktorů (1352);

40. *sv. desíti tisíců rytířů* (1352);

41. *sv. Felixa i Adaucta* (1352);

42. *sv. Kateřiny a Kunigundy* (1367);

43. *božího těla* (1352);

44. *sv. Bernarda i Apollináříše* (c. 1368);

45. *sv. Bernarda* (1352);

46. *sv. Jana Křtitele* (1352);

47. *sv. Lukáše* (1369).

Mimo to byly čtyři oltáře *v ambitu*, z nichž dva jsou uvedeny ve starší době, totiž

48. *oltář sv. Tomáše* a

49. *oltář Všech Svatých* v kaplích týchže jmen; k tomu

50. *oltář sv. Ducha* v kapli téhož jména, ve které se nějaký čas držívala shromáždění kapituly, kterážto kaple založena byla od děkana Pražského Jindřicha v létech 1327 až 1333;

51. oltář *sv. Blažeje* v levo, když se z kostela přišlo do ambitu, s nadáním od děkana Pražského Mikuláše asi od roku 1338.[91])

V pozdějších časích teprv (nejprvé r. 1388) připomíná se zvláštní *kaple sv. Mauritia* vedlé kostela čili po straně kostela sv. Víta (contigua ecclesiae, in latere ecclesiae), t. j. nej-

[91]) O šesti z oltářů těchto, uvedených pod čísly 12, 15, 23, 29, 39 a 42, víme jen vůbec, že stávaly kdesi v přední čili západní části kostela, t. j. bliž velkých dveří chrámových. Doklady na to, jak na stáří a polohu oltářů vůbec viz ve zvláštním spise mém o kostele sv. Víta.

spíš na pravé straně kostela: zdá se však, že i ona stávala již za této doby. Na levé čili půlnoční straně kostela byl ambit, jinak rajský dvůr, ozdobený malbami. Nacházelť se na něm namalován příběh o přemožení Vladislava luckého ve válce s knížetem Neklanem.[92]) Okolo ambitu pak stála s druhé strany při zdi hradské některá stavení určená pro kněžstvo kapitulního kostela: z nichž připomíná se jmenovitě dům děkana (část č. 39), k němuž šly poboční dvéře z kostela (1305), blízko něho dům oltářníka sv. Sylvestra, vystavený proň biskupem Janem roku 1305,[93]) a něco dále za kostelem v témž pořadí refektář (1280).

Ve velkém *kapitulním domě* blíž paláce královského na polední straně hradu (claustrum Pragense) byla r. 1243 vymalována půlnoční chodba, a potomního roku 1244 celé stavení péčí děkana Víta.[94]) Později, roku 1270, vystavena uprostřed stavení, to jest nejspíš při dvoře jeho jakás kamenná vížka k postavení světla, které osvěcovalo toto prostranství i snad okolní chodby do něho otevřené.[95]) Veliký příval r. 1280 spůsobil však znamenité škody jak na tomto, tak na druhých staveních kněžstva sv. Víta. Klenby v dlouhé chodbě půlnoční všecky popukaly, a půl ambitu i refektář spolu se zdí hradskou za ním vyvrátily se a hrozily spadnutím.[96]) Zdá se, že škody tyto nebyly ani tak hned zase napraveny; ještě kdysi za biskupa Jana IV (1301—1343) sbíraly se almužny na přestavení ambitu.[97])

S kostelem a klášterem *sv. Jiří* na hradě Pražském nestaly se, pokud známo, ve stavbě jeho žádné podstatné proměny; starožitný pak *kostel panny Marie* nejspíše již ve 13. století zanikl, pročež Dalemil na začátku 14. století mluví

[92]) Doklady v témž spise o kostele sv. Víta.
[93]) Dle listiny kapituly Pražské od toho roku.
[94]) *Cosmae Cont.* 371. 412.
[95]) Hoc etiam anno turris lapidea erecta est in medio claustri Pragensis ecclesiae ad lumen ponendum in ea, Gregorio milite regis et reginae procurante eam in expensis. *Cosmae Cont.* 410.
[96]) *Cosmae Cont.* 437.
[97]) *Codex Wilhering.* 66.

o něm jakožto o budově, jejíž někdejší poloha nebyla všechněm současným jeho známa. Zmínka o jakés dřevěné zvonici mezi zdmi panny Marie, pobořené velikým vichrem roku 1255, upomíná nepochybně na tento někdejší kostel panny Marie, jehož snad ani tehdáž již nebylo.[98])

Naproti tomu vznikla na hradě Pražském nová slavná budova *kaple Všech Svatých*, kterouž vystavil vedlé samého paláce královského v místě, kdež posud stojí, nejvyšší sudí zemský Čič roku 1263, počemž roku 1264 jest vysvěcena. Stalo prý se i toto nábožné založení z ponuknutí děkana Víta, kterýž sám na sebe vzal najmutí a vypláceni kamenníků a dělníků k stavbě potřebných. Již za krále Přemysla Otakara II stala se kaple Všech Svatých vyvolenou kaplí královskou.[99])

Mimo to stála ve hradě Pražském také jakási *kaple sv. Bartoloměje*, připomínaná v létech 1250 a 1254, o jejíž poloze nevíme.[100])

Místo před hradem, na kterém se ve 14. století ponejprv vyskytuje městečko Hradčany, bylo za krále Václava II, ano i o něco později ještě neohraženo, a připomíná se tehdáž posavad jen co hora; při čemž vždy možná jest, že sem tam vznikaly na něm již tehdy některé stavby jednotlivé, o nichž nemáme zpráv žádných.[1])

d) Vyšehrad.

Velice chudé jsou z toho času zprávy o *Vyšehradě*. Mělť tehdáž, jak ze všeho vysvítá, důležitost jen jakožto pevné místo,

[98]) Campanarium etiam ligneum cum campanis intra muros sanctae Mariae corruit eadem hora, vi ventorum magna impellente. *Cosmae Cont.* 387.

[99]) *Cosmae Cont.* 406, 407, 412, pak listina od r. 1316.

[100]) *Erben* 579. *Cosmae Cont.* 385.

[1]) Opat Zbraslavský (pag. 205) při událostech roku 1310 vyznačuje místo nynějších Hradčan slovy: in colliculo montis arto ante portam castri Pragensis; a Pulkava (p. 269) při vypravování o témž dí: Hradczano ante castrum Pragense nondum firmato muris neque fossatis.

ne jakožto střídavé sídlo panovníků zemských. Za celého 13. století praví se jen o králi Vácslavovi I, kterak roku 1249 pobyl několik dní na Vyšehradě; což se však stalo právě jen z vojenských příčin, když se Praha i s hradem Pražským nacházela v rukou syna jeho Otakara.

Jakýmsi nám neznámým neštěstím, které se snad stalo buď již ve 12. nebo snad ve první polovici 13. století, musil palác královský na Vyšehradě utrpěti velikou spoustu, pro kterou zůstával od těch dob opuštěn. *Kaplička sv. Jana* aspoň, která někdy bývala v paláci, připomíná se již v listinách kapituly Vyšehradské roku 1258 co opuštěná a docela spustlá. Král Otakar daroval ji prvé jmenovaného roku kapitule Vyšehradské pro kustosa Bartoloměje, kterýž ji potom (ještě před rokem 1264) na svůj náklad přestavil a přenesl na ni jméno *sv. Štěpána* a Gereona dle kaple sv. Štěpána na Zlíchové, jejíž důchody jsou k ní přivtěleny. Palác sám čili dvůr královský na Vyšehradě daroval později král Jan (1322) se zdí, kterou byl ohražen, a se všemi zdmi domů čili stavení, „ježto tu někdy stávala", děkanu Vyšehradskému Držislavovi, jak se zdá ne k jinému účelu, než aby kameny a jiné stavivo z nich směl rozebrati a užiti k jiným stavbám, jimiž byl tehdáž zaneprázdněn.[2]) Týž král dovolil o několik let později (1327) praelatům a kanovníkům kapituly Vyšehradské, aby směli svobodně rozšiřovati domy čili dvory své v objemu hradu a stavěti příbytky pro svou čeleď a řemeslníky sobě potřebné, nad nimiž dal jim zároveň moc soudní.[3])

Sídla praelatů a kanovníků Vyšehradských byla také, kromě snad domů několika úředníků župních, jedinými příbytky, které dodávaly Vyšehradu v této opuštěnosti od dvoru

[2]) Curiam nostram in monte Wissegradensi sitam et muro circumdatam atque cinctam cum muris domorum, quae super ipsos quondam fuerant. Listina kapituly Vyšehradské r. 1322.

[3]) Se zvláštním důrazem praví se v darovací listině na to (v archivu kapituly Vyšehradské): in monte praedicto Wyssegradensi . . *qui noster est et nullius alterius*, což nepochybně má znamenati, že *místo* paláce nebylo darováno děkanovi, nýbrž zůstalo králi, jakož ho i v pozdějších časích v držení králů nacházíme.

královského předce vždy jisté oslavy. Dům kustosův připomíná se mezi nimi r. 1264 jakožto majetnost tehdejšího děkana Olomouckého Bartoloměje, předtím kustosa Vyšehradského, kterýž jej ustanovil pro potomní své nástupce v kustoství. Za sídlo děkanství určen jest roku 1326 dům, v němž předtím měli příbytek mladí klerikové, ke zvláštním službám kostelním určení, nazvaní bonifanti, jejž tehdejší děkan Držislav na svůj náklad přestavil, jakožto velice sešlý. Starý dům děkanský dostal potom jiného ustanovení.[4])

Starodávný kapitolní *chrám sv. Petra* shořel nepochybně ohněm náhodou povstalým roku 1249,[5]) a musil následkem toho v krátce potom býti znovu vystaven. Nové, nejspíš nákladné dvéře jsou při něm zhotoveny okolo roku 1295, ve kterémž ohlášeny jsou jisté odpustky za přispívání k tomuto, dílu.[6]) Ve 13. a na začátku 14. století bylo v kostele tomto pokud povědomo, následujících osm oltářů: 1) hlavní *oltář sv. Petra*, o němž máme ovšem první zmínku teprv roku 1321; 2) *oltář sv. Gereona*, vystavený (před r. 1264) od kustosa Bartoloměje; 3) *oltář sv. Michala* archanděla (1273); 4) *sv. Mikuláše* (1279); 5) *sv. Dominika*, vystavený od kanovníka Dominika v ambitu kostela okolo r. 1279; *oltář sv. Kříže* a svatých Jakuba a Bartoloměje apoštolů i sv. Anny, jejž založil Petr biskup Basilejský a probošt Vyšehradský roku 1304; 7) *oltář panny Marie*, o němž jest první zmínka r. 1318, a 8) *oltář sv. Jana* evangelisty roku 1325.[7])

Krom hlavního kostela sv. Petra a starožitných kaplí *sv. Klimenta*[8]) u vchodu jeho i *sv. Martina* připomíná se ve 14. století také zvláštní kaple *sv. Vavřince* na Vyšehradě,[9]) která nepochybně byla též o něco staršího původu.

[4]) Dle listin kapituly Vyšehradské od jmenovaných roků.

[5]) *Cosmae Cont.* 378.

[6]) Ad opus atrii, quod praefati domini (t. kapitula) fabricare intendunt.

[7]) Zprávy o oltářích v listinách kapituly Vyš. z let 1264, 1267, 1273, 1279, 1304, 1318, 1321, 1325.

[8]) Zmínky o kapli sv. Klimenta, vůbec řídké, nacházejí se v listinách kapituly Vyšehradské v létech 1240, 1245 a posledně 1328.

[9]) Listina kapituly Vyšehradské r. 1328.

e) Místo nynějšího Nového města Pražského.

V té míře, jak se během času následkem zavedení městských řádů a svobod zahušťovalo obyvatelstvo vlastních měst Pražských, nabývalo i nejbližší okolí jejich na místě nynějšího Nového města i Malé strany vždy větší živosti.

Místa již za starších časů obydlená a nepochybně pořád více rozšiřovaná, ježto dílem činila souvislé výběžky starodávného podhradí Pražského, dílem nacházela se v malém vzdálí od něho, nazývána byla od času obezdění měst obyčejně *předměstími* jich (suburbia, praeurbia).

Největší takovéto předměstí, které jindy s podhradím ostatním (to jest potomním Starým městem) souviselo, bylo starodávné *Poříčí* s dvěma kostely *sv. Klimenta* a *sv. Petra*; při kterémžto posledním kostele nacházel se po přenesení špitálu křížovnického odtud k mostu Pražskému vždy dvůr k němu náležející (nyní tak nazvaný dvůr biskupský) s velkým hospodářstvím polním, mlýny na Vltavě a více městišť s lidmi poplatnými. Ačkoliv někdejší obyvatelstvo německé dávno již se bylo odtud přestěhovalo do Starého města, nazývalo se Poříčí ještě až do konce 13. století častěji také zastaralým jménem *ulicí německou* (vicus Teutonicorum), kterého se však již ve 14. století neužívá.[10]) Jinak nazývá se často předměstím před branau sv. Benedikta (praeurbium foras portam S. Benedicti).

Jiný, však jen malý výběžek někdejšího podhradí, který obezděním Starého města byl od něho odtržen, nacházel se vedlé nynější Nové Aleje po celé délce její od Široké až ke Spálené ulici, od tehdejšího příkopa městského v tom místě až k Židovské zahradě. Byla to částka někdejšího *újezdu sv. Martina*, jehož ostatek s kostelem toho jména byl pojat do Starého města a snad hned tím odcizen kapitule Vyšehradské, jíž prvé náležel. Kapitula prodala nejspíš o něco později také

[10]) Předměstím (furstat) nazývá se Poříči v listině Karla IV r. 1347 vztahující se na založení Nového města.

část přede zdmi městskými ležící v místě právě vypsaném, a sice dvůr jakýs se sladovnou a více jiných městišť a domků porůznu stojících i s mocí soudní nad lidmi v nich přebývajícími některému měšťanu Pražskému s vyminěním sobě jistého ročního platu. V tom spůsobu nacházíme toto místo v první polovici 14. století v držení několika měšťanů Pražských po sobě.[11]) Na polední straně od toho zbytku oujezdu Svatomartinského založena byla za času Otakara II tak nazvaná *zahrada Židovská* čili hřbitov Židovský (hortus Judaeorum, cimiterium Judaeorum), zaujímající celé místo mezi Širokou a Spálenou ulicí od nynější tak nazvané zadní Židovskozahradní uličky (která před časem šla ve směru nezcela rovném ze Široké ulice až do Spálené) až k ulici, ve které nyní jsou Masné krámy Novoměstské. Byl to, jak jméno ukazuje, ohrazený hřbitov, při němž se aspoň v pozdějších časích nacházelo také několik domů, které jako i hřbitov sám náležely obci Židů netoliko Pražských, nýbrž po celé zemi české rozšířených. Dle udání Starých letopisů českých z 15. století měla tato Židovská zahrada výsadu svou od krále Otakara II.[12]) Od ní

[11]) Zprávu o tom dává listina kapituly Pražské r 1343, kterou Petr Koufhous prodává tento okršlek Bohuslavovi Volframovu s týmž právem, ve kterém držel jej předtím Jindřich Schramm. Místo popisuje se následujícím spůsobem: Curiam et braseatorium cum judicio et aliis juribus hominum, domorum et arearum, quam vel quod habuit ante portam civitatis Sancti Martini, ab orto Judaeorum (od Židovské zahrady) ex utraque parte viarum ipsum circuitum ambientium (musí se rozuměti cesty, které šly později Spálenou a Širokou ulicí) usque ad commune spatium terrae sive viae, prout nunc est et ab antiquo fuit, citra fossatum ipsius civitatis; nec aliquis hominum, divitum seu pauperum, potest aut debet aliquam domunculam in praedicto communi spatio viae vel gazam seu huttam vel aliquam aliam structuram quamcunque de cetero successu temporis ponere vel locare. Plat vyhražený kapitule Vyšehradské obnášel 3 kopy grošů scholastikovi a 26 grošů děkanovi, krom toho však byl na tom také plat dvou kop grošů kapitule Pražské. V nejstarší knize Staroměstské od r. 1310 zmiňuje se také „curia et braseatorium ante portam S. Martini“ r. 1332, kdež koupil ji Pešek zeť Petra Glasa (fol. 57 pv.).

[12]) *Staré letopisy české* str. 246 Praví se tam, že stála zahrada ta od výsady své za Otakara 234 léta, což se však s pravdou nesrovnává,

ještě dále na poledne byl blíž rohu z nynější Spálené ulice do Karlova náměstí již ve 13. století (1281) kostelík *sv. Lazara*, posud zachovaný (při domě s číslem 7), s domem pro chorobné (domus leprosorum), vedlé něhož připomíná se později také dům v rohu mezi ulicí Masných krámů a Spálenou (číslo 9), jejž roku 1341 král Jan daroval měšťanu Pražskému Jindřichovi Švábovi.[13])

Proti Židovské zahradě rozprostírala se s druhé strany Spálené ulice stará ves *Opatovice* s farním kostelem *sv. Michala*,[14]) od něhož nedaleko, blízko příkopu městského, měšťan Jindřich Šváb právě jmenovaný měl jinou majetnost, na níž založil *zahradu dýňovou* čili melounovou (hortus peponum).[15])

poněvadž byla zrušena roku 1478 (Staré letopisy mylně kladou rok 1488), dle čehož by výsada připadala na rok 1244; tehdáž však Otakar ještě nepanoval. Starší souvěké zmínky o zahradě Židovské nacházejí se v listině o domu Jindřicha Švába doleji zmíněném r. 1341, v listině o újezdu Svatomartinském r. 1343, a později ve 14. století zhusta. Nejzajímavější zpráva o domích při hřbitovu Židovském, náležejících všemu Židovstvu v Praze i v Čechách, jest následující z r. 1403 v knize Novoměstské od r. 1399 (fol. 59): Merkl Judaeus, Jacobus Judaeus dictus Skolnyk, suo et omnium aliorum Judaeorum nomine, tam hic in civitate quam in tota terra Boemiae existentium, obligaverunt quinque domos per ordinem ipsorum penes ortum nomine veri pignoris secundum jura civitatis provido viro Henrico aurifabro de Myssna et ipsius heredibus ac futuris in LI sexagenis grossorum Pragensium, ut cum eisdem faciat juxta beneplacitum suae voluntatis pro debito memorato. S tím souvisí další zápisek v té samé knize městské při roce 1404 (fol. 73): Henricus aurifaber de Myssna, civis majoris civitatis Pragensis, fassus est, quod suscepit XLI sexagenas grossorum a Merklino Judaeo et a Jacobo dicto Skolnyk et a ceteris Judaeis, eorum complicibus, prout obligaverant quinque domus ipsorum penes ortum Judaeorum per praesentem librum, et dimiserunt (čti: dimisit) eos et ipsorum futuros liberos praeter decem sexag. gross. solvendas in festo Pentecostes proxime venturo. Illas domos dimisit ad fideles manus David magistri Judaeorum.

[13]) Nejstarší zmínka o kostele sv. Lazara (inter leprosos) jest v Continuatoru Cosmy při r. 1281 p. 461; o domu Jindřicha Švába jest darovací listina krále Jana (1341) v jednom rukopise Budišinském.

[14]) Kostel tento jmenuje se farním nejprvé v listině za biskupa Jana IV († 1343) v Palackého *Formelbücher* I 252.

[15]) V poslední vůli své (*Summa Gerh.* 77) praví Jindřich Šváb: De novae plantationis meae prope fossatum civitatis Pragensis, quae

Prostředkem mezi zahradou touto a Opatovici s jedné a újezdem Svatomartinským i Židovskou zahradou s druhé strany šla právě asi během nynější Spálené ulice stará obyčejná cesta z Prahy z brány Svatomartinské na Vyšehrad V pravo od této cesty spatřoval se výše klášter a *kostel sv. Petra* na vršku *Zderazském*, opodál od něho farní *kostel sv. Vácslava na Zderaze,* [16]) a ještě dále na vršku nynějšího Emauzu starožitný farní *kostel svatých Kosmy a Damiana.*

V kostele svatého Petra na Zderaze byl roku 1270 staven nákladný kůr s oltářem hrobu božího a sv. Jana Křtitele, jejž vysvětil roku 1276 biskup Pražský Jan, při čemž uloženy jsou od něho v oltáři ostatky dřeva svatého kříže a hrobu božího, též více než 38 svatých a světic. Stavení toto kůru souviselo však nejspíše s přestavováním kostela celého, poněvadž ještě r. 1295 udělují se odpustky za příspěvky k jeho stavbě. [17])

Někdejší tržiště na nynějším Karlovu náměstí, po levé straně od cesty na Vyšehrad, nepřipomíná se již v této době. Zmizelo odtud, ne-li dříve, snad v čas otevření prostranného Nového tržiště čili trhu sv. Havla uvnitř zdí Staroměstských. Následkem klesání Vyšehradu musila potřeba společného takového trhu pro Prahu i Vyšehrad vždy více přestávati. Výše v levo za tímto prostranstvím spatřovala se ves *Rybník* čili Rybníček s kostely *sv. Štěpána* a *sv. Jana na Bojišti.* [18])

Poklesnutí Vyšehradu mělo za přirozený následek, že i podhradí Vyšehradské pozbylo někdejší své zámožnosti a důležitosti. Na jeho místě čili na místě nynějšího města Vyšehradu mezi hradem a potokem Botíčem nacházíme ve 13. století a později pouhou ves, řečenou *Psáře*, kterýžto název zdá se odtud pocházeti, že snad některý čas psáři čili hlídači lo-

ortus peponum dicitur, linea superiori, quae sita est in sinistris versus Sderaz eundo.

[16]) Přichází co farní v listině bibliotheky univ. Pražské r. 1278.

[17]) Listiny z let 1270 v bibl. univ. Pražské, 1276 u Pelzla, a 1295 tamže, Listinou nejprvé jmenovanou udělují se odpustky . . ad opus chori Zderazensis ecclesiae . . qui ibidem construitur opere sumptuoso.

[18]) Kostel tento sv. Jana nazývá se *S. Johannis in piscina* v *Cont. Cosmae* 461.

veckých psů královských byli nejčelnějším jejím obyvatelstvem.[19]) Krom *farního kostela*, neznámého zasvěcení, nacházela se v této vsi již ve 13. století (1255) *kaple sv. Markety*. a snad v témž čase i *kaple sv. Michala* na Botíči blízko nynějšího zrušeného kláštera Servitů.[20]) Vedlé obyčejné cesty na Vyšehrad nacházel se na Botíči mlýn, o němž se první výslovná zmínka děje roku 1321.[21]) Též přívoz přes Vltavu pod Vyšehradem připomíná se již ve 13. století (1285).[22])

Od potoka Botíče dolů až ke Zderazu táhlo se vedlé břehu Vltavy *Podskalí*, starodávné sídlo dřevařů Pražských, jakž ukazují listinné doklady již na začátku 14. století.[23]) Krom kostela sv. Kosmy a Damiana na skalnatém vršku, od něhož Podskalí má své jméno, byly v předměstí tomto nejspíše již aspoň za krále Václava II dva jiné kostely, totiž *sv. Jana Křtitele* na městišti při nynějším přívoze Podskalském,[24]) a *sv. Vojtěcha* blíž Botíče ve hlavní ulici (špitálské), kterou se jde k mostu přes něj vedoucímu, po pravé straně na místě nynějšího nárožního domu s číslem 418; ačkoli onen jmenuje se výslovně ponejprv roku 1341, tento teprv 1374.

Níž Podskalí táhlo se vedlé řeky hned pod vrchem Zderazským dále *předměstí Zderazské* (suburbium Zderaziense) čili *Podzderazí*, to jest nynější Jirchářská ulice s menšími postranními uličkami mezi ní a Vltavou. Co farní kostel při něm jmenuje se ponejprv roku 1333 nynější *kostel sv. Vojtěcha* v Jirchářích, bezpochyby dosti starodávný.[25]) Mezi

[19]) První zmínka o vsi Psářích jest v *Cont. Cosmae* při r. 1281 p. 461.

[20]) První zmínka o kapli sv. Markety v listině Vyšehradské r. 1255, o kapli sv. Michala v *Chron Aulae Regiae* při r. 1330 p. 441. Farní kostel Psářský jmenuje se teprv ve druhé polovici 14. století t. r. 1367 v registřích decimarum papalium.

[21]) V listině kapituly Vyšehradské.

[22]) V listině kapituly Vyšehradské.

[23]) Nejprvé r. 1316, o čemž ještě doleji více.

[24]) První zmínka r. 1341 v *Lib. vetust. privilegiorum antiquae civit. Prag.* p. 62. Poloha vysvítá nejzřetedlněji z knihy Novoměstské od r. 1419 fol. 52.

[25]) *Palacký, Formelb.* I 249. Název *suburbium Zderaziense* naléžá se tamže výslovně; *Podzderazí* v pamětech 15. století.

vrchem Zderazským a řekou na samém břehu stála již před rokem 1320 [26]) vápennice, kdež spatřuje se posavad (domovní číslo 247), a vedlé ní lázeň. O mlýnech hned tu něco níže zmínili jsme se již prvé jakožto starodávných. [27]) Dosti podobné jest, že i kostel *sv. Petra na Strúze* na dolejším kraji tohoto předměstí Zderazského (na místě nynějšího nárožního domu s číslem 220 mezi Jirchářskou a Lázenskou uličkou, kterou se jde dolů k Žofínu), kterýžto kostel pod oním jménem častěji se připomíná v pamětech druhé polovice 14. století, stál rovněž aspoň již v časích před založením Nového Města Pražského.

Největší prázdné prostranství v místech nynějšího Nového města byla pole rozprostírající se od kostela svatého Štěpána na Rybníčku přes nynější Koňský trh dolů až ku Poříčí, náležející větším dílem Křížovníkům u mosta.

f) Malá strana mimo Nové město pod hradem. Řeka Vltava.

Největší a nejstarodávnější předměstí na Malé straně Pražské byl *Oujezd*, táhnoucí se ode zdí městských na polední straně mezi Vltavou a Petřínem až k nynější bráně Oujezdské a ještě dále. V předměstí tomto stál starodávný *kostel sv. Jana*, zmíněný již ve starší době (1141), a snad také i kostelové *sv. Vavřince* a *sv. Prokopa*, jakož i kostel *sv. Jakuba* (nyní na Smíchově), kterýžto připomíná se nejprv roku 1333. [28]) Dům nynější c. k. zbrojnice na Újezdě neboli vlastně jen zadní část jeho (s číslem 450) při rameně Vltavy proti ostrovu Kampě připomíná se již roku 1293 jakožto dvůr náležející klášteru jeptišskému v Chotěšově i s mlýnem hned vedlé (č. 449). Jeptišky Chotěšovské prodaly tento mlýn svuj Janovi proboštu Vyšehradskému, a darovaly mu jmenovaného roku i dvůr onen na čas života, s výminkou, aby po smrti jeho

[26]) Listiny v bibliothece univ. Pražské z let 1320 a 1324.
[27]) Str. 29.
[28]) *Libri Erect.* I fol. 89. Ecclesiae S. Jacobi apostoli, sitae *extra suburbium* nostrae civitatis (t. Novae civitatis sub castro Pragensi).

i dvůr i mlýn spadly zase na klášter. Probošt Jan uvedl však nejspíš brzy potom jeptišky řádu Dominikánského do tohoto dvora, kterýž se odtud nazýval již roku 1298 (po smrti probošta Jana) *klášterem sv. Anny.* Navrácení jeptiškám Chotěšovským dle toho se nestalo.

Výš kostela sv. Jana Křtitele stál již asi na místech nynějších zdí fortifikačních dvůr probošta Mělnického, k jehožto proboštství náležela okolní část Oujezda. Na půdě tohoto proboštství stály již roku 1294 mlýny jemu poplatné na břehu řeky Vltavy proti nynějšímu ostrovu Střeleckému, který se tehdáž nazýval Trávník. Držiteli jejich byli řečeného roku dva bratří Vácslav a Hostislav z Týna.[29])

Pod Petřínem na půlnočním jeho svahu, v okolí nynějšího Vlaského špitála a pod Svatojanským kopečkem stála blíže zdí Nového města Malostranského vesnice *Obora,* jejíž jméno světle upomíná na někdejší les, kterým byly pokryty stráně Petřína a Strahova. Ponejprv činí se zmínka o ní roku 1278, a hned potom roku 1281 také o kostele *sv. Jana v Oboře,* od něhož má Svatojanský kopeček své jméno (při nyn. čísle domovním 322).[30]) Na každý spůsob byla tato ves staršího původu než z jmenovaných let, ač dle mého zdání musí se klásti aspoň níže v stáří než založení kláštera Strahovského (1140), k vůli kterému byl starý les, někdejší knížecí obora, nejprvé vymýtěn, a pod jehož právo tato ves náležela s část. Dle pozdějších pamětí byla založena od některé královny české. Královnám náleželo do 14. století podací kostela zmíněného.[31])

Hora *Petřín,* na které již ve starší době stála kaplička *sv. Vavřince,* připomíná se ještě za času krále Vácslava I také co popraviště.[32])

Klášter Strahovský vyznamenával se nad jinými tehdejšími budovami v Praze svou výstavností. Za krále Přemysla I,

[29]) Doklady viz v Základech místopisu Pražského III. 72, 73.
[30]) *Cosmae Cont.* p. 430, 456, 461.
[31]) Viz Čelakovského Privilegia 98.
[32]) Viz nahoře na str. 179.

Vácslava I i ještě Přemysla Otakara II drží valy se v něm někdy sněmy a jiné slavné sjezdy, jakž vysvítá nejvíce z rozličných listin od králů těchto na Strahově datovaných. Král Vácslav I v něm přebýval několik dní v čas rozepře své se synem r. 1249; za Otakara II byl tu ubytován arcibiskup Kolinský, jakž na svých místech o tom vypravováno. Prvotní však kostel Strahovský, vystavený při založení kláštera, shořel roku 1258 se všemi staveními stojícími okolo něho v kruhu ohněm domácím, který vypukl nepozorností jednoho mnicha, jenž nechal světlo státi vedlé postele, v níž spal. Pilným přičiněním opata Jana byl však již v pěti létech vystaven znovu skoro od základu krásnějším dílem než prvé. Nový kostel měl tři kůry, z nichž hlavní byl chor *panny Marie*, jiný *sv. Augustina*. Prostrannost jeho na délku i na šířku chválí letopisec, jenž vypravuje o slavných službách božích na Strahově při nastoupení biskupa Pražského Tobiáše. Opat Jan vystavil po straně vedlé nového kostela zároveň novou *kapli sv. Ursuly*; pod věží pak kostelní založil děkan Pražský Vít (před r. 1271) *oltář sv. Matěje*. Mimo to jmenuje se již ve starém chrámě oltář *sv. Jana Křtitele* (okolo r. 1240), a v novém oltář *sv. Kříže*. Za času krále Vácslava II dal opat Budiš malovati nový obraz nejsvětější panny ve hlavním choru (po r. 1288), a okrášlil kostel mnohými jinými malbami a ozdobami; druhý pak nástupce jeho Dětřich dal všecky tři chory krýti cihlami. V zahradě klášterní vystaven byl roku 1277 za opata Sifrida povětrný mlýn, kterýž roku 1280 mocí větru celý se pobořil, a však ještě téhož roku vystaven zase.[33])

Prostranství mezi zdmi Nového města pod hradem Pražským na východní straně a řekou Vltavou nazývalo se *na Písku* (in Arena).[34]) I zde nacházelo se malé předměstí před branou Píseckou, záležející hlavně z domů v nynější ulici Waldšteinské a na místě nynější Waldšteinské zahrady, které

[33]) *Cosmae Cont.* 391, 392, 416, 423, 435, 438 a popis opatů Strahovských v urbáři téhož kláštera z r. 1410.

[34]) Ponejprv vyskytuje se toto jméno v *Cont. Cosmae* r. 1273 p. 418. *Arena* nazývá se v *Summa Gerh.* 117.

již před obezděním města náležely klášteru sv. Jiří.[35]) Jedno městiště, k témuž předměstí náležející, blíž kláštera sv. Tomáše prodaly jeptišky Svatojirské roku 1306 témuž klášteru.[36])

Ze zmínek různých, a zvláště ze zpráv o povodních řeky Vltavy v těch časích, vychází na jevo, že břeh Vltavy v této straně nevyhlížel docela tak jako nyní, nýbrž podléhal ještě rozličným proměnám od řeky, která naň silně dorážela. Jmenujíť se v listinách roku 1262 a 1271 dva ostrovy tudíž někde u Písku ležící, jakožto jmění kláštera Svatojirského, kterých tu již není nikde.[37]) Nedaleko mostu Pražského připomíná se na Písku roku 1273 dřevěná kaple, kterou tehdáž velká voda ze základů vyvrátila a odnesla; na ostrově pak pod mostem býval kostel kamenný, který touž vodou s polovici jest pobořen.

Od veliké vody za času Cosmy r. 1118 jsou zprávy, které se zachovaly o povodních, ovšem jen velmi zlomkovité a nedostatečné. Roku 1257 vystoupily řeky vůbec vysoko v měsíci Srpnu, a učinily velké škody, jichžto bližšího vypsání nemáme. První rozvodnění Vltavy, které nám určitěji popisuje pokračovatel Cosmy, stalo se roku výše zmíněného 1273 dne 18. Srpna, rovnajíc se dle popisu tohoto asi velké vodě za naší paměti roku 1845. Voda šla Starým městem Pražským až ku kostelům sv. Jiljí a sv. Mikuláše, dále celou ulicí Židovskou až i do kostela sv. Františka. Všecky mlýny tehdáž v Praze a v okolí pobořené uplynuly. Mnoho lidí se utopilo, mnoho stavení vzalo zkázu; obilí a seno z polí a z luk bylo vzato od vody. Roku 1280, v čas zlé války v zemi za Otty

35) Dle listin z let 1262 a 1273, s nimiž srovnávají se rozličné zprávy pozdější. Domy v ulici Waldšteinské od čísla 150 až 155 náležely až do r. 1848 ku postrannímu právu sv. Jiří.

36) O postoupení tom svědčí listina v tak zvaném Inventarium monasterii S. Thomae v archivu téhož kláštera.

37) Totiž v listinách zmíněných v notě 36 nahoře. V listině r. 1262 stojí totiž: areas, quae in suburbio Pragensi cum aqua et duabus insulis sitae, cum Nova civitas plantaretur, per cives ejusdem civitatis indebite fuerant occupatae; k čemuž v listině r. 1271 pozdější rukou výslovně doloženo jest: in Piessek.

Brandenburského, byla velká voda z rozpuštění sněhů na jaře okolo zvěstování panny Marie (25. Břez.), ale trvala celých 20 dní, pročež tím samým byla mírnější, tak že spůsobila jen nepohodlí na mlýnech.

Tím větší škody učinil v Praze toho samého roku podivný příval deště, který se strhnul po poledni dne 23. Června. Na hradě byly zdi na půlnoční straně proudem vody dešťové podemlety, tak že dílem ze základů se vyvrátily a spadly do Brusky. Dům kanovnický při kostele sv. Víta, vedlé zdí těchto stojící, utrpěl tím samým velkou škodu na stavbě; podobné byly škody na obydlích po celé Praze. Zvláště však v polích přede zdmi Starého města, v místě kdež se říkalo „na Skytině“, takový byl sběh vody, že mohly prý po ní lodě jezditi jako na Dunaji neb Tibeře. Proud této vody valil se ku kostelu sv. Petra na Poříčí, vyvrátil zdi dvoru křižovnického, pobral velkou zásobu obilí složenou v kostele od osadníků pro válku tehdáž zuřící, a odnesl s sebou 12 domů tamějších do Vltavy. Ku konci tohoto roku, dne 3. Prosince, strhlo se nad Prahou veliké *povětří*, které podobné velké škody spůsobilo na zdech hradských i městských i na domích, tak že prý asi 24 věží okolo hradu a měst Pražských se pobořilo. — O podobném velkém povětří, jež se strhlo roku 1255, právě když král Otakar II po svém příjezdu do Prahy (8. Dubna) odjížděl ze hradu do města, vypravuje pokračovatel Cosmy, kterak strhlo jezdce jednoho, jenž za králem jel, s mostu před hradem dolů do příkopa i s koněm, kterýž přitom zahynul, ano jezdci nic se nestalo.[38])

Jak mnoho *most* Pražský trpěl oněmi povodněmi, nepraví se nikdež. Roku však 1272 pobořil prý se uprostřed řeky, aniž dokladá se jakou příhodou.[39])

[38]) O povodních a povětřích těchto *Cosmae Cont.* 387, 390, 418, 436 až 438.

[39]) *Cosmae Cont.* 418.

g) Okolí Pražské. Zbraslav.

O vzdálenějším okolí Pražském, to jest kromě míst nyní do města pojatých, poskytují nám paměti 13. a začátku 14. století málo zpráv obsahu čistě místopisného, jichžby nebylo užito již při místopise doby nejstarší. Pročež zde jen zlomkovitě doložíme to neb ono hlavně o místech, jichžto jména teprvé v této době ponejprv se vyskytují, ačkoli nepochybujeme, že větším dílem stávala tato místa již i prvé.

Na pravém břehu Vltavy objevuje se nám předně pod samým Vyšehradem ves *Podolí* nejprvé roku 1330, a však jakožto již déle stojící,[40]) na hoře pak nad ní před branou Vyšehradskou již roku 1205 vesnice *Krušina* s kostelem *sv. Pankrací*, dle něhož nyní se nazývá.[41]) Něco dále odtud jmenuje se *Krč* roku 1328, *Kunratice* 1287; dvůr v *Roztylech* 1321,[42]) *Michel* 1348, a blíž Vršovic *Strašnice* 1292.[43])

V údolí a nad údolím potoka Rokytnice připomíná se v listinách, jednajících o založení špitálu křížovnického z let 1233, 1235 a 1253 ves *Hloupětín* s menšími dvěma vesničkami *Humencem* a *Hnidošici*;[44]) krom toho *Vysočany* okolo r. 1239.[45]) Ves *Davlice*, nyní Dablice, nedaleko Libné, z tehdejších pamětí nám ještě neznámé,[46]) připomíná se v listině Křížovníků Pražských roku 1253.[47])

[40]) Dle listiny toho roku v archivu kapituly Vyšehradské.

[41]) V listině někdy kláštera Ostrovského, nyní v archivu Třeboňském praví se: quandam ecclesiam in loco, qui Crusina nuncupatur. Poloha této vsi vysvítá z listiny kapituly Vyšehradské r. 1376, kdež se mluví o farářích „ecclesiae S. Pancratii in Crusina retro Wissegradum“.

[42]) V listinách kapituly Vyšehradské z týchž let.

[43]) V listině fiskálního úřadu v Praze.

[44]) *Erben* 376, 609.

[45]) V listině někdy kláštera Kladrubského, nyní ve dvorském archivě Vídenském.

[46]) V Pelzlově *Karl IV.* Urkundenbuch p. 10 jmenuje se sic Libeň (Lubeň), jakožto ves r. 1335 koupená pro klášter Ostrovský; ale rozumí se tu Libeň za Břežany proti Zbraslavi, kdež ležely i jiné statky tohoto kláštera, známé z urbáře Ostrovského r. 1388 v českém museu.

[47]) *Erben* 609.

Na levé straně od Vltavy stála někde v okolí kláštera Břevnovského ves *Kuromrtvy*, nyní zmizelá, ještě v létech 1249, 1256 a 1260;[48]) v *Šárce* ves *Újezdec* r. 1334;[49]) blíž Motola *Stodůlky* s kostelem r. 1292;[50]) ve *Zlíchově* kostel sv. Štěpána roku 1257, o jehož zboření se jednalo, když dovoleno z něho ostatky svatých přenésti do kaple v paláci Vyšehradském (1258), přes co však nicméně zachoval se, jakž viděti ze zmínky pozdější již roku 1267.[51]) U vsi *Hlubočerp* odtud na blízce zachoval se lesík, kterého tu již není viděti, ještě do r. 1379.[52]) Ves *Chuchel*, výše na Vltavě objevuje se nám ve 13. století již dvojí, totiž větší a menší.[53])

Více než jiná místa v okolí Pražském obrací na sebe toho času pozornost naši krajina *Zbraslavská*. Příjemností její pohnut, koupil za času krále Otakara II biskup Pražský Jan III (z Dražic) Zbraslav se vším příslušenstvím od Benediktinů Kladrubských, jimž za ni postoupil jiných statků ze svého biskupství (po r. 1258).[54]) Okolí toto, nad míru bohaté na zvěř všelikého druhu, vábilo odtud krále Otakara k vyjížďkám na lovy, tak že spolu s biskupem, oblíbeným důvěrníkem svým a s dvorskou čeledí často přenocovával na Zbraslavi. Poněvadž pak mnohým přebýváním krále a dvoru jeho v rozkošném tomto místě biskupství mnoho trpělo, zavřel Otakar s biskupem Janem sménu roku 1268, kterouž jemu za Zbraslav a blízkou tamější ves Záběhlice i obojí Chuchel postoupil jiných statků královských.[55]) V krajině této bylo od té doby tím hlučněji. Král Otakar vystavil ve Zbraslavi krásný lovecký zámek s věžemi a zdmi silnými, na němž pře-

[48]) V listinách u *Erbena* 569 a v Dobn. Mon. VI. 26, 27.
[49]) V listině kapituly Pražské.
[50]) *Pelzl* z orig. v archivu Maltanských.
[51]) V listinách týchž roků v archivě kapituly Vyšehradské.
[52]) Dle knihy protokollů konsistoře Pražské od roku 1377 pag. 293.
[53]) V listinách kapituly Vyšehradské z r. 1264, kapituly Pražské r. 1268 a v archivu Svatováclavském r. 1295.
[54]) *Chron. Aulae Regiae* pag. 84.
[55]) *Tamže* a v listině archivu kapituly Pražské r. 1268.

býval s dvorem svým, když chtěl užit odpočinutí a kratochvíle. Mnoho jiných stavení přibylo během času; hospodářské dvory jsou zakládány, role pilně vzdělávány, okolní vrchy posázeny vinnicemi, k čemuž Otakar dal přivézti révy z Rakous. I král Vácslav II měl velké zalíbení v této krajině, tak blízké hlavního sídla království, a dojížděl tam s panstvem na honby.[56])

Nicméně však ještě za panování jeho stala se úplná proměna. Jak již nahoře pověděno, král Vácslav v čas zajmutí Záviše slíbil založiti klášter k učinění díků za osvobození od něho. Po projití několika let po onom příběhu uzavřel král splniti onen slib založením kláštera pro řád Cistercienský, který měl tehdy již klášter svůj v Sedlci blíž Kutnéhory. Opat Sedlecký Heidenrich náležel mezi nejmilejší kaplany královy. Roku 1291 Vácslav uložil jemu a Dětřichovi opatu kláštera Cistercienského ve Waldsasích, kterýž byl visitatorem nad Sedleckými, vyhledati místo pro nový klášter, kterýž měl dle úmyslu jeho býti někde na blízku Prahy. K tomu cíli vydal se sám s nimi a s Konrádem převorem Sedleckým i jinými některými osobami na plavbu po Vltavě nahoru nejprvé až ku klášteru Benediktinskému v Ostrově, který by se dle zdání jeho byl mohl obrátiti v Cistercienský vykázáním jiného místa předešlým majetníkům. Odtud pluli zpátky dolů až k lovčímu hradu Zbraslavskému, kdež opat Dětřich, jakž vystoupili z lodi, vyslovil náklonnost svou k tomuto místu hlasitým zpíváním ze žalmů: „Tuť odpočinutí mé na věky věkův; zde přebývati budu atd.“ Po bedlivém prohlédnutí místa plavili se však ještě po řece Mži až ku královskému hospodářství v Radotíně, aby uvážili i tohoto místa výhody.

Po třídenní lhůtě ustanovené k rozmyšlení, které z těchto tří míst by se nejlépe hodilo, usnesli se opatové žádati za Zbraslav, a otevřeli toto mínění své nejprvé oblíbenému raddovi královu Bernhartovi proboštu Mišenskému, potom králi samému, jehož právě nalezli na mši v kostele sv. Víta. Jakkoli veliké zalíbení měl Vácslav v místě onom, odpověděl bez

[56]) *Chron. Aul. R.* pag. 84.

váhání dle přání opatů, a daroval tudíž oustně dvůr svůj Zbraslavský nejsvětější panně Marii a řádu jejich. Teprv když po rozhlášení této věci někteří dvořané domlouvali králi, aby se nezbavoval nejutěšenějšího místa pro svou zábavu, žeť na mnichy sluší přebývati v pouštích lesů, že jim tedy může vykázati místo jiné; hnulo to mladým králem poněkud, tak že prodléval se skutečným odevzdáním Zbraslavě, k čemuž se mu za příčinu hodila cesta, kterou brzy potom předsevzal do Moravy.

Po navrácení však z této cesty, když jej opatové upomínali na jeho slovo, litoval tohoto svého rozpakování, a uzavřel znovu, slib svůj naplniti rychle. Po krátkém čase odebral se do Kolína na Labi, aby tu promluvil, co potřebí, s biskupem Tobiášem o obmýšleném novém založení. Nazejtří po rozmluvě s ním odebral se král z Kolína do kláštera Sedleckého, provodín ode čtyr opatů Cistercienských, totiž Waldsaského, Sedleckého, Žďárského a Kameneckého. Na žádost královu držána jest kapitula, ve které opat Sedlecký jmenoval bratry svého konventu, kteří ustanoveni byli za první osadu nového kláštera. Tito sestoupivše se v nový sbor, vyvolili téhož dne z prostředka svého opata Konráda, prvé převora Sedleckého. Na ně přenesl král tudíž darování dvoru Zbraslavského, a udělil jim 400 hřiven stříbra ročních příjmů, polností na 24 popluží a lesa dostatek. Nový konvent zůstal ještě některý čas v Sedlci; opatové však odebrali se hned po vykonání těchto věcí na Zbraslav, aby posavadní loveí dvůr královský přejali a jej přispůsobili co stavení klášterské.

Sotva že přijeli do Zbraslavě, přišli k nim poslové biskupa Pražského s oznámením, že toto místo jest dle starých privilegií jmění biskupské, protož aby se všeho vládnutí jím zdrželi, pokud by se od krále nestala biskupovi náležitá náhrada. Smluvou mezi Otakarem a biskupem Janem, kterou se náhrada za postoupení Zbraslavě byla již stala, nechtěl se biskup Tobiáš nejspíš proto spokojiti, že krom míst tehdáž králi postoupených bylo později ještě více jiných od biskupství odděleno a přivtěleno ku koruně, za něž náhrada slíbená až po-

savad nebyla učiněna. Na prosbu opatů Cistercienských král Václav konečně se odhodlal požadavkům biskupa za dost učiniti smluvou novou, úplnější.[57]) Teprv nyní dali se opatové docela volně v přestavování rozličných částí královského zámku, aby se z něho stalo stavení přiměřené účelům kláštera. Po vykonání těchto staveb jest konečně nový konvent ze Sedlce povolán, aby se přestěhoval do vlastního svého sídla. Uvedení jeho stalo se dne 20. Dubna 1292 s velkou slavností, při které přítomen byl král Václav i manželka jeho Guta a mnoho panstva světského i důstojníků duchovních. Dvanáct mnichů, ustanovených pro nový klášter, uvedeno jest ve processí tak, že každý z nich šel u prostřed mezi dvéma opaty, opat pak mezi králem a biskupem. Při velké mši, která zavírala slavnost, byl nový opat od biskupa potvrzen a usazen. Král Václav jmenoval odtud nové založení své klášterem dvoru královského (Aula regia, od čehož nynější německý název „Königsaal"). [58])

I po založení kláštera byla Zbraslav nejzalíbenějším místem krále Václava. Jak jindy na lovy a pro světskou kratochvíli, tak navštěvoval nyní toto místo, kdykoli starosti královské toho dopouštěly, pro duchovní potěchu, při čemž také pohled na rozkošnou krajinu z budovy klášterské míval pro něj vnadu povznášející ducha. [59]) Odevzdáním lovčího zámku

[57]) Bude o ní řeč ještě doleji v oddělení o biskupu, kapitule a žákovstvu kostela Pražského.

[58]) Zprávy o založení kláštera Zbraslavského obsahuje hlavně *Chronicon Aulae Regiae* p. 80—90.

[59]) Zajímavé místo v kronice Zbraslavské, které se na to vztahuje, stůj zde na důkaz, že i naši předkové měli smysl pro půvaby pěkné krajiny: Stabat aliquando cum suis familiaribus familiariter in quodam praeeminenti loco domus abbatis in Aula Regia, quae tunc noviter constructa fuerat, rex respiciens per fenestram, considerationis animo prospiciens hinc et inde. Cumque deliciosus situs Aulae regiae et circumjacentis loci jocunda amoenitas et amoena jocunditas, quae tunc se regis et assistentium offerebant obtutibus, complacentiam visui et oblectamentum singulis humanis praebuissent sensibus, et ad haec ipsa loci speciositas regi cum ceteris loquendi et etiam commendandi dedisset materiam: inclitus ipse rex, internae

královského řeholníkům nebylo ostatně všecko dokonáno, co ke zvelebení místa tohoto obmýšlel. Již před rokem 1296 byl nejspíš opatřením královským přistaven nový dům opatský.[60]) Krom toho však mínil Vácslav vůbec vystaviti kostel i klášter docela nový ve mnohem větší prostrannosti. K vyvedení tohoto úmyslu učinil začátek při nejslavnější příležitosti svého korunování roku 1297. Hned totiž nazejtří po korunování (dne 3. Červ.) slaveno jest vložení základního kamene k nové této budově. Král Vácslav odebral se k tomu hned časně ráno sotva po východu slunce s celým dvorem svým a všemi knížaty i četným panstvem a rytířstvem, kteří ozdobili korunování jeho svou přítomností, do Zbraslavě. Zde král, oděn všemi znaky královského důstojenství, společně s arcibiskupem Hermanem Magdeburským a opatem Zbraslavským Konrádem vložili kámen s nápisem: „Jesus Christus" do jámy k tomu vykopané. Zpěv řeholníků kolem stojících provázel tento skutek, potom pak arcibiskup Magdeburský na místě určeném pro hlavní oltář panny Marie četl velkou mši, provodín od sedmi biskupů: Pražského, Olomouckého, Krakovského, Míšenského, Bazilejského, Konstanského, Lübeckého a Frisinského. S korunou na hlavě a žezlem v ruce král potom udělil pás rytířský 240 pánům a šlechticům českým i z jiných zemí, stojícím v kole okolo místa určeného k vystavení kostela.[61])

Nový klášter Zbraslavský, v němž Vácslav dal sobě vystaviti zvláštní komnatu pro sebe, zanášeje prý se přáním, aby v něm někdy mohl se dáti na odpočinutí a postoupiti panství svému synovi,[62]) měl dle úmyslu jeho býti pohřebním

devotionis exuberantiam, quam ad beatam virginem habuit, in cordis scrinio celare nequiens, oris oraculo verbum bonum eructavit, sic dicens: Nisi locum istum deliciosum, duobus concurrentibus fluviis insignem, arboribus consitum, pascuis fertilem, vineis, agris non sterilem, qui hactenus delicias praebuit regibus, dominae meae, virgini Mariae, donatione perpetua liberaliter contulissem, nulli unquam alteri sanctorum nec ipsi Christo forsitan obtulissem! *Chron. Aulae Regiae* p. 114

[60]) Jak vysvítá z noty právě tuto předcházející.

[61]) *Chron. Aulae Regiae* p. 25, 126.

[62]) *Chron. Aulae Regiae* p. 148.

místem králů a královského rodu českého. Již před založením jeho byla do Zbraslavě odvezena těla dvou nemluvných dítek Vácslavových, Jana a Guty (1294). Též srdce sestry jeho Anešky, vdovy Rudolfovy, která pohřbena byla v kostele sv. Františka, pochováno jest roku 1296 ve Zbraslavi. Sem mínil Vácslav dáti přivézti také tělo otce svého krále Otakara i manželky své Guty, zemřelé brzy po korunování (1297), odkládaje s tím toliko až do skončení stavby nového chrámu velkolepého. Kostel tento nebyl však dostaven za jeho živobytí; i byl tedy král Vácslav sám první, jenž nalezl v něm své odpočinutí po smrti (1305). Ode dne pohřbení jeho začaly se v kostele ještě nedokonaném teprv vykonávati každodenní služby boží.

2.

Měšťanstvo Pražské

a) Zřízení obecní.

Ponenáhlým přetvořením německé osady v Praze v obec Starého města a potomním založením Menšího města Pražského za krále Otakara proměnily se společenské poměry, v nichž jsme spatřovali obyvatelstvo někdejšího podhradí Pražského v 11. a 12. století, skoro naskrze.

V časích, o kterých nyní jednáme, nemáme již před sebou poddaného lidu, svíraného vždy více libovůlí knížecích úředníků, nýbrž na předním místě svobodné měšťanstvo, mající své svobodné nemovité jmění a hájené ve svobodném provozování živností svých privilegiemi královskými, zvláště pak zřízením svým v mohutná tovaryšstva co svobodné *obce městské.* Tyto, vykonávajíce všecko, co náleží do oboru činnosti státu, skrze představené ze svého prostředka, podobaly se tehdáž takořka malým státům ve státu větším, který jim dopouštěl největší samosprávy. Obec městská měla nejen plnou svobodu nakládání se svým jměním obecním a plnou moc v řízení policie místní; jí příslušela i soudní moc ve všech rozepřích

o statek, o čest neb o život občanů; ona měla právo dávati sobě zákony ve všech těchto ohledech, a ustanovovati prostředky k spůsobení jim platnosti; jí náleželo, ukládati daně a jiné povinnosti oudům svým k zapravení potřeb obecních, ano i držeti brannou moc ke svým službám.

Ve všech těchto věcech byly obce Pražské tak jako jiných královských měst vyjmuty ze vší moci úřadů župních, jimž někdejší otevřená podhradí byla podřízena bezpostředně. Jen král, z jehož udělení všecka tato práva pocházela, měl vrchní moc nad nimi, a vykonával ji v mezích obyčeje a potřeby, nevelmi ouzkostlivě vyměřených. Od rozsudků úřadů městských bylo dovoleno odvolání ku králi, který v mimořádných velkých případnostech i sám bezpostředně uvazoval se v soud; od krále brali měšťané stvrzení důležitějších zákonů svých, aby jim zjednali jistější vážnost; rovněž vydával král zákony i z vlastního popudu dle uradění s měšťanstvem, nebo zase rušil zákony měšťanů, jestliže se potýkaly s právy nebo prospěchy jiných osob; král byl vůbec pořadatelem poměrů mezi měšťany a jinými obyvateli země; on konečně ukládal obcím městským daně a nařizoval stavení vojska k službě své.

Úřad, který na předním místě vykonával všeliká práva obce a spravoval všecky její záležitosti, byla *radda městská* (consulatus, der stadt rath) a v čele jejím rychtář městský (judex civitatis, der stadt richter).

Úřad *rychtáře městského* byl starodávný. Pocházelť na Starém městě z úřadu někdejšího rychtáře německého, jehož moc rozšířena byla během času na celé město, což nestalo se však bez velkých proměn v samé povaze tohoto úřadu a v poměru jeho k měšťanstvu. Někdejší rychtář německý býval dle výslovného znění privilegia Soběslavova volen od měšťanů německých. Rychtář Staroměstský ve 13. neb 14. století, na nějž moc onoho přešla, jakož i moc zvláštního rychtáře, který nejspíš některý čas byl na Novém městě u sv. Havla, býval usazován od krále beze všeho účastnění se měšťanstva přitom. Král totiž tento úřad pronajímal za summu peněz, za kterou rychtář takto dosazený bral pak pokuty a jiné platy

ze soudů vycházející. Za krále Otakara II stávalo se pronajmutí rychty a dosazení rychtáře tímto spůsobem, jak se dá souditi ze dvou příkladů v paměti zachovaných,[63]) obyčejně jen na rok. Ve 14. století nacházíme téhož rychtáře obyčejně několik let po sobě, což snad pocházelo jen z opětování nájmu, pokaždé na rok zavřeného.

Změna tato v právu usazování rychtáře stala se nepochybně dle jistého nám neznámého usnešení mezi králem a měšťany, při němž jedna i druhá strana něco získala. Víme, že dle privilegia Soběslavova rychtář německý neměl ještě plné soudní moci ve všem, nýbrž že nejhrubší zločiny, zejména vražda a krádež, byly pozůstaveny soudu královu skrz nejvyššího komorníka, a že pokuty z těchto i jiných případností (snad všechněch aspoň částečné) náležely již tehdáž knížeti. Ve druhé však polovici 13. a ve 14. století není o takovýchto soudech knížete neb komorníka v první instanci již žádné řeči; i ony zločiny náležejí k soudu rychtářovu. Nejspíš tedy upustili měšťané od práva volení rychtáře, a král od těchto prvé pozůstavených sobě práv zároveň. Poměry mezi Novým městem u sv. Havla, kdež snad král prvotně sobě usazování rychtáře vymínil, a starou obcí německou, jíž na přivtělení této nové obce mohlo záležeti, byly snad bližší pohnútkou k zavedení nového tohoto pořádku, vztahujícího se na celé město.

Stalo-li se spojení těchto dvou měst a zavedení nového pořádku o usazování rychtáře, jak se mi ovšem podobá, zároveň, pak tím samým nebylo by se to mohlo státi dříve než za panování krále Václava I. Že se to nestalo také později, zdá se mi následovati z toho, že se již za panování tohoto

[63]) Oba tyto příklady nacházejí se v rukopise Kraloveckém (přepsaném pro České Museum) pod čísly 8. a 10. V prvním praví se výslovně: Judicium civitatis Pragensis B de eadem civitate gerendum committimus et regendum, locantes eidem praefatum judicium a festo Paschae primo futuro usque per anni circulum revolutum pro centum octoaginta marcis argenti, ex quibus jam viginti marcas praesentialiter nobis exsolvit cet.

krále jmenuje rychtář „Pražský“ Konrád beze všeho rozeznávání mezi obcí německou a obcí Nového města.[64])

Na usnešení mezi králem a měšťanstvem zakládal se nepochybně obyčej, jejž nalézáme zachovávaný po všechen čas, že rychtářem nesměl býti jiný, než usedlý měšťan Pražský.[65]) Moc jeho byla ostatně obmezena tím, že nesměl konati soudu než u přítomnosti přísežných z měšťanstva (ač ne všechněch při každé případnosti), tak že rozsudek vycházel z jejich uradění, rychtář pak toliko řídil soudní jednání.[66]) Naproti tomu byl rychtář netoliko v soudních, nýbrž i ve všech jiných důležitějších věcech, spravovaných raddou městskou, obyčejným předsedatelem jejím.

Oudové raddy městské nazývali se nejobyčejněji *přísežní* (jurati, gesworne) neb *kmetové* (scabini, scheffen), řídčeji v této době konšelé (consules). I jejich zřízení mělo na Starém městě začátek svůj nepochybně hned v časích prvotní osady německé, poněvadž vůbec nebývalo ve středním věku rychtáře bez přísežných. Za krále Otakara II připomínají se již výslovně.[67]) Rovněž musili na Malé straně zároveň s rychtářem zavedeni býti hned při založení města, jakž to veskrze v obyčeji bylo při zákládání měst královských.

Počet přísežných Staroměstských byl během 13. a v první polovici 14. století několikkrát změněn. Za panování krále Vácslava II jmenuje se roku 1288 třinácť, roku 1292 patnáct přísežných, nedá se však ani v jedné ani ve druhé případ-

[64]) V listině krále Otakara roku 1260 (kopie Pelzlova) praví se: quod Serenissimus pater noster piae recordationis Wenceslaus Chunrado, tunc judici Pragensi, vendidit quandam villam Nyeprowicz cet.

[65]) Všichni rychtáři, jichž jména nám z toho času povědoma jsou, byli měšťané Pražští. Že tak *mělo* býti, vyslovuje nejprvé kniha práv ve druhé polovici 14. století, vydaná v Rösslerových *Rechts-Denkmäler* na str. 115: Wer richter wesen will, der soll ein purger sein.

[66]) Již v nařízeni krále Vácslava o mimořádném soudu šesti mužů r. 1287 (*Rössler* 171) čte se: Statuimus ad haec, quod judex Pragensis, quicunque pro tempore fuerit, causas omnes determinet et judicet secundum jus civitatis et de consilio juratorum civitatis.

[67]) Ponejprv v nařízení jeho „de examinatione argenti“ v rukopise Kraloveckém, číslo 103.

nosti jistiti, byl-li to počet jich úplný. Od roku 1296 až 1311 vyskytuje se brzy 11 brzy 12 kmetů, tak že se podobá, že tehdáž dvanáct byl plný jejich počet. V létech 1312 až 1330 jmenují se však zase počty větší, ano z jistého udání roku 1318 vysvítá, že toho času bývalo 24 přísežných.[68]) Od roku 1331 sešlo však s tohoto počtu, a jest opět zmenšen na 12 osob; při čemž se potom delší čas zůstalo.

Na Malé straně bývalo 12 přísežných, kolikž nalézáme jich ve pamětech 14. století, nejspíš hned od začátku, dle příkladu města Magdeburka, které Malostranským i v jiných důležitějších věcech sloužilo za vzor.

Přísežné usazoval král, ač nepochybně od starodávna s účastenstvím přísežných odstupujících, tím spůsobem, že od těchto bývalo jemu ponavrženo třikrát tolik jmen, kolik osob mělo býti zvoleno, král pak jmenoval nové přísežné z těchto ponavržených. Tak aspoň zachovával se starý obyčej v prvních létech 15. století. Sebe, jak se zdá, nesměli odstupující přísežní navrhnouti; neb nenacházíme v celé této době ani jednoho příkladu, aby tentýž měšťan byl býval přísežným dvakrát hned po sobě; ale ovšem střídal se v konšelství následkem tohoto spůsobu navrhování celkem dosti skrovný počet nejpřednějších měšťanů, tak že ta samá jména spatřují se v seznamích kmetů přeskáčkou velmi zhusta mnohokrát po sobě.

Dle pravidla mělo se sázení přísežných čili obnovení raddy městské stávati každý rok; ale málokdy, aspoň v časích v tom ohledu nám povědomějších, bylo pravidlo toto od králů přísně zachováváno. V prvních desítiletích 14. věku nacházíme velmi často tu samou radu i několik let po sobě v úřadě. Sázení konšelů Staroměstských stávalo se obyčejně od krále osobně, nebo leda v nepřítomnosti jeho od nejvyššího správce

[68]) Doklady na tyto počty přísežných viz doleji v přílohách v popise přísežných Staroměstských. Roku 1318 nacházíme netoliko jmen všechněch 24 jich, nýbrž v nejstarší knize Staroměstské čte se také při témž roce na listě 7: Anno domini Mill. CCCXVIII haec est pecunia recepta per XXIIII juratos a cauponibus propter injustam mensuram vini et alios excessus eorum.

čili heitmana zemského [69]) s přiměřenou slavností. Noví kmetové přísahali tudíž před králem s vyzdviženýma dvěma prsty, že chtí v úřadě kmecím pravdu hájiti a křivdu tupiti, že chtí ku pomoci býti chudému i bohatému ve vší spravedlnosti.[70]) Umřel li některý z přísežných za času svého úřadu, nebývalo místo jeho obyčejně osazováno mezi časem; než ostatním konšelům náležela táž moc jako raddě úplné.[71])

Odměna, kterou měli přísežní za své úřadování, záležela podobně jako rychtářova v podílích pokut, jen že tyto byly o mnoho skrovnější. Přísežným nenáleželo totiž nic z penĕžitých pokut z vlastních rozepří soudních, než jen z pokut za jiné přestupky, jak dalece nebyly dle předpisů obracovány ku potřebám obce samé. [72]) Náklady v poselstvích neb jiných prácech úředních byly přísežným jako jiným osobám nahražovány z obecních příjmů. Starý, jak se zdá, byl obyčej, že přísežní dostávali oděvu z obecních peněz, a že při větším zaneprázdnění obecními záležitostmi obědvávali společně na útraty obce. [73])

[69]) Příklady sázení přísežných od krále samého nacházejí se v nejstarší knize Staroměstské při roce 1331 na listě 45, r. 1341. 283 a r. 1344. 281. Roku 1340 sadil radu Staroměstskou pan Petr z Rosenberka jakožto heitman království českého. *Tamže* fol. 279.

[70]) Přísaha tato zněla dle zaznamenání v nejstarší knize Staroměstské při roce 1331 takto: Wir swern des ain ait got und unserm hern dem chunich und armen und richen, das wir wellen an dem schepfampt das recht sterkin und das unrecht khrenkin, und das wir wellen den armen und den richen vorsein an aller gerechtichkeit. Das uns gott zu helff und alle heiligen! (fol. 45).

[71]) Nález o tom r. 1340 v nejstarší knize Staroměstské fol. 278.

[72]) V nálezu o dělení pokut mezi rychtářem a konšely roku 1338 v knize Staroměstské na listě 276 mluví se jen o velké pokutě za uražení rychtáře neb konšelů na soudě nebo v raddě, pak ze zapovědĕné stavby, z nošeni zbraně „oder von welcherlei gepot oder gesecze der scheppfen", čímž mini se podobná nařízení policejni. Kdekoli se v knihách práv mluví o pokutách ze zločinů, je řeč jen o rychtáři, který z nich právě platil nájem králi

[73]) V počtu z peněz obecních roku 1344 (v knize Starom. na listě 281) uvodi se vydání 18½ kopy „in veste antiquorum juratorum". Podobné rubriky v počtech r. 1314 (fol. 22; „pro piscibus XL grossi", r. 1315 (f. 17, „pro vino civibus 1 fertonem" a r. 1324 (f. 26) „ver-

Předsedou sboru přísežných byl, jak řečeno, rychtář městský. Jemu však pro velké zaneprázdnění při soudech nebylo možné, býti přítomnu při všech raddách o všeliké jiné záležitosti. To nejspíš bylo příčinou zřízení úřadu *purkmistrského* (magister civium, magister juratorum), který se i na Starém i v Menším městě vyskytuje zřejmě teprv ve první polovici 14. století, ač z jistých okolností souditi se dá, že stával i něco dříve. Purkmistr byl prvotně, jak se zdá, právě jen náměstkem rychtářovým k řízení jistých věcí mimosoudních a ku předsedání v raddách na místě rychtářově. Byl to jeden z přísežných samých, ano jak se zdá střídali se přísežní v úřadě tomto hned od počátku podobně, jak to spatřujeme v časích pozdějších, kdež purkmistrství každého přísežného trvávalo čtyry neděle. Bližší vyměření oboru činnosti a jiných poměrů purkmistrů není v této době možno pro nedostatečnost zpráv souvěkých.[74])

V důležitějších věcech, zvláště když se jednalo o vydání trvalých nařízení, buď právních, buď jiného obsahu, brali rychtář a přísežní radu s jinými osobami z měšťanstva, tak nazvanými *staršími z obce* (cives seniores, majores, potiores;

trunken und hingegeben VII grosz" vztahují se nejspíš na jídlo a pití na útraty obecné. Z pozdějších časů jsou doklady toho druhu mnohem jasnější.

[74]) Nejstarší zmínka o purkmistru Staroměstském jest v artikulích pořádku krejčovského roku 1318 (v knize Starom. fol. 50), v nichž nařizuje se, že kdoby chtěl provozovati řemeslo, má zaručiti čtyrmi kopami „vor dem purgermeister". V listině kláštera Zderazského (v bibliothece university Pražské datované roku 1301, od konšelů Pražských dosvědčené roku 1320, jmenují se v dosvědčení tomto „Franciscus judex, Nicolaus de Turri *magister juratorum* ceterique jurati". Roku 1324 jmenuje se v knize Starom. (fol. 26) purkmistr Mikuláš Bílý (Niklas der Weisse). Z okolností, že se v seznamu přísežných toho roku týž Mikuláš Bílý (Nicolaus Albus) nenachází na prvním, nýbrž na jednom z posledních míst, kdežto purkmistr pokaždé míval přednost, dá se právě souditi, že se již tehdáž konšelé v purkmistrovství střídali. Roku 1334 připomíná se v listině u Pelzla (Karl IV. 8.) ponejprv purkmistr (magister civium) na Malé straně. Ostatní zmínky o purkmistřích Staroměstských před r. 1348 jsou v listině krále Jana r. 1339 v Lib. vetust. privil. p. 41, r. 1340 v knize Starom. 279 a r. 1347 v originale archivu městského v Praze.

die ältesten burger, die ältesten von der stadt). I tento obyčej byl starodávný; zachovávalť se již ve 13. století.[75]) Zdá se však, že ani tehdáž ani v celé době, o které jednáme, nebyl sbor těchto starších nikterak určen neb uzavřit v jistém počtu. Staršími rozuměli se dle obecného významu toho slova ve středním věku vůbec nejpřednější, to jest nejváženější a ovšem nejzámožnější měšťané, právě ti, kteří se nejobyčejněji střídali spolu také v úřadě přísežných. Na jejich schválení musilo přísežným již právě pro tuto okolnost záležeti, jestliže nálezy jejich pro další budoucnost činěné měly míti trvanlivou platnost. Přísežným samým bylo, jak se zdá, zanecháno, dle důležitosti a povahy každé věci, povolati z nich k sobě které chtěli a v počtu tomu přiměřeném. V jisté raddě držané roku 1340, z níž vyšly důležité nálezy, bylo přítomno krom rychtáře a konšelů 55 takovýchto osob z měšťanstva, jejichž jména se zachovala.[76])

[75]) Congregati sunt omnes consules et majores civitatis, et diu habito consilio atd. vypravuje již pokračovatel Cosmy při událostech roku 1281 (p. 461); potom uvodí se *majores cives, potiores cives* v listině o radnici roku 1296 (v nejstarší knize Starom. na listě 6, u *Rösslera* str. 172).

[76]) V nejstarší knize Staroměstské na listě 278. Jména tato jsou: Johann hern Wolfleins sun, Heinczil hern Ditreichs sun, Andres Goldner, Seidel von Piesk, Niklas Weis, Niklas Rokczaner, Pesold von Eger, Buslav hern Wolframs sun, Polk hern Jakobs sun, Frenczil Gepold, Reimbot Goldner, Henzel Mathes, Niclas Rechczer, Peter Glas, Heinreich Glas, Frenczil Hopfner, Frenczil von Posenpach, Otto gewantsneider, Frenczil Kornpuhel, Henreich Rokczaners schreiber, Bartha Kokot, Ditil Hopfner, Pesold fleishakker, Heinreich vom Kadan, Ulricus Silberczeiger, Heinreich Czigler, Ulrich vom Slan, Johel Ruprecht, Jaksch Ruprecht, Otto Rollo, Heinzil Waczinger, Ula Pleyer, Niklas Planer, Otto Planer, Polk Rokczaner, Johel Thasner, Konrad Kokot, Heinl Negel, Johel Hiltprand, Peter Figolais, Wenczel von Thust, Pesco Hainrici, Jaksch Harrer, Enderlinus Stuk, Hannus von Meissen, Leitil weinschroter, Johel Rokczaner, Jesko Payer, Cunradus Leuthmiriczeri, Nicolaus Bohuslai, Hannus von Krachau, Hensel hern Meinhards sun, Wenczlav, Imprech und Jurgel des Goczleins Pleyers aidem. V listině samé nejmenují se měšťané tito staršími, nýbrž „purger gemeinielich der stat ze Prage, di hernach geschriben steen“, tedy jen měšťany obecnými. Ale z toho jen je viděť, že starší nebyli tehdáž ještě žádným zvláštním sborem.

Starší v tomto smyslu byli vlastními představovateli obce městské vedlé přísežných a vykonavateli dohlídky na tyto na místě jejím. Skutečných shromáždění celé *obce* (communitas, universitas civium, die gemeine), dle všeho soudíc, nebylo v tomto čase,[77]) ačkoli obec jakožto vlastní držitel práv a privilegií městských všudež se zřejmě uvozuje.

Místo, ve kterém rychtář vykonával svůj úřad, bylo snad od dávna v jistém úředním domě (rychtě, domus judicii), ačkoli jeho ani na Starém ani na Menším městě Pražském v této době s jistotou udati neumíme. Na velkém soudě, ku kterému zapotřebí bylo shromáždění celé raddy městské, zasedávali tu přísežní s rychtářem ve „čtyrech lavicích" soudních (die vier bänke, quatuor scamna judiciaria). Pro jiné však rady a jednání přísežných, mimo záležitosti soudní, ježto se držívaly obyčejně bez přítomnosti rychtáře v tak nazvaných ranních schůzkách, jak se zdá každodenních (maniloquium, die morgensprache), nemělo Staré město dosti dlouhý čas žádné určité místnosti. Schůzky tyto držívaly se v 13. století každý týden jinde, nejspíše střídavě ve příbytcích jednotlivých přísežných. Teprv roku 1296 usnesli se přísežní se staršími obce, aby prý pro hanbu, kterou město jejich mělo z toho jak od šlechticů

nýbrž také jen obecnými měšťany. Zde činí se jen rozdíl mezi přísežnými a obecnými, nikoli mezi staršími a obecnými. Ale kdyby se osobami tu jmenovanými nerozuměli skutečně starší, musili by se tito v listině takového obsahu zajisté jmenovati obzvlášť, čehož není Podobně rozuměli se beze vší pochybnosti starší měšťané v nařízení o počtech (fol. 48 r. 1338), které měla skládati radda odstupující raddě nové „coram viris *communibus*, quotquot ad hoc recipere voluerint", ačkoliv se i tu jmenují obecnými. Tak jak se v tomto nařízení ve věci tak důležité pozůstavuje konšelům přibrati jich k sobě kolik chtěli, bylo nejspíš ve všech jiných případnostech. Porovnání jmen tuto schvalně položených s popisem přísežných v zadu ve přílohách ukazuje ostatně, že jsou to skoro veskrz osoby, ježto v těch létech bývaly nejčastěji přísežnými.

[77]) Zajedno nenachází se o nich nikde žádného sledu; nadto pak právě v jediné případnosti, ve které v pozdějších časích měla pokaždé celá obec býti svolávána, totiž při kladení počtů, bylo v této starší době pozůstaveno konšelům, svolati jen tolik měšťanů, kolik chtěli; jak viděti jest z noty předešlé.

tak měšťanů jiných měst českých, do Prahy přijíždějících, že nemělo žádného *radního domu* jako jiná hlavní města (sicut aliae civitates capitales consueverunt habere), koupen byl zvláštní dům k tomuto účelu, totiž dům Jakuba syna Koubkova měšťana Pražského, na Staroměstském rynku, polohy blíže nám neznámé.

Zdali koupě domu tohoto byla skutečně zavřena, nevysvítá dosti jasně z listiny o tom zachované: [78]) jisté však jest, že hlavní obsah její, totiž o zřízení radnice, nevešel ve skutek. Čtemeť i v potomních létech ještě o shromážděních raddy držaných ve příbytcích jednotlivých konšelů, na př. r. 1297 v domě Olbrama syna Menhartova z Chebu, r. 1311 v domě Konráda z Chebu; r. 1315 v domě Martina z Chebu. I listiny obce byly chovány v soukromých domích, jak se čte na př. o této listině samé o radnici a stvrzovacím listu krále Václava na ni (r. 1299), že chovány jsou pro obec od Menharta Olbramova. [79]) Konečně roku 1338 koupili přísežní a starší jiný dům, měšťana Wolflina od Kamene, v rohu na rynku Staroměstském, a zřídili jej za radnici, kdež nachází se podnes. [80])

K slavnosti sázení konšelů od krále nepostačovaly snad místnosti tohoto domu ještě některý čas po zakoupení jeho, pokud nebyl dostatečně zřízen. Proto čteme, že roku 1340 pan Petr Rosenberský, heitman království českého, sadil přísežné v klášteře sv. Klimenta, roku 1344 dne 22. Listopadu o nešporách král Jan v klášteře sv. Jakuba. [81]) Velké refektáře těchto neb snad i jiných klášterů ve městě sloužívaly k témuž cíli nepochybně od starodávna.

Krom rychtáře a přísežných, jakožto úřadů, kteří představovali a zastávali obec ve všech jejích záležitostech, mělo město i jiné menší *úředníky* a *služebníky* rozličného druhu,

[78]) V nejstarši knize na listě 6, kdež také jest stvrzeni krále Václava II z r. 1299.

[79]) *Tamže* na listech 5, 10, 16.

[80]) Nález o tom se stvrzením krále Jana v nejstarši knize na listě 259.

[81]) Viz v též knize fol. 279, 281.

určené k vykonávání rozkazů představených oněch a ustanovované od nich.

Přední z těchto úředníků byl *písař městský* (notarius civitatis, scriptor civitatis, der stadt schreiber), který byl raddě městské k ruce zhotovováním potřebných písemností, zejména zapisováním důležitějších nálezů a nařízení a vedením počtů z příjmů a vydání obecních. K němu obraceli se též jednotliví měšťané o zhotovení listin ve svých právních a jiných potřebách. Na Starém městě zmiňuje se takovýto písař městský náhodou nejprvé roku 1288. Dle nařízení raddy, učiněného zároveň s prvním uzavřením o koupi radnice r. 1296, náleželo usazování jeho přísežným společně s jinými staršími měšťany. Písař měl býti člověk nestranný, učený a věrný, zběhlý ve svém umění, to jest ve skládání listin. Ustanovení jeho bylo stálé, do smrti neb do poděkování se z ouřadu, jak dlouho by se v něm počestně zachoval. V čas vydání tohoto nařízení zastával úřad tento mistr Petr, nepochybně muž, který došel vzdělání na některém vysokém učení, nejspíš ve Vlaších.

Dle nařízení onoho měl písař městský míti stálý příbytek na radnici, aby mohl vždy býti nalezen; ano za odměnu byly mu vykázány všecky platy a jiné požitky z domu toho vycházející, z čeho však ovšem sešlo, když se radnice v skutečné držení obce nedostala. Příjmy písaře zůstaly tedy, jako prvé, nevyměřené a nahodilé. Z uznání nedostatečnosti jich uzavřeli přísežní a obec roku 1328, přidati písaři příjmy z obecní slévárny cínu (stannifusorium, schmelzgaden).[82])

Od roku 1310 zapisovaly se počty z obecních příjmů a vydání, od roku 1324 jména měšťanů, kdy který nově přijat byl do obce, od roku 1327 všeliké důležitější nálezy čili statuty obce, od roku pak 1340 také seznamy jmen konšelů při každém obnovení raddy vše do jedné *knihy městské* (liber civitatis, der stadt buch), která se doposud chová v archivu města Pražského.[83]) K listům od obce vydávaným přivěšoval

[82]) *Tamže* fol. 16.

[83]) Širší popis této pro dějepis Prahy předůležité knihy viz v Časopise českého Museum r. 1844, str. 566.

písař *pečeť městskou.* První zmínka o ní činí se v listině roku 1264.[84]) V archivu městském chová se doposud stará velká pečeť Staroměstská z mosaze s nadpisem: Sigillum civium Pragensium, a méně velká Malostranská s nadpisem: Sigillum civium Pragensium de Nova civitate, obě patrně od jednoho umělce asi stejným časem dělané, mám za to, že asi hned při založení Nového města pod hradem, tedy za času Otakara II.[85]) Na oné objevuje se nejstarší znak Staroměstský, svatý Václav stojící s mečem v pravé, a se štítem, na němž lev český, v levé ruce při zemi; okolo toho tři věže. Na pečeti Malostranské jsou též tři věže; na prostřední největší z nich štít se lvem českým a na cimbuří dva trubači.

Již za prvních časů 14. století zmiňuje se vedlé hlavního písaře také *druh* čili pomocník jeho (socius). Časem bylo jich více, jak se zmáhala potřeba písemnictví; bylť, jak se zdá, také obzvláštní písaři bráni k některým zvláštním účelům, o čemž podotkne se ještě doleji.

Jiní *úředníci* (officiales, amechtleute) a *sluhové* měštští (servi) byli: *berníci* čili výběrčí daní obecních (collectores, losunger), ustanovovaní k tomu dílem z konšelů, dílem z měšťanstva; dozorci dva *nad cizími kupci*, ustanovení od roku 1304; *dvanáct* jiných dohlidačů nad zachováváním nálezů *o kupcích* dle nařízení roku 1333; *nálevčí* vína (affusores vini, angiesser); *šrotéři* vína (extractores vini, weinschroter); *litkupníci* rozliční nad rozličným zbožím (subemptores, unterkaufel); *važčí* zboží kupeckého čili kramářského (ponderator institorum, wäger); *slévač vosku* (fusor cerae); *biřicové* praecones, buttel), kteří prohlašovali rozkazy přísežných a obsílali osoby před soud; *poslové* čili *pacholci*, to jest úřední sluhové a drábové přísežných a rychtáře (fronboten, richters boten), *hlídači věží a bran* (custodes turrium, thorwärtel); konečně *kat* (tortor, suspensor, zuchtiger). O povolání a povinnostech rozličných těchto osob bude řeč doleji dle příležitosti. Usta-

[84]) *Dobner. Monum.* VI. 31.

[85]) Nejstarší mně známý otisk této posud zachované pečeti Staroměstské nachází se na listině z r. 1287 v archivu kláštera Břevnovského.

novování některých z nich, jakož ku př. važčího a litkupníků, nepochybně též dvanácti mužů nad kupci stávalo se od každých přísežných znova, obyčejně hned při nastoupení jich v úřad.

O mzdách a odměnách řednictva a služebnictva městského máme z toho času zprávy velmi nedostatečné. Písař a druh jeho, biřici a snad i někteří jiní z jmenovaných dostávali šatů od obce nebo peněz k opatření jich sobě.[86])

b) Konání spravedlivosti.

Nařízením krále Vácslava II o mimořádném soudu šesti přísežných roku 1287 bylo rychtáři městskému uloženo, souditi netoliko dle rady přísežných, nýbrž také dle *práva městského*, to jest dle právního zákonodárství ve městě obyčejného.

Na Novém městě pod hradem Pražským platilo za takovéto zákonodárství při soudech *právo města Magdeburka*, podobně jako ve více jiných královských městech v Čechách. Měšťané Malostranští měli nejspíš, jak to jinde bylo v obyčeji, hned v čase brzy po založení jich města authentický vypis prava tohoto, vyžádaný od konšelů Magdeburských, dle něhož se spravovali, ačkoli jim nebylo tím docela odňato právo, ustanovovati pro sebe někctré uchylky, pokud uznali toho potřebu.[87])

Jiné a zvláštního původu bylo *právo Pražské*, které mělo platnost na Starém městě. Čteme o něm ponejprv pod tím jménem roku 1264, kdež král Otakar, zakládaje město Doksy v nynějším kraji Boleslavském, povoluje obyvatelům jeho „práva města Pražského“ (jura civitatis Pragensis) a svobody, ježto mají jiná města a městečka v království českém.[88]) Po-

[86]) Zmínky o tom nacházeji se v počtech obecních v nejstarší knize Staroměstské roku 1310 fol. 234, 1312 fol. 15, 1315 fol. 17, 1324 fol. 26.

[87]) Nejstarší zpráva o Magdeburském právě na Malé straně nachází se v listině z r. 1312, kterou se pod totéž právo kladou blízké vsi Butovice, Jinonice a Košíře.

[88]) Listina z cís. dvorského archivu ve Vídni.

dobně bylo právo města Pražského během pozdějších časů zavedeno ve více jiných městech, tak že tato v pochybných věcech brala poučení od rychtáře a přísežných Staroměstských.

Právo Pražské nebylo však tehdáž ještě sepsáno v jeden celek jako Magdeburské, nýbrž záleželo toliko ve starých právních obyčejích, ježto osadníci němečtí dílem přinesli s sebou ze své vlasti, dílem postupem času šíře rozvíjeli. Jen malá částka těchto starých právních řádů německých byla písemně seznamenána v privilegii knížete Soběslava; větším dílem chovala se toliko v oustním podání, jehož držitelé a vykladatelé byli rychtář a přísežní. Jim náležela moc, s radou starších z obce vydávati v duchu těchto starých řádů nové nálezy čili zákony nebo měniti je dle uznané potřeby. Nálezy takové zaznamenávaly se později písemně, od roku 1327 do městské knihy již nahoře zmíněné, ve které se i nám částečně dochovaly.

Roku 1341 dne 5. Října stalo se usnešení přísežných a obce Staroměstské se svolením a stvrzením krále Jana, aby se „učinilo a vymyslilo psané právo“, které mělo napotom míti platnost netoliko v Praze, nýbrž ve všech městech českých krom těch, ježtoby stála pod právem horním. K složení takovéhoto psaného obecného práva městského zvoleni jsou tehdáž čtyři z předních měšťanů Pražských, Ondřej Goldner, toho času přísežný, Henslin Matéjův z Chebu, Jindřich Kadanský a Oldřich Pleyer, kteří na to přísahali králi a obci.[89]) Jak dalece však mužové tito v úkolu svém pokročili, není nám povědomo; jisté jest, že práce jejich nedošla ustanoveného cíle; pročež v nálezích rychtáře a přísežných, jimiž se ustanovovala pravidla práva, pokračovalo se potom jako předtím bez rozdílu.

Při skrovném počtu těchto nálezů a jiných zřídel až do roku 1348, který jest nám tuto mezí, není nám možno podati zde úplného obrazu právnictví Pražského v této době staré: musíme přestati jen na zlomcích, o nichž se nám za-

[89]) Nález o tom v *Liber vetust. privileg.* p. 11, u *Rösslera* 191.

chovaly bezpečné zprávy, ačkoli nemůže býti pochybno, že stav věcí, jejž později vyložíme šíře při druhé polovici 14. století, v základech svých byl tu i mnohem dříve.[90])

[90]) V Rösslerově pojednání: Über die Bedeutung und Behandlung der Geschichte des Rechts in Österreich. Prag 1847 nachází se (pag. IX až XXVII) obsahem svým velmi zajímavá památka německého právnictví u nás, kterou vydavatel nadepsal: König Otakars II von Böhmen Altprager Stadtrecht (vom Jahre 1269). Jest to zákonník na tehdejší čas dosti úplný jak o trestním tak o civilném právu. Ale authentičnost jeho není posud dokázána, i může se z následujících příčin bráti v pochybnost.

Výpověď, že právo toto pochází od krále Otakara, nachází se v starém nadpise ve formě, která nese patrně všecky znaky neauthentičnosti. Předně jest psána v rýmech: In der heiligin drivalt ere — heiligir geist gib uns di lere — daz wir unrecht zu rechte pringin — und das herlich vollendin. — Arm und rich — gesessin in unserm kunirich atd. To zajisté nejsou slova listiny královské, než soukromé poznamenání, ať pak na pravdě se zakládající nebo nic. Dále následuje: Hy hebin sich an des kuniges Otackers recht atd., což ještě patrněji nejsou slova Otakara samého. Krom toho obsahuje nadpis tento dosti velkou chybu v letopočtu. Praví se v něm totiž: Dise recht, di wir gegebin *in dem andirn iare, als wir gecronit wordin* (což byl rok 1262 neb 1263, poněvadž Otakar korunován byl r. 1261 dne 25. Prosince); ale hned dodává se k tomu: Von der czeit zelt man, als sich nam di menschheit an, da von sint tausent jar und czwei hundirt und neun und sechczig iar bis an dise czeit vergangin (tedy 1269), z čehož se dá souditi, že pochází nadpis tento z doby od korunování Otakara již dosti vzdálené. Pokud se nám lepšího svědectví nedostává, lze jest tedy zákonník tento dobře považovati za pouhou soukromou práci, jíž měla se dostati větší vážnost přičtením jí slavnému králi, jenž tolik k rozmnožení měst učinil.

Ale byť i pocházel skutečně od krále Otakara, což při všem nemožné není, nedá se nikterak dokázati, žeby se vztahoval právě ku Praze. Všecko, nač v tom ohledu lze jest se odvolávati, jsou následující slova, stojící ještě před nadpisem právě zmíněným, totiž: Hi hebit sich an der prager recht, daz kunic Otacker gegebin hat und bestetigit hat in dem idem anno domini als er gecronet wart. Tento připisek, jehož obsah dílem se opakuje v nadpise nahoře zmíněném, jest, jak se již z toho samého souditi dá, z jiné ruky než ostatní nadpis, čemuž ještě více nasvědčuje to, že se v něm vyskytuje ještě zase nový chronologický odpor, poněvadž klade se vydání zákonu od Otakara do samého roku jeho korunování, ježto onde teprv do prvního roku potom. V díle samém nepřichází nic,

Jak obyčejně ve středověkých zákonodárstvích, zaujímá i v malém počtu právních nálezů Staroměstských z první polovice 14. století nejvíce místa právo trestní. Rozepře o vraždy čili zabití člověka (homicidium, todtslag, mord), o chromotu (mutilatio, lemde) a o rány (vulnera, wunden) zabavují nejvíce pilnost zákonodárců, jakožto velmi zhusta se přiházející.

Při surové povaze tehdejších lidí vůbec měly zločiny tyto stálý pramen v neskrotitedlné náchylnosti k svépomoci a ku pomstě soukromé. Z nahodilých urážek a křivd přicházelo tehdáž velmi zhusta ku krvavým rvačkám a bojům na ulicích a k vybíjení domů, k čemuž strany sbíraly se valně každá se svými přátely, aniž se rychtáři a čeledi jeho podařilo vždy ještě v čas výtržnosti takové zastaviti. Záští z toho pošlá pro-

coby se vztahovalo na Prahu obzvlášť, ano ani vlastní nadpis prvé zmíněný ku Praze obzvlášť neukazuje, nýbrž mluví o celém království Otakarově a všechněch městech jeho bez rozdílu Tak jest také v textu samém vždy řeč o rozličných městech. Viz články 49, 51, 55, 63, 102. Jméno Prahy naskytuje se jen jednou, v článku 122, kdežto však se nařizuje, že má Pražský loket a Pražská váha býti jednostejně v celé zemi; což jest ustanovení ne pro Prahu než právě pro celou zem míněné. Zamýšlel-li však král Otakar zákonem tímto ustanoviti jednostejná práva pro všecka královská města v Čechách, víme zajisté z potomního stavu věci zcela bezpečně, že úmysl ten dosažen nebyl; nebo stejné právo skutečně nebylo ve městech ani ve 13. ani v několika potomních stoletích; rozeznávalať se pořád města s právem Magdeburským od měst s právem Pražským. Musilo tedy právo Otakarovo, bylo-li pro všecka města míněno, nedojíti v nich skutečného přijetí a zachovávání. Že pak právě v Praze na Starém městě za platné se neuznávalo, vyplývá jak z potomních právních nálezů konšelských, ježto se jím nespravují, tak jmenovitě z okolnosti oné, že ani v uzavření o zhotovení psaného práva pro Prahu r. 1341 žádné zmínky o starším psaném právu se nenachází, nýbrž zcela tak se mluví, jakoby posud žádného nebývalo. Právo od krále Otakara samého předepsané, kdyby jaké bylo bývalo, nemohlo již tehdáž tak naskrze býti zapomenuto. Tyto a jiné úvahy byly příčinou, pro kterou jsem se neodhodlal, při vypsání soudnictví Pražského v tomto čase užiti díla tohoto za zřídlo. Zdálo se mi, i kdybych se mýlil, menší chybou, spokojiti se se skrovnými zprávami authentickými, než vložiti látku hojnou, která by sem naskrze nenáležela.

dlužovala se pak mezi celými rody a příbuzenstvy, tak že Praha byla vždy rozdělena na mnohé nepřátelské spolky a strany, které dostávaly proti sobě tím většího podnětu v časích politického rozčilení.

Zákonodárství 13. i 14. století bylo neustále zaneprázdněno vyhledáváním prostředků k zastavení těchto nepřátelství a bojů. Již mimořádné nařízení Václava II r. 1287 směřovalo k tomu. Každý, proti komu by jiný choval tajné *zášti*, měl to oznámiti šesti přísežným tehdáž k tomu ustanoveným, aby toho napomenuli, by od nepřátelství upustil, anebo se ospravedlnil, že ho nemá. Bylo-li nepřátelství zjevné, měli přísežní sami od sebe napomenouti stran k smíření se aneb ke hledání práva před nimi, jestliže se smíření nepodařilo. Napomenutí takové bylo dle tehdejšího obyčeje spojeno s uložením tak nazvaného *příměří* (pax, treugae pacis, geboten fride), to jest se zvláštní zápovědí soukromé pomsty, na jehož přestoupení byly uloženy přísnější pokuty. Již privilegium Soběslavovo mluví o takovémto příměří, jak na svém místě podotčeno. Strhnul-li by se boj ve městě, ustanovovalo nařízení Václavovo pokutu desíti hřiven stříbra králi a pěti hřiven rychtáři a městu od každého, kdožby se zbraní k tomu běžel. Podobné nařízení stalo se od rychtáře a přísežných roku 1335, jímž peněžité pokuty vyměřeny jsou dle druhu zbraně, s kterým kdo byl postižen. Kdo by neměl peněz, měl pokutu odseděti ve věži u mosta vedlé Křížovníků, nebo na čtvrt léta nebo i na rok vystěhovati se z města. Opět roku 1339 nalezli rychtář a přísežní i starší z obce, kdožby učinil *shluknutí* (eine sammung), to jest kdyby sebral přátely své a běžel s nimi na svého nepřítele nebo nepřátely (qui congregatis amicis suis currit super inimicos vel inimicum), kdyby se těmto i docela žádná škoda z toho nestala, aby platil pokuty sedm kop k městu, a každý kdoby jemu pomáhal, kopu, nebo aby byl na rok z města. K tomu bylo však již v roce potom (1340) potřebí výkladu. Nařízeno totiž, kdoby někomu něco učinil, a proto nebo pro jinou příčinu bál se pomsty neb útoku od svého protivníka, že má hned ohlásiti

to rychtáři a přísežným, aby mu uložili příměří a spůsobili smíření nebo učinili právní rozsudek; kdyby se pak nicméně bál násilného útoku, že pak může přátely shromážditi v domě svém, aby se mohl brániti; pakliby to učinil bez ohlášení, že má pokutován býti, jak předepsáno. Ale že všecky tyto zákony nevedly k důkladnému napravení zlého, dá se souditi z nálezu jen o dvě léta pozdějšího (1342), který měl tuto věc znovu za předmět. Soukromých záští a válek ve městě bylo tehdáž tolik, že se opět uznalo zapotřebí zřízení mimořádného sboru šesti mužů, kteříby se přičinili o zastavení jich, poněvadž prý bylo se obávati, aby netoliko měšťanští rodové, než i město samo nevzalo z nich zkázu. Tu prý na žádost nepřátelských stran samých bylo uzavřeno všeobecné smíření, tak že všichni, kteří takto spolu byli v záští (unser burger alle gemainlich, wie sie gehaissen sint, die also mit enander krigeten), slíbili si pokoj a zapomenutí všeho ublížení, přísežní pak dle usnešení se šesti muži a se staršími učinili některá nařízení k utvrzení toho směřující.[91])

O *vraždě* známe dva nálezy z roku 1331 a 1340.[92]) V obou praví se, že se příliš mnoho vražd dálo ve městě i před městem. Byly to nepochybně větším dílem zločiny pošlé ze záští a nepřátelství oněch, spáchané od měšťanů na měšťanech. Jak z obou nálezů těchto vysvítá, byl starý řád při žalobě o vraždu, že se důkaz proti pohnanému vedl sedmi svedky, on pak vyvedl se z viny sedmi očistníky. Nálezem roku 1331 ustanoven byl řád přísnější; totiž byl-liby kdo při skutku samém postižen na útěku svédomím dvou přísežných nebo jiných počestných lidí, aby byl sťat na tom místě, kdež se vražda stala. Pakliby postižen nebyl, ale přísežní uptali by se toho jinak s jistotou, že on jest vrah, měla prísaha sedmi svědků proti

[91]) Nálezy zde dotčené nacházejí se v nejstarší knize Staroměstské na listech 46, 278, pak v *Liber vetust. privil. arch. civ. Prag.* pag. 63. O soukromých nepřátelstvích mezi rody měšťanskými mluví také *Chronicon Aulae regiae* při roce 1319 na str. 372: Igitur cognationes singulae, quae Pragae aliter dissensionis inter se materiam habuerunt etc.

[92]) V nejstarší knize Staroměstské fol. 45. 278.

němu míti přednost, a nedopouštěti se jemu očisty. Kdyby se pak vražda stala tajně, tak žeby se rychtář a přísežní s jistotou neuptali, pak teprv měla očista sedmi svědky míti platnost proti důkazu žalobníků, to jest přátel zabitého. Ostrý tento nález byl však roku 1340 zase zrušen co do přednosti svědků žalobníkových proti očistníkům, a ustanoveno, aby předešlý starodávný obyčej byl zase za právo.[93])

Podobný byl spůsob vedení práva o *rány* neb *chromotu*, tak že důkaz vedl se přísahou a svědky. V případnosti jisté, ve které měšťan viněn byl z utnutí ruky jinému (1331), nalezli přísežní, aby se vyvedl z toho sám třetí přísahou k svatým. Pakliby nemohl, mělo mu býti město zapověděno na věky na čtyry míle vzdálí. Svědkové o rány neb jiné zločiny měli dle nařízení roku 1338 [94]) býti usedlí ve městě s jměním za sto hřiven stříbra.

Na seprání počestného souseda *pěstí* neb *kyjem* byla pokuta vyhnání vinníka z města na tak dlouho, ažby od uraženého dostal odpuštění a složil 10 kop pokuty městu.[95])

Ztracení hlavy za hlavu, které se nařizuje nálezem roku 1331, bylo původu zánovního; neboť ve privilegii Soběslavově nenacházíme ještě trestu hrdelního za vraždu, než toliko peněžitou pokutu. Avšak ani v těchto časích nebývalo ztracení hrdla pro vraždu skutečně obyčejné. Měšťan usedlý, nebo kdo postavil rukojmé za své stání před soudem, nesměl pro žalobu tohoto neb jiného obsahu býti uvězen, a nalezl tedy snadno prostředku k zachránění života útěkem, čímž ztratil on neb rukojmě toliko jistou summu peněz. Krom toho bývalo pro vraždu jako pro jiné podobné zločiny z nepřátelství povstalé ukládáno příměří a jednáno o smíření, tak že se věc velmi často skoncovala narovnáním mezi stranami. Zadostučinění,

[93]) Noch der stat recht als vor, vor langer czeit gewonlich ist gewesen, praví se v tomto nálezu. Pozoru hodno, že se i tento nález odvolával jen na zvyk, a nikoli na psaný domnělý zákon Otakarův, v němž o důkazu sedmi svědky jest v tom ohledu řeč právě jako i v nejstarším právě Brněnském.

[94]) V nejstarší knize městské fol. 275.

[95]) *Tamže* 278.

které se v takových případnostech ukládalo vinnému, záleželo obyčejně v peněžité náhradě, v pobožných a kajicích skutcích za duši zabitého, jakož v zaplacení mší zádušních, v putování do vzdálených svatých míst a k tomu podobném,[96]) někdy také v osobních jakýchsi služebnostech čili tak nazvaném *manství* (manschaft), k němuž se zavazoval škůdce uraženému neb jeho přátelům. Nařízením obecného smíření mezi nepřátelskými stranami v Praze roku 1342 byly však mezi jiným závazky manství takovýchto všecky zrušeny, krom jediné za vraždu, poněvadž nejspíš plnění a vymáhání jich zavdávalo zhusta nové příčiny k většímu rozezlení.

Jinak než s usedlými měšťany nakládalo se ovšem s obecnými lidmi, kteří neměli čím zaručiti neb zadost učiniti. Vražda loupežná byla nepochybně trestána smrtí; neb i na *zlodějství* bylo jak dle práva Soběslavova tak dle pozdějšího řádu oběšení anebo aspoň vymrskání z města. Zloděj při ohni byl sťat[97]) Trest vymrskání vykonával se u onoho sloupu postaveného uprostřed rynku Staroměstského, o němž zmínka nahoře, a býval nejspíš i obyčejný při rozličných podvodech. O *podvodném dlužníkovi* za zboží, to jest tom, jenžby, koupiv na víru zboží jakéhokoliv druhu, nezaplatil a utekl z města, vydán byl nález roku 1328, aby bez rozdílu, je-li měšťan nebo host, byl jmín za psance (proscriptus, bannitus, geächtet), tak aby kdežbykoliv postižen byl v Praze neb jinde v království českém, naloženo s ním bylo jako se zlodějem nebo podvodníkem.[98])

Vysoké peněžité pokuty byly vysazeny na *výtržnosti před soudem* nebo před raddou; na důtklivé řeči proti rychtáři nebo přísežným 7 kop; na políček komukoliv daný před soudem 50 kop neb ztracení ruky. Naproti tomu byl přísežný, jestli-

[96]) V nejstarší knize Staroměstské (fol. 12) nachází se narovnání o vraždu učiněné před přísežnými roku 1345, a v Lib. vetust. priv. p. 10 připomíná se jiné z roku 1343, ve kterýchžto obou případnostech zadostučinění vyměřeno bylo na 30 kop grošů.

[97]) Viz v nejstarší knize Starom. fol. 2.

[98]) V nejstarší knize Starom. fol. 34.

žeby se dopustil hanlivých řečí proti obecnému člověku na ulici neb na trhu, pokutován kopou, nevyvedl-li se z obvinění odvoláním na svou přísahu.[99])

O právu civilném čili občanském poskytují nám písemnosti naše z toho času jen zlomkovité vědomosti.

Co se předně týče práva osobního, dá se vůbec souditi, že *moc otcovská* měla větší rozsáhlost než za novějších zákonodárství. Podléhalať jí i čeládka ve větší míře, jak viděti jest z nálezu r. 1335, kterým uznává se právo hospodáře k zastávání svého *náchlebníka* (brotesse) před soudem i před raddou.[100])

Otcovská moc přecházela po smrti otce nad dětmi nezletilými na *poručníky* (vormunden, tutores). Výslovně zapovídá nález roku 1327 mladíkům stojícím pod mocí rodičů, přátel neb jiných poručníků zadlužovati se bez vůle jich na své očekávané dědictví. Dluh takový neměl míti žádné platnosti, a kdoby se za něj zaručil, žádného práva k náhradě.[1]) Nález tento byl však i později snad obcházen. Protož vydán mnohem ostřejší roku 1330, jemuž zjednáno i zvláštní stvrzení od krále. Dle toho byl věřitel, buď křesťan nebo i Žid (k tomu jmenovitě bylo zapotřebí svolení královského), netoliko zbaven svého práva, nýbrž i pokutován třemi kopami grošů, kolikkrátbykoli dlužníka upomínal. Nad to pak dostal rychtář městský plnou moc a nařízení, kdyžby seznal, že měšťanský syn statkem svým nevládnoucí jej lehkomyslně promrhává, buď jídlem buď pitím neb jakýmkoli spůsobem jiným, aby jej zajal a vsadil do vězení na věži u mosta vedlé špitála a držel jej v něm ponejprv 14 dní; jestližeby se nepolepšil, čtyry neděle; potřetí čtvrt léta; počtvrté půl léta; kdyby prý však popáté upadl v nezdárnost jako předešle, aby byl vstrčen do pytle a vhozen do vody. Jestližeby však některý z přátel nezdárného syna městského chtěl se ho ujmouti, a sám jej trestati spůsobem zde vypsaným, mělo to jemu býti dovoleno. Pakliby kdo takovému

[99]) *Tamže* fol. 278.
[100]) *Tamže* fol. 46.
[1]) *Liber vetustissimus privil.* pag 20.

byl rukojmím za dluhy, měl s ním zároveň vstrčen býti do věže na tak dlouho jako on.[2])

O statku svém měl každý měšťan právo poříditi *kšaftem* čili poslední vůlí (testamentum, geschäfte) dle své libosti.[3]) Neučinil-li žádného pořízení, byl řád *nápadu* ustanoven zákonem. Děti měly přednost přede všemi jinými; po nich dědili krevní přátelé otcovi. Žena, jak se zdá vysvítati z nálezu roku 1342,[4]) měla po muži právo jen ke svému *věnu* (morgengabe), ustanovenému smluvou svatební. Dělení mezi dětmi stávalo se druhdy narovnáním skrze přátely, jakž ukazuje příklad roku 1316.[5])

Svědkové při kšaftech (totpetsleut) a při slibech manželských (*svatební lidé*, heiratsleut), jichž potřebí bylo aspoň dvou, též při koupích (*litkupníci*, leukaftleut) musili tak, jako svědkové o rány a jiné zločiny býti usedlí ve městě aspoň ve dvadceti kopách.[6])

Prodejové domů, věčných platů na domích (ewig cins) a jiných statků docházely však plné platnosti své teprv veřejným ohlášením před čtyrmi lavicemi soudními, po kterém rychtář a přísežní osvědčili je listem pod pečetí městskou.[7]) Zvláštním nálezem roku 1338 bylo ustanoveno, kdyby dům prodaný vyhořel, prvé než by prodej ohlášen byl přede čtyrmi lavicemi, že je škoda prodávajícího, bez rozdílu, jest-li jemu kupní summa vyplacena nebo nic.[8])

Půjčky peněžité zavíraly se *dlužnými listy* (brief) pod pečetí dlužníka. Za jistotu sloužili nejobyčejněji *rukojmí* (fide-

[2]) V nejstarší knize městské fol. 20. *Liber vetustiss.* pag. 56.

[3]) V nejstarší knize městské fol. 278 nařízení roku 1339.

[4]) Tamž nález roku 1342 na listě 283.

[5]) *Liber vetustissimus privilegiorum* pag. 17. 68.

[6]) Nález o tom již výše zmíněný roku 1338 v nejstarší knize Staroměstské fol. 275

[7]) Takové listy nacházejí se z r. 1292 v originále archivu komorní prokuratury české, z r. 1320 v originále bibliotheky Pražské, z r. 1334 v Liber vetust. p. 40, r. 1335 p. 13 a jinde. Ještě starší svědectví o ohlašování smluv takových před soudem jest v listině u Pelzla r. 1288.

[8]) V nejstarší knize Starom. fol. 275

jussores, burgen): a však i o zastavení domu ve dluhu nachází se příklad již roku 1304;[9]) též slíbení *společnou rukou* (promissum in solidum, mit gesammter hand) bylo v obyčeji.[10]) Zvláštní spůsob zaručení dluhu neb jiného práva bylo jak i v zemském právě českém tak nazvané *ležení* (obstagium, einlager), jímž zavázal se dlužník nebo jeho rukojmí, kdyby se povinnosti nestalo zadost v ustanoveném čase, odebrati se do domu některého hospodáře dle umluvy, a nevzdalovati se z něho, pokudby se splnění nestalo.[11]) Také bylo dovoleno *bráti na škodu* dlužníka (auf eines andern schaden nemen, recipere super damnum debitoris) to jest, vypůjčiti se peněz nebo koupiti věci u kohokoliv jiného na počet dlužníka, který v čas nesplnil: což mělo plnou platnost, když to věřitel s tím, u koho bral, ohlásil řádně přede čtyrmi lavicemi.[12]) Nakládání s dlužníkem, který závazku svému nedostál, bylo přísné. Když nestačil platiti, zmocnil se soud netoliko všeho jeho jmění movitého i nemovitého (farend und unfarend gut), nýbrž odevzdal jej i žalobníkovi, aby jej držel ve vézení svém, jak dlouho by chtěl, třeba až do smrti.[13])

Jednání před soudem bylo v rozepřích trestních i civilných vesměs oustní. Strany směly při nich užívati *řečníků* (prolocutores, fursprechen), jichžto řád byl, jak se zdá, velmi starodávný.[14])

Okres soudní moci čili *poprava* jednohokaždého z měst Pražských vztahovala se s jistými výjimkami na celý objem města, a byla tedy ohraničena zdmi městskými. Ku popravě Staroměstské náležela krom toho, jak se zdá, největší část předměstí Poříčského, zbytek někdejšího újezdu Svatomartin-

[9]) *Lib. vetustiss.* p. 38.

[10]) V nejstarší knize Starom. fol. 278.

[11]) Příklad již roku 1304 v *Liber vetustissimus* pag. 38.

[12]) Nález o tom roku 1328 v nejstarší knize Starom. fol. 28.

[13]) Nález roku 1338 v nejstarší knize Starom. fol. 275.

[14]) Pod jménem *prolocutores* zmiňují se roku 1348 v nejstarší knize Staroměstské fol. 284; a však již roku 1315 jmenuje se tamže (fol. 17) *Ulmannus causidicus*, což nepochybně znamená totéž.

ského mezi městem a Židovskou zahradou, snad i předměstí Zderazské a leckteré statky v nejbližším okolí města, náležející měšťanům Pražským.[15]) Ku právu Nového města pod hradem příslušely také šosovní statky měšťanů ve vsi Hostivicích za Bílou horou v Rakovnicku.[16]) Měšťané podléhali soudu městskému i ve mnohých smluvách o statky krom města ležící, totiž koupích, nájmích a tomu podobných, pokud vzcházely z nich povinnosti, za něž musili státi jměním svým ve městě nebo i osobami svými. Proto spatřujeme mnohé takové smlouvy o zemské venkovské statky mezi měšťany a jinými osobami, k městskému právu nepříslušícími, zavírati nicméně před rychtářem a přísežnými, stvrzované listy pod pečetí městskou, s výslovným vymíněním práva městského.[17]) Nad cizími poddanými vykonávali přísežní Staroměstští nejspíš od starodávna moc trestní, jestliže se dopustili zločinů ve městě nebo snad i v nejbližším okolí. Malostranští dostali privilegium na to od krále Jana roku 1337.[18])

Vymíněny byly ze soudů městských uvnitř města předně osoby a domy poddaných některých *duchovních vrchností*, které požívaly immunity a vykonávaly tedy nad nimi patrimonialnou soudní moc. Větším dílem vztahovala se tato jen na záležitosti civilné, ježto moc trestní, pozůstavená za starších časů králi samému, přešla snad později předce na rychtáře a přísežné městské. Veskrz nelze nám již vyčísti všechny takovéto patrimonialné moci uvnitř města, tím méně určiti jejich obvody. Pod patrimonialnými soudy duchovních korporací stálo s velkou část také obyvatelstvo nejbližších míst před

[15]) O onom újezdu Svatomartinském (srov. nahoře str. 249) následuje to z prodeje o něj zavřeného před raddou městskou roku 1343. O Poříčí dá se to poněkud souditi z listiny Karla IV při založeni Nového města dané Staroměstským, kdež jmenuje Poříčí *ire* furstat.

[16]) Doklady na to doleji při článku *f)*.

[17]) Takové smlouvy jsou ku př. r. 1292 o mlýny u Kolina (originál v archivu fiskalního úřadu v Praze), r. 1303 o dvůr v Třeboradicích (v Lib. vetust. pag. 14), r. 1306 o ves Sobín (orig. bibl. univ. Pražské), r. 1311 o huť ve Příbrami (orig. v archivu kapituly Pražské) a jiných více.

[18]) V rukopise Budišinském Nro. 56 pag. 405.

městem. Tak vládli Křížovníci u mosta, též klášter Břevnovský nad některými domy na Poříčí, Křížovníci Zderazští nad některými domy nejblíže svého kláštera, Benediktini Kladrubští nade vsí Opatovici níže Zderazu. Pod právem Johannitů u panny Marie konec mosta stála nejbližší část předměstí Oujezdského na Malé straně; pod abatyší Svatojirskou malé předměstí na Písku; pod opatem Strahovským některá část vsi Obory: jiná pak část Újezdu náležela pod právo kapituly Pražské. [19]) Trestní moc nad Oborou vykonávali však rychtář a přísežní Malostranští, jak se aspoň zdá vysvítati z příkladu chlapce oběšeného v čas moru roku 1281. [20])

Dále nepodléhaly úřední moci rychtáře a konšelů v obou městech *svobodné domy* panstva neb duchovenstva, které se nacházely v držení osob těchto stavů v časích před zavedením svobod městských, ano dílem i takové, které teprvé v pozdějších časích přešly v jich jmění. Počet jich musil od dávna býti znamenitý. Domy takové, v pozdějších časích nazývané domy deskovými, stály jako jiné statky vyšších stavů pod soudem zemským. Tím méně ovšem náleželo jaké právo úřadům městským nad osobami *pánů* neb *zemanů* v Praze přebývajících nebo na čas se zdržujících. Jediná výjimka, kterou v tom ohledu zná kniha starého pána z Rosenberka v prvních časích 14. století, jest ta, že přebýval li pán neb zeman v hospodě, směl od hospodského býti staven, jestliže nezaplatil svých útrat, ve kteréžto případnosti nepochybně mohl se měšťan dožádati také pomoci od rychtáře městského. [21])

Důležitou výjimkou ze soudní moci rychtáře a raddy Staroměstské byli konečně *Židé* Pražští. Právní poměry jejich jako všech jiných Židů v království českém byly v třináctém století ustanoveny velkým privilegiem krále Otakara II roku 1268. Zvláštní jeho účel byl, hájiti Židy od rozličných oněch

[19]) S velkou část byly domy k jurisdikcím těmto náležející jistě již tehdáž tytéž, jichž dočísti se lze v schematismích království českého před rokem 1848.

[20]) Viz nahoře str. 209.

[21]) Viz Palackého *Archiv český* I. 474.

příkoří od křesťanského obyvatelstva, které od časů křížových válek jak jinde tak i v Čechách přišly v obyčej.[22])

Židé byli privilegiem tímto výslovně vymíněni z práva rychtáře městského. Obyčejně soudil rozepře mezi nimi vlastní jich *soudce židovský* (judex Judaeorum), jehož soudnice byla škola židovská čili synagoga. Jemu náležela soudní moc i v civilných i v trestních rozepřích; z nichž bral jako křesťanský rychtář peněžité pokuty. Jen ve velkých, krvavých nepřátelstvích a vůbec při zločinech, pro které se jednalo o osobu Žida, byl soud pozůstaven králi neb nejvyššímu komorníku. Tomuto náležel nejspíš vůbec také soud, byl-li křesťan žalobníkem proti Židu. Byl-li v té případnosti důkaz veden svědky, musil mezi nimi býti aspoň jeden Žid. K vyvedení sebe z viny postačovala Židovi vlastní jeho přísaha asi v té míře jako křesťanu. V žalobách Židů proti křesťanům bylo oněm zaručeno přísné konání spravedlivosti, jmenovitě dopomožení dluhů u pánů jak u měšťanů. Na zranění Žida od křesťana byla ustanovena zvláštní pokuta králi krom náhrady Židovi a ztracení ruky, jestliže vinník neměl čím platiti; na vraždu ztracení hrdla a propadení všeho jmění ku komoře králové.

Týž trest měl trpěti, kdo by se dopustil násilného útoku na hřbitov židovský. Kdoby prostopášně hodil na školu židovskou, měl platit pokuty dvě hřivny soudci židovskému. Kdoby odvedl dítě židovské (snad k vychování v křesťanské víře proti vůli rodičů), měl trpěti trest jako zloděj. Žaloba na Židy, žeby se myli v krvi křesťanské, neměla býti dopuštěna, lečby chtěl žalobník zabití pacholete křesťanského od Žida dokázati třemi křesťany a třemi Židy, a nedokázal-liby, trpěti týž trest jako Žid. V den sobotní neměl žádný Žid býti obtěžován vypláceným základů. Ano i obyčej Židů, voziti mrtvá těla svých přátel ku pohřbu ze vzdálených míst, požíval privilegia osvobození od mýt na cestě.

Vedlé výjimek těchto ze soudů městských požívali naproti tomu přísežní Staroměstští zvláštní přednosti, že k soudu jejich

[22]) Privilegium toto nachází se tištěno u *Rösslera* (Das Altprager Stadtrecht) 177.

dovoleno bylo *odvolání* od soudů měst, ježto se dle privilegií svých spravovala právem Pražským, i že přísežní těch měst ve věcech pochybných brali od nich naučení o právu. Malostranští, spravující se právem Magdeburským, neměli podobného práva v ohledu na města s tímto právem Jediné, pokud nám známo jest, byli obyvatelé tří vsí v samém okolí Pražském, Košíř, Jinonic a Butovic, roku 1312 odkázáni od tehdejší vrchnosti své, královny české Alžběty, aby brali naučení práva od přísežných Malostranských.[23]) Naproti tomu podobá se, že přísežní Malostranští sami, tak jako jiných měst práva Magdeburského užívajících, dopouštěli odvolávání do Magdeburka, jakožto mateřského města tohoto práva.

Nejvyšší odvolání od soudu městského bylo ku králi, jemuž pozůstaveno bylo, napravovati rozsudky úřadů městských, jakýmkoli právem se řídících

Že král časem také užil svrchovaného práva svého k bezprostřednému sáhnutí na osoby měšťanů, ukazuje příklad roku 1291, kdež král Václav II dal zajmouti dva z předních měšťanů Pražských. Richarda a Olbrama, pro rozličné výtržnosti, jichž prý se dopustili, a dal je držeti ve vězení svému podkomořímu Zbislavovi Zajíci z Valdeka.[24])

Roku 1346 čteme, že přísežní Staroměstští zavřeli příměří mezi Matějem od Věže a jinými čtyrmi měšťany Pražskými až do příjezdu krále a čtrnácti dní potom; z čehož rovněž souditi se dá, že rozepře, pro kterou bylo nepřátelství mezi těmito stranami, byla pozůstavena bezpostřednému rozsudku královu.[25])

c) Policie městská.

Týmž spůsobem jako vlastní zákony právní vydávali rychtář a přísežní také platné nálezy všelikého druhu, čelící k zachování pořádku a zachránění zlého ve městě v jiných ohle-

[23]) Dle listiny zmíněné již nahoře na str. 277 v notě 87.
[24]) *Chron. Aulae R.* pag. 70.
[25]) V nejstarší knize Staroměstské fol. 315.

dech. I tyto zachovaly se nám z první polovice 14. století hlavně v zápisích nejstarší knihy Staroměstské.

Jedna ze hlavních péčí městské raddy byla o bezpečnost na ulicích, kterou bylo obzvláště těžko zachovati při nepokojném a svárlivém duchu tehdejšího obyvatelstva. *Nošení zbraně*, tehdáž velmi obyčejné, přinášelo v tom ohledu největší nebezpečenství. Proto byly skoro všecky zákony, čelící k zamezení bojů na ulicích pro zášti mezi měšťany, zároveň provázeny zápovědmi nošení zbraně.

Dle nařízení Václava II roku 1287 neměl vůbec ve městě nikdo nositi zbraně jakéhokoli druhu, ani ve dne ani v noci. Nařízení toto nemělo však delší platnosti než na rok, a nezachovávalo se tedy později. Teprv roku 1327 vydali přísežní nařízení jiné dle usnešení s tehdejším heitmanem zemským panem Hynkem Berkou z Dubé, výslovně proto, aby se stala přítrž mnohým vraždám a jiným neřestem ve městě. Nošení meče neb bodáku (stechmesser) bylo dovoleno jen lidem ve městě usedlým, majícím aspoň za deset hřiven jmění nebo za koho by se jiný tolik možný zaručil. Kdoby přes to postižen byl na ulici se zbraní od rychtáře neb jeho čeledi, tomu měla zbraň býti vzata a měl platit pokutu; jestližeby pak kdo, za nějž se jiný zaručil, zbraní svou na ulici někoho ranil neb zabil, měl rukojmě platiti 10 hřiven stříbra. Osobám ve městě neusedlým nemělo nošení zbraně býti dopouštěno, kromě měšťanům jiných měst nebo pánům zemským a jich čeledi, nikoli však čeledi osob duchovních jakéhokolivěk důstojenství. Jiný příchozí měl zbraně nechati v hospodě, anebo jestli hospody neměl, před městem. Hospodský byl pod pokutou peněžitou zavázán, nařízení toto hostu svému oznámiti. Nůž nositi schovaný v obuvi nebo v šatech bylo každému zakázáno. Pokuta na to byla při prvním a druhém postižení 20 grošů neb vězení na dvadcet dní; kdoby potřetí byl postižen, tomu měl se nůž proraziti rukou, a zapovéděno býti město.[26]) Rukojemství za jiné osoby, přátely, nájemníky neb jiné známé, pro nošení

[26]) V nejstarší knize Staroměstské fol. 29.

zbraně nacházíme některá z potomních let zaznamenána v knize městské.[27]) O několik let později (roku 1335) vyšlo nové na řízení, jímž dokonce všecko nošení zbraně bylo zapověděno, bez rozdílu osob, výslovně i měšťanům, zemanům a pánům zemským, a pokuty v předešlém nálezu vyřčené jsou dílem zostřeny.[28]) Nařízení toto se však příliš protivilo zvyklostem toho času, pročež pozbylo velmi brzy platnosti.[29])

Tentýž účel jako nálezy o nošení zbraně, totiž spůsobení bezpečnosti na ulicích, měla také zápověď nočního *chodění bez světla*, na kterou vztahuje se již i privilegium Soběslavovo. Noc měla ve velkých městech všude mnoho nebezpečenství v časích, pokud nebylo řádného osvícení ulic. Proto považován byl každý za podezřelého, kdo v noční době nedával z daleka na jevo přítomnost svou nesením světla. *Zvon rychtářův* (campana judicis, des richters glocke), zavěšený nejspíš při obyčejném jeho úředním sídle, dával znamení, od které doby mělo se se světlem choditi. Nálezem r. 1329 bylo ustanoveno, aby po třetím zvonění na tento zvon nikdo se nedal bez světla nalézti na ulici.[30]) Rychtář a jeho služebníci konali hlídky po ulicích. Kdo byl dostižen, že zápověd tuto přestoupil, pokutoval se ponejprv kopou grošů neb osmidenním vězením ve věži u mosta, podruhé dvěma kopami neb dvounedělním, potřetí třemi kopami neb třínedělním vězením a vypověděním z města na rok. Taktéž bylo okolo roku 1335 zapověděno, aby po třetím znamení na zvon rychtářův žádný krčmář nenaléval hostům ani jich nenechával ve krčmě pod peněžitou pokutou na něj i na každého hosta.[31])

[27]) Na listě 61.

[28]) Nález tento nachází se v nejst. knize Starom. fol. 46, ač bez roku.

[29]) Ve druhé polovici 14. století nacházíme totiž s strany práva k nošení zbraně zase již rozdíl mezi lidmi usedlými a neusedlými.

[30]) V nejstarší knize Starom. fol. 30. Zmínka o *campana civitatis* (což nepochybně to samé jako *campana judicis*) nachází se však již v počtech městských roku 1310 (tamže fol. 234).

[31]) V nejstarší knize Starom. fol. 46.

Hra o peníze byla veskrz zapověděna nálezem r. 1328 [32]) pod pokutou peněžitou od toho, kdo ztratil i kdo vyhrál. Prohra neplatila však výše, než co hráč měl právě v pasu svém.

K zamezení možných podvodů užíváním cizí *pečeti*, jižby kdo ztratil, bylo zavedeno oznamování ztrát takových před úřadem, následkem kterého pozbývala ztracená pečet své platnosti. [33])

Z první polovice 14. století, ač bez udání určitého roku. nacházíme v nejstarší knize městské [34]) také jistý *řád o ohni*. Každému obyvateli dává se v něm napomenutí, aby oheň pilně hlídal a chránil se spůsobení požáru. Kdyby z domu něčího vyšel oheň, tak že by jej bylo viděti nad střechou, měl ho spodář platiti čtyry kopy grošů pokuty. Kdyby pak služebník neb služka zapálila (nepraví se dost jasně, zdali úmyslně, čili také z neopatrnosti), měla býti upálena v témž ohni.[35]) K ohni neměl nikdo běžeti se zbraní, než jediné rychtář a jeho čeleď. Každé řemeslo mělo míti háky na oheň, tak aby řemeslníci, jakby kde oheň vznikl, ihned běželi s háky a trhali domy hořící, pod peněžitou pokutou. Zvláště však byli tesaři všichni povinni běžeti k ohni a pomáhati, jedenkaždý pod ztrátou svého celého jmění a vyhnáním z města na vždy. Rovněž byli povinni všichni povozníci, voziti vodu k ohni za slušný ustanovený plat od každého sudu vody, pod ztrátou koní a vozu a věčným vyhnáním z města.

Pro snadnější znovu vystavení domů byla týmž nařízením o ohni vysazena také cena vápna a cihel, jak stavebních tak krycích, jakož i mzda kameníků a tesařů při stavbách; toto

[32]) Tamže fol. 28.

[33]) Jak ukazují zápisky o ztracených pečetech v nejstarši knize Staroměstské roku 1339 fol. 277.

[34]) Na listě 2.

[35]) Quodsi in domo alicujus ignis fuerit succensus, ita quod supra ipsam domum incendium visum fuerit per vicinos, tunc hospes domus ejusdem dare debet poenae nomine pro melioratione civitatis IIII sexagenas grossorum Pragensium. *Si vero servus vel ancilla hospitis alicujus domum ipsam incenderit*, debet in ipso incendio concremari.

pod ztrátou celého jmění a vyhnáním z města. Ostatně bylo ku každé stavbě zapotřebí povolení od přísežných.[36])

Již nařízením Václavovým roku 1287 bylo rozkázáno, aby ustanovena byla *cena* všech *věcí potravních* a vína i všelikého jiného nápoje. Od neznámého roku nacházíme v nejstarší knize Staroměstské také cenu vysazenou na chleb, která, jak přirozeno, často se měnila.[37])

Nálezy přerozličného druhu, týkající se provozování rozličných *řemesel a obchodů*, nacházíme z toho času vůbec ve veliké hojnosti, avšak pozůstavujeme si bližšího promluvení o nich při samém vypsání tehdejšího stavu průmyslu a obchodu.

i) **Správa důchodů. — Vojenství městské.**

Obec Staroměstská neměla v 13. a 14. století žádných zemských statků na venkově, ačkoli při jiných královských městech nebylo právě neobyčejné, že nadány byly obce jejich vsemi a poddanými lidmi.[38]) Též ve městě byla první nemovitá majetnost obce Staroměstské, přinášející peněžité požitky, pokud víme, teprv radnice, koupená roku 1338. Při ní nacházely se totiž hned za předešlých majetníků jmenovitě krámy soukenné, pronajaté za roční plat, který se odtud dostal obci. O osm let později (1346) koupila obec dvůr Jarošov, to jest někdy pana Jaroše z Fuchsberka, při kostele sv. Linharta, do něhož přenesen od té doby kurný trh z místa před kostelem sv. Mikuláše, a brala následkem toho platy z bud (de casis sive huttis) na trhu tomto postavených.[39]) Jměním obce byly

[36]) Dle nálezu r. 1338 v knize Staroměstské fol. 276.

[37]) Fol. 3.

[38]) Darování vsí od Otty Brandenburského, zmíněné nahoře na str. 190, nevztahovalo se na obec, než na jednotlivé měšťany, jak ukazují výrazy kronisty Zbraslavského (p. 39): ipsis civibus villas regni perpetuo jure possidendas *distribuit.*

[39]) V listině o této koupi (*Lib. vetustiss.* p. 70) praví se; curiam dictam Jarosschii, in qua *nunc* forum pullorum existit, prope ecclesiam S. Leonardi.

krom toho všecky zdi a příkopy, ohražující město, a všecko prostranství uvnitř zdí městských, pokud nenáleželo k soukromým domům.[40]) Nejbližší místa okolo zdí městských venku náležela městu již jen výjimkou; tak na př. místo mezi zdmi městskými a Vltavou před branou sv. Valentina, které teprv král Jan roku 1339 odevzal obci, aby směla dříví a hnůj zde skládaný odstraniti a místo celé ohraditi, aby nebylo k němu přístupu, poněvadž prý dály se zde předešlá léta mnohé loupeže a zlodějství.[41])

Jeden z nejvýdatnějších pramenů příjmů obecních byly *pokuty* za přestupky rozličných zákonů a nařízení policejních i důchodních, vydaných od raddy městské, jichž vyměření nachází se v jednotlivých nálezích samých, tak že ustanovují se podíly na nich jednak rychtáři, jednak přísežným, jednak také k městu; v této případnosti zvláště často s ustanovením, aby se jich užilo k opravování zdí, mostů a cest ve městě.[42])

Krom toho zahražovaly se potřeby obecní ukládáním obecních *berní* čili *sbírek* (collecta, contributio civitatis, losung), které musily býti tím častější, čím méně jiné příjmy postačovaly. Ku placení takovéto berně obecní byl zavázán každý měšťan dle svého jmění; ano Malostranští obdrželi roku 1330 privilegium od krále Jana, kterým i řemeslníkům v nejbližším okolí města, to jest na Újezdě a jiných předměstích, uložena byla povinnost, přispívati ke všem sbírkám jejich, třebas že náleželi pod jiné vrchnosti.[43]) Jen domy pánů a duchovních ve městě, ježto byly vyňaty z práva městského, byly také osvobozeny od těchto berní městských. Staroměstští vyžádali si toliko privilegia od krále Jana roku 1330, jímž osvobození toto určitě obmezeno jest na domy takové, které již od starodávna svobody užívaly.[44])

[40]) V nařízení r. 1331 o dlažbě (v knize Starom. fol. 42) zakazuje se staviti hrdla sklepů venku mimo domy, „ita quod nihil de spatio vel *de loco communitatis* extrinsecus proinde usurpet“.

[41]) *Lib. vetust. arch. civit. Prag.* pag. 41.

[42]) Viz ku př. v nejst. knize Staroměstské fol. 62 (r. 1304), 72 (1333).

[43]) Pelzel. *Karl IV.* pag. 9.

[44]) *Lib. vetustiss. arch. civit. Prag.* p. 57.

Měšťanstvo snažilo se po všechen čas dle vší možnosti, aby osvobození tato zrušilo, se zvláštní smělostí přitom proti osobám duchovním. Příklad, jenž zasluhuje zmínky, týká se starožitného Týna čili dvoru pro cizí kupce. Následkem darování knížete Bořivoje II, které snad později bylo ještě rozmnoženo, náleželo krom rozličných platů, z dvoru Týnského vycházejících, také stavení samo kapitule Pražské, kteráž je i s oněmi příjmy svými obyčejně pronajímala některému měšťanu Pražskému nebo komukoli jinému. Ve druhé polovici 13. století, snad nejprvé v časích obecného zmatku za Otty Brandenburského, vynutili měšťané Staroměstští několikkrát po sobě od kapituly příspěvky k městské berni z tohoto dvoru. Když se pak později kapitula zdráhala berně platiti, přišlo z toho k delšímu soudu před králem Václavem II, ve kterém měšťané, osobíce sobě právo k platu, odvolávali se na posavadní užívání, kapitula pak odpírala tomu, jakožto nedovolenému násilí. Tu si učinili měšťané nález roku 1297, aby ten, kdoby dvůr Týnský držel v nájmu od kapituly, povinen byl každoročně, bez ohledu na to, byla-li by berně uložena nebo nic, platiti k městu deset hřiven stříbra, s pamětihodným doložením, že bez ohledu na privilegia neb svobody, ježtoby prý probošt a kanovníci kostela Pražského snad nyní měli od jasných králů českých aneb mohli míti budoucně. Avšak král Václav rozhodl konečně rozepři roku 1298 dle žádosti kapituly, tak že měšťanům zapověděno jest, jakýchkoli platů vymáhati z Týna, buď na kanovnících buď na jich nájemníku.[45])

Jinak vypadla podobná asi rozepře mezi měšťany Staroměstskými a řádem německým o osvobození dvoru čili kommendy jeho u sv. Benedikta. Roku 1306 stalo se totiž narovnání mezi obcí a provincialem českomoravským na ten spůsob, že se řád, jakkoli jist své svobody, prý pro zachování přátelství s obcí zavázal platiti k městu ročně pět hřiven

[45]) Viz o tom nález konšelů zde dotčený v nejstarší knize Starom. fol. 5 a nález králův v originale kapituly Pražské.

stříbra, tak aby za to všech jakkoli nazvaných platů byl sproštěn.[46])

V řídkých případnostech udělovali králové čeští jednotlivým měšťanům za zvláštní služby od nich prokázané osvobození od berní městských, jakž vysvítá ze dvou starších příkladů toho druhu, za krále Václava I roku 1234 a za Otakara II roku 1267,[47]) i několika pozdějších.

Nejobyčejnější příčinou k rozepsání sbírky městské bývalo uložení berně obecné od krále (collecta generalis, collecta regis, také berna, steura), která bývala vyměřena ouhrnkem na celé město, a od obce teprv rozvrhována na jednotlivé měšťany. Pro potřeby obce bývala pak k tomu nařízena přiměřená přirážka. Z této příčiny stávalo se ukládání sbírek obecních obyčejně dosti zhusta, ač aspoň za panování krále Václava II ne právě každoročně.[48])

Ukládání berně bylo nejobyčejnější spůsob, kterým králové čeští brali přímé požitky ze svého hlavního města. Krom toho měl však král nezadané právo, ve městech Pražských, tak jako někdy v otevřeném podhradí vybírati i jiné platy jakožto daně nepřímé. Jak za starých časů clo tržné, kterého v 13. a pozdějších stoletích již nebylo, tak spatřujeme v těchto časích dávku z rozličných prodajných věcí, hlavně odjinud dovážených do města, řečenou *ungelt* neb také vůbec clo (theloneum). Ponejprv sice máme o vybírání jeho určitou zprávu teprv za panování Jindřicha korutanského, ale dosti jest podobné, že bylo zavedeno již dříve. Nevždy vybíralo se přímo zvláštními výběrčími královskými. Za Jindřicha korutanského a za krále Jana bylo totiž na Starém městě (a snad rovněž i na Malé straně) postoupeno obci, pokud víme aspoň již roku 1310, a sice na ten spůsob, že král na počet příjmů z něho vy-

[46]) *Liber vetust. arch. civit Prag.* pag. 61

[47]) Palackého *Formelbücher* I. 299 a přepis listiny r. 1267 z Vídenského rukopisu v diplomatáři Českého Musea.

[48]) V nálezu o radnici r. 1296 praví se: Notarii nostri forsitan libenter *viderent*, ut annis collectae *colligerentur* singulis (protože měli ze zapisování berně své jisté výpadky).

půjčoval se častěji peněz od obce. Tehdáž vybíralo se dle tarifu zachovaného v nejstarší knize Staroměstské 1. z vína, 2. ze suken, 3. ze zboží kupeckého čili kramářského, 4. z dobytka, 5. ze soli a chmele, 6. z medu, 7. z ryb, 8. z várek piva.

Že *půjčky krále* od obce bývaly v obyčeji také již za předků krále Jana, o tom máme výslovná svědectví.[49]) V čas větší potřeby přiházelo se, čehož ovšem příkladů starších neznáme než za krále Jana, že obec musila půjčiti summy peněz také bez vykázání podobného příjmu jako ungelt, tak že rozvrhla půjčku takovou na zámožnější měšťany, nebo také že se král vypůjčil od jednotlivých měšťanů a odkázal je s platem na obec na svůj počet.

Mimo skutečné daně a platy náležely ostatně ku povinnostem města ku králi také obyčejem zavedené *pocty* čili dary *vánoční* (honorationes in nativitate domini), které se podávaly králi, královně nebo i některým z předních úředníků zemských. Obec kupovala k tomu drahé látky oděvní, zlaté a stříbrné nádoby neb jiné klenoty.

Nejvyššími správci důchodů obecních byli jak nade všemi záležitostmi obce přísežní. Od nich povolovalo se všeliké vydání obecní. K samému vybírání berně městské i královské bývali pokaždé voleni *berníci* (collectores, losunger), obyčejně dílem z přísežných dílem z jiných starších měšťanů, kteří, jak se aspoň výslovně praví o berni uložené roku 1296, musili v kostele u sv. Mikuláše přísahati na kříž, že se chtí v tom věrně zachovati.[50]) Písař městský byl jim přitom k ruce zapisováním příjmů a vydání; neb i toto dálo se od berníků dle nařízení přísežných. Rozvržení berně na jednotlivé měšťany stávalo se dle jmění neboli příjmů jednohokaždého, tak že uloženo bylo, kolik se mělo odváděti ze hřivny. Každý měšťan povinen byl předstoupiti před berníky a vyznati své jmění.

[49]) V žalobném spise měšťanů Pražských r. 1319 (v nejst. knize Starom. při desce na druhém listu) praví tito, že jim král Jan slíbil zaplatiti dluhy svých předků. O Jindřichovi korutanském ví se jmenovitě, že se od měšťanů Pražských vypůjčoval.

[50]) V nejst. knize Starom. fol. 6.

Zdálo-li se jim však dle toho býti málo, musil přidati, kolik s odvoláním na přísahu svou usoudili.[51])

K vybírání ungeltu byli málokdy ustanoveni zvláštní výběrčí od obce; obyčejně byl pronajat jednotlivým měšťanům neb jiným obyvatelům města, tak že ani Židé nebyli z toho vyloučeni, a to částečně, dle rozdílných druhů zboží nahoře jmenovaných na rok neb na kratší lhůtu; někdy také byl zastaven těm neb oněm věřitelům obce, kteří se potom vypočísti musili přísežným ze příjmů a vydání.[52])

Z celé správy důchodů obecních byla dle nařízení r. 1338 každá odstupující radda povinna klásti počet svým nástupcům v úřadě, u přítomnosti jiných měšťanů, které a kolik by jich k tomu povolali.[53])

Zvláštní větev vydání obecních, nynějším časům neznámá, byly výlohy na *vojenské potřeby* města. Někdejší povinnost Němců Pražských, kterou vyslovuje privilegium Soběslavovo, aby v čas výpravy válečné pomáhali desíti štíty ke hlídání hradu Pražského, nemohla ovšem v této skrovné míře postačovati, když osada německá vzrostla v tak mohutnou městskou obec. Jisté jest ze příběhů panování krále Jana, o nichž mluviti budeme doleji, že za jeho času tak jak nejspíše již dosti dávno předtím povinno bylo měšťanstvo Pražské vůbec k tažení vojenskému na rozkaz královský, který tak jako uložení berně vycházel na celou obec, a od ní vykonán býval buď potažením části měšťanstva k osobní vojenské službě buď dle okolnosti raději jiným spůsobem. Nebo jakkoli každý měšťan měl svou zbraň, a jak jsme viděli, bývalo jí často užíváno v krvavých rozepřích mezi obyvateli města, předce v největším počtu obyvatelstva městského, řemeslnících a obchod-

[51]) Nařízení o tom v knize Starom fol. 31

[52]) O celé manipulaci s ungelty městskými, jakož i půjčkách královských a jiných zde dotčených věcech nacházeji se doklady četné v počtech městských v nejstarši knize Starom. O poctě vánočni čini se zminka nejprvé za panováni Rudolfa rakouského (fol. 11). O půjčkách krále Jana bude mluveno doleji při příbězích jeho panováni.

[53]) Viz v knize Starom. fol. 48.

nících, nebylo mnoho vlastního válečnického ducha neb vojenské schopnosti (jak aspoň letopisec Zbraslavský při několika příležitostech dosvědčuje).[54]) Protož bývali zhusta v čas potřeby najímáni *žoldnéři* a opatřováni na obecný náklad zbraní a jinou výpravou.[55]) Hlídaci věží a bran městských, náležející asi k témuž druhu lidí, zmiňují se druhdy i v létech pokojných. Ostatně i branná čeleď rychtářova, která konala noční hlídky po ulicích a se zbraní běhala ku přetrhování rvaček na ulicích neb k ohni pro zachování pořádku a zvláště k zabránění krádeží, byla v jistém spůsobu stálou vojenskou mocí vydržovanou od města. Opravování *zdí městských*, aby byly vždy dostatečné k odrážení nepřátelských útoků, náleželo naskrze jen měšťanům, a bylo proto dosti důležitým předmětem vydání obecních. O pořádku ve vykonávání osobní povinnosti vojenské od měšťanů zachoval se nám nález obecní teprv z roku 1371, pročež bližšího promluvení o něm pozůstaviti musíme pozdějšímu oddílu dějin Pražských.

e) **Národnost obyvatelstva Pražského. Přední rodiny měšťanské.**

Již privilegiem Soběslavovým bylo Němcům Pražským povoleno, přijímati jakékoli cizince za oudy své osady, a ve 13. století bylo bez toho vůbec uznaným právem každé obce městské, udělovati měšťanství každému, komu ho chtěla dopřáti. V Praze, aspoň na Starém městě, nemělo dosažení *práva měšťanského*, jak se zdá, žádných zvláštních těžkostí. Hlavně záviselo na zaplacení jisté taxy, která v první polovici 14. století činila půl kopy grošů.[56]) Přistupující měšťan zavázal se

[54]) Viz ku př. str. 196, 375.

[55]) Cives Pragenses . . . conducunt gentes, vypravuje *Chron. Aul. R.* při r. 1319; *saldenarii* zmiňují se také r. 1321 v nejst. knize Starom. fol. 3.

[56]) Dle popisu nově přistupujících měšťanů v nejstarší knize Starom. na listech 35 a p. V pravidlech krejčích Pražských r. 1341 ustanovuje se za obdržení městského práva 32 grošů, kdež nepochybně kopa počítala se po 64 groších.

tím samým, aspoň tři léta trpěti s městem i zlé i dobré, to jest hlavně platiti všecky berně městské za ten čas. Vystoupení jeho z měšťanstva před tímto nejmenším ustanoveným časem bylo proto obmezeno jistými výminkami.[57])

Že měšťanství Pražské bylo toho času pilně hledáno odjinud, vysvítá dosti jasně již z velikého počtu měšťanů pocházejících rodem z jiných měst království českého, jakkoli jsou nám jména jejich zachována jen ve pamětech pozůstalých nahodile a velmi neúplně. Nacházíme, abychom uvedli jmenovité příklady, na Starém městě Pražském v listinách té doby měšťany rodilé neb dle rodičů pocházející z Kouřimě, z Říčan, z Benešova, z Jílového, z Berouna, Slaného, Mělníka, Litoměřic, Oustí, Sobotky, Nimburka, Kutnéhory, Čáslavě, Příbramě, Píska, Týna, Domažlic, Kiatov, Rokycan, Plas, Kadaně, Žatce i z Cheba zánovně k Čechám připojeného zástavou od říše. Musila tedy Praha již tehdáž jakožto sídlo království, poskytující nejrozmanitější obživy, vábiti k sobě obyvatelstvo z celé země k osazování se a hledání štěstí. Hojný však musil také býti počet vždy nových cizokrajných příchozích, kteří se usazovali a přijímali právo městské. Z Moravy nacházíme v Praze několik dílem mocných rodin ze Znojma a z Jihlavy, po jednom měšťanu také z Hlubčic ve Slezsku a z Krakova polského. Ještě četnější jsou jména měšťanů pocházejících z Německa, zvláště jižního. Nalézámeť osoby v Praze z Řezna, z Ingolstatu, Straubinka, Haimburka, Augšpurka, Strasburka, Kolmara v Elsassu, ano i z Ypern v Nízozemsku. Rodilých Bavorů a Švábů jmenuje se krom toho něco také bez udání místního jich rodiště. Ze severního Německa nacházíme toliko jednoho měšťana z města Míšně, jednoho z Freiberka (snad v Míšni) a jednoho z Hály. Však ale i měšťané, kteří se jmenují dle původu svého z měst českých a moravských právě uvedených, byli dle národnosti skoro veskrz Němci, což, povážíme-li, že tehdáž Němci vládli všemi znamenitějšími městy v Čechách a na Moravě, souditi se dá již ze jmen jejich ve-

[57]) O nichž nález obecní r. 1344 v nejst. knize Starom. fol. 384.

směs německých, jakož Albrecht, Konrad, Berthold, Seiboth, Menhart atd.

Nepodobá se mi sice při tom při všem, žeby kdy počet obyvatelstva rodu německého byl na Starém městě Pražském převyšoval počet obyvatelů českých (spíše dá se to mysliti o Novém městě Malostranském za prvních časů po jeho založení); o tom však ovšem pochybovati nelze, že obyvatelstvo německé v obou městech Pražských tehdáž bylo panující, a že *jazyk německý* měl velikou převahu nad českým v užívání obou u veřejnosti; neboť jsou o tom velmi zřejmá souvěká svědectví. Tak vypravuje opat Zbraslavský o korunování krále Jana roku 1311, kterak lid městský přitom prozpěvoval na ulicích místy česky, ale ještě více německy.[58]) Později praví týž opat při r. 1334 výslovně, že se tehdáž ve všech městech království českého více užívalo jazyka německého nežli českého.[59]) Byl to přirozený následek celého spůsobu, kterým zřízení městské v Praze vzalo vznik svůj, jakožto prvotně zavedené pro Němce. Tito měli celou správu obecní v rukou svých; jimi osazeni byli úřadové městští; proto byl německý jazyk panujícím při soudech a v jiném úředním jednání. To ukazují listiny a zákony městské, psané již ve první polovici 14. století krom jazyka latinského zhusta v němčině, ježto písemností městských v jazyku českém není z toho času naskrze žádných. Ale i v ústním jednání před soudem a raddou městskou, ačkoli jazyk český sotva mohl zůstávati docela vyloučen, musila němčina míti ve všelikém ohledu přednost, jelikož češtiny jakožto jazyka německým soudcům nesrozumitedlného, obyčejně sotva bylo lze užívati jinak než prostředkem zástupců čili řečníků. Měšťané rodu českého, kteří se zmohli k většímu bohatství a následkem toho také časem k účastenství při správě městské, musili nepochybně hledět seznámiti se

[58]) Turba Bohemorum canit hoc, quod scivit eorum lingua: sed ipsorum pars maxima Teutonicorum cantat Tewtunicum. *Chron. Aul. R.* 269.

[59]) Nam in omnibus civitatibus fere regni et coram rege communior est usus linguae Teutunicae quam Boemicae ista vice. *Ibid.* 469.

s jazykem německým, a měli tedy mnoho pohnútek k odcizení se své národnosti.

Že tyto poměry mezi domácím a cizím jazykem vedly ke mnohým neshodám, dá se souditi samo sebou, a vysvítá tím více z pozdějšího zjevného zápasu mezi oběma o panství neb rovnoprávnost. Až do polovice 14. století bylo české obyvatelstvo k zápasu takovému příliš slabé. Letopisci toho času zmiňují se sice zhusta o velké nenávisti obou národů proti sobě;[60]) při čemž však obyčejně nemívají na mysli různic mezi českým a německým obyvatelstvem měst samých, nýbrž více mezi německými měšťany a českým panstvem a rytířstvem. Jen v časích, když ustavičná žárlivost mezi oběma těmito stavy roznítila větší bouře a zmatky v zemi, vystupovalo druhdy také obyvatelstvo české ve městech na straně domácích vyšších stavů, a způsobovalo strach měšťanstvu německému shluky na ulicích, jakž spatříme doleji při vypravování příběhů za Jindřicha korutanského. To však bývaly jen pomíjející výbuchy v mimořádných okolnostech, které nemívaly žádných trvanlivých následků.

Ačkoli dle výčtu rodišť rozličných měšťanů Pražských výše podaného souditi se může, že byla dosti velká proměnlivost v tehdejším obyvatelstvu Prahy, jakož se shledá při každém větším a živějším městě, lze předce z písemností zachovaných z první polovice 14. ano dílem i ze druhé polovice 13. století vyčísti jistý počet rodin, které dílem za celý ten čas, dílem také i do konce 14., ano do začátku 15. století přebývaly stále v Praze, a jakž se již ze častých zmínek o nich v listinách i z jiných okolností nadto dá souditi, byly tehdáž nejváženější částí měšťanstva Pražského, slynouce velkym jměním a vlád-

[60]) Mos est Theutonicorum zelo nimio saevire in Bohemos, praví pokračovatel Cosmy při roce 1279 (p. 447). — Rixae veteres Bohemorum, quas semper habere videntur contra Theutonicos, čte se u opata Zbraslavského (p. 53). Týž chválí Gutu manželku Václava II pro vlídné chování k oběma národnostem: Inter *gentes discordes* communiter vivendo cunctis complacuit, quia cujuscunque linguagii foret quispiam, juxta meritorum suorum differentiam honorem et commodum ab ipsa cottidie reportavit (p. 55).

nouce nejvíc úřady městskými. Jeden z nejstarších a nejmocnějších mezi nimi byl

1. Rod měšťana *Wolflina* čili *Welfla*, bez vlastního příjmení, jejž Dalemil, nepochybně dle spůsobu mluvení českého lidu v Praze, nazývá od tohoto nejstaršího známého předka *Velflovici*. Dle domu s věží v ulici za kostelem sv. Mikuláše (č. 27),[61]) při kterém se v první polovici 14. století nacházely také krámy kupecké (institae), nazýval se rod tento též *od Věže* (de Turri, im Thurm). *Wolflin* byl živ za krále Otakara; zmiňujeť se neprvé v listině z roku 1264; před rokem 1288 zemřel. Po něm zůstalo pět synů: *Dětřich*, *Menhart*, *Jakub*, *Mikuláš* a *Jan*: z nichž *Menhart*, jak se zdá, brzy zemřel (po r. 1288), ostatní čtyři všichni zaujímali mocné postavení v obci Staroměstské, které přenesli též na své potomky.

Dětřich čili pan Dětřich (herr Ditrich), jakž se obyčejně nazývá v listinách německých, byl přísežným pokud známo v létech 1287 a 1292; léta prvé jmenovaného byl také zvolen mezi šesti muži ustanovenými za mimořádný soud ke spokojení válek a záští mezi měšťany. Umřel jak se zdá brzy po roce 1314, ve kterém se posledně jmenuje mezi účastníky při půjčce obecní pro krále Jana. Synové jeho *Wolflin* a *Jindřich* (Heinzel, Heinricus Theodorici) byli obadva též přísežnými, Wolflin roku 1320, Jindřich v létech 1322, 1324, 1327 až 1331, posledně roku 1339 až 1340.

Jakub syn Wolflinův (Jacobus Wolflini, Jacobus de Turri) byl v politických bojích po vymření Přemysloviců, jak se zdá, co přední mezi svými bratřími, náčelníkem strany v měšťanstvě Pražském, která úsilně držela s Jindřichem korutanským, jakž bude šíře vypravováno doleji; opat Zbraslavský nazývá proto Velflovice dle něho také přátelstvem Jakubovým (cognatio Jacobi). Mezi přísežnými nachází se v létech 1296 a 1303 až 1304. Následkem bouří oněch dostal se u vysokém stáří do vězení, v němž nalézáme jej roku 1311. Dopisem 15. Září tohoto roku podává císař Jindřich VII na Petra arcibiskupa

[61]) Viz Základy st. místopisu Pražského I 47.

Mohučského, tehdáž vládaře v Čechách při synu jeho Janovi, ustanovení výminek, pod kterými by s ohledem na sešlý věk měl z vězení toho býti propuštěn.[62]) Snad že brzy po propuštění svém zemřel; neb se o něm později neděje již žádná zmínka, a r. 1320 mluví se o něm výslovně co o nebožtíku.

Synové jeho tři, *Jan*, *Bolek* a *František*,[63]) zachovali moc Velfloviců v plném květu. První dva nacházíme mezi přísežnými a staršími obce, *Jana* (Johlinus Jacobi) co přísežného jmenovitě v létech 1322, 1327 až 1331, 1339 a 1348, Bolka roku 1333 až 1334. Za posledních časů krále Jana byl společně s měšťanem Kutnohorským Bořutou správcem čili vlastně dle tehdejšího obyčeje nájemníkem urbory a mince královské v Kutnéhoře, z níž dle jisté smlouvy, na lhůtu osmi neděl zavřené, povinni byli odváděti komoře královské týdně 350 hřiven ve groších stříbrných. Smlouva taková nejspíš byla podobným spůsobem mnohokrát po sobě opětována. S jistotou nacházíme Johlina Jakubova aspoň v létech 1341 i 1343 v tomto úřadě. Roku posledně jmenovaného, když byl s ním a společníkem jeho ve jménu krále učiněn počet, shledalo se následkem půjček, jimiž mezitím musili sloužiti králi, přebytku dluhu jejich za králem 2318 hřiven stříbra, v nichž urboru a minci i dále podrželi. V odměnu pilných služeb svých vyžádal si Johlin, snad asi téhož času, od krále Jana osvobození od všelikých berní města Pražského na čas zastávání onoho úřadu. Mezi dlužníky jeho, kterých nepochybně bylo mnoho, jmenuje se klášter Osecký s 300 hřivnami, k jichž vyplacení postoupili jemu opat a konvent požitků jisté vsi na blízce kláštera i s rychtou tamže.

Též *Bolek* Jakubův (Polco Jacobi), byl velky peněžník. Dá se to souditi jmenovitě ze smlouvy zavřené roku 1343, kterou Petr z Rosenberka, nejvyšší komorník království českého, jemu a jeho společníkům, nejmenovaným měšťanům

[62]) List císaře Jindřicha u *Schunka* III 265.

[63]) Nebyli sice všichni tři vlastními syny Jakubovými. V *Summa Gerhardi* pag. 42 jmenují se totiž Johlinus et Polko Jacobi fratres *uterini* Františka Jakubova.

Pražským, postupuje na tři léta všechněch zlatých dolů v království českém a k tomu královského hospodářství i lesnictví (villicationem et forestariam) někdejší župy Kamýcké, což vše sám prvé držel v zástavě, za summu 3600 hřiven stříbra. Bratří Jan a Bolek měli spolu na polovici velký dům na rynku Staroměstském v levém rohu železné ulice (č. 548, 547), nejspíše již r. 1338, ježto se praví o radním domě tehdáž koupeném, že stál proti domu Jana Jakubova.

Ještě mocnější a bohatší byl nejspíš třetí bratr *František* čili *Frenclin* (Frenczlinus Jacobi Wolflini neboli Franciscus Jacobi de Turri). V létech 1320 až 1323 byl rychtářem Staroměstským, stoje již tehdáž, jak se zdá, vysoko v přízni krále Jana, kterouž získal sobě půjčkami peněz a jinými službami. Král Jan zastavil mu neznámého roku (před 1331) úřad krajské cúdy v Poděbradech se statky a důchody k ní náležejícími; potom pak asi roku 1331, když dluhy jeho za králem obnášely již 1200 hřiven stříbra, odevzdal mu úřad podkomořství království českého, jejž mu však brzy zase odňal, jak se zdá pro nevření panstva na udělení tohoto úřadu měšťanínu. V málo létech potom vzrostly však dluhy královy z půjček Frenclinových až na 5000 hřiven. Nyní zastavil mu král župní hrad Přimdu (před r. 1336) se všemi statky a důchody k němu náležejícími a zároveň celý plat komorní z masných krámů Staroměstských i Malostranských v Praze, s výslovným ustanovením, které při zápisích takových bylo tehdáž obyčejné, aby požitky ze všeho toho těžené nebyly počítány na srážku jistiny, nýbrž sloužily toliko za úroky. Pokudby Přimdu držel, měl dle téhož zápisu míti také úřad písařství berničního v kraji Plzenském s důchody jeho při vybírání berně, tak aby jej spravovati směl ustanoveným k tomu náměstkem. Frenclin nazýval se odtud obyčejně purkrabím na Přimdě (purcravius in Pfrimburch), kdež často přebýval, maje tu ostatně svého místopurkrabí, jakož i v Poděbradech svého náměstka. V Praze byl mu nápomocen v řízení jeho věcí bratr jeho Johlin, s nímž dle všech častých zmínek musil bývati vždy v upřímném přátelství. Od krátkého zastávání podkomořství nebo spíše jiné nějaké služby

při komoře královské bývá Frenclin v pozdějších létech nazýván také Franciscus Kamerer. V čas zapsání sobě Přimdy měl již také některé své vlastní zemské statky v Čechách, k nimž náležela v okolí Pražském tvrz Kunratice s příslušenstvím. Frenclin, provdávaje roku 1336 dceru svou *Klaru* za Procka syna pana Půty z Wildenberka na Moravě, zapsal jí na statku tomto 300 kop grošů věna, které měly však býti brzy vyplaceny a přeneseny na některý statek na Moravě. V peněžitých nesnázích, ve které Frenclin při všem bohatství svém uveden byl ustavičným půjčováním a dlouhým neplacením krále Jana, byl později přinucen, Poděbrady zastaviti jinému. Naproti tomu spatřujeme jej ještě zase roku 1342 v držení rychty Staroměstské; snad že mu postoupením jí na rok splatil král některou část svých dluhů.

Čtvrtý syn Wolflinův, *Mikuláš*, byl za bouřlivých časů Jindřicha korutanského v držení domu vedlé brány městské dle něho nazvané, která bývala v nebezpečných bězích jemu svěřena k opatrování. V prvních létech za panování krále Jana jmenuje se častěji mezi věřiteli obce, a býval také, jako synovci jeho právě jmenovaní, věřitelem královým, jakž vysvítá z jakéhos vykázání jemu 400 kop od krále na Židech Pražských. Přísežným Staroměstským byl v létech 1320, 1324 a 1331 až 1332. Jemu náležela nedaleko Prahy ves Letňany za Prosekem, krom toho pak městečko a tvrz Chlumín, dle které nazývalo se děkanství někdejšího Meziříčí, se vsemi Semilkovici a Zátvorem. Mikuláš od Věže měl, pokud známo, dva syny, *Jakuba*, který zemřel před otcem, a *Wolflina*. Po Jakubovi zůstali dva vlastní synové: *Matěj* čili *Matouš*, o jehož válce s jinými měšťany Pražskými r. 1346 byla řeč nahoře.[64]) a *Jan*, kterýž byl knězem, mimo to nevlastní syn *Jeklin*; synové Wolflinovi byli *Mikuláš* a *Frenclin*. Tito dva byli po smrti deda v držení domu s věží a s krámy; později však postoupili ho bratranci svému Jeklinovi směnou za dvě vsi jeho neznámého položení.[65]) Též i Chlumín dostal se Miku-

[64]) Viz na str. 291.

[65]) V *Summa Gerhardi* 89 piší se jména těchto vsí: Liczan et Huzznik.

lášovi a Frenclinovi: po smrti pak Mikuláše připadl Jeklinovi a bratru jeho Matějovi dílčí smluvou po něm se vdovou Mikulášovou, Kunou, kteráž dostala Smilkovic a Zátvora. Letňany náležely hned po smrti Mikuláše staršího od Věže vnukům jeho po Jakubovi; a po smrti Jeklina (asi roku 1344, jistě před rokem 1347) druhým dvěma z nich, Matějovi a knězi Janovi.

Pátý Welflovic *Jan* byl přísežným v létech 1311, 1316 a 1322, a jmenuje se krom toho zhusta, jmenovitě také mezi staršími obce r. 1327 a 1340. Syn jeho Mikuláš byl děkanem kapituly Pražské asi od roku 1333 do roku 1338.

V jakém příbuzenství s Velflovici byl *Lutold* od Věže, jmenovaný v listině roku 1287, a později co přísežný r. 1292, co berník roku 1296, a *Betlem* od Věže (Betlemus, Bethlehemus de Turri), přísežný v létech 1301, 1306 a 1314, nevysvítá z pamětí o nich.

Rod Velfloviců měl ostatně dle starodávných prý královských privilegií, souvisících snad již se založením Nového města Svatohavelského, podací právo při kostele sv. Havla. Okolo roku 1338 vystupují Jan Wolflinův a synovec jeho Jindřich Dětřichovic ve jménu ostatních přátel co bezprostřední zastavatelé tohoto práva proti nedovolenému prodeji fary od tehdejšího faráře Wernhera.[66]) V témž kostele vystavili bratří Matěj a kněz Jan od Věže oltář sv. Jana evangelisty dle odkazu bratra svého Jeklina, který vedlé něho byl pohřben (1344–1347).[67])

2. Toho samého r. 1264, jako první známý předek Welfloviců, jmenuje se ponejprv měšťan Pražský *Menhart* z Cheba, jehož potomci u Dalemila dle jména syna jeho (nepochybně staršího) *Wolframa* čili Olbrama nazývají se *Olbramovici*. O *Menhartovi* samém není nám kromě jména nic jiného známo, nežli že před rokem 1296 snad již dosti dávno byl umrlý. Po něm byli dva synové, *Wolfram* a *Albrecht*, kteří se ponejprv jmenují roku 1279 v listině, kterou měšťané Staroměstští přísahou se zavá-

[66]) *Jacobi. Codex epistolaris* p. 79.
[67]) Viz rodokmen na straně následudící.

zali mladému králi Václavovi proti Ottovi Brandenburskému. Wolfram byl tehdáž rychtářem, Albrecht přísežným Staroměstským; oba tedy náleželi nepochybně mezi vůdce strany, která toto uzavření měšťanstva spůsobila, přídržíc se panstva Ottovi protivného.

Wolfram jmenuje se v úřadě rychtářském také roku 1288, snad že zastával jej po všechna ta léta. Roku 1291 byl však, jak již výše podotčeno, pro neznámé provinění spolu s jiným měšťanem Richardem z rozkazu krále Václava zajat a odevzdán podkomořímu panu Zbislavu Zajícovi z Waldeka, kterýž oba držel ve velmi tuhé vazbě a ve dne v noci prý je trápil všelijakým spůsobem, chtěje na nich vynutiti tím větší peněžitou pokutu, za kterou měli býti zase propuštěni. Po některém čase dožádali se vězňové propuštění na určitou lhůtu, aby mohli vzíti radu se svými přátely a zjednati sobě pomoc od nich k vykoupení milosti od krále. Čas jim k tomu povolený blížil se však ku konci, aniž se jim podařilo docíliti narovnání. Po projití jeho měli se navrátiti do vězení podkomořího, který na ně již upomínáním doléhal. Tu se odvážili zoufalé

Rodokmen:

- *Wolflin* (1264)
  - *Dětřich* (1287—1314)
    - *Wolflin* (1320)
    - *Jindřich* (1322—1340)
  - *Menhart* (1288)
  - *Jakub* (1289—1311)
    - *Jan* (1322—1348)
    - *Bolek* (1320—1343)
    - *František* (1320—1342)
      - *Klara* (1336) manž. Procek z Wildenberka
    - *Anna* manž. Krištof z Ypern
      - *Henslin*, syn Anny nebo jiné dcery Jakubovy
  - *Mikuláš* (1310—1332)
    - *Jakub* . . .
      - *Jakub* (nevlastní) (1344)
      - *Matěj* (1344)
      - *Jan* (1344)
    - *Wolflin*
      - *Mikuláš*
      - *František*
  - *Jan* . . . . .
    - *Mikuláš* (1338)

pomsty. Jednoho dne, když se Zbislav procházel čili projížděl s malým průvodem po městě, sledovali jej nepozorovaní, a dostihše ho blíž kostela sv. Klimenta, porazili jej na zem a zabili. Rychlým útěkem z města ušli šťastně trestu za tento krvavý zločin, a zdržovali se na čas v cizině. Konečně pomocí přátel došli předce smíření s králem, a srovnali se i s přátely zabitého složením jisté summy peněz, i vrátili se do země. Roku 1296 spatřujeme Wolframa již zase mezi přísežnými Starého města, potom v prvních létech po vymření Přemysloviců až do nastoupení krále Jana mezi předními měšťany, kteří se účastnili v tehdejších bězích politických, a sice na straně protivné Velflovicům. Po utišení těchto bouří byl ještě zase roku 1312 přísežným, asi pak roku 1316 zemřel. Šest synů jeho, *Menhart*, *Bohuslav*, *František*, *Mikuláš*, *Jan* a *Aleš* podali se toho roku na rozsouzení některých přátel svých o dědictví po něm; sedmý jiný jeho syn *Bartoloměj* (Barta) byl umřel před otcem. Krom toho měl Wolfram tři dcery: *Kristinu*, *Alžbětu* manželku Ingbertovu a *Kateřinu* provdanou za Dětřicha Wacingera. Dle narovnání o dědictví, kteréž se stalo konečně roku 1317, vypadlo jen dcerám těmto a jich dětem, jakož i synům po Bartolomějovi vyplatiti dohromady 319 kop grošů Pražských, z čehož souditi se dá o jmění znamenitém.

Ze synů Olbramových připomíná se nejstarší *Menhart* již za živobytí otce při rozličných příležitostech, jmenovitě v důležitých poselstvích od města, později co přísežny v létech 1324, 1327 až 1331, 1340 až 1341. Okolo roku 1334 obdržel společně se zetěm svým Jindřichem čili Henslinem Kadanským od králevice Karla, tehdáž vládaře na místě krále Jana, vesnici Strašecí (nyní město) v zástavu ve 400 kopách, zároveň pak příbuzný s ním *Jan* čili *Ješek* Bartův (Jesslinus Barthae), t. j. nepochybně jeden ze synů bratra jeho Bartoloměje, hrad Křivoklát se vším příslušenstvím ve 300 kopách grošů Pražských, v jehož držení zůstal až do roku 1343. Syn Menhartův *Jindřich* (Hensel hern Meinhards sun) jmenuje se roku 1340 mezi staršími obecními. Druhý syn Olbramův, *Bohuslav* (Buslav hern Wolframs sun), byl přísežným roku 1322; uvodí se

též mezi staršími obecními roku 1340; roku 1343 stal se majetníkem dvoru a sladovny se vším ostatním příslušenstvím a soudem nad lidmi v někdejším oujezdě Svatomartinském vedlé Židovské zahrady koupí od Petra Koufhousa.[68])

Bratr Olbramův *Albrecht* (Albertus Meinhardi) byl za rychtářství Olbramova i také později přísežným, pokud známo v létech 1288 a 1292; zemřel pak před rokem 1306. Po něm jmenují se tři synové, *Albrecht*, *Wolflin* a *Vácslav*, všichni mezi nejpřednějším měštanstvem. První z nich (*Albertus Alberti*) byl přísežným v létech 1306, 1311, 1314. Obec Staroměstská byla mu roku 1311 dlužna neméně než 350 kop grošů, ve kterých ujal ungelt z vína. Roku 1316 vyskytuje se jméno jeho naposledy. Druhý syn Albrechtův (*Wolflinus Alberti*) byl přísežným roku 1303, potom, jak za to mám, rychtářem v létech 1310 až 1314; naposledy jmenuje se roku 1327 mezi staršími obecními. *Vácslav* (Wenceslaus Alberti, Wenczlav hern Albrechts sun) byl přísežným roku 1327 až 1331, 1333 až 1334, 1340 až 1341, 1343 až 1344.

Olbramovici, zejména Olbram sám, po něm pak syn jeho Menhart, vykonávali právo podací při farním kostele sv. Mikuláše na Starém městě, ač v rozepři o ně s opatem a klášterem Strahovským. Okolo roku 1329 podal Menhart vlastního bratra svého (neznámo kterého z nahoře jmenovaných) za faráře, kterýž také došel biskupského stvrzení.[69])

Krom Velfloviců a Olbramovicu jmenují se ještě ve třináctém století:

3. *Štukové*, z nichž nejstarší nám známý, *Šimon Štuk*, ponejprv se připomíná mezi konšely, kteří přísahali Vácslavovi II ve jménu města r. 1279. Přísežným byl také v létech 1287, 1288 a 1292. Dům jeho, jak dosti zřejmě vysvítá, na rynku Staroměstském stojící, uvodí se již po smrti jeho (domus *olim* Simonis Stucconis) při vypravování o veřejném soudě

[68]) Viz nahoře na str. 250 v notě 11.

[69]) Snad že to byl *Johannes Wolframi*, který se roku 1332 jmenuje mezi kanovníky Vyšehradskými, r. 1337 mezi kanovníky Pražskými. Rodokmen viz na straně následující.

držaném od krále Jana roku 1310 brzy po prvním vjezdu jeho do Prahy. *Šimon* Štuk později připomínaný v létech 1314 až 1324, posledně co přísežný, byl nepochybně osoba od onoho rozdílná, snad jeho syn. Jiní dva synové Šimonovi *Otto* a *Ondřej* jmenují se roku 1289. Prvnější z nich byl roku 1296 přísežným; taktéž roku 1303 *Jakub* syn Štukův (t. j. nepochybně též Šimonův). Rovněž byli snad synové jeho (neboli synovci) *Albrecht* a *Jan* Štuk. *Albrecht* jmenuje se ponejprv r. 1310 mezi předními měšťany Staroměstskými; roku 1312 co přísežný, téhož roku co věřitel obce ve dluhu 45 kop, za něž postoupen jemu ungelt ze soli a chmele, později z medu; roku 1314 v poselství od města ku králi Janovi; opět co přísežný v létech 1320 a 1322; mezi staršími z obce roku 1327. Dům jeho nacházel se na blízce kláštera sv. Vavřince, nynějšího dvoru sv. Anny. Kromě města náležel jemu dvůr ve vsi Vršovicích s polemi, zahradami, vinnicemi, rybářstvím a s podacím kostelním tamže, což vše prodal roku 1328 kommendě rytířů německých v Praze u sv. Benedikta. Bratr jeho (?) *Jan* (Johel der Stuck, Johlinus) připomíná se mezi léty 1314

Rodokmen:

- *Menhart* (1264)
  - *Albrecht* (1279—1306)
    - *Albrecht* (1306—1316)
    - *Wolflin* (1303—1327)
    - *Vácslav* (1327—1343)
  - *Olbram* (1279—1316)
    - *Menhart* (1310—1340)
      - *Jindřich* (1340)
      - Dcera nejm. (manž. Jindřich Kadaňský)
    - *Bohuslav* (1312—1343)
    - *František* (1316. 1317)
    - *Mikuláš* (1316. 1317)
    - *Jan* (1316. 1317)
    - *Aleš* (1316—1324)
    - *Kristina*
    - *Alžběta*, manž. Ingbert (synové nejm.)
    - *Kateřina*, manž. Dětřich Wacinger (syn. nejm.)
    - *Bartoloměj*
      - Nejmenovaný (1317)
      - *Jan* (asi 1334)

a 1332. Oba dva spolu vystavili v neznámém roce v kostele sv. Mikuláše na Starém městě oltář sv. Kříže, kdež bylo pohřební místo jejich přátelstva, a založili při něm každodenní mši za duše svých předků a celého svého rodu, nadavše k tomu zvláštního oltářníka 8¼ kopou ročního platu na domě Albrechtově, na jednom krámě soukenném a čtyrech městištích v ulici Valentinské, jehož jmenování náleželo předně Albrechtovi a jeho potomkům, potom ostatnímu přátelstvu dle pořádku. Synové jejich(?) *Ondřej* a *Jan*, z nichž onen (Anderlinus, Enderlinus byl v létech 1337 a 1344 až 1346 přísežným, přenesli roku 1346 plat onen toliko na jiné jmění, totiž na statek jakýsi v Bíškovicích u Obřiství. Roku 1345 připomíná se také *Mikuláš* čili Mikeš (Mixo), neznámo v jakém stupni příbuzný s druhými.

4. Rod *Fridingerův*. Z něho jmenuje se především *Hiltmar* Fridinger nejprvé roku 1279, potom co přísežný v létech 1288, 1292, 1301. Roku 1307 padl co obět strannického záští v rozepřích o zvolení Jindřicha korutanského za krále, proti němuž ujímal se práv vévody Fridricha rakouského. Jeho bratří nejspíš byli *Jakub* Fridinger, přísežný Staroměstský r. 1296, a *Jan* čili Johlin Fridinger (neb také Fridlinger), zemřelý před rokem 1320, jehož synové byli *Bohuslav* a *Mikuláš*, připomínaní od roku 1314, v létech 1320 a 1321 jmenovitě mezi osadníky Týnskými. Mikuláš byl tuším v létech 1320, 1322, 1324, 1327 až 1331, jistě pak roku 1333 až 1334 přísežným Staroměstským. Krom těchto uvodí se roku 1314 také *Oldřich* Fridinger.

5. Rod *Rokycanských* (Rokzaner, de Rokzan), nazvaný tak dle původu svého z města Rokycan. Předek tohoto rodu byl snad měšťan Pražský *Oldřich* Rokycanský (Ulricus de Rokyczan), kterýž se jmenuje r. 1281. Jeho syn snad byl *Menhart* Rokycanský, o němž jest první zpráva při událostech za Jindřicha korutanského roku 1310, v nichž se mezi předními měšťany účastnil. Byl to jeden z nejbohatších peněžníků Pražských, jak vysvítá z velikých rozmanitých půjček jeho. Ve sbírce na půjčku obce Staroměstské pro krále Jana r. 1314

účastnil se spolu se služebníky svými 42 kopami. Roku 1315 zaplatila mu obec Pražská v jiném dluhu jeho 103 kopy; téhož roku byl také věřitelem pana Oldřicha z Říčan i krále Jana v neznámých summách. Roku 1316 půjčil králi Janovi 400 hřiven, obci 300. Roku 1318 nalézá se pamět o dluhu jeho za klášterem Sedleckým 100 kop. Roku 1319 dočítáme se, že z rozkazu krále Jana mučen byl pro peníze, to jest nepochybně, že na něm král mučením chtěl vynutiti nějakou novou půjčku; také půjčil Menhart toho roku společně s Fridrichem Kadaňským obci Staroměstské 450 kop pro krále. Roku 1321 měl za obcí 57 kop za klenoty koupené k daru pro krále a dvůr jeho; k témuž účelu vydal roku 1322 společně s Janem Velflovicem 125 kop, a roku 1323 samoten 58 kop pro obec. Pan Hynek z Dubé, purkrabí Pražský a tehdáž nejvyšší heitman království českého, splatil jemu roku 1223 70 kop na srážku jakéhos dluhu svého. Přísežným byl Menhart Rokycanský v létech 1312 až 1314, 1316, 1320 a 1322. Synové jeho jmenují se tři: *Menhart*, *Vácslav* a *Mikuláš*. *Menhart* (Meinlinus) býval, jako někdy otec, věřitelem krále Jana, a jmenuje se roku 1340 také co přísežný. *Vácslav* byl rychtářem Staroměstským v létech 1337 až 1341, potom 1343 až 1344. *Mikuláš* jmenuje se mezi staršími obce roku 1327, co přísežný roku 1331 až 1332, též 1339; co věřitel krále Jana roku 1336 v 760 hřivnách za sukna Tournajská a Ypernská. Roku 1341 koupili Menhart a Vácslav bratří Rokycanští 49 lánů v lese řečeném Lipanském mezi Nimburkem a Lysou v právo zákupní k založení vsi. Meinlin a po něm syn jeho *Michal* (1344) jmenují se také co majitelé vsi Kolovrat v nynějším Kouřimsku. Mikulášovi náležely Libodržice, též ve kraji Kouřimském. Dva měštané Pražští, jménem Menhart a Mikuláš, kteří roku 1337 jednali v Uhřích s arcibiskupem Ostřihomským ve jménu jiných kupců Pražských o slevení cel a jiné výminky obchodu do té země, byly jak se mi zdá právě tito bratři Rokycanští. Jistý Rokycanský, snad též jeden z nich, zmiňuje se okolo téhož času co příchozí v Krakově, nejspíš také za záležitostmi obchodními. Poslední vůlí svou asi roku

1346 učinil Mikuláš Rokycanský základ ku klášteru jeptišek sv. Ducha na Starém městě Pražském. Vdova po něm *Kristina* jmenuje se okolo toho času věřitelkyní měšťanů Budějovických. Krom osob zde jmenovaných připomíná se také *Bolek* Rokycanský co starší obce roku 1340, *Jan* (Johel) co přísežný roku 1338 a 1343 až 1344, co starší roku 1340, konečně *Oldřich* Rokycanský co přísežný roku 1348.

6. Rod *Junošův*, původem český, jakž se dá souditi z ryzého tohoto jména českého. První z tohoto rodu jmenuje se roku 1287, a však jen právě jednou, *Konrad* syn Junošův, (Conradus Junossii) mezi šesti přísežnými k rovnání a souzení záští mezi měšťany. Synové jeho byli snad *Konrad* a *Fridrich* Junošové, ježto se vedlé sebe jmenují roku 1314. Druhý tento *Konrad* Junoša (Conradus Junossius neb Junossii, německy obyčejně nazýván Ginoschel neb dokonce Ginochsel) byl, pokud známo, nejváženější ze svého rodu. Bylť v létech 1316, 1320, 1327 až 1331, posledně 1333 až 1334 přísežným, mezitím také roku 1322 rychtářem Staroměstským. Jeho synové byli snad *Jan* (Johlinus, 1339) a *Konrad* (Kunzlinus) Junoša (1346). Mimo to připomínají se také *Martin* Junoša vinař (1317 až 1328), majetník vinnice na Petříně jím zdělané, a *Mikuláš* Junoša litkupník (1332).

7. *Od Kamene* (de Lapide, vom Stein) jmenují se roku 1288 dva bratří, *Petr* a *Konrad*, mezi přísežnými Staroměstskými, Petr také roku 1292. O tomto posledněji jmenovaném dovídáme se, že z rozkazu krále Václava zajat byl pro nějaké výstupky v rozepři s některými jinými měšťany Pražskými, mezi nimi, jak za to mám, Velflovici Jakubem a Dětřichem.[70]) Z vězení tohoto byl vyručen od pana Hynka z Lichtenburka a jiných, bezpochyby rovněž vznešených osob, ježto se zavázali zaň ve 3000 hřiven stříbra, aby se, kdykoliv by král kázal,

[70]) V rukopise Kraloveckém (jehož přepis ve sbírce Českého Musea N. 134), který o tom dává zprávu, stojí jen začátečné písmeny jmen jeho nepřátel: „trengas statutas inter E. et J. et Th. filios Wol. cives Pragenses et ipsum Petrum“, kdež nejspíš má se čísti: Jacobum et Theodoricum filios Wolflini

postavil před soud a mezitím držel uložené příměří s oněmi svými protivníky. Otec a bratr Petrův zavázali se těmto rukojmím spolu s ním státi celým jměním svým za zaplacení pokuty, kdyby v ni upadli. Asi snad bratranci Konrada a Petra a možná, že synové *Otty* od Kamene, jenž se jmenuje přísežným Staroměstským roku 1296, byli tři bratří *Eberlin*, *Konrad* a *Jindřich* od Kamene, kteří roku 1301 koupili společně dům Franka z Louže, to jest potomní radnici Staroměstskou. Všichni tři jmenují se i později zhusta. *Eberlin* byl jeden z poslů Pražských, kteří společně s posly stavovskými roku 1310 jeli k císaři Jindřichovi VII. podávat synu jeho Janovi trůnu českého; též ve prvních létech potom konal důležitá poselství, jmenovitě i do Italie (roku 1312) za císařem Jindřichem. Že ho nenalézáme nikdy mezi přísežnými, musí se tuším přičítati jen neúplnosti našich seznamů. Mezi staršími z obce uvodí se roku 1327. Jemu náležel dvůr jakýs na Poříčí před branou sv. Benedikta. Eberlin zemřel asi roku 1330 (jisté před rokem 1335), zanechav pokud známo, dvou synů, *Jana* čili Johlina (1319), přísežného r. 1343 až 1344(?) a *Františka*, jenž od roku 1317 byl farářem kostela panny Marie před Týnem, bezprávně však usazeným, jakž bude o tom řeč ještě doleji. *Konrad* bratr Eberlinův jmenuje se posledně roku 1320 s ním společně mezi osadníky Týnskými. *Jindřich*, proslulý za času Jindřicha korutanského, kterýž jej při odjezdu svém ze země chtěl odvézti s sebou co rukojmě, byl přísežným roku 1311 a 1314; posledně se jmenuje r. 1321. O synech jeho, však bez udání jmen, děje se zmínka r. 1312. Jeden z nich byl snad *Elblin* od Kamene (1328) a jiný *Wolflin*, v jehož držení spatřujeme potomní radnici Staroměstskou. Roku 1327 prodal Wolflin zděné krámy soukenné v podsíni před tímto domem, v počtu 21, pod roční plat šestnácti sousedům k dědičnému držení. Od něho koupila dům tento obec Staroměstská, jak již vypravováno, r. 1338. Wolflinovi náležel později některý čas jistý dům blíž kostela sv. Jiljí. R. 1340 byl Wolflin od Kamene přísežným.

8. *Kokotovici* čili *od Kokotů* (de Gallis) nazývali se tři bratří, *Fridrich*, *Jan* a *Mikuláš*, kteří se mnoho účastnili

v různicích za Jindřicha korutanského. Nejprvé jmenuje se z nich *Jan*, co přísežný roku 1292 a 1301; posledně přichází jméno jeho r. 1311, a r. 1314 připomíná se zeť jeho *Ondřej*. *Fridrich* (Fridericus Gallus neb de Gallis, také Friczko dictus Kokot) byl v létech 1303 až 1304, 1311, 1314, 1316 a 1324 přísežným Staroměstským, konal mezi tím časem mnohá důležitá poselství od města, jmenovitě také k císaři Jindřichovi do Italie společně s Eberlinem od Kamene (1312); posledně připomíná se co starší z obce roku 1327. Syn jeho *Petr* měl jednu soukennou boudu na podsíni Wolflinově od Kamene (1327). Krom toho jmenuje se také *Konrád* (Chonczlinus de Gallis, Chunradus Kokot) roku 1314, později co starší obecní v létech 1327 a 1340, a *Bartoloměj* (Bartholomaeus neb Bartho de Gallis, Bartha Kokot) mezi přísežnými v létech 1322 a 1324, mezi staršími v týchž létech jako Konrad.

9. Měšťan Pražský *Seiboth* (Sipotho) *z Benešova*, přísežný v létech 1296, 1301, 1306, 1312 až 1314, měl svobodný zemský statek ve vsi Počernicích (tuším hořejších), na němž měli roční plat $3\frac{1}{4}$ kopy jeptišky u sv. Vavřince čili sv. Anny. Dědici Seibotovi, synové jeho *Frenklin* a *Henslin*, přenesli roku 1329 na týž statek i kopu platu ročního, darovaného od něho synovkyni své *Markétě*, dceři Jindřicha Tilmana, jeptišce řádu sv. Magdaleny na Malé straně, po jejíž smrti měl týž plat připadnouti klášteru tomuto za duši jeho.

Na začátku 14. století jmenuje se ponejprv:

10. Mocná rodina *Kornpuhlů*, nazývaná jinak také jen *„z Chebu"*, odkudž byl její původ. Jméno její Kornpuhel pocházelo nepochybně od tak nazvaného Kornbühlu (*collis frumenti* v latinských listinách Chebských z toho času), to jest obilného trhu na hořejším konci podlouhlého a nerovného náměstí v Chebě, kdež se nejspíš nacházel dům tamějších jejích předků.[71] První dva oudové této rodiny, které nacházíme

[71] K domnění, že rodina Pražských měšťanů nazvaných z Chebu a rodina Kornpuhlů jsou totožné, vede při okolnosti, že se v Chebu nachází tak nazvaný *Kornbuhel*, poněkud již opetování týchž jmen: *Henslin*, *Frenczlin*, *Kunrád* a *Mikulaš* (Elblin z Chebu a Elblin

v Praze, *Martin* a *Matouš*, byli snad bratří. *Martin* z Chebu byl přísežným Staroměstským roku 1301, 1311, 1314 až 1315. Syn jeho *Jindřich* čili Henslin (Henslinus Matthaei de Egra, Hensil Mathes sun von Eger, Henslinus Kornpuhel) byl rovněž velmi váženým měšťanem a přísežným po mnohá leta (1331 až 1332, 1339, 1341, 1344 až 1346); jmenuje se mezi staršími obce roku 1327 a 1340; roku 1341 byl mezi čtyrmi zvolenými k složení psaného práva městského. Bratr jeho *Martin* (Mertlinus Matthaei de Egra, Mertil hern Mathes sun von Eger) byl též přísežným roku 1340 až 1341. Syny Matoušovými (rozumím Matouše z Chebu) jmenují se také *Oldřich* (1314), *Matěj* (1322) a *František* čili Frenclin, poslední tento mezi přísežnými roku 1322. *František* Kornpuhel, s tímto Frenclinem synem Matoušovým, jak za to mám, totožný, byl krom toho přísežným také v létech 1331 a 1338, mezitím pak rychtářem Staroměstským od roku 1333 až 1335; též mezi staršími jmenuje se v létech 1327 a 1340. Jemu náleželo (r. 1330) 10 hřiven platu ročního na dvoře Sipota Benešovského čili dědiců jeho v Počernicích. — *Martin* z Chebu byl již roku 1313 nebožtíkem. Synové jeho byli nejspíš *Wolflin*, *Konrád* a *Martin* z Chebu, kteří se v tomto pořádku vedlé sebe (snad jakožto bratří) jmenují v listině z roku 1316; jisté svědectví, že byl syn Martinův, máme jen o posledním stejnojmenném. *Wolflin* připomíná se roku 1327 již co zemřelý. Syn jeho *Mikuláš* (Nicolaus Wolflini filius de Egra, Nicolaus Kornpuhel) byl rychtářem Staroměstským roku 1316 a 1317, potom od roku 1324 až 1329, přísežným r. 1343 až 1344. *Konrád* Kornpuhel jmenuje se nejprvé roku 1310 mezi posly Pražskými k císaři Jindřichovi, potom co přísežný roku 1311 a 1316. O velikém bohatství jeho svědčí velké půjčky k obci od něho společně s jiným měšťanem Hiltprandem Zwiflingerem, které roku 1315 obnášely

Kornpuhel byli, jak se ze zaměstnání souditi dá, snad osoby rozdílné) pod oběma příjmeními. Bezpečným však klíčem k tomu je datum, že se mezi posly k císaři Jindřichovi VII roku 1310 jmenuje jeden jednou *Konrad z Chebu* a jednou zase *Konrad Kornbuhel* (srov. *Chron. Aulae R.* 209 a nejst. knihu Staroměstskou fol. 9).

916 hřiven. Třetí bratr *Martin* (Mertlinus filius Martini de Egra) měl dvůr poplužní ve velkém Dubči (u Ouřiněvsi v kraji Kouřimském), ku kterému přijednal sobě roku 1313 polnosti v Hájku právem zákupným čili emfyteutickým od kapituly Vyšehradské. Přísežným byl po mnohá léta (1314, 1322, 1327 až 1331, 1333); posledně pak zmiňuje se roku 1339. — Krom těchto všech jmenuje se také *Elblin* (Elbel) z Chebu (od r. 1314) co vinař roku 1318 a *Elblin* (Elbel) Kornpuhel, kraječ suken, co přísežný v létech 1331 a 1340.

11. Z rodu nazvaného *Tafelrunge* byl přísežný Staroměstský jménem *Mikuláš* roku 1301, který roku 1308 koupil statek jakýs u Kutnéhory, řečený tehdáž Chudrinhöfen a kukusy tamže. Následkem toho ztrácí se jeho jméno v pamětech Pražských. Později však roku 1344 jmenuje se v Praze *František* Tafelrunge, snad potomek jeho.

12. Rod *Geunaherů* čili Geunherů. Z tohoto rodu jmenuje se nejprvé *Mikuláš* Geunaher roku 1301, přísežný tehdáž a některá léta potom (1301, 1312—1314, 1316), též co věřitel obce, posledně roku 1318. Jeho synové nejspíš byli *Václav* a *Mikuláš* bratří Geunherové, bohatí peněžníci. Dlužníky dílem jich obou, dílem Václavovými ve spolku s tím neb oním jiným měšťanem byli z panstva českého zejména pan Petr z Rosenberka a pan Smil z Landšteina, opozdilý plátce, jak vysvítá z upomínacího listu Václavova k němu. Podobně byl nedbalým dlužníkem obou bratří tehdejší opat Litomyšlský, tak že jej upomínali konečně s pohrůžkou, že budou s mocnými přátely, kolikžby jich sobě zjednali, škoditi na statcích jeho kostela. Jiného nejmenovaného pána upomíná Václav Geunaher společně s Bolkem synem Jakuba Wolflinova s pohrůžkou, že, nezaplatí-li v určitou lhůtu, budou jej veřejně tak tupiti, že ho žádný dobrý člověk nebude míti za syna poctivé ženy. Václav Geunaher byl přísežným v létech 1337 a 1344 až 1346, Mikuláš roku 1341 až 1342, 1348. — Bratr staršího Mikuláše Geunahera byl snad *Frenclin*, jehož syn *Jan* (Johlinus), připomíná se v létech 1320 až 1346, jmenovitě za příčinou lou-

peže, která se stala jemu a některým jeho přátelům a druhům na penězích a zboží jich v Míšni u Stollberka blíž Cvikavy.

13. Rod *Pušů*, usedlý v Praze i v Kutnéhoře zároveň a v obou městech zámožný. V Praze připomíná se nejprvé *Peregrin* Puš roku 1307, co protivník Jindřicha korutanského. Roku 1310 spatřujeme jej v Kutnéhoře; roku 1312 nachází se zpráva o zavraždění jeho (nepochybně v Praze) od pána českého Mikuláše z Potšteina. V té zprávě jmenuje se vdova jeho *Aneška*, syn bratra jeho *Jakub* (Jeclinus), jenž se později nachází v Praze ještě roku 1314, též pak mezi přátelstvem jeho *Jindřich* Puš a dva synové jeho, *Mikuláš* a *Frenclin*. *Mikuláš* byl roku 1311 přísežným Kutnohorským, roku 1314 nachází se však v Praze, a roku 1330 jmenuje se nebožtíkem. Dědicové po něm, syn jeho *Štěpán* a dcera *Dorota*, měli ves Počernice dolejší s dvorem. Krom toho připomínají se *Konrad* Puš a syn jeho *Jan*, co měšťané Pražští, jakožto věřitelé knížete Mikuláše Opavského, a bohatá vdova jakás *Alžběta* Pušová (Ela Pussina), přebývající v Praze, jejížto svatové nejspíš byli *Jan* a *Jindřich* (Johlinus et Haintzmannus) Pušové v Kutnéhoře.

14. *Tausentmark* jmenuje se měšťan Pražský *Mikuláš*, předně mezi stranníky Jindřicha korutanského v létech 1307, 1309 a 1310, po kterémž posledním není o něm zmínky. Synové jeho byli nejspíš *František* Tausentmark, přísežný Staroměstský v létech 1324, 1327 až 1331 a 1348, i bratr jeho *Vácslav*, správce, potom pak kanovník kaple Všech Svatých na hradě Pražském. R. 1335 František Tausentmark prodal dům svůj na Novém Tržišti za 170 kop grošů; v neznámém roce daroval mu král Jan za věrné služby (nejspíš půjčky peněz) mlýn a porostliny na řece Lužnici u Bechyně k zdělání polí s osvobozením ode všech platů a daní z nich. Též býval, jak se zdá, věřitelem kláštera Zderazského.

15. *Wacingerové* jmenují se: *Mikuláš* rychtář Staroměstský některý krátký čas roku 1310 za Jindřicha korutanského v čas nejhorších tehdejších zmatků v Praze, *Dětřich* zeť Olbramův, přísežný roku 1312, *Albrecht* (1320), *Petrman*, věřitel obce ve 101 kopě roku 1321, *Elblin* vinař (1322), přísežný

v létech 1337 a 1340 až 1341, a *Henslin*, přísežný roku 1335, mezi staršími z obce roku 1340. Spůsob příbuzenství mezi všemi těmito osobami je nám naskrze nepovědom.

16. *Wigolais* (Fyguleis) *Otto*, syn Konrádův, byl mezi posly Pražskými k císaři Jindřichovi VII roku 1312; byl přísežným roku 1316, a jmenuje se posledně mezi osadníky Týnskými roku 1320. Zetěm Wigolaisovým jmenuje se *Jakub* (Jeklin) roku 1314. Synové Ottovi byli snad *Jan* Wigolais, držitel jednoho ze soukenných krámů Wolflina od Kamene a *Petr* (ponejprv zmíněný roku 1339), starší obecní roku 1340.

17. Jeden z nejváženějších měšťanů v Praze za svého času byl *Konrad* z *Litoměřic*, přísežný Staroméstský v létech 1312 až 1314, 1316, 1318, 1324 až 1331, majetný v Praze i v rodišti svém v Litoměřicích. Ve kšaftu jeho, sepsaném roku 1335, stvrzeném od přísežných po jeho smrti roku 1339, jmenují se synové jeho *Konrad, Filipp, František* (co zemřelý před otcem), *Mikuláš* mnich, *Hanuš* (Hanecz) též mnich ve klášteře ve Vratislavi a dcera *Markéta*; sestry *Klara* a *Alžběta*, svat *Rudiger*, synovec *Mikuláš* a sestra jeho *Eliška* (Else), pak jiná synovkyně *Klara* manželka Šnablova. Ze svého, nepochybně velkého jmění, jehož hlavními dědici byli synové jeho *Konrad* a *Filipp*, ustanovil odkazy ku kostelům sv. Jakuba a Všech Svatých v Litoměřicích, ke špitálu tamže, k špitálu křížovnickému v Praze a ku kostelům neb klášterům Pražským sv. Michala, sv. Anny, panny Marie před Týnem, sv. Tomáše, sv. Klimenta, sv. Kříže, sv. Františka (obzvlášť jeptiškám a bratřím), sv. Jakuba a sv. Maří Magdaleny. V kostele sv. Jakuba byla od něho za živobytí jeho vystavena kaplička, ku které učinil odkaz na věčnou lampu a nadal kněze ke čtení mše za sebe, za své předky i za své budoucí. — Ze synů jeho jmenuje se *Konrad* mezi staršími Staroměstskými roku 1340.

18. *Glas* nazývají se tři měšťané, nejspíše bratří,[72]) *Petr*, *Herman* a *Jindřich*, kteří všichni v rozličných létech byli přísežnými na Starém městě (Petr v létech 1312 až 1314, 1316,

[72]) Petr a Jindřich jmenují se skutečně bratřími.

Herman 1318, 1322, 1327, Jindřich vinař, nazvaný druhdy také Jindřich Mělnický, 1318, 1331 až 1332). *Petr* jmenuje se vůbec ponejprv roku 1312, naposledy roku 1340 (mezi staršími z obce); *Herman* a *Jindřich* nejprvé roku 1314, posledně Herman roku 1327, ve kterém zdá se že také zemřel, *Jindřich* roku 1340 (též jakožto starší). Petrovi náležel nárožní dům proti klášteru sv. Jakuba, t. j. nynější dům s číslem 633, [73]) z jehož užitků nadal roku 1340 mši v kostele farním na Bezdězi. Dům tento byl zdědil po strýci svém *Albrechtovi*, děkanu kaple Všech Svatých na hradě Pražském za krále Vácslava II. Zeť jeho *Pešek*, obyčejně též s příjmením Glas, koupil roku 1332 dvůr a sladovnu před branou sv. Martina. *Martin* Glas (1317) a *Bohuslav* Glas (1332) náleželi snad do téhož přátelstva, ačkoliv nám stupeň příbuzenství s druhými není povědom.

19. Z rodu *Lemberfillerů* jmenuje se *Jakub* čili Jeklin v létech 1312 až 1317 velmi zhusta mezi věřiteli obce Staroměstské; roku 1318 zmiňuje se na jeho místě již vdova, a roku 1319 synové jeho. Tito nepochybně byli *Rudlin* Lemberfiller, o němž je zmínka roku 1321, a *Konrad* (Cunczlinus) Lemberfiller roku 1346.

20. *Hopfnerové* jmenují se *Mikuláš* roku 1314, *Pavel* Hopfner, vlastně zeť Hopfnerův (snad Mikulášův) roku 1314, co přísežný roku 1336, potom *František* (Frenczlinus) roku 1320, co přísežný roku 1333 až 1334, co starší obecní roku 1340, a *Dětřich* (Dittlinus) co přísežný v létech 1339 a 1343 až 1344. *Františkovi* Hopfnerovi náležel (roku 1324) dům vedlé Týnského dvora s nynějším číslem 634. [74])

21. *Goldnerové*: *Eklin*, *Elblin*, *Jindřich*, *Ondřej* a *Petr* (neznámo zdali bratří) uvodí se všickni nejprvé roku 1314. *Ondřej* je z nich nejproslulejší, jakožto přísežný po mnohá

[73]) Vysvítá to z listiny bibl. univ. v Praze r. 1340, v níž praví Petr Glas: domum nostram inter domum Hopfenerii (634) et domum Pezoldi (632) ex opposito refectorii fratrum minorum de S. Jacobo sitam, a k tomu z listiny kapituly Pražské roku 1324, dle které domy Frant. Hopfnera (634) a Dytlina Rechcera (630) stály se společným dvorem vedlé dvoru Týnského.

[74]) Doklad v notě právě předešlé.

léta (1333 až 1334, 1338, 1341 až 1342, 1344 až 1347). Roku 1341 byl mezi čtyrmi osobami zvolenými k sepsání práva městského. Od roku 1332 připomíná se *Reinbot* Goldner, mezi přísežnými v létech 1339 a 1343 až 1344.

22. *Galm* jmenoval se měšťan Pražský, jehož synové se připomínají roku 1314. Jeden z nich byl nejspíš *Herman* Galm, přísežný Staroměstský roku 1318, druhý *Oldřich* vinař (1317), přísežný roku 1320.

23. Rod *Rechcerů* připomíná se nejprvé roku 1314.[75]) Zejména jsou známi dva bratří Rechcerové, *Herolt* a *Pavel* oba co přísežní roku 1318, Herolt pak zmiňuje se posledně roku 1327 co starší obecní, Pavel posledně roku 1329; krom toho *Dětřich* Rechcer (Dytlinus), jemuž roku 1324 náležel dům vedlé Týna s nynějším číslem 630; *Mikuláš* Rechcer, přísežný roku 1335, starší roku 1340; *Vácslav* Rechcer obchodník, který společně s Johlinem Geunaherem v neznámém roce oloupen byl v Míšni u Stollberka; konečně *Diviš* Rechcer, též kupec bohatý, jakž vysvítá z dluhů rozličných osob světských i duchovních jemu za sukna a za pepř nebo i půjčkami peněz. Byl též věřitelem krále Jana za pozdějších let jeho panování v neznámých summách, a rukojmím zaň v jedné případnosti ve 364 kopách. Mezi léty 1338 a 1344 koupil sobě dům v Celetné ulici.

24. *Clementer* jmenují se roku 1314 *Jan* a *Oldřich*, posledně jmenovaný také roku 1327 co starší z obce, naposledy roku 1345. Syn některého z nich byl snad *Mikuláš* Clementer (Clementeri), bohatý obchodník, jmenovitě se sukny, přísežný roku 1335 a 1338.

25. Z rodiny *Posenpachů* (von Posenpach) byli dva rychtářové Staroměstští, *Mikuláš* roku 1324 a *František*, syn jeho, v létech 1329 až 1331, kterýžto poslední jmenuje se také roku 1340 mezi staršími obecními, pak *Wolflin* (Wolfel) z Posenpacha, přísežný v létech 1324 a 1327 až 1330.

[75]) Ač nemá-li se mezi přísežnými r. 1288 *Albertus Rochterius* čísti: *Rechcerius*.

26. *Rostové* známi jsou tři bratří: *Fridrich* jmenovaný nejprvé roku 1327 co starší obecní. *Mikuláš* (nejprvé r. 1332), kterýž byl roku 1340 až 1341 přísežným, a *Donat* (nejprvé po roce 1344). *Fridrich* čili Fricek Rost měl dům na Novém tržišti, ves Hostivař za Záběhlici v Kouřimsku, které buď za živobytí buď po smrti postoupil bratru svému Donatovi, a některé statky ve vsi Březím v též straně za Hostivaří, kterou koupil od dědiců měšťana Pražského Wolflina Kammerera. Hlavními dědici po něm byli dva synové z manželky jeho Anešky: *Jindřich* a *Menhart* (Meinlinus). Donatovi náležela vesnice Nedvězí u Říčan. On se vyznamenal udatností na výpravě krále Jana roku 1345 proti vévodovi Svídnickému při obléhání Svídnice a Landshuta.[76])

Soudíc dle jmen, byli všickni tito přední rodové Pražští krom Junošů a leda Kokotoviců (jichžto české příjmení Kokot druhdy uvodí se i v písemnostech německých a latinských) buď původem Němci nebo aspoň přiněmčilí Čechové. Podobně musí se soudit i o velkém počtu jiných rodin, známých nám dle německých příjmí,[77]) ježto česká v tomto čase jen pořídku se vyskytují. V pamětech před rokem 1348 nenacházíme mimo již dotčené žádných zřetedlně českých příjmí v Praze než jména: *Dědovec, Ječmyk, Peřina, Ščípec, Starec* a *Sedlák*. Příčina toho záleží však dílem v tom, že u českého obyvatelstva městského ještě vůbec nebyla rodinná jména hustě v obyčeji, než větším dílem jen jednoduchá jména osobní, jakáž shledali jsme i ve starší době u poddaného obyvatelstva podhradí Pražského. Jména jako *Bartoš, Benák, Bohomil, Boleslav, Bořuta* (syn Děpoltův, rychtář Staroméstský v létech 1346 a. p.), *Budek*

76) Lib erect. IX. E. 9.

77) Nacházejí se asi následující: Billung, Brunner, Dressel, Fletzenstil, Fulgrab, Geiger, Glaser, Harrer, Heller, Herscheftel, Herstul, Huler, Hunel, Keyser, Klarpauch, Knaut Kranzpurger, Kunt, Kussenpfennig, Negel, Pawer, Pfeffer, Pflug, Pleyer, Prenner, Probstel, Pruler, Quek, Rauber, Rayd, Roll, Rot (Roter, Rurenpfeffer, Salzer, Schefler, Schermer, Schramm, Silberzeiger, Sleicher, Sleichenkouf, Smalztoph, Sockel, Spitzer, Stadler, Stroberger, Sturm, Swenzgut, Tasner, Tilman, Weger, Zwiflinger čili Zweiflinger.

(starší obecní r. 1327). *Daniš*, *Hodek*, *Hostislav*, *Hrz*, *Janda*, *Jenek*, *Ješek*, *Jilek*, *Koubek*, *Kuneš*, *Kunšík*, *Kotek*, *Luňák*, *Mařík*, *Mašata*, *Moravec*, *Oneš*, *Pešek*, *Přibek*, *Radslav*, *Racek*, *Rudlík*, *Svach*, *Svatek*, *Svatoslav*, *Tomík*, *Trutil*, *Vaněk*, *Velek*, buď původně česká buď ze křestných jmen obecně užívaných na české formy předělaná, svědčí aspoň dosti zřejmě o četném, ač větším dílem níže stojícím obyvatelstvu původu českého v Praze za onoho času.

O Francouzích, pod jménem Romanů čili Vlachů jindy v Praze četnějších, tratí se již za Otakara II skoro všeliká stopa. Naproti tomu nacházelo se tu od času krále Václava II několik penéžníků vlaských z Italie (i též ve Kutnéhoře), jakož na příklad *Reinher* a *Anastasius* ze Florencie; apotekář *Bandin* z Arezza, kupec *Baldvin Falaster* z Benátek.

Židovská jména z toho času zachovaná jsou dílem zvláštního původu, jakož na př. *Avidon*, *Manne*, *Pinkas*, neb obyčejněji užívaná, jakož *Isaak*, *Samuel*, *Jakub*, dílem i česky neb německy přetvořená, jakož *Beneš*, *Jaroš*, *Trostlin*, *Ebruš*, *Muschlin*. — *Pinkas* (Pincassius Magnus) a *Manne*, jehož synové byli *Trostlin* a *Samuel*, vynikali, pokud známo, bohatstvím nad jiné za posledních časů krále Jana. Trostlin byl r. 1347 výběrčím platu komorního ode všech Židů v království českém. [78])

f) Živnosti městské. — Venkovské statky měšťanů.

Při založení neb vysazení královských měst ve 13 století bylo obyčejné, že se novým měšťanům vyměřily polnosti a jiné pozemnosti v nejbližším okolí města, jichžto svobodným držením, toliko pod jistým peněžitým platem čili šosem povinným komoře královské, rozeznávali se od venkovského poddaného lidu.

[78]) Dokladů ze zřídel nechtěl jsem přidati k těmto rodopisným zprávám o měšťanstvu Pražském, aby se kniha nepřeplnila poznamenáními. Všecka zde podaná data zakládají se na pilných sepisech a rejstřících jmen vytažených z celého listinného materialu toho času.

Tyto tak nazvané *šosovní grunty* příslušely tím samým také pod právo městské.

I Nové město pod hradem Pražským mělo některé takovéto šosovní polnosti, vykázané sobě nejspíš hned při založení od Otakara II. K nim náležely jmenovité lány ve vsi *Hostivicích* za Bílou horou.[79]) Staré čili větší město Pražské nemělo však žádných takovýchto příslušenství vyměřených, a bylo v tom ohledu výjimkou v porovnání s ostatními královskými městy, která se ovšem snadno dá vyložiti z toho, že Staré město nebylo nikdy vlastně vysazeno, nýbrž ponenáhlu vzrostlo ve svobodnou obec.[80]) Měšťanům bylo však volno, zakupovati statky na venkově; a tím spůsobem dostaly se ve jmění jejich během času brzy celé vsi, brzy jednotlivé dvory neb pozemnosti, aniž by se tím staly šosovními, to jest pod právo městské náležejícími. Již za krále Václava I, jak výše na jiném místě dotčeno, měli jednotliví měšťané Pražští takováto nemovitá zboží

[79]) V listině kapituly Pražské roku 1315 daruje král Jan svému písaři dvorskému Janovi „de Kemnicz": sex mansos seu laneos rubetorum nostrorum in silva dicta Hosthowicz, juxta villam Hosthowicz sita, sub mensura aliorum agrorum ibidem in Hosthowicz, *Novae civitati sub castro nostro Pragensi pertinentium*, mensuratos, exstirpandos et agros instaurandos seu informandos in eisdem, s ustanovením, coby on a jeho dědici z týchž lánů měli platiti „nec alias quam *coram judice dictae Novae civitatis* super quibuscunque objectis seu motis eis questionibus responsuri". V listině roku 1331 též v archivu kapitulním praví se o jednom z těchto lánů, kteréž Johannes de Kemnicz r. 1325 prodal mistru kuchyně královské Gotfridovi: Gotfridum ipsum unum habere laneum in villa nostra Hostywicz, *cujus occasione cum civibus minoris civitatis nostrae Pragensis* subsidiorum et impositionum tempore contributionis in hac parte de eodem laneo sibi congruentibus oneribus ipsum oporteat subjacere. O šosovních statcích Malostranských mluví také privilegium krále Jana dané roku 1337: Primo igitur volumus, . . quod omnes et singuli homines, cujuscunque praeeminentiae aut status existant, agros et hereditates ac bona quaecunque et quocunque vocitentur nomine, *admensurata civitati praedictae*, in parte vel in toto libere possidentes, omnia onera dationis pro ipsorum bonorum rata cum praedictae civitatis nostrae civibus comportare debeant.

[80]) V privilegii Karla IV r. 1366 v *Lib. vetust. privil.* p. 28 praví se o tom: Wann unser stat ze Prage die grozzer nicht zugemezzens erbes odir eygens hat, alz ander unser stete czu Beheim.

na venkově, a nejspíše rozmnožilo se toto jmění zvláště v nejbližším okolí města během 13. a první polovice 14. století velice, ačkoliv o tom v podrobnosti máme dostatečná svědectví teprvé v pramenech o něco pozdějších.

O větších některých statcích měšťanů Staroměstských ve větší neb menší vzdálenosti od Prahy učiněna jest zmínka již při popise předních známějších rodin Pražských, právě podaném, jakož o jmění Welfloviců v *Kunraticích*, *Letňanech*, *Chlumíně*, Štuků ve *Vršovicích*, Rokycanských u *Lysé*, v *Kolovratech*, v *Libodržicích*, Pušů a Seibota Benešovského v *Počernicích*, Konrada Kornpuhla v *Dubči*, Tafelrunge v okolí *Kutnohorském*, Tausentmarka u *Bechyně*, Rostů v *Hostivaři* a *Březím*. Zde buďtež uvedeny také ostatní, dílem starší příklady toho druhu, o nichž se nahodile zachovala zmínka v našich zřídlech.

Za času krále Václava I uvodí se předně Francouz Champnois v držení vsi *Kralup* na Vltavě níž Levého Hradce, které se však prý bezprávně zmocnil za úřadování svého co podkomoří královny Constantie; pročež po jeho smrti byla od krále dědicům jeho zase odňata, a dána Křižovníkům Pražským (před rokem 1253). [81])

Roku 1245 darovala královna Kunigunda, manželka Václavova, rytíři svému Lambinovi, nejspíš bratru téhož Champnois, části své ve vsech *Středních* a *Zelčíně* blíž Mělníka, a osvědčila mu koupi ostatních statků v těchto vsech od jiných majetníků, mezi nimiž výslovně připomíná se také měšťan Pražský Bernard Černý (Bernardus Niger). [82])

Okolo téhož času, nejspíš o něco později, koupil rychtář Staroměstský Konrad od krále Václava a jakéhos rytíře Vlčka ves *Neprobylice* v nynějším kraji Žateckém, kterou později roku 1260 s povolením krále Otakara II prodal zase klášteru Plaskému. [83])

Jiný měšťan Pražský, Frowin, měl za krále Václava I ves Řepy čili *Žepy* v Rakovnicku koupí od kláštera Břevnovského,

[81]) Viz nahoře na str. 171 v notě 24

[82]) *Erben* p. 535.

[83]) Kopie Pelzlova.

kterému však dědici jeho později musili ji navrátiti, poněvadž kupní smlouva byla uznána za neplatnou.[84]) Herbort, měšťan Pražský, držel roku 1279 od kláštera téhož ves *Třebonice* v Rakovnicku emfyteuticky za roční plat osmi hřiven stříbra.[85])

Klášter Plaský postoupil r. 1288 vsi *Sobína* v Rakovnicku měšťanu Pražskému Rudlinovi Holému a manželce jeho Hildegundě na čas jich života, začež manželé tito odkázali klášteru dům svůj na Starém městě blíž kostela sv. Jiljí. Později, nepochybně ovšem po smrti Rudlina a Hildegundy, roku 1306, prodal klášter touž ves emfyteuticky jinému měšťanu Pražskému, Fridrichovi Bavorovu (Friderico Bavari) za 200 kop grošů Pražských a za roční plat 16 kop grošů.[86])

V nejbližším okolí města u *Nůsel* měl roku 1323 měšťan Mikuláš Heroltův (Nicolaus Heroldi) mlýn na Botíči.[87])

Později, roku 1341, prodal klášter Plaský ves *Řeporyje* v Rakovnicku s podacím kostelním a jiným vším příslušenstvím, krom nového dvoru tamže, vdově měšťana Rudlina Billunga z Nového tržiště za 300 kop grošu pod emfyteutickým platem šedesáti kop.[88]) Okolo téhož pak času měl přísežný Pražský Otto kraječ suken ves Zlonice v kraji Rakovnickém, až do r. 1343, ve kterém koupil ji od něho markrabí Karel pro sbor mansionářů v kostele Pražském; o něco pak později připomíná se měšťan Pražský Budek (1347) co majitel vsí *Statirnic* a *Letek* v Rakovnicku.[89])

[84]) O tom bude šíře mluveno doleji při klášteře Břevnovském.

[85]) *Dobner.* Monum. VI. 35.

[86]) Listina roku 1288 v kopii Pelzlově a original v bibliothece university Pražské roku 1306. V obou jmenuje se tato ves *Schegen*; poloha však její popisuje se v listině prvé jmenované (1288) takto: villam nostram dictam *Schegen*, sitam inter villam *Lutowicz* et villam dictam *Kaym*, což se mi nejpodobněji vidí připadati na tři vsi vedlé sebe stojící blíž Jenče v Rakovnickém kraji, z nichž jedna jmenuje se *Sobín*, druhá *Litovice* (čili také Letovice) a třetí *Cheyné*. V listině kláštera Strahovského r. 1273 píše se právě tato ves Cheyně *Kayn*.

[87]) Original kapituly Vyšehradské jmenovaného roku.

[88]) Original v bibliothece university Pražské

[89]) *Dobn. Monum.* III. 325. — Listina v archivu kapituly Pražské roku 1347.

g) **Obchod.**

Držení venkovských statků a vůbec venkovské hospodářství bylo však při měšťanech Pražských jen výjimkou, a shledává se v tomto způsobu ovšem jen při zámožnějších mezi nimi. Hlavní nejobyčejnější živnosti městské byly obchod a provozování řemesel.

Obchod byl od dávna veden netoliko od domácího obyvatelstva, nýbrž s velkou část také od *cizích kupců* do Prahy přijíždějících. Osada takovýchto kupců cizích, kteří se konečně stále ubytovali, byla, jak ukázáno, vlastně prvotním zárodkem svobodné obce Staroměstské. Později dovedlo se však domácí měšťanstvo ohraditi privilegiemi královskými a jinými nálezy, aby výhody z obchodu ve městě provozovaného pojistilo s některou předností proti cizozemcům sobě samému.

Hlavní základ svobod k tomu směřujících bylo privilegium krále Václava II, dané roku 1304 oběma městům Pražským, Starému i Novému zároveň, ve způsobě stvrzení jistých nálezů přísežných obou měst k tomu účelu vydaných. Dle toho musil každý kupec cizí čili hostinský, který do Prahy přijel se svým zbožím jakýmkolivěk, buď dále jeti nanejdéle za 5 dní po svém příjezdu, anebo zboží své rozvázati čili vyložiti na prodej, tak že jak medle rozvázal, již pak s týmž kupectvím z města odjeti nesměl; čímž byl spíše nucen k lacinému prodeji. Dva mužové k tomu volení od přísežných s písařem k sobě přidaným musili býti přítomni, když kupec zboží rozvazoval, aby je popsali a bděli pak nad zachováním toho nařízení. Zadruhé nesměl žádný cizí kupec prodati cizímu, než toliko měšťanu Prazskému neb jiného města českého neb moravského. Přísně zakázáno bylo měšťanům domácím míti spolky s cizími v koupi neb prodeji zboží, to jest býti jim pomocni k obcházení zákonu tohoto koupením od jednoho a prodáním druhému jen na oko. K zabránění takovýchto *spolků* bylo hospodským, kteří k tomu měli nejvíce příležitosti, vůbec zapovědčno kupovati cokoli od cizozemských hostů svých neb jim prodávati. Na přestoupení těchto

nálezů byly vysazeny privilegiem samým rozličné peněžité pokuty. Ze zachovávání jich byl výslovně vyminěn toliko Reinher ze Florencie a jeho tovaryšstvo.

Privilegium toto krále Václava II bylo v pozdějších létech častěji buď nově uvedeno v paměť nebo přídavnými nálezy doplněno od přísežných Staroměstských. Tak nařízeno ku příkladu roku 1328 ve smyslu privilegia, že nemá žádný zdejší měšťan nalévati vína, náležejícího cizozemci; též nařízeno o prodávání potravných věcí (von essenden dingen), že má hostu dovoleno býti samému jen první tři dni; po třech dnech měl jich zbýti anebo s nimi jeti odtud. Když však roku 1333 přísežní Staroměstští v obnoveném ohlášení privilegia krále Václava dle celého jeho znění učinili výslovnou zmínku také o měšťanech Chebských, jakožto cizozemcích, bylo jim po některém čase od králevice Karla, tehdáž vládaře na místě krále Jana, přísně zakázáno, aby Chebským v obchodech jejich v Praze nepřekážeti, poněvadž tito měli starší privilegium od krále Otakara II na svobodný obchod v celých Čechách.[90])

Ačkoli zprávy naše z toho času jsou velmi kusé a nedostatečné k vypsání všechněch i jen důležitějších směrů tehdejšího obchodu Pražského s cizozemskem, vysvítá z nich předce tolik, že hlavními skladišti zboží cizokrajného, s nimiž se nacházela Praha v ustavičném živém spojení, byly na západě *Flandersko* a ostatní *Nízozemsko* i německé Porýní, na jihu *Benátky*. Spojení toto obchodní provozovalo se jednak cestováním kupců Pražských do těchto zemí, jednak přijížděním kupců tamějších do Prahy, též prostřednictvím větších obchodních měst německých, zvláště Kolína, Normberka a Řezna, odkudž kupci tamější i Pražští přiváželi zboží ze vzdálenějších krajin pocházející. Na východ a jihovýchod šel obchod do Polska přes Krakov, do Rusi (to jest do království Haličského) a do Uher. Kupci Pražští byli společně s oněmi z rozličných

[90]) Privilegium krále Václava r. 1304 nachází se v nejstarší knize Staroměstské fol 62, tamže nálezy konšelské roku 1328 fol. 28 a r. 1333 fol. 73; nařízení Karlovo o Chebských v *Summa Gerhardi* pag. 19—20.

měst německých dovozci zboží západního do těchto zemí, a přiváželi zase zboží jejich do obchodu domácího i přespolního.

O rozličných druzích *zboží*, jak cizozemského tak domácího, které vůbec bylo předmětem obchodu Pražského toho času, poskytuje nám známosti zvláště několik tarifů ungeltových neb mýtných a několik zápisků v nejstarší knize Staroměstské podobného obsahu.[91]) Zlomkovité údavky odtud čerpané a jak možná vyložené podáme zde v jakémž takémž roztřídění. Co zboží přivážené do města jmenuje se:

1. Obilí, jehož země sama poskytovala dostatek, pročež vozilo se do Prahy jistě obyčejně jen z bližšího okolí. Chmel ku potřebě pivovárů Pražských přicházel již ze vzdálenějších míst v zemi. Žatecko bylo nepochybně již tehdáž hlavním jeho plodištěm.

2. Dobytek. Tarif ungeltový uvodí jmenovitě voly a krávy, vepře, ovce, kozy. Uzené kýty (pernae) přivážené do města jmenují se obzvlášť. Drůbež, prodávaná na Kurném trhu, nepodléhala ungeltu.

3. Ryby. Domácí druhové, z nichž kapři a štiky zmiňují se již v nejstarším tarifu cla Týnského,[92]) přiváželi se na vozích: z cizích byl nejsilnější dovoz slanečků a krom toho také vyzin po Labi, a snad dále též po Vltavě nahoru; Litoměřice a Mělník byly hlavními sklady jich na cestě, majíce na to svá privilegia. Slanečci prodávali se na bečky čili soudky (tonnen) neb náklady (sarcinae) řečené německy *maisen*.

4. Rozličné plodiny domácího zahradnictví, pokud se přivážely v celých pytlích nebo větších množstvích, jakož: kmín, bobek, mák, semeno cibulové a česenkové, řepy.

5. Koření cizokrajné a jižní plodiny čili specie (specerei), totiž: zázvor, muškát, šafrán, hřebíčky, pepř, kteréhož se ve středním věku užívalo vůbec ve mnohem větších množstvích než za našeho času; fíky, mandle, hrozinky (weinber), cukr a cukrová

[91]) Totiž zejména nařízení o ungeltu v nejst. knize Staroměstské fol. 1, o mýtě na mostě Pražském r. 1348 tamže fol. 5 a o váze městské a Týnské fol. 312.

[92]) Viz nahoře str. 69.

moučka, rýže. Zboží čili kupectví tohoto druhu přiváželo se hlavně z Benátek v sudech nebo v pytlích; šafrán přiváželi ve velkých nákladech také kupci Řezenští.[93])

6. Sůl přivážela se do Prahy nejvíce z Míšně a ze Sas zvláště ze solných dolů Halských, a to po vodě přes Litoměřice a Mělník. Míry, na něž se prodávala od kupců, uvodí se pod německým jménem *schedel* a *skranna* a českým *kupa* (kufen), kteréž jak se zdá nebyly od sebe tuze rozdílné, poněvadž se ze všech tří platil stejný ungelt. V menších částkách prodávala se sůl na trhu.

7. Nápoje: víno, pivo a med. Z cizích vín do Prahy přivážených měla, soudíc dle výšky ungeltu, největší cenu vína vlaská (welscher wein, vinum latinum), z nichž jmenují se zvláště Rivolské. Botzenské (z Tyrolska) a druh neznámého ploditě, nazývaný (snad žertovně) schabernak (schawernach), potom elsaská a franská; též přiváželo se víno rakouské. Z domácích vín českých (vina terrae) uvodí se zvláště Litoměřické, pod nímž rozumí se nejspíš také Žernosecké. — Piva cizí voziti do Prahy bylo sice nálezem přísežných r. 1330[94]) vůbec zapověděno; s kteréžto zápovědi však musilo později aspoň částečně sejíti zase. Pivo Březnové (cerevisia Martialis, Märzisch pier) připomíná se již tehdáž co zvláštní druh. — Z medovin uvodí se obzvláště med Chebský (medo Egrensis). — Míry na nápoje byly: (vas, fass), tuna (tina, tonne) snad tolik co vědro, láhev (lagena) znamenající snad totéž, a pinta.[95]) Med měřil se také na hrnce (ollae).

[93]) V nejstarší knize Staroměstské nacházejí se dva popisy věcí pobraných kupcům Řezenským pro rozličné přestupky zdejších nařízení obchodních; v poslednějším z roku 1324 uvodí se zvláště také mnoho šafránu (fol. 24, 26).

[94]) V nejstarší knize Staroměstské fol. 40

[95]) V nejstarší knize Staroměstské fol. 35 při roce 1324 uvodí se: thina medonis continens 64 pintas Pragenses. V mýtném pak tarifu r. 1348 vysazeno jest za sud vína Botzenského neb Rivolského 3 groše = 36 halířů, za láhev pak 2 halíře; dle toho přišlo by 18 láhví na jeden sud; mohl však poměr ungeltu nebýti právě zcela dle míry.

8. Světlové látky a mazadla: vosk, prodávaný na váhu i v tabulích, lůj, olej, sádlo, mýdlo, smůla.

9. Kovy a jiné mineralie: zlato, stříbro, železo, olovo, měď, cín, mosaz, rtuť, kamenec (alaun), síra, nickamínek (kalizenstein), skalice (kupferwasser), nepochybně vesměs z hor domácích.

10. Surové látky: kůže a kožišiny, které se počítaly na kusy neb balíky (ligatura, saum) po jistém počtu kusů, vlna, len, konopí.

11. Tkaniny k oděvu a jiným potřebám. Mezi nimi zasluhují přední zmínku sukna rozličných druhů (pannus, tuch, gewant). Nejskvostnější a nejdražší (panni nobiles, pretiosi) byla sukna flanderská, rozeznávaná dle rozličných měst, v nichž se zhotovovala. Zvláště jmenují se Gentské (de Gandavo), Ypernské, Tournajské (de Dorn) dvojí, jedno těžší a jedno lehčí, Poprinské (de Popring), Löwenské (de Lew, Lowen), Brüsselské (de Bruxella, Brüchsel, Brychl), a Malinské (de Mechil). Jim rovnalo se asi též Cášské rozličných barev, jmenovitě zelené, modré, červené a mourovaté (muretus). Lacinější a všednější byla sukna polská a domácí, nejsprostší barva jejich šedivá (pannus exilis griseus). Co látky zvláště skvostné jmenují se krom toho baldachin (baldekinus, balkinus), šarlat (pannus scarletus) bílý, červený a hnědý (brunscarletus) a látky čili sukna hedvábná (panni sericei, seidengewant). Plátno (lineus pannus, tela, leinwat) jmenuje se krom domácího také bavorské a vlaské (peierische leinwat, welschleinwat, tela bavaricalis et gallica). Barchant uvodí se jmenovitě mezi zbožím prodávaným v Praze od kupců Řezenských, kteří také v dovážení suken flanderských chodili s kupci Pražskými v závod. Jiné látky jmenují se německými názvy bukkram čili ceter, golcz, perwer a loden. Ve větším obchodu prodávala se sukna a jiné tyto tkaniny obyčejné na kusy a na postavy (stamen, saum, ligatura, quae saum dicitur). Postav počítal se, aspoň při dražších suknech, po 12 kusích.

12. Dříví k pálení a stavení plavilo se ku Praze po Vltavě a po Mži. K topení potřebovalo se na mnoze též uhlí. Co

vzácná dřeva ke zhotovování pěkného nádobí a nářadí, sloužící za předmět obchodu, zmiňují se dřevo fládrové a pušpánové (flader und puchspaum, lignum fladrinum et buxinum).

13. Jiné potřeby stavebné, jakož kámen, vápno, cihly přivážely se, jakž přirozeno, z nejbližšího okolí města.

V nejvlastnějším smyslu slova nazývali se *kupci* (mercatores, kaufleute) jen takoví obchodníci, buď domácí buď hostinští, kteří sami se svými sluhami (famuli) konali cesty do jiných zemí, buď vyvážejíce zboží buď přivážejíce ve větších množstvích, tedy co za našeho věku jmenujeme velkokupce. Takovými byli mnozí měšťané Pražští, pocházející z nejpřednějších rodů městských výše popsaných. Někdy stáli v čele kupeckých společností (societates): a písemnictví kupecké mnohých z nich bylo tak rozsáhlé, že sobě k tomu drželi ve službě zvláštní písaře. Obchod jejich vztahoval se přitom obyčejně na kupectví druhů rozličných. Mnohý z nich zanášel se zároveň i prodejem zboží svého v částkách menších. Ale obyčejně byl tento menší prodej konán od obchodníků druhého stupně, zůstávajících v místě samém a zanášejících se jen s jistými druhy zboží.

Nejváženější z těchto obchodníků místních byli kraječi suken a kramáři.

Kraječi suken (pannicidae, gewantsneider) byli totiž s rozdílem od soukenníků (pannifices) prodavači sukna a jiných tkanin na loket nebo v postavích a kusích. K obchodu jejich náleželo zvláště drahé zboží cizí, a však také domácí, ve kterémžto ohledu přísežní Staroměstští roku 1330 učinili jisté nařízení mezi nimi a soukenníky: tak totiž, že soukenník měl svobodu v prodeji jen na taková sukna svého vlastního výrobku, která se nepostřihovala, tak že je směl prodávati buď na loket buď ve větším množství, a buď cizímu nebo domácímu obchodníku: suken však postřihovaných nesměl prodávati než buď na loket anebo zdejšímu kraječi.[96])

Kramáři (institores, krämer) rovnali se nejvíce našim nynějším kupcům zboží smíšeného. Jim náležel zvláště prodej

[96]) Pannificum et pannicidarum ordinatio v nejst. knize Starom. fol. 39.

tak zvaných specií (specerei), koření a plodin jižních, krom toho pak rozličného jiného zboží prodávaného na váhu neb na loket i jinak. Tarif ungeltový nařizuje zejména, že ke zboží kramářskému (ad merces institorum) náleží také plátno, kožky jakéhokoli druhu, náležející k řemeslu kožišnickému, kůže a řemeny, dřevo fládrové a pušpánové, semeno česenkové, cibulové, makové a jiné i olej.

Z jiných obchodníků s určitými druhy zboží jmenují se: lékárníci čili *apotekáři* (apothecarii),[97] *železníci* (ferrum vendentes),[98] *solaři* (salinarii),[99] *pícníci* (pabulatores),[100] *drůbežníci* (pullarii).[1] Prodavači starých věcí, zvláště šatstva, nazývali se *tandléři* (fullones).[2]

Prodej všelikého zboží provozoval se buď ve stavených *krámích* buď na veřejném místě na trhu, při čemž hledělo se k tomu, aby obchodníci a prodavači jednoho druhu byli dle možnosti v jednom místě pohromadě. Tak měli kraječi suken dvojí své krámy čili kotce (huttae pannicidarum), dřevěné totiž a zděné, při samé radnici, rovněž i kramáři dílem tamže, dílem u domu řečeného u Věže i snad jinde. Podobně byly masné krámy Staroměstské i Malostranské od dávna na svých místech vedle sebe, vysazeny jsouce pod právem zákupným od králů českých, jejichž komoře vycházel z nich tudy plat každoroční od dědičných držitelů jich.[3] Rovněž byly i zvláštní krámy pekařské.[4] Na trhu prodávaly se sůl, ryby, ovoce a jiné věci potravní na vozích, štokách, lavicích nebo v budách a pohyb-

[97]) Magister Bandinus (de Aretio) apothecarius Pragensis a Nicolaus apothecarius r. 1320 v originale bibliotheky Pražské, onen též 1325 v listině kapituly Pražské; Leonardus apothecarius r. 1332 v nejstarší knize Starom. f. 61.

[98]) Cum Wernhero ferrum vendente r. 1325 v nejst. k. Star. f. 35.

[99]) Dytricus salinarius r. 1314 v nejst. kn. St. f. 21. Bernhardo salinario et societati suae r. 1320 tamže fol. 23.

[100]) Gibboso pabulatori 1316 tamže fol. 19.

[1]) Velkoni pullario 1314 a 1315 tamže fol. 2. 17

[2]) *Cosm. Contin.* 457.

[3]) Malostranské zmiňuji se nejprvé roku 1315 v originale bibliotheky Pražské: Staroměstské v *Summa Gerhardi* pag. 42, 79, 105, 114.

[4]) *Summa Gerh.* 89.

livých kotcích;[5]) podobně vykládali tamže i řemeslníci v obyčejné tržné dni výrobky svého řemesla.

Trh býval na Starém městě jak se zdá dvakrát za týden, totiž v pondělí a neznámo který den jiný. Rovněž bývaly dvakrát za rok trhy výroční (jarmarkt, nundinae), zavedené nejspíš od velmi dávna, jeden o sv. Vítě, druhý o sv. Václavě.[6])

Všeliké druhy obchodu nacházely se z rozličných příčin pod úředním dohledem, jednak aby se zachovávala dobrá váha a míra, aby se docílilo slušných cen, též k zamezení rozličné lichvy a podvodů.

Váha a míra Pražská byla starodávného původu, ze časů, pokud nebylo ještě žádného zřízení městského. Nad zachováním jí v stejnosti bděli proto králové čeští sami. Posledně, pokud známo, nařídil Otakar II roku 1268 obnovení všechněch váh a měr v zemi, a dal je ku potvrzení hodnověrnosti poznamenati znamením královským, čehož předtím nebývalo.[7]) Větší koupě stávaly se dle zákonu jen na váze a míře veřejné, řízené od úředníků k tomu ustanovených. Tak na př. ku prodeji obilí byla v Praze míra královská, řečená *čtvrtně*, kterou král Václav I. roku 1249 se všemi požitky, totiž platy od

[5]) In foro . . nemo forensium sive illorum, qui vendunt sal, pisces, fructus et alias res quascunqae, aliquam proprietatem habeat, quod currus, mensas, bancos vel casas aut huttas per noctem stare dimittat, praví se v nařízení o dlažbě roku 1331 v *Lib. privil. vetust.* pag. 182.

[6]) Auch als in der vorgenanten unser hoepstat zu Prage sich czwene iarmarke ierlichen halden, einer uf sent Veits tag und der ander uf sent Wenczlavs tag, praví se v listině Karla IV r. 1347 vydané z příčiny založení Nového města, do něhož Karel trh Svatovitský přenesl. V listině k témuž se vztahující roku 1348 mluví se také o trhu týdenním: forum ebdomadale, quod feria secunda, et nundinas annales et generales, quae in festo beati Viti martyris in antiqua civitate celebrantur, ad dictam Novam civitatem ... duximus transferendas; z čehož se dá souditi, že krom pondělí byl jistý jiný tržní den, Starému městu zanechaný.

[7]) *Cosmae Contin.* 410.

prodávajících neb kupujících, jimž se na ni měřilo, daroval kapitule Pražské. [8])

Podobně měla kapitula, jak již pověděno v prvním oddíle, od času Bořivoje II váhu a tunu čili míru sudovou v *Týně*, na něž se měřilo zboží přivážené od hostinských kupců. Ve 14. století a snad již dříve nacházela se krom této váhy Týnské na Starém městě ještě také *váha městská*, obci náležející, mezi krámy kramářskými před radnicí (pondus civitatis, der stat wage under den kramen). V nejstarší knize Staroměstské [9]) zachoval se jakýsi popis rozličných druhů zboží, které by náležely k váze v Týně a které k váze městské; z něhož celkem viděti jest, že se v Týně vážily větší tíže, na váze městské menší. K této váze městské ustanoven byl *važčí kramářský* (wäger, ponderator institorum, ponderator inter institas). — Podobně byli od města zřízeni měřiči některého zboží, jakož byl *měřič plátna* (mensurator in tela), *měřič chmele* (mensurator in humulo), *dva měřiči soli* (mensuratores salis) K vínu byli ustanoveni *nálevčí* (affusores vini, angiesser) a krom toho *zkoušečí* ke zkoušení pravé dobroty (examinatores vini, weinkoster).

Lichvy při obchodu se zbožím bývaly provozovány, jak se zdá, zvláště půjčováním zboží neb také zavíráním koupí jen na oko k zastření tím nedovolených půjček peněz. Proti takovýmto nebo podobným přestupkům (unkauf und unbescheiden porch) čelela nařízení přísežných Staroměstských roku 1328 a opět 1333, jimiž zapovídá se půjčování zboží na dni, jakož i všeliký prodej jakéhokoli zboží, kterého by prodávající neměl v tu dobu ve své moci neb ve svém domě, tak aby hned tu chvíli kupujícímu odevzdal k odnesení a více s ním nic neměl činiti. [10])

[8]) Viz u Erbena p. 576. Výslovně praví se v tomto darování: (statuimus) ut nullus religiosorum vel saecularium sive adveniens in civitate eadem in alia mensura emere vel vendere audeat quam in illa. Quilibet vero venditor de qualibet mensura debet unum obulum Pragensis monetae persolvere.

[9]) Fol. 312.

[10]) V nejstarší knize Staroměstské fol. 28, 73.

Ku provedení těchto a jiných nařízení. jmenovitě také ku pojištění platnosti privilegia, jímž se zakazovaly prodeje mezi hosty čili kupci cizími, byl zřízen úřad tak zvaných *litkupníků* (subemtores, unterkaufel), to jest prostředníků pod přísahu vzatých, bez jichž přítomnosti nesměly se koupě vůbec zavírati. Takovíto litkupníci, jakožto úředníci obecní, jmenují se: 1. nad sukny (subemtores in panno, unterkaufel zum gewant), obyčejně osm, 2) nad kramářským zbožím (inter institas, an der krämerei), obyčejně tři, 3) nad zlatem a stříbrem dva neb čtyři, 4) nad mědí a kožemi (in cupro et in cutibus) dva. Poněvadž jim zhusta bývalo svěřováno zboží ke schování na čas, než jej kupující odvezl, kamž chtěje, musil každý litkupník při nastoupení úřadu, každoročně obnovovaného, postaviti za sebe rukojmě v jisté summě, kteříž musili zaň státi, kdyby se zbožím utekl z města neb jináč se zpronevěřil. Pro zamezení zapověděných koupí nebo půjček od litkupníků samých nesměl žádný z nich vésti sám obchodu se zbožím, nad nímž byl usazen. Aby se pak tím spíše musili zachovati dle zákonu, nad nímž měli bdíti, byli nad nimi nařízením roku 1333 ustanoveni vyšší dozorci, totiž dvanáct osob z měšťanstva každý rok nově volených od každé nové raddy, tak že coby dva z těchto dvanácti anebo z dvanácti konšelů samých na kterého litkupníka nebo i kupce dosvědčili, mělo platiti za pravdu a trestáno býti dle zákona, lečby se obviněný vyvedl dvěma jinými z nich. Litkupník, na nějž by se dokázalo, že některému kupci nápomocen byl ku přestoupení zákonů o nedovolených prodajích a půjčkách, měl za trest pro zrušení své přísahy býti přibit za jazyk ke sloupu stojícímu na rynku, a zanechán tak, ažby se sám odtrhnul.

Podobný k litkupníkům byl úřad *šrotéřů vína* (extractores vini, weinschroter), kteří musili býti přítomni při vytahování prodaného vína ze sklepa nebo nakládání jeho s jednoho vozu na druhý.

Za všecky výkony těchto úřadů platily se ustanovené platy, které se dílem dostávaly úředníkům, dílem náležely městu.

Zvláštními nařízeními upraven byl *obchod se dřívím* plaveným po Vltavě ku Podskalí, aby se docílilo pro měšťany lacinějších cen, které sice závisely docela od dřevařů Podskalských. Jak totiž z písemností o tom zachovaných vysvítá, nebylo tehdáž dříví v pramenech čili vořích přiváženo ku Praze již koupené, nýbrž plavilo se od venkovských podnikatelů na prodej komukoliv: ale u břehu Podskalského byl řádný trh dřevný; pročež Podskalští, jakožto nejbližší přísedící skupovávali je, a vládli pak cenou. Roku 1316 obdrželo však Staré město Pražské privilegium od krále Jana, [11]) aby žádný, jenžby přijel s pramenem dříví stavebního, nesměl za první tři dni po příjezdu svém prodati nikomu z Podskalí, než jen měšťanu Pražskému; dále aby nikdo, buď měšťan buď Podskalák, nesměl plavcům dříví po Vltavě nebo po Mži choditi naproti a kupovati od nich na cestě, než teprvé kdyžby přistali. Toliko do lesa mělo každému býti volno jíti kupovat dříví buď stojící buď poražené. Dříví k pálení nemělo vůbec prodáváno býti na vodě, než teprv kdyžby vyvezeno bylo na zem. Roku 1325 bylo privilegium toto znovu od krále Jana potvrzeno. [12])

Nařízení tato měla však, jak se zdá, za účinek, že co se prvé stávalo od Podskalských k nelibosti Pražanům, to nyní činili obyvatelé blízkých vsí na Vltavě, zvláště pak Podolští nad samým Vyšehradem na ujmu Pražanů i Podskalských. Proto r. 1341 rychtář a přísežní Staroměstští s povolením krále Jana a dle usnešení s Podskalskými učinili nové nařízení: předně aby nikdo nesměl kupovati jakéhokoli dříví, buď malého neb velkého, v Podolí, zadruhé aby obyvatelé vsí od Podolí po Vltavě nahoru až ke hradu Kamýku nesměli kupovati žádného dříví plaveného z hořejších krajin výše Kamýka. Plavci nesměli se v Podolí ani zdržovati zbytečně: pročež nařízeno dále, kdežby který den ráno připlul do Podolí a nebyl aspoň do poledne téhož dne v Podskalí, nebo kdoby do Podolí přijel odpoledne, pokud slunce stojí na nebi, a nepřijel do Podskalí

[11]) Jest to nejstarší privilegium Starého města Pražského, které se dotud zachovalo v originale v archivu městském.

[12]) Original tamže

ještě téhož dne, aby celých osm dní nesměl prodávati dříví připlaveného. Také ustanoveno plavcům místo ku přistávání s dřívím svým, totiž nic dále než proti kostelu sv. Jana tudíž na Podskalí, to jest tedy nad někdejším přívozem Podskalským. Nařízení toto bylo stvrzeno pečetí obce Staroměstské i obce Podskalské. [13])

Peníze v obchodu Pražském obyčejné byly až do času krále Vácslava II vůbec tak nazvaní *penízové* (denarii, nummi, pfenninge), stříbrní a zlatí, ražení v královské minci v Praze i v jiných městech českých. Stříbrný peníz platil roku 1267 dle Voigta asi našich 5 kreycarů stříbra ($8\frac{3}{4}$ kr. rak. čísla); na zlatý peníz přicházelo 6 stříbrných.[14]) Peníze tyto razily se však ve každé minci buď jednou buď dvakrát za rok pokaždé v nové formě, a staré musily se pokaždé vyměniti za nové; to se pak stávalo se srážkou libovolně ustanovenou, která byla přitom ziskem komory královské. Ražení a vyměňování peněz v mincích královských bylo svěřeno jednomu neb několika *mincmistrům* (magister monetae), kteří obyčejně tento úřad s požitky jeho na ustanovený čas najali, a podřízeným jim *mincířům* (monetarii) a *měncům* (campsores). Poněvadž spravování těchto úřadů a služeb bylo peněžitou spekulací, nacházely se vesměs v rukou zámožných osob stavu městského.

Časté vyměňování peněz, zvláště jestliže nový peníz byl krom toho i špatnější než starý, mělo však za následek největší obtíže a překážky v obchodu, poněvadž v penězích nebyla žádná jistá a stálá cena. Proto zavíraly se koupě místo za peníze raději za zlato a stříbro dle váhy, ačkoliv nebylo to vůbec dovoleno, a v menším obchodu bylo to spojeno s novými nesnázemi pro snadné šidby ve váze a v čistotě kovu. Počítalo se totiž dle *hřivny* stříbra neb zlata (marca, talentum), která se dělila na dvě *půlhřivny* (media marca), čtyry *věrdunky* (ferto, vierdung) a 16 *lotů*, lot pak dále na *quentiny* a *settiny*. Jinak dělila se hřivna také na 20 *šilinků* (solidus).

[13]) Nachází se v *Liber vetustiss. privilegiorum* pag. 62.
[14]) *Cosmae Cont.* 429.

Aby se obchod zbavil velkých těchto obtíží, odhodlal se král *Vácslav II* k úplné změně posavadní správy mincovní, ke zrušení totiž starodávného zlozvyku vyměňování peněz a k zavedení nové mince stálejší. Ku provedení tohoto úmyslu byli od něho povoláni tři mincíři z Florencie, Reinhard, Alfred (Alphardus) a Tino Lombardus. Dle návodu jejich vydány jsou ponejprvé v měsíci Červenci roku 1300 dvojí stříbrné peníze, totiž větší, *denarii grossi, swere pfenninge, grosse pfenninge*, nazvané odtud po česku *groše Pražské*, jichž bylo 60 (tedy kopa) z jedné hřivny čistého stříbra, tak že měl jeden cenu našeho dvadcetníka (= 35 kr. rak. č.), a menší, *denarii parvi, kleine pfenninge*, po česku nazývané obyčejně jen *peníze* neb také *haléře* (heller, hallensis, obulus), jichž bylo 12 na groš čili na peníz velký. Odtud počítalo se tedy obyčejně na *kopy grošů* Pražských, a poněvadž kopa a hřivna byly prvotně jedno, počítalo se také na *věrdunky, loty* a *šillinky* grošů, věrdunk po patnácti, lot po $3\frac{1}{5}$, šillink po třech groších. Když pak od roku 1303 začalo se z čisté hřivny stříbra raziti po 64 groších, počítala se obyčejně i kopa po 64, věrdunk po 16, lot po 4, a šillink po $3\frac{1}{5}$ groše, což zachovalo se po celý čas panování krále Jana. Od počítání tohoto na čisté čili *těžké hřivny* neboli kopy rozeznávalo se počítání na *hřivny lehké* (marcas leves neb breves) pouze dle váhy, totiž stříbra i s přísadou, tak že místo 64 přicházelo jen 56 grošů na hřivnu, potom počítání na *hřivny počtu královského* (marca grossorum pagamenti regii), při kterém nejspíše vždy bralo se 60 grošů za kopu neb hřivnu,[1] když se razilo 64 ze hřivny čisté.

Poněvadž s peněžnictvím úzce souvisel také vlastní *prodej zlata a stříbra*, byl i tento postaven dílem pod dohled mincmistrů královských. Bez jich povolení nesměl nikdo míti váhy na zlato a stříbro, z užívání pak jí platily se ustanovené platy. Rovněž bylo slévání a tudy *zkoušení* drahých kovů (combustio, examinatio) pod vrchním jich dohledem.

V Praze dal Otakar II neznámého roku právo ke zkoušení stříbra *zlatníkům* Pražským, tak totiž, že čtyři z nich k tomu

zvolení vykonávali je v huti čili slévárně k tomu ustanovené za plat vysazený od mincmistrů společně s přísežnými Staroměstskými. Jim odevzdávaly se také peníze odvedené k výměně k slití a k odvedení čistého stříbra z nich do mince. Požitky z tohoto úřadu náležely zlatníkům Pražským všechněm společně. Právo však toto, jen do vůle královy udělené, bylo od Vácslava II zlatníkům zase odňato, a učiněno o tom nové nařízení platné do života jeho. Král ustanovil totiž čtyry měšťany Pražské za jediné *zkoušeče stříbra* (examinatores argenti), kteří měli úřad tento vykonávati v jistém domě na rynku Staroměstském ve čtyrech slévadlech (examinatoria), každý v jednom. Zkoušeči tito byli mincmistrům podřízeni týmž spůsobem, jako předešlí. Na čas života králova měl ostatně úřad tento jim i po nich přátelům jejich náležeti dědičně.[15])

Po smrti krále Vácslava musila obec Staroměstská jakýmsi nám neznámým udělením nebo smluvou obdržeti právo ke zkoušení i také vážení zlata a stříbra, které odtud vykonávala postupováním jeho na čas jednotlivým měšťanům, ustanovujíc přitom pravidla a platy, pokudž vysvítá, beze všeho účastenství mincmistrů, kterého nejspíš po změnění posavadní správy mincovní Vácslavem II nebylo již v té míře zapotřebí. Roku 1314 odevzdali rychtář a přísežní slévání zlata Jindřichovi Rauberovi, slévání pak stříbra jakémus měšťanu Konradovi s jistým jeho spolutovaryšem. Jindřich Rauber obdržel zároveň i váhu zlata a stříbra, na níž jediné smělo se vážiti při prodejích.[16]) Krom toho musili při prodejích zlata a stříbra bývati také *litkupníci*, též od města k tomu ustanovení, o nichž podotčeno nahoře.

h) Řemesla a jiná zaměstnání.

Řemesla, o jejichž bytu v Praze ve třináctém a v první polovici čtrnáctého století máme bezpečné listinné zprávy, jsou úhrnkem následující:

[15]) *Codex Regiomont.* Nro. 21, 103.
[16]) Nařízení o tom v nejst. knize Staroměstské fol. 4.

1. *pekaři* (pistores), 2. *řezníci* (carnifices, fleischhacker), 3. *caletníci* (celtner), tolik co perníkáři, známí nám toliko dle názvu ulice caletné (platea czaltenariorum), 4. *slanaři* (salsatores), nejspíš tolik co nasolovači;

5. *sladovníci*, tolik co připravovatelé sladu (brasearii, braseatores, mälzer), 6. *sládci* čili pivovárníci (braxatores), 7. *mlynáři* (molendinarii, molendinatores, mülner);

8. *krejčí* (sartores, sneider), co hotovitelé mužského i dílem ženského oděvu,[17]) však krom toho i jiných věcí, ku př. také stanů vojenských,[18]) 9. *ševci* (sutores, schuster), v této době již pouze co hotovitelé obuvi, 10. kožišníci (pellifices, körsner), 11. *kloboučníci* (pileatores);

12. *koželuzi* (cerdones), 13. *řemenáři* (lorifices), *uzdáři* (frenarii, frenifices) a *sedláři* (sellarii, sellatores);

14. *soukenníci* (pannifices, tuchmacher), 15. *postřihači* (pannirasores), 16. *tkadlci* (textores, linistae, leinwater), 17. *vlnaři* (lanifices);

18. *tesaři* (carpentarii), 19. *koláři* (currifices, plaustratores), 20. *bečváři* (doleatores);

21. *hrnčíři* (lutifiguli);

22. *voskáři* (cerearii);

23. *zlatníci* (aurifabri); co výrobky jejich jmenují se zlaté a stříbrné konvice a číše (canulae, cyphi, kopfel), skvostné pásy, klenoty rozličného druhu;

24. *konváři* (canularii), 25. *měděnáři* (cuprifabri), nepochybně totožní s *kotláři* (caldarii), kteří se připomínají ve starší době; 26. *ostrožníci* (calcariatores), 27. *nožíři* (cultellarii, cultellatores, cultellifices, cultellifabri, messerer), 28. *helméři* (galeatores, helmer); 29. *platnéři* (thorifices, loricatores, armifices, platner), 30. *štítaři* čili *pavézníci* (clypearii, puchler), 31. *střelci* čili hotovitelé luků a podobných střílecích nástrojů (balistarii), 32. *kováři* (fabri);

[17]) Soudíc tak z kroniky opata Zbraslavského pag. 216, kdež se jmenuje Stephanus, sartor puellae Elisabeth.

[18]) V počtech městských roku 1315 nachází se: Item tribus sartoribus pro tentoriis V sexagenas grossorum. Viz v nejstarší knize Staroméstské fol. 313.

33. *vápenníci* (cementarii), 34. *cihláři* (laterum paratores), 35. *kamenníci* (lapicidae), zároveň co stavitelé; 36. *malíři* (pictores).[19])

Krom vlastních řemeslníků, zhotovujících určité výrobky neb díla, objevují se dále co provozovatelé obzvláštních živností: 37. *vozkové* (aurigae, vectores), 38. *bradíři* (tonsores, barbitonsores), 39. *lazebníci* (balneatores), 40. hospodští čili *hospodáři* (hospites, wirthe), 41. *krčmáři* čili šenkéři (tabernarii, tabernatores), a tito trojí, totiž vinaři (caupones, weinschenker), šenkéři piva (pierschenker) a šenkéři medu (metschenker).

Hlavní rozdíl mezi řemeslnictvem Pražským 13. a 14. století a někdejšími řemeslníky podhradí Pražského za starší doby byl ve společenském postavení jejich ten, že jindy byli řemeslníci větším dílem služební lidé, nyní svobodní měšťané. Stav řemeslníků poddaných čili *dvorských*, jakž se druhdy nazývali, nevymizel sice docela; provozovalať se ještě i v této době aspoň nejvšednější potřebná řemesla také v klášteřích a ve svobodných domích pánů a duchovních osob v Praze od lidí jejich poddaných, často snad v míře dosti rozsáhlé; ale svobodní řemeslníci městští hleděli všelijak průmysl tento nepodléhající městským břemenům utlačiti a jinak vůbec vyhraditi sobě v menším počtu právo ku provozování svých řemesel. Jako všude jinde ve středním věku, stávalo se to i zde hlavně zřizováním spolků, bratrstev, *cechů* mezi provozovači stejného řemesla neb také obchodu.

Začátky spolků takovýchto musily býti již ve 13. století velmi značné, jak se dá souditi již ze zmínek o řemeslích, ukazujících se každé pohromadě při veřejných slavných průvodech, ku př. nejprvé hned při vjezdu krále Vácslava II po

[19]) Nejstarší zmínka o malíři, co usedlém měšťanu Pražském, jest následující v *Summa Gerhardi* pag. 87. (asi z let 1340 sq.): Noverint universi, quod ego Ebrel. (čti: Eberlinus) pictor Pragensis etc. provido viro Jacobo examinatori monetae Chutnensis cupiens . . amicari, neptem ejus Sophiam virginem procuravi filio meo Stephano in conjugem legitime desponsari . . assignans XL sexag. gross. saepedictae Sophiae super domum meam, quam in civitate Pragensi in Lacu sitam inhabito et possideo.

navrácení jeho z Brandenburka, krom toho však také z jednotlivých zpráv určitějších. Spolky takové stávaly však nejspíš dosti dlouhý čas bez vlastního veřejného uznání a oprávnění, kteréhož dostávaly teprv poznenáhlu během času obyčejně od představených obce.

První takovéto stvrzení spolku řemeslnického čili cechovní privilegium, udělené od rychtáře a raddy Starého města, které se nám z těch časů zachovalo v celém znění,[20]) jest privilegium *krejčích* roku 1318. Jím ustanovuje se předně, aby nikdo nesměl býti mistrem v řemesle krejčovském, kdožby prvé nezjednal sobě práva měšťanského a nezaručil ve čtyrech kopách grošů, že chce tři léta a tři dni trpěti s městem i zlé i dobré jako ostatní spoluřemeslníci. Krom toho musil dáti půl kopy podaje čili závdavku (anlait), věrdunk přísežným a věrdunk krejčím. Žádný tovaryš čili pacholek krejčovský (famulus, knecht) nesměl dělati u *krejčího dvorského* (hofsneider), to jest u takového, jenž provozoval řemeslo ve službě pána neb jiné vrchnosti;[21]) který by se proti tomu zachoval, neměl jeden rok od žádného krejčovského mistra přijímán býti do práce. Vedlé krejčích trpí privilegium také *vetešníky* (mentler), to jest spravovače a přešivače, jimž toliko dělání nových šatů bylo zapověděno pod peněžitou pokutou. Krejčí sami měli dle smyslu privilegia pracovati hlavně jen na zakázku; na prodej neměl nikdo míti více hotového díla než na nejvýš dvě roucha, jedno české a jedno švábské (nur zwai wambais, ein behemisch und ein swebisch), a to ve svém příbytku; mimo dům, ku př. na spůsob tandléřů nesměl ani krejčí ani kdo jiný prodávati nového díla, ani pouze obnošeného, než jen roztrhané; coby se kde přes tento rozkaz nalezlo, mělo býti pobráno. Pokuty dělily se mezi raddou městskou a krejčími.

[20]) V nejstarší knize Staroměstské fol. 50.

[21]) Dvorští takovíto krejčí přijímali později nejspíš městská práva, anebo přijímali pánové měšťany a mistry do služeb svých. Tak jmenuje se roku 1345 Bertoldus domini Henrici de Lipa sartor, civis Pragensis. Ze druhé polovice 14. století jsou příklady takovýchto řemeslníků panských mnohem hustěji zachovány.

Ustanovení tato byla šíře rozvedena a rozmnožena pozdějším privilegiem rychtáře a raddy roku 1341, již také s ohledem na prospěch obecenstva vedlé prospěchu mistrů. Privilegiem tímto bylo předně ustanoveno, aby měli krejčí čtyry *přísežné mistry* (gesworn maistr) za představené svého řemesla, ježto by pomocí rychtáře a přísežných městských bděli nad zachováním jich práv a pořádku. Tito měli ustanoveni býti od raddy městské každý rok hned po obnovení raddy. K obdržení práva mistrovského bylo předepsáno jako předtím získání práva měšťanského, však se zaručením v desíti kopách, zvláště pro případnost, kdyby krejčí opustil město, proneveřiv někomu jeho věci. Krom toho měl uchazeč o mistrovství složiti krejčím kopu grošů; od čehož byl osvobozen ten, jenžby si vzal dcerku mistrskou. Po rodičích přecházelo právo mistrovské dědičně na děti. Ustanovení o vetešnících, ježtoby šili nové, o prodeji nového šatstva, jakož i o pacholcích, ježto by vzali práci u krejčího dvorského, jsou obnovena. Pacholek krejčovský měl rovněž trestán býti vyloučením z práce na rok, kdyby vstal mistru svému s díla 14 dní před nějakou svatbou (ku které by totiž mistr měl šíti.) K zachování cti řemesla krejčovského, které prý dotud musilo trpěti rozličná nařčení od lidí, měl každý nastávající mistr přísahati před mistry přísežnými, že chce řemeslo své dělati věrně a poctivě; kteroužto přísahu měli také všichni tehdejší mistři učiniti pro tentokrát najednou. Jestliže by komu krejčí zkazil sukno z neumělosti, měl jej žalovati čtyrem mistrům přísežným, aby jej pokutovali dle uznání. Krejčí, jenžby ošidil někoho o půl lokte sukna najednou, měl býti zbaven mistrovského práva a vypověděn z města na rok; též který by koupil kradené zboží, neb u koho by bylo nalezeno nepravé roucho, to jest šité z odkrojků (von aschroten) místo z nového sukna.[22])

O *platnéřích, štítařích* a *helméřích*, kteří nejspíš činili jeden cech vespolek, nařídila radda městská roku 1328, aby se nikdo, buď mistr buď pacholek, nesměl usaditi v Praze a

[22]) V nejst. kn. Staroměstské fol. 43.

provozovati jejich řemesla, lečby prvé přijal právo měšťanské.[23]) Jiná stanova, daná témuž cechu od raddy městské v neznámém roce a však při sklonku první polovice 14. století, ustanovuje přede vším spůsob přijmutí učedlníka. Žádný mistr neměl totiž nikoho přijímati do učení jinak, než když by mu hned napřed byly vyplaceny 2 kopy grošů do ruky a 15 grošů bratrstvu toho cechu; učedlník přijatý měl 4 léta zůstati ve službě svého mistra, a to dostatečně zaručiti, tak aby rukojmě, kdyby učedlník (discipulus) před časem zběhl a aspoň v osmi dnech se nevrátil zase, povinen byl platiti dvě kopy grošů pokuty. Učedlníka zběhlého, též pacholka, který by opustil práci před ustanoveným časem, neměl žádný mistr přijímati do díla.[24])

O jiných některých řemeslích zachovala se též jednotlivá nařízení neb jiné paměti, z nichž se dá aspoň souditi s větší neb menší jistotou, že mezi provozovateli jich bylo již toho času nějaké cechovní spojení.

Jisté jest to o *soukennících,* dle nařízení raddy městské roku 1340, jímž předpisuje se spůsob, jakby se měli zachovati čtyři mistři přísežní jejich řemesla při prohledávání domu, v němž by se nadály nedovoleně dělaného zboží, které jim náleželo pobrati, tak totiž, aby k tomu žádali přidání k sobě sluhy rychtářova, a jen když by ho tu chvíli obdržeti nemohli, aby jednali sami.[25])

O *zlatnících* zdá se následovati z privilegia krále Otakara II, kterým odevzdal jim zkoušení stříbra a požitky z něho, že musili již tehdáž míti mezi sebou nějakou společnost.[26])

O *mlynářích* Pražských učinili konselé Staroměstští z vůle krále Jana a syna jeho Karla nařízení roku 1340, aby jednomu každému ustanovena byla na mlyně jeho jistá míra, přes kterou by nesměl staveti na ujmu mlynu jiného. K tomu měli byti zvoleni od raddy městské čtyry osoby buď z prostředka jejího, buď z jiných měšťanů, kteřížby k sobě zvolili čtyři z mlynařů

[23]) Tamže fol. 40.
[24]) *Summa Gerhardi* 148.
[25]) V nejstarši knize Staroměstské fol. 278.
[26]) Srovnej nahoře str. 342.

Pražských. Tyto osoby pod přísahu vzaté měly učiniti netoliko první vyměření nýbrž i napotom souditi rozepře mezi mlynáři, týkající se přestoupení míry. Od každé nové raddy městské měla se proto státi obnova tohoto úřadu mlynářského.[27])

Pro *sladovníky* a *krčmáře* bylo nařízení konšelské roku 1330, aby nikdo nesměl dělati sladu aneb šenkovati ve městě, jenžby neměl měšťanského práva.[28]) Dle téhož nařízení, zakládajícího se nepochybně na starším obyčeji nebo privilegii, nesměl také nikdo šenkovati v domích pánů neb duchovních osob, ve klášteřích mužských neb jeptišských a v domích Židů, lečby se domy takové podvolily platiti berně městské a konati jiné obyčejné povinnosti. Později než skoro všecka jiná města královská v Čechách, totiž teprv za krále Jana, dostali Pražané privilegia, aby na míli okolo města nesmělo býti žádné krčmy. Malostranští obdrželi privilegium toto r. 1333, a bližší výklad roku 1338,[29]) dle něhož vztahovala se zápověd krčem výslovně také na předměstí Oujezdské; Staroměstští obdrželi totéž udělení roku 1341 s doložením, kdežby se koli přes tento zákaz vynalezla krčma, že mají měšťané právo zbořiti ji ze své moci.[30])

3.

Správa zemská a dvůr královský v Praze.

Současně s velikými změnami, kterými v Čechách během 13. století na místo někdejšího poddaného obyvatelstva v podhradích nastoupil svobodný stav městský, staly se i veliké změny ve spořádání celé správy zemské, které se jednak bezpostředně dotýkaly také hlavního sídla království, jednak postředně působily na život v něm, utvořením nových poměrů mezi hlavním městem a všemi částmi země. Dílem měly tyto proměny tytéž hlavní příčiny, které byly pohnútkou i ke zřízení svobodných obcí městských.

[27]) V nejstarší knize Staroměstské fol. 280.
[28]) Tamže fol. 40.
[29]) Pelzel. *Karl IV.* Urkund. 9. Rukop. Budiš. N. 56. p. 406.
[30]) *Liber vetustiss. privileg.* pag. 67.

Velké ztenčení někdejšího knížecího jmění přejitím jeho do rukou soukromých a velké rozšíření immunit a právomocnosti patrimonialné během 12. a 13. století spůsobilo především mnohé změny ve starodávném rozdělení země na župy čili *kraje*, kterýžto druhý název jich stal se během času obyčejnějším. Vyjmutím totiž největší části šlechty a na mnoze i poddaných jejích a duchovenstva ze soudů a povinností župních stal se velký počet někdejšího úřednictva a služebnictva župního zbytečným, a zmenšené příjmy z knížecích statků nepostačovaly k stálému vydržování jeho. Proto byly časem některé úřady buď docela buď na díle zrušeny, a kraje zbavené jich připojeny k jiným, tak že počet těchto byl pořád menší. Místo 56 žup čili krajů, kolik asi bývalo někdy v Čechách za nejstarších časů, soudíc dle počtu děkanství, dá se s jistotou neb aspoň velkou podobností vypočísti sotva 29, kolikž bylo jich ještě za panování Václava II, takových totiž, které tehdáž měly ještě své zřízené soudy krajské a tedy úřady s opravdivou mocí veřejnou.[31]) V ostatních byli se hradové sídelní s příslušenstvím svým dostali buď do soukromých rukou, buď byli spravováni k rukoum koruny pouze *purkrabími*, jakž se nyní obyčejně nazývali někdejší županové, ale již také i nejvyšší úředníci soukromých vrchností nad jednotlivými hrady, jimž se takovíto purkrabí královští docela rovnali, nemajíce moci jiné než nad vojenskou čeledí a nad poddanými lidmi na korunních statcích náležejících ke hradu. Někde, snad toliko kde hospodářství bylo rozsáhlejší, jmenuje se vedlé purkrabí také *vládař* (villicus), což nyní rovněž byl i název hospodářských úředníku na statcích panstva a duchovenstva.

[31]) Kraje tyto jsou: 1. Pražský, 2. Kouřimský, 3. Vltavský, 4. Podbrdský, 5. Rakovnický čili Rokytenský, 6. Slanský, 7. Žatecký, 8. Bilinský, 9. Litoměřický, 10. Mělnický, 11. Mlado-Boleslavský, 12. Poděbradský, 13. Hradecký, 14. Upský, 15. Kladský, 16. Chrudimský, 17. Mýtský, 18. Časlavský, 19. Chýnovský, 20 Bechyňský, 21. Doudlebský, 22. Netolický, 23. Prachenský, 24. Bozenský, 25 Klatovský, 26. Domazlický, 27. Stribrský, 28. Plzenský, 29. Loketský. Doklady a širší promluvení o tomto předmětu, ve kterém ještě mnoho bádání zbývá, musím odložiti k jinému času a místu.

Spůsobem zde vyloženým zmizela v čase, který se blíže udati nedá, někdejší župa Vyšehradská, tak že ve druhé polovici 13. století již žádné zmínky o ní se neděje. Na Vyšehradě sídlili toliko purkrabí královští, jichž několik dle jména známe ze časů krále Václava I, jiné pak teprv ze 14. století. S okolností touto souvisí nepochybně také dílem spustnutí staroslavného tohoto místa, již při jiné příležitosti vypsané. Župa Vyšehradská připadla odtud ku kraji Pražskému, a totéž stalo se nepochybně také asi již během první polovice 13. století s několika jinými sousedními župami, zejména s Řipskou, v jejímž slavném někdejším sídle, Levémhradci, rostlo již roku 1132 uprostřed hradu obilí asi tak jako nyní,[32]) též se Staroboleslavskou, s Meziříčím a se župou děkanství Benešovského, kterých sídla stará ještě dříve upadla v zapomenutí.[33])

[32]) V listině kněze Zbihněva Ounětického asi roku 1132 (Erben 98) čte se: „In Levo Gradech terra ad aratrum, ubi Christianitas incepta est, et Ostog proanimatus in ea sedens et solvens XII denarios unoquoque anno Vneticensi ecclesiae ... *Locus vero terrae in ipso castro est cum uno agro* et pomoerium in horreo.

[33]) V důležité listině někdy archivu Berlinského, nyní v Českém Museu z roku 1337, jednající o právích úřadu číšníka královského, v době když zřízení krajů bylo na čas ještě mnohem hloubě pokleslo, praví král Jan: Insuper quod nullus in regno nostro Boemiae tabernas habet admittere nisi ipse (pincerna), exclusis nostris popravczonibus quatuor provinciarum ad beneficium Pragense spectantium, videlicet in Mesericz, Orsichov et Slana (čtvrtá se pominutím nejmenuje), qui tabernas in praedictis districtibus admittere poterint et tenere. Zde tedy jmenují se tyto okršky ještě župami (provinciae), a každá měla posavad své zvláštní popravce, ale úřad čili soud (beneficium) byl společný v Praze. Listina tato jest zajímavá také pro názvy v ní uvedené. *Slana* jest *Slaný*, *Orsichov* jest *Ořechov* čili *Ořech*; z čehož viděti jest, že stará vlastní župa Pražská nazývala se již tehdáž Ořechovskou, tak jako děkanství, které se nám pod tím jménem již bezpečně objevuje v druhé polovici 14. století. *Mesericz* (Meziříčí) není jméno místa; nenacházíť se žádná ves, tím méně důležitější místo toho jména (jakéž by předce musilo býti co sídlo župy) daleko široko okolo Prahy (v celých Čechách vyskytuje se jen jednou v kraji Hradeckém, jednou v Táborském a jednou v Budějovickém); musí to tedy býti název staré župy vzatý od krajiny samé, asi jako Podbrdí (pod horami řečenými Brdy), Vltavsko (od řeky Vltavy), Řipsko (okolo Řipa), Mežsko (na Mži) atd. Poněvadž pak musí se

Ale nejen že *kraj Pražský* dosáhl tímto spůsobem velkého rozšíření, tak že úřadové zdejší vládli bezprostředně nad větším okolím nežli předtím, nýbrž zároveň stalo se větší sestředění celé země ve hlavním městě potažením soudní moci nad tolika osobami a statky ze všech jiných krajů k nejvyšším úřadům dvorským, jejichž obor činnosti náramně se tím rozmnožil.

I ve zřízení úřadů těchto staly se následkem toho mnohé změny, kterých nyní zouplna vyložiti nedovedeme, poněvadž nám starší stav věcí není znám dosti podrobně, abychom mohli veskrz rozeznati, co z řádů a obyčejů druhé polovice 13. století bylo právě nového, co starého. Jedna však ze změn tohoto druhu, která se snad stala již asi za panování Přemysla I, musila býti, že přestal všeliký rozdíl mezi úředníky dvorskými a zvláštními úředníky župy Pražské. Rozdílu takového nelze aspoň znamenati ve všech pamětech 13. a 14. století; neb všude v nich je řeč jen o jednom *úřadě zemském* čili *dvorském* v Praze, úřadě větším, nazvaném takto v porovnání s menšími čili malými úřady, jakž nazývali se úřadové krajští, [34]) ačkoli při úřadě tomto samém byli dvojí úředníci, vyšší a menší (beneficiarii Pragenses majores et minores), jedni k řízení větších, druzí menších záležitostí dle jistých rozdílů.

Úřadem zemským rozumí se však přitom vlastně nejvyšší *soud zemský* čili dvorský, což až do času krále Přemysla Otakara II znamenalo totéž, podobně i úřadem krajským vlastně soud krajský; neb jen při soudě působilo více úředníků, jinak od sebe nezávislých, vespolek, tak že se souborem mohli považovati za jeden úřad.

župa tohoto jména na každý spůsob hledati nedaleko Prahy, mám téměř za jisté, že se tím rozuměla župa souhlasná s děkanstvím Chlumínským, to jest krajina *mezi řekami* Labem a Vltavou až ke stoku jich proti Mělníku. Že se ostatně *čtyřmi* starými župami v listině dotčenými nevypočítávají *všecky* k úřadu čili kraji Pražskému tehdáž náleževší, lze souditi z obsahu listiny samé.

[34]) Tak užívá názvů těchto zvláště kniha starého pána z Rosenberka. (Palackého *Archiv český I.*)

Uředníci dvorští, náležející k nejvyššímu soudu, byli: 1) *nejvyšší komorník* (summus camerarius), který bděl nad právy a povinnými platy královskými ze soudu a dával vykonávati všeliké soudní skutky vztahující se na statek; 2) *nejvyšší sudí* čili cúdař (summus judex, czudarius), který řídil soudní jednání; 3) *nejvyšší písař* (notarius terrae), který spravoval písemnictví při soudě. Na plném soudě předsedával často král sám, a vedlé nejvyšších úředníků měli místo stále ustanovení přísedící, nazvaní *kmetové* čili konšelé zemští, kteří vlastně vynášeli rozsudek, podobně jako městští konšelé co přísedící soudu rychtářova, mimo to pak také jiní pánové, kteří chtěli dobrovolně býti přítomni. Mezi těmito nacházeli se zhusta také jiní z předních úředníků dvorských, kteří z povinnosti úřadu svého k soudu nenáleželi. Ve blízkém spojení se soudem zemským byl od dávna také *purkrabí Pražský* (někdejší župan), jemuž náleželo vykonávání nálezů soudních, pokudž se vztahovaly na osobu vinníka; pod opatrováním jeho byla také vězení; ale na soudě samém ve 13. století ještě pravidelně nesedával.

V menších věcech soudil nejvyšší sudí samoten, bez kmetů zemských, pouze u přítomnosti nejvyššího komorníka a písaře, ano měli všichni tři také své náměstky čili *mladší*, kteří v jistých případnostech soudili v jich jméně. Tito nazývali se *úředníky menšími*. Náměstek komorníkův (vicecamerarius) nazýval se *druhem komorničím*, náměstek sudího (vicejudex, subjudex) *podsudkem* čili podsudím, náměstek písařův (aspoň ve pozdějších časích) *místopísařem* (vicenotarius). Pod nejvyšším komorníkem stáli sluhové čili poslové soudní, nazvaní *komorníci*, jejichž představeným bezpostředným, který je posílal na půhony a jiné soudní skutky, byl ve 14. století a snad již dříve tak nazvaný *starosta komorničí*. Nejvyšší písař (až do polovice 14. století obyčejně, ač již nevždy, osoba duchovní) měl pod sebou více *písařů* jiných, od nichž dálo se jmenovitě také zapisování do desk zemských.

Veliký, to jest plný soud držel se ve čtyry určité časy za rok; na soudě menším zasedávali nejspíš od starodávna, jak

aspoň již v polovici 14. století, úředníci menší dle potřeby, přebývajíce proto stále ve hradě. Soudní místo bylo v paláci královském;[35]) *dsky zemské* chovaly se snad již za krále Václava II dílem v sakristii kostela Pražského.[36])

K časům soudu bývali také svoláváni *sněmové* zemští, kteří se ve 13. století ještě obyčejněji než za starších časů držívali v Praze, totiž na hradě Pražském. V nich účastnila se jen šlechta, rozdělená na dvě hlavní třídy, stav panský a zemanský. Stav městský, maje svá práva a své zákonodárství obzvláštní, nepožíval hlasu v obecných záležitostech zemských, než leda v mimořádných okolnostech, když ho sobě mocí vydobyl. Naproti tomu byly však, nejspíše již ve 13. století, tak jako později ve 14. držívány při dvoře královském zvláštní *sjezdy měst* královských, na nichž dával král jednati s městy o své i jejich společné potřeby.[37])

Vedlé obecného soudu zemského vyskytuje se později zvláštní *soud dvorský* nad služebníky čili dvořany královými, zřízený jak se zdá od Otakara II dle příkladu německých soudů manských, ačkoli nejspíš teprvé později byl obor jeho moci více rozšířen. Za posledních časů krále Jana vztahoval se soud tento netoliko na osoby, nýbrž i na všecky statky výslužné čili manské v celém království českém, v rozličných krajích ležící. Od těch dob vedly se při něm také zvláštní *desky dvorské* čili manské, které se dotud zachovaly. K rozeznání od

[35]) Doklad na to z r. 1287 v listině archivu Mnichovského, jejíž přepis nachází se v diplomatáři Českého Musea.

[36]) *Majestas Carolina* nařizuje dsky týkající se rozepří již ukončených chovati v sakristii kostela Pražského, „ut moris fuit antiquitus". Viz Palackého *Archiv český* III. 108.

[37]) Nejstarší mně známá zpráva o takovémto sjezdu městském nachází se v *Jacobi Codex epistolaris* pag. 11 v dopise Frenclina Jakubova nejspíš za jeho podkomořství (mezi léty 1335—1342) ku králi Janovi: Constitutis etiam in die beatae Agnetis coram me Pragae civibus fere singularum Boemiae civitatum, et promittentibus exsequi mandatum regium, ut oportet, cives Grecenses tantummodo se absentarunt ibidem. Quorum occasione Mutenses, Policenses, Chrudimenses et Jaromirenses, qui praesentes aderant et praeter Grecenses nil se ausuros facere asserebant, sine fine penitus recesserunt.

představeného tohoto soudu, jenž se nazýval *sudím dvorským* v novém smyslu tohoto slova, přestal se nejvyšší sudí jmenovati dvorským, a nazýval se od času Otakara II výhradně zemským sudím.[38])

Nejvyšší komorník měl krom svého spolupůsobení při soudu zemském, na němž zaujímal první místo, za hlavní povinnost svého úřadu správu statků a důchodů korunních, a byl tudy v druhé polovici 13. století vůbec nejpřednějším úředníkem při vnitřní správě celého království. Úřad tento byl udělován vždy jen osobám z nejpřednějšího panstva českého.

Ku pomoci při správě důchodů byl jemu již od starodávna přidán jiný úředník, nazvaný *podkomoří* (subcamerarius), rozdílný od náměstka komorníkova při soudě, o němž pověděno nahoře. Jeden čas za panování krále Vácslava I zmiňují se i dva královští podkomoří vedlé sebe. Za nejstarších časů byl podkomoří nejvyššímu komorníkovi nepochybně veskrz podřízen. Následkem však zavedení svobodných měst a otevření tím nových zřídel důchodů královských byl snad asi za Otakara II obor činnosti komorníka a podkomořího rozdělen na ten spůsob, že podkomoří mezi jiným spravoval všeliké důchody z měst, jakož i z poměru koruny k duchovenstvu. Úředník tento

[38]) Za krále Vácslava I a prvních let Otakara II nazývá se nejvyšší sudí brzy *judex curiae, summus judex curiae regalis* neb *aulae regalis*, brzy *judex provincialis, judex Boemiae*, tedy sudí dvorský neb zemský bez rozdílu; poslední nejvyšší sudí, u něhož se názvy tyto střídají, jest však Číč (od r. 1256 až 1267). Tento nazývá se posledně ještě jednou *judex curiae* v listině roku 1263; odtud užívá se o něm i jeho nástupcích vždy jen názvu sudí zemského: *judex provincialis, judex terrae, summus judex regni, generalis judex Boemiae*, také *summus judex provincialis* regni Boemiae, při čemž *provincia* béře se ve smyslu co země, ne co kraj. Z tohoto důsledného opuštění názvu sudí dvorského soudím, že právě asi za nejvyššího sudství Číčova byl zřízen úřad sudí dvorského obzvláštního ve smyslu novém. První sled stávání tohoto úřadu jest, jak za to mám, následující místo v knize starého pána z Rosenberka (v Archivu Českém I. 458—459): „Služebníka králowa práwo pohnati před *dworského sudieho* k dworu listem sudiého, jenž mu rok dáwá před sobú státi, ze wšebo, což wadí.“ První nám dle jména známý dvorský sudí jest Jenec z Grunberka roku 1337 (viz *Archiv Český* II. 336).

vykonával bezpostředně také všeliká jiná práva královská nad městy; od něho řízeny byly obyčejně sjezdy městské a konány soudy při odvolání od konšelů na krále. Od času této změny zdá se, že podkomoří v oboru moci sobě vykázané byl od komorníka již docela nezávislý, tak že jen jméno upomínalo na někdejší podřízenost. I v tomto úřadě nacházejí se často pánové z předních rodů v zemi, jindy však také jen osoby rytířské, ano za panování krále Jana stal se dosazením Welflovice Frenclina Jakubova z Prahy, pokud známo, první příklad odevzdání úřadu podkomořího osobě ze stavu městského. Za posledních let krále Jana připomíná se co úředník pomocný vedlé podkomořího ponejprv také zvláštní dvorský sudí (judex curiae) nad městy královskými, kterýž býval nejspíš od počátku brán z měšťanstva. On pomáhal tuším co znatel práv městských při vykonávání vrchní soudní moci nad městy.[39])

Purkrabí Pražský (purcravius, řídčeji *castellanus*, kteréž jméno bylo za starší doby obyčejnější) měl krom poměru svého k nejvyššímu soudu zemskému tu samou úřední moc jako jiný župan čili purkrabí krajský, v objemu kraje Pražského. Jemu náleželo bdíti nad veřejnou bezpečností v kraji, stihati a jímati

[39]) První takovýto dvorský sudí měst královských, jménem Frenclin, nejspíš měšťan Pražský, připomíná se v *Summa Gerhardi* pag. 171 za podkomořství Rusa z Litic (1343—1356) ještě před rokem 1346 spůsobem následujícím: Nos judex Jesco Longus etc. jurati cives civitatis Slanensis recognoscimus . . . quod nobili viro domino Russone de Luticz, subcamerario Boemiae, sedente in ipsa civitate nostra pro tribunali, assidentibus sibi domino Herbordo notario camerae et Frenczlino judice curiae, nobis ibidem etiam in figura judicii . . . praesentibus etc., načež uvodí se běh jisté soudní rozepře. Již z toho, že se tu jeví jako úředník podřízený podkomořímu a na soudě s konšely městskými, jest viděti, že se tu nemysli dvorský sudí nad královskými many, kterýžto úřad zastával tehdáž (1337—1345) Jenec z Grunberka. Podřízené postavení tohoto sudí dvorského vysvítá také z jiného místa v témž rukopise okolo téhož času (p. 169), kdež v jisté rozepři mezi opatem Strahovským a měšťanem Pražským Puschwizerem purkrabí Pražský Hynek Berka z Dubé, který ji měl rozsouditi z rozkazu Karla syna Janova co markrabí moravského, vznáší soud tento na svém místě „(in) *dilectos nobis* Sobyehirdum dictum, tunc vicepurchravium nostrum Pragensem, et Frenczlinum judicem curiae, in quos vices nostras transtulimus in hac parte“.

loupežníky a jiné zločince; on velel proto nad vojenskou mocí v kraji, zvláště pak nad brannou posádkou hradu Pražského; jemu náleželo řízení potřebných staveb při zdech a příkopích i mostech hradských, jakž nepochybně i jiných veřejných staveb ve kraji a vymáhání povinných robot a pomocí k tomu od obyvatelů kraje, pokud nebyli od nich osvobozeni.[40]) Za krále Václava I jmenují se druhdy dva, ano i tři purkrabí Pražští zároveň, z nichž jeden nejspíš byl přední, druzí pak jeho mladší čili *místopurkrabí* (vicepurcravii), tak jako se to shledává v časích pozdějších. Za krále Otakara II bylo prý dokonce 10 purkrabí hradu Pražského zároveň, z nichž každý byl tak opatřen, aby mohl míti nanejméně 30 oděnců k obraně hradu neb k jiným potřebám. Zdá se však, že tu vlastně vedlé obyčejných tří purkrabí ještě také někteří jiní úředníci dvorští byli zavázáni držeti ku potřebě hradu ustanovený počet branných lidí, aniž proto byli purkrabími.[41]) Později musilo sejíti

[40]) Ještě roku 1305 byla rozepře mezi opatem Břevnovským a purkrabí Pražským Hynkem z Dubé „super reparatione et structura pontium castri Pragensis . . ipso Hyncone dicente, quod praedicti abbas et conventus et alia vicina monasteria pontes ipsos renovare et construere tenentur,“ čemuž opat odpíral, odvolávaje se na immunitu udělenou klášteru od Přemysla I; při níž také jest zachován. Listina Břevnovská u *Ziegelbauera* pag. 273.

[41]) Zprávu o tom dává kanovník František (*Scriptt. rerum Bohem.* II 25), jenž uvodí jména všechněch 10 těchto purkrabí: Inter quos nobilis vir dominus Gregorius de Drazicz, strenuus et famosus, ibi purcravius erat praecipuus, cujus filius, dominus Johannes IIII, divina gratia disponente in Pragensem episcopum fuit sublimatus Et isti fuerunt etiam purcravii ibidem: Mstydruh de Chlum, Onsso de Onssow, Ulricus de Krzsiwsud, Domasslus de Kworcz, qui et subcamerarius erat, Rudolphus de Sbraslauicz, Rapoto de Borczonicz, Sdislaus de Prohonicz, Ulricus frater suus, Andreas de Riczano. V listinách ze času Otakara II nejmenují se však jiní purkrabí Pražští, než Jaroš z Poděhus od r. 1253 až 1264, Konrad roku 1267, Oldřich s ním zároveň r. 1267, potom pak až 1269, Zbislav r. 1272, Mstidruh 1277 až 1279, ve kterémžto posledním roce spolu s ním uvodí se co purkrabí také Slavek a Rapota To se s popisem Františkovým jen potud srovnává, že lze pozorovati v těchto osobách jeho Mstidruha z Chluma, Oldřicha z Křivsoudova nebo Oldřicha bratra Zdislavova z Průhonic a Rapotu de Borczonic (?), kterých však nenacházíme v purkrabství zároveň, nýbrž po sobě. Ostatní však od něho uve-

i s tohoto obyčeje; neb po smrti Otakara nacházíme vše zase ve stavu předešlém.

Z úředníků dvorských, kteří při nejvyšším soudě zemském žádného účastenství neměli, byl jeden z nejpřednějších *kancléř dvorský* (aulae regiae cancellarius), to jest ředitel písemnictví králova ve všech jiných veřejných záležitostech krom soudu zemského, tedy zvláště i v záležitostech zahraničných, při udělování privilegií a jiných milostí i tomu podobných. Od času krále Václava I nacházel se tento úřad skoro bez přetržení spojen s proboštstvím Vyšehradským, pročež již Otakar II jmenuje kostel Vyšehradský obzvláštní kanceláří a kaplí dvoru svého (nostrae curiae specialis cancellaria et capella).[42]) K ruce své měl kancléř jak od starodána více *písařů dvorských*, vesměs kněží čili kaplanů královských, z nichž nejpřednější jeden neb dva jmenovali se protonotarii.

Ostatní úředníci dvorští byli, pokud nám povědomy jsou názvy jejich: *maršálek* čili podkoní (marschalcus), *stolník* čili *truksas* (dapifer), *číšník* (pincerna), *mistr kuchyně* královské (magister coquinae), *hofmistr* (magister curiae regalis), *mistr komory* (magister camerae), *nejvyšší lovčí* (magister venatorum). Vedlé některých jmenují se také jich mladší neb druhové, jakož *podmaršalčí* (submarscalcus), *podstolí* (subdapifer), *podčeší* (subpincerna). Objem služeb jednohokaždého z nich při dvoře nedá se docela podrobně určiti. Maršálek měl pod sebou konírny,[43]) stolník pečoval o potřeby tabule královské, číšník o nápoje; mistr kuchyně měl podobné zaměstnání; hofmistr

dené osoby nacházíme skoro všecky v jiných úřadech dvorských. Řehoř (z Dražic) byl podkomořím královny (1268—1279), Oneš číšníkem 1262—1272), potom zemským sudím 1277—1279), Oldřich číšníkem (1262—1264), Domaslav, jak František sám praví, byl zároveň podkomořím, a dle listin komorníkem (1267—1278), Zdislav podkoním (1260—1277), Ondřej z Říčan nejvyšším komorníkem (1260—1272)

[42]) Listina kapituly Vyšehradské r. 1277.

[43]) Doklad na to v kronice opata Zbraslavského p 485: Dixit quoque mihi ibidem marschalcus Karoli marchionis, quod de nocte pabulum pro sex millibus daret equis

byl představený všeho služebnictva dvorského;[44]) mistr komory nejspíš řídil služby v samých komnatách královských.[45]) Každý z nich byl, jak se zdá, zároveň také správcem rozličných důchodů, vykázaných ku potřebám toho neb onoho úřadu; ostatně požívali krom toho velkého vplyvu na záležitosti veřejné, jakožto stálí průvodčí osoby královské, dle toho jak který získal přízeň a důvěru královu; a mimo vlastní služby náležející k úřadu svému vykonávali i jiné práce, dle potřeby a libosti královy brzy tomu brzy onomu uložené.[46]) Číšníkovi královskému náleželo povolovati ve jménu krále zřizování nových hospod v celém království českém, krom několika starých žup v okolí Prahy, kdež měli právo k tomu popravci.[47]) K vedení počtu ze příjmů a vydání měli i tito úředníci dvorští k ruce své rozličné písaře, obyčejně též osoby duchovní; jakož jmenuje se *písař kuchyně královské* (notarius coquinae), který zapisoval všecka vydání za maso, víno, chléb a všeliké jiné potřeby ku potravě, maje za to co část mzdy své čtyry peníze z každé hřivny peněz od prodavačů.[48]) Jinde zmiňuje se *písař pícní* (notarius pabuli),

[44]) Vysvítá to ze slov kronisty Zbraslavského p. 69 o králi Václavovi II: Istum burgravium, illum marschalcum, alterum vero *toti familiae suae praefecit* praepositum et *magistrum.*

[45]) O něm nachází se jediná mně známá zmínka z toho času u Beneše z Weitmile (Scriptt. rer. Boh. II 215): Ubi tunc erant magister curiae, *magister camerae,* marschalcus, qui ad dona capienda semper sunt primi?

[46]) V listině kapituly Vyšehradské r. 1277, kterou Otakar probošta a poddané jeho béře v ochranu proti měšťanům Litoměřickým, jmenuje se mezi svědky: Hinco dapifer *praefatae gratiae executor et nuncius ad cives;* což jest příklad takového uložení jemu služby, nenáležející k úřadu jeho samému.

[47]) Dle listiny uvedené nahoře na str. 351 v notě 33.

[48]) Při ustanovení Jana Westfala za písaře kuchyňského, tuším od krále Václava II, praví se: Ut igitur pecunia, quam usui victus nostri deputamus, provido dispensetur, notariam coquinae nostrae tibi . . committimus . ., volentes, ut ejusdem notariae fungaris officio, in quocunque loco per terras nostras fuerimus constituti, et de quolibet talento, quod pro carnibus, vino, pane atque aliis ad vitam nostram necessariis expendetur, quatuor denarios a venditoribus recipias, et alia jura percipias, quaecunque ad eandem notariam nos-

podřízený nepochybně maršálkovi, co představenému konnice.[49])

Každý z řídících těchto úředníků měl pod sebou četné služebníky (famuli), kteří vykonávali práce a služby všelikého druhu; jakož *podkoní* v maštalích, *kuchaři*, *šenkové* (pincernae),[50]) posluhovači při stole a komnatách královských,[51]) *vrátní* (hostiarii, portulani), kterýmžto měšťané Pražští dávali obyčejně nějaký dar o vánocích.[52])

K váženějšímu dvořeninstvu náleželi *lékaři dvorští* (physici regii), *kojná* (nutrix), když jaké bylo potřebí, a jakýs vychovatel čili opatrovník pacholat rodu královského *(paedagogus).*[53]) Četné bylo však krom toho komonstvo královo, záležející z osob stavu panského a rytířského, zvláště mladších (milites curiae), ježto stále přebývali při dvoře, provázeli krále na vyjížďkách a cestách jeho, a hotovi byli k vykonání každé služby právě potřebné. Toť byli prostě tak zvaní *dvořané* královi (familiares, quotidiana familia), jichž představeným zvláště byl hofmistr.[54]) Ke dvoru královskému počítali se konečně jistým spůsobem také řemeslníci a jiní živnostníci, kteří dě-

cuntur ex antiquo . . . pertinere. Quamobrem dapifero, marsalcho, magistro coquinae et pincernae nostris . . damus . . . in mandatis, quatenus in praefatae notariae officio te non impediant. Z posledních těchto řádků je viděti, kterým úředníkům dvorským písař tento v prácech svých byl podřízen. Viz *Codex Regiomont.* N. 16.

[49]) Lutoldus plebanus de Wilhelmswerde . . qui protunc (r. 1279) pabuli notarius extitit. *Chron. Aulae R.* p. 124.

[50]) Takovéto šenky, co sloužící, míní patrně kronista Zbraslavský (p. 51), kdež praví o Závišovi: Nullum pincernam, nullum voluit fore vernam principis, qui sibi displicuit.

[51]) Quosdam vero non tantum mensae, sed et cubilis sui pro sua voluntate ordinavit ministros. *Chron. Aulae R.* o králi Vácslavovi II p. 69.

[52]) Dle počtů obecních z rozličných let v nejstarší knize Staroměstské.

[53]) V listině kapituly Pražské roku 1267 jmenuje se mezi svědky Dyuo *paedagogus* regis.

[54]) Na takovéto dvořany vztahují se místa v kronice Zbraslavské, pag. 116: ut inter cottidianae consortium *familiae* familiarior ipse regio adesse deberet palatio; pag. 124: non computabatur pabulum, quod dabatur pluribus indigenis et his, qui inter *cottidianam familiam* fuerunt computati, quorum tamen numerus non est parvus.

lali pro potřeby dvoru, jsouce k tomu stále ustanoveni. Tak jmenuje se ku př. *královský krejčí* (sartor domini regis).[55]) *královský bradíř,*[56]) královský *apotekář.*[57]) Za starších časů byli to nepochybně poddaní lidé královi, tak jako řemeslníci jiných vrchností z poddaných jejich, nyní však obyčejně měšťané Pražští, do jichž počtu spatřujeme často vstupovati i jiné nižší služebníky dvoru královského, obyčejně co zámožné a vážené lidi.[58])

S některými úřady dvorskými byly, jak řečeno, spojeny statky zemské, spravované pro krále k ustanoveným účelům, s některými však zase tak, že úředník příjmy z nich obracel nejen ku potřebám úřadu, nýbrž i pro sebe co svou výsluhu, ač vždy náleželo králi právo naložiti s nimi jinak dle své vůle. Takové byly ku př. *statky purkrabství Pražského*, ležící pokud známo vesměs ve staré župě Pražské, ano dílem v nejbližším okolí hradu Pražského. Některé z nich jmenují se roku 1320,[59]) když jich král Jan postoupil směnou ku proboštství kostela Pražského, totiž ves *Hostouň* s dvorem a tvrzí, ves *Dehnice*, ves *Ovenec* s dvorem a polemi na jedno popluží, s rybníkem, lukami a podacím kostela tamže, též tři dvory v *Bubnech.* Z příslušenství vsi Ovence, proboštovi postoupeného, vymínil král Jan výslovně *oboru královskou* (ortus ferarum), t. j. nynější oboru Bubenečskou, s 12 jitry pole od dávna k ní náležejícími pro hlídače též obory. K úřadu *nejvyššího komorníka* náleželo v okolí Pražském několik pod-

[55]) V nejstarší knize Staroměstské jmenuje se při roce 1345 fol. 18 discretus vir magister Henricus, inclyti domini nostri Boemiae regis sartor, dictus Quek, civis Pragensis.

[56]) A dilecto fideli nostro Chunchone rasore, praví král Václav I v listině r. 1249 (v Dobnerových *Monum.* VI 21).

[57]) V *Summa Gerhardi* pag. 65, 66 nachází se formulář, jímž král Jan uděluje jisté svobody obchodní v celých Čechách svému vrátnému, jménem nejspíš Jindřichovi (H. — Henricus) „quem *apothecarium* nostrum ac regiae aulae nostrae assumpsimus et assumimus“.

[58]) Takový byl ku př. Jindřich Šváb, konšel Staroměstský roku 1344, jejž roku 1341 jmenuje král Jan šenkem svým (curiae nostrae pincerna). Srov. nahoře na str. 251.

[59]) *Codex Talmbergicus* fol. 31 pv.

daných lidí ve vsi Kuromrtvicích,[60]) k *stolu* královskému 11 poddaných tamže[61]) a část vsi Nůsel,[62]) k témuž úřadu také ves Křečhoř ve kraji Kouřimském.[63]) *Číšníkovi* náleželo z úřadu jeho za času krále Vácslava II, i prý již dávno předtím, od každé hospody v Praze s každé várky jeden šilink (po 70 penězích starého počtu), cla ve Mladé Boleslavi, v Soběnicích (v Litoměřicku), v Kněžmostě (v Boleslavsku) a ve městě Čáslavi, konečně vsi Postřižín a Kozárovice (v Kouřimsku).[64]) Co náležející k číšnictví (ad pincernatum), ne však k užívání číšníka samého, nýbrž nižších dvou šenků jeho, jmenuje se roku 1342 ves Klukovice v oudolí svatého Prokopa čili Dalejském u Prahy.[65]) Roku 1248 zmiňují se čtyry *vsi lékařské* (villae medicorum), jakožto již od předků krále Vácslava I vykázané lékařům v odměnu za služby při dvoře.[66]) Téhož krále *kojná*, jménem Nétka, požívala dlouhý čas dědiny ve vsi Mlíkojedech, jakožto své výsluhy.[67])

Podobně jak dvůr krále byl také zřízen obzvláštní *dvůr královny* české. I ona měla své úředníky dvorské těch samých názvů a s týmiž povinnostmi. Výslovně připomínají se komorník a podkomoří královny, číšník a podčeší, truksas, mistr

[60]) In villa nostra Churomrtwi . . quosdam agros quorumdam hominum, qui ad jus summi camerarii pertinebant. V listině r. 1256 v Dobnerových *Monum*. VI 26, 27.

[61]) Churomrtwy . . undecim homines nostros pertinentes ad beneficium dapiferum mensae nostrae. V listině r. 1249 tamže p. 21.

[62]) Partem villae Nostli, quae ad nostram mensam spectasse noscitur ab antiquo. V listině r. 1250 u *Erbena* 578

[63]) Listina krále Jana r. 1315 v archivu kapituly Pražské.

[64]) Dle listiny uvedené na str. 351 v notě 33.

[65]) V listině c. k. archivu dvorského ve Vídni.

[66]) Duas villas Leleuo et Strelici, quae a felicis memoriae patre nostro dicebantur villae medicorum . . quas villas cum duabus aliis, scilicet Letin et Kbelnice, nostri contulerant praedecessores medicis, hac interposita conditione, ut quibusdam officiis regiis semper parati essent assistere et interesse; quam conditionem quia minus erant idonei adimplere, easdem IV villas, medicis praefatis sublatas propter eorum insufficientiam, quibusdam duobus servitoribus nostris donaveramus. *Erben* 564, 565.

[67]) Listina roku 1235 u *Erbena* 413

kuchyně, maršálek a podmaršalčí, též písař královny.[68]) Rovněž bylo četné ostatní její komonstvo. K němu náleželi netoliko mladí synové mnohých panských rodů (domicelli), nýbrž zvláště také slečny (domicellae, nobiles puellae), jimž služby při osobě královny bývaly školou lepějšího života.[69]) Královny české bavily se i za těchto časů ještě pěknými ženskými pracemi. Letopisec Zbraslavský chválí v tom jmenovitě královnu Gutu, manželku Václava II, kterak vždy pilně hleděla práce a nedala zaháleti i pannám svým, nýbrž jedné dala tkáti, jiné šíti, a ve všem tom byla jim sama učitelkou. Dcera její Elška, potom manželka krále Jana, byla záhy následovnicí příkladu matčina.[70])

Statky spravované pro královnu od úředníků jejích měnily se mnoho; záleželyť ve *věně*, které každý král dle okolností vykázal své manželce, což po smrti jeho bývalo také vdovským bydlem jejím. Královně Kunigundě, choti Otakara II, náleželo mezi jiným ku př. město Mělník,[71]) královně Gutě vykázal manžel její Václav II za věno nějaké statky v kraji Hradeckém;[72]) později pak (1291) jmenuje se Lysá s příslušnými statky co náležející k stolu jejímu.[73]) Druhé manželce své, Alžbětě polské, Václav II odkázal 20.000 hřiven stříbra, ku kterým druhý manžel její, Rudolf rakouský, přidal opět 20.000 hřiven, a Alžběta dostala v obojí této summě dohromady Hradec nad Labem, Mýto, Chrudim a několik jiných

[68]) Všichni po sobě v tomto pořádku jmenují se krom písaře v diplomatáři musejním dle kopie Pelzlovy.

[69]) O dvoru královny Kunigundy piše pokračovatel Cosmy (p. 444): Curia dominae reginae et familia ejus, quae ad magnam numerositatem creverat tam in domicellis nobilium quam in domicellabus.

[70]) *Chron. Aul. R.* 55. 200.

[71]) (Regina Cunigunda) venit in Mielnik civitatem, quae specialis ejus erat. *Cosmae Cont.* 445.

[72]) *Codex Regiomont.* N. 63.

[73]) Mezi jiným: Lacum sub Lissa, vulgo dictum thonie, de quo . . in piscibus providebunt nostrae mensae singulis annis in quatuor aequivalentia talentorum. V listině archivu Jindřichohradeckého r. 1291, kterou Guta některé tamější statky vysazuje právem zákupným.

královských měst v zástavu, což byl počátek odtud stále tak nazvaných měst věnných.[74])

V porovnání se staršími časy vyznačoval se dvůr královský třináctého století větším zevnějším leskem a nádherou, která ani v pozdějších časích nikdy nebyla převýšena. Zvláště za Přemysla Otakara II a Václava II snažil se dvůr český patrně, převýšiti v tomto ohledu všecky jiné dvory svého sousedstva, jsa netoliko střediskem bohatství a slávy vlastní země, nýbrž i vábivým místem rozkoše pro hosty z blízkých i vzdálených zemí vůkol, kterých neustále velký počet přijížděl a odjížděl. O králi Otakarovi nenachází souvěký letopisec[75]) dosti slov, aby vypsal štědrost jeho v darování cizích knížat a pánů jej navštěvujících zlatem, stříbrem, oři, prsteny, rouchy skvostnými, četnou čeleď panskou a rytířskou i nižší, která jej každodenně provázela, a nádheru v odevích jejích zlatem se třpytících, kterými ji král poděloval dvakrát za rok,[76]) též skvostnost nádob při stole královském, na němž misky veskrz byly z čistého zlata a stříbra, umělým dílem zhotovené, pro každé jídlo obzvlášť, jakkoli se jich přinášelo bez počtu. Poselství z cizích zemí přijížděla do Prahy za jeho panování rovněž bez počtu. Zvláštní podivení spůsobili vyslanci chána tatarského, kteříž s ubezpečováním o přátelském smýšlení pána svého přinesli dary královské, velmi vzácné, a jsou rovněž zase poctěni a vypraveni s dary drahými.[77])

Podobně vypisuje nám ve všech těchto ohledech i letopisec Zbraslavský dvůr krále Václava II. Jeho však mezi cizími navštěvovateli zajímají zvláště osoby duchovní, jichžto prý jak řeholníků rozličných řádů tak světských každodenně mnoho přicházelo z Italie, z Francouz, ze všech krajin Německa, a zase z Rusi, z Pruska, z Řecka, z Uher a z končin pomořských: mnozí prý mezi nimi, ježto sobě vousů neb vlasu nechávali růsti, a čítali u přítomnosti krále mši dle liturgie

[74]) *Chron. Aulae R.* 150, 176.
[75]) *Continuator Cosmae* 428—430.
[76]) *Francisci Chron.* 24.
[77]) Tamže.

řecké, někdy také v řeči slovanské. I z nich žádný nebyl od krále propuštěn bez daru.[78])

[78]) *Chron. Aulae R.* 11C. — O cizincích, jak rozličných národů vidíni bývali při dvoře krále Vácslava, vypravuje nám opat Zbraslavský následující případ, který za jeho času musil spůsobiti velké podivení: Jednoho času (asi r. 1294) přišli jsou prý do Prahy tři jinochové, kteří, poněvadž mluvili mezi sebou řečí nikdy prvé neslýchanou, držáni jsou za příchozí z krajů velmi dalekých. Některým však byli podezřelí, aby neobmýšleli nějaké lsti; a poněvadž se ani z řeči ani z obyčejů jejich nic nemohlo vypátrati, jsou zajmuti a odděleni od sebe, aby snad aspoň některý z nich, kdyžby druzí nevěděli, stav jejich prozradil. Jeden z nich, který se zdál býti vznešenější, v tomto oddělení od druhých slušně ve všem se choval, a jedl a pil s osobami, které jej měly pozorovati, všecko, co mu bylo předloženo, vesele; ale druzí dva po několik dní nic jísti ani píti nechtěli, nýbrž jakýmisi vztesky, u nás neobyčejnými, zármutek pro vzdálení třetího tovaryše na jevo dávali. Když pak ani tímto spůsobem ničeho o jich rodu neb vlasti zvěděti se nemohlo, představeni jsou samému králi Vácslavovi; kterýž přijav je milostivě, nařídil svému hofmistrovi královskému, aby je vším, čeho by potřebovali, opatřil v hojnosti. Potom dal král povolati všecky, kteří znali rozličné jazyky, a kteří za svých let zjezdili všecky končiny světa, zdaliby s jinochy promlouvajíce něčeho seznati nemohli. Oni však, uslyševše jejich skřeky a znamenavše jejich mravy, všichni divili se a vyznali, že nikdy dotud takových lidí neviděli. Pročež král toho, jemuž druzí prokazovali čest, dal jakožto schopnějšího učiti latinsky; a tak po některém čase, když tolik se naučil, rozmlouval s ním sám, táže se po jeho rodu a příčinách jeho pouti. Tu prý jinoch dal asi tu odpověď: Jsem z rodu jistého krále zámořského; ale zlá příhoda mě přivedla k tomu, že jsem přišel do této země. Neboť otec můj měl souseda jistého krále, který jemu a království jeho byl nepřítelem. Jednoho času tedy otec můj sebral pole, a chtěl ku pomstě vtrhnouti s velkou mocí do země svého souseda, mne pojav s sebou. Když jsme však na lodích pluli přes moře, najednou strhla se velká bouře a ztroskotala naše lodě, tak že všichni i s otcem mým tudíž utonuli, jen já s málo jinými zanešeni jsme ke břehu nám neznámému; a když jsme vystoupili z lodí, nikoho jsme nenašli, kdožby nám cesty k navrácení se do naší země dovedl ukázati. Tedy já s těmito dvěma služebníky vydal jsem se na cestu po světě, až jsem po mnohých oklikách přišel, ó králi! ke dvoru tvému. Toto král Vácslav uslyšev, podivil se velice, a poctiv jej i s druhy jeho hojnými dary, propustil je, aby se vrátili do své vlasti. Opat Zbraslavský dokládá o obyčejích těchto jinochů: Emittunt voces tenues satis atque feroces; sunt in currendo brutales, sunt comedendo; utuntur vino; carnes quoque more lupino

Obyčejné veselosti dvorské byly hlučné hody a tance, při nichž hudebníci rozličných nástrojů i zpěváci obveselovali společnost, a keyklíři (joculatores) provozovali rozličná svá umění.[79]) Turnaje, za Václava I nejprv zavedené, byly i za Otakara II ve velkém oblíbení.[80])

Největší nádhera dvoru a celé země vystavovala se na odiv při slavnosti *korunování krále*, která nastoupila na místo někdejšího posazování na knížecí stolici, co se totiž důstojenství knížecí proměnilo v královské. Ponejprv byla slavnost nastolení vlastně opominuta při nastoupení krále Václava I, poněvadž předešlí králové, Vratislav, Vladislav a Přemysl, před dosažením koruny královské byli již knížaty. Tehdáž asi snad byla opovržena starožitná kamenna stolice na hradě Pražském a mošna i střevíce Přemysla oráče v komoře královské na Vyšehradě, jichž se více nepotřebovalo. Zdá se aspoň, že zavržení starého obyčeje při nastupování knížat spůsobilo jakýsi zlý dojem na lid, který se dlouho pamatoval.[81])

Nový obřad korunování byl vlastně církevní Význam jeho byl obdržení milosti božské pro nového panovníka ku posile v prácech královských: pročež se ve středním věku často nazýval i svátostí.[82]) Králové čeští přijímali pomazání svatým olejem a vsazení koruny na hlavu svou od arcibiskupa Mohučského, jakožto metropolity Čech a Moravy, který za to dostával ustanovené pocty 100 hřiven čistého zlata. Slavnosti pak s obřadem tímto spojené sloužily za posledních Přemysloviců ne tak ke smyslnému představení jednoty mezi ná-

non coctas comedunt; et quod de virgine, credunt, natus cunctorum sit salvator populorum. *Chron. Aul. R.* 104—106.

[79]) Tak vypisuje opat Zbraslavský ku př. veselosti při sjezdu Václava II s císařem Rudolfem v Erfurtě a při příjezdu vévody Rudolfa, svata Václavova, do Prahy (pag. 75, 77). *Joculatores* uvodí se ku př. v listině r. 1253 u *Erbena* 610.

[80]) *Chron. Aulae R.* 31.

[81]) Za jakýsi ohlas nepříznivého obecného miněni o korunování krále Václava I považuji slova Dalemilova (pag. 136, 137): Potom sě kněz koronowa, i tiem wšiu swú čest osnowa; . . . jakž sě na králowstwo swěti, je sě swým rodem styděti atd.

[82]) Regalis unctionis sacramentum. *Chron. Aulae R.* p. 119.

rodem a králem co hlavou jeho, jak k roznešení slávy mocnářovy po všech zemích okolních; jejichž knížat i vznešenějšího obyvatelstva hleděno proto co nejčetněji shromážditi k oslavení tohoto skutku.

Širší vypsání máme ze 13. století toliko o korunování krále Vácslava II od opata Zbraslavského, jakožto očitého svědka. Byla to zajisté slavnost, jíž se v tom spůsobu nerovnala velkolepostí žádná jiná předtím ani potom, kromě snad korunování předka a otce jeho Přemysla Otakara.

K vůli náležitému připravení vším potřebným byl čas slavnosti velmi záhy napřed ustanoven, aby se nic důležitého neopozdilo. Především vypraveni jsou slavní poslové ke dvoru papežskému, aby vyžádali ku předsevzetí královu zvláštního apoštolského požehnání od nejvyšší hlavy církve, tehdáž papeže Bonifacia VIII. Poslové navrátili se s žádoucím pořízením a s listem apoštolským, jímž opatové Heidenrich Sedlecký a Konrad Zbraslavský, řádu Cistercienského, dostali moc, aby na místě svatého otce udělili všeobecné rozhřešení králi Vácslavovi i manželce Gutě, aby prosti jsouce všeho hříchu a církevních trestů, v něž by snad byli upadli, mohli hodně přijmouti královské pomazání. Druhého poselství do Říma bylo však zapotřebí z příčiny arcibiskupa Mohučského Gerharda, který se tehdáž nacházel v suspensí a interdiktu, pročež nemohl tak důležitého církevního skutku, jako korunování krále, předsevzíti. Na snažnou žádost krále Vácslava dal se však papež Bonifacius pohnouti, že sňal s arcibiskupa tresty církevní na jeden den, ve který by právě mělo býti korunování, tak aby jen toho dne směl konati služby boží. Nyní vyjeli teprv četní a hbití poslové na všechny strany s pozváním od krále Vácslava ku knížatům okolním a ku panstvu jejich ano i k obyvatelům měst, aby se všichni co milí hosté dali najíti k veliké jeho slavnosti. Kupcům a jiným jednatelům královým bylo zatím poručeno nakoupení zásob všelikých potřebných věcí pro očekávané množství lidí v největší hojnosti, což dílem musilo se státi ze vzdálených zemí.

Pozvání krále českého mělo nejskvělejší účinek. Ze sousedních knížat přijeli s velkým a slavným průvodem vévoda rakouský Albrecht, bratr manželky královy, Boleslav vévoda Svídnický, Jindřich Hlohovský a vévodové Opolští ze Slezska, Herman a Otto „se šípem“ markrabí Brandenburští, Fridrich markrabí míšenský, arcibiskup Burkart Magdeburský, biskupové krom Pražského (Řehoře) Dětřich Olomoucký, Albrecht Míšenský, Jindřich Kostnický, Petr Basilejský, Frisinský, Jan Krakovský a Lübecký. Počet hrabat, pánů, rytířů a jinak nazvané šlechty světské z rozličných zemí, též opatů rozličných řádů řeholních, proboštů, převorů, děkanů, kanovníků a jiného kněžstva z Čech a odjinud byl nesmírný. Písař pícní při dvoře královském, který tehdáž zapisoval vydání píce pro všecky tyto hosty královy, vypočetl, že jich přijelo o 191.000 koních. Město Pražské, jakkoli se souvěkým zdálo býti veliké, neobsáhlo tohoto množství lidí; ulice zoužily a stěsnily se přicházejícími zástupy;[83]) pole vůkol byla plna stanů přebývající v nich čeledi rytířské.

Korunování samo stalo se v neděli svatodušní, která připadala na druhý den měsíce Června (1297). Král i královna Guta přijali oba zároveň nejprv svěcení a pomazání, potom korunu, žezlo a jiné ozdoby královské před hlavním oltářem sv. Víta v kostele Pražském při slavných službách božích, které konal arcibiskup Mohučský, provodín jsa ode všeho sboru ostatních biskupů přítomných a jiného duchovenstva. Zvučné chvalozpěvy kněžstva zavzněly přitom, a ples shromážděného lidu, vznešených i sprostých, rozšířil se vůkol voláním: Zdráv buď král Václav! prozpěvováním, výskáním a poskakováním a jinými nezřízenými zjevy radosti.

Po korunování byla velká tabule královská. K tomu byl v lukách při řece Vltavě v místech nynějšího Smíchova[84]) pro

[83]) Ad praesentiam tam inaestimabilis multitudinis magnitudo civitatis Pragensis minoratur: platearum latitudo angustatur, omnis locus amplus hic constringitur et artatur. *Chron. Aulae R.* p. 123.

[84]) Opat Zbraslavský vyznačuje jen místo „inter montem Petrinum et ripam fluvii Wltauiae in loco campestri, plano et amoeno“. Zřetel-

vznešenější hosty zbudován veliký palác, ačkoli jen k té potřebě, nicméně důkladně stavený z klád tesaných a se skobami železnými, něco vyvýšený nad zem, tak že vchod do něho byl po stupních. Vnitř i zevnitř bylo celé toto stavení potaženo drahými sukny rozličných druhů a barev, která byla prokládána rozmanitými ozdobami ze zlata, ze stříbra a z drahých kamenů. Náčiní tabule královské skvělo se jak nádhernou tak umělou přípravou. Okolo paláce stolovali nejspíš pod nebem ostatní nesčíslní hosté. O velkém nákladu těchto hlučných a skvostných hodů dává nám opat Zbraslavský za příklad, že jen za vejce vydáno 800 těžkých hřiven stříbra, a za led potřebný k ochlazení vína 24 hřiven. Krom nápojů nalévaných při tabuli samé, byly také pro obecný lid ve městě na prostranném Novém tržišti udělány studně, z nichž teklo víno, tak že každý sobě natočiti mohl dle libosti.

Město bylo v čas slavnosti okrášleno rovněž pěknými látkami rozvěšenými po domích, jakož i v noci osvíceno mnohými světly. Všecko lidstvo bavilo se po celý den korunování všemi možnými spůsoby radovánek v pestré směsici po všech ulicích a jiných prostranstvích, tak že na každém místě objevovalo se jinačí divadlo. Páni a rytíři provozovali kolby, obecný lid tance, onde prý spůsobem českým, onde německým, někde také zápas pěstmi neb běhy o závod s obnaženým tělem. Bubny a trouby i píšťaly, dudy, housle a jinačí rozličné nástroje hudební ozývaly se. Též provozovači všelijakých umělostí a keyklů vyráželi diváky, jeden zpívaje, druhý odříkávaje báseň,[85]) třetí provozuje skoky umělé, čtvrtý chodě po rukou. I tehdáž ostatně bylo v tlačenici a shonu lidstva potřebí pilně hleděti na měšec, poněvadž i zloději hledali své příležitosti.

něji vykládá to Beneš z Weitmile (p. 206): in loco campestri inter montem Petrinum et villam Zlechov super ripa fluminis Multaviae.

[85]) Opat Zbraslavský rozeznává: hic scit *cantare*, quidam carmen *recitare*. Býval-li asi lid český baven při takovýchto příležitostech básněmi, oslavujícími velké skutky předků, jako obsahuje ku př. rukopis Kralodvorský, kteréž se sotva hodily k zpívání, ale ovšem k odříkávání?

Jak při korunování obecná veselost, tak se zračil smutek národu při *pohřbích královských.* Vypsán jest nám poněkud šíře právě také jen pohřeb krále Vácslava II, zemřelého roku 1305 dne 21. Června. Hned po smrti královĕ začalo se čtení mší za duši jeho od duchovních osob, od něho samého k tomu dožádaných. Mezitím bylo tělo královské s líbáním a objímáním od jeho věrných zmyto teplou vodou, do níž mísily se slzy z očí jejich, potom oděno v nejslavnější šaty královské. tytéž, ve kterých byl někdy korunován; na hlavu vsazena koruna; žezlo a zlaté jablko vloženo do rukou, prsten navléknut. Potom položen byl král na máry v síni, jejíž podlaha byla pokryta skvostnými čalouny a sukny; a kněžstvo, jeden zástup s druhým se střídajíce, vykonávali při něm vigilie a služby za zemřelé.

Nazejtří po smrti krále (22. Čv.) konán byl průvod úmrtní, jejž opat Zbraslavský, tehdáž co prostý mnich, pozoroval, jak se zdá, někde blízko kláštera Dominikanského u sv. Klimenta nedaleko mostu; pročež nám jej teprv od tohoto místa vlastně vypisuje. Zde, před domem tehdáž mistra Konrada zlatníka, stálo velké množství lidu lkajícího a očekávajícího, aby viděli nésti ostatky svého pána milovaného. Tu mezi dlouhými zástupy kněžstva zpívajícího a však přitom pro slzy se zamlčujícího neseny jsou máry od předních a nejvzácnějších pánů zemských. Při pohledu tom žalost všeho lidu hlasitě se rozléhala pláčem a kvílením bez míry. Jedni prý jako zmateni běhali, jiní drali oblíčeje neb trhali sobě vlasy; i dítky po ulicích běhaly hořce plačíce. Tak nosilo se tělo královské od kostela ku kostelu, a všude vykonávaly se služby za zemřelého; konečně, poněvadž sobě za poslední odpočinutí byl vyvolil zalíbený klášter Zbraslavský, vsazeno jest na loď asi v devátou to jest nynější třetí hodinu odpoledne. Nesčíslné množství lidu, s mladým králem Vácslavem III a dvorem jeho, provodilo i tam královskou rakev; kdež přijata jest od sboru klášterského a vnesena do kostela. Přes noc střídali se mniši ve hlídkách a zpívání žalmů u mar. Ráno pak dle žádosti nebožtíka četl Konrad opat Zbraslavský slavnou mši černou a konal

exequie dle obyčeje řádu Cistercienského; konečně vloženo jest tělo do krypty stojící uprostřed svatyně. Kamenná socha ležící nad hrobem sloužila dle obyčeje za pomník.

4.

Duchovenstvo Pražské.

a) **Biskup, kapitula a žákovstvo kostela Pražského.**

Proměny, které se staly během 13. století ve věcech církevních, záležely celkem v rozmnožení ústavů, bohatství a práv, vůbec v rozšíření moci duchovenstva, jak v zemi vůbec, tak zvláště ve hlavním městě českém. Příznivý duchovenstvu výpadek rozepře mezi králem Přemyslem I a biskupem Ondřejem přispěl k tomu ve mnohých ohledech velice.

Za následek povolnosti, ku které král Přemysl konečně přinucen byl v této rozepři, musí se považovati přede vším nový spůsob volení *biskupů* Pražských, který se od jeho času bez odporu a bez přerušení zachoval. Biskup Pražský nebýval odtud již volen na sněmích ode všeho panstva a duchovenstva, nýbrž výhradně od kapituly kostela Pražského. Soudíc dle spůsobu, kterým při sklonku panování krále Jana zvolen byl biskup Arnošt (1343), počínala si kapitula při tomto volení, ne-li obyčejně aspoň často tak, že dala plnou moc několika osobám ze svého prostředka, ku př. třem, aby volili na místě celého sboru (electio per compromissum). Volenci tito (compromissarii) vzdálili se k tomu cíli od ostatního shromáždění, aby se jednosvorně usnesli o osobu, která by měla býti zvolena. Usnešení jejich musilo se státi na nejdéle, coby dohořela svíčka, která se rozsvítila při vzdálení se jich ze sboru; sice prošlo jejich oprávnění. [86])

Jméno zvoleného biskupa bylo hned po vykonání volby tímto spůsobem ohlášeno duchovenstvu i lidu v kostele kathe-

[86]) Tak vypisuje se spůsob volení biskupa Arnošta ve zprávě kapituly samé r. 1343, jejíž original zachoval se v archivě kapitulním.

dralním, v jehož ambitu, v kapli sv. Ducha, odbývalo se volení; potom zpíváno slavné Tě boha chválíme. Volení musilo však dále býti předloženo k stvrzení arcibiskupu Mohučskému, jakožto metropolitovi, kterýž měl zkoumati, zdali se stalo v předepsaném spůsobu a se zachováním církevních zákonů o spůsobilosti k úřadu biskupskému. K tomu cíli musila netoliko kapitula učiniti obšírnou zprávu písemnou o všem, co se při odbytém volení přihodilo, nýbrž dle pravidla měl se zvolený zároveň osobně představiti arcibiskupovi, leč jestliže kapitula dosáhla toho svým poselstvím, že arcibiskup dal moc ke zkoušení volby na svém místě jinému, bližšímu biskupu. Tím spůsobem byl za poručníkování Otty Brandenburského biskup Tobiáš, dříve pak již i předchůdce jeho biskup Jan III (roku 1258) stvrzen od Brunona biskupa Olomouckého. Po obdrženém stvrzení následovalo vysvěcení na biskupství, které obyčejně vykonáno bylo ode tří biskupů jiných, někdy v Praze samé, obyčejněji však v jiném místě. Tak byl biskup Mikuláš za krále Vácslava I svěcen v Římě (1240), biskup Jan III ve Vídni, náležející tehdáž Otakarovi (1258), biskup Tobiáš v Brně (1279), později biskup Arnošt ze zvláštních příčin v Avignoně (1343). Stalo-li se svěcení v cizině, tehdy držel biskup při navrácení svém slavný vjezd do Prahy. Duchovenstvo i měšťanstvo uvítalo jej v processí s korouhvemi a s ostatky svatých, se zpěvy a všeobecným plesáním; potom posazen jest v kostele svém ponejprv na biskupskou stolici. Skvostné a hlučné hody zavíraly slavnost.[87])

Ačkoli dle řádu tohoto nenáleželo králi českému vlastně žádné zákonné účastenství při volbě, býval vplyv jeho přitom nicméně aspoň tak veliký, jako za časů volení biskupů na sněmích. Nebo kapitula při právě svém volebním, podobně jako jindy sněmové, řídívala se ochotně předběžným návrhem královým; jen ze nyní jisté soukromý takovýto návrh stával

[87]) Dokladů na to vše podávají *Cosmae Contin.* p. 370, 391, 430–435, *Franciscus can.* u Pelzla a Dobrovského p. 61, 62, u Dobnera Tom. VI pag. 290 a *Beneš* p. 205, 281.

se obyčejně již s náležitým ohledem na zákony kanonické, ježto se přestoupiti nesměly.[88])

Udělování investitury biskupu od krále, zavedené při dosazení biskupa Daniele II (1127) místo někdejší investitury císařské, pominulo velmi záhy. Předce však potkáváme se později ještě aspoň s jistou formou tohoto obřadu, ačkoli není nám dosti jasné, zdali zachovávána byla při každém dosazení nového biskupa, když toho okolnosti dovolovaly, či byla-li to jen zvláštnost vymyšlená od krále Václava II při nastoupení biskupa Jana IV (1301). Král totiž daroval stvrzenému biskupu netoliko skvostný prsten zlatý se smaragdem v ceně 900 hřiven stříbra, který jemu dle obyčeje navléknut jest při svěcení od biskupa vysvěcujícího, nýbrž přítomen jsa ve slávě královské s panstvem svým při této slavnosti, odbývané tehdáž v kostele Pražském, odevzdal novému biskupovi žezlo a pozlacené jablko s křížem na znamení udělené jemu moci světské a titulu knížecího, jehož pokud známo užíval od krále prvé již biskup Tobiáš. Po skončené slavnosti kostelní jel král na koni vedlé biskupa, oděného v pontifikalie a majícího infuli na hlavě, s celým urozeným komonstvem až ke dvoru biskupskému, kdež pojav koně jeho za uzdu uvedl jej vraty s blahořečením. K hodům zde připraveným byl král přispěl třemi vozy zvěřiny z lesů královských. Krom četných a vznešených hostů světských i duchovních byli přitom i chudí častováni v hojnosti.[89])

[88]) Dá se to souditi z vypravování kanovníka Františka o volení biskupa Řehoře, nástupce Tobiášova z Bechyně, p 66: Quo defuncto rex Wenceslaus dominum Johannem fratrem suum bastardum et non legitimum, praepositum Wissegradensem, nitebatur ad episcopatum promovere, quod facere non potuit sine papali dispensatione. Sed dominus Johannes, Saccensis praepositus, consuluit domino regi, ut dominus Gregorius decanus Pragensis, qui tunc erat sexagenarius, in episcopum promoveretur, sub hac spe, ut post discessum ipsius praefatus frater regis promoveretur. Sed Deus aliter ordinavit, quam homo cogitavit, quia ille citius, existens juvenis, decessit, quam antiquus.

[89]) Dosti obšírné vypsání této slavnosti podává kanovník František p. 61, 62.

Pokud známo, pocházeli všichni biskupové Pražští od času panování Vácslava I až do nastoupení Karla IV netoliko ze sboru kapituly Pražské, nýbrž byli vesměs také rodilí Čechové.[90]) Pět posledních pocházelo vesměs ze šlechtických rodů, totiž dva Janové z Dražic (III a IV), Řehoř z pánů Zajíců z Waldeka, Tobiáš z Bechyně a Arnošt z Pardubic. Naproti tomu byl biskup Mikuláš, zvolený roku 1240 za panování krále Vácslava I, docela nízkého rodu, z Újezda na Malé straně Pražské.

Zemské *statky*, náležející k biskupství Pražskému, jsouce již od nejstarší doby velice rozsáhlé a v rozličných krajinách země české různo rozloženy, dají se, pokud o nich máme vědomost asi za panování krále Vácslava I, přehlédnouti dle desíti hlavních skupení, v nichž nacházely se nejhoušť pohromadě: 1. okolo hradu *Roudnice*, nejoblíbenějšího sídla biskupa Jana IV z Dražic, četné vsi v nynějším kraji Rakovnickém při Labi i v Litoměřicku mezi městy Litoměřici a Oustím; 2. v nejbližším okolí Prahy na levém pobřeží Vltavy, kdež ku př. obojí *Chuchle* již ve první polovici 12. století jmenují se co náležející k biskupství; 3. různé statky na rozhraní nynějších krajů Rakovnického a Berounského v krajině mezi *Křivoklátem* a *Zdici*; 4. v Plzensku okolo *Rokycan*, ježto se již roku 1110 připomínají co ves s dvorem biskupovým; 5. statek *Příbram* (praedium dictum Pribram), jejž koupil biskup Ondřej okolo roku 1216 od kláštera Tepelského,[91]) to jest nynější město toho jména, požitečnější za nástupců jeho, kteříž se účastnili v dobývání stříbrné rudy pozdéji zde nalezené;[92]) 6. v Klatovsku *Týn Horšův* čili *Biskupův* s příslušenstvím velmi rozsáhlým; 7. *Týn Vltavský* rovněž se statky rozsáhlými v Bu-

[90]) Biskupa Jana III nazývá pokračovatel Cosmy s pochvalou „facundissimum in eloquentia utriusque idiomatis, Bohemici et Latini", p. 427.

[91]) Za 300 hřiven stříbra. *Erben* 266.

[92]) Roku 1311 postoupil měšťan Pražský Konrad ze Příbramě společně se syny svými biskupství Pražskému „huttam, quam in fundo episcopali ibidem in Pibrano suis sumptibus et expensis construxerunt". *Orig. arch. capit. Prag.*

dějovicku, Táborsku i dílem sousedním Prachensku; asi snad teprv od času krále Václava I náležel k nim také někdejší župní hrad Bechyně; 8. hrad *Chýnov* v Táborsku, nepochybně též teprv asi toho času nabytý, jakožto někdy župní; 9. četné a rozsáhlé statky na rozhraní mezi nynějším Táborskem, Čáslavskem a jižním cípem Kouřimska, kdež náležely biskupovi co přednější místa zejména *Štěpánov* a *Řečice Červená* čili *Biskupova* s mnohými příjmy ze soudu, trhu, cla a berně župy Řečické, též kostely v *Křivsoudově*, v *Heralci* a ve *Vyskytné*; 10. nynější město *Brod český*, čili jak se tehdáž nazývalo, *Brod biskupův*,[93]) s 12 neboli více vsemi s ním pod jednu správu náležejícími, k nimž počítala se snad asi co nejbližší ku Praze ves *Kyje* u Hloupětína.[94])

Všichni biskupové od času krále Václava I až do nastoupení Karla IV hleděli rozsáhlé toto jmění ještě rozmnožiti prospěšnými koupěmi neb směnami a zvelebiti všelikým jiným spůsobem.

Biskup Jan III, jak již na jiném místě vypravováno, koupil od kláštera Kladrubského *Zbraslav* se vším příslušenstvím v rozkošném okolí, které však brzy potom zalíbilo se i králi Otakarovi II. Biskup postoupil jemu dle smlouvy o to mezi nimi zavřené roku 1268 *Zbraslavě*, *Záběhlic* i obojí *Chuchle*, téhož pak času i několika vsí náležejících ke statkům Vltavskotýnským pro jinou jeho potřebu.[95]) Za obojí upsány jsou jemu v náhradu statky pohromadě ležící blíž Loun na hranici mezi Rakovnickem a Žateckem, totiž *Slavětín* trh a vsi *Vršovice*, *Obora* a polovice *Blšan* s příslušenstvím.[96])

[93]) Brod episcopale. Viz Palacký: *Über Formelbücher* II. 210.

[94]) V rozepři, která se strhla mezi biskupem Janem IV a p. Hynkem Berkou z Dubé, purkrabím Pražským, při sklonku panování Václava II (asi r. 1304), žaluje biskup Jan, že mu pán tento zpustošil „Brodam forense oppidum nostrum et XII villas ad ipsum spectantes". Palacký *Formelb.* II. 17. — *Kyje* jmenují se co biskupská ves v listině kapituly Pražské r. 1306.

[95]) Totiž: *Vesce*, *Tukleky*, *Hosty*, *Doubravici*, *Netěchovice*, *Nuzice*, *Hodcnice* a *Vranov*.

[96]) Listina kapituly Pražské.

Dílem však ale, jak se zdá, nebyl zápis králův zouplna uveden ve skutek; dílem pak následovala ještě některá další odcizení statků od biskupství, za něž se s náhradou velmi dlouho odkládalo. Král Otakar připojil k nabytému nově venkovskému sídlu svému na Zbraslavi ještě více jiných vsí biskupských, prvé Kladrubských, ježto se ve smlouvě roku 1268 nejmenují.[97] Též dal si postoupiti vsi *Lašovic* u Křivoklátu, kterou nejspíš přivtělil k tomuto hradu korunnímu; dále vsí *Vracova* a *Bezděkova* v té samé krajině blíž Unhoště, kteréžto dal měšťanům Berounským; konečně vyžádal sobě na biskupu Janovi také hrad *Bechyni* a něco málo jiných vsí u něho na blízce krom prvé již postoupených.[98] Později král Vácslav II odňal biskupství Pražskému *Zdice, Bavoryni* a *Černín* u Berouna, a přidal je k městu tomuto, od něho nově vysazenému. Teprvé za příležitostí, když se jednalo o založení kláštera Zbraslavského, vymohl sobě biskup Tobiáš od Vácslava II dostatečné náhrady za všecky tyto postoupené statky. Krom Vršovic a Obory, odevzdaných skutečně hned za Otakara, dostal totiž znamenitého rozmnožení statků příslušících ke *Brodu*, k *Štěpánovu* a k *Roudnici* i s některými vsemi odtud blíže ku Praze ležícími v kraji Rakovnickém.[99])

Biskup Tobiáš prodal od hospodářství čili vládařství Vltavo-Týnského (villicatio Thinensis) vsi *Řepeč* a *Bečice* Jindřichovi z Přibenic (1283),[100] a koupil naproti tomu k Roudnici *Vodochody* od řádu Templářského (1294).[1] Od něho, jenž byl řídil biskupství ve zlých časích za Otty Brandenburského, učiněno

[97]) Totiž *Lipenec, Žabovřesky* a vsi nyní zmizelé *Vidim* a *Sádové.*

[98]) Totiž rybáře a mlýny i přívoz u *Řeky* (?) na Lužnici a polovici vsi *Hvožďan.*

[99]) Ke Brodu asi totiž ves *Bylany* v Kouřimsku, k Štěpanovu *Rataje, Mirošovice, Smilovice,* polovici vsi *Oužic* (Vozicz?) a mlýn s rybářem v *Ledecku* (Redecz?), vše pohromadě v Kouřimsku; k Roudnici *Hněvice* čili Hněvčice, *Radčice, Záluží, Mnetěš* (Yneres?) a *Chržín* (Ohirschin?), *Dobřín, Kozlovice* a *Černuc* (Chernua); krom toho blíž ku Praze *Lobeč* a třetí díl vsi *Železné* mezi Unhoští a Berounem. *Orig. arch. S. Wenceslai.*

[100]) Listina v archivu Třeboňském.

[1]) Listina archivu kapituly Pražské.

jest mnoho k dobrému opatření statků biskupských proti nepřátelským útokům. Kostely v Roudnici, v obojím Týně, v Rokycanech, v Řečici, ve Štěpánově, Křivsoudově, Vyskytné a Heralci jsou ohraženy.[2])

Biskup Jan IV učinil roku 1307 směnu s panem Jindřichem z Rosenberka, kterou postoupil jemu jmění biskupského u *Sepekova* blíž Milevska a vsí *Radimovic* a *Čelkovic* ve blízkém okolí nynějšího města Tábora, a obdržel za ně hrady *Křivsoudov* a *Heralec* s příslušenstvím v sousedství starších statků biskupských v té straně.[3]) V pozdější době svého biskupství koupil roku 1331 od krále Jana hrad *Herštein* ve Klatovsku k zboží Horšovo-Týnskému, k jehož vyplacení prodal Vršovice.[4]) Roku 1335 koupil od pánů z Bergova hrad *Supíhoru* čili *Geyersberk* (nazývaný odtud také Horou Biskupovou) v Litoměřicku blíž hranic zemských u Chlumce se vsemi *Soběchleby*, *Maršovem* a *Unčínem*. k jehož lepšímu opatření příjmy pro snadnější obranu proti nepřátelským útokům nabyl roku 1337 více jiných blízkých vsí s tvrzí v *Tuchomyšli* čili *Schönfeldě*[5]) směnou s klášterem Roudnickým, jemuž za to postoupil rozličných vsí biskupských ve krajině mezi Litoměřici a Oustím i v Rakovnicku, též s podacím farního kostela sv. Vojtěcha v předměstí Litoměřickém.[6]) Od biskupa tohoto dostalo několik důležitějších míst na statcích biskupských, ježto posud byla pouhými trhy, ponejprvé práv městských, a byla ohražena zdmi.[7]) V Roudnici založil klášter řeholníků sv. Augustina, vystavil nákladný kamenný most přes Labe a při něm špital pro chudé.

[2]) *Series episcoporum*. Scriptt. rer. Boh. II. 439.

[3]) Listina kapituly Pražské.

[4]) Listina kapituly Pražské.

[5]) *Lochočice*, *Habří*, *Hotovice*, *Modlany*, *Sobědruhy*.

[6]) V Litoměřicku *Smolnice* (nyní neznámé), *Hlinná*, *Babiny*, *Březí*, *Zbudov*; v Rakovnicku *Dolín*, *Želevčice* a *Bakov* na Zlonicku. Dle listin z let 1335 a 1337 v archivu kapituly Pražské.

[7]) Tři příklady vysazení měst biskupství Pražského a jeden obezdění od Jana nacházejí se v Palackého *Formelbücher* II. 208—211; při čemž litovati jest, že jména měst těchto nejsou doložena.

Nástupce Janův, Arnošt, první arcibiskup Pražský, nabyl v sousedství starého biskupského zboží u Příbramě r. 1347 polovice hradu a města *Rožmitála* se vsemi a jiným příslušenstvím, postoupením od pana Sezemy z Rožmitála, který přijal za to biskupské statky v *Počedělicích*, *Oboře* a *Veltěžích* blíž Vršovic u Loun a ves *Vtelno* v Žatecku pouze ku požívání do života.[8])

Biskupu Pražskému náležel i v tomto čase tak jako za nejstarší doby také *desátek* v celé jeho dioecezí, pokud nedostal se již rozličným spůsobem ve jmění jiného duchovenstva neb místních kostelů. Desátek tento biskupský byl však neznámým spůsobem buď docela, buď aspoň s část obrácen v peněžitou dávku, která se vybírala dle příbytků čili dle dymníků v určité obnášce (denarii decimales sive fumales).[9])

Se zbožím svým nemovitým stál biskup tak jako jiný velký majetník pod nejvyšším soudem zemským. V rozepřích o statek požíval toliko za vyznamenání, že půhon proti němu nesměl býti vykonán pouhým komorníkem soudním, nýbrž kmetem zemským ve dvoře jeho v Praze, buď že biskup tu přebýval nebo nic; v nepřítomnosti jeho musil toliko opakován býti komorníkem ve venkovském sídle biskupově, kdežkoli právě se zdržoval.[10])

Již ke správě tohoto tak rozsáhlého jmění potřeboval biskup Pražský mnoho rozličných *úředníků* a služebníků, jakož byli purkrabí[11]) a vládařové na jednotlivých hradech a statcích, a nad nimi nade všemi úředníci dvorští týchž názvů jako při dvoře královny, jakž o tom pověděno již při době starší. Krom úředníků onde uvedených vyskytuje se mezi nimi nově také zvláštní *sudí dvoru biskupova* (judex curiae episcopalis), který vykonával soudní moc biskupovu nad poddanými, rozšířenou immunitami nabytými v pozdějších časích.[12]) Přední z úřed-

[8]) Listina kapituly Pražské.

[9]) Viz Palackého *Formelbücher* I. 347, II. 169, 172, 181.

[10]) *Kniha starého pána z Rosenberka.* Palackého *Archiv Český* I. 459.

[11]) V listině kapituly Pražské r. 1331 jmenuje se ku př. Nachwal de Oswraczin purcravius in Tyn Horssoviensi et in Hyrstein.

[12]) *Tamže:* Elias judex curiae nostrae episcopalis, civis Pragensis.

níků těchto bývali ze stavu panského neb rytířského, jak vůbec četná stálá družina, zvláště z mladšího panstva, kterou vydržoval biskup k vojenským službám, totiž k obraně svých statků v časích nepokojů v zemi a k zadostučinění povinnosti své na výpravách vojenských k rozkazu královu, v nichž často i osobně se účastnil.[13]) I rytířská tato čeleď i nižší služebnictvo mělo od biskupů oděv, na jehož skvostnosti dle stupňů důstojenství mnoho se zakládalo. Již o biskupu Tobiášovi z Bechyně podotýká přitom letopisec, že dal roucha vysokých i nízkých úředníků svých znamenati rodinným znakem svým, totiž střelou ohnutou.[14])

Vedlé světského tohoto dvořeninstva nacházelo se při dvoře biskupa také mnoho osob duchovních, rozličných stupňů důstojnosti, ježto se nazývali tak jako při dvoře královském jeho *kaplany*. Od nich bylo, jak skoro všude jinde, zastáváno všeliké písemnictví. Přední byl přitom *kancléř* biskupův (cancellarius, protonotarius), mající k ruce více jiných *písařů* (notarii). Též jmenuje se z duchovenstva zvláštní *pokladník* biskupský (thesaurarius). Mnozí z dvorských takovýchto duchovních úředníků měli zároveň kanovnické praebendy neb i jiná církevní beneficia a důstojenství.

Jiné pomocné úředníky duchovní měl biskup k vykonávání vlastního svého církevního úřadu, kteří dílem byli teprv novějšího původu, dílem aspoň teprvé v 13. nebo i 14. století děje se o nich zmínka. Přední mezi nimi byl *official* biskupský (officialis curiae episcopi), to jest soudce zřízený na místě biskupově k souzení všechněch rozepří náležejících ku právu duchovnímu, jakož byly všeliké pře mezi duchovními o bene-

[13]) O tom kanovník František p. 64: Quotienscunque rex ad expeditionem sive ad bellum properabat, mox secum (episcopus Johannes) in propria persona cum magno exercitu, vel loco sui electam militiam optime expeditam cum propriis sumptibus transmittebat. O biskupu Tobiášovi praví týž letopisec, ač ne s právem, pag. 66: Qui primus ad servitutem regis se dedit, et per eum incoepit servitus in militia armatorum ad regalem expeditionem, quod prius per suos antecessores fieri non consuevit.

[14]) *Cosmae Cont.* 433.

ficia církevní, trestní záležitosti týkající se osob kněžských, co se pak týkalo laiků, všeliké záležitosti manželské. Právní rozepře u tohoto soudu vedené soudily se dle obecných zákonů církevních čili kanonických. Jednání bylo větším dílem písemné; pročež užívalo se v něm obyčejně přísežných zastupitelů (advocatus consistorii), v pozdějších časích obyčejně doktorů práva duchovního (doctores decretorum).

Svěcení kněžstva vykonávali všichni biskupové Pražští až do začátku 14 století sami, obyčejně každého roku v čas postní; podobně i vysvěcování kostelů a kaplí i jiných posvátných míst. Teprv za biskupa Jana IV vznešeno jest vykonávání těchto skutků na zvláštního *biskupa světícího* (suffraganeus). První toho spůsobu jmenuje se roku 1312, potom pak až skoro do konce života Jana IV, Přibislav biskup Sadaronský. [15])

Za biskupa Jana připomíná se ponejprv roku 1333 *poenitentiář*, to jest duchovní, jenž na místě biskupa slyšel zpovědi v případnostech, ve kterých rozhřešení nenáleželo obecnému knězi, než pozůstaveno bylo samému biskupu. [16]) Zdá se však nicméně, že úřad tento stával, jako v jiných zemích křesťanských, již také dříve.

Pozdějšího původu byl úřad *inquisitora* kacířství (inquisitor haereticae pravitatis). Ponejprv totiž byl toliko přecházejícně zřízen okolo roku 1315, jakž o tom ještě bude promluveno při vypravování událostí toho času. Co stále zřízený objevuje se nám s jistotou teprv r. 1341. [17])

[15]) Zmínky o něm nacházejí se totiž v Palackého *Formelb.* r. 1312 I 252, v inventáři kláštera sv. Tomáše r. 1315 f. 129 (mylně místo 1316), v kronice kanovníka Františka při r. 1332 pag. 107 a v *Chron. Aulae R.* při r. 1337 pag. 499.

[16]) *Franc.* 184.

[17]) Viz *Benessius de Weitmile* 279. V *Summa Gerhardi*, pocházející z týchž let, mluví Karel IV jakožto spoluvládař Janův „de solutione domorum, quas pro exercendo inquisitionis haereticae pravitatis officio venerabili Gallo inquisitori duximus assignandas“ (p. 28), což zdá se, jakoby se vztahovalo teprv na nedávné zřízení tohoto úřadu.

Mimořádný byl úřad administratorů biskupství Pražského, kteříž bývali ustanovováni na čas uprázdnění stolice biskupské od smrti biskupa jednoho až do stvrzení druhého nebo v jiných zvláštních případnostech. Právo dosazování jich náleželo obyčejně, jako volení biskupa samého, kapitule; i bývali voleni nepochybně vždy z jejího sboru. [18])

Prostředními úřady církevními mezi biskupem a místním duchovenstvem byly úřady *arcijahnů* a *děkanů*, o nichž jest mluveno již při době starší. Jimi ohlašoval biskup všeliké rozkazy a zákony své i vyšších představených církve; jim náleželo bdíti nad zachováváním jich; oni byli také obyčejnými výběrčími desátků biskupových a všelikých církevních daní ukládaných na duchovenstvo. Za vykonávání těchto povinností měli rozličné každoroční neb dle jistých případností vyměřené platy od místního duchovenstva; k některým arcijahenstvím náležely dílem i zemské statky. [19]) Arcijahny byli obyčejně kanovníci kostela Pražského; děkanem byl vždy některý z farářů v okresu děkanském, bez ohledu na to, sídlil-li v místě, dle něhož mělo děkanství své jméno. [20]) Města a předměstí Pražská činila bezpochyby již v této době zvláštní děkanství

[18]) V listině kláštera Strahovského r. 1343 dne 8. Dubna, tedy v čas uprázdnění stolice biskupské po Janovi IV, jmenují se Henricus praepositus, Bohuta archidiaconus Curimensis et Hroznata, canonici ecclesiae Pragensis, administratores episcopatus ejusdem, per Pragense capitulum deputati.

[19]) Viz Palackého *Formelbücher* I. 333, 347. II. 181, též I. 249, kdež biskup Jan nařizuje nejmenovanému děkanu, „quatenus omnia *jura archidiaconalia* a subditis tui decanatus, quae in conversione S. Pauli dari consueverunt, cum exacta solertia exigas et requiras, et ipsis recollectis Paulo vestro vicearchidiacono studeas integraliter assignare. V *Summa Gerhardi* p. 141 postupuje nejmenovaný arcijahen Litoměřický, syn měšťana Pražského, bratru svému de „obventionibus decanatuum ad ipsum archidiaconatum spectantibus“ až do vyplacení jisté summy peněz. O nemovitých statcích jednotlivých arciděkanství bude ještě řeč doleji.

[20]) V Palackého *Formelbücher* I. 347 uvodí se r. 1339 co děkan Doudlebský „Ulricus plebanus de Velechin“; v listině roku 1347 Andreas decanus Prachnensis, plebanus in Horawicz (Horažďovicích). Ze druhé polovice 14. století nachází se takových dokladů již mnohem více.

pro sebe. Někdejší župa Pražská nazývala se dle jistého sledu již roku 1337 *děkanstvím Ořechovským.*[21])

Úřad officiala i jiné pomocné úřady při sídle svém uděloval biskup sám, rovněž i arcijahenství.[22])

Každoročně, jestliže nepřekážely nepokoje v zemi neb jiné nepříznivé okolnosti, držíval biskup při sídle svém v Praze shromáždění duchovenstva čili *synodu* své dioecezí, v níž vydávaly se důležité zákony a nařízení a braly se potřebné porady o všeliké záležitosti církevní. Při té příležitosti odváděli děkanové neb jiní výběrčí obyčejně také biskupovi desátek jeho. Obyčejný čas ke svolání synody býval po svátku sv. Víta, patrona kathedralního kostela Pražského. Povinnost přicházení měli dle pravidla všichni opatové, proboštové, převorové, děkanové, faráři a jiní samostatní správcové kostelů.[23])

Z vyšších auktorit církevních, stojících nad biskupem Pražským, vykonávali vrchní dohled v jeho dioecezí: 1. *Arcibiskup Mohučský*, jemuž jmenovitě náleželo právo visitací buď osobou svou buď plnomocnými; při čemž hleděno jednak na kázeň kněžstva a na zachovávání církevních zákonů, jednak na zachování jmění a důchodů církevních v jich celosti. Posledně, pokud známo, předsevzal takovouto visitací arcibiskup Mohučský Petr roku 1311, jsa tehdáž z jiných příčin za delší čas přítomen v Čechách.[24]) 2. *Papež*, nejvíce posíláním *legatů* do země, kteréž stávalo se zvláště často okolo polovice 13. století. Ke dvoru papežskému šlo krom toho odvolání od soudu biskupova, jakž vůbec pohledávání nejvyššího rozhodnutí ve všech věcech církevních. Dvůr papežský vykonával tuto nejvyšší moc rozhodčí také často vykázanými soudci (judices delegati), totiž osobami z vyššího duchovenstva, buď českého, buď také z okolních dioecezí, kteří jsouce ustanoveni pro tu neb onu případnost, soudili z moci apoštolské v nejvyšší instancí.

[21]) Srov. nahoře str. 351 v notě 33.

[22]) Příklad usazení officiala nachází se v Palackého *Formelbücher* I. 171.

[23]) Viz tamže II. 168, 169 ze času biskupa Řehoře; též *Francisci Chron.* 64.

[24]) *Formelbücher* I. 333, 334, II. 170.

Legatům papežským a visitatorům metropolity bylo duchovenstvo celé dioecezí povinno platiti outraty jejich cesty (procurationes), kteréž od nich bývaly žádány v jisté summě peněz, a od biskupa rozvrženy na jednotlivá arcijahenství, od arcijahnů pak na jednotlivé fary neb duchovní korporací.[25] Papež ukládal někdy také z jiných příčin daně na veškeré duchovenstvo,[26] jichžto vybírání bývalo uloženo brzy biskupovi přímo, brzy ustanoveni k tomu jiní výběrčí, jimž biskup býval podřízen.[27] Toho spůsobu bývalo zvláště vyzdvihování desátku od duchovenstva ze příjmů všech beneficií neb jiné sbírky ku pomoci zemi svaté proti útiskům od nevěřících; jakož nařízeno ku př. na všeobecném koncilii Lyonském roku 1274 za biskupa Jana III a na koncilii Viennském 1312 za Jana IV, jimž oba tito biskupové Pražští byli přítomni.[28])

Co vyvolený sbor kněžský, jehož oudů užíval biskup s předností před jinými k úřadům, službám a radám svým, obzvláště

[25]) Tak vypravuje *Cosmae Cont.* p. 385 o legatu Bernhardovi Neapolském (r. 1254): Commoratus est autem in monte Sion cum tota familia sua usque ad XII. Kal. Septembris (od 20. Čv.), in quo spatio temporis exegit a clero Pragensis dioecesis et recepit CC marcas argenti puri pro procurationibus suis; de qua summa pecuniae capitulum Pragense solvit XVIII marcas. Podobné příklady tamže p. 382, 383, 388, 409. Příklad rozvržení útrat při visitací arcibiskupa Mohučského viz ve *Formelbücher* I. 333.

[26]) *Cosmae Cont.* při roku 1251 pag. 380. Papa exegit mille marcas argenti a clero Bohemiae eodem anno. Item eodem anno prope festum S. Wenceslai pecunia in auro ad valorem mille marcarum argenti in pondere Polonico ab universo clero regni Bohemiae collecta in Poloniam est delata, et domino Thomae Wratislawiensi episcopo assignata.

[27]) Příklad toho jeden právě v notě tuto předcházející. — V listinách z let 1308 a 1309 jmenuje se biskup Pražský Jan „collector decimarum subsidio terrae sanctae deputatarum ab honorabili magistro Bonavito de Casertino, canonico Aquilegensi, domini papae capellano, nec non in Bohemiae et Ungariae regnis, ducatu Poloniae et marchionatu Moraviae residui decimae ac legatorum et obventionum subsidio terrae sanctae deputatarum, nec non censuum Romanae ecclesiae per sedem apostolicam deputato(rum) collector substitutus. *V diplomatáři musejním z archivu Vratislavského.*

[28]) Viz *Cosmae Cont.* p. 419. *Chron. Aulae R.* 324.

pak ustanovený k řízení a slavnému vykonávání služeb božích v kostele kathedralním, který měl sloužiti za vzor všechněm jiným kostelům v dioecezí, stála biskupovi po boku *kapitula Pražská*, činíc s ním ve mnohém ohledu jedno tělo, jehož on byl hlavou.

Kapitula Pražská skládala se v tomto čase z probošta, děkana a nevždy stejného počtu ostatních kanovníků, z nichž dva vyznamenávali se zvláštním důstojenstvím před jinými, nazýváni jsouce praelaty, totiž arcijahen Pražský, jinak arcijahen většího kostela (archidiaconus majoris ecclesiae), a scholasticus, představený nad školami, obyčejně mistr svobodných umění. Počet kanovníků bylby měl po založení pěti praebend nových od biskupa Menharta,[29]) přidaných ku 25 nejstarším, v nichž počítal se i děkan, býváti krom probošta a děkana vlastně 29. Skutečně však bylo dle určitého znění listiny roku 1327 [30]) i s proboštem a děkanem dohromady jen 27 praebend; naproti tomu bývalo vždy také brzy více brzy méně kanovníků toliko zvolených, ale nemajících praebendy (canonici non praebendati), nebo také podělených jen polovicí praebendy, s právem očekávácím na místa, která by se uprázdnila.[31]) Tři nové praebendy přibyly k starším těmto sedmadvaceti založením od biskupa Jana IV roku 1340.[32])

Volení nových kanovníků,[33]) náleželo kapitule samé, která však přitom, jak se zdá, zrovna tak jako při volení biskupů mnoho musila hleděti na poručení krále, jenž opatřoval místy v kapitule tak jako jinými výnosnými beneficiemi nejraději své kaplany. Též bývala kanovnická místa výjimkou udělována

[29]) Srovnej nahoře str. 76.

[30]) V archivu kapituly Pražské.

[31]) Příklad polovičné praebendy přichází v listině r. 1343 v archivu kapituly Pražské, kdež jmenuje se „Pribyslaus canonicus capellae regiae Omnium Sanctorum ac mediam praebendam in ecclesia Pragensi ac vocem in dicto Pragensi capitulo habens“. Ve 13. století připomíná se v *Cont. Cosmae* p. 416. dimidia praebenda in Strachkov.

[32]) *Francisc.* 109.

[33]) Srovnej nahoře str. 76. Zajímavá zmínka o volení kanovníků od kapituly nachází se v Palackého *Formelbücher* II. 169 (okolo r. 1302).

někdy od papeže, jehož rozkazům musila se kapitula podrobiti.[34]) Právě následkem takovýchto udělení papežských stávalo se nejvíce, že býval počet kanovníků rozmnožen přes počet praebend; což dle zákonů papeže Alexandra IV nemělo býti aspoň o více než čtyry osoby, musilo se však předce časem přehlížeti.[35]) Nové praebendy založené od biskupa Jana roku 1340 byly ponejprv uděleny od něho samého.

Volení do kapituly nezáviselo na dosažení svěcení kněžského, jakž vysvítá z více příkladů proboštů, děkanů, též biskupů Pražských, z kapituly pošlých, kteří teprvé v těchto důstojenstvích anebo při dosažení jich dali se vysvětiti na kněžství. Také nebylo hleděno na stáří, tak že synové šlechtických rodin druhdy i před 20. rokem docházeli praebend.[36])

Kapitule, která kanovníky volila, přináleželo společně s biskupem také právo, oudy nehodné vylučovati; čehož známe dva příklady z 13. a z první polovice 14. století. Roku 1251 byl totiž zbaven praebendy své kanovník Bartoloměj, pro rozličné prý výtržnosti a dlouhé nepřicházení do choru; roku 1305 rovněž kanovník Diviš z Ypern, jenž za 30 let svého kanovnictví ani jednou nebyl se osobně ukázal v kostele Pražském.[37])

Velmi zhusta bývalo s praebendou při kostele Pražském spojeno také proboštství, děkanství neb kanovnictví v jiných kapitulách, ku př. Vyšehradské, Olomoucké, Litoměřické, Mělnické, Sadské, Boleslavské, Svatojilské v Praze neb také i držení té neb oné fary, v Praze neb jinde. K takovémuto

[34]) Příklad v Palackého *Formelbücher* I. 248 r. 1336.

[35]) V listině kapituly Pražské roku 1258 praví papež Alexander IV: Dilecti filii decanus et capitulum Pragensis ecclesiae sua nobis petitione monstrarunt, quod ipsi olim tam auctoritate literarum apostolicae sedis, quam legatorum ipsius et motu proprio ipsorum plures quam octo in canonicos ecclesiae receperunt, qui nondum praebendas in eadem ecclesia sunt adepti. Et licet nos receptiones canonicorum, factas in ecclesiis ultra quaternarium numerum, decreverimus irritas et inanes, etc.

[36]) Příklad o kanovníku Matoušovi synu Jana z Němčic, který v 20. roce věku krom kanovnictví Pražského dostal také proboštství v Sadské viz v Palackého *Formelbücher* II. 170.

[37]) *Cosmae Cont.* 381. Listina v arch. kap. Pražské r. 1305.

spojení více beneficií v jedněch rukou bylo toliko zapotřebí povolení biskupova.[38])

Již pro časté spojení jiných takovýchto beneficií s kanovnictvím Pražským nebylo všechněm oudům kapituly možná, aby stále byli přítomni při kostele kathedralním. Rovněž přinášel s sebou úřad arcijahnů, že musili za záležitostmi k němu příslušnými častěji zajížděti do svých okresů; [39]) jiným zase bývaly služby u dvora královského neb biskupského, jiným jiné okolnosti příčinou častého vzdálení z Prahy. Z těch příčin musilo prvotní tovaryšstvo mezi kanovníky, jakožto oudy jedné domácnosti, během času vždy více pozbývati své někdejší vroucnosti. Ve 13. století nepřebývali kanovníci Pražští již také ve společném domě čili klášteře na hradě Pražském, nýbrž větším dílem dole ve městech nebo předměstích ve svých domech soukromých.[40]) Toliko děkan byl úřadem svým vázán k stálejšímu sídlení blíž kostela, a měl proto zvláštní dům děkanský proti pobočním dveřům kostela na straně půlnoční. V refektáři blíž téhož domu držívala se obyčejně shromáždění kapituly. Řádné časy ke svolání jich byly, pokud známo každoročně v den po svátku svatého Víta a nazejtří po posvícení kostela, které připadalo na první neděli po sv. Vácslavu.[41])

O zemských *statcích* kapituly Pražské nemáme an z této doby žádných známostí úplných. Ze zlomkovitých pamětí, které se o nich zachovaly, dá se jen tolik souditi, že byly roztroušeny nejvíce v nynějších krajích Rakovnickém, Žateckém, Berounském a Čáslavském.

[38]) Příklady v Palackého *Formelbücher* II. 170, 173.

[39]) Tak píše arcijahen Hradecký Havel r. 1320: Significamus vobis, quod propter diversos discursus, quos fecimus ad praesens, in nostro praedicto archidiaconatu constituti, et aliis arduis nostris negotiis plurimum praepediti, termino . . statuto per nos . . interesse aliquatenus non valemus. Datum in Grecz. *Listina kapituly Vyšehradské.*

[40]) Již r. 1235 jmenuje se v listině kapituly Pražské dům Přibislava arcijahna Bílinského v ulici řečené Nebovidy; též dům Hippolyta arcijahna Pražského. V listině archivu kapituly Pražské r. 1327 mluví se o kanovnících, „qui aput ecclesiam nostram seu in civitate sive suburbiis Pragensibus commorantur“.

[41]) Doklady v datech listin kapituly Pražské z let 1327, 1328, 1333 etc.

Od starodávna byli, jak ukázáno, statkové probošta rozdílní od statků ostatní kapituly. Ku *proboštství* Pražskému náležely dle zmínek dílem ze 13. dílem z první polovice 14. století, nepovědomo od jak dávna: v kraji Berounském, a to větším dílem ve staré župě Podbrdské, vsi *Praskolesy* s podacím kostelním, *Sedlec, Tlustice, Kotopeky,* nějaká *Lhota* (nazvaná tuším Hlubošská).[42]) ves *Těšenička* nyní zmizelá u Píčiny, a *Jesenice* nedaleko Příbramě; v kraji Kouřimském *Rudeč* s polovicí přívozu, později pak mostu, přes Labe u Kostelce, *Tryskovice* někdy tvrz u Třeboradic, *Čimice* za Trojí a polovice *Krče* s tvrzí, do níž měli poddaní tamější právo utíkati se se svými věcmi v čas nějakého nebezpečenství; v kraji Rakovnickém část vsi *Újezdce* v *Šárce* u Prahy, jejíž ostatní část náležela kapitule.[43]) Směnou s králem Janem zavřenou roku 1320 postoupil probošt Hynek Berka z Dubé *Praskoles* a ostatních oněch vsí v Berounsku (krom Těšeničky), a dostal za ně statků v Rakovnicku, náleževších dotud ku Pražskému purkrabství, totiž *Hostouně, Dehnic* u Šárky, *Ovence* a tří dvorů v *Bubnech.*[44]) Nástupce jeho Držislav prodal *Tryskovice,* a koupil roku 1328 *Tuchlovice* za Kladnem v Rakovnicku.[45])

Z důchodů těchto a jiných statků svých nám neznámých byl probošt povinen, vydávati kanovníkům a jinému kněžstvu kostela Pražského deputaty a peněžité platy, ustanovené prvotně od probošta Marka, s nimiž staly se však od onoho času snad již rozličné proměny. Roku 1328 učiněna jest umluva mezi kapitulou a proboštem Držislavem (dne 21. Dubna) na celý čas jeho proboštství, tak aby s platů a dávek těchto sešlo, a na místě toho aby probošt budoucně platil celkem 100 hřiven

[42]) V rukopise Talmberském fol. 31 nachází se nejasně psána: Lhota Lubosnen.

[43]) Paměti o Praskolesích a druhých vsech v Berounsku krom Těšeničky r. 1320 v *rukopise Talmb.* na místě právě udaném, o Těšeničce r. 1289 v listině archivu kapitulního; o Rudči atd. r. 1323 *in Actis consistorii* U. II. A. 7, o Čimicích a Krči v listinách kapituly r. 1328, 1334; o Újezdci 1334, 1335; o Tryskovicích 1328.

[44]) Srov. nahoře str. 361.

[45]) Listiny v archivu kapitulním r. 1328, 1335.

stříbra ročně, ve dvou obyčejných lhůtách o svatém Jiří a o sv. Havle. Jen za ostatek roku tehdáž běžícího měl dáti čtyry slavné obědy ve svátky prvních patronů kostela, sv. Vojtěcha, sv. Víta, sv. Vácslava, a o posvícení, aneb za každý tento oběd vyplatiti sedm kop grošů, dále pak dáti na kožíšek jednomu každému kanovníku půl kopy a na kápi tři věrdunky; krom toho měl za ten rok ještě splniti obyčejnou služebnost ze Tryskovic, neznámého obsahu.[46])

Dvůr náležející ku proboštství v Praze na Malé straně (curia praeposituræ) zmiňuje se již při událostech r. 1279.

Pozdějšího původu než jmění proboštské byly oddílné statky jiných praelatů náležející stále k jich úřadům; některé však předce zmiňují se již ve 13. století. Tak ku př. o statcích náležejících k *děkanství* jest ponejprv řeč za děkana Víta (od r. 1240 až 1271).[47]) Roku 1290 přibyla k nim z odkazu Bohuslava z Hory ves *Polirady* v Kouřimsku blíž Labského Kostelce, s povinností, aby děkan vypravil každoroční služby boží na jeho památku a dal přitom oběd kanovníkům a jinému kněžstvu i služebnictvu kostela Pražského.[48])

K nadání *scholastika* kapituly Pražské náležely *Hněvkovice bílé* v Čáslavsku, ves, které scholasticus Přísnobor vymohl právo trhu udělením krále Otakara roku 1262.[49])

O statcích jednotlivých *arcijahenství* máme zprávy ovšem jen velmi sporé. K arcijahenství Bílinskému přidal biskup Jan IV r. 1306 pro přílišnou skrovnost příjmů jeho farní kostel v *Kyjích* na biskupství v nynějším kraji Kouřimském.[50]) K arcijahenství Hradeckému náležely dle nahodilé zmínky r. 1338 některé statky blíž města *Hradce* nad Labem;[51]) k arcijahen-

[46]) Listina o tom tamže.
[47]) Totiž v *Cont. Cosmae* p. 415, jenž mluví o soudech nad poddanými děkana „saecularia judicia suorum subditorum", a vypravuje dále o stavbě kostelů v Kojeticích a Sluhách od děkana jeho nákladem.
[48]) Listina kapituly Pražské.
[49]) Listina tamže.
[50]) Listina tamže.
[51]) Palackého *Formelbücher* I 248.

ství Pražskému kostelní podací u *sv. Michala v Opatovicích* u Prahy.[52])

Statky a jiné důchody kapituly, které nenáležely k žádné z těchto neb jiných obzvláštních hodností, byly buď příslušenstvím jednotlivých praebend kanovnických, buď zůstávaly kapitule celé co sboru.

Každý totiž z kanovníků Pražských, nejspíš buď že měl krom toho ještě zvláštní hodnost kapitulní a tudyž důchody a výhody její nebo nic, měl své vlastní venkovské hospodářství v té neb oné vsi nebo také několika vsech kapitule náležejících, které obracel dle nejlepší možnosti k svému užitku. Co venkovská sídla taková nebo příslušenství jednotlivých *praebend* kanovnických jmenují se, jak výše podotčeno, hned ve prvních časích 13. století vsi *Holubice* (1204) a *Líbeznice* (1236)[53]) v Kouřimsku; později *Strachkov* čili Straškov v Rakovnicku,[54]) *Zeměchy* (1264) v Rakovnicku, *Větrušice* a *Ledčice* (1305) v Žatecku, *Dražkovice* nejistého položení, za kteroužto ves král Václav II dal r. 1305 ku praebendě, jížto se týkalo, podíl na *Vrbicích* u Poděbrad, též *Kobylisy* za Libní v Kouřimsku (1334).[55]) Samo sebou se rozumí, že vsí s tímto ustanovením bylo mnohem více jiných, poněvadž počet praebend byl mnohem větší. Pro nové praebendy, založené od biskupa Jana IV s nákladem 1500 hřiven stříbra, byla od něho koupena jmenovitě také ves *Očihov* v Žatecku, náleževší tehdáž ku kraji Rakovnickému.[56]) Aby se snáze opatřovaly potřebné stavby na hospodářských dvořích jednotlivých praebend, učinila kapitula jisté usnešení r. 1333, dle něhož žádný držitel praebendy neměl vynaložiti na stavbu více, nežby kapitula po náležitém ohledání uznala za potřebí. Ze summy tímto spůsobem jemu schválené měl pak právo buď sám na živě buď dědici jeho žádati na prvním nástupci v praebendě nahražení jedné

[52]) *Tamže* I 252.
[53]) Viz nahoře str. 79.
[54]) *Cosmae Contin.* p. 415.
[55]) Dle listin z let dotčených v archivu kapituly Pražské.
[56]) *Francisci Chron.* 109. Listina v archivu kapituly Pražské r. 1341.

polovice; očby summu tuto přestoupil, měl sám škodovati ku prospěchu praebendy.[57])

Statky a důchody nenáležející k jednotlivým praebendám ani hodnostem, nýbrž kapitule jakožto celku nazývaly se vůbec *obediencími.* Čisté příjmy z nich dělily se mezi oudy kapituly, a byly tudy doplňky praebend. O spůsob dělení tohoto stalo se jisté ustanovení za prvních let biskupa Jana IV, jemuž společně s tehdejším scholastikem Oldřichem z Paběnic a Rapotou arcijahnem Kouřimským dána od kapituly moc, aby učinili výrok. Obediencí byly již předtím dávány obyčejně v nájem rozličným osobám, buď duchovním, buď světským. To samé bylo vůbec nařízeno novým nálezem, přitom pak odvody všecky ustanoveny v penězích tak, že držitel (obedientiarius) měl každý odváděti tři čtvrtiny požitků, a čtvrtý díl míti v odměnu; také ustanoveny všechněm stejné lhůty platů, totiž půlletní, o každém sv. Jiří a sv. Havle; z peněz pak na ten spůsob vytěžených měla se díti každodenní podělování kanovníků (distributiones quotidianae) dle ustanoveného pořádku. S každodenního tohoto podělování sešlo na žádost kanovníků novým nařízením biskupa Jana roku 1317, jímž také na místo jednostejných lhůt placení o sv. Jiří a o sv. Havle uvedeny jsou předešlé, při každé obediencí jiné, a ustanoveny církevní tresty na plátce nedbalé.[58]) Jakým spůsobem se dálo podělování kanovníků potom, nepraví se v tomto nálezu; dle jisté výpovědi letopisce Františka kanovníka musila však již ku konci biskupství Jana IV předce zase podělování každodenní býti zavedena.[59])

Ze statků sloužících tímto spůsobem za obediencí kapituly čili kostela Pražského, jsou nám známy krom několika málo.

[57]) Listina v archivu kapituly Pražské

[58]) Listina tamže.

[59]) Kanovník František totiž, mluvě o nadání nových tří praebend od biskupa Jana, jejichžto držitelé měli se staršími kanovníky stejné podíly z kapitulního jmění, praví: Large quoque et habundanter providit, quod alii canonici in *cottidianis distributionibus* et alii ministri ecclesiae nullum penitus detrimentum perceperunt. p. 109.

již ve starší době uvedených,[60]) ves *Vrbice u Mšena* v Rakovnicku;[61]) některé části *Újezdce* v *Šárce*, které později, roku 1335. postoupeny jsou proboštovi k ostatnímu jeho zboží tamže směnou za *Tuchlovice*, nedávno předtím koupené ku proboštství:[62]) též ves *Pněvice* v okolí Kutné Hory, nyní zašlá.[63]) Kapitule náležely dále jisté desátky ze *župy Mělnické*, o něž roku 1260 měla malou rozepři s biskupem Janem III;[64]) příjmy z *Týna* v Praze dle starého darování Bořivoje, hájeného od krále Vácslava II proti útokům měšťanů Pražských, jakž vypravováno jinde;[65]) příjmy ze *čtvrtně* obilní v Praze, kterou daroval král Vácslav I roku 1249.[66]) Od téhož krále dostala kapitula *kapli sv. Bartoloměje* na hradě Pražském, nám jinak neznámou, s nadáním jejím (1250), v náhradu za některé statky, které od kostela odcizil.[67]) Z odkazů soukromých pocházel nejspíš plat dvou kop Pražských z *újezdu sv. Martina* přede zdmi Staroměstskými,[68]) plat ze sladovny jakés na Malé straně před městem, o němž jest zmínka okolo roku 1347;[69]) a podobných příjmů bylo ovšem mnohem více nám neznámých. Též z *ofěry* v kostele náležely jisté podíly kanovníkům. Prvním výrokem biskupa Jana IV o každodenním podělování bylo ustanoveno, aby kanovník, kterýby o slavných svátcích sv. Víta, sv. Vácslava a Vojtěcha 8 dní předtím a potom nedal se každodenně nalézti v kostele, vyloučen byl z podílu ofěr za tento čas; kteréžto nařízení však zase zrušeno druhým nálezem r. 1317.

O všech statcích a důchodech kostela Pražského, buď že patřily k jednotlivým hodnostem a praebendám, buď kapitule

[60]) Na stránkách 78, 79, 169.

[61]) Dle listiny kapituly Pražské roku 1267. Tehdáž měl ji v držení, t. j. v nájmu, kanovník Tobiáš z Benešova.

[62]) Listina tamže.

[63]) Listina tamže r. 1338.

[64]) Listina tamže

[65]) Str. 297.

[66]) Str. 337.

[67]) Listina v archivu kapitulním. *Cosmae Cont.* 284.

[68]) Str. 255 v notě 11.

[69]) *Summa Gerhardi* pag. 152.

společně, rovněž o statcích biskupských, poněvadž i ty byly jmění kostela, platilo pevné pravidlo, že z nich nesmělo nic býti odcizeno bez společného svolení biskupa i kapituly celé.[70])

Od jmění kapitulního bylo rozdílné jmění čili vlastní pokladnice *bratrstva* kanovníků Pražských. Bratrstvo toto bylo zřízeno jako jiné společnosti tohoto jména k slušnému konání pohřbů zemřelých oudů kapituly, nejprvé r. 1327. Probošt, děkan a všichni ostatní kanovníci nadaní praebendami usnesli se, kdyžbykoli některý ze sboru jejich zemřel, aby na oznámení od děkana neb toho, kdožby zastával jeho místo, všichni v Praze přítomní povinni byli oděni v kožíšky sejíti se v domě zemřelého, ač přebýval-li ve městě nebo předměstí, zpívati nad jeho tělem vigilie, držíce svíce bratrstva v rukou, a rovněž nazejtří se svícemi provoditi tělo až ke hrobu, jestliže si zvolil pohřeb při kostele sv. Víta, neb až do kostela farního, v jehož osadě zemřel, měl-li býti pohřben jinde, a přítomnu býti mši za zemřelého. K tomu cíli mělo býti chováno vždy 26 svící dle počtu praebend a dva skvostné nachy čili pokrovy na náklad bratrstva; též ustanoveny peníze na malé svíčky k rozdání mezi kanovníky a jiné kněží i laiky přítomné v kostele při exequiích, jakož i na více černých mší, na oféru přitom a na výroční památnou slavnost (anniversarium) za každého zemřelého spoluouda. K tomu složili se praebendati tehdejší každý půl kopou ze svého měšce, a uvolili se, aby každý měsíc každému strhnut byl groš s podílu jeho oféř; krom toho měly z příjmů praebendy každého zemřelého čtyry kopy býti obráceny do pokladnice bratrstva. Ke správě této pokladnice měli býti ustanoveni dva nebo tři z kanovníků, kteříž měli zároveň vésti řádnou úmrtní knihu k poznamenání dne, ve který kdo zemřel, aby se vědělo, na který den připadá jeho slavnost výroční. Kanovníkům praebend nemajícím dovoleno jest přistoupiti k bratrstvu složením čtyr kop grošů pojednou, ano pod touž výminkou otevřen

[70]) Obapolné takové svolení připomíná se ve všech listinách, na prodeje, směny a jiná odcizení statků se vztahujících.

přístup také králům, knížatům, královnám a kněžnám, nikoli však jiným jakýmkoli osobám.[71])

Ke službám při kathedralním kostele Pražském bylo krom kanovníků samých od starodávna ustanoveno mnoho jiných nižších osob stavu duchovního, jejichž počet během času vždy více se množil. Vůbec nazývalo se toto nižší duchovenstvo žákovstvem kostela Pražského (clerus ecclesiae Pragensis), a v ohledu na ně byli kanovníci jakožto představení nazýváni druhdy praelaty téhož kostela, ačkoli název tento jinak náležel jen vlastním hodnostem v kapitule.

Přední místo mezi tímto žákovstvem zaujímali: *kustos* mající na péči zachování všeho nářadí kostelního a udržení jeho v dobrém stavu; *sakrista* dohlížející obzvláště k věcem chovaným v sakristii, krom toho pak ke hrobu čili kapli sv. Vácslava; *kantor* co ředitel zpěvu.

Ke službám těmto byly časem věnovány stálé důchody.

Kustosovi, jehož nadání bylo předtím příliš skrovné, daroval biskup Řehoř roku 1301 farní kostel v *Řečici* biskupské se všemi hojnými příjmy k němu náležejícími, aby navždy spojen byl s jeho úřadem.[72])

Sakristovi náležely jakožto strážci hrobu sv. Vácslava statky od starodávna ku kapli čili hrobu tomuto darované,[73]) krom toho také kostelní podací ve *Tmani*, v sousedství těchto statků v kraji Berounském.[74])

Menší v důstojenství byli tak nazvaní *vikáři*, to jest duchovní, kteří na místě biskupa a jednotlivých oudů kapituly

[71]) Original usnešení tohoto nachází se v archivu kapitulním.

[72]) Listina tamže.

[73]) Viz nahoře na str. 78. Místo dědin v *Ruzeni*, v *Onoklasích* a v *Hošťanech* tam uvedených dle listiny r. 1227 jmenují se v potvrzovací listině Otakara II r. 1257 (v archivu kapituly Pražské) dvory poplužní v *Lysolajích* a *Předboji*, nejspíš následkem nějaké směny, která se mezi tím časem stala. V *Předboji* přibyla k tomu r. 1328 ještě jakás dědina nadáním od sakristy Vlka. (Dle listiny tamže.) Roku 1325 potvrzuje král Jan privilegia a statky hrobu sv. Vácslava, „sacristae Pragensi, qui ex sacristiae officio sepulchri ipsius beati Wenceslai est custos“. Listina v archivu kapituly Pražské.

[74]) Listina tamže r. 1315.

pro častou jejich nepřítomnost při kostele a mnohé zaneprázdnění jiného spůsobu vykonávali povinnosti jejich v kůru. Náměstkové tito vzali co stálí služebníci kostela začátek svůj teprv ve 13. století. První jmenuje se v této vlastnosti vikář biskupův již r. 1229.[75]) Stálý vikář proboštův nadán byl roku 1260 od probošta Tobiáše z vlastních jeho statků, a okolo téhož času také vikář děkanův od slavného děkana Víta ze statků ve vsi *Bykoši* (v Berounsku), kdež měla kaple sv. Václava své dědiny.[76]) O málo později (1275) připomíná se také vikář sakristy, nazývaný někdy podsakristanem (subsacrista), s nadáním ve *Veltěžích* (v Rakovnicku) a v *Zachoři* (?) neznámého položení.[77]) Teprvé ku konci první polovice 14. století (1343) zmiňuje se také vikář scholastikův.[78]) Dle obecných připomínání v listinách toho času musilo však tehdáž již býti vikářů mnohem více, ano zdá se, že již každý kanovník měl svého.[79]) Náměstkové tito, poněvadž se služba jejich vztahovala hlavně jen na kůr, nemusili nevyhnutedlně býti kněží; postačovaloť k tomu i nižší svěcení; protož rozeznávají se *vicarii presbyteri* a *vicarii diaconi et subdiaconi.*

Jiná třída žákovstva byli *oltářníci* (altaristae, ministri neb také rectores altarium), z nichž každý měl sobě poručen některý oltář v kostele. Povinnost jeho záležela ve čtení mší při tomto oltáři, zvláště ve dni k tomu ustanovené od zakladatele neb jiných dobrodinců; k čemuž jmenovitě náleželo obyčejně slavení výroční památky za osoby poznamenané v nadacích listinách. Nadání oltářníků záleželo buď ve statcích zemských, buď ve výročních platech na statcích, skoro vesměs v nejbližších krajích okolo Prahy.

Nejstarší nám známá a také nejhojnější nadání tohoto spůsobu měl v kostele Pražském *oltář panny Marie.* K němu

[75]) V listině tamže.
[76]) *Cosmae Cont.* 393, 412.
[77]) V listině archivu kapituly Pražské.
[78]) V listině tamže.
[79]) Tak ku př. praví se v listině kapituly Pražské r. 1325: quatuor sexagenas dominis canonicis dabit . . duas vero sexagenas dabit vicariis eorundem dominorum.

obětoval kanovník Pražský Eberhard r. 1257 dědictví ve vsi *Bělokách* v Rakovnicku, a jiné již předtím ve *Dražkově* v Berounsku.[80]) Roku 1305 dostal týž oltář od krále Václava II na jeho smrtelné posteli platu $2^1/_4$ kopy ve *Vrbicích* u Poděbrad náhradou za podíl na vsi *Dražkovicích* od něho ujatý. Lovata kanovník Boleslavský daroval k němu r. 1324 dědictví v *Třebíchovicích* blíž Smečna. Roku pak 1328 nadal sakrista Pražský Vlk dva kněží, kteří by při témž oltáři každodenně, střídajíce se ob týden, zpívali slavnou mši v ranní svítání (in aurora), v adventu pak zejména mši Rorátovou, podporováni jsouce zpěvem čtyr kleriků od nich k tomu zjednaných. K nadání tomu ustanovena od něho ves *Ptíč* v Rakovnicku, tak aby každý ze dvou těchto kněží měl jí polovici a vydával ve svůj týden z požitků jejích ustanovené platy klerikům a na jiné potřeby.[81])

K oltáři *sv. Štěpána* ustanovil r. 1264 arcijahen Pražský Radoslav pro oltářníka, od něho založeného, dědictví v *Zeměchách* v Rakovnicku.[82])

Nadání oltáře *sv. Václava,* založeného od Vojtěcha z Poděhus r. 1298, záleželo ve vsi *Máslovicích* v Kouřimsku s mlynem a se chmelnicí u *Libčic* na protější straně Vltavy odtud. Oltářník tento měl mezi jiným uloženo ošetřovati ve příbytku svém nemocné žáky a školáky při kostele Pražském, ač kdyžby nemoc netrvala déle než 14 dní.

Oltář čili hrob *sv. Vojtěcha* měl staré nadání ve vsi *Trubíně* u Berouna, kterou král Václav II daroval městu tomuto, začež roku 1305 vykázal 11 hřiven ročního platu ve *Vrbicích* u Poděbrad.

K oltáři *sv. Sylvestra* učinil zakladatel jeho biskup Jan IV nadání ve vsi *Jesenicích* v Kouřimsku, zděděné po otci (1305).

[80]) *Cosmae Cont.* 390.

[81]) Nadací listina v kapitulním archivě. Beneš z Weitmile (p. 266) praví o Oldřichovi z Paběnic, že založil mši o svítání o panně Marii v kostele Pražském; což jakýmby spůsobem s tímto nadáním sakristy Vlka souviselo, nelze se domysliti.

[82]) Listina v archivu kapituly Pražské.

Ku kapli *sv. Stanislava* odkázal Vojslav vikář probošta Pražského dědictví v *Malešicích* v Kouřimsku (1309).

Oltář a kaple *sv. Michala* měly od děkana Víta dědictví ve vsech *Horněticích* (nyní Horňatkách) a *Předbojích* v Kouřimsku.[83])

K oltáři *sv. Alžběty* náležela polovice vsi *Krče*, o kterouž stalo se r. 1328 nové rozdělení s proboštem Pražským, jemuž náležela druhá polovice.

Oltář *sv. Šimona* a *Judy*, založený od Alžběty královny Hradecké, měl hlavní ustanovení k slavení výroční paměti za druhého manžela jejího, krále Rudolfa. K tomu vykázána od ní ves *Křečhoř* v Kouřimsku, náleževší předtím ke stolu královskému, od krále pak Jana udělená panu Jindřichovi z Lipé, od něhož ji královna koupila.[84])

Kromě statků neb věčných platů, určených k výživě těchto tříd žákovstva, dostávaly se všechněm také jisté podíly ze starodávných deputátů, ježto odváděl probošt kapitule, částky ofěr, obědy (refectiones, prandia) a peněžité požitky při rozličných slavnostech památných dle ustanovení nadatelů. Některým byl zakládacími listinami určen také zvláštní příbytek, jakož ku př. oltářníkovi nadanému od arcijahna Radoslava (1264) domek (mansiuncula) příležící k samému kostelu hlavnímu, vikáři proboštovu dům na Malé straně dle odkazu vikáře Šalomouna roku 1275, učiněného ku prospěchu nástupcům;[85]) oltářníkovi sv. Sylvestra dům vedlé samého refektáře kapitulního. Ostatní bydlili nejspíš větším dílem v klášteře kapitulním od kanovníků opuštěném.

Právo dosazování vikářů náleželo praelatům a jiným kanovníkům, čím který z nich byl náměstkem. Při oltářnících vymínil si právo podací obyčejně první zakladatel pro svou

[83]) *Cosmae Cont.* 412.

[84]) O všech nadáních těchto jsou listiny v archivu kapituly Pražské z let dotčených. Na založení oltáře sv. Šimona a Judy vztahují se také listiny tamže z let 1315 a 1319. Dle první z nich dala prvotně peníze na zakoupení vsi Křečhoře Aneška sestra Rudolfova, vdova po králi Ondřejovi III uherském.

[85]) Listina v archivu kapituly Pražské.

osobu, málokdy také pro svůj rod, tak aby po jeho smrti neb vymření přátelstva připadlo kapitule.

Krom vlastních kleriků bylo k službám kostela zřízeno také 12 školáků k zpěvům a říkání žalmů, ježto se nazývali *bonifanti, boni pueri* neb také *innocentes*. Původ zřízení tohoto byl kanovník Eberhard, zemřelý r. 1259, který k opatření mladých těchto žáků potravou a oděvem koupil některé statky ve *Velikévsi* v Kouřimsku blíž Panenských Břežan.[86]) Jednou za rok, v den Mláďátek, mívali jakés občerstvení v klášteře Břevnovském, s kteréhož později sešlo pro rozličné výtržnosti přitom, na které opat Břevnovský již roku 1255 vedl stížnost u papeže. Roku 1267 zavázal se platiti za to každoročně čtvrt hřivny v den před božím narozením. V listině, která o tom jedná, připomíná se jakýs vyšší dohližitel nad těmito žáky, řečený *episcopus innocentum*, nejspíš některý z kanovníků, a jakýs mistr, t. j. nepochybně vyučovatel jejich.[87])

Co služebnictvo kostela připomínají se *hlídači* (custodes ecclesiae. custodes chori), *zvoníci* (campanatores), jichž se vždy několik střídalo ve službě dle týchdnů, též *ženy* (matronae). I na tyto sluhy pamatovalo se v nadacích listinách brzy obědy brzy peněžitými dary o slavnostech zádušních a jinými odkazy. Strojení kněží k oltářům bylo tehdáž nejspíš obyčejně vykonáváno od nižších žáků čili kleriků.[88])

V jistém spojení s kostelem sv. Víta stála kaple *Všech Svatých* na hradě Pražském, založená, jak na svém místě pověděno, roku 1263 od nejvyššího sudí zemského Číče. Nadání její záleželo v jistých statcích od něho darovaných ve vsech *Drchkově* a *Vyšíně* (čili Vyšínku u Zlonic za Slaným) a jiné zvláštní dědině ustanovené k opatrování světel, ježto měla hořeti v kapli této ve dne i v noci. Dva kněží byli v ní usta-

[86]) *Cosmae Cont.* 392, 415.

[87]) Listina tato nachází se v archivu kapituly Pražské; bulla papeže Alexandra IV r. 1255 u *Ziegelbauera* p. 227.

[88]) Výslovně ustanovuje sakrista Vlk při založení mše o svítání, aby kněz tuto mši zpívající, jakož i oltář, k tomu cíli strojen byl od jednoho z kleriků, pomáhajících zpěvem.

noveni k stálému vykonávání služeb božích. Dosazování jich mělo náležeti děkanu kostela Pražského. Nadání toto potvrdil roku 1267 král Otakar II, ustanoviv zároveň, aby se v této kapli každou sobotu slavila mše svatá o panně Marii za duši jeho manželky a dítek.[89]) Odtud právě nazývala se kaple Všech Svatých kaplí královskou (capella regia), a těšila se ze zvláštní milosti králů českých. Na ni především vztahuje se, co vypisuje pokračovatel Cosmy o časích krále Otakara II, kterak všecka výprava kaple královské byla zhotovena z nejskvostnějších baldachinů, totiž ornaty, dalmatiky, kápě; též kalichy buď ze zlata buď ze stříbra, ano rovněž všecko jiné nádobí, nevyjímajíc ani umyvadel.[90])

Ještě většího zvelebení došla kaple Všech Svatých za krále Vácslava II. Panovník tento, jenž miloval při svém dvoře četné komonstvo duchovní, chtěl míti při kapli této jistý počet stálých beneficií pro své kaplany, kteří musili v ní vykonávati u přítomnosti jeho každodenně rozličné pobožnosti. K tomu cíli přivtělil k ní proboštství a kapitulu kostela Mělnického se všemi statky a příslušenstvím, tak že se odtud probošt tamější dle nového sídla svého nazýval proboštem Všech Svatých; k tomu však nadal král také děkana a několik nových praebend kanovnických.[91]) S nového tohoto důležitého založení sešlo však později zase, jak se zdá, ještě za živobytí krále Vácslava, totiž roku 1300, z příčin nám naskrze neznámých. Proboštství a kapitula ve Mělníce byly zase obnoveny.[92]) Král Vácslav choval dle vypravování Beneše z Weit-

[89]) Listina v archivu kapituly Pražské r. 1267.

[90]) *Cosmae Cont.* 429.

[91]) O tom svědčí kopie listiny r. 1295 v bibliothece university Pražské (zhotovená r. 1316), z níž vysvítá, že se přivtělení toto stalo již o několik let dříve.

[92]) Léta 1300 vyznává Oldřich probošt Mělnický, který se v listině r. 1295 právě dotčené nazýval proboštem Všech Svatých: „omnem ornatum, calices, libros et reliquias, quae singula de Melnico ad capellam regiam in castro quondam translatae fuerant, a domino Alberto, decano ejusdem capellae regiae, cui per . . W. regem Bohemiae singula commissa erant, se salva et integra recepisse.“ To se nejspíš vztahuje na navrácení všeho ku kostelu Mělnickému při ob-

mile při dvoře svém i potom vždy při nejmenším 24 kaplanů, majících potravu a píci, jako jiné dvořeninstvo, ze stolu a konnice královské; v čemž se jistě nestala ani po zrušení nové kapituly žádná podstatná ujma; ale kaplanové královští neměli již žádných beneficií při kapli samé, nýbrž bývali od krále po pořádku povyšováni k jiným beneficiím dle příležitosti.[93]) Za časů krále Jana nacházelo se při kapli Všech Svatých všecko zase v předešlém, ne-li chudším stavu. Místo prvotních dvou kněží býval, jak se zdá, již jen jeden, kterýž se nazýval správcem této kaple (rector capellae Omnium Sanctorum).[94])

Opatřování kostela kathedralního potřebnou správou, jednání mešných oděvů, oltářových ozdob rozličného druhu, knih, světel atd. náleželo, jak se zdá, dle pravidla biskupovi, jakožto nejvyššímu správci jeho. Dílem vysvítá to z rozličných zmínek o nových opatřeních v kostele, kterých dotknuto již při místopise. O vosku dávaném pro kostel od biskupa zachovalo se zvláštní nařízení biskupa Jana IV roku 1314, vydané z příčiny mnohého rozdávání jeho od osob, které jej měly na péči. Biskup Jan zakázal kustosovi, sakristovi, podsakristovi a jiným všem, jichž se týkalo, pod pokutou klatby, aby napotom neobraceli vosku toho k jiným účelům než při velké mši a při

novení kapituly, co při jejím přivtělení bylo přeneseno do Prahy. Vyznáni toto nachází se v té samé kopii z r. 1316, jako listina předešlá, v bibliothece university Pražské.

[93]) V tom poměru zdá se mi že stojí ku krátkému stávání kapituly Všech Svatých za Václava II následující vypravování Beneše z Weitmile p. 202: Habebat autem (rex Wenceslaus) capellanos cottidianos, ad mensam et pabulum asscriptos, XXIIII ad minus, capellae regiae praepositum, qui secundum ordinem ad beneficia promovebantur. Hi singulis diebus horas canonicas et missas quoque plures in die coram principe decantabant, quibus cantantibus alii legebant. Ad singulas vero missas grossum unum offerebat, manum osculando celebrantis.

[94]) *Summa Gerhardi* p. 60 praví o Václavovi Tausentmarkovi, kanovníku Všech Svatých v prvních létech po obnovení kapituly od Karla IV (1338): quod eo tempore, quo ipse W. alias dictae capellae, *nullis adhuc praebendis* in ea creatis, *rector* exstitit, pluribus, quam nunc dictarum praebendarum aliqua, redditibus habundabat.

jistých mších za zemřelé, při hodinkách jitřních ve choru, a při službách ve kapli sv. Vácslava a u oltáře sv. Víta. O potřebu jiných oltářů všechněch měli se v tom ohledu starati správcové čili oltářníci jejich, poněvadž by k tomu ustanovena byla nadání oltářů.[95]) Štědrost biskupů Tobiáše a Jana IV v darování skvostných rouch kněžských a rozličných knih kostelních ke chrámu sv. Víta chválí a šíře vypisují letopisci.[96])

Velmi mnoho však stávalo se v ohledech těchto také od soukromých dobrodinců, mezi nimiž oudové kapituly samé nezůstávali pozadu. Největší zásluhy měl v tom způsobu *děkan Vít*, o jehož stavbách oltářů, kaplí a ve klášteře kapitulním mluveno již v oddíle místopisném. S velikou prací a nákladem uvedl zvláště knihy mešné a jiného druhu, též hudební, v nový spůsob a pořádek, jehož užito potom za vzor ve mnohých jiných kostelích Pražské dioecezí. I ostatní jeho živobytí, jehož vypsání od souvěkého letopisce[97]) poskytuje vůbec zajímavého náhledu do tehdejšího života církevního, bylo veskrz příkladné a blahočinné. Všecka radost a píle jeho záležela ve službách kostela, do něhož vstoupil již co pachole, a ve kterém stav se oudem kapituly, konečně úřad děkanský zastával přes třidcet let, poslední časy krále Vácslava I a nejdelší čas panování Přemysla Otakara II († 1271). Kronista vypisuje nám jeho horlivost, kterak vstával časně ráno dlouho před jitřním, někdy i o půlnoci, a obcházel všecky oltáře, klaně se ostatkům svatých v modlení neb říkání žaltáře, jehož někdy přečetl třetí díl, než přišel čas jitřního. Potom budil zvoníky, aby zvonili na jitřní, a mezi zvoněním vyšel z kostela a tloukl na dvéře u komor kleriků, chodě od jedné ke druhé, aby je vzbudil k říkání jitřních hodin. Potom navrátil se do kostela a šel do choru; nalezl-li tu kněze týdenníka, dal mu znamení, aby začal hodinky; pakli ho tu nebylo, začal sám, nezdráhaje se vůbec vyplňovati služby svých podřízených, jestliže se v čem obme-

[95]) Listina v archivu kapituly Pražské.
[96]) *Cosmae Cont.* 469. *Franciscus can.* 108.
[97]) *Cosmae Cont.* 410—416.

škali. Přitom byl řečník na slovo vzatý, k jehož kázání v každou neděli a svátek hrnuli se do kostela Pražského šlechtici a měšťané i jiné lidstvo. — Též nástupce jeho Řehoř, potomní biskup Pražský, byl horlivý kazatel, v čemž ani za biskupství svého neustal.[98])

b) Farní kostely a kaple Pražské.

Celé prostranství nynější Prahy krom hradu a Vyšehradu, to jest tehdejších dvou měst Pražských a jejich předměstí i nejbližšího okolí, dělilo se v církevní správě, pokud vysvítá ze zachovaných pamětí, v čase před založením Nového města Pražského a krom málo výjimek snad dávno předtím na 40 *farních* osad. Osmnáct jich bylo v objemu zdí Starého města, totiž fary *sv. Mikuláše, sv. Linharta, panny Marie na Louži, sv. Martina menšího, sv. Valentina, sv. Kříže většího. sv. Haštala, sv. Benedikta, panny Marie před Týnem, sv. Havla, sv. Michala, sv. Jiljí, sv. Filipa a Jakuba, sv. Martina ve zdi, sv. Štěpána ve zdi, sv. Kříže menšího, sv. Ondřeje, sv. Jana na Zábradlí*; jedenáct mimo Staré město na této straně Vltavy totiž *sv. Klimenta* na Poříčí, *sv. Petra* tamže, *sv. Michala* v Opatovicích, *sv. Vojtěcha* v předměstí Zderazském, *sv. Vácslava* na Zderaze *sv. Cosmy a Damiana, sv. Jana, sv. Antonina a sv. Vojtěcha* v Podskalí, *sv. Jana* na Bojišti a fara *Psářská*; dvě v Novém městě pod hradem Pražským, totiž *sv. Mikuláše* a *sv. Michala*; osm v předměstích Malostranských, totiž *sv. Jana* v Oboře, *sv. Prokopa, sv. Petra* na ostrově, *sv. Maří Magdaleny, sv. Vavřince, sv. Jana křtitele* a *sv. Jana evangelisty* i *sv. Jakuba* na Újezdě; konečně na Hradčanech, nevelmi dlouho před rokem 1348 povstalých, osada *sv. Benedikta.*[99])

[98]) *Series Episc.* p. 439.

[99]) Určité doklady o následujících kostelích, že byly farními již před rokem 1348, nacházejí se v příloze tohoto dílu, kdež se připomínají jednotliví farářové jejich z toho času, totiž o kostelích *sv. Mikuláše, sv. Linharta, sv. Martina menšího, sv. Valentina, p. Marie* před

Podací právo těchto kostelů, pokudž byly staršího původu, náležívalo někdy před časy nejspíš větším dílem buď králům českým, buď světským pánům, kteří majíce v podhradí Pražském své příbytky, byly snad zakladateli některých z nich. Později dostalo se od nich větším dílem rozličným sborům neb důstojenstvím duchovním.

Nejstarší známý příklad podacího královského v někdejším podhradí Pražském jest *kostel Týnský*, jejž, jak na svém místě pověděno, již roku 1135 kníže Soběslav I daroval kapitule Vyšehradské, ovšem tehdáž sotva ještě co kostel farní, nýbrž co kapli špitálskou. Mnohem déle zachoval se patronat královský na Starém městě nad kostelem *sv. Michala*. Ještě ve 14. století vykonávala jej královna *Elška*, manželka Janova. [100]) Teprv po její smrti daroval král Jan podací toto klášteru Zderazskému, jemuž stvrzeno roku 1334 od papeže Benedikta XII [1]) Též náleželo králům českým právo podací ku kostelu *sv. Mikuláše* na Malé straně.

Týnem, *sv. Havla*, *sv. Michala*, *sv. Jiljí*, *sv. Martina* ve zdi, *sv. Ondřeje*, *sv Jana* na Zábradlí, vše na Starém městě, a *sv. Václava* na Zderaze. O kostele *panny Marie* na Louži mluví kronista Zbraslavský při roce 1334 (p. 468) takovým spůsobem, že patrně musil již tehdáž býti farním (dle jména je první farář znám roku 1357); o *sv. Kříži* větším čte se v listině r. 1346, že byl klášter sv. Ducha založen infra *parochiae praefatae S. Crucis limites* (v bibl. univ. Pražské); o *sv. Benediktu* na Starém městě v rukopise archivu Třeboňského C. num. 1 fol 79: de causa, quae vertebatur inter religiosum virum, dominum plebanum S. Benedicti in Praga etc. (okolo r. 1339): tamže jest řeč o nejmenovaných farářích *sv Klimenta* a *sv. Petra* na Poříčí, kterážto poslední fara bez toho byla starodávná v osadě německé: kostely *sv. Michala* v Opatovicích a *sv. Vojtěcha* pod Zderazem (nyní v Jirchářích) připomínají se co farní v listině před r. 1318 v Palackého *Formelbücher* I 252; kostel *sv. Cosmy* a *Damiana* rovněž r. 1347 v listině u Pelzla (*Karl* IV) 84. O ostatních 20 kostelích, zde nedotčených, jsou podobné doklady vesměs teprv ze druhé polovice 14. století; ale poněvadž o všech veskrz jest nepodobné, žeby teprv po roce 1348 byly bývaly povýšeny za farní, jsou již zde také do počtu jejich pojaty.

[100]) Palacký *Formelbücher* I 251 (před r. 1318).

[1]) Original v bibliothece univ. Pražské.

Ze světského panstva připomínají se bratří Dobrohost, Albrecht a Držek co patronové kostela *sv. Valentina*, jehož roku 1253 neboli o něco dříve postoupili řádu Křížovníků s červenou hvězdou.[2]) Rovněž náleželo podací kostela *sv. Linharta* ve 13. století předkům Kateřiny vdovy pana Jaroše z Fuchsberka, někdy držitele blízkého odtud dvoru Jarošova, i později po něm tak nazývaného. Roku 1298 Kateřina postoupila svého práva podacího jeptiškám sv. Anny.[3])

Křížovníkům s červenou hvězdou náležel od prvních časů založení jejich také farní kostel *sv. Petra* na Poříčí; kapitule Vyšehradské krom kostela Týnského také farní kostel *sv. Cosmy* a *Damiana*;[4]) Křížovníkům hrobu božího na Zderaze kostel *sv. Václava* tudíž blízko jejich kláštera.[5]) Podací kostela *sv. Ondřeje* na Starém městě náleželo někdy klášteru Ostrovskému, potom Zbraslavskému.[6]) V kostele *sv. Michala* v Opatovicích vykonával právo podací arcijahen Pražský.[7]) Kostel *sv Benedikta* na Starém městě náležel co kommenda rytířům řádu německého, tak že kommendator byl zároveň farářem. Podobně pak měl kostel *sv. Kříže většího* správce čili faráře své z kláštera bratří kajících řehole sv. Augustina, který se při něm nalézal.

Zvláštní byl poměr kostela *sv. Jiljí*, kterýž byl kollegiatní. Nacházelať se při něm krom faráře kapitula s proboštem, děkanem a několika kanovnickými praebendami, založená v neznámém čase nejspíš od některého biskupa Pražského, poněvadž biskupům náleželo udělování praebend.[8])

[2]) *Erben* 610.

[3]) Potvrzovací listiny biskupa Řehoře dvě: 1 roku 1298 z kopie Pelzlovy v diplomatáři musejním, 2. r. 1299 v přepise bibliotheky Pražské r. 1335.

[4]) Pelzel. *Karl* IV 84.

[5]) Rukopis Wilherinský (o němž řeč v Palackého *Formelbücher* I p. 33).

[6]) Listiny u Hammerschmida: *Prodromus glor. Prag.* z let 1336, 1341, pag. 216, 217.

[7]) Již okolo let 1307—1311. *Formelbücher* I 252.

[8]) Probošt sv Jiljí jmenuje se nejprvé r. 1238 (*Erben* 444), kanovník 1267 (v listině kapituly Vyšehr.), děkan 1277 (Dobn. Mon. VI 33), farář 1293 (v deskách dvorských *Lib. proclam.* IV 57). O patronatu biskupů jsou dostatečné doklady u Hammerschmida 154.

Nejstarší příklad podacího práva náležejícího osadníkům byl někdy kostel *sv. Petra* na Poříčí, pokud totiž náležel německé obci v Praze. V první polovici 14. století vyskytuje se vykonávání práva podacího od osadníků (per plebisanos) při kostele *sv. Vojtěcha* v předměstí Zderazském,[9]) i lze míti za to, že téhož práva požívali osadníci také v některých jiných kostelích Pražských, ačkoli se o tom pamětí nedostává. Krom toho měli tehdáž i některé rodiny městské patronaty v jednotlivých kostelích, jakož zejména Olbramovici v kostele *sv. Mikuláše*, právě jednom z nejpřednějších na Starém městě, rovněž Welflovici u *sv. Havla.*[10]) Olbram i po něm syn jeho Menhart měli o právo své podací kdysi před létem 1329 rozepři s klášterem Strahovským, ve které však i před papežem čili soudci od něho vykázanými obdrželi za právo.[11])

Jakými spůsoby se snažilo německé měšťanstvo toho času, aby potáhlo patronaty duchovních korporací ve městě na sebe, ukazuje mnoholetá rozepře mezi měšťany a kapitulou Vyšehradskou o *kostel Týnský*, o níž se náhodou zachovaly zprávy dosti obšírné.[12]) Až do druhé polovice panování Přemysla Otakara II vykonávala kapitula podací v kostele tomto nejspíš beze vší překážky. Roku 1274 stvrzen jest za faráře na podání od kapituly kanovník Vyšehradský Jordan, jakž nejspíš od dávna bylo v obyčeji, že kapitula osazovala faru svými spoluoudy. Proti němu však zmocnil se kostela násilným spusobem Michal syn měšťana Pražského Jana Schilhera, neznámo, zdali od osadníků čili od koho jiného podaný; i ačkoli jemu stvrzení čili konfirmací od biskupa byla odepřena a neměl dotud ani žádného svěcení, zůstal v držení kostela po více let, přese všecko bránění kapituly. Roku 1279 dostala se rozepře o to k stolici papežské. Opat Třebíčský na Moravě byl vykázán za soudce; a však i za následujících tří let, totiž za nepokojného

[9]) *Formelbücher* I. 252.
[10]) *Jacobi* 79, kdež praví se, že pochází právo toto „ex antiquis regum privilegiis“.
[11]) *Jacobi* 28, 29.
[12]) V listinách kapituly Vyšehradské.

času poručnictví Otty Brandenburského, nepokročilo se v při této daleko. Kanovník Jordan, omrzev se nepochybně nad útratami soudu, odřekl se mezitím svého práva, a kapitula dala děkanovi svému plnou moc hájiti právo její a ustanoviti nového faráře (1279). Roku 1283 jmenuje se jiný vykázaný soudce apoštolský, totiž Winand opat Lucký na Moravě. Když se vetřelý farář na obsílku jeho nepostavil, vyřkl naň klatbu, a nařídil ji ohlásiti v kostelích Pražských Vojslavovi proboštu Zderazskému.

Dále není nám o běhu této první rozepře nic povědomo. Tolik však je jisté, že konečně kapitula obdržela své právo: neb ji nacházíme později zase v pokojném držení. Roku 1302 byl kanovník Vyšehradský Jindřich farářem Týnským; když pak týž zvolen jest za děkana, stalo se toho roku usnešení kapituly na zvláštní žádost krále Václava II a s povolením biskupa Jana IV, aby pro budoucnost fara kostela tohoto byla přivtělena k děkanství k polepšení ztenčených jeho důchodů, tak aby děkan požíval všechněch důchodů jejích a vydržoval ke správě její na svém místě stálého vikáře. Na ten spůsob ustanovil děkan Jindřich ještě roku 1308 jakéhos kněze Jana za vikáře a správce kostela Týnského. Brzy potom nastaly velké zmatky za panování Jindřicha korutanského. Děkan Jindřich náležel vedlé jiných osob z vyššího duchovenstva k politickým jeho protivníkům. Když roku 1310 meškal na Rýně, kdež se od stavů českých vyjednávalo s císařem Jindřichem VII o dosazení syna jeho Jana na království české, vzal nad ním král Jindřich pomstu vsáhnutím do práva jeho nad kostelem Týnským. Mikuláš syn měšťana Pražského Ebrama jest od něho podán biskupovi, jenž tehdáž sídlil na Roudnici, za faráře k témuž kostelu, jakoby právo podací náleželo králi. Biskup Jan, buď z omylu, buď ze strachu před králem stvrdil jej; po dobytí však Prahy od krále Jana a navrácení děkana Vyšehradského zároveň s ním do města bylo stvrzení toto zase odvoláno a právo děkana obnoveno. Roku 1313 dosadil děkan Jindřich nového vikáře, kněze Donata, který spravoval faru ještě při smrti jeho asi r. 1316.

Úmrtí tohoto chopili se osadníci Týnští za příležitost k novému útoku na práva kapituly. Prvé než nový děkan byl zvolen, uvázali se v právo podací jmenováním nového faráře, totiž Františka syna mocného měšťana Eberlina od Kamene, jejž podali biskupovi se žádostí o stvrzení. Proti tomu vznesli však kanovníci Vyšehradští již napřed žádost na biskupa, aby nepovoloval ničeho proti jejich právu. Biskup Jan uložil proto řádné vyšetření práva Řehořovi děkanu sv. Jiljí, který však neslyšev než jednu stranu, totiž měšťany, kostel Františkovi Eberlinovu přiřkl. Když se kapitula na to neohlížela, uzavřeli osadníci faráře svého násilně uvésti v držení. Vtrhlit hlučně do kostela v den sv. Mikuláše, když kněz Donat konal služby boží, odvlekli jej od oltáře, při čemž syn Eberlinův zmocnil se sebraných oběr, a vypudili ho jakož i jiné kněží a žáky tu sloužící z kostela. Proti násilnému tomuto skutku obrátil se nově zvolený děkan Držislav se stížností k biskupovi, kterýž uznal ji býti spravedlivou a nařídil opatu Břevnovskému Bavorovi, aby děkana znovu uvedl v držení kostela a opatřil navrácení jemu požitků zatím od vetřelého faráře přijatých (1317. 29. Listop.). Tohoto rozkazu však osadníci ani farář od nich usazený neuposlechli.

Nyní obrátil se děkan Vyšehradský se žalobou ke dvoru papežovu, od něhož vykázan jest za soudce Bavor opat Břevnovský (1319 1. Května). František Eberlinův a přátelé jeho, jmenovitě otec, dali se nyní v nějaké mírné vyjednávání s děkanem, které však nevedlo k žádoucímu cíli. Opat Břevnovský ustanovil dne 2. Ledna 1320 za soudce na svém místě Havla arcijahna Hradeckého, který hned brzy potom vydal konečně obsílku na všecky osadníky Týnské, aby stáli před soudem jeho dne 1. Unora nejprvé příštího při hlavním kostele Pražském. Farářové u sv. Michala a sv. Valentina na Starém městě měli obsílku tuto ohlásiti veřejně v kostele Týnském.

V ustanovený čas dali se před soudem nalézti čtyři z osadníků, mezi nimi přední Hildprand Zwiflinger, a však jen aby žádali za odklad, poněvadž by lhůta byla příliš krátká.

Po několika lhůtách prodloužených zvolili osadníci teprv 7. Května za plnomocníka svého tehdejšího rychtáře Staroměstského, mocného Welflovice Frenclina Jakubova, kterýž na roce dne 9. Kv. žádal opět za delší lhůtu, aby sobě mohl zjednati advokata z ciziny, neb žeby domácího z Prahy ani z celých Čech míti nemohl, poněvadž prý všichni, což jich bylo, buď byli kanovníci Vyšehradští, buď jinak děkanu Držislavovi oddáni. Nové stání bylo k jednání o tom ustanoveno ke dni 23. Května, kdež děkan Vyšehradský odpíral žádosti rychtářově ze mnohých příčin na to uvedených, a žádal, aby na protivníky jeho bylo vydáno právo stané, i aby byli odsouzeni k útratám. Proti tomu vykázal se Frenclin Jakubův listinou vydanou od osadníků Týnských ten den po předešlém stání, totiž dne 10. Května, kterou jemu domnělého práva svého podacího docela postoupili, a žádal znovu pro sebe, jakožto nového žalovaného, za lhůtu ke zjednání advokata z ciziny, z příčin již prvé uvedených.

Na námitky proti tomu činěné od děkana Držislava arcijahen Hradecký odepřel žádosti rychtářově, vydal na osadníky právo stané, a odsoudil je k zaplacení útrat soudních (30. Května). Když pak rychtář proti tomu ohlásil odvolání ku papeži, potom však skutečně ho nepodal, přistoupil soudce apoštolský dne 27. Června k slyšení listinných důkazů děkana na jeho právo a k výslechu svědků, které vedl na násilné opanování kostela Týnského od osadníků. Na základě důkazů těchto docela světlých vydal konečně závěrečný rozsudek dne 8. Července, sedě na stolici soudné přede dveřmi kostela Pražského u přítomnosti probošta Vyšehradského Jana, Jindřicha probošta Mělnického, Mikuláše kustosa Vyšehradského, tehdáž biskupského officiala, a jiných duchovních osob více. Děkanu Držislavovi bylo navrácení v kostel opět přiřčeno, a osadníci bez ohledu na postoupení práva Frenclinovi Jakubovu odsouzeni k zaplacení zadržalých požitků v šedesáti, a útrat soudních ve čtyrydceti kopách.

Skutečné vykonání rozsudku tohoto musilo však míti veliké těžkosti pro velkou moc rychtáře Frenclina, jakožto mi-

lostníka králova, a stoupenců jeho ve městě. Přišloť po vydání jeho ještě jednou k vyjednávání o přátelskou umluvu, k čemuž zvoleni jsou za rozsudí od děkana a kapituly Mikuláš kustos Vyšehradský, a od Frenclina Řehoř děkan sv. Jiljí, jimž měl vyšším umluvcem býti probošt Pražský Hynek Berka z Dubé (4. Října). Ani tentokrát se však umluva nezdařila. Děkan Držislav musil se ještě jednou utéci k stolici apoštolské o dopomožení práva obdrženého. Papež Jan XXII uložil vykonání rozsudku Ojířovi opatu Milevskému (1321 15. List.) s plnou mocí, aby užil proti vzpouzejícím se trestů církevních. Následkem toho vyšla obsílka na osadníky Týnské 21. Dubna 1322, aby stáli před opatem jmenovaným v první všední den po svátku narození panny Marie (8. Září) toho roku v klášteře Zbraslavském, kamž mínil se k tomu cíli odebrati.

Nyní nastalo opět přátelské smlouvání. Strany zvolily sobě za rozsudí Tomáše arcijahna Pražského, Mikuláše kustosa Vyšehradského, mistra děkana Řehoře sv. Jiljí, Ondřeje převora u sv. Tomáše na Malé straně a Petra kanovníka Vyšehradského, faráře sv. Michala v Praze (1323 dne 24. Unora). Tito učinili výrok dne 2. Dubna 1323, jemuž obě strany konečně se poddaly. Děkan a kapitula Vyšehradská upustili od práva svého částečně na ten spůsob, aby napotom pokaždé, kdyžby místo církevního správce při kostele Týnském bylo uprázdněno, Frenclin Jakubův neb dědici jeho podali dvou osob, z nichž by děkan Vyšehradský zvolil jednu a předložil biskupovi k stvrzení za svého stálého vikáře. K uznání podacího práva děkanova měl takto dosazený vikář platiti jemu každoročně 15 kop grošů z ofěr v kostele sebraných. František Eberlinův, tehdáž v držení se nacházející, měl býti od děkana v něm zachován, však tak aby dal od sebe úpis, jímžby se co vikář přiznal k němu jakožto svému patronu, a přijal od něho nově podání ku kostelu. Po vydání takovéhoto úpisu a novém podání od děkana k úřadu biskupovu obdržel František Eberlinův konfirmací od tehdejších administratorů biskupství dne 26. Dubna 1325.

Stálé *nadání kostelů* záleželo obyčejně v platech na domích ve městě neb na venkovských statcích zemských, někdy také ve statcích samých. Tak měl ku př. kostel *sv. Valentina* ves *Jesenici* nejistého položení. Kollegiatní kostel *sv. Jiljí* měl statky, nám známé teprv ze druhé polovice 14. století, nepochybně aspoň větším dílem již předtím. Od biskupa Jana IV byl ku kostelu tomuto krom toho také přivtělen farní kostel svatého Jakuba v *Příbrami* (1310).[13]) Jiné důchody kostelů byly oféry, platy za rozličné církevní funkcí, odkazy od soukromých osob a tomu podobné. Správce církevní měl při kostele obyčejně také svůj stálý příbytek čili faru (domus dotis). Příjmy kostela nedostávaly se však vesměs jemu, nýbrž s část také pánovi čili patronovi, který za to pečoval o stavbu a jiné potřeby. Mezi klášterem jeptišek sv. Anny, jakožto patronem kostela *sv. Linharta*, a farářem téhož kostela byl poměr tento potvrzovací listinou biskupa Řehoře r. 1299 ustanoven tak, že se měly stálé peněžité platy na statcích dostávati jeptiškám, ostatní nahodilé příjmy všelikého druhu faráři, který však měl krom toho k uznání vrchnosti kláštera čili práva jeho podacího odváděti každoročně tři svíce voskové čtyrliberní, jednu o vánocích, jednu o velkonocích a třetí o sv. Anně.[14])

[13]) *Hammerschmid* p. 154.

[14]) V listině samé praví se: Ad haec de praedicti nostri capituli assensu permittimus, ut jam dictae in Christo filiae dilectae, priorissa et conventus monasterii saepefati, omnes fructus ecclesiae beati Leonardi saepedictae in Praga, qui in *censu denariali* seu argenti in civitate vel extra civitatem consistunt, quocumque nomine censentur, suis usibus valeant applicare; *quottidianum* vero quaestum, *oblationes, testamenta* seu alia jura, quae a *plebezanis* dictae ecclesiae poterunt provenire, nec non *domum dotis* rectori, qui ibidem pro tempore fuerit, pro suis usibus et sustentatione congrua perpetuo reservamus, ita tamen, quod rector praedictus *in signum recognitionis dominii* sororibus praedictis tres cereos, de quatuor libris quemlibet, unum in nativitate domini, secundum in festo Paschae, tertium vero in die beatae Annae patronae ibidem, annis singulis . . tenebitur praesentare. — Osm liber vosku tohoto každoročně darovaly jeptišky roku 1316 k oltáři sv. Sylvestra v kostele Pražském. Viz Palackého *Formelbücher* II 176.

Správce kostela (rector ecclesiae) nazýval se, byl-li samostatně usazen, obyčejným jménem *farář* (plebanus, parochus); byl-li však toliko náměstkem vyšší duchovní osoby, buď že fara spojena byla stále s jejím důstojenstvím, jako na př. fara Týnská s děkanstvím Vyšehradským, buď že dočasně byla fara s větším beneficiem spojena v rukou jedné osoby, tehdy nazýval se toliko *vikářem.* Krom toho byli také *nájemníci* farních kostelů (conventores ecclesiae), když totiž farář s povolením úřadu biskupského z jakýchkoli příčin postoupil duchovní správy a přijímání požitků (fructus ecclesiae) jinému knězi za určitý nájem.[15]) Spojení dvou far v rukou jednoho církevního správce stávalo se zřídka kdy, ovšem též s vyšším povolením. Za biskupa Jana IV bylo (před r. 1318) povolení takové dáno k dosazení společného faráře ku kostelum *sv. Michala* v Opatovicích a *sv. Vojtěcha* v Podzderazí pro chudobu obou těchto kostelů, spolu nejblíže sousedících.[16])

Krom správce kostela byli aspoň v některých kostelích také nadáni stálí pomocníci čili *střídníci* jeho (vicarii):[17]) v kostele Týnském jmenuje se také zvláštní kněz *sakristan*, a mimo to *služebník* (servitor) vysvěcený na jahenství, který asi konal služby nynějšího kostelníka.[18]) Dále mívaly též jednotlivé oltáře neb kaple svá nadání a obyčejně též své *oltářníky,* zřízené od zakladatelů jejich, zvláště od zámožných měšťanů, kteří v kostele, jehož se týkalo, měli svůj pohřeb. Kněží této třídy nazývali se obyčejně *kaplany* toho neb onoho měšťana. Takový byl ku př. kaplan Štuků při oltáři jejich sv. Kříže u sv. Mikuláše na Starém městě, nebo kaplan Jana od Věže při oltáři sv. Jana evangelisty a Šimona i Judy v ko-

[15]) Tak byl kostel sv. Michala na Starém městě neznámého roku pronajat od faráře na čas, na který se odebral na studia, Jakubovi faráři nějakého místa blízko Prahy, který na ten čas tuto faru svou mínil spravovati vikářem. *Summa Gerhardi* 25.

[16]) Palacký *Formelbücher* I. 252

[17]) Neznámého roku okolo 1338 učinil jistý měšťan Pražský odkaz ku kostelu sv. Martina menšího pro una vicaria in ecclesia praedicta instauranda. *Codex Wilhering.* p. 45.

[18]) Co svědkové vyslýchaní v rozepři o podací.

stele sv. Havla.[19]) V témž kostele založil měšťan Pražský Jindřich Šváb kněze, který měl čísti každodenně z rána mši za jeho duši, s nadáním na domě jeho v Celetné ulici a ze sladovny před branou sv. Martina.[20])

V podobném poměru, jako takovéto oltáře neb kaple uvnitř farních kostelů, nacházelo se také několik kostelů o sobě stojících, ježto měly své nadání, dílem dosti znamenité, a své předepsané služby boží, ale žádných práv duchovního pastýřství, pročež i ony nazývaly se jen *kaplemi*. Tyto byly: 1. kostel *sv. Vácslava* v Novém městě pod hradem Pražským, který snad za staršího času byl farním, až nejspíš přenesena jest fara k sv. Mikuláši na blízce vystavenému r. 1282. 2. Kostel *sv. Lazara*, jakožto kaple špitálská při domě chorobných, k němuž náležely role někde na blízce v objemu nynějšího Nového města Pražského.[21]) 3. Kostel *sv. Štěpána* na Rybníčku. který byv snad někdy farním, později, jak se zdá, náležel s okolní krajinou k faře sv. Havla na Starém městě.[22]) 4. Kostel *sv. Petra* na Strúze, jestliže již stával v těchto časích. 5. Kaple *svaté Markéty* pod Vyšehradem, náležející kapitule Vyšehradské, a 6. kaple *sv. Michala* tamže, kterou r. 1330 královna Elška darovala jeptiškám sv. Anny. K nadání této kaple náležely tehdáž vsi *Oslnice*, *Radějovice*, *Kovařovice*, *Ostašovice* a několik jiných ležících nejspíš vesměs v Kouřimsku. Knězi čili správci této kaple vymíněno bylo při tomto darování 12 hřiven stříbra ročních příjmů, ostatek užitků náležel jeptiškám.[23])

[19]) Viz na str. 309.

[20]) *Summa Gerhardi* 74.

[21]) *Hammerschmid* 233.

[22]) Tím spůsobem asi dá se vyložiti, proč farář sv. Havla za náhradu žádal a ji také obdržel, když při založení Nového města kostel sv. Štěpána povýšen byl za farní. *Hammerschmid* 232.

[23]) *Chron. Aulae R.* 441. *Francisci Chron.* 164. Vsi v textu nejmenované uvodí se v kronice Františkově nesprávně psány Nedussov, Lubnie a Vahlonicz

c) Kapitula Vyšehradská.

Kapitula kostela sv. Petra na Vyšehradě, bezprostředně podřízená stolici apoštolské a kostelu Římskému, skládala se z probošta, děkana a jistého počtu kanovníků s praebendami, kromě kterých obyčejně bývalo také několik bez praebend s právem čekacím.

Probošta ustanovoval král český, jakožto patron kostela Vyšehradského. Od něho totiž býval podán čili praesentován, a od děkana i kapituly uveden v držení. S důstojenstvím tímto byl, jak na jiném místě pověděno, spojen úřad nejvyššího kancléřství dvorského. Tím i bohatým nadáním proboštství byla to vůbec první duchovní hodnost v Čechách po samém biskupu. Králové čeští této doby udělovali jí někdy příbuzným rodu královského, jindy mužům výtečných vlastností, zasloužilým ve službách státních. Za krále Václava I stal se roku 1240 proboštem Vyšehradským synovec jeho Filipp korutanský, kterýž později povýšen na arcibiskupství Salzburské (1247). Po něm nastoupil probošt Diviš (1248—1254), předtím kanovník Vyšehradský, po smrti pak jeho za krále Otakara II Vladislav z vévod slezských. I jeho odvolalo z proboštství zvolení na arcibiskupství Salzburské (1265), po čemž za ostatních let krále Otakara i prvních let Václavových úřadoval probošt a kancléř Petr. Nástupcem jeho byl Jan poboční syn Otakara II, jejž král Václav II po smrti biskupa Tobiáše z Bechyně chtěl povýšiti na biskupství Pražské, ale potkal se přitom s odporem. Jan zemřel brzy potom ještě ve mladém věku (1296). Po něm nastoupil Petr Aichspalter, rodu německého z ciziny, který již prvé řídil kancelář královskou co první písař (protonotarius), jsa kanovníkem Pražským, Vyšehradským a Vratislavským. S povolením papeže Bonifacia VIII podržel proboštství Vyšehradské, i když se brzy potom stal biskupem Basilejským (1297); ano i povýšen na arcibiskupství Mohučské r. 1305 vyžádal si povolení k témuž ještě na tři léta od papeže Klimenta V (1306), s jehož uskutečnění však

sešlo z neznámých příčin, snad následkem tehdejších proměn na trůně českém. Po krátkém proboštování Petra z Lomnice (1306—1310), který zároveň byl proboštem Pražským, nastoupil opět poboční oud královského rodu, Jan syn krále Vácslava II, jenž držel důstojenství toto za nejdelšího času panování krále Jana. Povýšen r. 1334 na biskupství Olomoucké, měl za nástupce Bertholda z Lipé, syna slavného Jindřicha z Lipé, svého času nejmocnějšího pána v království českém.

Děkan býval jako při kapitule Pražské volen od kanovníků z jich prostředka; což stávalo se obyčejně kompromissem; rovněž tak druzí hodnostáři čili praelati kostela, to jest *kustos* a *scholastik*. V rozepři, která vznikla r. 1250 mezi proboštem Divišem a kapitulou o dosazování kustosa, které sobě tehdáž probošt přiosoboval, rozhodl děkan Engelbert, od obou stran zvolený za rozsudí, že právo k volení jeho náleží jak od starodávna kapitule.

Počet pravých čili větších *praebend* kanovnických (praebendae majores) nacházíme ještě při konci panování Vácslava I tentýž jako za knížete Soběslava I, který byl k prvotním 12 praebendám Vratislavovým založil dvě nové. V listině r. 1252 uvodí se totiž co plný počet 14 kanovníků s praebendami i s kustosem a scholastikem, kromě děkana. Později přibylo však o několik praebend více založením od králů, dvě jmenovité za krále Jana; pročež souditi se dá, že již při sklonku jeho panování byl počet kanovnických míst asi tentýž, který shledáme později ve druhé polovici 14. století. Mimo to byl neznámý počet praebend menších (praebendae minores), jejichž příjmy byly v porovnání s oněmi jen velmi skrovné; i s nimi bylo však tak jako s jmenováním kanovníka bez praebendy spojeno právo čekací.

Dosazování nových kanovníků náleželo dílem kapitule, dílem králi, jak se dle všeho podobá, tak, že ku praebendám starým, co jich bylo za Soběslava I, volila vesměs kapitula; ku podacímu pak královu náležely praebendy původu novějšího. I jinak však vykonával král nepřímo tentýž vplyv na

osazování míst uprázdněných jako při kapitule Pražské, a rovněž dálo se od dvoru papežského, zvláště s udělováním míst bez praebendy.

Poněvadž důchody praebend nebyly veskrz rovné, nýbrž některé z nich byly bohatší, některé skrovnější, sloužilo nejspíš od starodávna za pravidlo, že při uprázdnění místa musil se nově nastupující kanovník spokojiti s praebendou nejposlednější, starší pak měli právo směniti své chudší praebendy s bohatšími. Pevný řád jest v tom nařízen usnešením kapituly r. 1328, aby sobě předně směli vybrati praelatové, to jest děkan, kustos a scholasticus, po pořádku dle staršího sídlení při kostele (secundum prioritatem suae residentiae), po nich kanovníci s většími praebendami, ježtoby sídlili při kostele (canonici residentes praebendis majoribus praebendati), při čemž měl se počítati za sídlícího jen ten, jenžby již rok stále přebýval při kostele a ještě na rok napřed k témuž se zavázal, rovněž po pořádku dle stáří svého sídlení; potom ostatní kanovníci s většími praebendami, při kostele nesídlící; konečně praebendatové menší. S povolením obdrženým od krále Jana (1327) vztahoval se tento pořádek vybírání (optio) také na praebendy, které náležely k podacímu královskému.

Hlavním úmyslem založení četného sboru kanovnického bylo prvotně slavné a stálé konání služeb božích v kostele kapitulním. Kanovníci Vyšehradští byli však tak jako Pražští dílem zaneprázdněni službami královskými, dílem nacházeli se v držení dvou i tří beneficií od sebe vzdálených, a nemohli tudy stále sídliti při kostele a konati osobně své povinnosti, dílem neměli k tomu ani potřebných vlastností, nedosáhše ku př. posavad svěcení kněžského, nebo jsouce nedospělého věku. Zdá se, že se při osazování uprázdněných míst dosti často hledělo více ke vznešenému rodu neb jiným zevnejším okolnostem nežli k zásluze a schopnosti. Z těch příčin musilo se i zde záhy hleděti ke zjednání náhradníku v službách kostelních. Prvotně byly právě menší praebendy k tomu ustanoveny, aby držitelé jich pomáhali zastati, co se nepřítomností větších praebendatu obmeškalo. Poněvadž však i oni ne-

zachovávali časem dosti pilně sídla při kostele, bylo nařízeno zároveň s usnešením o vybírání praebend roku 1328, aby napotom nikomu nebyla menší praebenda udělena, kdoby se napřed nezavázal přísahou k stálému sídlení. V tomto záměru byla později (roku 1340) původem kanovníka Jana, sakristy, praebendy nemajícího, založena zvláštní menší praebenda k napravení nedostatku, na nějž obecný lid ukazoval s pohoršením, že totiž i o velkých svátcích, ve které za starodávna dle obyčeje vždy některý z praelatů kapitulních nebo z kanovníků větších konal velkou mši a slavil nešpory, nyní často pro nepřítomnost neb jiné zaneprázdnění jich odbývalo se to vikáři neb jinými kněžími nižšího důstojenství. Nově založený kanovník měl totiž za hlavní povinnost, aby v případnosti takové zastal praelata neb kanovníka k tomu povolaného. K většímu povzbuzení oudů kapituly, aby sídlili při kostele, mělo sloužiti ustanovení o přednosti jejich při vybírání praebend, jakož i některé jiné výhody. Kanovníkům sídlícím náleželo vůbec celé řízení běžných záležitostí celého sboru a všeho, co náleželo ke správě kostela, s vyminěním věcí důležitějších, jakož vydávání stálých nařízení neb větších proměn se jměním, což pozůstaveno bylo celému shromáždění čili kapitule (generale capitulum), ježto se odbývala v jisté obyčejné časy několikkrát za rok.

Nižší duchovenstvo čili žákovstvo, ustanovené k službám kostelním, a protož podřízené kapitule i obzvláště děkanu a praelatům a kanovníkům sídlícím, bylo podobného spůsobu jako při kathedralním kostele Pražském. Především náleželi k němu *vikáři* praelatů a kanovníků, pokudž jich stávalo,[24]) a *oltářníci* jednotlivých oltářů v kostele a kaplích, též *sakrista* a *kantor*, ač jestliže nebyl některý z těchto pro svou osobu jmenován kanovníkem, jako na př. Jan sakrista výše vzpomenutý. Oba tyto úřady byly pozdějšího zavedení, sakrista totiž

[24]) Jistý vikář Vyšehradský připomíná se r. 1240 u Erbena 463; *vicarii* vůbec v listině r. 1257, *vicarius praepositi* 1302, *vicarius custodis* 1323, *vicarius scholastici* 1324.

od roku 1264, kantor teprv od roku 1320. Oba byly udělovány od kapituly.

Od dávna byl při kostele Vyšehradském zřízen také sbor dvanácti žáků *bonifantů* (clerici bonifantes) k nižším službám kostelním, v nichž se střídali ve dne i v noci, přebývajíce ve zvláštním domě pohromadě. Roku 1326 uzavřela kapitula zřízení toto zrušiti, a na místo 12 bonifantů zavésti 10 kněží řečených *choralníci* (presbyteri chorales). Povinnost jejich byla přítomnu býti v choru při všech hodinkách, při mších i jiných kostelních slavnostech odbývaných se zpěvem, kromě mše panny Marie při svítání, při níž mělo býti jich pět toliko, střídajíc se ob týden. Mimo to bylo jim uloženo čísti jistý počet mší v ustanovené časy, v pořádku, jejž sobě sami mohli ustanoviti. Krom choralníků byli dále ve službách kostela již od staršího času tak nazvaní *žáci desíti chlebů* (clerici decem panum), kteří odtud dostali zvláště také určení, aby doplňovali nedostatky z obmeškání choralníků. Též chudí žáci (pauperes clerici) bez ustanoveného počtu, kteří navštěvovali kostel, nacházeli v něm rozličné služby a výdělky. Zvoníci a hlídači byli starodávného původu, hned od založení kapituly.

Jmění kapituly Vyšehradské zachovalo se ve hlavní podstaté, co se týkalo nemovitých statků nabytých za prvních času po založení, větším dílem i v pozdějších stoletích, třináctém a čtrnáctém; co se však týče ostatních důchodů, hlavně peněžitých, z daní a dávek rozličného druhu v župách kapitule vykázaných, ty následkem úpadku zřízení župního větším dílem zanikly, jakž jest o tom něco podotčeno již na jiných místech.[25] Ve 13. století neděje se o nich již téměř žádná zmínka. Naproti tomu rozmnožily se zemské statky znamenitě novým rozličným darováním a jiným spůsobem, jakž spatří se z dalšího jich popsání.

Jakkoli všecky statky, náležející k nadání kostela Vyšehradského, činily jeden právní celek, z něhož nemělo nic býti odcizeno bez společného svolení proboštа a kapituly, jakož

[25]) Srov. zvláště na str. 147 notu 89.

i krále českého co patrona, byly nicméně od dávna již rozděleny mezi osoby ku kapitule náležející, tak že každý měl svůj jistý podíl jich neb požitků jejich.

Největší byl ovšem podíl proboštův. Ze statků, které pocházely ze starších nadání kostela Vyšehradského až do nastoupení krále Vácslava I, nám známých a v knize první uvedených, náležely tehdáž ku *proboštství,* pokud vysvítá z pramenů: 1. v nyn. kraji Rakovnickém vsi (celé neb s části) *Hostín, Vojkovice, Hoholice* s přívozem, *Lobeč, Buděhostice, Kamenmost*; 2. v Litoměřicku *Žitenice, Týnec, Malešov, Černuc;* 3. v Kouřimsku *Jesenice;* 4. v Berounsku *Modřany*; 5. v Čáslavsku *Kralovice, Libčice* a *Příseka* vše v tak zvaném újezdu Svatavině; v Praze tři *mlýny* pod kostelem sv. Cosmy a Damiana; v Pracheňsku polovice *cla Prachatického.* Ke statkům těmto starým přibylo však v neznámém čase, jak za to mám, větším dílem také již před posledními léty Vácslava I, více jiných buďto koupěmi a směnami nebo také zakládáním nových vsí, jakož v Rakovnickém kraji *Dobřín, Kozlovice,* dvůr ve *Stativnici,* v Litoměřicku dvojí *Lbín, Kamýk, Břežany, Kopisty,* vinnice v *Újezdě,* část *předměstí Litoměřického*; v Boleslavsku ves *Vojetice* čili Bojetice a *kaple sv. Vojtěcha* ve Mladé Boleslavi; v Kouřimsku *Tatce* tvrz s blízkými vsemi *Milčici* (v Bydžovsku) a *Hradištkem, Popovice* u Brandýsa; v Pracheňsku město *Prachatice* se vsemi *Výrovem, Těšovici* a *Fefry*; v Klatovsku *Žarovice* (čili Žerovice) a *Libákovice* blíž Přeštic; v Praze *clo ze slanečků* na Starém městě, *clo ze dříví* v Podskalí a *přívoz* pod Vyšehradem; konečné *Olbramovice* s jiným příslušenstvím na Moravě ve Znojemsku.[26]) Jakožto

[26]) Ze statků těchto novějších jmenuje se část předměstí *Litoměřického* ponejprv roku 1277, vinnice v *Újezdě* a přívoz pod Vyšehradem roku 1285, *Tatce* 1292, *Dobřín* a *Kozlovice* 1295, *Olbramovice* 1321, *Milčice* 1326, ostatní vše teprv ve potvrzení privilegií a statků proboštství od císaře Karla IV r. 1356. Všeliké tyto zmínky vztahují se však na statky tyto jakožto již prvé náleževši ku proboštství; poněvadž pak o nabytí jich mezi rokem 1235 a léty zde uvedenými žádné zprávy nestává, dá se ovšem o větším díle jich souditi, že náležely k němu již před kralováním Vácslava I.

kancléř královský měl probošt jisté příjmy z některých soudů župních, kteréžto právo rozšířil král Přemysl Otakar II vůbec na všecky soudy krajské, i o kterých by ve starších privilegiích kancléře zmínky nebylo, povoliv, aby kancléř ku přísnějšímu vymáhání jich držel sobě zvláštního posla čili druha při každém soudě krajském.[27])

Jak již za starších časů, tak přiosobovali si mocní proboštové Vyšehradští i v této době často také rozličné statky náležející právem kanovníkům aneb ustanovené ke zvláštním účelům, kapitule vykázaným; což bylo zvláště ve druhé polovici 13. století za proboštů Diviše a Petra pramenem mnohých rozepří mezi nimi a kapitulou. Probošt Diviš jmenovitě, jsa v držení kaple *sv. Vavřince* na Petříně a nadání jejího ve vsi *Cholči*, které určeno bylo k zapravování ročního platu papeži, odpíral placení této povinnosti na místě kapituly. Na stížnost kanovníků proti tomu vydal roku 1252 král Václav rozkaz, aby se děkan a kapitula uvázali napotom sami v držení Cholče a plat kostelu Římskému zapravovali. Tak usoudili něco dříve nebo později za panování Václava také přátelští umluvci, zvolení v této rozepři, totiž Tobiáš probošt Pražský, Kuno probošt Boleslavský a Jan lektor kláštera Dominikanského v Praze. Nicméně však nacházel se Choleč i později ještě v rukou probošta Petra, kterýž se krom toho ujal starožitného *špitálu* u kostela *Týnského* v Praze, předstíraje rozličné nedbalosti ve správě jeho, která dotud byla svěřena děkanovi. Z roku 1267 zachoval se dopis kanovníků ku proboštovi, co odpověď na rozličné od něho činěné důtky, kterým oni naopak jeho obviňují, že špitál tento, od něho bezprávně ujatý, na mizinu uvodí se více než kdy předtím. Šest let potom stalo se jakés narovnání mezi proboštem a kapitulou (1273), které se opět týkalo Cholče, z něhož probošt za celý čas držení svého žádného platu papežského nezapravil, dále pak rozličných jiných platů a povinností jeho ku kapitule i vsahání do práv kanovníků, v nichž ve všech slíbil napravení.

[27]) Palackého *Formelbücher* I 303.

Mezi jiným připomíná se tehdáž povinnost probošta k vypravení desíti obědů kanovníkům každý rok o výročních památkách zakladatelů kostela, Vratislava a Svatavy, a osmi jiných předních svátcích, ve kteroužto povinnost byly nejspíše již zmírněny týdenní a jiné dávky v naturaliích vyměřené od Soběslava I. Rozepře nebyly tím však skončeny, nýbrž oživly, jak se zdá, brzy znovu, když se probošt Petr zmocnil krom Cholče také kostela v *Budči*, darovaného kapitule od krále Otakara II, s hojným jeho nadáním, i rozličných vsí kapituly v Rakovnicku a Kouřimsku. Teprv roku 1282 navrátil je konečně, neznámo, zdali dobrovolně čili z jakého přinucení.

Pro rozličné různice, které byly mezi proboštem a kapitulou také o vybírání *cla Prachatického*, jehož polovice náležela onomu, polovice kanovníkům, stala se s povolením krále Vácslava II směna mezi nimi roku 1285, kterou probošt Petr obdržel napotom clo celé a postoupil za to kapitule *Žitenic*, *Malešova*, *Týnce*, vinnice v *Újezdě*, desátku v *Litoměřicích*, podacího kostelního v *Žitenicích* a desátku z *přívozu* Vyšehradského.

Probošt Jan, poboční bratr krále Vácslava, prodal zboží 180 jiter v *Kameněmostě*, a koupil za to ves *Vrbčany* k sídlu svému v Tatcích (1292). Od něho jsou okolo téhož času směnou s králem Vácslavem postoupeny vsi *Dobřín*, *Kozlovice*, *Černuc* a *Lobeč* v Rakovnicku, které se r. 1295 dostaly od krále biskupu Pražskému v náhradu za odcizené statky biskupské.

Druhý probošt Jan, Vácslavův poboční syn, zjednal postoupení dvoru v *Hovorčevsi* (v Kouřimsku) od kapituly ku proboštství směnou za jiné statky nedávno nabyté. Na dotíravé žádosti krále Jana musil roku 1321 prodati jemu zboží *Olbramovické* na Moravě pro milostníka jeho pana Jindřicha z Lipé za 2000 hřiven stříbra, kteréžto summy však král za několik let odkládal zaplatiti. Konečně dostal od něho probošt v záplatu jiné statky v Žatecku, totiž vsi *Letov*, *Siřem*, *Libčšovice* a *Soběchleby*.

Ostatní statky kostela Vyšehradského starodávného nadání, co jich neuvedeno zde jakožto patřících ku proboštství, náležely buď ku praebendám jednotlivých kanovníků, buď k nadání praelatů, to jest děkana, kustosa a scholastika, kteří však krom toho měli také každý svou praebendu, nebo byly určeny k výživě nižšího duchovenstva a služebnictva při kostele, nebo konečně co obediencí k podělování kanovníků čistými jich požitky.

Že se statky kapituly Vyšehradské, uvedené ve starších darováních až do času krále Václava I, aspoň s největší část zachovaly v držení jejím i v časích pozdějších, vysvítá dosti jasně z povšechného potvrzení těchto starších darování od Karla IV roku 1352, tak jako o statcích proboštských z obzvláštního stvrzení roku 1356. Největší souvislý celek byl mezi těmito statky starodávnými, různo ležícími, *újezd Svatavin* v nynějším Čáslavsku. Hranice jeho sahaly dle popisu v listině knížete Soběslava II roku 1178 prvotně na východě k řece Sázavě, to jest k nynější řece Želivce, která se tehdáž nazývala Sázavou jakožto souběžný a stejně mocný přítok řeky posud Sázavou nazvané, od nynějšího městečka Kralovic v Čáslavsku nahoru až ke vtoku říčky Libě, to jest vody padající pod Onšovem a Senožaty do Želivky, za kterouž na jihu byly statky kláštera Želivského: na západě činila mez stará jakási cesta, vedoucí do Želiva, to jest cesta jdoucí asi od Křivsoudova někde mezi Onšovem a Senožaty přes říčku právě zmíněnou. Říčka tato sama náležela, jak dalece činila mezi, celá s rybářstvím i všemi jinými požitky kapitule, jakž stvrzeno přátelským narovnáním v rozepři jakés o ni s klášterem Želivským roku 1236 [28]) Darováním vsi *Zahrádky* (t. j. nynějšího městečka Zahrádky trhové) od krále Přemysla I starý tento újezd Svatavin nabyl znamenitého rozšíření na pravé straně Želivky, poněvadž náležela nepochybně k tomu samému darování dosti rozsáhlá krajina, tehdáž s velkou část nevzdělaná, od lesa Nelechova mezi Zahrádkou a Kouty až k mezem

[28]) *Erben* 420.

vsi Humpolce (nyní města). O tuto krajinu zavřela kapitula roku 1252 smlouvu s Jindřichem mincmistrem v Humpolci, který se zavázal založiti v ní nové vesnické osady právem zákupným s rozdělením lánů na týž způsob jako v blízkých německých osadách kláštera Želivského, začež sedmý a osmý lán v každé vsi měl býti jeho co léno od kapituly. Tím způsobem povstaly tehdáž nejspíše krom jiných míst vsi *Schönfeld* a *Lichtenfeld*, jak se dá souditi z jmen jejich německých, která nyní již upadla v zapomenutí; jmenujíť se nyní po česku Kaliště a Svetlice. Následkem tohoto rozšíření jmenuje se v potvrzení Karla IV (1352) 29 míst v újezdu Svatavině, ač nezcela úplně udaných, z jejichž polohy vysvítá, že obsahoval na pravé straně Želivky zejména městečko Zahrádku a vsi Podivice, Rapotice hořejší a Bělou, po levé straně okršlek ohraničený na jihu jak od starodávna částkou říčky Libě u vsí Hroznětic a Syrova, na západě pak vsemi Syrovem, Dunici, Dékanovici, Loktem a Brzotici až k Želivce.[29]) V újezdě tomto

[29]) O mezích újezdu Svatavina roku 1178 viz notu 30 na stránce 84, Poloha říčky *Liube*, v listině r. 1236 (*Erben* 420) *Lube*, nevím zdali posud od lidu tak nazývané, jakož i poloha oné *staré cesty* do Želiva vysvítá hlavně z popisu 29 vsí ve stvrzovací listině roku 1352 i z posavadního položení statků kláštera Želivského, jakožto sousedních. Dle listiny této náležely k újezdu Svatavinu: oppidum Cralowicz (*Kralovice*) cum suis pertinentiis et juribus, villa Lubczicz (*Libčice*), villa Czecouicz (*Šetějovice*), villa Sibsridowicz (*Zibřidovice*), villa Decanowicz (*Děkanovice*), villa Martynicz (*Martinice*), villa Thomycz (*Tomice*), villa Snyth (*Snét*), villa Podyewycz (*Podivice*), villa Rapoticz (*Rapotice*), villa Wlasiwicz (*Blažejovice*), villa Brabyenicz (*Vraninec*, nyní Vranice), villa Piesche (*Píšť*) villa Horsicz (*Hořice*), villa Dunycz (*Dunice*), villa Surob (*Syrov*), villa *Loket*, villa Wursotiez (*Brzotice*), villa Welow (*Běla*), villa Belicz (*Bělčice*, neznámé polohy), oppidum Zahradka (*Zahrádka* trhová), villa Rapoticz (*Rapotice*), villa *Lychenfelt*, villa *Schonfelt*, villa Lohoticz (*Lhotice*), villa Krziecez (*Třitěž*), villa Prsiesschek (*Příseka*), villa Zahradczicz (*Zahradčice*), villa Prsiesseka (*Příseka*). Z těchto míst jmenují se dříve již Zahrádka velmi často, Schönfelt roku 1318 a 1339, Šetějovice (Shietyeyowicz) a Zibřidovice (Shibrzidowicz) roku 1333); správněji pak psány Bělá a Bělčice (Byela, Byelczicz) r. 1376 a 1377, Wraninec r. 1387, Třitež (Trzietecz) v katalogu dioecezí Pražské u Balbina mezi praebendami Vyšehradskými; z něhož sem přidati

náležely Kralovice s dvěma vsemi, Přísekou a Libčici od starodávna ku proboštství, ostatní vše kanovníkům.

Z neznámých darování, která však nejspíš větším dílem pocházela také již ze časů před Vácslavem I, měla kapitula Vyšehradská již r. 1238 některou část vsi *Líbeznic* v Kouřimsku, r. 1278 nějaké zboží v *Bykoši* v Berounsku, r. 1282 vsi *Zakolany*, *Velvary*, *Hnidousy*, *Otvojice* v Rakovnicku a *Štědřík* i *Třebošnice* v Kouřimsku, které tehdáž probošt Petr jakožto bezprávně ujaté navrátil kanovníkům; r. 1313 *Hájek* za Dubčem a *Medvězí* za Ouřiněvsí v Kouřimsku; r. 1321 *Roztyly* za Michlí, *Psáře*, to jest nynější městečko Vyšehrad, a některou část vsi *Kralovic* ve kraji Kouřimském; r. 1325 *Šešovice* ves nyní zašlou v okolí Pražském nedaleko za Olšany; r. 1332 některé statky v Žatecku, o nichž bude řeč něco doleji; r. 1339 ves *Zdenice* u Prachatic. navrácenou tehdáž kanovníkům od biskupa Jana Olomouckého, který ji držel prvé co probošt nějaký čas.

Které z těchto starých statků kapituly náležely ku praebendám, a které z nich byly obediencími, nedá se již právě veskrz určiti: tolik však je jisté, že *praebendy* ustanovené od Soběslava I r. 1130 byly od té doby větším dílem dávno již přeneseny sídly svými na jiné statky kapitulní, hlavně na statky v újezdu Svatavině. hned někdy ve 12. století. Již při rozepři s klášterem Želivským roku 1236 o rybářství v pomezné říčce Libi připomínají se praebendy kanovníků, této říčky se dotýkající, a v narovnání mezi proboštem a kanovníky roku 1273 mluví se rovněž o praebendách při řece Sázavě (t. j. Želivce), k nimž náleželo také právo lovení v této řece, předtím od probošta jim upírané. Jest tedy zcela po-

sluší ještě *Hroznětice* a *Ježor*, poněvadž i tato dvě místa tamže ležící jmenují se co praebendy. Z okolnosti, že žádné z těchto míst neleží na nynější řece Sázavě, nýbrž všecky, krom Zahrádky a jejího příslušenství, která přibyla teprv po vydání listiny Soběslavovy r. 1178, nacházejí se na levé straně Želivky, tak že tato byla tehdejší východní hranicí, následuje nevyhnutedlně, že se tehdáž Želivka jmenovala Sázavou. že tedy byly Sázavy dvě, podobně jako dvě Mže (Mža a Mžica), dvě Orlice (divoká a tichá).

dobné, že praebendy, ježto se uvádějí v této krajině ve druhé polovici 14. století, nacházely se tam asi rovněž i již ve 12. a 13. století. Bylo jich zejména devět, totiž: 1. *Brzotice* a Lhotice, 2. *Třítež*, 3. *Snět*, 3. *Blažejovice* a Vraninec, 5. *Loket*, 6. *Hroznětice* a Hořice, 7. *Dunice*, 8. *Ježov* a Kralovice (kdež se tuším rozuměti má toliko nějaká částka Kralovic, náležejících ostatně proboštovi), 9. *Tomice*. Šest ostatních tehdejších praebend, kolikž jich musilo býti dle počtu praebendovaných kanovníků i s děkanem, byly asi: 10. *Vršovice*, volené nejspíš obyčejně od děkana, poněvadž část vsi náležela také vlastně k děkanství, ne co praebenda; 11. *Modřany*, kdež měl některé dědiny také probošt; 12. *Líbeznice*; 13. *Šešovice*, ježto se výslovně uvodí co praebenda již r. 1325; 14. praebenda u Žatce, to jest dědiny v *Korečku*, *Siřejovicích*, *Měcholupích*, *Holedči*, *Holedečku* a *Blažimi*, ježto se r. 1332 vyčítají jakožto příslušenství praebendy kanovníka Jana Olbramova; 15. některá jiná z praebend uvedených v registřích výše zmíněných, které blíže určiti se neodvažuji.

Místa, která se kromě zde uvedených jmenují jakožto náležející k jednotlivým praebendám, jakož Vrutice v Litoměřicku ještě za prvních let Otakara II, Bašť roku 1327, část Hájku roku 1313, část Kralovic v Kouřimsku roku 1321, bezpochyby nebyla vlastními sídly než toliko vedlejšími příslušnostmi praebend již jmenovaných. K těmto přibylo však, jak již řečeno, do polovice 14. století několik praebend nových, založených od králů obyčejně tím spůsobem, že byl ten neb onen bohatý kostel přivtělen ku kapitule, tak aby se příjmy z něho dostávaly nově založenému kanovníku s vymíněním toliko jisté výživy pro stálého vikáře ke správě kostela, jehož kanovník takový co patron dosazoval. Některá část příjmů musila krom toho odváděna býti kapitule, aby se tím nahradila ujma pocházející ostatním praebendatům z toho, že se nový kanovník s nimi účastnil v požitcích ze statků společných. Takovým spůsobem založil král Jan r. 1321 se stvrzením tehdejších administratorů biskupství Pražského novou praebendu přivtělením kostela v *Heřmani* v kraji Prachen-

ském, a jinou okolo téhož času přivtělením kostela v *Žitomiři* (nyní Štolmiři u Českého Brodu) v Kouřimsku. Obojí založení bylo stvrzeno od biskupa Jana IV r. 1330 po návratu jeho z Avignona. Podobně povstala snad ještě dříve královská praebenda, k níž náležel farní kostel v *Sušici*, o níž jest první zmínka r. 1331.

Menší praebendu jednu byl založil král Václav I s nadáním ve vsi *Hodkovičkách* na Vltavě proti Chuchlím, kterou však později roku 1245 zase zrušil, když tehdejší držitel její nastoupil v praebendu plnou čili větší, a daroval Hodkovičky kapitule ku přilepšení na stravu v čas postní. Jiná menší praebenda, již výše zmíněná, kterou založil sakrista Jan (1340), jenž sám nejprvé v ni nastoupil, měla od něho nadání jedné hřivny stříbra na vsi *Čermníkách* u Českého Brodu v Kouřimsku.

K jedné praebendě Vyšehradské přivtělen byl roku 1327 dům na Starém městě Pražském stojící u samé zdi městské blíž kostela sv. Štěpána ve zdi, odkázaný kapitule od děkana Pražského a zároveň kanovníka Vyšehradského Velislava († před r. 1305), jmenovaného pak roku koupený od držitele oné praebendy pro něj i jeho nástupce (č. 310).

K *děkanství* Vyšehradskému náležely krom praebendy, pokud známo, některé zahrady ve *Vršovicích* a *Nůslích* již od starodávna, něco dědin v *Kralovicích* v Kouřimsku, lázeň v *Podolí* pod Vyšehradem, dvur v *Roztylech* a vsi *Zibřidovice* a *Šetějovice* v újezdu Svatavině (1333), též jakés městiště v *Podskalí*. Roku 1332 darovala kapitula děkanovi část hory nad *Psáři*, předtím pustou, k zdělání vinnice.

Kustos měl popluží ve *Kbelích*, darované hned od Soběslava r. 1130, ještě vždy i ve 14. století, k tomu dvě hospody medné v Praze, jednu darovanou od krále Václava I (před r. 1257), jednu již od jeho předchudců, též dum na Vyšehradě, odkázaný od někdejšího kustosa Bartoloměje (1264). Jen o zvláštních statcích náležejících k úřadu *scholastika*, ačkoli též byly, není nic určitě povědomo.

Obediencími starodávnými byly krom různých vsí a statků pocházejících z prvních časů po založení kapituly zvláště také kaple *sv. Vavřince* na Petříně a *špitál Týnský* se svým nadáním, kterýžto posledně jmenovaný co špitál nejspíš skutečně zanikl pod správou probošta Petra, jakž jej z toho kapitula vinila. Neb se později po něm nenachází nikde žádné stopy, než toliko o domě při kostele Týnském, v němž asi někdy špitál býval; dům tento kapitula nyní pronajímala světským lidem, jakož na př. roku 1322 Štěpánovi z Tetína, synovci probošta Jana, písaři desk zemských, později měšťanu Pražskému Johlinu Rupertovu, jehož nalézáme v držení roku 1347. V podobném poměru jako tato dvě starší nadání dostala se kapitule r. 1215 kaple *sv. Klimenta* s příslušenstvím blíže neznámým, a nepovědomo ve kterém čase kaple *sv. Vavřince* na Vyšehradě, k jejímuž nadání náležely dědiny v *Hostivaři* (roku 1328), též kaple *sv. Markéty*, která byla kapitule odevzdána co založení k výroční památné slavnosti za krále Václava I.

Od Přemysla Otakara II dostala kapitula Vyšehradská r. 1262 staropamátný kostel v *Budči* s nadáním ve vsech *Blovicích, Kameněmostě, Pcheřích, Vskuřích, Nosačicích* (?), *Zakolanech* v Rakovnickém, a v *Brodcích* i *Vršanech* v Žateckém kraji, za jeho panování také polovice vsi řečené *Kirchs*, též někde v Žatecku, darováním od Jakuba probošta Pražského (před r. 1273).

Od svého spolukanovníka Dominika, jak se zdá syna rytíře Lambina bratra Champnois, koupila kapitula roku 1279 ves jeho *Zelčín* v Boleslavsku. Od probošta Jana, syna Václava II, dostala darem 70 lánů polností u města *Plzně* (1321), jichž on byl nedávno pro svou osobu nabyl od krále Jana, též 20 hřiven ročního platu z krámů kramářských v *Kutné hoře* a 15 hřiven platu z jakýchsi polností u *Mělníka*, též od krále nabytých, ve směnu za *Hovorčeves*, postoupenou proboštu (1321). Nějaký čas dříve byla kapitula učinila směnu s Johannity o *mlýn* jejich pod Vyšehradem na *Botíči*, za nějž postoupila dvoru v *Roztylech*; ale opět roku 1321 vyměnila

od téhož řádu také některé zahrady a pole na Botíči, ježto sousedily s městišti kapitulními ve Psářích, vzala dvůr Roztylský zase zpět, a dala za obojí část svého zboží v *Kralovicích* ve Kouřimsku. Roku 1330 odkázala Alžběta manželka krále Jana kapitule částku vsi *Podolí* pod Vyšehradem na svou výroční památku. Konečné daroval spolukanovník Petr z Miličína 9 kop ročního příjmu na vsech *Poříčanech* a *Žheřích* v Kouřimsku a *Řevničově* (?) v Táborsku kapitule co obediencí, jejíž držení sobě vymínil na čas života (1339).

Obediencí bývaly tak jako při kapitule Pražské obyčejně dávány v nájem za roční platy a odvody, nejraději jednotlivým oudům kapituly samé, druhdy však také i osobám světským. Mnohé z nich, jako ku př. Zahrádku neb Choleč, držívali proboštové v nájmu skoro stále, a to právě zavdalo, jak se zdá, nejvíce příčin ke zmatení právních poměrů, z něhož pocházely rozepře o tyto statky. Proto nacházíme tytéž statky, totiž Zahrádku se vsemi Bělou a Bělčici, Choleč a Týnec, a rovněž i Zakolany, Velvary, Štědřík, Třebošnice, Hnidousy, Libušín, Otvojice, Kněževes a Podlešín v Rakovnicku a Kouřimsku jmenovány v potvrzovací listině Karla IV roku 1356 mezi statky proboštství Vyšehradského, ačkoli k nim skutečně nenáležely, jakž ukazují předešlá narovnání a dosti časté reversy proboštů (jmenovitě o Zahrádku), jimiž přiznávají se k držení jich toliko co obediencí.

Čistých příjmů z obediencí užívalo se větším dílem ku každodennímu podělování kanovníků (quotidianae distributiones), o němž stalo se zvláštní usnešení kapituly, blíže neznamé, roku 1280 z příčiny tehdejšího velkého zkažení všech statků válkou v zemi za Otty Brandenburského. Část byla také určena pro nižší duchovenstvo ve službách kostela, ježto bylo podělováno dílem penězi, dílem potravou, jmenovitě chlebem. Podělování toto bylo řízeno od kanovníků sídlících: protož nazývaly se statky, jejichž příjmy byly k tomu určeny, náležejícími k residenci. K tomu patřila ku př. Hovorčeves, určená k zjednání potřebného chleba (pro pane habendo). Po postoupení jí proboštovi dostaly tohoto ustanovení příjmy z krámů

v Kutnéhoře, z obediencí Medvězské a z Cholče (1326). Okolo téhož času (před r. 1328) byl také kostel Budečský přivtělen k residencí.

K některým službám při kostele, zastávaným od nižšího kněžstva a žákovstva, byla však ustanovena zvláštní nadání. Největší bylo asi *sakristovo*, k němuž zakladatel úřadu tohoto, Bartoloměj kustos Vyšehradský, potom děkan Olomoucký, ustanovil kapli *sv. Štěpána* (prvé sv. Jana) v paláci Vyšehradském, od něho obnovenou, ku které darováním krále Otakara II. učiněným jemu roku 1257, náležela kaple sv. Štěpána na *Zlíchově* a její příslušenství, to jest dědiny s poddanými lidmi tudíž ve Zlíchově, ve *Hlubočerpích* a *Kněževsi* v kraji Rakovnickém, dále zemi jakous ve *Voděradech* (v Kouřimsku) a zahradu pod vinnicí na hoře Vyšehradské, s povinností, aby sakrista každoročně v zádušní památku Bartolomějovu dal oběd kanovníkům (1264).

Ku *kantorství* daroval při zřízení jeho (1320) kanovník Fridrich, farář v Budči, dědinu a mlýn v *Kameněmostě* s jistými povinnostmi k slavení svého výročního dne památného.

K výživě *bonifantů* byly ustanoveny starodávné statky kapituly v *Čakovicích* a v *Bašti* v Kouřimsku; po zřízení *choralníků* na jich místo byly příjmy z krámů Kutnohorských a z Medvězí přivtěleny k residencí s obzvláštním ustanovením, aby se z nich především vydávaly platy kněžím tohoto nového ústavu, k nimž staré příjmy bonifantů nepostačovaly, a jen ostatek aby se obracel na chléb.

O nadáních *oltářů* a kaplí v kostele Vyšehradském máme z toho času zprávy nedostatečné. Ku kapli těla Božího, založené teprv roku 1328 daroval kanovník Ekrik, zakladatel její, ves *Svinařov* u Smečna. Oltářníkům náležely ostatně oféry, které se sešly při mších od nich čtených, ano i podíly ze mší, které čtli jiní kněží při jejich oltářích. O knězích choralnících bylo výslovně ustanoveno, aby se o oféry při mších, ježtoby čtli, dělili se správci oltářů, jichž se týkalo, na polovici, ač jen co by bylo oféry přes groš.

Zvoníci a *hlídači* kostela byli, jak od starodávna, dědiční držitelé rolí, k nimž náležela povinnost jejich služby. Teprv po vymření rodu ustanoven býval nový zvoník neb hlídač k uprázdněnému místu v témž spůsobu. Tak uznáno za právo ještě roku 1273 v rozepři kapituly s proboštem, který se i těchto některých rolí byl zmocnil.

Oblíbený prostředek, jímž hledělo se toho času zvýšiti a pojistiti příjem ze zemských statků, bylo vysazování čili prodávání jich právem zákupným (emfyteutickým). Jak na proboštství, tak z nadání děkanova, z praebend jednotlivých kanovníků i z obediencí bylo tím spůsobem mnoho statků kapituly Vyšehradské vysazeno právem zákupným, nejobyčejněji starodávným poddaným na týchž zemích, během druhé polovice 13. i v první polovici 14. století.

Vedení nákladu na stavení a jiné větší potřeby kostela náleželo proboštu a kapitule společně, jak se zdá ze příkladu stavení střechy okolo roku 1273, na polovici. Dle usnešení kapituly roku 1328, stvrzeného od krále Jana, byly poloviční příjmy druhého roku každé nově uprázdněné praebendy a poloviční příjmy prvního roku každé uprázdněné obediencí (totiž při změně nájmu) ustanoveny budoucně za základ ke stavebním útratám.

Roční plat 12 hřiven stříbra, jímž byla kapitula povinna kostelu Římskému, byl ponejprv za papěže Coelestina III (1191—1198), potom roku 1237 opět od Řehoře IX zmírněn na pět hřiven čistého stříbra, z příčiny, že v čas prvního ustanovení toho platu byla mince mnohem špatnější. Vybírání jeho nestávalo se skutkem každoročně, nýbrž obyčejně za menší neb větší počet let skrz legaty papežské neb jiné výběrčí, ustanovené k tomu pokaždé pro podobné platy ze všech okolních zemí.[30])

[30]) Při sepsání tohoto článku sloužily za hlavní ano skoro jediný pramen četné listiny kapitulního archivu Vyšehradského, v nichž snadno lze nalézti doklady na jednotlivosti zde podané dle let všude položených.

d) Duchovenstvo řeholní.

Dle výčtu daného nahoře v části místopisné bylo v Praze a v nejbližším okolí (nepočítajíc zde toliko Zbraslavě k tomu) za času krále Václava II patnáct klášterů, z nichž 12 mužských a 3 ženské. Povaha dějepisných zřídel k tomu se vztahujících, ježto záležejí větším dílem jen z právních listin klášterů, musí nám býti omluvou, když v následujícím pojednání o nich větší místo bude zaujímati popis zemského jmění než vnitřního života a rozmanitého působení jejich, které bylo ovšem mnohem rozsáhlejší, nežli zprávy o něm zachované.

Zevnější mocí a vážností zachoval mezi kláštery mužskými povždy přední místo nejstarší z nich, totiž klášter *Benediktinský* v *Břevnově.*

Opatové jeho bývali toho času snad nejobyčejněji voleni z oudů šlechtických rodů českých, jakž se zdá dle příkladu opata Bavora (od r. 1294 až 1332), jenž prý pocházel z rytířů z Nečtin, a Předbora (1336—1360), tuším syna Zdeslavova z Chroustoklat. Zhusta čtou se jména opatů Břevnovských mezi svědky při jednáních králů českých. Od papežů bývali často jmenováni apoštolskými soudci v duchovních rozepřích při odvolání do Říma. Jim, pokud známo, bylo pokaždé uloženo svolání provincialní kapituly řádu sv Benedikta z celých Čech a Moravy, kteráž dle přání papežů třináctého a čtrnáctého století měla se pravidelně odbývati každé třetí léto. Papež Řehoř IX uložil to roku 1234 opatovi Břevnovskému společně s Kladrubským, též papež Innocentius IV roku 1246, později Benedikt XII opatu Břevnovskému společně s opatem Třebíčským r. 1336.[31] Kapitula měla býti držána v některém klášteře Benediktinském neb jiném vhodném místě, o něž by se usnesli. Přítomni měli býti všichni opatové a převorové klášterů. V zachovávání povinností řeholních byl klášter Břevnovský nepochybně rovněž za vzor všem ostatním toho řádu v Čechách a na Moravě; jakž aspoň biskup Jan IV při visi-

[31] *Erben* 393 538. *Dobner Mon.* IV 61.

tací předsevzaté roku 1331 pochválil opata a konvent za pilné bdění nad pravidlem, za pobožnost, poslušnost a čistotu mravů, ač káral poněkud neprozřetelnost při správě statků zemských.

Po opatovi byli v klášteře představenými, každý ve svém oboru: *probošt*, co správce záležitostí světských, *převor* a *subpřevor*, *komorník* (camerarius čili bursarius), *klíčník* (claviger), *kantor*, *sakrista* a *nemocník* (infirmarius). I mezi nimi byli, jak se zdá, mnozí synové rodin šlechtických, jakž jmenuje se ku př. roku 1332 Předbor syn Zdeslava z Chroustoklat, nejspíš potomní opat, proboštem v Polici, klášteře filialném ke Břevnovu.[32]) Ze jmen jako Miroslav, Svatomír, Radslav, Oneš, Zvěst mezi tehdejšími mnichy Břevnovskými, vedlé nichž nevyskytují se téměř žádná jména charakteristicky německá, dá se ostatně souditi, že klášter tehdáž dávno již přestal míti potřebu, přibírati sil z ciziny.

Statky kláštera Břevnovského, pocházející ze starých darování až do času krále Vácslava I, rozkládaly se v šesti větších skupeních v rozličných krajinách země české: 1. v bližším okolí Prahy v nynějších krajích Rakovnickém, Kouřimském a Berounském, 2. v okolí města Litoměřic, 3. v Kouřimsku v tehdejší župě Poděbradské, 4. v Berounsku a v Prachensku blíž hranic mezi oběma těmito kraji a v blízkém okolí Vltavy, 5. v jihozápadním Prachensku, 6. ve Hradecku u Police a Broumova.[33])

V nejbližším okolí Prahy připomenuli jsme hned ve starší době vsi *Břevnov*, *Veleslavín*, *Liboc*, *Ruzyni*, *Kuromrtvice*, *Zlýčín* a něco dále *Libčice*, též nové vsi *Lodĕnice*, *Hole* a *Kamenice*, vyloučené ze starších Žehrovic, Neutomic a Buděhostic, vše v kraji Rakovnickém, *Vrané* a *Skochovice* na Vltavě v kraji Berounském. V sousedství tomto jmenují se později také v Rakovnicku vsi *Svárov* (1249), *Žepy* čili Řepy (1264) a *Újezdec* u Hol (1320), v Kouřimsku pak *Michel* (1348), jakožto při-

[32]) Od Zdeslava z Chroustoklat, pochovaného v Břevnově, měl klášter odkaz 170 kop grošů.

[33]) *Codex Regimont.* 142.

náležející ku klášteru, ač neví se od kterého času. O Veleslavín čili tamější pole a porostliny, zůstalé z někdejšího lesa Šlachova, měl klášter roku 1341 jakousi rozepři s kapitulou Pražskou, rovněž s klášterem Zbraslavským roku 1335 o řeku Vltavu a slupi i břehy její u Vraného, též o meze tamějších lesů. Povážlivější a delší byla rozepře o ves Žepy s měšťanem Pražským Frowinem a jeho dědici. Ves tato byla za krále Václava I Frowinovi prodána od kláštera: kterýžto prodej však, poněvadž se stal bez vědomí krále a biskupa, prohlášen jest od krále Václava za neplatný. Roku 1264 nařídil nástupce jeho Přemysl Otakar II opět na žádost opata Martina, aby byla ves od dědiců Frowinových klášteru navrácena. Téhož roku stala se však, nejspíš teprv po tomto rozkazu královu a bez ohledu na něj, toliko smlouva skrze přátelské umluvce, dle které slíbili dědici Frowinovi spokojiti se šedesáti hřivnami, jakožto náhradou za ves. Zdali však smlouva tato ani nebyla splněna, čili později v časích bezpraví za Otty Brandenburského od měšťanů zase zrušena, není známo. Ale ovšem stal se roku 1287 konečně výrok nových umluvců, dle kterého dědici Frowinovi postoupili Žep opatovi za 15 hřiven stříbra náhrady. Rozmnoženy byly statky kláštera v této krajině nabytím nových částí zašlé vsi *Kuromrtvic* v létech 1249, 1256 a 1260 od králů Václava I a Otakara II, začež pak postoupil klášter zase *Svárova* (1249) a vsi *Podmokel* v Berounsku; dále koupí vsi *Třebonic* v Rakovnicku od Volkmara a Viléma bratří z Paběnic (1279) a založením nové vsi *Trnové* v lese takto nazvaném blíž Vltavy proti Skochovicům za Zbraslaví (1342).[34])

V Praze samé pozbyl klášter Břevnovský kostela *sv. Tomáše* na Malé straně postoupením jeho Augustinianům, ale zůstával vždy v držení méstišť a mlýnů svých na *Poříčí*, a vykonával soudní moc nad poddanými tamže. Jez při mlýnech těchto byl zbořen z rozkazu krále Otakara II. poněvadž při

[34]) O *Ojprnicích* a *Němčicích* v župě Plzenské, připomenutých ve starší době, nemáme listinné zmínky z tohoto pozdějšího času.

velké vodě býval příčinou mnohých škod na stavení kláštera sv. Františka odtud výše na řece. Lázeň vystavenou tudíž na Poříčí prodal klášter roku 1320 právem zákupným Mikulášovi lazebníku z Mělníka, který měl mezi jiným povinnost, bratří kláštera Břevnovského i jich čeleď každý pátý den holiti, a pouštěti k žíle, kdykolivby bylo zapotřebí, též 12 chudých holiti a mýti každý týden. Krom toho náleželo klášteru také jakési městiště na Starém městě blíž kostela sv. Kříže většího (1330).[35])

V Litoměřicku měl klášter *Chocebuz*, *Vlence* a *Hrdly*. O příslušenství vsi této posledně jmenované, lesy tamější a řeku Ohři až ke vtoku do Labe byla roku 1335 rozepře jakás s jeptiškami Doksanskými, o přívoz s velikým prámem blíž Litoměřic rovněž rozepře s kapitulou Pražskou roku 1341.

V župě Poděbradské náležely klášteru vsi *Třebestovice*, *Mračenice*, *Bříství*, *Vikaň*, známé hned z nejstarších darování, k tomu též *Vesce a Přerov*, ježto se jmenují teprv později. Roku 1328 osvobodil tyto vsi král Jan od všelikých služebností, jichž vládařové jeho Poděbradští prvé bezprávně na nich vymáhali.

Blíž břehu Vltavy měl klášter Břevnovský ze starších darování v Berounsku nejprvé ves *Smilovice* na levém pobřeží, výše dle břehu řeky ves *Křepenice* na pravém, opět *Zduchovice* na levém a *Podmokly* na pravém pobřeží, v kraji Prácheňském dále *Rakovice* u Čimelic, ve velkém pak vzdálí od řeky ves *Kvasejovice* u Prčic v jihovýchodním konci Berounska. Z tohoto zboží postoupil klášter, jak již řečeno, *Podmokel* králi roku 1256 za část Kuromrtvic: později postoupeny jsou králi rovněž i *Zduchovice*, nepochybně ke hradu jeho Kamýckému (1277), za to však a příplatu 124 hřiven stříbra obdržel klášter ves *Hlubokou* ležící na Vltavě proti samým Smilovicům a *Ždákov* u Orlíka, též na Vltavě, kdež na protější straně nacházíme později také ves *Kostelec* ve jmění kláštera (1341, 1342). V týchže stranách obdržel klášter Břevnovský již dříve

[35]) Dle zápisku v nejstarší knize Staroměstské fol. 37.

od královny Kunigundy, manželky Václava I († 1248), ves *Chraštice* neboli spíše Chraštičky s příslušenstvím, jak se zdá, dosti rozsáhlým, poněvadž výslovně přičítají se k němu obě strany řeky Vltavy, od ní dobrou hodinu cesty vzdálené.[36])

V župě Prachenské náležel klášteru *újezd za Horaždějovici* s 18 vsemi, popsaný již ve knize první. Dvě z těchto vsí, *Krajnice* a *Kanice*, postoupeny jsou neznámého roku ještě ve 13. století blízkému sousedu Zdeslavovi z Kašejovic směnou za jinou jeho ves, řečenou *Třebovice*. Od krále Jana dostalo se osm jiných vsí v tomto újezdě[37]) i se *clem Hartmanickým* (někdy Březnickým), jakž vůbec mnoho církevního jmění, bezprávným darováním od něho do rukou soukromých, totiž panu Vilémovi z Landšteina, až pak zase navráceny jsou z rozkazu králova roku 1331.

Důležitější však než kterékoli z těchto již vytčených hlavních skupení zboží Břevnovského byl nejpozději nabytý *újezd Polický* v kraji Hradeckém, prvotně v župě Kladské. Darování krále Přemysla I (r. 1213) nevešlo sice ve skutek v celé své rozsáhlosti. Západní části újezdu na pravé straně říčky Medhuje a také část krajiny na levé straně od této říčky v půlnočních stranách, to jest krajina, kde jsou nyní Skály čili Bischofštein, Teplice, Abršpach a slezský Fridland, nedostaly se nejspíš nikdy v držení kláštera; na počátku druhé polovice 13. století nacházíme je určitě v rukou soukromých. Ve východní pak části, totiž v krajině nynějšího města Broumova,

[36]) Ve stvrzovacích listinách královny Markéty r. 1260 a krále Václava II roku 1301, které o tom dávají zprávu, jest jméno této vsi psáno *Crasicz*; polohu její určují blíže udání, že leží „in provincia Bozenensi“, a že k ní náleží obojí břeh Vltavy; což se obojí hodí ke Chrašticům, ježto jiného místa s podobnějším jménem v té straně není. Chraštice nacházejí se psány Krassczycz i také Krassicz v libris confirmationum v létech 1356 a 1359 (viz u Tingla 33, 101); poněvadž se však podací kostelní v Chrašticích nachází právě dle zmínek těch v jiných rukou, mám za to, že se mají vsí darovanou klášteru Břevnovskému spíše rozuměti Chraštičky tamže hned vedlé Chraštic ležící.

[37]) Totiž *Hydčice* malé i velké, *Hajná*, *Domoraz*, *Nezamyslice*, *Žichovice*, *Volišovice* a *Stankovice*.

vládli asi do téhož času ještě vždy úředníci královští, to jest úředníci župy Kladské, kteří se nejspíš pod nějakými příčinami zdráhali vydati panství klášteru. Skutečně vztahovala se tedy moc opatů Břevnovských z počátku toliko na jihozápadní část oujezdu, ohraničenou na východě skalnatým pohořím řečeným Stěny. Zde se řízením a péčí jejich vzdělávala pustá země a zalidňovala se zakládáním osad spůsobem tehdáž obyčejným. Při kapličce panny Marie, vystavené mnichem Vitálišem, zdvihlo se ponenáhlu městečko Police, a v nejbližším okolí jeho nejstarší vesnice v té krajině: Ledhuje, Bukovice, Žďár, Medhuje, Radešov a Bezděkov. V krajině na východní straně od Stěn povstalo téhož času pod správou úředníků královských několik vesnic, jakož zejména Březnice a Božanov: též vzalo začátek nynější město Broumov co vesnice trhová (před r. 1353) s farou i jak se zdá, již tehdáž se zámkem jakýmsi, který se ponejprv výslovně připomíná roku 1296. Někdy za pozdějších let panování krále Vácslava, jak se podobá, počalo se nejprv také zavodění německých osadníků do této krajiny, i počítalo se tuším celkem sedm vesnic, nad kterými dle nového spůsobu vykonával soudní moc dědičný foit (advocatus) se sídlem ve Broumově. Mezi těmito vsemi byly, jak se zdá, krom Březnice a Božanova, již výše zmíněných, Ruprechtice (Ruprechtsdorf, Ruperti villa), Heřmánkovice (Hermansdorf, Hermanni villa) Šonov a u samého Broumova Foytsdorf, dle foyta tím jménem nazvaný.

A však právě někdy při samém sklonku panování Vácslava I musil se konečně klášter Břevnovský dostati v držení této krajiny, jakž se shledává s jistotou hned ve prvním roce vlády opata Martina (1253), kterým se počala nová doba rychlejšího mýtění lesa a množení osad vesnických v újezdu Polickém.

Hranice panství klášterského proti stranám, ve kterých se újezd dle prvotního darování měl vztahovati dále, ustanoveny jsou někdy za prvních let opata Martina narovnáním jakýmsi s dvěma sousedy, panem Petrem synem Sezemovým a panem Rubínem; z nichž první nejpodobněji sídlil na Star-

kově, druhý na Abršpachu (původně Eberspachu). Za pomezí ustanovena řeka Medhuje od vtoku potoka Srbského čili Stekelnice nahoru až ke vtoku potoka Uněše (pod Lachovem), odtud čára vytčená až k severnímu konci Stěn, a na východním svahu odtud potok řečený Voletín (Verneřovický) až nedaleko vtoku svého do Stenavy, za řekou pak Stenavou čára po levé straně potoka Dobrohoště (Vižňovského) až ku pomezí zemskému na hřebenu hor Javorských.

Hned v prvním roce svého opatství obdržel Martin opat od Přemysla Otakara, tehdáž ještě mladšího krále českého, také pro městečko Polici udělení trhu týdenního na každou středu přenesením jeho do tohoto místa z Provodova (1253 6. Září); téhož pak roku založil na půlnočním kraji tamějšího panství svého novou vesnici Pozděšín, nyní Bodašín a roku prvního potom (1254) ves Srbskou velkou, která nyní slove Nízká Srbská, na jižní hranici oujezdu proti zboží pana Hrona z Náchodu; obě dvě novým právem zákupním čili německým. Týmž právem vysazeny jsou vesnice Suchdol, Pěkov, Lachov a Dědový nepochybně též od něho, vše na západní straně hor řečených Stěny, s obyvatelstvem, vyjma snad Pozděšín, veskrze českým. Na východní straně Stěn v kotlině Stenavy povoláni jsou osadníci němečtí k dalšímu mýtění lesa: čímž vzaly začátek roku 1253 vesnice Krosdorf a Ottendorf na samé řece Stenavě pod Broumovem, roku 1255 Heinzendorf na potocích Slatinném a Zahořovu padajících do Stenavy výše Broumova, a Křinice čili Weikersdorf (Weckersdorf) na potoce Křinici; též roku 1253 rozšířen Božanov udělením lesa k tomu Pertoltovi, od něhož vzala tato nové jméno Pertholdsdorf (Bertoldi villa, nyní Barzdorf). Podobným spůsobem povstala rozšířením Březnice ves nově nazvaná Mertensdorf (Martini villa), nyní Märzdorf a po česku Martinkovice. Dle starého svědectví vysadil rovněž opat Martin ves Haitfolksdorf (nyní Hauptmansdorf, po česku Heytmánkovice), a jak se dá souditi, také Rosenthal a Dittrichbach (Dittersbach). Ve městečku Broumově zavedl opat Martin soukennictví, a zjednal sobě a klášteru svému privilegium na to od krále Přemysla II.

Za pokračujícího zalidňování krajiny vznikl během času při prvotní skrovné kapličce a poustevně v Polici znamenitý klášter čili proboštství, zůstávající ovšem pod mocí opata Břevnovského a v jednotě s klášterem mateřským, jakž připomíná se též již za času opata Martina (1255, 1260).

Hned při prvním darování újezdu Polického od krále Přemysla I byla krajina tato vyjmuta z moci úředníků župních; což stvrdil král Václav I roku 1229 a opět král Přemysl Otakar II privilegiem daným roku 1260, ve kterém se činí výslovně zmínka také o krajině za horami Stěnami, to jest o krajině Broumovské, tehdáž již pod skutečnou mocí opata se nacházející. Opat a probošt Polický i úředníci jejich a podřízení jim foitové a rychtáři čili šolcové po vsech provozovali tudy soudní a jinou světskou moc nad obyvatelstvem. Nad krajinou Broumovskou byl nejvyšším úředníkem opatovým purkrabí sídlící na starém zámku ve Broumově. Úřad tento zastávali obyčejně šlechtici, jakož roku 1296 rytíř Kunrad ze Sulic, roku 1300 a mnohá léta potom Vyšemír z Nečtin, bratr slavného opata tehdejšího Bavora. Opat tento konečně roku 1322 přestavil zámek ve klášter a založil nové proboštství ve Broumově, od Polického oddělené. Místo purkrabí řídil odtud probošt světskou správu, tak jako na druhé straně Stěn probošt Polický, majíce přitom oba rozličnou brannou čeleď, dílem rytířskou, k rukoum svým.

Nedlouho po založení nového kláštera byl opat Bavor, jak se velmi podobá, králem Janem přinucen pronajmouti město a okolí Broumovské, pod výminkami nám neznámými, bratřím Olbramovi a Matějovi z Panovic; při čemž nacházel se v pronajímací listině nad to ještě zákaz, aby klášter po smrti bratří těchto nesměl se statkem tím ničehož učiniti bez předcházejícího povolení králova. Roku však 1331 obdržel opat Bavor zrušení tohoto článku smlouvy, a Broumovsko navrátilo se tudy nepochybně po smrti bratří z Panovic hned zase v moc opata bez dalších překážek.

Za opata Předbora, druhého nástupce Bavorova, nabyl klášter roku 1341 značného rozšíření oujezdu Polického na

pravé straně řeky Medhuje koupením vesnic Petrovic, Petroviček a Dřevíče od pana Hynka Berky z Dubé seděním na Náchodě.

Ve blízkém Kladsku měl klášter vsi *Levinice, Malnice* a *Helvitice* směnou dílem za Chýlice v Loketsku r. 1197, dílem za Mradice v Žatecku roku 1238 s purkrabím Loketským Sulislavem.[38])

V témž spojení jako nová dvě proboštství v Polici a v Broumově zůstával s klášterem Břevnovským dle ustanovení knížete Břetislava vždy také klášter *Rajhradský* na Moravě s velikým svým obzvláštním nadáním. Dle umluvy s biskupem Olomouckým roku 1296 měl probošt kláštera tohoto, co správce věcí světských, dosazován a ssazován býti od opata zcela dle jeho vůle, převor pak, co správce věcí duchovních, měl podáván býti biskupovi ku potvrzení.

Krom nadání kláštera Rajhradského, o němž nemá zde býti šíře mluveno, měl klášter Břevnovský sám na Moravě až do r. 1258 také *újezd Sebranický*, jehož tehdáž postoupil Bohušovi synu Crhovu směnou za ves *Sobotovice* v Brněnsku blíž Rajhradu. Roku 1328 koupil opat Bavor od kláštera Strahovského jakousi vinnici jeho u *Hustopeče*, též v Brněnsku.

Desátky biskupské (denarii fumales) ze tří žup, Litoměřické, Bílinské a Děčinské (později nazvané Lipskou), které náležely klášteru Břevnovskému od starodávna, jsou jemu při nových pochybnostech o ně povstalých nově stvrzeny od biskupa Řehoře roku 1301, a od biskupa Jana roku 1341. Rozepře s řádem Johannitů, který se zpěčoval desátků těchto platiti ze statků svých ve Ploskovicích, Stankovicích a Myslčicích v župě Litoměřické, byla roku 1255 od opata Štěpána Luckého, jakožto apoštolského soudce, rozhodnuta ku prospěchu Benediktinů.

V kostelích na statcích kláštera měl opat Břevnovský větším dílem také právo podací. Některé z těchto i také jiných kostelů byly krom toho ku klášteru přivtěleny tím spůsobem,

[38]) *Erben* 443. Srov. nahoře na str. 164, notu 5.

že všecky požitky z nich, krom výživy vikáře, jenž byl spolubratrem, směly se obraceti ku potřebám kláštera, dle výslovného totiž znění udělovacích listin biskupů, na to se vztahujících, na kupování ryb v postě, jichž neměl klášter dostatku pro velké hostinství, které vykonávati musil pro blízkost hlavního města. Tím spůsobem přivtělil klášteru biskup Jan III roku 1258 faru Broumovskou, jak již dotčeno; roku 1318 biskup Jan IV kostely v *Bříství*, *Liboci* a *Svrkyni*; roku 1341 týž biskup také kostely v *Nezamyslicích*, *Chocebuzi*, v *Kostelci* a ve *Zvíkově.* [39])

Klášteru Břevnovskému rovnal se postavením svým v nejednom ohledu ze všech jiných nejvíce klášter *Strahovský*. Tak jako onen v řádu Benediktinském, zaujímal Strahov přední místo mezi kláštery *Praemonstratskými* v Čechách i na Moravě. Slavné privilegium krále Přemysla Otakara II, jímž hned po nastoupení panství svého (1253) slíbil zachovati všecka řádně nabytá práva a osvobození duchovenstva, jmenuje jej vedlé kostelů Pražského (kathedralního) a Vyšehradského i kláštera Břevnovského jedním z prvních čtyr kostelů v celé zemi. Opatové Strahovští bývají rovněž tak často jako Břevnovští jmenováni při veřejných příležitostech, totiž zejména co svědkové při rozličných jednáních králů českých. Značný rozdíl jeví se toliko ze zřízení těchto dvou řádů, poněvadž řád Praemonstratů, řídící se pravidlem sv. Augustina, v celém rozšíření svém ve všech zemích křesťanských činil jeden spořádaný celek; čehož při řádu sv. Benedikta nebylo. Nejvyšší hlavou řádu byl totiž opat mateřského kláštera v *Praemonstratě* (Pré-

[39]) Hlavní zřídla, jichž užito k tomuto přehledu tehdejších dějin Břevnovských, jsou listiny téhož kláštera v hojném počtu zachované, jichž část vytištěna jest v Ziegelbauerově *Epitome historiae monasterii Brevnoviensis* a v Dobnerových *Monumentech* Tom. VI, část nachází se krom archivu Břevnovského samého, buď v originálích buď ve přepisích v Museu království českého. Vítané pomoci poskytuje také monografie o klášteře Břevnovském složená od p. Jeronyma Růžičky, kněze řádu Benediktinského a historiografa téhož kláštera, tiskem vydaná původem dobré paměti p. opata Jana Nepomucena Rottera. Od skladatele jejího dostala se mi některá zajímavá data, jakož i poukázání na starši některá zřidla, jichž jsem užil teprv po prvním vydání díla tohoto.

montré) ve Francouzích. Jemu a obecné kapitule celého řádu (generale capitulum) byli všichni opatové jiní podřízeni. Kapitula scházela se každý rok jednou v Praemonstratě, a všichni opatové neb převorové na jich místě byli dle pravidla povinni dáti se v ní nalézti. Mimo to byly také některé jiné stupně podřízenosti, dle kterých dělil se řád na okresy řečené *circaria*. Čechy a Morava činily jednu takovouto circarii, jejímž představeným byl *opat Steinfeldský*, nazývaje se otcovským opatem (pater abbas) všechněch klášterů těchto dvou zemí, poněvadž buď bezpostředně buď postředně všecky měly své první klášterníky ze Steinfelda. Hlavní právo, které v tom ohledu vykonával, bylo ku každoroční visitací jednohokaždého kláštera a k napravování shledaných nedostatků nebo vznášení toho na obecnou kapitulu. Jiný z opatů Praemonstratských v Čechách nebo v Moravě býval přitom jeho spoluvisitatorem. i zdá se, že toto místo zvláště často zastávali opatové Strahovští. O přísnosti, s kterou se tímto prostředkem často vykonával dohled na zachování pravidla a pořádku, dá se souditi z okolnosti té, že během 13. a první polovice 14. století šest opatů Strahovských bylo ssazeno, pro zavinění nám větším dílem neznámá.

Od papeže Řehoře X měl klášter Strahovský privilegium dané roku 1273 (15. Kv.), jímž přijat jest spůsobem tehdáž dosti obyčejným pod zvláštní ochranu stolice apoštolské. Z neznámého ohledu prohlásil se proti tomuto privilegii klášter Břevnovský prokuratorem svým při dvoře papežském, jakýmsi knězem Ottou; pročež přidáno k němu zvláštní vyhražení (dne 23. Kv. téhož roku), že nemá býti na ujmu právům kláštera Břevnovského, čímž rozuměly se nejspíš přednosti obsažené v jakéms privilegii tohoto kláštera, uděleném domněle hned při založení jeho roku 993 od papeže Jana XV. Okolo prostředka 14. století, nejprvé totiž za opata Petra, který nastoupil asi roku 1343, obdrželi opatové Strahovští právo nošení infule.

Po opatovi zastávali v klášteře samém přední důstojenství *převor* a *subpřevor*, a nepochybně též od starodávna i *probošt*,

ačkoli nemáme o něm zmínky než toliko z pozdějších časů. Mimo to připomíná se také v klášteře úřad *komory* (officium camerae) a úřad *sklepníka* (cellerarius). Vplyv vyšších představených řádu, jakožto cizinců, byl nepochybně hlavní příčinou pro kterou se v klášteřích Praemonstratských mnohem déle než v Benediktinských zachovala větší moc živlu německého. Zdá se, že starší opatové Strahovští až do první polovice 14. století byli skoro vesměs Němci, poněvadž se v starém popise jich (r. 1410) opat Budiš z konce 13. století se zvláštním důrazem co Čech připomíná.

O statcích kláštera Strahovského dává nám toho času nejlepší, ač ne úplný souvislý přehled privilegium papeže Řehoře X r. 1273, již zmíněné, v němž se nejznamenitější z nich zejména uvodí.

Nejvíce nalézá se jich pohromadě v nynějším kraji Rakovnickém, předně v krajinách při řece Ohři blíž Loun vsi *Radunice*, *Stradonice*, *Olenice* a v malém vzdálí odtud *Peruc*, *Hřivčice* a *Vrbno*, větším dílem hned z prvotního nadání od Vladislava II. Ve větší vzdálenosti odtud koupil opat Adam za času krále Přemysla I v okolí města Žatce ves *Staňkovice*, a u téhož města měl klášter aspoň již roku 1319 také dvůr ve *Tvršicích*. Naproti tomu nepřipomínají se již vsi Orasice, Lahovice a Lovosice v blízkém Litoměřicku, obsažené v listině zakládací. Ve východních končinách Rakovnicka, obrácených k Labi, náležel klášteru Strahovskému kostel sv. Vojtěcha na *Řípě* se vsí *Mnetěši* pod touž horou, nejspíš jakožto starodávným jeho nadáním, snad též blízká ves *Černučec*; jižněji odtud vsi různo ležící: *Křevice* (mezi Tmaní a Skury u Zlonic), *Zeměchy* (jižně od Velvar), vysazené právem zákupným již brzy před r. 1250, a *Lotouš* (za Slaným). K prvnímu nadání náležely dále v témž kraji nejjižněji *Ouhonice* s *Holonohy*; mimo které připomínají se v privilegii papeže Řehoře v témž sousedství ves *Cheyně*, a něco blíže Prahy obě *Kněževsi* (Herrendorf), velká i malá (čili Kněževéska), které byl rovněž přikoupil opat Adam, Kněževsi však část toliko, též *Horoměřice* a *Nebušice* a u samé Prahy nedaleko Strahova a v sou-

sedství zboží Břevnovského *Třešovice*. Při klášteře samém náleželo Praemonstratům dosti velké prostranství *hory Strahovské* i s částí hřbetu *Petřína* a se svahem obou těchto vrchů až skoro ke zdem Nového města pod hradem Pražským. Zde nepochybně od nich založena jest někdy v běhu 13. století vesnice *Obora*.

Ostatní zboží Strahovské leželo hlavně ve čtyrech krajinách blíže při sobě: 1. v nynějším kraji Kouřimském mezi Vltavou a Labem od Prahy asi k Staré Boleslavi a Kostelci vesnice různo ležící *Chrabry*, *Sedlec*, *Tryskovice*, *Ctěnice* (u Vinař) a *Zapy*, ježto se vše připomínají v privilegii roku 1273, též *Jiřice* a *Ostrov* (u Zap) v málo létech potom (mezi léty 1282 a 1288): 2. v okolí města Kolína nad Labem vsi *Ovčáry*, *Chrašťany* (nyní zaniklé), *Heinrichov*, kterým rozumí se nejspíš nynější ves Lhota Jestřebí, a *Břežany*, které byl roku 1240 vyměnil opat Petr za *Kostelec*, neznámo který; 3. v Táborsku *Chyška* se vsí *Bratřetici* (nyní Bratřici), která se tehdáž nejspíš následkem vysazení právem zákupným čili německým nazývala také německým jménem Schönbrunn; 4. v Budějovicku újezd jakýs v tak nazvaném *Záchlumí*, to jest ve krajině na levé straně Vltavy za Krumlovem, asi uprostřed cesty mezi tímto hradem a Rosenberkem, kdež se roku 1410 osmnácte vsí v držení kláštera vyčítá, nejspíš větším dílem teprv během 13. neb 14. století vysazených.

V kraji Budějovickém měl klášter Strahovský mimo to tuším ves *Čákov* mezi Budějovici a Netolici; v kraji Berounském ves *Štěchovice* (nyní městečko) na Vltavě blíž vtoku Sázavy: u města *Mosta* v Litoměřicku mlýn poplatný, o němž děje se zmínka nejprvé roku 1323. Dle privilegia papeže Řehoře (1273) náleželo mu také podací farního kostela panny Marie v *Žatci* a kostela *sv. Mikuláše* na Starém městě, kteréhožto však později odsouzen jest v rozepři s Olbramovici.[40])

Že se ve stavu jmění kláštera Strahovského od času prvního založení jeho až do polovice 13. století staly velké pro-

[40]) Srov. str. 312.

měny, vysvítá nejpatrněji z toho, že se o rozsáhlých prvotních statcích kláštera v krajích Hradeckém a Bydžovském, darovaných od spoluzakladatele jeho biskupa Jana, neděje již ve privilegii papeže Řehoře (1273) ani kdy později žádná zmínka. Jakým spůsobem byly odcizeny, nelze se domysliti. V prvních létech 14. století dobyl sobě velké chvály opat Dětřich, že mnoho statků přijednal klášteru, ač neví se, které to byly. Horší stav věcí nastal bezpochyby již za nástupce jeho Gerharda (asi od r. 1316 do 1328), poněvadž tehdáž král Jan velmi libovolně nakládal s jměním klášterů českých vůbec. Po Gerhardovi nastoupil dokonce marnotratný opat Tylman, který prý byl zhoubcem celého opatství. Zlé hospodářství jeho mělo za následek přísné zakročení otcovského opata Steinfeldského Marsilia, který, znamenav velké zadlužení kláštera při visitací roku 1336, dle usnešení se spoluvisitatorem svým opatem Milevským, též s opatem Luckým a proboštem Doksanským učinil mocí přátelského rozsudí na sebe a tyto praelaty společně přijatou mimořádné nařízení o správě klášterského jmění, platné na první dvě léta nejprvé příští. Opat zbaven jest totiž všeliké správy statků na tento čas, kterážto vznešena na plnomocného prokuratora čili provisora. Tento měl přijímati peníze i všeliké jiné příjmy, zapravovati z nich všeliké potřeby co nejskrovnějším spůsobem a ostatní vše co nejpilněji obraceti na splácení dluhů. Opatu uloženo, aby neměl více čeledi než jednoho kaplana a dva služebníky jízdné, aby zanechal na ten čas všelikého hostění a vymlouval se navštěvovatelům chudobným stavem kláštera, ano aby se vyhýbal častým odjížděním na venkovské statky. K tomu musil se zavázati pod přísahou a pod pokutou ssazení. Zdá se však, že nařízení toto nebylo svědomitě zachováno; neb opat Tylman byl skutečně ssazen (asi r. 1338): po němž byla prý pět let pře o opatství. Toho času sešel klášter tou měrou, že s celého jeho jmění nezustalo bez závady nic jiného než popluží na Petříně a sedm korců pole ve Štěchovicích. Teprv nový opat Petr (asi od roku 1343), první infulovaný, stal se důkladným opravcem, a spůsobil přinavrácení statků. Ouhonice měl tehdáž měšťan Pražský

Pušvicer pod jménem nájmu, i byl k navrácení jich za jinou náhradu přinucen výrokem purkrabí Pražského Hynka Berky z Dubé, na nějž byl markrabí Karel, syn krále Jana, vznesl rozsouzení rozepře o to mezi ním a opatem.[41])

[41]) Zprávy tyto o klášteře Strahovském čerpány jsou z nehojného počtu listin o něm zachovaných, totiž jedné z r. 1253 v Dobnerových *Monum.* VI. 382, jedné v originale archivu kapituly Vyšehradské roku 1267, tří v archivu Strahovském z let 1273, 1306 (originalů) a 1336 (kopie), dále *z urbáře Strahovského* tamže z r. 1410, v němž nacházejí se přepisy starších listin, jmenovitě z let 1319 a 1323, *z popisu opatů Strahovských* v témž urbáři, jenž obsahuje mimo jména jejich i některé krátké zprávy, konečně z několika formulářů *u Jakobiho*, pag. 32, 39, 40, 42 a v *Summa Gerhardi* p. 168, 169. V nejdůležitější listině o statcích kláštera, totiž privilegii Řehoře X r. 1273, nacházejí se pohříchu jména místní větším dílem velice spotvořena, i dají se dosti pracně, ač nevšecka vyložiti toliko porovnáním s jinými zde vytčenými prameny. Místo jednající o statcích kláštera zní totiž takto: In quibus haec propriis duximus exprimenda vocabulis. Locum ipsum, in quo praefatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis; villam de *Trisovicz* (v urbáři r. 1410: Trzessowicz, tedy Třešovice) cum omnibus appenditiis et pertinentiis suis; villam de *Radunicz* cum molendinis et omnibus appenditiis et pertinentiis suis, videlicet *Stradunicz*, *Olenicz*, *Ribehicz* (v urbáři: Hrzywczyсz = Hřivčice), *Petucz* (chybně místo Perucz; o Peruci nachází se výsada od opata Gerharda r. 1319 v urbáři), *Leus* (?) et cum terris, pratis, nemoribus, universis aliis ad villas seu loca pertinentibus supradictas; villas, que *Whonicz* (urb. Vhonicz, Summa Gerhardi p. 168: Vhenicz = Ouhonice), *Kayn* (urb. Chayno = Cheyně), *Heremdorph* (v popise opatů: Herendorph utrumque; v urbáři: Kniezíewes minor et Knyeziewes major: Kněževes nazývá se posud německy Herrendorf), *Hormericz* (urb. Horomierzicz = Horoměřice), *Craber* (Jacobi p. 32: Chrabar, urb. Chaber = Chabry, Chrabry) et *Sedlicz* (urb. Sedlecz = Sedlec) vulgariter nuncupantur, cum terris, possessionibus et omnibus appenditiis et pertinentiis earundem; villam de *Sep* (v popise opatů jmenuje se Zap et *Ostrow*, a v též krajině také *Gyrzicz*, tedy Zapy, Ostrov a Jiřice) cum appenditiis et pertinentiis, ecclesiam, quam habetis ibidem; villas de *Ouuechar* (urb Owczar = Ovčáry), *Breczan* (urb. Brzezany: v popise opatů již při roce 1240: Brzesan = Břežany), *Craczchan* (urb. Chrassczan prope Owczar = Chrašťany) et de *Heinrichow* (z německého tohoto jména dá se souditi, že byla ves tato emfyteuticky vysazena, a z kontextu samého, že ležela někde blízko Ovčár u Chrašťan, což oboji hodí se na Lhotu Jestřábí, kteráž se v urbáři jmenuje Magna Lhota, a vedlé ní Minor Lhota, ježto Heinrichov žádný v té krajině nepřichází; německé jméno ustoupilo nepochybně záhy obec-

Od klášterů hojně nadaných, jako Břevnovský a Strahovský, byli zřízením svým a spůsobem zaměstnání nejvíce rozdílní klášterové *mnichů žebravých*. K této třídě náležely zvláště čtyry kláštery v Praze: předně klášter *Dominikánů* čili kazatelů (praedicatores neb také praedicatores majores) u *sv. Klimenta* na Starém městě; dva kláštery *menších bratří* řádu sv. Františka (fratres minores, řídčeji praedicatores minores).

nému českému názvu Lhota, kterým se emfyteutická ves vůbec označovala) et cum omnibus appenditiis et pertinentiis earundem; villam de *Checkow* cum ecclesia, quae vocatur Mointa (domýšlím se, že je to Čákov, který se německy i nyní jmenuje Czekau; jak by se mělo čísti slovo Mointa, nelze mi vyložiti); villam de *Czechowicz* (v popise opatů přichází Sczehowycz okolo r. 1338, v urbáři Sczechowycz = Štěchovice) cum terris, sylvis, possessionibus ac omnibus aliis appenditiis et pertinentiis suis; villam quae vocatur *Czemik* (v popise opatů jmenuje se Zemiech okolo r. 1250, v urbáři: Zemyech = Zeměchy) cum appenditiis et pertinentiis suis; villam, quae dicitur *Mnetes* cum monte *Ripcz* et ecclesiam S. Adalberti (v urbáři Mnethyess cum collatione ecclesiae in monte Rippeo et totus mons Rypeus) et villas, quae *Cirnisowicz* (Černučec? v urbáři ani jinde žádná jiná ves tohoto ani podobného jména se nenachází), *Lothus* (Lotůš, Lotouš?), *Creuuicz* (urb. Krzewycz; mám za to, že se tím míní místo mezi Tmaní a Skury, psané na mappě Kreybichově: Křzowitz, jehož však ani v Palackého Popise království českého ani v novější Příručné knize, úředně vydané r. 1850, nenacházím; jeden poddaný v této vsi jmenuje se v urbáři Jan Beřovec, což se nejspíše vztahuje na rod jeho ze vsi Beřovic tam na blízce), *Nebuschicz* (urb. Nebusycze = Nebušice), *Stenick* et *Srriskowicz* (v popise opatů Trysskowycz okolo r. 1288, v urbáři: Tryskowycz = Tryskovice u Třeboradic; blízko toho nachází se u Vinař na Kreybichově mappě psáno: Stienitz = Ctěnice) vulgariter apellantur, cum appenditiis et pertinentiis earundem; villas, quas habetis circa Necolicz (čti: Netolic), videlicet *Czachum* cum villis, silvis et aliis appenditiis et pertinentiis suis (slovem Czachum rozumí se zde na každý spůsob to samé co v urbáři hned na začátku slovy: bona in Zachlum, která se vykládají výčtem vsí řečených Sůš, Buči, Tisovka atd. dohromady 18, vše v Budějovicku vedlé sebe mezi Krumlovem a Rosenberkem; v témž urbáři mluví se fol. 34 pv. také o plavení dříví po Vltavě z téhož Záhlumí do Prahy); villas quae *Chiska* (urb. Chysska = Chyška), *Sonebuar* (urb. villa Bratrzetycze dicta Ssunebrunne = Bratřice u Chyšky) communiter appellantur, cum silvis, possessionibus et ceteris appenditiis et pertinentiis earundem; *Sancti Nicolai* in Antiqua Praga et Sanctae Mariae in *Satcz* ecclesias cum omnibus pertinentiis earundem.

jeden přísnější řehole, vlastně tak zvaných Františkánů při kostele sv. *Františka* na Starém městě vedlé kláštera jeptišek sv. Kláry, druhý Minoritů u sv. *Jakuba*; dále klášter bratří kajících řehole sv. *Augustina* (de poenitentia beatorum martyrum) u sv. *Kříže* většího.

Dle základního pravidla svého nesměli řádové tito míti žádného stálého nemovitého jmění, než měli se spokojiti almužnou. Této dostávalo se jim hojně odkazy, oběrami a platy za rozličné funkcí kostelní. Kázání a zpověď byly nejpřednější povinnosti jejich povolání; jimi získali sobě velkou náklonnost lidu v Praze jak všude jinde. Vplyv jejich byl však i ve vyšších stavích veliký. Zvláště pozoruje se, kterak oudové řádů těchto zhusta byli dožadováni za přátelské rozsudí v rozepřích, jmenovitě mezi duchovními osobami neb sbory. I mezi nimi nacházely se co spolubratří také osoby ze šlechty české, jakož jmenuje se ku př. za krále Jana bratr Kolda z Koldic rodu panského, lektor v klášteře Dominikanů u sv. Klimenta, jejž král ponavrhnul papeži Klimentovi V za poenitentiáře při dvoře jeho k zpovídání Čechů, putujících pro rozhřešení od stolice apoštolské.[42]) Hojné dary dostávaly se zvláště Dominikanům u sv. Klimenta od osob, které sobě u nich zvolily pohřeb, ve kterémž ohledu byl kostel tento, jak se zdá, zvláště oblíben.

Řádové kazatelů a menších bratří činili v rozšíření svém po celém křesťanstvě podobně jako Praemonstrati mnohem sjednocenější společnosti než starší řád Benediktinů, stojíce ve stálém spojení s nejvyššími představenými čili *generaly* řádů v Římě, jejichž moc vztahovala se více neb méně bezpostředně na osoby a záležitosti každého místního kláštera. Pod generalem stáli představení jednotlivých provincií, na něž se řád dělil, nazvaní *provincialy* (priores provinciales). Kláštery v Čechách a na Moravě náležely v tom ohledu ku provincii polské. Místní představený kláštera Dominikanského u sv. Klimenta byl *převor*, po němž přední *subpřevor*. Představení klášterů menších bratří u sv. Františka a u sv. Jakuba nazý-

[42]) Palackého *Formelbücher* I 340.

vali se *guardianové*, představený bratří kajících u sv. Kříže *senior*. Krom toho byla u Dominikanů i menších bratří služba *lektorů* obzvláště vážena.

Co nedostatek příčící se vlastním účelům řádů, kázání a zpovídání, vytýkalo se menším bratřím v Čechách i v Polsku, že vyšší představení jejich posílali do zdejších klášterů mnohem více Němců, než bylo zapotřebí, rodilé pak Slovany, kteří do řádu vstoupili, rozstrkávali po cizích zemích, kdež pro neznámost jazyka byli neužitečnými, ano českým a polským bratřím bráníce volení představených, jinde obyčejné, dosazovali rovněž jen Němce za představené zdejších klášterů. Královna Kunigunda, manželka Přemysla Otakara II, ujímala se té věci horlivými dopisy ke dvoru papežskému.[43])

Zřízením svým velmi podobní k řádům žebravým, zvláště pak k řádu Dominikanskému, byli bratří *poustevníci* řehole sv. Augustina, uvedení od krále Vácslava II do kostela sv. Tomáše. Řád tento byl povstal teprv asi třidcet let před tímto uvedením ze spojení několika rozdílných řádů poustevnických, kteří se k sobě velice podobali, dle nařízení papeže Alexandra IV (1256) na společné kapitule jich všech, povolané od něho do Říma, kdež usnesli se o společné pravidlo sv. Augustina a zvolení společného *generala* (prior generalis). Jedno z předních tímto způsobem sjednocených bratrstev byli poustevníci řádu sv. Viléma, od čehož i konvent sv. Tomáše v Praze za prvních časů nazýván byl ještě také jménem *Vilemitů* (Wilhelmitae).[44])

Tak jako Dominikani a menší bratří, dělil se i řád Augustinianský na provincie, se zvláštními představenými čili *provincialy* (priores provinciales), pod nimiž stáli převorové jednotlivých klášterů čili konventů. Klášter sv. Tomáše náležel ku provincii česko-bavorské (provincia Boemiae et Bavariae), a byl sídlem jejich provincialů, pod nimiž stálo již za první polovice 14. století několik jiných klášterů téhož řádu v Če-

[43]) Palackého *Formelbücher* I 287, 289, 316.
[44]) Toho názvu užívá ještě *Chron. Aule* R. p. 53.

chách, jakož klášter Ostrovský čili sv. Dobrotivé (S. Benignae) blíž hradu Waldeka za Hořovici v nynějším Berounsku, založený roku 1263 od Oldřicha Zajíce z Waldeka, klášter Domažlický, založený r. 1288, Mělnický, jenž se zmiňuje r. 1328, a Pivoňský v Klatovsku, založený okolo r. 1342 od pana Bohuslava ze Švamberka. Roku 1331 dovolil král Jan dle žádosti manželky své Elšky, pronešené brzy před její smrtí, aby směli Augustiniani z kláštera sv. Tomáše založiti také nový klášter v Sušici; kteréžto povolení však vzal nazpět ještě téhož roku pro námitky kapituly Vyšehradské, jíž nastávala z toho škoda pro farní kostel tamější, jí náležející. Po osmi létech (1339) obdržel konvent Svatotomský povolení ono znovu, i vystavil v Sušici již jakousi modlitebnu, která však po nové rozepři o to vzniklé opět z rozkazu králova roku 1345 jest zrušena, při čemž pobráno řeholníkům mnoho kostelního nářadí, knih a jiných věcí, ano přišlo i k násilnostem, při kterých jeden z bratří řádu poustevnického zraněn smrtelně.

Vedlé provinciala byl místním představeným kláštera sv. Tomáše *převor*, po němž připomíná se jiný hodnostář, řečený *procurator*, též *lektorové*, pokudž vysvítá, dva, starší a druhý (lector senior, lector secundarius).

Poustevníci sv. Augustina měli jako vlastně tak zvaní mnichové žebraví výživu svou větším dílem z almužny, aspoň v nejstarších časích; mimo to bylo jim dovoleno míti jmění movité i nemovité, vyjmouc toliko statky manské. Celkem nicméně nebylo jmění kláštera sv. Tomáše právě veliké. Prvotně záleželo jen z kostela sv. Tomáše s městištěm k němu přidaným. Mimo Prahu dostal klášter roku 1328 od Hynka Berky z Dubé, biskupa Olomouckého, jistého platu v penězích a obilí ze vsi *Střem* blíž Mělníka společně s klášterem pod Mělníkem, roku pak 1338 od Štěpána z Tetína, písaře desk zemských, ves *Březovou* čili *Lhotku* u Loděnic blíž Berouna.[45])

[45]) Nejdůležitější zřídlo k staršímu dějepisu kláštera sv. Tomáše jest inventář téhož kláštera, to jest sepsání privilegií a jiných listin, jakž i věcí kostelních, složený prvotně od Mikuláše lektora staršího, někdy po r. 1405, později pak opatřený ještě rozličnými přípisky,

Ostatní mužské kláštery, co jich tehdáž bylo v Praze, náležely všecky *k řádům křížovým*, nazvaným tak od znamení kříže, které přijaly, vzavše počátky své teprv podnětem křížových válek, buď v samé zemi svaté, buď jinde následováním tamějších příkladů.

Dle mohutného rozšíření po celém křesťanstvě zaujímali přední místo mezi nimi slavní tři řádové rytířští, *Johannitů, Templářů* a *rytířů německých*. Každý z nich měl v Praze svůj klášter čili kommendu; nejdávněji Johannité (fratres hospitalis S. Johannis baptistae Hierosolymitani) *u panny Marie* konec mosta (pročež nazývají se také fratres cruciferi hospitalis S. Mariae ad pedem pontis Pragae); později rytíři němečtí (fratres cruciferi de domo Teutonica) u sv. *Benedikta* a *Templáři* (Templarii, fratres ordinis militiae Templi Hierosolymitani) u sv. *Vavřince* na Starém městě.

I tito řádové měli zřízení, které spojovalo oudy každého z nich po celém křesťanstvé v jeden mocný a dobře spořádaný celek. V čele každého řádu stál *nejvyšší mistr*, mající prvotně sídlo své při mateřském klášteře čili špitále v Jerusalemě, mistr řádu německého později v Prusích. Pod ním stáli představení nad jednotlivými zeměmi v několika stupních. Johannité měli v prvních časích po zavedení svém do Čech praeceptora, postaveného nad celými Čechy a Uhry i zeměmi odtud na poledni, na východě a na půlnoci do neurčitých dálek, v pozdějších časích toliko nad Čechy, Polskem, Moravou a Rakousy, pod ním pak zvláštního *mistra* čili *převora* nad Čechy, který, jak se zdá, do panování Otakara II míval sídlo své výhradně u panny Marie v Praze, později také ve Strakonicích. Místní představený kláštera byl *kommendator*, vedlé něhož *převor.* [46])

kterýžto posud chová se v archivu sv. Tomáše. Z rozepře s kapitulou Vyšehradskou o klášter v Sušici zachovaly se krom listiny roku 1339 v tomto inventáři (fol. 30) také listiny z let 1331 a 1345 v archivu kapituly Vyšehradské.

[46]) Roku 1186 jmenuje se u *Erbena* 174: Martinus quondam praepositus Pragensis, nunc vero frater Jerosolimitanus et praeceptor Ungariae, Boemiae et omnium aliarum terrarum ab oriente et meridie et

Templáři měli *praeceptora* nad celým Německem, Čechy, Moravou a jinými slovanskými zeměmi; představený kláštera sv. Vavřince v Praze názývá se *mistrem.*[47]) Nad řádem pak německým stál společný představený (*generalis* neb lépe *provincialis* rozuměj *prior*) v Čechách a na Moravě; představeným konventu sv. Benedikta v Praze byl farář téhož kostela.[48])

Po zrušení řádu Templářského (1309) dostaly se statky jeho v Čechách, s nimi i kostel sv. Vavřince, dle nařízení koncilia Viennského (1312) Johannitům.

K tovaryšstvu méně mocnému než kláštery Johannitů, Templářů a řádu německého, náležel klášter *Křížovníků hrobu božího* u sv. Petra na *Zderaze* (monasterium fratrum cruciferorum neb také cruce signatorum dominici sepulchri Hiero-

septemtrione adjacentium; naproti tomu v listinách universitní bibliotheky v Praze roku 1313 frater Bertholdus dictus de Henneberg praeceptor domorum hospitalis S. Johannis Jerosolimitani per Boemiam, Poloniam, Moraviam, Austriam. Vedlé Martina *praeceptora* jmenuje se roku 1189 (*Erben* 183) Bernardus *prior Boemiae*, a týž okolo r. 1188 (*Erben* 181) Bernhardus *magister* ejusdem hospitalis in Boemia, v témž smyslu pak ku př. roku 1343 (*Pelzels Karl IV*) frater Gallus de Lemberch *prior generalis* per Boemiam. Až do roku 1255 zmiňují se často *magistri* cruciferorum domus hospitalis S. Mariae Pragensis, jimiž nepochybně rozumějí se takovíto představení nad celými Čechy, z čehož souditi se dá, že klášter panny Marie byl jejich sídlem, od roku pak 1272 již nejmenuje se mistr, než vždy jen *commendator* S. Mariae; a poněvadž klášter Strakonický již mezitím zmiňuje se nejprvé roku 1251 (*Erben* 592), dá se z toho souditi, že se střídání sídla mistrova čili velkého převora počalo právě mezi léty 1255 a 1272.

[47]) V listině kapituly Pražské roku 1295 jmenuje se frater Berthramus dictus Czwek, domorum militiae Templi per Almaniam, Schlaviam, Boemiam et Moraviam humilis praeceptor, a v listině tamže roku 1294 Eko magister domus S. Laurentii, tentýž pak v listině oné r. 1295 frater Eko commendator in Schaykowichs et in Uhrinawes (v Čakovicích a v Uhřiněvsi).

[48]) V *Liber vetustiss. privil. civit. Prag.* p. 61 r. 1306: frater Johannes dictus der Waldeser, generalis per Bohemiam et Moraviam fratrum domus Teutunicae. V listině bibl. university Pražské r. 1332: frater Johannes de Schoumforst commendator provincialis per Bohemiam et Moraviam.

solymitani ordinis S. Augustini, zkrátka *sepulcrariorum*); nadáním svým však v Čechách aspoň Templáře a rytíře německé převyšoval.

Nejvyšším představeným řádu tohoto, s nímž klášter Zderazský měl stálé spojení, byl katolický *patriarcha Jerusalemský* jakožto někdy správce kostela hrobu božího v Jerusalemě, nyní ovšem již jen titularný, který obyčejně přebýval při dvoře papežském. Patriarcha vykonával dohled vysíláním visitatorů, jmenovaných ze sboru kanovníků hrobu božího, již rovněž jen titularných. Tak jmenuje se ku př. roku 1326 bratr Mikuláš kanovník kostela Jerusalemského visitatorem všechněch klášterů v Němcích, v Polsku, v Čechách a jinde, témuž kostelu podřízených, kterýž v tomto povolání konal tehdáž úřad svůj i v klášteře Zderazském. Okolo roku 1334 jmenuje se kanovníkem hrobu božího a visitatorem Jindřich farář v Meziříčí, oud kláštera Zderazského.[49])

Oudové řádu hrobu božího byli dílem kněží, dílem laikové čili konvrši (conversi); kněží měli však v řízení záležitostí řádu přednost před bratry světskými, čímž se Křížovníci hrobu božího rozeznávali od řádů rytířských. Znamení řádu byly dva červené kříže na černém rouše. Bezpostředným představeným kláštera Zderazského byl *probošt* (praepositus), volený od bratří, jak se zdá, pod dohledem osob k tomu ustanovených od biskupa Pražského, a stvrzovaný od patriarchy.[50]) Vedlé něho měl klášter svého *převora, kommendatora, seniora, sklepníka* a snad více jiných důstojníků. Probošt a převor bývali vždy voleni z kněží, kommendator a sklepník také z konvršů. Roku 1343 vydal však patriarcha Petr nařízení obecné pro celé Německo, dodané též klášteru Zderazskému, jímž pro velké výtržnosti konvršů, na něž sobě stěžuje, pro budoucnost zapovídá, aby se jim kommendy ani jiné správy nesvěřovaly.

[49]) *Jacobi* p. 43.

[50]) Okolo roku 1343 dávají Jindřich probošt, Tomáš arcijahen Pražský a Bohuta arcijahen Kouřimský o zvolení probošta Hildebranda zprávu patriarchovi Jerusalemskému, dosvědčují zákonnost její, a žádají, aby zvoleného potvrdil. *Jacobi* p. 44.

Prvotní nadání kláštera Zderazského, udělené od Hrabišiců Kojaty a Všebora, nacházelo se dílem v nynějším Žatecku a Litoměřicku v okolí Mosta, dílem ve krajích Kouřimském a Chrudimském, dílem na Moravě. Darování Kojaty roku 1227, vyčtené již na jiném místě,[51]) bylo v obou krajinách prvé jmenovaných poněkud rozmnoženo novým darováním bratra jeho Všebora r. 1238. Ke statkům a důchodům v *Mostě* samém, ve *Vroutku*, *Kopistech* a *Lipětíně* přibyly darováním tímto nové v Lipětíně, Kopistech, *Drachkově* (v Litoměřicku) a ves sv. *Vácslava* (villa S. Venceslai) u Mosta: k *Tlustovousům* pak, *Lémuzům* a *Šestajovicům* v Kouřimsku[52]) blízké *Horušany*, krom toho *Dobrovice* v Boleslavsku (?). V Mostě měli Křižovníci také kostelní podací krále Přemysla (I?), které roku 1296 potvrdil papež Bonifacius VIII; v Kouřimsku od neznámého času tvrz *Chodov* (1334) blíž Prahy za Michlí.

Po smrti Kojaty a Všebora byli předními dobrodinci kláštera Zderazského dědici jejich, pánové ze Švabenic, zámožní na Moravě i v Čechách. Jiljí ze Švabenic, jak se zdá zeť Všeborův, držitel statků a práv někdy královských v župě Ousovské na Moravě a Upské v Čechách, založil špitál v trhu svém *Oupě*, potomním městě *Trutnově Novém*, a postavil mistra a bratrstvo špitál tento spravující i statky, kterým jej nadal, v poslušenství probošta a bratří Zderazských (1260). K nadání špitalu tohoto náležely darováním jeho zejména vsi *Libeč* a *Debrné* v blízkém okolí, desátek z pokut v župě Upské a desátek ze příjmů všechněch dvorů jemu náležejících v též župě, též právo podací kostela při samém špitále i ve městě *Brusnici*. K tomu daroval později Vítek syn Jiljího podací v *Bernarticích*, *Olešné*, *Valbeřicích* (v nynějším kraji Hradeckém) a něco jiného statku u Trutnova, Libče a Debr-

[51]) Na str. 164.

[52]) V poslední vůli Kojaty (u *Erbena* 333) kladou se *Tlustovousy*, *Lémuzy* a *Šestajovice* vedlé jiných čtyr vsí do Moravy, ale bezpochyby omylem; k čemuž vede jednak blízké položení vsí těchto i Horušan vedlé sebe v nynějším Kouřimsku, nad to pak zmínka o Tlustovousích a Horušanech, která se nachází v Palackého *Archivu Českém* I 496.

ného. Všecka tato darování Jiljího a Vítka potvrdil král Václav II roku 1301, když byla župa Upská čili Trutnovská od něho zase uvedena v majetnost koruny.

Vítek ze Švabenic čili z Heřmanic vedl, jak se zdá, nepořádné hospodářství, a spůsobil tím začátek úpadku svého domu. Klášter Zderazský musil za něj několikkrát platiti rozličné dluhy neb zastavovati v nich své statky; což on nahražoval dílem zase novým darováním. Tak dostalo se od něho klášteru roku 1308 právo podací v *Prostřední Lhotě*, t. j. nynější vsi sv. Jiří blíž Vysokého Mýta, r. 1309 vsi *Zalší* a *Sloupnice* tamže, okolo téhož času také podací kostela *v Moravanech* (před rokem 1311) a ve *Švabenicích* (1309) na statcích jeho moravských. Roku 1310 měl s ním klášter nějakou rozepři, která se dostala až ku papeži Klimentovi V; ale již roku 1311 daroval Vítek společně se synem svým Janem Křížovníkům lán v Moravanech, a kostelu Švabenickému od nich spravovanému půl druhého lánu v *Dědkovicích*.

Od pánů ze Švabenic měli Křížovníci Zderazští již roku 1281 také některé statky u Potvorova v Plzensku s právem společným s Cisterciáky Plaskými k tvrzi tamže. V jakési nejspíš stvrzovací listině synů Vítka ze Švabenic, Jana, Bočka, Všebora a Gerharda, jakož i krále Jana roku 1323 počítají se k tomu vsi *Potvorov* s dvorem a podacím kostelním, dále *Sedlec*, *Bukovina* a *Křemešín* (čili Remešín).[53])

Město *Most*, darované od Hrabišiců prvotně celé klášteru Zderazskému, dostalo se v neznámém čase z moci jeho přinavrácením ku koruně, nejasno zdali za Přemysla I čili Václava II, kterýž slíbil sice za to náhradu, ale není povědomo, zdali a v jaké míře byla učiněna.[54])

Naproti tomu měl klášter krom potomstva zakladatelů svých během 13. a 14. století rozličné jiné dobrodince, a rozmnožoval jmění své také koupěmi. Tak ku př. daroval jemu biskup Jan III desátky své ze vsi *Sluh* v Kouřimsku (1278). Pan Jindřich z Rosenberka prodal klášteru roku 1285 město

[53]) Hammerschmid *Prodromus Gloriae Pragenae.*

[54]) Dle zprávy poněkud zmatené u Hammerschmida tamže pag. 283.

Neveklov za 300 hřiven stříbra, jichžto 40 odpustil, vymíniv sobě za to nocleh a stravu s 20 neb 24 lidmi třikrát za rok na cestách do Prahy. Roku 1294 koupil klášter mlýn na Labi u *Nimburka*. Pan Mikuláš z Potšteina daroval mu roku 1303 podací kostelní v *Kostelci* nad Orlicí; pan Jan z Wartenberka, nový držitel Trutnova, slitovav se nad zkázou špitála tamějšího, kterýž byl vypálen ve válkách domácích, daroval r. 1313 k usnadnění nové stavby a lepšího zaopatření nemocných podací ve *Starém Trutnově*. Od neznámých dárců měl klášter, pokud známo, již před r. 1310 ves *Chotěšice* v Bydžovsku,[55]) roku 1326 podací v *Meziříčí* a *Rudě* na Moravě, roku 1331 dům na Starém městě v ulici sv. Štěpána, který předtím býval Zdislava Kobliha z Průhonic. Král Jan daroval okolo roku 1334 podací u *svatého Michala* na Starém městě v Praze; Heřman ze Zruče (v Čáslavsku) podací ve *Zruči*; Jan z Meziříčí (moravského) a synové jeho podací v *Solnici* (ve kraji Hradeckém); kterážto darování všecka potvrdil papež Benedikt XII roku 1334, jakž o rok později (1335) také darování podacího ve *Stráži* (v Plzensku?) od krále Jana. Konečně darovali bratří Oldřich a Vilém, synové Viléma z Boru, společně s matkou svou Benediktou hrad a městečko *Bor* u Horažďějovic s blízkými vsemi *Dětanovici* a *Dobrotici* a jedenácti vsemi jinými za *Sušicí* v Prachensku,[56]) kteréžto darování potvrzeno od papeže Benedikta XII roku 1334, od krále Jana roku 1336.

Dle darování župana Zdislava roku 1234 osazoval klášter Zderazský kostel sv. Klimenta v *Bubnech*, a od neznámého času rovněž i farní kostel *sv. Vácslava* na Zderaze jakož i špitálský kostel *sv. Lazara* tudíž na blízce kněžími svého řádu.[57])

[55]) *Formelbücher* I. 248.

[56]) Zejména: *Prosiměřice, Žichov, Posobice, Krušec, Častkov, Bezděkov, Libětice, Orlov, Napěrov, Zbraslavice, Kochanov.*

[57]) V *Summa Gerhardi* p. 57 jmenuje se okolo roku 1343 frater Nicolaus prior (monasterii Zderaziensis), *plebanus* ecclesiae S. Lazari; z čehož by následovalo, že byl kostel sv. Lazara farním. Nepochybuji však, že jest omylem písaře, vůbec velmi nesprávného, psáno *plebanus* místo *capellanus*, poněvadž se kostel sv. Lazara nikde

Pod opatrováním pak jeho stál též již ve 13. století klášter jeptišek hrobu božího ve *Světci* v Litoměřicku (1287), spravovaný mistryní a vedle ní převorem dosazovaným ze Zderazu.

Ve čtrnáctém století rozšířil se vplyv kláštera také na Slezsko, když totiž po uvedení největší části této země v moc králů českých Křížovníci hrobu božího v *Nise* s podřízenými proboštstvími ve *Frankšteině*, *Reichenbachu* a *Ratiboři* r. 1334 odtrhli se od poslušenství posavadního svého představeného, probošta ve Měchově v Polsku, a dali se pod vrchní moc probošta Zderazského.[58])

V porovnání s těmito křížovými řády již jmenovanými obrací na sebe plným právem zvláštní pozornost naši řád *Křížovníků* s červenou hvězdou, jakožto ústav v zemi samé povstalý, který pro blahočinnost svého působení v dosti krátkém čase podivuhodně se rozmohl.

Bratrstvo *špitálu sv. Františka* u kostela sv. Petra na Poříčí, stojícího pod ochranou abatyše řádu sv. Kláry u sv. Františka, které bylo zárodkem řádu tohoto, obdrželo rozeznání od jiných špitálských bratrstev toho druhu, jichž bylo mnoho v Čechách tak jako jinde, nejprvé uložením pravidla sv. Augustina od papeže Řehoře IX. Novou bullí, v nedlouhém čase na to vydanou roku 1237, nařídil týž papež znovu, aby se mistr a bratří spravovali zákonem sv. Augustina jakožto kanonický řád, z něhož napotom nebylo dovoleno vystoupiti leč do řádu přísnějšího; ustanovil, aby mistr co představený řádu, volen býval od bratří, a přijal je pod zvláštní ochranu stolice papežské, jakožto vyjmuté z obyčejné moci biskupa; za kteroužto ochranu měli odváděti papeži roční plat jednoho byzantia na znamení své bezprostředné podřízenosti. Téhož roku i král Václav I přijal špitál sv. Františka

jinde, jmenovitě ani v katalogu dioecezí Pražské ve druhé polovici 14. století co farní neobjevuje.

[58]) Stenzel. *Geschichte Schlesiens.* I. 177. — Hlavní zřídlo o klášteře Zderazském jsou listiny téhož kláštera, v dosti hojném počtu zachované, které se nacházejí dílem v bibliothece university Pražské, dílem v c. k. dvorském archivu ve Vídni. Některé, nyní ztracené, znal Hammerschmid, a užil jich ve svém *Prodromus gloriae Pragenae.*

pod zvláštní ochranu, a udělil mu všelikých osvobození od soudů a povinností župních, jakých požíval dotud kostel Vyšehradský. Hned pak roku následujícího (1238) odřekla se Aneška abatyše a konvent jeptišek sv. Klary všelikého posavad vyhraženého práva nad špitálem a nadáním jeho, složivše je do rukou papeže, tento pak hned odevzdal špitál a statky mistru a bratřím nového řádu, aby jimi napotom vládli sami pod bezpostřednou jeho ochranou (1238. 27. Dub.).

Těmito privilegiemi papežskými bylo utvoření nového samostatného řádu vlastně teprv dokončeno. Hlavní ustanovení jeho zůstalo to samé jako prvotního bratrstva, totiž ošetřování chudých a nemocných, kteří dílem stále přebývali ve špitále, dílem byli co příchozí z ciziny přijímáni pohostinsku. Řád měl však pečovati netoliko o tělesné, nýbrž i o duchovní dobré svých svěřenců. Protož skládal se netoliko z laiků, jako prvotní špitálské bratrstvo, nýbrž i z kněží, kteřížto nepochybně brzy dosáhli přednosti ve správě podobně jako u Křížovníků hrobu božího. V prvních časích, pokud počet kněží v řádu samém byl nejspíš ještě skrovný, vykonávali ve špitále menší bratří řádu sv. Františka povinnosti duchovního úřadu; v čemž stala se potom změna bullí papeže Řehoře IX, vydanou jen pět dní před vyjmutím špitálu z vrchní moci abatyše sv. Františka (1238. 22. Dub.). Na žádost mistra a bratří přenesl totiž papež právo visitací z provinciala menších bratří na provinciala Dominikanského v Polsku a převora téhož řádu v Praze, jimž nařídil držeti visitací jednou nebo dvakrát za rok a zavésti potřebné proměny v některých věcech posledně od provinciala Františkanského nařízených. Ustanovení toto bylo však učiněno jen na pět let, po kterých nejspíš byl nový řád i od tohoto cizího vplyvu docela osvobozen.

Pokud známo, měl řád již r. 1244 jakési znamení jako jiní řádové podobného spůsobu. Dle podání, ovšem nezaručeného, byl to červený kříž, jehož přijmutím podobali se bratří v zevnějšku starším řádům křížovým. Tomu nedostávalo se však ještě uznání od vyšší auktority, na které tehdáž mnoho záleželo pro řevnivost jiných řádů, ježto znamení svá chtěli

míti každý výhradně pro sebe. Na žádost kněžny abatyše Anešky, jakožto zakladatelkyně špitálu a bratrstva, dal tedy roku 1250 papež Innocentius IV nařízení biskupu Pražskému Mikulášovi, aby na jeho místě z moci apoštolské udělil řádu znamení, kteréby se jemu zdálo býti přiměřené. Biskup učinil to ve druhém létě potom (1252), a ustanovil za znamení červenou hvězdu s křížem na pláštku i na kápi. Udělení nového tohoto znamení stalo se s veřejnou slavností v kostele sv. Petra na Poříčí u přítomnosti mnohého duchovenstva, jmenovitě opata Strahovského, menších bratří a jiných rozličných řeholníků (1252. 17. Čv.).

Málo dní předtím (21. Květ.) byl položen základ k stavení nového špitálu na břehu řeky Vltavy vedlé mostu Pražského, s kostelem sv. Ducha, do něhož brzy řád přenesl hlavní sídlo své. Odtud nazýval se řádem Křížovníků s červenou hvězdou špitálu sv. Františka vedlé mosta v Praze (*ordo cruciferorum cum rubea stella* neb *stellatorum cruciferorum hospitalis S. Francisci in pede pontis Pragensis*, také *in latere* nebo *in capite pontis*); při čemž název špitálu sv. Františka zachovával vždy vděčné upomenutí na původ od kláštera téhož svatého. Abatyše Aneška jmenuje se v listině roku 1269 vystavitelkyní i tohoto špitálu Křížovnického, z čehož dá se souditi, že i při této stavbě vedla největší část nákladu.

V čas tohoto přenesení sídla do samého středu hlavního města českého a udělení znaku obecně oprávněného byli Křížovníci čeští rozšířeni dosti četně v Čechách, na Moravě i v Polsku, to jest jmenovitě ve Slezsku, a špitál sv. Františka měl ve všech těchto zemích statky a příjmy, jejichž rozsáhlost převyšovala ovšem velice netoliko jmění jednoduchého špitálu pro chudé a nemocné, nýbrž i mnohé ze starších korporací duchovních v zemi. O nadání v Čechách a na Moravě dává nám krom několika starších listin zvláště dobrou zprávu potvrzovací listina krále Václava I na všecka posavadní darování, vydaná brzy po vystavení nového špitála dne 6. Dub. 1253.

Hlavními dobrodinci řádu jmenují se v ní krom krále samého matka jeho Constantia († 1240), abatyše Aneška, bratr Vácslavův Přemysl a syn Přemysl co markrabí moravští, krom toho více jiných osob z panstva. Špitál měl tehdáž v nynějším kraji Kouřimském z prvního darování Constantie ves *Hloupětín* s menšími vískami *Humencem* a *Hnidošici*, krom toho blízkou ves *Davlici*; v kraji Berounském *Borotice* s *Dražetici* a *Županovici* za Knínem, darované též od Constantie, a *Dobřichovice* na Mži; v Rakovnicku *Kralupy* na Vltavě, darované od krále Vácslava, kterýž je byl odňal často jmenovanému Champnois jakožto bezprávně přivlastněné, a nedaleko odtud *Černuc* čili *Tursko* na pověstném bojišti Čestmíra a Vlastislava, z odkazu Bohuslavy vdovy Zvěstovy, učiněného se svolením syna jejího Sulislava rytíře roku 1237; míli od Prahy v neznámém položení ves řečenou *Valov*, kterou Křižovníci koupili od Kunrada keyklíře.

V Plzensku byl ke špitálu sv. Františka přivtělen od krále Vácslava roku 1244 špitál *Stříbrský*, založený od měšťana Stříbrského Oldřicha prvotně při kostele sv. Jakuba v Kladrubích, odkudž jej král Vácslav pro některé stížnosti opata Kladrubského nařídil přenésti do Stříbra, kdež k němu roku 1243 připojil farní kostel tamže, tak aby požitky jeho náležely bratrstvu špitál řídícímu a chudým i nemocným od něho opatrovaným. Původkyní přivtělení špitála tohoto ku Pražskému jmenuje se opět kněžna Aneška, na jejíž přímluvu král vydal rozkaz k tomu. Špitál Stříbrský měl napotom spravován býti převorem ustanoveným od mistra Pražského, a bratří špitální přijati jsou do řádu Křižovnického, tak aby netoliko nosili jeho znak, nýbrž ve všem poslušni byli jeho představeného. Dle potvrzovací listiny Přemysla Otakara II roku 1253 náležela k špitálu Stříbrskému blízká ves *Bytkov*.

Z pozůstalého jmění Hrabišice Kojaty, pokud připadlo po jeho smrti ku koruně, daroval král Vácslav I Anešce, tato pak špitálu sv. Františka několik vsí, náležejících tehdáž k župě Žatecké, totiž *Žernovník* a *Tis* v nynějším Plzensku, *Blatnou* a *Rohozec* v Žatecku a *Balkovu* v Loketsku. Od krále

Vácslava dostal špitál roku 1246 také farního kostela v *Lokti* s desátky, vsemi a jiným nadáním, privilegiem pak samým roku 1253 špitálu v *Mostě* s kaplí sv. Vácslava a vsemi k němu náležejícími, tak že nepochybně asi týmž spůsobem přivtělen byl jako špitál Stříbrský. Od rytíře Fridricha, maršálka královny Kunigundy, manželky Vácslavovy, darovány byly vsi *Humprechtice* v Litoměřicku (?), *Víckovice* v Loketsku, *Drahonice* a *Dunovice* v Prachensku a *Zadivojice*, ves neznámého položení. Rovněž daroval pan Albrecht z Dubé v Boleslavsku vsi pohromadě ležící *Příboj (?), Dubou*, *Březno*, *Březinu*, *Horky* a *Rozprechtice* (nyní německy Rosspresse). V témž kraji nynějším byl špitálu sv. Františka přivtělen kostel ve *Vrbně* u Mělníka, k němuž královna Constantia roku 1236 darovala desátek ze vsi *Řepína*. V Čáslavsku náležel mu trh *Humpolec* se clem, lesy a dědinami ornými i neornými.

V Praze samé měl řád Křížovnický předně kostel *sv. Petra na Poříčí* s městišti a mlýny, polnosti zaujímající místo nynějšího Karlína a velkou část Nového města, snad až ke vsi *Rybníku*, která jemu náležela rovněž i s kostelem sv. Štěpána; na Starém městě kostel *sv. Valentina* se vsí *Jesenicí*, darovaný od předešlých patronů, bratří Dobrohosta, Albrechta a Držka, též městiště při řece Vltavě od kostela tohoto až k mostu, na nichž právě vystaven jest nový špitál, darované od vdovy pana Hroznaty z Poděbrad a synů jeho Viléma a Beneše. Konečně daroval král Vácslav I špitálu Křížovnickému také starodávné důchody *mostu Pražského*, určené k vedení nákladu na potřebné spravování jeho, tak aby Křižovníci vedlé něho nejblíže bydlící měli povinnost z důchodů těchto jej opravovati. K tomuto nadání mostu náleželo clo na něm vybírané, jisté platy z vináren v Praze i v nejbližším okolí a vsi *Slivenec* a *Holín* v Rakovnicku, *Vrančice*, *Maletice*, *Selibov*, *Talina*, *Smrkovice* a *Třebotov* (čili snad Třebošov?) ve Prachensku.

Na Moravě byla nejstarším jměním špitála sv. Františka ves *Rakšice*, darovaná od markrabí Přemysla, bratra Vácsla-

vova roku 1234, jakž o tom pověděno jinde.[59]) K tomu daroval král Vácslav roku 1237 kostel sv. Hippolyta v *Rokytnici* (Rotikl) a roku 1240 slavnější a bohatší kostel *sv. Hippolyta* na Hradišti u Znojma, nynějším Pöltenberku. Přemysl Otakar, syn Vácslavův, co markrabí moravský, potvrdil a rozmnožil obojí darování přidáním rozličných peněžitých příjmů a jiných platů z města a kraje Znojemského privilegiem daným roku 1252, v němž jmenuje se 11 vsí co příslušenství kostela sv. Hippolyta na Hradišti a čtyry co příslušenství kostela Rokytnického.[60]) V témž privilegii připomíná se také tvrz v *Cetomicích* a vinnice i dům ve Znojmé, prodané Křížovníkům od jakéhos Zungelina keyklíře.

Ve Slezsku byla, jak se zdá, sestra kněžny Anešky, jménem Anna, manželka Jindřicha II vévody Vratislavského, vlastním původem uvedení Křižovníků českých do země. Jindřich obmýšlel založiti *špitál ve Vratislavi* při farním kostele sv. Alžběty, a odevzdati jej novému tomuto řádu ke správě. Nepochybně staly se k tomu již za živobytí jeho některé potřebné začátky, kterým však potom vkročila do cesty smrt Jindřichova v hrdinském boji s Tatary u Lehnice roku 1241. Ovdovělá kněžna Anna a synové její, vévodové Jindřich III, Vladislav, Boleslav III a Konrad, uvedli však úmysl jeho ve skutek. První mistr nového špitálu, poslaný z Čech, jménem Merbot, přijel ne-li za živobytí Jindřicha II, aspoň brzy po jeho smrti do Slezska. Roku 1252 jmenuje se nástupce jeho Jindřich ve špitále již vystaveném, kterýž dostal svou zakládací listinu roku 1253, tedy stejného roku s privilegiem špitála sv. Františka od krále Vácslava I. Dle kostela sv. Matěje, nově vystaveného při něm, nazýval se obyčejně špitálem sv. Matěje. K nadání jeho náležel trh *Krucburk* s jedenácti vsemi a rozličnými dávkami a svobodami.

[59]) Na str. 168.

[60]) Totiž: *Hradiště, Březová, Bečov, Úštěň, Popovice, Nesulovice, Řeznovice, Mašovice, Nesachleby, Vrbonice, Vlčíkeř; — Pavlovice, Ratišovice, Holovice (?), Rakšice.*

Podobně jako špitály ve Stříbře a v Mostě v Čechách byl i špitál Vratislavský podřízen mateřskému špitálu sv. Františka v Praze, a mistr jeho byl zavázán ku poslušnosti mistru zdejšímu, kterýž se proto nazýval *nejvyšším mistrem* řádu (summus magister ordinis),[61]) podobaje se v tomto ohledu nejvyšším mistrům řádů rytířských, kteří rovněž v rozšíření svém po celém křesťanstvě udržovali jednotu hlavy. Nejvyššímu mistru náleželo jmenovitě právo visitací a nařizování oprav ve všech špitálích a kostelích čili kommendách řádu náležejících. Ve špitále sv. Františka byl první představený po něm *převor* pro záležitosti čistě duchovní, po něm *klíčník.* Představení jiných špitálů neb kostelů nazývali se krom jediného *mistra* Vratislavského buď *převory*, buď *proboštý*, buď *kommendatory*. V některých špitálích, jak se ví zejmena o Stříbrském z r. 1244, byly krom bratří také *sestry řádu Křižovnického*, nepochybně k ošetřování nemocných a chudobných osob pohlaví ženského. Uzavřením však obecné kapituly roku 1292 bylo přijímání jich do řádu napotom zakázáno.

V privilegii krále Václava roku 1253 nachází se důležité ustanovení, že se svobody udělené špitálu sv. Františka mají vztahovati nejen zároveň na špitály ve Stříbře a Mostu, k němu již tehdáž přivtělené, nýbrž i na jiné špitály, které by ještě budoucně byly k němu přivtěleny, jakž i na kostely a statky, kterýchby nabyl v budoucnosti. Je z toho viděti, že byl úmysl zakladatelů hned z počátku, spojiti stavající starší špitály co v největším počtu pod správou řádu Křižovnického v jeden souměrně řízený celek, což se docela srovnávalo s hlavním jeho účelem, péčí o chudé a nemocné. Skutečně bylo později ještě několik místních špitálů tím způsobem přivtěleno. První byl špital v *Chebě*, řízený dotud od podobného bratrstva a rektora, nemajících posavad žádného schváleného pravidla řeholního, jako asi špitál sv. Františka v Praze sám za prvního svého začátku. Patronové jeho byli měšťané Chebští. Tito dle přání krále Otakara II, jenž Cheb ponejprv spojil s korunou

[61]) Ponejprv přichází název *summus magister* v listině r. 1305.

českou, z uznané jakés velké potřeby tohoto špitála, dle podání totiž proto, že byl nedávno předtím vyhořel, žádali biskupa Lva Řezenského, svého dioecesana, za povolení, by jej směli podříditi špitálu sv. Františka v Praze. Biskup dal toto povolení roku 1271, a bratrstvo špitálu Chebského přijato jest tudy do Křižovnického řádu, i podniklo poslušenství nejvyššího mistra Pražského. Týmž způsobem asi přivtělen jest za krále Vácslava II r. 1288 špitál ve *Klatovích*, založený pro řád Křižovnický od tamějšího měšťana Konrada z Pomuka; za krále Jana špitály *v Litoměřicích* a v *Ousti* roku 1327 a v *Kouřimi* roku 1338.

Nových práv podacích nabyl řád Křižovnický mezitím v *Litoměřicích* při kostele panny Marie v předměstí r. 1257 neboli o něco dříve, dle potvrzení biskupa Mikuláše toho roku; v *Řevnicích*, *Vladislavicích* (nyní Vácslavicích) a *Žirhošti* v Berounsku, kdež odevzdala řádu kostely farní královna Kunigunda roku 1271 s nadáním v 16 vsech větším dílem v okolí jejich;[62]) v *Kynšperce* v Loketsku roku 1286 darováním krále Vácslava II; též v *Sedlicích*, někdy hradě a blízké vsi *Nové Roli* (Nova Raluna) rovněž v Loketsku, dle stvrzovací listiny biskupa Tobiáše r. 1293; v *Tachově* v Plzensku a v *Unhošti* v Rakovnicku darováním krále Jana r. 1329.

Méně důležité byly zemské statky, nově nabyté v době od velkého privilegia Vácslavova až do roku 1348. Roku 1253 dostal totiž řád Křižovnický od krále Vácslava I ves *Jeneč* v Rakovnicku; od Otakara II roku 1254 les řečený *Ládvé* u Davlice náhradou za *Drahonice* v Prachensku, které byl král daroval městu Písku. Roku 1280 daroval měšťan Pražský Wolflin (?) ves *Nemilkov* v Žatecku; roku 1334 bratr řádu Křižovnického Jindřich Kretzler statek svůj v *Bukole* v Rakovnicku blíž Veltrus; roku 1337 král Jan tři lány v lese řečeném Brdo u *Dobřichovic* k nahražení škod, které utrpěli Křižov-

[62]) Vsi tyto jmenují se: *Řevnice*, *Drahlovice*, *Suchomasly*, *Chodoun*, *Sedlec*, *Braník*, *Vížina*. *Radouš*, *Krupná*, *Hořetice* (?), *Krchleby*, *Kobylníky*, *Nahoruby*, *Krusvičany*, *Babice*, *Svinaře*.

níci kopáním a vybíráním písku a hlíny na polích svých u Prahy, jehož byl král dopustil měšťanům Pražským. Směnou se Štěpánem synovcem probošta Vyšehradského Jana, tehdáž držitelem královského hradu Tetína, řád Křížovnický dostal k statkům svým v Dobřichovicích porostlinu řečenou *Mořinu* (nyní ves) za jinou porostlinu řečenou *Roblín*, vzdělanou nyní též u vesnici tohoto jména. Ke špitálu Stříbrskému náležela již roku 1342 krom Bytkova také blízká ves *Těchlovice*. Ze starších svých statků prodal špitál roku 1325 *Humpolec* město panu Jindřichovi z Lipé heitmanu markrabství moravského, a koupil za to jiné statky nám neznámé.

Velké bylo množství menších darů a odkazů od osob světských i duchovních, zvláště také měšťanů Pražských, brzy ve stálých ročních platech, brzy v penězích neb i plodinách ustanovených k rozdělení mezi chudé a nemocné ve špitálích Křížovníků. Dárcům almužny k účelům řádu udělil papež Innocentius roku 1247 zvláštní bullou dvadcetidenních odpustků. Zdá se, že bratří sami druhdy putovali ke sbírání almužny, což aspoň stávalo se časem k obzvláštnímu účelu opravování mostu Pražského ve větších jeho potřebách, jakž vysvítá z průvodního listu k tomu daného od krále Otakara II r. 1272.

Pokrokům, které řád činil v Cechách, rovnaly se mezitím vždy také další jeho pokroky ve Slezsku, kdež přivtěleny jsou k němu špitály v *Boleslavi* roku 1261, v *Minsterberce* roku 1282, ve *Svídnici* roku 1283 a v *Lehnici* roku 1288. K tomu přibyly okolo téhož času také špitály v *Inovroclavi* ve Velkopolsku a v *Břešti Kujavském*, onen založený r. 1268 od Semomysla, tento roku 1294 od Vladislava Lokietka, vévod kujavských. Bezpostředně byly všecky podřízeny špitálu sv. Matěje ve Vratislavi, tento pak nejvyššímu mistru Pražskému. Krom toho však měl mateřský špitál sv. Františka sám také některé statky ve Slezsku, jakž vysvítá aspoň z nahodilé zmínky o mlýně u Olavy roku 1320.

Důležité privilegium, jehož požíval řád Křížovnický, bylo osvobození od desátku vybíraných pro papeže ze statku duchovenstva ku pomoci zemi svaté, kteréhož osvobození požívali

jinak toliko řádové rytířští, jakožto stále pro svatou zemi pracující. Ponejprv činí se o tom zmínka roku 1287, kdež výběrčí papežský, ustanovený pro metropolii Salzburskou a dioecezí Pražskou, Olomouckou, Aichstetskou a Bamberskou. Aliron z Pikardie, kanovník u sv. Marka v Benátkách, od desátku na Křížovnících žádaného upustil na přímluvu kněžny Kunigundy, tehdáž jeptišky v klášteře sv. Františka, bez všelikého udání jiné příčiny. Když později roku 1308 kanovník Aquilejský Bonavitus de Casertino, co výběrčí v Čechách, Moravě, Polsku a Uhřích, a biskup Jan Pražský co jeho podvýběrčí, desátku na Křížovnících žádali, odpíral nejvyšší mistr odvolávaje se na ustanovení papeže Martina IV, že z příjmů a důchodů ustanovených pro nemocné a pro chudé vůbec desátek vybírán býti nemá; čemuž po některé rozepři, ve které nejvyšší mistr odvolání učinil k stolici papežské, konečně místo dáno od Bonavita i biskupa Jana (1309). Roku 1313 bylo uloženo nové odvedení desátku pro svatou zem od papeže Klimenta V, s výslovným ustanovením, že má býti vybírán ode všech osob duchovních, vyjmouc jediné řád Johannitů a jiné řády rytířské. Biskup Jan IV, ustanovený tentokrát za výběrčího ve své dioecezí, žádal opět desátku i na řádu Křížovnickém z ohledu na veliký počet kostelů jemu náležejících. A však i tentokrát odpíral řád, zakládaje se na témž nařízení papeže Martina a na ustanovení svém, poněvadžby všecky statky a důchody jeho bez rozdílu byly obracovány ku prospěchu chudých a nemocných. Po odvolání k stolici papežské byl teprv od nástupce Klimentova, papeže Jana XXII, ustanoven probošt Passovský roku 1317 za rozsudí mezi Křížovníky a biskupem Janem, jako stranami. Na obeslání od něho do Passova nyní biskup Jan, jemuž se nejednalo o záležitost osobní, od rozepře upustil, a řád byl opět placení desátku sproštěn.[63]) Při pozdějších případnostech roku 1327, kdež byl

[63]) V ohlášení odvolání k stolici papežské v této rozepři od Křížovníků nachází se následující místo, významné s strany prvotního ustanovení tohoto řádu: Et quod omnes proventus in utilitatem pauperum convertantur, patet ex eo, quod omnia, quae eidem hospitali

desátek pro svatou zem z Čech a z Moravy od papeže Jana XXII udělen králi Janovi, a roku 1344, kdež vypsán byl od papeže Klimenta VI, postačovalo řádu pokaždé odvolání na tato předešlá jeho osvobození.[64])

Ženské kláštery tři, ježto byly v Praze již za panování krále Václava II, náležely všechny k řádům, které měly i mužské kláštery v Praze. Jeden totiž, klášter sv. Jiří na hradě Pražském, náležel k řádu sv. Benedikta, druzí dva, sv. Františka na Starém městě a sv. Anny na Újezdě, k řádům mnichů žebravých.

Klášter jeptišek sv. *Jiří* zaujímal starodávností svého založení, rozsáhlostí jmění a důstojností svých oudů to samé přední místo mezi všemi kláštery ženskými v Čechách, jako klášter Břevnovský téhož řádu mezi mužskými. Abatyše jeho všecky, pokud nám o nich co známo v tom ohledu, pocházely z vysokých rodů. V době od Přemysla I až do krále Jana

sive largitione regum et nobilium seu aliorum quorumcunque pro sustentatione infirmorum ac fratrum ministrorum, quibus carere non possunt, sunt usui deputata, prout in privilegiis ipsorum evidentius continetur; item ex eo, quia nulla bonorum seu proventuum distinctio in eodem hospitali existit inter fratres et pauperes, sed omnia pro infirmis et personis necessariis ipsis servientibus communiter convertuntur. Nam fratres ordinis praedicti in ipsa institutione, tam clerici quam laici, sunt per fundatores pauperum infirmorum obsequio tam in spiritualibus quam temporalibus deputati . . . Ad hoc, quod de similibus aliquando simile consuevit esse judicium, ad vicinas civitates, in quibus *hospitalia similia* vel meliora sunt sita, si placuerit, recurratis, et invenietis, quod decimam praedictam nunquam persolverunt.

[64]) Krom jednotlivých listin, vytištěných až do roku 1253 v *Regestech Erbenových*, užito jest pro dějepis Křižovníků hlavně kopiáře kláštera Křižovnického v Praze, nazvaného *Liber memorabilium viridis*, Bienenberkových „*Analecten* zur Geschichte des Militärkreuzordens mit dem rothen Sterne“, též Hammerschmidova *Prodromus Gloriae Pragenae*, jak dalece užito v něm listin mně odjinud neznámých. O Křižovnicích ve Slezsku a v Polsku viz *Stenzels Geschichte Schlesiens* I 177—180; krom toho prospěly mi některé výpisky ze starších pramenů ve Slezsku zachovaných, přátelsky sdělené od důstojného p. Josefa Hofmanna, kněze řádu Křižovnického v Praze, správce duchovního ve Františkových Láznich.

byly mezi nimi i dvě dcery královské, nejprv Aneška, sestra Přemyslova a tedy teta mladší kněžny Anešky, abatyše sv. Františka, která vládla klášterem za celého panování bratrova: potom Kunigunda, dcera Otakara II, prvé jeptiška u sv. Františka, později manželka knížete mazovského, po jehož smrti stejného dne vstoupila do řádu a nastoupila vládu co abatyše roku 1302 († 1321). I jeptišky, nazývané druhdy paními (dominae), byly, jak se zdá, větším dílem šlechtičny české, majíce opatření v klášteře poněkud podobné jako kanovníci při kostelích kollegiatních. Mluvíť se v pamětech toho času o podělování jich určitými denními podíly potrav a nápojů, jmenovitě ve chlebě, víně, pivě, drůbeži, masech, rybách, z důchodů kláštera, též o podělování penězi z rozličných nadání, jmenovitě při výročních pamětech zádušních, ježto byly založeny v kostele sv. Jiří a slavily se s účastněním jeptišek ve zpěvu a modlitbách; jakkoli zachované zprávy o tom jsou jen velice chudé.

Abatyše bývala dle pravidla řeholního volena od sester a vysvěcována od biskupa v kostele kathedralním sv. Víta.[65]) Po ní byly v klášteře důstojnicemi: *převořiše* (priorissa), *strážkyně* (custrix), *subpřevořiše* (subpriorissa), *nemocnice* (infirmaria), *vrátná* (ostiaria), *komorná* (cameraria). S každým důstojenstvím tímto byly spojeny jisté větší příjmy, jako při podobných úřadech ve klášteřích mužských neb kapitulách. Ke správě statků byli od abatyše ustanovováni světští úředníci, kromě kterých měla také četné dvořanstvo a služebnictvo k jiným potřebám.

V rozsáhlosti nemovitého nadání kláštera, jaké bylo za abatyše Anešky, vypsaného na jiném místě,[66]) staly se v časích potomních až do potvrzení privilegií kláštera od Přemysla Otakara II roku 1262 některé proměny hlavně několika směnami statků, dílem dobrovolnými, dílem i bezděčnými. Neznámými smluvami byl totiž klášter směnil starší statky své v *Polepích* v Litoměřicku, ve *Psářích* v Kouřimsku, v *Rad-*

[65]) Viz *Cosmae Contin.* 393.
[66]) Na str. 91.

čicích a *Bavorovicích* v Budějovicku za *Krašlovice*, *Vitice*, *Lidmovice* a *Podhoří* v Prachensku. Les jakýs *Hošín* nad Vltavou pod Kamýkem odňal klášteru král Vácslav I, aby jej připojil k svému loveckému hájemství; začež Otakar II potom daroval v náhradu lesy *Rohožný* a *Budinec* neznámého položení. U Prahy byli se měšťané Novoměstští při založení svého města bezprávně zmocnili městišť *na Písku* a jiného tamějšího příslušenství kláštera; což z rozkazu králova jest zase navráceno. Později král Otakar II odcizil od kláštera sv. Jiří vsi *Horky*, *Beňovice* a *Novákovice* u Klatov, a přivtělil je k městu tomuto, král pak Vácslav II daroval rovněž vsi *Želunice* a *Knovíz* městu Slanému; za to dostala se klášteru náhrada od krále posledněji jmenovaného roku 1305 darováním vsi *Velenic* a půltřináctа lánu v *Podmoklích* na Poděbradsku. Téhož léta postoupila abatyše Kunigunda vzdálených statků kláštera v *Záboři*, *Vrbně*, *Velenově*, *Krsicích*, *Pašejově* a *Předbořicích* ve Prachensku jakémus Koldovi, a obdržela od něho směnou za ně statky jeho v *Lužci* v Rakovnicku blíž Roudnice, kdež i klášter měl předtím některé zboží, s podacím kostelním a kobylím polem u též vsi.

Abatyše Kunigunda koupila později ze svého jmění vlastního vsi *Střimělice* (dolejší) a *Zvanovice* v Kouřimsku i *Hacky* v Čáslavsku (1320), a darovala je klásteru, aby z příjmů jejich opatřena byla výroční památka za její duši. Za druhé nástupkyně její, Žofky z Pětichvost, daroval Bohuslav z Budinic klášteru Svatojirskému ves *Mradice* v Žatecku za doživotné postoupení sobě domu Hostislava, probošta sv. Jiří, na Starém městě Pražském, kteréž zjednali jemu jeptišky postoupením dědin svých v *Motole* proboštovi do jeho života (1328). Na výroční památku svou koupila Žofka pro klášter 20 hřiven příjmů v *Mileticích* a *Dončicích* (?) u Velvar. Obě tyto abatyše měly vůbec velké zásluhy pro klášter, kteréž vychvaluje skladatel pamětí Svatojirských okolo polovice 14. století s velkou horlivostí. [67]) Kunigundu jmenuje největší dobrodinkyní klá-

[67]) *Fragmentum praebendarum* etc in ecclesia S. Georgii v Dobnerových Monum. VI 334 etc.

štera za novějších časů, jak daleko sáhala tehdejší paměť lidí, zvláště pro rozmnožení důchodů náležejících ke správě úřadů strážkyně, nemocnice a komorné kláštera. Žofka podnikla velké stavby potřebné pro sešlost budovy kláštera dlouhým věkem i také ohněm jakýms, o němž se nám nedostává bližší zprávy,[68]) a rozmnožila nicméně peněžité příjmy na 200 hřiven ročně.

Služby boží v kostele sv. Jiří a duchovní správu nad osobami ku klášteru náležejícími vykonávalo duchovenstvo zvláště k tomu zřízené, jehož představený slul, jak jinde pověděno, *proboštem*. Duchovní tito sami nazývali se *kanovníky sv. Jiří*, ačkoli nebyli zřízeni na spůsob jiných kapitul, nemajíce žádného děkana ani jiných tak nazvaných praelatů. Celkem bylo jich devět, totiž pět *kněží*, dva *jahnové* a dva *podjahní*; kteříž střídali se ve čtení mší a jiných službách, tak že pokaždé jeden kněz, jeden jahen a jeden podjahní měli svůj týden, a nazývali se tehdy *týdenníky* (hebdomadarii). Nejstarší kněz byl dle obyčeje zpovědníkem všech ostatních i jeptišek, dvořanů a služebníků kláštera.

Kněží i jahnové a podjahní měli svá nadání určitými *praebendami* vysazenými ze jmění kláštera; ač na ten spůsob, že abatyše jako pravá vládařka, měla plnou moc přenésti je na jiné statky dle svého uznání. Větším dílem nacházely se zemské statky k nim náležející v kraji Rakovnickém. Praebendy knězské byly totiž 1. ves *Holovousy* s polovicí desátku z vinnice a popluží ve větším Ovenci; k čemuž přibylo odkazem držitele této praebendy, Jana Zlechovce, šest kop ročního platu z Otvojic (1328), a odkazem nástupce jeho Hostislava z Petrovic statky v Čeradicích a Brandýse v Rakovnicku s jistými povinnostmi k účelu výroční jeho památky (1345); 2. *Kněževes* a desátek ze vsi Siřejovic (v Litoměřicku); 3. ves *Statenice*; 4. ves *Přílepy* a půl desátku z Choroušek (v Boleslavsku) i půl desátku z vinnice a popluží ve větším Ovenci; 5. ves *Bohnice* a desátek ze dvou popluží v Lichucevsi. Praebendy jahnů byly: 1. desátek v *Postřižíně* a půl desátku ze

[68]) Krom spisu právě uvedeného mluví se o tom také v *Summa Gerhardi* pag. 153.

tří popluží v Břežanech panenských (v Kouřimsku), 2. desátek dvou popluží v *Bořanovicích* (v Kouřimsku) a louka v Otvojicích, mimo to každému tři lehké hřivny ročně od abatyše. Podjahní měli, jeden dědiny v *Doudlebích* (v Berounsku) a desátek ve Hlupohlavích (též v Berounsku), později místo tohoto dva dvory v Břežanech panenských, druhý něco statku *v Bořanovicích*, půl desátku ze tří popluží v Břežanech a desátek peněžitý ve Vruticích (v Boleslavsku).

Krom toho náležela každému kanovníku knězi polovice, jahnovi třetina, podjahní šestina ofěr při mších v jich týden; o Všech Svatých dostával kněz po desíti, jahen a podjahní po pěti groších na kožišek. Kněz týdenník dostával dále podílu ve chlebě, víně, pivě, kuřatech, masích, rybách jako každá jeptiška, jahnové a podjahní podílů menších a to jen v mase vepřovém a hovězím; v adventě a postě kněz každý den dva slanečky, jahen a podjahní po jednom; ročně pak každý kanovník bez rozdílu stupně dvanáct korců žita, po jednom vepřku o masopustě a po stejném díle z desátku vinného z Týnce.

Více jiných podobných příjmů vyčítá nám spisovatel 14. století již právě dotčený s obšírností dílem zajímavou pro poznání obyčejů toho času. O svatých Třech králích každého roku přicházeli kanovníci s koledou k abatyši, kteráž dávala všem dohromady 36 grošů a vína i piva k napití bez odměření; o velkonocích, sv. Jiří a o posvícení dostávali kanovníci barvených vajíček, každý pokaždé osm; k jitřnímu na boží hod vánoční od strážkyně každý po voskovém sloupci, a o Třech králích každý po groši, muškátovém oříšku, housce vánočce, kopě ořechů, 16 jablkách, 16 hruškách a dohromady dvě pinty vína a za šest haléřů piva; na zelený čtvrtek za svěcení bochníků, medu, ryb a oplatků všichni kanovníci, kteří přitom byli, dohromady jednu rybu, jeden bochník, plást medu a každý po šestnácti oplatcích, k tomu vína a piva bez odměření. V hod vánoční, na svaté Tři krále, v neděli velkonoční, svatodušní, v Nanebevzetí panny Marie, o posvícení, v den sv. Jiří a sv. Václava, též o výroční památce knížete Vratislava I, jakožto zakladatele kostela, dávala abatyše dle staro-

dávné zvyklosti oběd kanovníkům, kteří byli přítomni na mši, neb dle přání jejich místo oběda 36 grošů. V 37 dní v roce, totiž o vigiliích rozličných svátků a některých výročních památek, jmenovitě knížete Vratislava I. Boleslava II. Mlady abatyše a Kunigundy abatyše dostávali kanovníci přítomní na nešpořích občerstvení (pitantia) čtyrmi a půl pintou vína neb medu a velkým korbelem piva. Dva obědy založila na svou památku nově abatyše Kunigunda; probošt pak Hostislav za směnu prvé dotčenou s domem svým vymínil kanovníkům na čas života svého oběd od abatyše v každý den sv. Ludmily.

Kanovníci sv. Jiří mívali ostatně tak jako oudové jiných nám známých kapitul, často krom těchto svých praebend zároveň také jiná beneficia, jakož kanonikaty při kostele kathedralním a jinde neb fary na venkově. Z té příčiny potřebovali i oni časem svým vikářů k zastávání sebe ve svých povinnostech. K ustanovování jich dala ponejprv své povolení abatyše Kunigunda. Až do polovice 14. století nebylo však pro ně žádných stálých nadání; než kanovníku každému, který vikáře chtěl míti, náleželo samému, aby jej opatřil slušnou výživou.[69])

Klášter sv. *Františka* vystavený od kněžny Anešky, sestry krále Vácslava I, náležel k řádu, který jen o deset let dříve (1224) založila svatá Klara při kostele svatého Damiana v Assissi, rodním místě sv. Františka. Dle kostela tohoto nazýval se za prvních časů řádem sv. Damiana, později řádem sv. *Kláry*. Pravidlo jeho bylo složeno od sv. Františka, jehož učením byla původkyně jeho povzbuzena k zapření světa. V zásadě podobalo se ku pravidlu menších bratří přísnějšího řádu sv. Františka, jehož představeným byly i jeptišky tyto podřízeny. V Praze náleželo právo visitací v klášteře sv. Františka provincialovi polskému, a duchovní správu vedli bezprostředně menší bratří mužského kláštera při témž kostele, který byl jejich i jeptišek společný.

[69]) Hlavní prameny, jichž zde užito, jsou krom Dobnerova *Fragmentum praebendarum* etc. listiny kláštera sv. Jiří, zachované dílem v cís. bibliothece v Praze, dílem ve dvorském archivu Vídenském.

Dle pravidla řeholního neměly jeptišky sv. Kláry míti žádného nemovitého jmění. Kněžna Aneška dostala sice od bratra svého, krále Václava, újezd Přeštický v nynějším Klatovsku s městečkem toho jména a 16 vsemi k němu náležejícími, a však toliko k prodeji a vedení z toho nákladu na vystavení kláštera. Aneška prodala jej za 1200 hřiven stříbra klášteru Kladrubskému.[70]) Špitál Křížovnický se statky k němu náležejícími byl z té samé příčiny po krátkém čase propuštěn z ochrany kláštera jeptišek, poněvadž jim držení světských statků nenáleželo.

Pravidlo řehole sv. Kláry bylo mimo to velmi přísné ve předpisích o postu, tak totiž, že dle něho měly jeptišky vůbec celý čas požívati toliko jídel postních, a to v té míře jako v čas obecného postu čtyrydcetidenního; v některé pak dni o postě měly dokonce živy býti jen o chlebě a vodě. Rovněž bylo v oděvě a jiných obyčejných potřebách všeliké pohodlí zavrženo. Toliko výjimečně bylo abatyši dovoleno, dle uradění s visitatorem dáti dispensací od postu o chlebě a vodě, neb dovoliti nošení střevíců neb kožichů.

V této však přísné spůsobě pravidlo této řehole z počátku se do Čech nedostalo. Sv. František Assisský byl totiž sv. Kláře a sestrám jejím z počátku předepsal pravidlo o něco mírnější, z něhož měly teprv časem navyknouti přísnějšímu. Toto však když konečně bylo zavedeno, dosáhlo stvrzení od papeže. Kněžna Aneška a jeptišky, které zároveň s ní vstoupily do kláštera, spravovaly se z počátku starším oním pravidlem mírnějším, nevědouce o pozdějším jeho zostření. Teprv když nejspíš vznikla z toho nějaká pochybnost, byl od Anešky r. 1238 poslán do Říma tehdejší převor špitála Křižovnického se žádostí k papeži Řehořovi IX, aby klášteru sv. Františka pravidlo ono starší potvrdil. Papež Řehoř neuznal toho však za dobré, poněvadž by jednostejnost v obyčejích řádu žádala, aby se všudež zachovávalo pravidlo to samé, zvláště poněvadž první pravidlo mírnější nebylo nikdy schváleno od stolice apoštolské.

[70]) *Erben* 453, 529, 534.

Bullí vydanou dne 5. Května 1238 zmírnil toliko z ohledu na studenější krajinu povinnost postu na ten způsob, aby sestry kláštera sv. Františka směly každou neděli a čtvrtek jísti dvakrát za den a požívati přitom jídel mléčných, o velkonocích pak, o svátcích panny Marie, svatých apoštolů a v boží narození aby se vůbec postiti nemusily. Půst o chlebě a vodě byl jim docela odpuštěn a abatyši dovoleno pro nemoc neb slabost dáti dispensací od postu. Také dovoleno nositi po dvou sukních, škapulíř a pláštík pošitý kožišinou a střevíce, k léhání pak užívati podušek a polštářů vycpaných senem a slamou. Jinou však bullí dne 11. Května téhož roku nařídil papež, aby ve všem jiném celé pravidlo sv. Františka, od apoštolské stolice stvrzené, bylo zachováváno.

Na tomto však rozhodnutí papežském jeptišky hned nepřestaly, nýbrž usnesly se o návrh, aby zdravé a silné mezi nimi obyčejný půst jak o čtyrydceti dnech zachovávaly celý rok krom neděl, hodu božího o vánocích a velkonocích, svátků panny Marie a svatých apoštolů; mimo to pak aby ve čtvrtek nemusily se postiti leč dobrovolně, vyjmouc čas postu čtyrydcetidenního; abatyši pak aby náleželo právo dispensací nad to v případu nemoci neb jiné uznané potřeby. K usnešení tomuto papež Řehoř dal svolení své dne 18. Prosince 1238.

Za nástupce jeho Innocentia IV obdržely jeptišky další zmírnění pravidla bullí vydanou od něho roku 1243. Z uznání studenosti krajiny a nedostatku oleje a jídel přísně postních dovolil jim totiž požívati vína a ryb i vajec a jídel mléčných, zdravým i nemocným bez rozdílu; krom toho pak zrušil povinnost postu vůbec na velikonoce a celý oktáv, na vánoce a nový rok, na všecky svátky panny Marie a svatých apoštolů, hlavní svátky kláštera a země české, patnáct jiných zasvěcených dní zejména vyčtených a na každý outerý a čtvrtek krom času postního. K žádosti však vznešené naň od Anešky, aby osvobození udělená od předchůdce svého i tato nová, za něž jeptišky žádaly, pojal do samého znění pravidla jejich kláštera, odepřel Innocentius svého svolení z těch samých příčin, které prvé byl uvedl Řehoř IX, pro zachování jedno-

stejnosti formule pro celý řád; a poněvadž ve formuli byla řeč o zachovávání pravidla sv. Benedikta, z čehož Anešce vzešly rozpaky, jakoby se tím ukládalo jeptiškám zachovávání dvou pravidel od sebe rozdílných, upokojil ji toliko výkladem, že se tím nemíní než zachovávání obecných tří zásad sv. Benedikta o poslušnosti, chudobě a čistotě, které byly pravidlem každého řádu klášterského.[71])

Z pokory odřekla se kněžna Aneška již roku 1238 názvu *abatyše*, a nazývala se odtud co představená kláštera toliko *starší sestrou* (major soror), požívajíc nicméně ze zátiší kláštera svého velkého vplyvu na obecné záležitosti za celého panování bratra svého Václava, jemuž byla něžně milovanou rádkyní. I papežský dvůr dožadoval se častěji přímluvy její v důležitějších jednáních s králem. Ve vysokém věku dočkala se odevzdání mladičké dcery Otakara II, Kunigundy, do kláštera sv. Františka (1277), jakž o tom vypravováno jinde. Po 48letém vládaření zemřela ve 74. roce stáří za času Otty Brandenburského (1282).

Od smrti její a vystoupení Kunigundy z kláštera (1290), když byla ustanovena za manželku knížeti mazovskému, jsou zmínky o klášteře sv. Františka velmi řídké a chudé.

V témž poměru, ve kterém byl klášter jeptišek sv. Kláry k menším bratřím, nacházely se jeptišky pravidla sv. Augustina u *sv. Anny* na Újezdě k řádu kazatelskému čili Dominikanům. Těmto byla v něm poručena duchovní správa, i vykonávala se jakž i jistý dohled na správu jmění skrze *probošty* nad klášterem dosazované z řádu tohoto, ačkoli právě první probošt roku 1298 jmenuje se Eliáš kanovník Litoměřický, což snad byla jen výjimka vyplývající ze zvláštních okolností založení kláštera, nám naskrze neznámých. Představená z prostředka jeptišek samých nazývala se *převořiše*, první po ní *subpřevořiše*.

Jeptišky řádu tohoto směly, s rozdílem v tom od klášterů mužských, míti jmění klášterské. Toto bylo však v porovnání

[71]) Bully papežské vztahující se na toto zmírnění pravidla v klášteře sv. Františka nacházejí se u *Erbena* p. 439, 440, 445, 517, 518.

se staršími kláštery jeptišek řádu Benediktinského neb Praemonstratského v Čechách dosti skrovné. První nám známé darování ku klášteru sv. Anny bylo podací kostelní u *sv. Linharta* na Starém městě od Kateřiny vdovy Jaroše z Fuchsberka roku 1298 spolu s domem blíž kostela tohoto, to jest týmž dvorem Jarošovým, jejž později nacházíme v držení obce Staroměstské;[72] asi pak téhož času daroval jemu měšťan Pražský Bolek, jinak neznámý, ves *Hradec*, nejspíš v Boleslavsku blíž Mnichového Hradiště.[73]

Roku 1313 koupily jeptišky sv. Anny od řádu Johannitů dvůr čili klášter někdy Templářský při kostele *sv. Vavřince* na Starém městě, a přenesly do něho z Újezda své sídlo; kterýž odtud nazýval se druhdy, jakž podnes, dvorem sv. Anny.[74] V čas přestěhování jeptišek náležela k němu toliko stavení, stojící na půlnoční straně od kostela (tedy nynější domovní číslo 211): roku však 1329 paní Perchta z Housky darovala jeptiškám také dům na jižní straně kostela (nynější číslo 219), s výslovnou výminkou, aby samy v něm bydlily.

Po tomto přenesení do středu města dostal klášter roku 1320 mlýnu na řece Pšovce pod *Mělníkem* darováním Konrada z Hrobu, mlynáře tamějšího, a manželky jeho Perchty, téhož roku dům blíž sv. Jiljí a masný krám v Praze na Starém městě odkazem Jana Štěpánova, lékaře; roku 1329 koupil klášter dvě kopy ročního platu na dvou městištích ve dvoře Jarošově; měl téhož času (1329, 1380) 12 kop platu v *Počernicích* rozdílně na dvořích dědiců Sibota z Benešova a dědiců Mikuláše Puše, měšťanů Pražských, a podobně více jiných příjmů z odkazů a darování od osob z měšťanstva, které mělo

[72]) Srovnej str. 295.

[73]) Dle listiny roku 1338, kterou vdova Bolkova Zdenka vyznává, že se darování toto stalo před 40 léty.

[74]) Přenesení sídla stalo se nejspíš hned téhož roku 1313, na každý spůsob již před rokem 1316, jakž vysvítá z listiny tohoto roku v Palackého *Formelbücher* II 76, kdež jeptišky praví o sobě: quod *translatis nobis* de domo S. Annae ad ipsam ecclesiam S. Laurentii etc.

ku klášteru tomuto zvláštní náklonnost, tak jako k mužským klášterům téhož řádu.[75])

e) Školy.

K doplnění obrazu o životě duchovenstva toho času náleží ještě promluviti o školách, pokud možno jest na základě chudých zřídel tehdejších; ponévadž péče o školy vycházela hlavně jen od představených církevních.

Dle listiny krále Přemysla Otakara II, dané roku 1265 měšťanům Nového města u sv. Havla, dá se souditi, že již tehdáž obyčejně při každém farním kostele nacházela se škola. Král dovoluje totiž měšťanům, aby směli při kostele sv. Havla založiti školy týmž spůsobem a s touž svobodou, jak bylo obyčejem ve všech jiných městech královských. O zřízení těchto *farních škol*, určených pro mládež mužského pohlaví, nemáme však z této doby naskrze žádných pamětí. Mnohem důležitější byly na každý spůsob školy v *klášteřích* a při kostelích *kollegiatních*, ve kterých se cvičilo odrostlejší žákovstvo pro kněžský stav, vykonávajíc přitom již i přiměřené služby v kostele. Z této třídy školáků pocházeli na př. bonifanti při kostele Pražském neb Vyšehradském ve 13. století. Za služby své mívali na mnoze výživu při kostele; pamatovalo se na ně časem i v nadáních výročních mší a k tomu podobných vysazením peněžitých darů; též jednotliví praelati kostelů podporovali je dáváním obědů neb jiným spusobem, jakž píše se ku př. o děkanu Vítovi, že každodenně míval při svém stole tři chudé školáky sloužící kostelu Pražskému.[76])

Ke zvelebení takovýchto škol čelnějších pusobili mnoho papežové 12. a 13. století všeobecnými rozkazy. Tak nařídil ku př. papež Innocentius III na obecném koncilii Lateranskem roku 1215, aby při každém metropolitanském kostele byl zřízen učitel čili doktor theologie, při každém pak kostele kathe-

[75]) Listiny kláštera sv. Anny čili sv. Vavřince, jichž zde užito, nacházejí se nyní v bibliothece university Pražské.

[76]) *Cosmae Contin.* 413.

dralním aspoň jeden učitel čili mistr tak nazvaných svobodných umění, kterýžby byl povinen vyučovati žákovstvo kostelu sloužící i jiné chudé školáky zadarmo; začež měl míti jistý obrok čili beneficium z důchodů kostela. Školy, v nichž se vyučovalo tímto spůsobem předmětům tak nazvané fakulty artistské čili svobodným uměním, nazývali se odtud studiemi, ač toliko *studiemi částečnými* (studia particularia), s rozdílem od učení čili studií obecných (studia generalia), na nichž vyučovalo se předmětům všech čtyr fakult a udělovala se důstojenství mistrů neb doktorů s plnou platností pro všecky země křesťanské.

Dotčené koncilium Lateranské bylo totéž, na kterém slavný biskup Pražský Ondřej za panování Přemysla I obdržel svěcení na biskupství; i může se považovati za jisté, že horlivý tento představený církve nemeškal zachovati se dle rozkazu tam vydaného, kterýž se vztahoval i na jeho kostel, ač nebylo-li nějaké částečné studium při kostele sv. Víta založeno již i o něco dříve následkem podobných nařízení papežských ze druhé polovice 12. století. Určitá zmínka o tomto učení Pražském děje se ponejprv roku 1248, kdež vypravuje souvěký letopisec o tehdejší bouři v zemi mezi králem Václavem I a Otakarem, že v ní učení pominulo, to jest ovšem na čas zaniklo rozptýlením žáků i učitelů.[77] Za panování Otakara II došlo nového lesku, předtím nebývalého, tak že i z německých jeho zemí, Rakous a Štyrska, též z Bavor přijížděli žáci do Prahy na učení. Za posledních let jeho vlády (okolo r. 1271) drželi v něm čtení dva mistři svobodných umění, mistr Očko o grammatice a mistr Bohumil o logice, rodilí Čechové, jak viděti z těchto jmen; mimo to pak scholastikus kapitulní, jemuž nepochybně náležel vrchní dohled nad učením, tehdáž Řehoř z rodu pánů Zajíců z Waldeka, rovněž mistr, potomní biskup Pražský, držel čtení o knihách Aristotelových o přirozených věcech. Podruhé rozptýlilo se učení Pražské při nastávání války mezi Otakarem a Ru-

[77]) Srovnej str. 184.

dolfem II již asi roku 1274, když žáci z Rakous a Štyrska, z vyšších rozkazů neboli z obávání nebezpečenství pro sebe, musili se z Čech navrátiti do svých vlastí. Za krále Václava II jmenuje se mistr Matěj, kněz a kanovník kostela sv. Jiří s praebendou ve Statenicích, správcem škol na hradě Pražském (*rector scholarum* in castro Pragensi),[78] čímž míní se nepochybně ředitel tohoto částečného studia, snad asi po časích Otty z Brandenburka zase obnoveného. Jaké beneficium z důchodů kostela Pražského bylo spojeno s jeho důstojenstvím, není nám ovšem povědomo; co do důstojenství, počítal se mezi služebné kněží kostela (ministri ecclesiae).

Podobná vyšší škola, jako při kostele sv. Víta, nacházela se však také na *Vyšehradě* při kostele kapitulním, jejíž mistr čili ředitel (magister scolae, rector scolae) byl rovněž jeden ze služebných kněží kostela. Co beneficium byl k úřadu jeho vykázán dvůr kapitule náležející v Komořanech na Vltavě blíž Zbraslavě, jehož důchody, obnáševše prvé toliko pul čtvrté kopy grošů ročně, zvýšeny jsou na pět kop prodáním dvoru toho právem zákupným z usnešení kapituly roku 1332.[79]) Stalo se to nepochybně za školmistrství potomního kanovníka Pražského Františka, známého co letopisce, který úřad ten zastával až do roku 1333.

Za výtečností školy při kapitulním kostele Vyšehradském zustávaly sotva pozadu klášterské školy *Benediktinů* v Břevnově neb *Praemonstratů* na Strahově, poněvadž oba řádové od starodávna byli pilni duchovního vzdělání, ačkoli se nám právě určitých zmínek o školách těchto nedostává. Z novějších řádů prosluli školami svými nejvíce *Dominikani* a *Augustiniani*, jejichž *lektorové* byli právě učiteli, netoliko ve svobodných uměních, nybrž zvláště také v theologii. Z lektorů kláštera Dominikanského u sv. Klimenta byl toho času na slovo vzat zvláště bratr Kolda z Koldic, již na jiném místě připomenutý,[80]) známý nám mezi jiným co skladatel několika

[78]) *Dobner. Monum.* Tom. VI p. 348.
[79]) Dle listiny kapituly Vyšehradské od toho roku.
[80]) Str. 445.

nábožensko-krasořečných spisů, které věnoval kněžně Kunigundě, abatyši u sv. Jiří.[81])

K nabytí vyšších vědomostí, jichž domácí tyto školy ještě neposkytovaly, putovalo se z Čech posavad mnoho do vzdálených zemí na obecná učení vlaská a francouzská, zvláště k studiím theologickým, ve kterémž ohledu největší slávu mělo učení Pařížské, a k studiím právnickým, jimiž vynikala Bononie i jiné university vlaské. V Bononii byl počet studujících Čechů ve 13. století tak znamenitý, že činili pro sebe jeden z 18 národů, na které se dělila tamější universita ultramontanská, to jest z ostatních národů krom Vlachů složená. Také však nachází se zmínka ze času krále Václava II o navštěvování právnické školy v Orleanu.[82]) Z těchto universit pocházeli *doktorové práv*, ježto se objevují v Čechách od druhé polovice třináctého a během první polovice čtrnáctého století, to jest nejvíce doktorové práva kanonického (doctores decretorum), jehož známosti bylo zapotřebí při soudě biskupském. Též mnozí lékaři, jakož snad asi Jan Štěpánův z Prahy, který se nazývá slavnějším jménem *artis medicinalis professor* (1320), musili míti umění své z cizích universit, dílem snad z nejpověstnější lékařské fakulty Montpellierské.

Na studia v cizině ubírali se velmi zhusta duchovní osoby, mající již svá beneficia, ku př. fary neb kanovnická místa, jakž ukazují příklady vyžádaného dovolení od biskupů, jehož bylo zapotřebí k opuštění kostela a spravování jeho na čas vikářem.[83]) Ve klášteřích řádu Benediktinského bylo posílání mladších spoluoudů k učení na cizí university stálým pravidlem, tak že mělo i býti ustanoveno, kolik by se na to ročně mělo vynakládati z důchodů každého kláštera.[84])

[81]) Viz Dobnerova *Monumenta* VI 328 etc., 368 etc.

[82]) *Chron. Aulae R.* 103.

[83]) Příklady v Palackého *Formelbücher* I 252; *Summa Gerh.* 25. Srov. str. 410. notu 15.

[84]) Nařízení papeže Benedikta XII o tom viz v Dobner. *Monum* VI 61; příklad o Neplachovi, poslaném na studia do Bononie z kláštera Opatovického tamže IV 122.

Aby obtížného a útratného tohoto cestování do vzdálených zemí obyvatelům království svého z většího dílu ušetřil, zanášel se nejprvé král Václav II okolo roku 1294 s myšlénkou o založení *obecného učení* všechněch známých fakult v Praze samé, doufaje tím samým spůsobiti vědám nové střediště, ku kterému by napotom putovali také obyvatelé všechněch zemí okolních. Jaké kroky král Václav již skutečně předsevzal, aby tento úmysl svůj vyvedl, není nám povědomo. S věci sešlo, jak nám vypravuje souvěký opat Zbraslavský, pro nechuť mnohých mocných rádců královských, ježto záviděli duchovenstvu příliš velkou přízeň, požívanou u tohoto krále, poněvadž zřízení takovéhoto ústavu ve spůsobu tehdáž obyčejném, jakožto mocné, mnohými svobodami nadané korporací, bylo by musilo přispěti k rozmnožení moci duchovenstva v zemi vůbec. Rádci tito, mezi nimiž opat Zbraslavský hlavní vinu dává zvláště jednomu mocnému muži, všechněm prý vůbec známému, jehož jména však nedokládá, nevymlouvali králi úmyslu samého, jakožto dle uznání jejich chvalitebného, ale vymýšleli příčiny k odkladům pro zevnější okolnosti, jmenovitě pro nedostatečnou posavad bezpečnost cest pro cizí študenty. Zkalené poměry k cizím mocnostem za posledních let krále Václava přispěly po průtazích neochotnými radami oněmi spůsobených snad nejvíce k tomu, že i při smrti slavného tohoto krále zůstal úmysl jeho nesplněn.

ODDÍL III.

Příběhy od smrti krále Vácslava II až do začátků panování Karla IV.

(1305—1348.)

1.

Vácslav III. Rudolf rakouský. Jindřich korutanský.

(1305—1310.)

Králem Vácslavem II končí se řada mohutných čtyr panovníků starého rodu Přemyslova, kteří za celý běh třináctého století i o něco déle, jakkoli s některými výtržkami, zachovali zřízení zemské v Čechách, a jmenovitě moc panovnickou, v síle a pevnosti, jaké bylo zapotřebí k zachování pokoje a pořádku uvnitř i bezpečnosti v poměrech k cizím sousedům. Hlavní základové, na nichž moc panovnická spočívala, hledíc ku prostředkům, kterými vládla k hájení práva a řádu, byly předně zemské statky a jiné starodávné důchody koruny, zadruhé města, jakožto nově otevřená zřídla rozmanitých peněžitých příjmů. Obě tyto hlavní podpory moci panovnické byly předmětem zvláštní péče králů třináctého století. Korunní jmění, jakkoli během starších časů ztenčené, ano i ve 13. století několikkrát v nebezpečenství uvedené dychtěním panstva po něm, jmenovitě v posledních časích panování krále Vácslava I a za zlých let po smrti Přemysla Otakara II, bylo předce doposud zachováno ve velké rozsáhlosti; města pak, jimiž se ubytí starých důchodů doplňovalo, byla od králů těchto utvořena a ustavičně zvelebována.

Tyto základy královské moci, a tudy zřízení státního, začaly se hned po smrti krále Václava II viklati a hynouti, nejprvé několika rychlými proměnami na trůně, potom šestatřidcetiletou vládou panovníka nemoudrého, který se honil po zábavách neb smělých zámyslích okamžitého předsevzetí, neohlížeje se nic po budoucnosti; až pak konečně výtečný syn ušlechtilé poslední Přemyslovny vytrhnul Čechy ze záhuby vždy nebezpečněji hrozící. Příběhy hlavního města českého byly, jak přirozeno, s osudy, které toho času potkaly zemi samu, v nejužším spojení.

1305 Po králi Václavovi II zůstali na živě šestnáctiletý syn jeho *Václav III*, korunovaný král uherský, a čtyry dcery, Anna, Alžběta a Markéta z manželství s Gutou Habsburskou, a Aneška z druhého manželství Václavova s Alžbětou polskou, která co mladá vdova obdržela věno od manžela sobě vykázané. Václav III nastoupil v panství. Ze sester jeho byla Alžběta čili Elška odevzdána k vychování jeptiškám u sv. Jiří, kdež teta její Kunigunda byla abatyší; Markéta, jakkoli teprv desítiletá, odvezena jest do Slezska, slíbena jsouc za manželku knížeti Boleslavovi, vévodovi Lehnickému a Břežskému (1305); starší Anna byla roku 1306 dne 13. Unora oddána v Praze Jindřichovi korutanskému; nejmladší Aneška, jednoroční dítě, nacházela se pod péčí vlastní matky své.

Mladý král Václav III počínal si brzy po smrti otcově ve všem co mladík lehké mysli, neznající vážnosti svého vysokého postavení. Již za svého předešlého vzdálení od otce co král uherský byl sobě s lehkými druhy z mladého šlechtictva českého, kteří jej do Uher provodili, navykl pijáctví a maření času mrzkými zábavami, i neměl tedy tolik vysokého ducha, aby se byl ujal celého těžkého úkolu, zanechaného sobě po otci. Především zavřel mír s císařem Albrechtem, od tohoto pilně vyhledávaný, již 5. Srpna roku 1305 v Praze pod výminkami nečestnými; zbavilť se jím Cheba i Míšně. O něco později odřekl se práv svých ku koruně uherské ještě lehkovážněji postoupením jich Ottovi vévodovi bavorskému. Potom oddal se v Praze oblíbenému ničemnému spusobu života. Noci

trávil s rozpustilými soudruhy svými ve kvasích a pustých radovánkách, nebo i navštěvováním obecných nevěstek Pražských; ve dne spával často až skoro do oběda, po kterém opět mařil čas ve planých žertech a hračkách. Když mu v noci víno pomátlo hlavu, vyprošovali si na něm chytřejší z jeho tovaryšů rozličné milosti, ten hrad, onen město, jiný ves sobě příležitou, a nemeškali hned ráno vymoci sobě na to listů královských od jeho kancléře, který se darmo zdráhal, bývaje druhdy zahrožován od krále. Tak nastalo opět rozmrhávání starých korunních statků jako někdy za krále Vácslava I. Mladé panstvo bylo v tom ostatně nastrkováno od otců svých co nástroj k rozmnožení rodinného jmění lehkým spůsobem na ujmu koruny. Panstvu tomuto přičítalo se také, že král, zanechav nevěsty dávno sobě určené, Alžběty kněžny uherské, pojal za manželku dceru dosti nepatrného knížecího rodu, krásnou Violu Těšinskou (roku 1305 5. Října), proto prý k tomu naveden, aby se panstvo nemusilo báti žádného mocného přátelstva králova. 1305

Ze starších rádců někdejších Vácslava II odhodlal se konečně Konrad opat Zbraslavský o tomto zlém řádění promluviti vážné slovo. Když se u výroční den smrti otcovy (roku 1306 21. Čv.) mladý král odebral do Zbraslavě k slavení zádušní památky, jakožto v místě jeho pohřbu, jal se opat příležitosti k delší rozpravě s ním, ve které vytýkal jemu neslušnost posavadního chování a napomínal důrazně, aby se vystříhal chyb, které by se posavad přičítaly jen jeho mladému věku, i aby brzy hleděl následovati šlépějí otcových. Vácslav, hluboce dotčen touto řečí, nezazlil pro ni milému příteli svého otce, ano vidín býval od dvořanů svých od té doby často zamyšlen; i zdálo se, jakoby chtěl opravdově nastoupiti na jiný spůsob chování. Jmenovitě prý počal litovati své lehkomyslnosti v rozdávání statků. Ve zlém rozmaru postaviv prý před sebou jednoho dne jistý počet hrnců do řady, a nazvav je jmény pánů, kteří na něm bez zásluh byli vyloudili odměny, dal se v domlouvání jim, aby mu vrátili špatně nabyté statky, i konečně sporážel je na zem. Okolo 1306

1306 stojící rozuměli tomu jakožto znamení, co by král mínil učiniti s pány samými.

Také odhodlal se král konečně k ráznějšímu vystoupení proti nepřátelským sousedům zahraničným; i předsevzal málo neděl po oné rozpravě s opatem Zbraslavským tažení proti Vladislavovi Lokietkovi, který vždy nebezpečněji dorážel na panství české v Polsku. Svat Václavův Jindřich korutanský ustanoven byl za náměstka jeho ve vládě na čas nepřítomnosti jeho v Praze. V tom najednou přetrhnul jeho dráhu hanebný zločin. Král byl při pomeškání v Olomouci na své cestě do Polska ve příbytku svém zabit od vraha, jenž skutek svuj na tom místě zaplatil smrtí, jehož nájemce však nikdy nebyl vyzpytován (1306 4. Srp.).

Nenadálá tato příhoda uvedla Čechy v největší zmatek. Václavem vyhaslo mužské pokolení rodu Přemyslova, a žádný zákon neustanovoval, komuby v takové případnosti náleželo nastoupiti na jeho místo. Milovníci nespravedlnosti chovali se hned na zprávu o smrti králově tak, jakoby všechen pořádek státní byl na ten čas zrušen a neplaten. Utiskování slabých od silnějších, poddaných od vrchností, loupení a opanovávání statků duchovenstva od světských pánů dálo se v zemi s velkou nevázaností. Nejvyšší úředníci zemští povolali mezitím na rychlo sněm do Prahy, jenžby se usnesl o osazení stolce královského. Krom panstva a rytířstva jsou k němu povoláni měšťané Pražští i snad z některých jiných měst, poněvadž se skutečná moc měšťanstva a tudy možnost vplyvu na rozhodnutí v této veliké věci nedala snadno odbyti nevšímáním.

Obecný lid i jistě velká část stavů povolaných ku pronešení hlasu svého měli za to, žeby bylo nejpřirozeněji, aby se šetrilo ohledu na ženské potomstvo starobylého královského rodu; pročež aby manžel nejstarší dcery Václava II, Anny, Jindřich vévoda korutanský, tehdáž přítomný v Praze, bez odkladu povýšen byl na trůn. Ale na sněmě, který se sešel v Praze dne 22. Srpna, tedy nezcela tři neděle po smrti králové, mínění se rozcházela, poněvadž přední osoby z panstva i také z měšťanstva hleděli každý nějakého zisku z nastávají-

cího volení krále: jedni očekávali víc od toho, druzí od onoho. 1306
K tomu usiloval bez ohledu na volební právo stavu českých král Římský Albrecht, aby zjednal trůn český rodu svému, tudyž jmenovitě nejstaršímu synu svému Rudolfovi, prohlašuje království české za uprázdněné léno říšské, kterého by jemu náleželo udeliti dle libosti. Z dosazení Jindřicha korutanského hrozila tedy Čechám válka s Němci, a nevšecko panstvo české bylo ochotno, pro svobody a práva země podstoupiti velké k ní potřebné oběti. Tedy dali se mnozí u vyjednávání s Albrechtem o zvolení syna jeho na království. Strana náchylná k Jindřichovi korutanskému snažila se darmo obrátiti sněm k uznání práva ženského potomstva Přemyslova. Dvě z mladších dcer Vácslava II. Alžběta čili Elška a Markéta, uvedeny jsou do shromáždění sněmovního kdež na kolenou prosili pánů, aby jich, jakožto sirotků, nevyháněli z otcovského dědictví. Nic však neprospělo, nežli že sněm konečně odložen jest, pro zdravější prý uvážení věci, až do svátku narození panny Marie (8. Září).

Mezitím přijeli do Prahy poslové krále Albrechta, aby se ucházeli o zvolení jeho syna, a hned potom blížil se Albrecht ke hranicům českým od západu s vojskem právě sebraným proti markrabím mišenským; rovněž i Rudolf vytáhl do pole z Rakous, přes Moravu; což nepochybně spůsobilo ještě delší odklady s volebním sněmem českým. Albrecht přitáhl ku konci měsíce Září do Cheba (26. Září). Dne 8. Října bylo ležení jeho již u Loun; syn pak jeho, zanechav větší části svého vojska u Jihlavy, když se mu podařilo obrátiti mnoho pánů českých na svou stranu, jen s malým počtem branného lidu přitáhl až ku Praze, a položil se v blízkém okolí města k vedení mírného vyjednávání. Jindřich korutanský, přebývaje posavad na hradě Pražském, choval se přitom patrně s velkou opozdilostí, a ztrácel vždy více naděje. Strana rakouská na sněmě opanovala, a zavřela konečně smlouvu s Albrechtem a Rudolfem (okolo 8.—15. Října), kterou *Rudolf* vévoda rakouský povolán jest na trůn, zavázav se pojmouti některou z kněžen českých dle vlastního vyvolení za manželku. Předním

1306 pánům své strany musil za to zapsati některé hrady a statky královské, též čelnějším měšťanům slíbiti rozličné dary a milosti.

Následkem tohoto rozhodného obratu Jindřich korutanský s manželkou svou Annou spěšně a v největší tajnosti ujel z Prahy, a navrátil se přes Bavory do svého vévodství, s velkým zármutkem a kvílením mladších dvou sester Anniných, a zvláště Elšky, ježto se spatřovaly ode všeho krevního přátelstva opuštěny a v sídle otcovském již byly jen jako ve podružství. Albrecht a Rudolf vjeli potom do města, a učinili všecko, co ještě pozůstávalo k uvázání se v panství. Za manželku vzal Rudolf Alžbětu polskou, vdovu po králi Václavovi. Svatba jejich byla slavena v kostele sv. Víta s velkým zevnějším leskem již v polovici měsíce Října toho roku. Albrecht potvrdil potom svobody království českého upsané od předešlých císařů Římských, kterých jemu podali stavové s osvědčením, že jiných nestává. List osvědčení tohoto (23. Října) byl vydán ve jménu biskupa Pražského Jana, nejvyšších úředníků zemských i společně s nimi také ve jménu rychtářů, přísežných a všeho měšťanstva Pražského, které dle toho patrně mělo důležitý podíl ve předešlých jednáních volebních. Stavové zapsali se také Albrechtovi, aby po smrti Rudolfa neb vymření jeho potomstva království přešlo na mladší jeho bratří a jejich potomstvo.

Nový král český, při nastoupení panství pětadvadcetiletý, měl některé výborné vlastnosti, kterých při tehdejším stavu země právě bylo velice zapotřebí. Přední jeho péče byla, aby uvedl důchody zemské v pořádek. K zaplacení korunních dluhu, které vzrostly nejspíš válečnými potřebami za posledních let Václava II a špatným hospodářstvím Václava III, nařídil s velkým zapřením sebe, 1000 hřiven stříbra každý týden vydávati věřitelům na srážku z důchodů urbory Kutnohorské. Poněvadž tím ztenčen byl jeden z nejdůležitějších jeho stálých příjmů, uskrovňoval jak nejvíce možná potřeby svého dvoru, a snažil se krýti je nejlacinějším spusobem, tak že ku př. víno, obilí, olej dával sobě přivážeti z Rakous, kdež zakupováním bezprostředným dosahoval cen levnějších. To však

zavdalo příčinu ke mnohým nelibostem. Dvořané, zvyklí hojnosti a lesku, dělali si úsměšky ze sprosté stravy na stole královském;[85] mnozí pak z měšťanů Pražských, jimž ucházely obyčejné kupecké zisky z dodávání potřeb pro dvůr, nazývali krále potupně zásobovačem. V lidu českém spůsobilo zlý dojem, když z neznámých příčin Elška, dotud chovaná u jeptišek Svatojirských, byla z rozkazu králova vystěhována z hradu Pražského a vykázáno jí obydlí ve městě, „v podružství", jak praví Dalemil, věrný ohlas tehdejších obecných soudů lidských. Možná, že macešské záští polské Alžběty, manželky Rudolfovy, proti které by Elška mimo to byla měla přednější právo k ruce nového krále, zavdalo podnět k tomu. Panstvo české snášelo s nelibostí, že pánové rakouští, kteří přijeli s Rudolfem, mnoho platili v jeho raddě; v čemž, jak se zdá, chovali se k domácím dosti hrdě a odstrkavě. Neznámé okolnosti byly příčinou nechuti mezi Rudolfem a biskupem Janem IV z Dražic, jemuž prý král učinil rozličná příkoří, ano odcizil i některé klenoty kostela Pražského. Nad to nade všecko setrvalo několik pánů českých, kteří svolení svého k posazení Rudolfa na trůn nedali, stále v odporu proti němu, nechtíce uznati za krále než Jindřicha korutanského. Přední byli pan Bavor ze Strakonic, pan Vilém z Waldeka, Ojíř z Lomnice, při nich více panstva z kraje Plzenského a jinde v západních Čechách. I hrad královský Zvíkov nacházel se v rukou této strany. 1306

Asi při začátku leta roku 1307 Rudolf sebral pole proti těmto svým odpůrcům, aby je přinutil ku poslušnosti. Dobyv několika jejich tvrzí, oblehl Horaždějovice, město Bavora ze Strakonic. Zde však nenadále roznemohl se na úplavici, a zemřel po panování nezcela devíti měsíců tudíž v ležení dne 4. Července. Tělo jeho přivezeno jest do Prahy a pohřbeno slavně v kostele sv. Víta vedlé strýce jeho Rudolfa. 1307

Úmrtí toto spůsobilo mnohem větší pohnutí v Čechách, než i před rokem smrt Václava III, poněvadž byly strany již

[85]) Kněžsky sě u stola jmiecše; za obyčej kašu wřiešе; to pro lékařstwie činiešе, že mdlého života biešе. *Dalemil* 163.

1307 mnohem více rozezleny na sebe, ano nacházely se jednak i ve válce spolu, která snad ještě i po smrti Rudolfa některou krátkou chvíli trvala. Vilém Zajíc z Waldeka, jeden z předních vrstevníků strany Rudolfovi odbojné, dobyl tehdáž hradu Křivokláta, přitáhl odtud do samého okolí Prahy, a osadil klášter Zbraslavský, kdež nevázaná jeho chasa krom jiného násilí dopustila se rouhavých žertů nad hrobem krále Vácslava II. projevujíc radost svou, že již není přísného karatele, jenž by překážel bezpraví a svévoli.[86]) Dle zápisu s králem Albrechtem byl by měl druhý syn jeho Fridrich, vévoda rakouský, býti nástupcem Rudolfovým. Tomu však byla mnohem mocnější strana, než která se prvé panství rakouskému protivila, na odpor. I v panstvu i v měšťanstvu Pražském měl nyní Jindřich korutanský mnoho přátel, odhodlaných něčeho se odvážiti pro jeho věc; kteříž také hned poslali k němu rychlé posly, aby jej zvali do království. V národu vůbec přemáhala všeliké jiné ohledy oddanost ke starému panovnickému rodu, a protož k ženskému jeho potomstvu. Anna manželka Jindřichova viděla se všechněm býti pravou a přední dědičkou trůnu.

Jakkoliv i strana rakouská v panstvu a měšťanstvu nejenila, počínali si přátelé Jindřicha korutanského předce hned z počátku mnohem směleji. Ve strachu před nimi vystěhovali se rakouští dvořané krále Rudolfa hned brzy po jeho pohřbu z hradu Pražského, a dali se na spěšný útěk ze země. Potom jest hrad, jak se zdá, opanován bez překážky od strany korutanské. Alžběta vdova Rudolfova, od něho vroucně milovaná a svatům svým rakouským zcela oddaná, proti vůli své

[86]) Erat autem inter illos quidam praedo pessimus, qui aliis circa tumbam regis (stantibus) et plorantibus, regi sepulto ibidem incepit maledicere verba blasphemiaeque proferre: dicebat enim: Te, o rex, vivente, nullum ausi fuimus spolium committere, nullum laedere, nulli injuriam praesumpsimus inferre; nunc ecce, inquit, in pulvere dormis, nunc putrescis, et nos vivimus et facimus, quod cujuslibet eligit appetitus. Sicque inter verba blasphemiae ille impius homo manum elevat, et lapideae imagini, corpori regis superpositae, in maxillam alapam maximam dat, nec post percussionem blasphemare cessat *Chron. Aulae Regiae* p. 167.

odstěhována odtud do města, kdež dostala příbytek v domě 1307
biskupa Jana, protivníka Rudolfova, nepochybně proto, aby byla pilně střežena. Zde nalezli ji poslové krále Albrechta, poslaní k ní a jiným přátelům domu rakouského se žádostí, aby se vynasnažili o provedení práva Fridrichova.

V domě biskupově držely se potom schůze stavovské k usnešení se o zvolení krále. Krom pánů a rytířů bylo opět i Pražanům Staroměstským dopuštěno účastniti se v těchto schůzkách; ačkoli jak se zdá, ne sice v obci Pražské, ale jistě v raddě měla právě převahu strana oddaná domu rakouskému. Bylť ve jménu města poslán ke sjezdu volebnímu *Olbram*, právě náčelník strany rakouské v měšťanstvu. Z panstva zastával práva synů Albrechtových nejúsilněji pan *Tobiáš z Bechyně,* nejvyšší maršálek, který, poněvadž trpěl na dnu v nohou, dával se na lůžku přinášeti do shromáždění. Předsedatelem byl, jak se zdá, biskup, vedlé něhož i královna Alžběta měla místo v sezení.

Pohříchu nesloužily společné schůze obou stran k ničemu jinému než k většímu rozpálení náruživostí, až přišlo k divým výbuchům. Pan Tobiáš z Bechyně hleděl shromáždění stavu nakloniti k domu rakouskému hlavně představováním velkého nebezpečenství války od říše německé, ve které by Jindřich korutanský byl slabou záštitou, i navrhoval tedy, aby byl Fridrich rakouský povolán na trůn, jemuž by kněžna Elška, z mladších dcer Václavových, dána byla za manželku. Strana protirakouská nechtěla však o tom nic slyšeti. Pan Oldřich z Lichtenburka vzkřikl na Bechyňského: „Ó Dobeši! jak dlouho chceš nám vnucovati za krále cizince a vrahy našich králů!“ Na to odpověděl pan Tobiáš s úštipkem, má-li král býti domácí, žeby bylo nejmoudřeji, poslati do Stadic a z tamějších sedláků některého dáti kněžně Elšce za manžela i povolati jej na trůn, jako za času Libuše. Touto řečí dopálen, Oldřich z Lichtenburka vytasil meč, a vrazil jej do Tobiáše ležícího po boku biskupovu a na blízce královny Alžběty; synovec pak jeho Hynek Krušina z Lichtenburka zabil tudíž ve shromáždění synovce Tobiášova, který se nejspíš zdvihl ku pomstění smrti

1307 strýcovy. Shromáždění volalo: „Nechceme Rakušanů, než ke starému rodu králů našich chceme se navrátiti.“ V tom strhnul se také pokřik: „Kde je Olbram, kde je?“ I jeho vyhledávali nejdivější protivníci strany rakouské k smrti. Olbram však, spatřiv zavraždění předního pána své strany, byl se v prvním okamžení skryl, a nemohl býti nalezen. Hned stalo se shluknutí přátel jeho z měšťanstva před domem biskupovým, kteříž chtěli zabité pány krvavě pomstiti na jejich vrazích. Tito však zachránili se rychlým útěkem; ano ve městě zdvihla se nejspíš hned také mnohem mocnější strana korutanská, i přišlo tuším k rozličným šrůtkám mezi rody měšťanskými, kteří svá soukromá záští vmísili do obecného rozporu. *Hiltmar Fridinger*, jeden z nejváženějších měšťanů Staroměstských ze strany rakouské, zabit jest v nějaké takovéto šrůtce na ulici blíž kostela sv. Jakuba od Mikuláše Tausentmarka s jinými jeho tovaryši. [87])

Po takovýchto výstupích stalo se konečně zvolení *Jindřicha korutanského* za krále dne 15. Srpna 1307. Strana jeho v Praze slavila toto zvolení hlučnými veselostmi, tanci a zpěvy i průvody dle rozdílu cechů po ulicích městských. Málo dní potom přijel Jindřich dle předešlého pozvání s manželkou svou do Prahy v četném vojenském průvodu, a přijat jest s radostí a slávou; při čemž tehdejší opat Břevnovský, Bavor, příbuzný, jak se podobá, s předním stranníkem Jindřichovým, Bavorem ze Strakonic, posadil volenému králi svou infuli opatskou na hlavu, aby zastávala místo koruny, kterou nebyl ještě ověnčen. K 1. Září přijel do Prahy Fridrich markrabí mišenský, a zavřel s Jindřichem smlouvu, kterou slíbili pomáhati sobě navzájem proti králi Římskému, jakožto nepříteli obou.

Král Albrecht na první zprávy o smýšlení sobě odporném v Čechách strojil se provésti práva svého rodu brannou mocí. Hned po skutečném zvolení Jindřicha korutanského předsevzal válečné tažení proti němu. Opět vtrhla vojska německá se dvou

[87]) Kříž postavený před dveřmi kláštera sv. Jakuba upomínal na tento skutek, ještě když opat Zbraslavský spisoval svou kroniku.

stran do Čech; od západu přes Cheb Albrecht sám s četným 1307
vojskem švábským, od Moravy vévoda Fridrich s Rakušany: zároveň udeřeno také na vlastní země Jindřichovy, Korutany a Krajinu. Hlavní útok obrátil se jako před třemi léty za živobytí Václava II nejprvé proti Kutnéhoře. Obé vojska, švábské i rakouské, spojila se spolu k obležení tohoto města. Opět byl Jindřich z Lipé a společně s ním Jan ze Stráže čili z Wartenberka statečným obráncem. Po několika nedělích marného usilování musil král Albrecht mysliti na zpátečné tažení. Především hleděl toliko vybaviti vdovu syna svého Rudolfa, královnu Alžbětu, z bezděčného bydla jejího v Praze. Dle žádosti její a umluvy s ní vzaté přijel vévoda Fridrich se zástupem branným až ku Praze, nenalézaje nikde na cestě žádného odporu, i položil se před městem na Zderaze. Alžběta vyšla tajně z města, s jedinou služkou toliko, tříletou dceru svou Anešku nesouc na rukou; dostala se šťastně k Fridrichovi, a odvezena jest od něho k vojsku krále Římského, které hned od Kutnéhory odtrhlo s nepořízením. Alžběta získala toliko měšťany svých měst věnných, Hradecké, Mýtské, Bydžovské a Poličské pro krále a jeho syna, tak že přijali švábské posádky k sobě na zimu (okolo 5. Října), ona pak potom odebrala se s tchánem a svatem svým do Rakous. I někteří měšťané Pražští, kteří drželi se stranou rakouskou, jmenovitě Olbram a Peregrin Puš, nejsouce v Praze bezpečni, užili příležitosti ještě v čas obléhání Kutnéhory k útěku z města, a nalezli útočiště ve vojště německém.

K jaru budoucího roku král Římský činil přípravy k vět- 1308
šímu tažení do Čech, kdež se zatím v zimě válčilo všelijak se švábskými posádkami, vždy s větší jich škodou. Hrozný skutek, kterým král Albrecht dne 1. Května 1308 od synovce svého Jana zbaven byl života, přetrhnul konečné jeho zámysly. Vévoda Fridrich táhl sice v letě s nějakou mocí vojenskou do Čech, ale jak se zdá více jen k vybavení svých lidí ve věnných městech Alžbětiných a k vymožení míru jak nejlépe možná sobě prospěšného. Dne 14. Srpna zavřen jest mír takový mezi ním a Jindřichem korutanským na osobním sjezdě

1308 ve Znojmě. Fridrich odřekl se království českého za slušnou náhradu; Alžběta dostala se v pokojné držení svých měst, a měšťanům Pražským strany Olbramovy bylo nejspíš zároveň vymíněno pokojné navrácení k jich příbytkům.

Král Jindřich, jehož se Čechové s takovou prací a touhou domohli k osazení svého osiřelého trůnu, nebyl však ani sám sebou panovník schopný, tím méně pak takový, jakého země potřebovala v tehdejších těžkých okolnostech. Již co se týkalo hospodářství s důchody korunními, byl právě opak toho, co správný a šetrný Rudolf rakouský. Bylť předně obzvláštní milovník dobrého stolu, a tudy neměl žádné náchylnosti, aby učinil sám při sobě začátek s šetřením, jakého bylo potřeba při zadlužilém stavu koruny, který se zhoršil již jen povinností velké peněžité náhrady Fridrichovi rakouskému, ustanovené mírem Znojemským. Břemena komory královské vzrostla však mimo to velkými náhradami, kterých se dožadovali přední pánové v zemi za škody, ježto sobě počítali ze svého vynasnažení o jeho dosazení na trůn. Král Jindřich byl v povolování jich příliš slabý, a zavedl tudy korunu v závazky, k jichž plnění nemohla postačiti bez ujmy na jiných potřebách. Sotva minul rok, i přišlo k tomu, že králi nezůstávalo z důchodů jeho ani tolik, co bylo potřeba na opatření jeho stolu a četného dvorského služebnictva. Rovněž byl Jindřich nestatečný ve všelikém jiném ohledu. Při záští mezi stranami, nedávnými dvěma volbami rozezlenými, bylo potřeba muže, jenžby dovedl státi nad oběma a působiti tudy k smíření jich nenáhlému. Jindřich korutanský, pokud známo, nemstil se nad svými předešlými protivníky, ale maje v obyčeji býti po vůli každému, kdož jej zač žádal, a dáti za pravdu tomu, kdo právě podržel poslední slovo, pozbyl brzy vážnosti jedněch i druhých, a nevládl ničím. Tedy zůstalo velké rozdvojení v zemi, jak bylo před jeho nastoupením na trůn, i za jeho panství mezi pány i mezi měšťany; a poněvadž pevného práva nebylo, hleděl každý provésti svou vůli, jak mohl, vlastními silami.

Praha jmenovitě byla tehdáž rozdělena na nepřátelské strany mezi měšťanskými rody, kteří se totiž byli již prvé

přídrželi Jindřicha korutanského, a kteří vévod rakouských. 1308
Vedlé toho vzbudily události posledního času v německém měšťanstvu v Čechách podobné snahy protivné panstvu zemskému, jako někdy za nepořádných časů Otíka Brandenburského. Měšťané Pražští a Kutnohorští, z nichž mnozí bohatstvím svým, nabytým zvláště vzděláváním hornictví, rovnali se mnohým panským rodům, chtěli jim také býti rovni stavem a zákonným oprávněním k stejnému účastenství s nimi v obecných záležitostech zemských. Společné působení při volbách králů, onehdy jim propůjčené, zdá se, že jim dodávalo důvěry v dosažení tohoto úmyslu. Při seznané nevšímavé povaze králové usmyslili si provésti vůli svou násilným skutkem. Několik předních měšťanů, v Praze zejména *Jakub Welflovic* a *Mikuláš Tausentmark*, v Kutnéhoře Peregrin Puš a bohatí Ruthartovici, Mikuláš, Albrecht a Konrad bratří, učinili tajné spiknutí, aby se stejným dnem zmocnili osob několika nejvyšších úředníků a jiných pánů zemských, zvláště těch, kteří jim buď co věřitelé komory královské nebo z jiných příčin nejvíce byli na překážce, že se požitky urbory Kutnohorské nedostávaly vesměs jen v jejich ruce. Zajatí měli jim býti rukojměmi k vynucení práv na pánech, po nichž tak velice dychtili.

První sobota v postě, to jest 15. Února 1309, byla usta- 1309
novena ku provedení skutku. Toho dne časně ráno vytáhli Ruthartovici a Peregrin Puš z Kutnéhory s několika tisíci lidmi, shluklými se zbraní, jakou kdo právě měl, ke blízkému klášteru Sedleckému, ve kterém nejspíš pro záležitosti své v Hoře pohostinu přebývali pan *Jindřich z Lipé,* královský podkomoří, *Jan ze Stráže*, nedávný spoluobránce Kutnéhory při obležení od Albrechta, a Jan z Klimberka rodu panského ze Šváb, v Čechách již od delšího času usedlý. Shluknutí lidu stalo se puštěním hlasu, že pánové tito přišli vynutit velkou berni na městě. Čtyrydcet lidí napřed najatých bylo se již na noc vkradlo do kláštera, aby zotvíráním dveří usnadnili vstup výbojníkům. Předsevzetí se tím spůsobem podařilo bez obtíže. Pánové jsou překvapeni ještě ve spaní, i musili se vzdáti, aniž slyšeno podávání se jich na umluvu, nýbrž hro-

1309 ženo smrtí, pakli by odporovali. Zároveň s nimi zdržoval se v klášteře také *Olbram* z Prahy, jejž Ruthartovici měli v nenávisti; i hledali jej buď aby jej zabili buď zajali. Všecky dvéře v klášteře jsou vypáčeny a jizby prohledávány. Olbram však i odtud jako onehdy ze sjezdu v domě biskupově zachránil se šťastným útěkem. Naproti tomu byl zabit rychtář Kutnohorský Jan, nepochybně též ze soukromého záští zpupných měšťanů. Zajatí pánové odvedeni jsou do Kutnéhory a okováni těžkými pouty. Tím samým časem provedli také *Welflovici* a druzí tovaryši jejich v Praze svou úlohu, a zajali nejvyššího kancléře Petra, probošta Pražského a Vyšehradského, pana Raimunda z Lichtenburka a Hynka Berku, nejvyššího purkrabí Pražského, v příbytcích jejich ve městě, kamž přijeli prý za příčinou nastávajícího sněmu, jenž svolán byl od krále. Obojí zajatí, Pražští i Kutnohorští, odvezeni jsou konečně na zámek jakýs Lidice, snad při nynější vsi Lidici v Rakovnicku blíž Buštěhradu, náležející měšťanu Pražskému Pavlíkovi.[88])

Jaké užasnutí a pobouření myslí musil skutek tento spusobiti v panstvu českém, ano v celém národě, dá se snadno pomysliti. Měšťané hleděli se k pojištění žádaného účinku ubezpečiti přede vším přízní královou, i přednesli mu tedy příčiny, pro které pány zajali, že jen k jeho dobrému, poněvadž by pánové tito byli příčinou rozstrkání jeho důchodů, a tudy velkého jeho nedostatku; oni že chtí jemu býti pomocni k dosažení pravé královské moci v zemi. Král Jindřich slyšel tuto řeč rád, a ukázal měšťanům svou libost nad tím. Ale i přátelé zajatých pánů hledali u krále práva, žádajíce, měl-liby jakou vinu na nich, aby ji ukázal, spolu však vystříhali jej, aby se mnoho nespoléhal na pomoc měšťanů, žeť zajatí, ač sami jsou nyní v moci svých protivníků, však mají syny a statky i naleznou brzy mocných zastavatelů. Král dal

[88]) Že tvrz tato náležela některému měšťanu, vysvítá zřetedlně ze slov Dalemilových (p. 168 : Juž widite páni, dobré li jste rady, dáwajúce Němcóm hrady. By byli wás nejměli kde schovati, nedrzliby na wy wstáti. Poněvadž pak při dalších příbězích v Praze připomíná se Pavlík z Lidic, podobá se, že měšťan tohoto jména byl právě onen držitel tvrze a vsi Lidické.

nyní i pánům dobrá slova, a položil rok oběma stranám, aby 1309
stály před ním ve své rozepři. Měšťané, důvěřujíce se v náchylnost královu k sobě, dali se najíti u velikém počtu, též přátelé zajatých s druhé strany. Tu když král především žádán byl od pánů, aby pověděl, z čehoby zajatým dával jakou vinu, pravil, že neshledává na nich žádné, ano kdyby co proti nim měl, žeby proto chtěl jim býti milostiv. Na tuto jeho řeč měšťané hned se vzdorem odešli odtud, a když král po poslu svém jim nařizoval, aby zajaté propustili a učinili s nimi přátelskou umluvu, dali odpověď tomu odpornou, pravíce, že nebudou pánové od nich propuštěni, pokud by nebylo dáno dokonalé ubezpečení přede všemi škodami, ježto by se jimi mohly ještě budoucně díti koruně a zemi české.

Na to nevěděl sobě král žádné další rady. Pánové však zajatí a jejich přátelé dovedli konečně předce vytrhnouti se ze zlého postavení svých věcí předně lstivým rozdvojením svých protivníků, potom smluvami a sliby, jichž nemínili držeti. Právě hlavní původové oukladného spiknutí proti pánům dali se svým soukromým prospěchem navnaditi k smíření. Pan Jindřich z Lipé slíbil totiž dceru svou dáti za manželku synovi Mikuláše Ruthartova, a mladý pán z Lichtenburka zaslíben jest dceři Jakuba Welflova v Praze; podobných svateb bylo snad umluveno ještě několik, a dcery panské, ovšem teprv prý děti o jednom roce neb málo starší, jsou hned odevzdány měšťanům, aby byly chovány u nich. Potom zavřena smlouva vztahující se na celé panstvo a měšťanstvo, kterouž se zaručilo 25 pánů českých, že napotom nemá býti žádného volení krále jinak, než aby zvolen byl takový, k němuž by svolil celý stav městský, rovněž pak že nemá panstvo ničeho nového nařizovati nebo před se bráti bez vůle měšťanstva, cokoli by se týkalo obecných záležitostí zemských. K většímu zaručení tohoto slibu bylo prý 15 dobrých hradů vydáno od panstva v moc Pražanů a Horníků, načež pánové po třech měsících od svého zajmutí jsou zproštěni vazby (v Květ. 1309).

Pyšné měšťanstvo netěšilo se však dlouho z tohoto vítězství; a to nejvíc proto, že původové zajetí pánů ještě více

1309 hleděli svých osobních zisků a záští, nežli prospěchů svého stavu. I v Praze i v Kutnéhoře trvala vždy nenávist mezi předními rodinami měšťanů, tak že jedny pronásledovaly druhé. Účastníci násilného skutku proti pánům, kteří větším dílem byli prvé náčelníky strany korutanské proti rakouské, tedy v Praze Welflovici a přátelé jejich, měli tehdáž nepochybně celou vládu nad obcí v rukou svých, a užívali jí ku příkoří proti svým protivníkům. Mnozí z těchto nedůvěřovali sobě přebývati ve městě, i žili u vyhnanství, jakož jmenovitě Olbram, jenž po ujití nebezpečenství v klášteře Sedleckém nesměl se vrátiti do Prahy, též znamenitý měšťan Pražský Roland, jinak nám neznámý, a více jiných. Rozdvojení tohoto dovedli pánové užiti k svému prospěchu. Vstoupiliť v dorozumění s vystěhovalci a přátely jejich ve městě, a pomocí jich brzy nepřátelům svým zaplatili rovným za rovné. Nemohlo býti než snad několik neděl po propuštění pánů z vazby, v tom nenadále pan *Jindřich z Lipé* a *Jan Strážský* čili Wartenberský přitáhli s hromadou ozbrojeného lidu ku Praze, a vpuštěni byvše do města pomocí přátel svých beze vší obtíže, učinili panství strany sobě protivné náhlý konec. *Jakub Welflovic* a bratří jeho, Mikuláš, Dětřich a Jan, Mikuláš *Tausentmark* a jiní jejich přátelé jsou vyhnáni z města; domy jejich vybil a vyloupil obecný lid ve městě, větším dílem český a proto dle všeho vždy k pánům zemským více nakloněný než k německým měšťanům. Vypověděnci naproti tomu vrátili se s pány do města, a uvázali se v moc. *Olbram* pro svou budoucí lepší jistotu, jak pravil k lepší obraně města, zmocnil se špitálu Křižovnického konec mosta, s nemalou výtržností pro nemocné i bratří je ošetřující, osadil jej pro sebe a ohradil baštami kolem do kola. Podobně osadil věž mostskou pan Jindřich z Lipé na Malé straně, a opatřil ji novými pevnými hradbami. Podobného cosi provedeno téhož času i v Kutnéhoře, kdež Ruthart a Peregrin Puš zajati jsou od Jindřicha Lipského a zle s nimi naloženo. Smlouva mezi panstvem a měšťanstvem byla tímto způsobem zrušena; panské dcerušky, chované od měšťanů, byly buď prvé již nějak od nich vylouzeny, buď nyní

teprv zajetím předních dvou Horníků vymoženo navrácení jich 1309
rodičům.

K dosažení úplného vítězství hleděli se pánové po dobytí hlavního města zmocniti také osoby krále Jindřicha, který se i k této příhodě choval docela lhostejně a přitom s dvorem svým přicházel vždy na větší mizinu. Jednoho dne odebrali se pánové ve hlučném průvodu k němu na hrad Pražský, a zvali jej, jakož i královnu Annu, snažnými prosbami do města k velké hostině a radovánce. Král přijal pozvání, a byl od panstva slavně provodín. Jak medle však vyjel ze hradu, opanovány jsou brány hradské, a vložena panská posádka, nad kterouž postaven na spůsob purkrabí pan Vítek Ojířovic z Landšteina. Králi s dvorem jeho dán jest příbytek ve městě, kdež chován jest jinak se mnohou poctivostí, skutečně jsa zbaven vší moci. Vláda zemská dostala se tím spůsobem zcela do rukou pánů, to jest hlavně zemských úředníků, kteří však žádného vyššího nad sebou neposlouchali.

Tento nový stav věcí nemohl býti docela dle přání měšťanů, kteří přídrževše se pánů, aby se navrátili k statkům a k moci své ve městě, sami k spůsobení jeho přispěli. Tím více podnětu musila míti strana měšťanstva pánům protivná k novému úsilí, aby předešlý stav věcí obnovila; Jindřich pak, nemaje v zemi žádné záštity, hledal zatím pomoci z ciziny od spřátelených knížat německých, kterým na zachování jeho záleželo dílem pro vlastní jejich prospěchy s ohledem na nestálý a spletitý stav tehdejších záležitostí říše německé. První byl Fridrich markrabí mišenský, který Jindřichovi korutanskému vypravil znamenitou vojenskou pomoc do Čech.

Míšňané táhli beze všech velikých překážek, činíce mnoho škod na zemi, nejprvé k Hoře, potom ku Praze. S nimi spolčili se vypovědění *Welflovici* a jiní měšťané Pražští k útoku na město, doufajíce v silnou pomoc od přátel svých uvnitř. Měšťané řečení *od Kamene,* to jest tedy bratří Eberlin, Konrad a Jindřich, tehdejší držitelé potomní radnice Staroměstské, uvodí se přitom zejména co pomocníci Welflovicům. Při zjevení se Míšňanů před hradbami Staroměstskými stal se ve městě

1309 velký rozbroj. Jedni, vedlé krále Jindřicha, chtěli Míšňanům otevříti bránu; druzí tomu bránili, v čele jejich *Olbram* a jeho přátelstvo i bratří *od Kokotů*. Pánové byli mezitím, jak se zdá, větším dílem opustili Prahu, jmenovitě i Jindřich z Lipé, snad ponévadž se útoku na město nebáli a více na svých hradech a statcích hleděli příprav k odporu. Toliko pan *Vítek Ojířovic* se svými na hradě Pražském přihotovil se k obraně, a pospíšil do města ku pomoci. Nicméně povedlo se straně protivné otevříti Míšňanům bránu; kteří ihned vtrhli a nabyli tudy převahy. Kokotovici a Olbram utekli se ve strachu na opevněný špitál Křízovnický. Vítek z Landšteina byl na Novém tržišti obstoupen od Welfloviců, kteří přepiali okolní ulice řetězy a svedli boj krvavý. Mnoho koní bylo pod jezdci zabito; i pod Vítkovým ořem vlekla se střeva; sklíčeným zdála se nastávati jistá záhuba. V tom Sudek jakýs, silné prý dítě, jak vypravuje očitý toho příbehu svědek Dalemil, jednou ranou přeťal řetéz, a vydobyl volného útěku. Vítek se svými zachránil se navrácením na hrad Pražský. Olbramovici zachovali se ve špitále, a mostská věž na Malé straně s hradbami vystavenými od Jindřicha z Lipé byla hájena od Pavlíka z Lidic, někdejšího vézitele pánů na tvrzi tohoto jména, jakž se podobá. Tím bráněn byl Míšňanům a Welflovicům netoliko přístup k mostu, nýbrž překáženo velice i ve městě, tak že se nacházeli vždy v nějaké nejistotě.

Jindřichovi, tímto skutkem aspoň vysvobozenému z rukou svých nepřátel, přijeli potom do Prahy ku pomoci Otto kníže bavorské a Eberhard hrabě wirtemberský. Těmito knížaty dali se pánové konečně pohnouti k narovnání dle přátelského jejich výroku, tak že hradu Pražského i věže Malostranské a špitálu postoupili Jindřichovi, ač jak se zdá s vyminěním, aby hrad nebyl osazen cizím vojskem, nýbrž posádka jeho svěřena některému pánu neb zemanu. Dle toho ustanovil v něm Jindřich za purkrabí pana Heřmana Zvířetického čili z Lemberka, muže mladého, prý neúhonného. Měšťanům Pražským obou stran bylo nepochybně vyhraženo volné a bezpečné přebývání ve městě.

Umluva tato nebyla však od Jindřicha zdržena. Sotva 1309
minul týden, mezi kterým vévoda bavorský a kníže wirtemberský odjeli zase ze země, odňal král Heřmanovi Zvířetickému purkrabství, a vpustil žoldnéře mišenské do hradu, na jich služby a na rady několika málo pánů, kteří s ním ještě drželi, se spoléhaje. Míšňané počínali si nyní v zemi nejinak, než jako před třidceti léty Sasici Otty Brandenburského, hubíce netoliko krajinu okolo Prahy, z níž musili si dobývati spíže, než i zhovadilé ukrutnosti provozujíce. Mnohý sedlák český byl od nich zabit, nemohl-li dáti korec ovsa neb čeho jiného žádali; jindy zajímali lidi, a prořezávali jim dlaně i prostrkávali jimi žíně, a vodili takto zmrzačené s posměchem po hradě. Král prý se na to často díval, a jak obyčejně, ničeho nebránil. To připravilo jej o poslední zbytek náklonnosti obecného lidu, která jemu, jakožto nejbližšímu dědici starého královského rodu, byla dopomohla stolce. Boj vedl se nyní opět jako za Otty Brandenburského mezi národem a národem. V poli stihal Míšňany nejstatečněji pan Vilém Zajíc z Waldeka, držitel Křivoklátu, přepadávaje a zabíjeje jich na jejich plenech dle příležitosti. V Praze osadil Olbram špitál Křížovnický, a Jindřich z Lipé věž mostskou na Malé straně opět lidem svým; z čehož popudily se strany mezi měšťanstvem k novému rozjitření. Soused nevěřil sousedovi, ano druhdy bratr bratrovi; na každou chvíli bylo se obávati nové krvavé potržky ve městě, každý hleděl se opatřiti k své obraně, jak mohl nejlépe; bez štítu a meče nevycházel téměř žádný soused z domu na trh neb na ulici, a místo skvostných šatů, v nichž jindy si libovali, chodili v brnění a s helmami na hlavě. Král Jindřich místo polepšení sobě svého stavu velice sobě pohoršil. Neboť panstvo, považujíc jej za zjevného nepřítele, dalo se v celé zemi v rozchvacování korunních statků a důchodů, berouc hrady a vsi, jakž komu bylo při ruce. Dvůr královský, obmezený skoro jen na hrad Pražský, byl tím uveden v takovou bídu, že se často nedostávalo na stravu, ač jestliže nenakořistili Míšňané, čeho potřebí, i pro krále, aneb nezastavil-li prý pasu neb nože neb klobouka neb čepice, aby se vydlužil peněz.

1309 Ovšem přišlo již k tomu, že se vůbec uznávalo za nemožné, aby mohl Jindřich déle zůstati králem českým, pro dokázanou neschopnost k tomu a spůsobenou sobě obecnou nenávist. Větší díl panstva i odporné Jindřichovi měšťanstvo brali již rozličné rady mezi sebou, koho by měli dosaditi na jeho místo. Jedni pomýšleli na Fridricha rakouského, prvé zavrženého, druzí na Fridricha mišenského, dotud Jindřichova spojence, třetí na některého z knížat polských čili slezských. Přitom naskytoval se velmi důležitý ohled na nového krále Římského *Jindřicha VII* z Lucemburka, který korutanskému odpíraje práva, tak jako prvé Albrecht, obmýšlel táhnouti se k Čechám jakožto k uprázdněnému lénu říše německé. Při všech rozličných míněních a náklonnostech obracel se však obecný zřetel zároveň ke mladé kněžně *Elšce*, sestře královny Anny, posud neprovdané, jejíž rukou mělo býti stvrzeno právo kteréhokoli nového panovníka, povolaného na trůn. Kněžna tato, tehdáž sedmnáctiletá, byla něžnými mravy svými i neobyčejnou probuzeností ducha získala náklonnost všechněch, kdož měli příležitost pozorovati tiché, pilné a pobožné její živobytí, jakož brzy i pronásledování, které zkoušela od svata i sestry, jak medle přicházely nové snahy panstva Jindřichovi odporného poněkud na jevo. Vědělo se o ní, že smutný stav země prohlédá a béře sobě k srdci, jakožto pravá dcera Vácslavova, jehož zásluhy pro vlast zářily se tím jasnějším světlem při pohledu na nynější záhubu. Elška projevila se slzami svůj zármutek v rozmluvě s někdejším milým rádcem otcovým, opatem *Konradem Zbraslavským*, při nahodilém shledání o samotě v kostele sv. Víta, kdež hledávala často útěchy v soukromé pobožnosti, i žádala na něm rady a pomoci v předvídání brzkého pádu Jindřichova, při kterém nastávala jí nově opuštěnost siroby.

Opat Konrad a přítel jeho Jindřich opat Sedlecký byli té doby v jistém spůsobu již nejpřednějšími osobami v tajných radách panstva o vypuzení Jindřicha korutanského. S velikou jednosvorností usnesli se konečně všichni mocnější mužové této strany, aby se z příčiny nového osazení království obrátili

ku králi Jindřichovi VII. se žádostí totiž, aby jim syna svého 1309
Jana dal za krále a Elšce za manžela. Tím mělo se právo ženského potomstva rodu Přemyslova zachovati, i zároveň odstraněno býti nebezpečenství sporu s říší. Konrad opat Zbraslavský dostal za úlohu, aby učinil první přednešení o tom králi Římskému, což stalo se od něho v měsíci Srpnu 1309 v Heilbronně (14. Srp.), kudyž měl tehdy cestu za příčinou obyčejné jízdy k obecné kapitule řádu Cistercienského, která se odbývala v mateřském klášteře ve Francouzích. Ačkoli král měl z počátku úmysly žádostem Čechů protivné, dožádal se opat konečně předce rozhodnutí potud příznivého, že slíbil král šetřiti ohledu na Elšku. Průvodce Konradův, mnich Petr Žitavský, potomní Zbraslavský opat a letopisec, přinesl o tom hned návěští do Čech, a potom ještě jednou téhož roku v měsíci Prosinci jednáno o té věci s králem Římským při dvoře jeho od obou opatů Cistercienských, Konrada Zbraslavského a Jindřicha Sedleckého, ve jménu pánů i měšťanů.

Jindřich korutanský hleděl se mezitím posíliti na otřeseném trůně potažením nových cizích žoldnéřů do země. Nejprvé přitáhlo jemu na pomoc *300 Bavorů*, poslaných od vévody Štěpána, kteří v měsíci Září zaujali postavení v okolí Pražském při Vltavě mezi obojí Chuchlí, provozujíce podobné loupeže jako Míšňané, zvláště na blízkém zboží kláštera Zbraslavského. O něco později přišly silné pomoci z Korutan vedením smělého *Jindřicha z Aufenšteina*, maršálka korutanského, a bratra jeho Konrada. Jimi dostala se posila měšťanstvu Pražskému strany Jindřichovy; neb vložili se do města, kdež nyní Olbramovicům a pánům zemským pevná místa osazená s obou stran mostu byla tím důležitější k hájení jejich strany. I žoldnéři korutanští vyjížděli však každodenně v některém zástupu na lup, obyčejně časně ráno, a vraceli se k večeru se stády dobytka a jinou kořistí nabytou s mnohými ukrutnostmi. Děti a ženy byly od nich místy vražděny; lid sedlský, jestliže pozdáleči šel za svým zajatým dobytkem a prosil s pláčem, aby mu darována byla aspoň částka k zachování života, dostal suchých i krvavých ran; ve městě však dělili se

1309 žoldnéři přátelsky o zisk s měšťany jim příchylnými, kteříž jim odkupovávali kořist. Brzy po příjezdu svém pokusili se Korutané způsobem nám neznámým o úkladné zajmutí pana Jindřicha z Lipé, ježto se však nepodařilo. Toliko odvážil se nyní král Jindřich, odejmouti jemu ouřad podkomořství, ač se řádným počtem ze příjmů a vydání a se závazkem vyplácení jemu dluhu, který jemu zůstal za králem ze spravování tohoto úřadu (1309 27. Listopadu).

Kněžna *Elška*, vzata v podezření od svata i sestry, jakoby se v zámyslích jim protivných účastnila, potkávala se od nich vždy s větším protivenstvím, a zanechávána byla schvalně v rozličném nedostatku, jehož ovšem prý oni sami trpěli dost často. Z okamžité jakés neduživosti její roznesla se jedné chvíle pověst i nacházela víry, jakoby jí dáno bylo
1310 jedu. Po některém čase chtěl Jindřich korutanský z návodu svých rádců, aby přestala býti nebezpečnou, přinutiti ji ke svatbě se šlechticem českým, pánem z Bergova. Tomu však postavila se dcera královská na odpor s velkou odhodlaností, podávajíc se vůli svatově, chtěl-li by ji oddati muži jí rovnému nebo dovoliti, aby sloužila bohu v klášteře; jinak prý hrozila protiviti se jemu mocí a státi o ssazení jeho s trůnu. Na to byla z rozkazu králova přestěhována od dvora do příbytku ve městě, a držána tu v počestném vězení. Po některém čase však hrozilo prý jí větší jakés nebezpečenství. V den božího vstoupení (28. Kv.) roku 1310 dostal pan *Jan Strážský* (z Wartenberka), jakožto jeden z předních pánů, kteří se ujímali těchto věcí, spěšné návěští, když právě seděl u oběda v příbytku svém v Praze, že se strojí proti kněžně Elšce zlé úklady, jichž by neznikla než rychlým útěkem. Pan Strážský, vstav hned od stolu, dal se na cestu z Prahy se svou čeledí, prvé poslav pro kaplana Elščina Berengara, po němž vzkázal, aby se hned dala na útěk spusobem jí oznámeným, na němž by ji byl ochráncem. Kněžna, uposlechši této rady, dostala se šťastně z města ve sprostém přestrojení v průvodu toliko dvou panen svých, jménem Cecilie a Anešky. Místem ustanoveným ke shledání byl Vyšehrad, kdež připravil pro Elšku koně po-

boční bratr její Jan probošt Vyšehradský. Jan z Wartenberka 1310
se svou družinou čekal na cestě, i odvezl kněžnu do Nimburka, města vysazeného od krále Václava II, kdež přijata jest od měšťanstva s radostí.

Útěk Elščin, z něhož Jindřich korutanský nemohl sobě tušiti nic dobrého, byl věrným jeho nepochybně větším podnětem k důraznějším předsevzetím, aby zahrozili protivníky. Cizí žoldnéři v Praze, vedením Jindřicha z Aufenšteina pokusili se o dobytí věže Malostranské u mosta, osazené lidmi pana Jindřicha z Lipé. Útok stal se netoliko z ulice střelbou z luků a velikých prakovnic, nýbrž i se střech a z oken okolních domů házením šípů, kamenů i ohně, naposledy obložením věže vůkol hořavými látkami a zapálením jich, aby velkým plamenem a kouřem vzhůru jdoucím posádka byla přinucena ke vzdání. Hajitelé věže nedali se však ničím zastrašiti, i bránili se rovněž střelbou a házením velkých kamenů s hůry, čímž mnoho obléhajících přišlo o život, mezi nimi rytíř jakýsi z Korutan řádu Johannitů. Boj trval tímto způsobem několik dní po sobě; mezi kterýmž časem most Pražský zůstával s obou stran nepřístupný, poněvadž na Starém městě Olbram, drže v moci své špitál Křížovnický, nedopouštěl nikomu naň vkročiti, ani měšťanům, kteří chtěli posádce věže tudy přispěti na pomoc; buď že obával se přitom zmatku, jehož by byla mohla užiti strana protivná ve městě, nebo, jakž bylo o tom mínění mezi lidmi, že hrál na obě strany, nevěře snad pánům, aby se nezmohli příliš na ujmu měšťanů vůbec.

Po marném namáhání musili Korutané od obléhání věže upustiti, i stalo se jakés příměří, pod kterým žoldnéři Jindřichovi odstoupili na hrad Pražský. Ale poněvadž prý ani nyní neupustili od loupeží, uzavřeli pánové svésti s nimi boj nový. *Jindřich z Lipé*, Jan ze Stráže a Vítek z Landšteina sebrali do Prahy větší vojsko než posud, a položili se s ním na zámecké hoře v otevřeném místě nynějších Hradčan před velkou branou hradu Pražského. Aufenšteinský, jemuž bylo nejspíš obávati se, aby nebyl ve hradě sklíčen a přemožen nedostatkem potrav, musil se pokusit o sehnání jich s pole, i vytrhnul

1310 tedy ze hradu, a svedl s nimi bitvu. V místě příliš uzkém byla seč krvavá a oběma stranám záhubná. Mnohý jezdec, zatlačený v tísni až na kraj hory, spadl i s koněm do příkopu hradského. Pánové čeští předstihovali se v udatenství. *Vítek z Landšteina* projel daleko ku předu do zástupu nepřátel, i byl by následkem toho býval málem zajat, leč že v čas dostala se mu ještě pomoc. Jiný udatný rytíř český, jménem Kamýk, padl v boji. Konečně však Korutané utrpěli porážku. Vůdce jejich Jindřich z Aufenšteina byl raněn a dostal se v zajetí, jiných mnoho přišlo o život nebo byli též zajati, ostatní dali se na útěk do hradu. *Jan ze Stráže*, v patách za nimi cválaje, bylby již vskočil se svými do samého hradu; než v tom sletěl most s ním do příkopu, snad schvalně byv stržen. Král Jindřich díval se na tento boj s veliké věže v průčelí hradu, i viděl neštastný pro sebe výpadek. Co se nahoře před hradem bojovalo, strhla se jiná bouře dole ve městě. České obyvatelstvo zdvihlo se proti německým měšťanům, jejichž zpupnost a svárlivost byla tolik přičinila k vypuknutí nepořádků v zemi. Hrozivé zástupy obecného lidu chodily po ulicích a dopouštěly se výtržností proti jednotlivým osobám. Němci, jindy zvyklí provozovati panství nad lidem domácího rodu, musili se zavírati v domích svých.[89]) Strach ten byl potom nejspíš zakročením panstva odstraněn. Mnozí měšťané, jmenovitě bratří Welflovici, vystěhovali se nicméně opět ze města.

Hlavním účinkem vítězství panského bylo na ten čas vyprázdnění města od žoldnéřů Jindřichových, a tudy nové zastrašení protivné strany v měšťanstvu Pražském. Bez meškání přikročilo se nyní k rozhodnému skutku k ssazení Jindřicha s panství. Pánové položili totiž *sněm* do Prahy ke dni sv. Petra a Pavla, na němž jednalo se veřejně o povolání nového krále. Kněžna Elška byla v týž den (29. Čv.) přivezena z Nimburka

[89]) Ten smysl shledávám ve vypravování Dalemilově (p. 171): **Když s Čechy Němci boj jměchu, Čechowé Němce [u městě] tepiechu; w zastupiech po městě chodiechu; Němci w swých domiech sědiechu [zavřeni].**

do Prahy, a připraveno jí sídlo důstojné na Starém městě. Na 1310
sněmu zasedal se pány i biskup Jan Dražický a dle příkladu jeho jiné osoby z vyššího duchovenstva. Co již prvé bylo uraděno v postranních schůzích, došlo nyní obecného svolení. Sněm uzavřel vypraviti poselstvo ve jménu země ku králi Římskému Jindřichovi, aby žádalo za dosazení syna jeho v království. Poslové k tomu zvolení byli: předně z duchovenstva opatové Cisterciensští Jindřich ze Sedlce, Konrad ze Zbraslavě a Jan Plaský; z panstva pan Jan z Wartenberka, Bohuslav ze Švamberka a Vilém Zajíc z Waldeka, kterýžto však dal zastoupiti místo své Ottou neznámého rodu; konečně osoby z měšťanstva zvolené od obce Pražské a Kutnohorské, z Prahy totiž Konrad Kornpuhel, Otto Wigolais, Ebruš Poplinův a Eberlin od Kamene, kterýžto posledně jmenovaný nejspíš byl již opustil stranu Welfloviců, držev s nimi ještě při vpuštění Míšňanů do města; z Kutnéhory Tillman a Konrad blíže neznámí. Poslové Pražští měli věřicí list daný dne 29. Června od rychtáře Wolflina, tuším syna Albrechta bratra Olbramova, a vší obce přísežných i měšťanů většího města, ježto na měšťany Nového města pod hradem přitom se nehledělo

Poslové odjeli z Prahy již 1. Července, třetí den po začátku sněmu. Krále Římského zastali ve Frankfurtě (18. Čvce.), i měli po rozličných pochybnostech dobré pořízení. Jindřich VII slíbil jim ve slavném shromáždění knížat dne 24. Července, že dá Čechům syna svého Jana za krále, a ustanovil, aby byla Elška nemeškajíc přivezena do Speyra k slavení svatby s Janem, ač tehdáž teprv čtrnáctiletým.

Radostně vydali se poslové čtyry dni potom (28. Čvce.) na zpátečnou cestu do Čech, odkudž potkaly je však zlé noviny. Jindřich korutanský, ohlížeje se následkem porážky vojsk svých po nových pomocech, byl k sobě do Prahy pozval *Fridricha* mladšího, syna *mišenského* markrabí téhož jména, i zavřel s ním tudíž smlouvu, kterou Fridrich slíbil učiniti jemu ku pomoci novou vojenskou výpravu do Čech. V krátce potom přitáhl Fridrich sám do země, a zaměřil nejprvé k *Hoře Kutné.* Pomocí strany Ruthartoviců, kteří se nyní zdvihli ze

1310 svého předešlého pokoření, byl dne 18. Července vpuštěn do města, a náčelníci strany druhé vyhnáni odtud. Radostně odebral se Jindřich korutanský na několik dní k spojenci svému, aby se usnesli o další kroky. Dne 28. Července zapsal se mu tudíž ve Kutnéhoře mocný pán Oldřich z Lichtenburka i se synem svým Jindřichem, snad také někteří jiní pánové a zemané k zachování věrnosti a pomáhání proti těm, ježto se mu chtěli protiviti.

Poslů českých došla zpráva o těchto událostech na cestě z Frankfurta ve Windsheimě; nezměnila však na ten čas ničeho v jejich předsevzetí. Krom opatů Cistercienských, kteří se zdrželi v Normberce a později v Ebrachu, vrátili se do Prahy dne 7. Srpna, i činili hned přípravy k vezení Elšky ke dvoru krále Římského. K výpravě její důstojné pro dceru královskou vzalo se zboží rozličného na víru od kupců a jiných měšťanů Pražských k tomu ochotných v ceně více než 1000 hřiven stříbra. Biskup Jan daroval jí krásného bílého koně k jízdě a dva velké koflíky stříbrné se zlatými ozdobami; podobně nejspíš poctili ji i jiní pánové. Nejnádhernější však svatební šat, zářící se zlatem, perlami a drahými kameny ku podivu všechněch, byla sobě Elška spůsobila sama mnoholetou pilností, zkušena jsouc ve vyšívání a dělání přerozmanitého mistrného díla, ve kterém oblibovala sobě se svými pannami. Dne 14. Srpna vyjela Elška s předešlými posly a četným i slavným komonstvem z Prahy takořka před očima Jindřicha korutanského a dvoru jeho, kteříž vedouce o ní rozličné potupné a utrhačné řeči, zabrániti jízdy její nemohli. Cesta byla šťastně odbyta, během asi čtrnácti dní. Dne 31. Srpna udělil král Jindřich VII ve Speyru synu svému s velkými slavnostmi léno království českého; nazejtří dne 1. Září vykonána jest tudíž svatba *Elšky* s *Janem*, novým králem českým.

Radost rodičů z mladých snoubenců nedala králi Jindřichovi a manželce jeho, královně Markétě, rozloučiti se s nimi tak rychle, jak se pánům českým zdálo býti radno při novém nebezpečném stavu věcí v Čechách. Král, zaneprázdněn pří-

pravami k velkému tažení do Italie, činil rozličné jízdy v krajinách Rýnských, na nichž syn jeho i s chotí svou a celým průvodem českým ještě tři neděle zůstávali s jeho dvorem. Mezi tím časem zběhla se v Čechách opět zlá příhoda. Převrat, který se byl stal v Kutnéhoře, pozdvihl znovu i v Praze naději strany Jindřichovi korutanskému příchylné, která posavad, ačkoli na čas potlačena, byla silná. Neb byli mnozí měšťané věřiteli Jindřichovými, i musili se báti, aby vyhnáním jeho ze země nepřišli o své; jiným líbily se zisky z překupovaní loupeže jeho žoldnéřů, kterých na ten čas byli zbaveni; jiní dychtili po mstě nad svými soukromými protivníky, kteří byli protivníky jeho. Bratří Welflovici, *Mikuláš od Věže,* Jakub, Dětřich a Jan, a jiní četní jejich přátelé, kteří se vystěhovali z Prahy, odebrali se k Míšňanům, aby pomocí jejich vydobyli sobě zase navrácení do města a ku předešlé moci. Mnozí z nich měli manželky a děti své neb jiné příbuzné v Praze, i vešli s nimi v dorozumění o zrazení města. V naději pomoci z vnitřka přitáhli tedy Míšňané asi ve druhé neděli měsíce Září od Kutnéhory ku Praze, a položili se před samým méstem. Jindřich korutanský byl jim vyjel vstříc a přitáhnuv s nimi vyzýval Staroměstské, aby mu jakožto králi svému otevřeli brány. V prvním okamžení zabránili toho měšťané, kteří již očekávali na příjezd nového krále od Rýna; nicméně stal se o to mezi obyvatelstvem rozbroj, a nastalo, jak se zdá, nějaké pokojné vyjednávání s králem a jeho spojenci. Sám Olbram, drže vždy špitál Křížovníků v moci své, ačkoli byl pro zastavení řečí, jakoby se choval obojetně, syna svého Menharta spolu s posly městskými poslal na Rýn ke dvoru krále Římského takořka co rukojmí své věrnosti, radil, aby se Míšňanům neodpíralo prodávání potrav z města, aby se tím spíše zdrželi násilného útoku neb loupení. Také se sám odebral ven do ležení, a měl nějaké jednání s markrabím míšenským. Strana Jindřichovi příchylná vymohla konečně, že dopuštěno jest, aby se královna Anna ubytovala v domě Mikuláše od Věže při samé zdi městské; čímž stal se tento dům volným prostředkem k dorozumívání mezi přátely Jindřicho- 1310

1310 vými vnitř i vně města; ano i králi samému dopouštělo se potom přicházeti a odcházeti s málo průvodčími. Tyto začátky vedly konečně k obmýšlenému cíli. V den povýšení sv. Kříže, to jest 14. dne měsíce Září, jsou *Míšňanům* od přátel jejich otevřeny dvě brány, u sv. Františka totiž a při domě Welfloviců u Věže, kterými bez překážky vešli do města.

Žádné z předešlých dobytí Prahy za posledních těchto let nebylo spojeno se skutky tak násilnými jako toto. Lidé markrabí mišenského, zběř prý nejhoršího druhu, dílem špatné odění a ozbrojení, přitom však tím nekázanější, dali se dle své libosti ve vybíjení a loupení domů strany protivné, v nichž byli ubytováni. Pobraliť co se komu líbilo, bořili zdi a odtrhovali podlahy v komorách, aby našli schovaných věcí; ano prohledávání smrdutých záchodů neošklivilo se jim za týmž úmyslem. Skutečně nalezli v odporné skrýši tohoto druhu v domě měšťana Ebruše Poplinova, jednoho z poslů Pražských, meškajících na Rýně, až 5000 hřiven stříbra. Kdo se pokusil o odpor k hájení svého statku, byl trýzněn na své osobě. Mnozí z předních měšťanů Pražských, zejména Fridrich, Jan a Mikuláš bratří od Kokotů, Mikuláš Hiltprantův, Menhart Rokycanský, ušli pronásledování rychlým útěkem z Prahy, i odebrali se do Nimburka, kdež užili ochrany pana Jindřicha z Lipé, vládnoucího tím městem. Toliko *Olbram* se svým lidem zůstával ve špitále Křížovnickém co pevné tvrzi své, o jejíž držení stala se s ním potom, jak se zdá, nějaká umluva se strany krále. Protivná strana, Welflovici a přátelé jejich, vrátili se vítězoslavně s Míšňany do města, a pomáhali jim páchati všeliké zuřivosti. Mikuláš *Wacinger* byl tehdáž od Jindřicha korutanského učiněn rychtářem na místě Olbramovice Wolflina, i užíval prý toho úřadu k účastnění se v loupežích bez slitování nad vdovami, sirotky a chudými.

I okolí Pražské bylo od nových zhoubců zemských ukrutně drancováno. Zvláště však obrátila se zloba jejich proti klášteru Zbraslavskému, jehož opat co přední mezi jednateli s Jindřichem VII byl sobě spůsobil osobní hněv Jindřicha korutanského. Král byl již prvé nařizoval mnichům, aby na

místo Konrada zvolili jiného opata; v čemž oni proti ustano- 1310
vením řádu svého uposlechnouti nechtěli. Nyní jsou statky jejich den jak den hubeny, poddaní lidé zabíjeni neb trápeni, na mniších vydírány peníze velkými hrozbami, nejprv po stu, po padesáti, když již nestačilo naskrze, aspoň po desíti ano po jedné hřivně; naposledy musili prodávati i vzácné a posvátné klenoty, aby dotíravým hostům učinili zadost. Nářek a kvílení lidu vůkol, vtrhování násilníků do kláštera každou chvíli nedalo obyvatelům jeho pokoje ani k modlení, v němž hledávali jediné útěchy, ani ku požití potrav. Druhdy, zbaveni jsouce nevyhnutedlných potřeb života, musili jako jiní obecní lidé běhati za svými lupiči, prositi za navrácení něčeho nebo pohledávati ve městě, kam se poděly jejich věci, aby jich, pokud možná, došli zase. Jednoho dne dověděli se Korutané o některém počtu vepřů, chovaných ve klášteře v největší tajnosti v domě nemocných, i přišli a vypáčili dvéře, pobrali vepře, a odehnali je do Prahy ku potřebě dvoru Jindřichova. Několik mnichů šlo za nimi v pouhých škapulířích, i předstoupili před samého krále. prosíce velmi, aby jim zajatý dobytek navrátil. Tu se dal král obměkčiti, ale tak že po straně nařídil strážnému prasat, aby prvé nejlepší z nich zabil a uschoval a toliko špatnější navrátil. Jiného času potkali dva mnichové kláštera Zbraslavského, mezi nimi Herman dohližitel dvoru klášterského v nynější Poštovské ulici na Starém městě, když rovněž běhali po městě hledajíce pobraných věcí, najednou na rynku maršálka královského Jindřicha z Aufensteina, mezitím vybaveného ze zajetí, který je tudíž zastavil a nařídil jim ohlásiti v klášteře, že míní brzy sám přijíti a držeti kapitulu, ve které jistým bratřím jejich dá vyrvati vlasy i vousy a utrhati jazyky, v příbytcích pak jejich nenechati kamene na kameni. Hrozba tato naplnila klášter novým strachem a třesením; a však splnění jí bylo prý zabráněno již tři dni potom porážkou zuřivého násilníka.

Dne 21. Září rozžehnali se spolu král Římský Jindřich VII a syn jeho Jan s manželkou svou Elškou v Kolmaru v Elsasu, odkudž otec nastoupil tažení do Italie, syn s přidaným sobě

1310 komonstvem jel nejprvé do Normberka, kdež se z rozkazu královského mělo sebrati vojsko říšské, určené, aby jemu pomohlo dobyti království českého. Na cestě této došla krále Jana a pánů českých ve městě Speyru zpráva o dobytí Prahy markrabím mišenským, která spůsobila překvapení veliké, poněvadž držením hlavního města zdálo se dobré zdaření výpravy do Čech býti dostatečně pojištěno. V Normberce sjížděli se knížata s vojsky ustanovenými k tažení s Janem dosti zdlouhavě, nejopozdileji jmenovitě Rudolf vévoda bavorský a kurfirst falcký, který přál Jindřichovi korutanskému. Teprv dne 18. Října hnul Jan od Normberka ke Chebu. S ním táhli arcibiskup Mohučský Petr, jemuž byl Jindřich VII společně s hrabětem Bertholdem z Henneberka dal plnomocenství, aby na jeho místě jednali s Čechy o všecko, čeho by ku prospěchu syna jeho bylo dále zapotřebí, Rudolf bavorský již jmenovaný, Fridrich purkrabí Normberský, Filipp biskup Aichstetský a vybraný počet jiného vysokého panstva z říše. Ku konci měsíce Října vytáhlo vojsko z Cheba, přešlo dne 1. Listopadu přes Ohři u Radešova (Rodisforta) v Loketsku, a táhlo dále po pravé straně této řeky až k Budyni, na kteréžto cestě i později přidávali se k němu též pánové čeští s lidmi svými. Z Budyně dal Jan vyzvati k sobě biskupa Jana sedícího na Roudnici, kterýž ihned přitáhl s brannou čeledí svou osobně.

V Praze očekávalo se té chvíle, že se výprava říšská obrátí ihned ke hlavnímu městu, pročež konaly se pilné přípravy k obraně. Měštané dali již okolo 10. Listopadu zdi městské osaditi hlídači, potom pracovalo se o zatarasení bran a což podobného bylo potřebí. [90]) Proti nadání tomu obrátilo se vojsko dle rady některých vůdců nejprvé k *Hoře Kutné*, kdežto však potkalo se s mohutným odporem, řízeným od Jindřicha z Aufenšteina. Útok předsevzatý dne 19. Listopadu byl odražen. Měštané Kolinští, jimž potom slibovány jsou velké milosti, kdyžby se s městem svým vzdali, odepřeli toho (22. List.), pod výmluvou, žeby ochotni byli říditi se pří-

[90]) Dle zápisků v počtech obecních v nejstarší knize Starom. f. 234.

kladem Prahy, jakožto hlavy měst, kdyžby se vzdala napřed. 1310
Zlé počasí, velmi studené, škodilo zatím v ležení Janově mnoho na lidech i koních. Konečně tedy uzavřeno táhnouti přímo ku *Praze.* Dne 28. Listopadu dorazilo se před zdi Staroměstské.

Při velké pevnosti hradeb, ježto se zdály býti nepřemožitedlné, vzalo se útočiště k tomu samému prostředku, kterým se předešle markrabí mišenský tak lehkým způsobem zmocnil města. Jako ondy Welflovici, tak nacházeli se nyní protivníci jejich ve vojště obléhajícím, i hleděli srozuměti se s přátely svými ve městě o pomoc ze vnitřka. *Berengar*, kaplan královny Elšky již výše jmenovaný, jenž přebýval ve městě, stal se k tomu tajným prostředníkem. Smluviv se se sousedy, kteří se odhodlali k smělému skutku, vzal do ruky jakési spisy, ježto se týkaly rozepře o jistou faru, ve které prý rozhodnutí náleželo arcibiskupu Petrovi Mohučskému, co metropolitovi dioecezí Pražské, ukázal je strážným ve bráně, a žádal, aby mu dovolili vyjíti z města i zase vrátiti se, aby prý mohl užiti dobré příležitosti u arcibiskupa právě přítomného, a nemusil jindy vážiti těžkých cest a útrat. Strážným, to jest nepochybně sousedům, jimž byla poručena hlídka při této bráně, zdála se žádost tato býti slušná, týkajíc se osoby jim dobře povědomé. Berengar přišel tedy šťastně do ležení Janova, a učinil s arcibiskupem Petrem umluvu o jisté znamení, na které by se přikročilo k dílu zároveň z města i zvenčí.

Prostředku takového bylo vysoce zapotřebí; neboť krutá zima hrozila již zmařiti celou výpravu, zvláště pro nechuť některých knížat, jmenovitě Rudolfa falckrabí, který chtěl z toho vzíti příčinu k navrácení se se svými domů. Petr arcibiskup sice domlouval k srdnatosti, pravě, že neopustí místa svého, byť padaly s nebe šípy a kameny místo chumelice sněhové; nicméně však myslil také již na to i s králem Janem, aby se v čas potřeby zavřeli přes zimu na jakýchkoli hradech pánů své strany. Zatím však kněz Berengar již nazejtří po vzaté umluvě byl hotov se svými přípravami. Dne 3. Prosince odebral se v tajnosti s několika druhy svými na věž při kostele

1310 Týnském, a dal znamení na zvon, po kterém vojsko krále Jana ihned všecko voláno jest ke chopení zbraně. Udeření druhé a třetí bylo znamením k útoku zvenčí, co zatím sousedé s Berengarem smluvení uvnitř města rovněž chopili zbraň, aby obléhajícím dobyli vchodu otevřením brány. Tedy stal se útok na zdi městské v několika místech zároveň, jmenovitě proti brance při domě Mikuláše od Věže; obrana však byla statečná, dobyvatelé jsou se ztrátou odraženi, střelbou s obou stran přišlo něco lidu k ourazu. V tom sousedé uvnitř města pro krále Jana povstalí obořili se na bránu sv. Františka, vypáčili ji s mnohou prací sekerami a motykami, i učinili tudy obléhajícím volný přístup.[91]) První vjeli tudy lidé biskupa Jana, za nimiž jiní pro uzkost vchodu již bez překážky lezli také přes příkopy a přese zdi. Spatřivše to hajitelé zdí dali se ve zmatku na útěk; i již vjel král Jan s celým vojskem svým, jemuž leskly se přílbice k zadu spuštěné na hlavách a vytažené meče v rukou. Pan Hynek z Lichtenburka, vjížděje do města, volal hlasem velikým, že sobě vyhražuje dům rychtáře Wacingera k vybrání, aby mu nikdo nepřekážel v té kořisti. Z rozkazu krále Jana však voláno hned ode všech: Pokoj! pokoj! neb nemělo se nikomu ublížiti.

Míšňané a Korutané s králem Jindřichem, jakož i měšťané s nimi držící vzali útěk přes most na Malou stranu, háješí špitálem Křížovnickým, který jim tehdáž byl již přístupný, nejspíš dle nějaké umluvy s Olbramem. Avšak ještě téhož dne dostal se i špitál v moc krále Jana. Mezi ním a Jindřichem korutanským začalo se hned potom mírné vyjednávání, snad jen o výminky pokojného odtažení Jindřicha. Pět dní však jednalo se darmo. V noci po pátém dni, totiž

[91]) Bránu, kterou vojsko krále Jana vniklo do města, udávají letopisci rozličně: kanovník František jmenuje bránu u Dlouhé třídy, Beneš z Weitmile bránu u sv. Benedikta; dle opata Zbraslavského byla to však brána u sv. Františka; jemu, jakožto nejstaršímu, sluší v tom nejvíce víry, i jest také samo sebou podobněji, že se vstup do města otevřel tudy, jakožto v místě vzdálenějším od domu Mikuláše od Věže, kdež byl nejtužší boj, a tudy moc Jindřicha korutanského nepochybně nejčetněji sestředěna.

9. dne měsíce Prosince, dal se tu Jindřich okolo půlnoci 1310
s manželkou svou Annou a se vší svou čeledí tajně na cestu ze hradu Pražského, a spěchal, jak nejvíce mohl, ke hranicům bavorským. Měšťana Pražského Jindřicha od Kamene a syny několika jiných měšťanů Pražských, ačkoli dotud jemu oddaných, vzal s sebou v zájem, aby mu byli jakýmsi rukojemstvím pro větší jeho bezpečnost. Na cestě však udeřil naň pan Vilém Zajíc z Waldeka, a odňal mu tyto vězně i přivedl zpátky do Prahy. Nazejtří (10. Pros.), když se brány hradu Pražského nalezly otevřeny, vjel král Jan bez překážky a v pokoji do něho, navštívil kostel k vykonání pobožnosti, a uvázal se v panství. Ještě zdrželi se snad několik dní Míšňané v zemi, provozujíce na zpátečném tažení svém loupeže. Pan Vilém Zajíc, poslán za nimi spolu s vojskem měšťanů Pražských, porazil je v boji svedeném někde na Labi v noci na boží narození (25. Pros.).

2.

Začátky panováni krále Jana. Bouře panstva i měšťanstva.

(1310—1319.)

První skutky nového panovníka směřovaly k uvedení země v řád a pokoj a k upevnění moci panovnické.

Hned po vítězném vjezdu svém do Prahy král Jan odňal rychtu Staroměstskou nenáviděnému Mikulášovi Wacingerovi, a navrátil ji předešlému rychtáři Wolflinovi, i obnovil tuším zároveň též raddu městskou, v níž jmenují se z osob nám známějších Jindřich od Kamene, Matouš a Konrad z Cheba (Kornpuhlové), Fridrich od Kokotů, Albrecht syn Albrechta bratra Olbramova, tedy nejspíš bratr rychtáře Wolflina, všecko sousedé, ježto se prvé drželi strany Olbramovy, t. j. Jindřichovi korutanskému protivné. Ze strany druhé byl mezi nimi nicméně také Jan Welflovic, snad co mírnější v chování svém než ostatní jeho bratří.

1310 Na mnohé žaloby proti měšťanům, kteří byli vinni posledním opanováním Prahy od Míšňanů a záhubami z toho pošlými, král držel brzy potom veřejný soud před domem Šimona Štuka, tuším na rynku Staroměstském. Vedlé něho seděli na tomto soudě Petr arcibiskup Mohučský, někdy nejvyšší kancléř krále Václava II co probošt Vyšehradský, který dle plnomocenství sobě daného od krále Jindřicha VII byl tehdáž předním rádcem jeho syna, hrabě Berthold z Henneberka, spoluplnomocný, pan Jindřich z Lipé jakožto královský podkomoří, navrácený zase k tomuto úřadu, druh jeho v předešlých udatných skutcích a jiných příhodách pan Jan Strážský a více jiných pánů jak českych tak také z německého průvodu králova, který sice větším dílem hned po příjezdu do Prahy byl se rozloučil s králem; dále rychtář a konšelé Staroměstští právě jmenovaní a z jiných předních čili starších měšťanů Olbram, Mikuláš Geunaher, Jan od Kokotů, Sibot z Benešova, Menhart Rokycanský, Albrecht Štuk a více jiných. Král prohlásil dle uznání soudu tohoto za neplatná všecka privilegia vydaná od Jindřicha korutanského, čímž myslily se nepochybně odměny rozličné udělené od něho příchylným jemu osobám z měšťanstva. Jak a pokud byli hlavní pomocníci Jindřichovi pokutováni na osobách neb jmění svém, není nám dále povědomo, nežli že byl as okolo toho času uvězen Jakub Wolflinův, o jehož propuštění pod jistými výminkami dal král Jindřich VII teprvé 15. Září 1311 jisté plnomocenství arcibiskupu Petrovi Mohučskému.

K božímu hodu vánočnímu (25 Pros.) položil král do Prahy sném pánům a zemanům, aby od nich přijal přísahu věrnosti; k čemuž dali se nalézti valně a ochotně. Král slíbil za to zachovati a hájiti biskupa a duchovenstvo i světské pány a zemany při všech jejich statcích a svobodách a vydati na to písemné stvrzení, až by byl korunován na království. Jmenovitě stvrdil zvykem přijaté právo stavů, že neměli býti nuceni k vojenským výpravám za hranice Čech a Moravy, ani k berním, krom ku korunování krále neb provdání dcery královské, ustanovil míru a spůsob vybírání berně v těchto dvou povin-

ných případnostech, vyměřil jak daleko by mělo sahati právo 1310
dědičné k zemským statkům a jak daleko právo královo k odúmrti; též zavázal se nedávati cizincům žádných úřadů v zemi aniž dopouštěti jim dědění neb zakupování se tudíž. Po vyřízení těchto potřebných věcí obrátili se páni a zemané s velkou a snažnou prosbou k arcibiskupovi Mohučskému, aby jim krále bez meškání korunoval, čehož nestalo se za tří králů předešlých, Václava III, Rudolfa a Jindřicha. Jakkoli Petr arcibiskup jim to vymlouval, pravé že jemu král Římský uložil prodliti s korunováním, poněvadž by sám se slavným průvodem knížat chtěl býti při této slavnosti svého syna přítomen; neustali v prošení. Pánové snad dílem spěchali proto, aby se jim tím dříve dostalo slíbené písemné potvrzení privilegií, jehož, jak se zdá, ještě od žádného z předešlých králů neměli; v lidu vůbec bylo nejspíš mínění, že jen korunovanému králi bude dáno, aby utvrdil žádoucí mír a pořádek v zemi.

Tedy ustanoven jest den *korunování* krále a královny 1311
k 7. Unoru nového roku 1311. Pánové i zemané, rovněž pak poslové ze všech měst královských k tomu ustanovení sjeli se opět do Prahy k této slavnosti, kteráž vykonána jest dle obyčeje před velkým oltářem v kostele sv. Víta. Petr arcibiskup Mohučský, dle povolání svého, vsadil korunu na hlavu králi Janovi i královně Alžbětě při veliké mši tudíž zpívané. Páni drželi dle obyčeje jeden žezlo, druhý korunu, třetí jablko, jiný jiné dle řádu svého důstojenství. Před korunováním pasoval král tudíž za rytíře dva mladé pány, syna Bohuslavova ze Švamberka a syna Fridricha ze Smojna, kteří byli ustanoveni, aby drželi při pokračování ve službách božích korunu ve výšce nad hlavou královou. Při samém vsazení koruny na hlavu zdvihl se jako ondy při korunování Václava II chvalozpěv od duchovenstva i prozpěvování lidu, onde česky tu německy, s voláním slávy i také s pláčem radosti, která byla tím větší po trpkých víceletých zkušenostech. Po službách kostelních jeli manželé královští, oba v kráse mladosti se skvějící, v největší slávě na vybraných ořích a pod nádhernými nebesy vypnutými na čtyrech vysokých bydlích ze hradu Pražského dolů do města,

1311 provázeni jsouce vším vznešeným komonstvem, přeskvostně vystrojeným, při veselé hudbě provozované bubny, trubami, housle mi, varhanami a všelikými jinými nástroji. V refektáři Menších bratří u sv. Jakuba byly připraveny stoly a sedadla mistrného díla k slavné hostině královské, která tentokrát pro zimní čas nemohla držána býti pod nebem. Četný dvůr, jehož jedna síně neobsáhla, rozdělil se přitom k hodům po více jiných místech na blízce.

Měšťanstvo Pražské Starého města bylo poctilo krále a královnu k této slavnosti korunovací drahými klenoty v ceně 120 hřiven stříbra. Předtím již složila obec králi na žádost jeho 600 hřiven stříbra k jeho potřebám, ve kterýchžto penězích, jakož dílem i ve dluzích předešlých králů, které slíbil řádně zaplatiti, postoupil měšťanům ungeltu Pražského. Přísežní uvázali se v něj dne 7. Února, to jest právě v den korunování Jana a Elšky, a poručili vybírání jeho dvěma ze svého prostředka, Jindřichovi od Kamene a Hiltprandovi Zwiflingerovi. Posavadní rozkvašenost stran byla snad příčinou, že z toho po krátkém čase vznikly různice jakés mezi přísežnými a obcí, pro kteréž arcibiskup Petr dne 11. Dubna vybírání ungeltu měšťanům na čas zastavil. Od 30. Května měl potom ungelty ve jménu města sobě poručeny na některý čas Konrad Kornpuhel; o něco pak později pronajímaly se vždy několika měšťanům, což snad v obci nacházelo větší obliby. Krom jiných vydání mělo město roku 1311 ze příjmu tohoto ještě zapraviti útraty poslů svých předešlého roku na Rýně, kdež pro delší meškání při dvoře krále Římského byli se musili vypůjčiti 40 kop od arcibiskupa Mohučského.[92])

Mezitím nastoupil král Jan i s královnou asi ku konci měsíce Května cestu do Moravy, aby i tam přijal od stavů přísahy věrnosti; navrátiv se pak odtamtud do Čech asi ve druhé polovici měsíce Června, jezdil po rozličných královských městech, a zaneprázdněn byl také uvazováním se ve hrady a

[92]) Zprávy o těchto věcech, jak vůbec o drobnějších příbězích z těchto let, týkajících se měšťanstva Pražského, čerpány jsou ze zápisků nejstarší knihy Staroměstské.

statky královské, za Jindřicha korutanského ujaté od pánů. 1311
Sem tam bylo snad k tomu potřeba užiti moci; podobně pak musil král předsevzíti vojenské výpravy proti loupežníkům, kteří se zahnízdili v některých krajinách v čas velkých předešlých nepořádků. Několik zámků, s nichž provozovali pleny, jest mocně dobyto a rozvaleno. Měšťané Pražští vypravili okolo toho času nejspíš ku potřebě královė na těchto jeho taženích střelce na náklad svůj do Zálabska a ku Kadani.[93])

Arcibiskup Mohučský konal téhož času jakožto metropolita visitací v celé dioecezí Pražské, dílem sám, dílem jinými duchovními osobami k tomu zřízenými, při čemž shledav mnoho přestupků kázně proti zákonům o bezženství a čistotě kněžstva, vydal předběžné napomenutí ke všem v tom shledaným do všech děkanství, aby se obcování se ženským pohlavím vystříhali pod trestem zbavení beneficií (1311, 3. Čvce). Biskup Pražský Jan odebral se brzy as po této visitací k obecnému koncilii ve Vienně, kdež setrval přes zimu na rok 1312. 1312
Přiřčení statků zrušeného řádu Templářského Johannitům stalo se na koncilii tomto buď za jeho přítomnosti, nebo brzy po odjezdu jeho do Čech (16. Května).

Ze záští mezi stranami v panstvu a měšťanstvu za času Jindřicha korutanského pocházela nepochybně krvavá rozepře mezi pány z Potšteina a přátelstvem Pušů v Praze a Kutnéhoře, která v prvním roce panování krále Jana vypukla ve zjevnou jakousi válku, vedenou nejspíš hlavně škodami na venkovských statcích obapolných. Pan Procek z Potšteina přišel v ní o život, neznámo jakým spůsobem, však nepochybně bez přímého obmyšlení jeho bezhrdlí od strany protivné. Za to zabil, jakž aspoň viněn jest, syn jeho Mikuláš z Potšteina *Peregrina Puše*, častěji jmenovaného hlavního spolupůvodce zajetí pánů v Sedlci. Pro tuto úmyslnou vraždu spáchanou, jak se zdá, v Praze samé, byl Mikuláš z Potšteina zajat z rozkazu krále Jana, a držán u vězení královė. Přátelstvo jeho nyní pilně vyhledá-

[93]) Lečby se snad zpráva o tom v nejstarší knize Staroměstské (fol. 11) vztahovala na ono stihání Míšňanů, zmíněné na stránce 511, o němž vypravuje Dalemil pag. 181.

1312 valo narovnání s přátely Pušovými; i podalyť se konečně obě strany na výpověď hraběte Bertholda z Henneberka a jiných tří pánů z německého dvořeninstva králova. Tito učinili výrok dne 11. Dubna 1312, jehož zdržení od pánů z Potšteina a přátel jejich zaručilo 11 jiných pánů českých. Mezi přátelstvem Peregrina Puše, které v tuto rozepři bylo zašlo, uvodí se přitom, krom vdovy jeho Anešky, sester a bratří i dětí jejich zejména také Olbram se syny svými Menhartem, Bohuslavem a Konradem a Jindřich od Kamene se syny svými. Přátelští rozsudí vypověděli především, jak v takových věcech bývalo obyčejné, aby toho, co se stalo, strana straně ničímž napotom nezdvihala. Dále uloženy jsou pokuty a kajícné skutky Mikulášovi z Potšteina k zadostučinění za jeho skutek. Měltť především za duši Peregrina Puše založiti a nadati kněze v kostele Týnském ke čtení mše každodenní, a krom toho získati bratrství ve třidceti rozličných klášteřích a v jednomkaždém zjednati tisíc mší za zemřelého; klášteru sv. Jakuba v Praze darovati 10 hřiven stříbra; kajícně jíti po městě v processí se sto osobami z kláštera sv. Klimenta až k domu vdovy Anešky Pušové; též putovati sám do Říma do kostela sv. Petra a Pavla. Rovněž měli tři pomocníci jeho při skutku, dílem sluhové jeho, vykonati pouti jeden k sv. Jakubu v Compostelle, druhý k sv. Joštu (S. Just) v Estremaduře ve Španělích, třetí k panně Marii v Cáchách. Mimo to měl složiti vdově Anešce a druhému přátelstvu 1500 hřiven lehkých, a městu Pražskému, nejspíš proto, že se zde stala vražda, pokutu, která by ještě byla vyměřena.[94])

Dílem snad ze překážek, které měla orba za posledního roku Jindřicha korutanského, dílem pak z velké neúrody roku potomního pošla velká drahota v obilí v Čechách i na Moravě a z ní hlad veliký roku 1312, tak že lidé mřeli z nedostatku potravy. V Praze přihodilo se tehdáž, že jinoch jakýs, hladem zmořený, když život bídně vlekl a odejmouti ho sobě samovraždou nechtěl, umínil si spácháním krádeže vyzvati proti

[94]) *Liber [illegible], přídav.* pag. 35.

sobě ruku spravedlivosti. Ukradnuv ubrus kdesi z prádla 1312
na sušení, tak aby byl spozorován, jest hned zajat a veden před rychtáře, kterýž odsoudil jej na šibenici. Teprv když jinoch snažně prosil, aby se s vykonáním trestu pospíšilo, a tázán po příčině, vyznal se, že mínil tím spůsobem ukrátiti ukrutný zápas se smrtí hladem, hnut jest lítostí i soud i všechen lid tu shromážděný, a jinoch jest propuštěn i nasycen almužnou tudíž sebranou. Hojné žně, které přišly toho roku, učinily obecné nouzi ještě dosti brzký konec.

Král Jan nastoupil v letě toho roku opět tažení do Moravy, aby skrotil některé mocné pány zemské, kteří posud provozovali velké loupeže z hradů svých; což podařilo se mu dobytím a rozbořením hradů: potom odebral se také do Vídně k zavření jistých umluv s vévodou rakouským Fridrichem.

Otec jeho, císař Jindřich VII, zdržoval se toho času posavad v Italii, maje v předsevzetích svých velké překážky od mnohých mocných protivníků. Měšťané Pražští vypravili tehdáž k němu posly své, Eberlina od Kamene a Fricka od Kokotů, kteříž nalezli jej v ležení před městem Florencií od něho obklíčeným (v Září a Říj. 1312). Snad že jednali s ním o osvobození Pražanů od cel ve městech říšských, kterého Praha v neznámém roce dostala od tohoto císaře.[95]) Poněvadž vojenská moc, kterou měl císař s sebou, již nepostačovala, položil stavům říšským v Němcích sněm v Normberce, aby se usnesli o větší válečnou výpravu do Italie. Král Jan, byv od něho již před rozloučením jmenován náměstkem čili vikářem jeho v říši, měl sněm tento říditi, i odebral se k němu v prvních dnech měsíce Ledna roku 1313, provodín krom jiného 1313
slavného komonstva také od biskupa Pražského Jana, ježto Petr arcibiskup Mohučský byl již asi před rokem odjel z Čech z příčiny pilných záležitostí své vlastní země. Z měšťanů Pražských provodili krále do Normberka co poslové od města týž Eberlin od Kamene, jenž prvé konal poselství ve Vlaších, a Otto Wigolais.

[95]) Dle podobného privilegia Karla IV r. 1354. *Lib. vetust.* oc. 28.

1313 Po navrácení krále do země dály se dle usnešení sněmu Normberského přípravy k tažení do Italie, v němž Janovi náleželo místo nejvyššího vůdce. Mezi přípravami těmito porodila mu královna Alžběta první dceru (8. Čvce), jíž dáno jméno Markéta dle jména matky krále Jana, která zatím v Italii byla zemřela (1311, 11. Pros.). V měsíci Srpnu ten týden po nanebevzetí panny Marie (15. Srp.) král vytáhl vojensky z Prahy, opět nejprvé na Normberk, kdež se sbíralo vojsko říšské. I královna Alžběta vyjela s ním buď zároveň, neb jela později za ním. V Normberce ustanovil Bertholda hrabí z Henneberka, tehdáž praeceptora řádu Johannitů nad Čechy, Polskem, Moravou a Rakousy, svým náměstkem čili heitmanem v království českém na čas svého vzdálení ze země (1. Září), potom pak hnul s vojskem do Šváb. Na této cestě dostal ve městě Biberachu smutnou zprávu o nenadálé smrti otce svého, kterýž byl po krátkém roznemožení skonal dne 24. Srpna.

Příhoda tato proměnila stav věcí. S tažení do Italie sešlo nyní, a hlavní záležitost, kterou měl dvůr krále Jana na mysli, byla povýšení jeho na císařství. Z té příčiny mínil se král zdržeti delší čas v Němcích. Aby zatím království jeho požívalo pevné správy, hleděl pohnouti arcibiskupa Mohučského Petra, aby se opět uvázal v záležitosti české, i poslal k němu především Konrada opata Zbraslavského se žádostí, aby se s ním sjel k rozmluvě ve Würzburce. Arcibiskup dal se tu najíti hned po odbytí sjezdu s druhými dvěma kurfirsty duchovními, Kolinským a Trierským, v Koblenci za příčinou osazení císařství. Dne 13. Října vznesl naň král Jan dle umluvy s ním vzaté správu království českého na svém místě společně s Bertholdem Henneberským, tehdáž, jak se zdá, rovněž ve Würzburce přítomným. Arcibiskup a hrabě Henneberský vydali se tedy v krátce potom s královnou Elškou na cestu do Čech, kdež přijati jsou v Praze od měšťanstva s poctami okolo dne 25. Listopadu; král Jan pak zdržel se více než rok mimo své království, přebývaje větším dílem ve hrabství Lucemburském neb jinde na Rýně. Sem posílali k němu měšťané Pražští v pilnějších záležitostech svých rozličná poselství. Jan zeť Geun-

herův (Mikulášův nejspíš), Konrad z Cheba (Kornpuhel), a 1313
opět Albrecht Štuk připomínají se co poslové ku králi do
těchto krajin. Někdy v letě 1314 přijel král konečně do Prahy, 1314
však jen aby učinil přípravy své k nové vojenské jízdě na
sněm říšský do Frankfurta, kdež se mělo volení krále Římského předsevzíti.

Již před příjezdem královým byl zatím arcibiskup Petr Mohučský Prahu a Čechy opustil, poněvadž za příčinou volení krále bylo i jeho přítomnosti v říši zapotřebí. Úmyslu však, aby zvolen byl král Jan, odřekl se konečně i on sám i přátelé rodu Lucemburského, poněvadž se pro mladost jeho zdálo býti nemožné toho dosáhnouti. Jen o to mínili se zasaditi vší mocí, aby nedošel císařství Fridrich vévoda rakouský, jehož povýšení bylo by sice mohlo králi Janovi i v držení Čech býti nebezpečné, poněvadž nebyla posud plnou právní formou odstraněna všecka práva Fridrichova k trůnu českému na základě zápisu stavů českých při dosazení nebožtíka bratra jeho Rudolfa. Z té příčiny naklonila se strana rodu Lucemburského k Ludvíkovi bavorskému, co novému čekanci. Předvídati bylo velké roztržení v Německu, a proto i strana bavorská i rakouská strojily se ke sněmu Frankfurtskému nejinak než jako k válečné výpravě. Dne 18. Října byl otevřen, a však od každé strany obzvlášť, a každá zvolila svého krále. Tudy povstala válka o Římské království.

Tento obrat ve poměrech krále Jana v říši německé přičinil velmi mnoho k novým a škodlivým proměnám ve království českém. Až dotud požívala země česká za panování jeho dosti dobrého domácího míru a jiných dobrodiní spořádané správy. Krom obecné žádosti pokoje, vzbuzené zlým pořádkem za Jindřicha korutanského, přispěl k tomu mnoho ohled na mocné postavení domu Lucemburského, při němž nacházelo se za živobytí otce Janova nejvyšší důstojenství v křesťanstvě. Král Jan, tehdáž ještě příliš mladý, spravoval se ve všem raddami sobě přidanými od otce, z nichž Petr arcibiskup Mohučský nejlépe k tomu se hodil, poněvadž jakožto někdejší kancléř království českého měl nejlepší známost země, vyučen jsa zá-

1314 sadám vlády krále Václava II žehnané paměti. Ještě za místodržitelství jeho, společného s Bertholdem Henneberským, v čas přebývání Jana v Lucemburce zachovala se země v dobrém míru, poněvadž moc Lucemburská ještě vždy byla vážná pro naději nabytí nástupnictví po Jindřichovi VII pro syna jeho.

Ale jak medle naděje tato pominula, začaly se jeviti nepokoje v zemi, jejichž poslední příčina, jakkoli zastřená mnohými spravedlivými stížnostmi, byla starodávná dychtivost panstva českého po statcích a důchodech koruny. Tyto byly následkem předešlého běhu věcí velice zaváděny, posledně zejména lehce udělovanými sliby odměn pánům českým od Jindřicha korutanského za pomoc jemu učiněnou k dosažení trůnu. Nejen že mnoho hradů královských bylo v rukou panstva co zástava, často neslušným spůsobem nabytá, jakož ku př. nehodnými výprosami na Václavovi III, ale i z běžících peněžitých důchodů koruny, jmenovitě z nejvýdatnějšího mezi nimi, totiž stříbrných dolů Kutnohorských, byly velké summy zapsány, které se nemohly vypláceti příliš rychle, neměl-li býti nedostatek k zapravení běžících potřeb dvoru královského a správy zemské. Zdá se, že v tom ohledu rádci krále Jana, kteří s ním přijeli z Němec, hleděli zachovati nějakou slušnou míru, tak aby se věřitelé koruny spokojili pozvolným splácením: a také nejspíš byly brzy rozličné spory mezi korunou a některými držiteli statků korunních, jejichž právo k statkům bylo lehčího druhu. S tímto spůsobem správy důchodů byla některá část panstva ovšem nespokojena: k čemuž přicházela snad i příčina spravedlivější, jestliže se pánové němečtí vedlé péče o dobré koruny hleděli také sami obohatiti z královského hospodářství.

Hned po navrácení krále do země od dvojité volby krále Římského u Frankfurta začali pánové držeti rozličné postranní schůze, a radili se o to, aby na králi vymohli vzdálení všech německých radd ze země. Jakž proneslo se vůbec, že jsou nesnáze mezi králem a pány, zdvihli se snad tu neb tam milovníci bezpraví neb lupiči, zvyklí užívati takovýchto chvílí ku provozování svévole. Pánové předstoupivše několikkrát před

krále, stěžovali sobě, že cizinci požívají úřadů a statků zem- 1314
ských a vyvážejí peníze ze země, ježto zatím pokoje v zemi není pro jich nepilnost. Ke stížnostem těmto přidány jsou potom i hrozby, až konečně král v měsíci Dubnu roku 1315 1315
dle žádosti panstva všecky pány německé propustil ze země, odměniv se jim mnohými peněžitými dary. Přední z nich byli hrabě Bertold z Henneberka a Oldřich landhrabí Leuchtenberský, kteří i za přítomnosti krále v zemi provozovali nejvyšší vládu na jeho místě v Čechách, Dětřich pak z Kastella ze Šváb na Moravě. Na jich místě postavil sobě devatenáctiletý král v Čechách pana *Jindřicha z Lipé*, podkomoří a maršálka zemského, v Moravě pak Jana Strážského za nejvyšší vládaře, kteří tudy proti všemu starému obyčeji vedlé krále ano jak se brzy ukázalo, i proti vůli jeho vykonávali práva královská.

Důchody korunní byly nyní tak spravovány, že se z nich velmi málo dostávalo králi samému pro jeho potřebu, než vše obracelo se do rukou panstva, které mělo za korunou co žádati, aneb zůstávalo také v rukou nových vládařů a jejich přátel v úřadech, kteří si dle všeho nepočínali aspoň poctivěji než předešlí rádci němečtí. Ze stříbrných dolů Kutnohorských dostával dvůr královský dotud po vyplacení jisté části věřitelům koruny každý týden pět i šest set hřiven; pan Jindřich z Lipé, maje jakožto podkomoří bezprostřední správu urbory i mince tamější pod sebou, odváděl králi často jen 16 hřiven neb o málo více; z ostatního dostávala se velká část jemu samému, jakožto jednomu z předních věřitelů. Též hradů královských bylo od něho na novo více ujato v držení buď jeho samého, buď jeho přátel. Dvůr královský musil tedy trpěti nouzi, kdežto zatím mocný vládař zastiňoval jej leskem a četností svého rytířského komonstva, které při veřejných výchozích jako na odiv jej předcházelo nebo provodilo. Všecko dálo se dle jeho vůle a bez ohledu na vůli krále, nad nímž on zmocnil se jakéhos poručenství, jako někdy Záviše nad králem Václavem. Aby bylo podobenství tím větší, získal sobě Jindřich z Lipé také podezřelou náklonnost mladé vdovy krá-

1315 lovské Alžběty, někdy manželky Václava II, potom Rudolfovy, sídlící tehdáž na věně svém ve Hradci nad Labem, která, jak se zdá, již od dřívějších let žila v nelásce s královnou Elškou, manželkou Janovou.

Za tohoto vládaření Jindřicha z Lipé vzdálil se král Jan na delší čas z Prahy z příčiny válečného tažení proti mocnému velmoži uherskému Matoušovi z Trenčína, jenž sužoval pomezné krajiny moravské. Na čas nepřítomnosti své i Jindřicha z Lipé co hlavního velitele, jmenoval biskupa Pražského Jana heitmanem čili vládařem svým v Čechách. Den před jeho odjezdem (21. Kv.) porodila Elška druhé dítě (20. Kv.), opět dceru, kteráž nazvána Guta, z čehož k nemalému zármutku jejímu povstalo nespokojené reptání lidu, který sobě přál mužského dědice k jistějšímu ubezpečení nástupnictví. Po dvou měsících navrátil se král z pole nejprvé do Brna v Moravě (25. Čvce.), potom do Čech, kdež některý čas přebýval na Poděbradech i snad na jiných zámcích královských.

Asi toho času, nejspíš teprv po skončení výpravy proti Trenčanskému, dovolil si Jindřich z Lipé společně s královnou Alžbětou Hradeckou samovolný skutek, který se dotýkal stejnou měrou osobní záležitosti rodiny královské i prospěchu země. Bez otázání totiž krále a královny zavřel svatební smlouvu, kterou nejmladší dcera krále Václava II. Anežka, splozená s Alžbětou, oddána jest Jindřichovi vévodovi Javorskému ve Slezště, ano za tou příčinou královské město české Hradec upsáno témuž vévodovi.

Král a královna těžce snášeli jho, od mocného pána sobě uložené, ačkoli pohnútky bezpochyby nebyly při obou stejné. Jana, jehož náchylnost k marnotratnosti velmi brzy potom zjevně začala se ukazovati, mrzelo snad nejvíc obmezení v libovolném nakládání s penězi. Elška prohlédala dále, spatřujíc nebezpečenství nově nastávajícího snížení královské moci a tudy záhuby své rodné země, pro kterou měla cit jakožto dědička odvěkého pokolení knížat a králů jejich. Svatební smlouva s vévodou Javorským, zavřená bez ohledu na vůli panovníka jakožto hlavy rodu, byla hrubou osobní urážkou pro oba kra-

lovské manžely. K tomu přišlo brzy také pobádání od ně- 1315
kterých pánů zemských, Jindřichovi z Lipé protivných, buď závistníků jeho moci a slávy, buď snad i upřímnějších přátel vlasti. Králi a královně donesly se výstrahy podobné jako někdy Václavovi II před Závišem, aby se chránili horších úkladů od něho strojených. Konečně tedy uzavřeli zbaviti se ho krátkým spůsobem. Panu Vilémovi Zajíci z Waldeka bylo uloženo, aby Jindřicha z Lipé zajal: což vykonáno od něho šťastně dne 26. Října 1315. Jindřich jest z nenadání zatčen na hradě Pražském, a odvezen na Týřov do tuhé vazby. Vilém Zajíc dostal v odměnu za to úřady maršálství a podkomořství Jindřichovi odňaté.

Z toho strhla se hned zuřivá válka v zemi. Celé četné a mocné přátelstvo Jindřicha z Lipé a jiné panstvo jemu příchylné zdvihlo se proti králi, heitman moravský Jan z Wartenberka mezi nimi nejpřednější. Nejprvé položili se pánové vojensky u Brodu Biskupova čili Českého, odkudž myslili zmocniti se toho neb onoho královského města. I v Praze bylo obávání nějakého útoku. Pracovalo se pilně na branách a na zdech městských, kdež bylo potřeba jaké správy; kolem města kladly se planky, a jednali se strážní na náklad obce. Ku králi Janovi přijel tehdáž do Prahy svat jeho Boleslav vévoda Lehnický, manžel Markéty sestry Elščiny, jehož měšťané poctili darováním rozličných klenotů. Mělo se za to, že podával králi pomoci proti jeho nepřátelům; skutečně však bylo jeho chování obojetné, a směřovalo více ku prospěchu strany protivné. Větší pomoci užil král Jan od některých pánů zemských, kteří mu zůstali věrní, jakož od Viléma Zajíce a Petra z Rosenberka, též biskupa Jana Dražického. Před jich mocí, shromážděnou nejspíš v Praze, strana protivná, jak se zdá, rozešla se od Brodu s nepořízenou; král pak vypravil nejprvé o vánocích (25. Pros.) manželku svou do Německa ku králi Ludvíkovi bavorskému, nejspíš se žádostí o pomoc, sám pak sebral pole, a vytáhl proti věnným městům královské vdovy, kterážto držela s přátelstvem Jindřicha Lipského. Mýto, Polička a Jaromiř dostaly se do jeho moci nakloněním měšťanů k jeho

1316 straně (1316). Potom svedeno jest více bojů v této krajině se štěstím rozličným; v jednom z nich, u Kostelce nad Orlicí, padl pan Ješek Strážský (z Wartenberka) dne 1. Února 1316.

Král Jan, navrátiv se odtud do Prahy, vytáhl časně z jara tohoto roku k Budyni, z kteréhožto zámku strana protivná činila velké škody na statcích krále a pánů jemu věrných. I měšťané Pražští vypravili se vojensky do pole za králem, a pomáhali Budyni obléhati. Zámek jest po rozličných bojích před ním svedených dobyt; mezitím však král, obávaje se předce velké moci pánů odbojných, dožadoval se vždy pomoci z říše, zejména od strýce svého Baldwina arcibiskupa Trierského a Petra arcibiskupa Mohučského. Dne 26. Března oba kurfirstové osobně přijeli do Prahy s výdatnou pomocí vojenskou. Měšťané Staroměstští poctili je darováním skvostných suken hedbávných a baldachinů. Oba však musili shledati věci ve stavu povážlivém; neb místo válčení dali se ve smlouvání mezi stranami. Dle přátelského výroku jejich, učiněného v Praze dne 12. Dubna, propuštěn jest Jindřich z Lipé v pátý den potom (17. Dubna) z vazby své, ač na ten spůsob, že se jmenováním osmi rukojmí z panstva jemu příchylného a vydáním devíti hradů panských do věrných rukou mělo zaručiti stání jeho před králem na rozkaz královský, jestližeby se dokonalé smlouvy nedocílilo. Spůsob, kterým by králi měli býti navráceni hradové korunní, ježto se nacházeli v držení pánů, vytčen byl za hlavní předmět této budoucí konečné umluvy.

Dva dni po zavření smlouvy o propuštění pana Jindřicha z Lipé, totiž dne 14. měsíce Dubna 1316, uhodilo na Prahu velké neštěstí ohně, který vzav začátek v ulici Židovské, to jest v nynějším Židovském městě, strávil velkou část Starého města odonud asi prostředkem až ke bráne sv. Martina na nynějším Peršteině. Jen o dvanáct dní později (26. Dubna) vyšel oheň podruhé, a spůsobil velkou škodu v sousedství kostela svatého Valentina blíž Křížovníků.

Radostná událost pro celou zem byla naproti tomu, že v málo dnech potom, dne 14. Května, královna Elška porodila prvního syna, toužebně očekávaného nástupce trůnu. Dne 30.

Května byl v kostele sv. Víta s velikou slavností vykonán 1316
křest jeho, na němž dáno mu jméno Václav dle slavného děda, krále Václava II. Obřad byl vykonán od arcibiskupa Petra Mohučského u přítomnosti Baldwina Trierského, Jana biskupa Pražského, Hermana Prizrenského a jiného četného duchovenstva s plesáním všeho lidu hlučně shromážděného.

Mezitím jednalo se o konečnou umluvu mezi králem a panstvem, pro kterou oba kurfirstové duchovní delší čas meškali v Praze, vždy bez prospěchu; při čemž pánové nezdrželi králi ani všechněch slibů a závazků, ve které vešli smluvou předběžnou o propuštění Jindřicha Lipského. Rada kurfirstů, náchylných k mírnosti pro přílišnou moc strany protivné, byla nejspíš jedinou příčinou, pro kterou král Jan, ačkoli lhůta ustanovená prošla, předce nežádal navrácení Jindřicha zase do vazby. Na žádost krále Římského Ludvíka, proti němuž druhý král, Fridrich rakouský, tehdáž učinil mocnou výpravu ve Švábích, vytáhl konečně s arcibiskupem Trierským z Prahy dne 17. Srpna, aby jemu přispěl ku pomoci. Krom německých oděnců Baldwinových vzal málo vojska českého s sebou; než v Němcích teprv sbíral vojsko k sobě z rozličných stran najímané. Petr arcibiskup Mohučský byl od něho ještě jednou dožádán k vedení správy zemské v Čechách na čas jeho nepřítomnosti (16. Srpna). Novorozený synáček králův byl po odjezdu otce od měsíce Září až do Března r. 1317 chován na hradě Křivoklátě pod opatrováním pana Viléma Zajíce z Waldeka, stojícího na ten čas v největší přízni u dvora.

Při rozezlení panských stran proti sobě, z nichž jedna byla od druhé vytištěna z moci, po níž vždy opět toužila, a při spravedlivých příčinách hněvu krále a královny na stranu jim protivnou, která dotud ničím neučinila za dost jich žádostem o navrácení korunního jmění v předešlý stav, nemohlo býti v zemi dlouhého pokoje. Stoupenci Jindřicha z Lipé obviňovali nejprvé Petra Mohučského, jakoby se při vládařství svém obohacoval neslušným spůsobem na škodu království, ano přešli konečné ve zjevné nepřátelství proti straně královské. Arcibiskup Petr, těžce snášeje odporné smýšlení, které

1317 se proti němu zmáhalo, odjel konečně z Prahy, dne 8. Dub. 1317, když na něm žádal král Ludvík, aby se k němu odebral do říše. Vláda zůstala následkem toho v rukou královny Elšky, jíž přitom nejvíc byli k ruce biskup Olomoucký Konrad, nejvyšší kancléř mistr Jindřich, jinak neznámý, pan Vilém Zajíc a Winand z Buchsesa, šlechtic německý od Rýna. Krom vojenské moci pánů českých, kteří se přídrželi strany královské, dala královna k důraznějšímu udeření na Jindřicha z Lipé a jeho stoupence najmouti také cizí žoldnéře v okolních zemích. Válka začala tedy zůřiti v zemi brzy hůře než předešle, nejvíce hubením statků obapolných. Měšťané Pražští osazovali brány strážnými, aby byli na pozoru proti nenadálému útoku. Asi po dvou měsících odjela královna Elška odtud (20. Čv.), a odebrala se se svými třemi dítkami na hrad Loketský, aby byla ve větším vzdálení od nejdivějších výjevů, usilujíc mezitím po rozličných poslích k svému manželu, aby jej pohnula k brzkému navrácení do země. Jedním z poslů těchto byl i Petr opat Zbraslavský, ctihodný letopisec toho času, který se teprv asi před rokem (1316) byl stal nástupcem slavného opata Konrada, někdejšího jednatele o pozdvižení Elšky a manžela jejího na trůn, který se z důstojenství poděkoval.

Neprozřetelným skutkem ukázalo se však býti uvedení cizích žoldnéřů do země, kteří byli od času Jindřicha korutanského v čerstvé nenávisti. Zdá se, že to nejvíce přispělo k jakémusi sblížení obou stran v panstvu, tak že sobě o své ujmě položily společný sněm v Praze, který měl učiniti narovnání mezi nimi a obnoviti mír v zemi. Sněm tento sešel se dne 24. Června v klášteře Dominikánů u sv. Klimenta, kdež, jak se zdá, i měšťané Pražští v něm se účastnili; též duchovenstvo bylo zastoupeno. Dle obapolného svolení stran zvoleni jsou čtyři umluvci, kteří měli učiniti výrok o věci sporné mezi králem a panstvem. Lev provincial řádu německého v Čechách a měšťan Pražský Fridrich od Kokotu vypraveni jsou co poslové sněmovní ku královně do Lokte a odtud za králem do Němec, aby vyžádali jejich svolení k těmto plnomocným umluvcům. Pan Jindřich z Lipé krom toho svými cestami vynasna-

žoval se prošením pokorným, ale jak se dá souditi z pozděj- 1317
šího chování jeho, toliko přetvářeným, získati milost královny, která tíže než manžel její nesla urážky královského dustojenství od něho utrpené. Poslové stavovští vrátili se však od krále i královny s nepořízením, poněvadž se zdálo býti nehodné jednati s poddanými jako strana se stranou.

Na mnohé žádosti královny Elšky slíbil konečně král Jan opatovi Zbraslavskému v Trieru dne 22. Září, že nejdéle do sv. Martina nejprvé příštího přijede do Čech; což splnil dosti věrně. Nazejtří totiž po sv. Martině (12. List.) přijel ku královně do Lokte, maje s sebou 200 oděnců od Rýna. Zpráva o jeho příjezdu roznesla se k velké radosti všechněch tříd obyvatelstva, které z různic panstva trpěly škody a útisky, sedlského lidu totiž, měšťanstva, duchovenstva, kteří všichni očekávali od krále nejjistější pomoci. Pánové dotud králi věrní, jakož zejména Vilém Zajíc z Waldeka, odebrali se spolu s biskupem Janem k němu do Lokte, podávali mu svých služeb, radili však úsilně, aby cizí žoldnéře poslal nazpět ze země. Jiní rádcové královi byli však tomu na odpor, a král i královna, zanechavše toliko dítek svých na Lokti, odebrali se v průvodu cizího vojska svého do Prahy, kamž přijeli dne 18. Listopadu.

I zde sjelo se něco pánů českých s branným lidem svým a osvědčovali hotovost svou ke službě královĕ, snad též jen pod výminkou vzdálení cizích žoldnéřů. A však král, nepochybně pro předešlé sněmování jich s jeho protivníky, měl je již všecky v podezření, a byl v tom stvrzován od svých rádců, mezi nimiž jmenuje se krom biskupa Olomouckého a kancléře Jindřicha také Fridrich ze Schönburka, královský podkomoří, kterýžto úřad byl král dle toho již odňal Vilémovi Zajícovi. Král Jan tedy zavrhnuv služby pánů, vytáhl hned po šesti dnech (24. Listop.) toliko s Němci z Prahy, a dal se u válčení se stranou protivnou. Dobyv nejprvé Tatec, tvrze probošta Vyšehradského, opanované od protivníků, obrátil se dále proti Zdeslavovi ze Šternberka, kterýž se vzdal pod umluvou: potom hubil statky Viléma z Landšteina; konečně na začátku

1318 roku 1318 táhl od Budějovic do Moravy. I královna Elška vyjela tam za ním z Prahy dne 21. Ledna, a sídlila některý čas v Brně, co zatím král bojoval s pány v rozličných krajinách země, dobývaje hradů jejich. V jiných stranách zase páni hubili statky královské a jiné, tak že byla země plna zádav a nářku obecného lidu. K většímu zlému byla téhož roku (1317) velká neúroda, jejíž následky jevily se tím škodlivěji, poněvadž pro zmatky domácí války byli stíženi všelicí prodejové. Nastal tedy *hlad* v zemi a z něho velké mření lidu, které se rovnalo strastem utrpeným za času Otty Brandenburského. Jako tehdáž, kopaly se ve městech šachty ku pohřbívání umrlých, ano zoufalství vedlo v některých krajinách až k zabíjení lidí a požírání lidského masa.

Páni odbojní uměli obecnou bídu obraceti k svému prospěchu, přičítajíce králi vinu všeho toho zlého. Dali totiž všude mluviti lidu, že jim o nic jiného se nejedná, než aby obdrželi milost od krále, že neustále za to jej prosí, ale nemohou dojíti vyslyšení, ano že král jiného úmyslu nemá, než všecky Čechy vyhladiti ze země; pročež by jim lépe bylo umříti než nechat se zbaviti své vlasti. Z pánů prvé věrných králi mezitím jeden po druhém odstupovali od něho, a přidávali se k jeho protivníkům, až téměř všecko panstvo české stálo za jedno i spřisáhlo se ke společnému odboji na sjezdě držaném na hradě Zvíkově dne 2. Unora 1318. I pan Vilém Zajíc a Petr z Rosenberka stáli na tomto sjezdě již na straně králi protivné. Co však více, pan Jindřich z Lipé hned napřed ve jménu strany své byl zavřel smlouvu s vévodou rakouským Fridrichem, voleným králem Římským, kterou zjednal si od něho vojenskou pomoc a slíbil za to jemu dopomoci neporovnaných posud žádostí jeho na markrabství moravském, ano i trůnu českého, jestližeby se s králem Janem smíření nedocítilo (1317 27. Pros.).

Tedy jednalo se již jako za Jindřicha korutanského o ssazení krále s panství a povolání nového panovníka. Darmo napomínal okolo toho času biskup Jan pány veřejným listem k navrácení se ku poslušnosti, přičítaje jich proneveře pravou

příčinu obecných strastí, ano dávaje u vědomost, že míní proti zatvrzelým nastoupiti na tresty církevní.[96]) Pánové spoléhali již na převahu svých sil vojenských, rozmnožených mimo to pomocmi z Rakous a z Uher, s nimiž krále konečně obklíčili v Brně. Zde přišlo k jakémus vyjednávání pod příměřím. Král podával zapomenutí všeho zlého a přijmutí pánů na milost, jakž oni žádali: tu však oznámil Jindřich z Lipé, že nemohou pánové vejíti v žádnou smlouvu mírnou, do které by nebyl zároveň pojat Fridrich, pravý král Římský, jemuž by musili zachovati své sliby. K tomu nemoha král svoliti, odjel za příměří ve hněvu z Brna i s královnou Elškou, a přijel dne 27. Února do Prahy, odkudž dožadoval se pomoci od Ludvíka bavorského. 1318

Ludvík, o jehož věc jednalo se v Čechách nyní zároveň následkem vmíšení se Fridricha rakouského, přijel bez meškání do Cheba, a zval tam krále Jana k sobě. Jan vyjel s vojenskou družinou svou z Prahy dne 20. Března, za nímž třetího dne potom i královna Elška odjela do Lokte k svým dítkám. Vojsko královo bylo na cestě své blíž Žatce poraženo s velkou ztrátou od Viléma Zajíce z Waldeka. Král Ludvík hleděl v těch okolnostech spůsobiti toliko narovnání co mocný prostředník. Po příměří zavřeném s Vilémem Zajícem v Lokti položen jest panstvu českému sněm v Domažlicích, ku kterému přijel Ludvík i s Janem a královnou Elškou. Zde stalo se smíření dne 23. Dubna, na spůsob takový, jak sobě panstvo odbojné bylo přálo, pominutím toliko věci Fridricha rakouského. Pánové obnovili králi Janovi své přísahy věrnosti, a přijali od něho milost, však beze všech závazků se své strany. O spůsob navrácení statků královských nejednalo se; každý pán držel, co z nich měl, bez překážky, ano přední vůdcové odboje navráceni jsou i k svým předešlým úřadům. Jindřich z Lipé stal se opět podkomořím království českého, Vilém Zajíc maršálkem zemským; král pak zavázal se znovu, nedávati žádných úřadů cizozemcům, než ve všem spravovati se

[96]) Palackého *Formelbücher* II 19.

1318 radou Čechů. I vykonání osobní jakés pomsty nad nenáviděnými protivníky bylo pánům dopuštěno. Hned pátý den totiž po smíření Domažlickém přijeli Jindřich z Lipé a Vilém Zajíc do Prahy (28. Dub.), a zajali zde Jindřicha kancléře, odporného sobě rádce králova, i dali jej odvézti spoutaného na Křivoklát.

V čas těchto zmatků ve světské správě udály se nemilé příhody také v církevní společnosti české. K tomu náležely předně rozličné pohoršlivé rozepře mezi řádem Menších bratří a světským kněžstvem, kteří na sebe velice žárlili. Z příčiny jakýchsi nepravě pojatých nálezů koncilia Viennského kázali někteří kněží Pražští o Menších bratřích, že zpovědi u nich nejsou nic platny: z čehož dával řád vinu samému *biskupu Janovi IV*, že kázání takových nezastavoval, i vedl proto stížnost u dvoru papežského. Biskupa došly proto okolo roku 1315 jakés důtklivé dopisy od několika kardinálů, u nichž Menší bratří hledali přímluvy. Mezi jiným domlouvali mu kardinálové také, že na škodu Menších bratří na blízce kláštera jejich v Praze dopustil ubytování jeptišek nazvaných Magdalenitek, jejichž řád na ten čas nebyl ani stvrzen od stolice papežské. Místo, kde se tyto jeptišky tehdáž prvotně nacházely, není nám blíže povědomo.[97])

Zadruhé rozšiřovalo se tehdáž kacířství Waldenské a Albigenské s rozličnými hnusnějšími svými výrostky jak v rozličných jiných zemích, tak také v Čechách zastrašujícím spusobem. Kacíři tito zamítali některé církevní svátosti i moc papeže, hloubali nerozumně o tajemství Trojice svaté, slyšeli zpovědi jeden druhého, neuznávajíce rozdílu mezi knězem a laikem, křtili se podruhé: v tajných pak nočních schůzkách v rozličných skrýších páchali druhdy po bludných kázáních a pobožnostech svých ohavné smilství. V Praze a v Pražské dioecezi, jsouce spojeni ve spořádané tovaryšstvo, měli prý svého arcibiskupa a sedm biskupů, z nichž každý měl pod

[97]) Palackého *Formelbucher* II 174—176. — Možná, že se tu myslí Magdalenitky u sv. Havla, kdež nacházíme je roku 1282. Srov. stránku 232.

sebou 300 kacířů. Z pobádání nejspíš Dominikanů přiměl král 1318
Jan biskupa Jana roku 1315 mnohým naléháním k tomu, aby k vyhubení těchto nešvar zřídil inquisitory kacířství pro království české: kteřížto, jak se zdá, byli jak jinde obyčejně oudové řádu Dominikanského. Během jednoho měsíce bylo v Praze čtrnáct kacířů obojího pohlaví, kteří zatvrzele při novém učení setrvali, odevzdáno ramenu světskému a upáleno; některé jiné, kteří již byli znamenáni křížem jakožto kacíři dal biskup Jan propustiti, když slíbili pokání: také jakéhos lékaře Richarda, těžce obviněného pro vydání knihy kacířské, zavřeného již v klášteře Dominikanů u sv. Klimenta, aby byl vydán světskému právu, dal biskup skrze úředníky své odtud mocně vyvésti, a propustil jej na svobodu, s nemalým prý pohoršením krále i také obecných lidí, kteříž volali hlučně, aby byl lékař upálen. Potom biskup inquisitory kacířství dokonce složil zase s nového toho úřadu.

Toto jednání biskupa Jana mělo pro něj nešťastné následky, když uchopeno jest za příležitost soukromé pomsty od uraženého protivníka. Jindřich ze Schönburka, kanovník Vyšehradský, Durynk, rodu nemanželského, měl od více let rozepři s biskupem před stolicí papežskou o proboštství Litoměřické, v jehož držení některý čas se nacházel, potom pak z něho sehnán byl od biskupa. Nemoha v rozepři této dlouho dojíti žádaného cíle, vystoupil proti biskupovi konečně co žalobník, udávaje, že jest ochráncem a zastavatelem kacířů, že simonicky jedná v udělování duchovních beneficií, bera za to ano i za svěcení kněžstva a svatých oltářů peněžité platy, konečně že v právní rozepři samé o Litoměřické proboštství dopustil se mnohonásobné neposlušnosti proti stolici papežské. Na toto těžké obžalování vydal papež Jan XXII dne 1. Dubna 1318 nařízení opatům v Kamenci mišenském a v Oseku, též faráři kostela v Jaroměři, aby biskupa Jana složili se světské i duchovní správy jeho biskupství a ohlásili naň obsílku, aby ve třech měsících stál osobně před soudem papežovým v Avignoně. Jen něco více než ve 14 dnech po smíření Domažlickém vydal se biskup Jan, když jednání po poslích dopustěno mu nebylo,

1318 na cestu z Prahy (dne 9. Května), aby se dle rozkazu papežského poslušně zachoval.[98])

Smíření Domažlické zjednalo království českému vždy ještě jen krátký mír, jehož největší dobrodiní bylo, že při volném obchodu, ještě prvé než přišly nové žné roku 1318, ulevila předešlá drahota a hlad z ní povstalý.

Brzy po smíření onom přijeli do Prahy slavní poslové krále uherského Karla Roberta, který chtěje vejíti v přátelství s králem českým, žádal některé ze dvou sester jeho za manželku. Král Jan, jsa povolný k tomu, dal sestry své, Marii a Beatrici, z hrabství Lucemburského, kdež dotud byly chovány, přivézti do Prahy, aby z nich poslové uherští směli vyvoliti, která by se jim zdála býti příjemnější. Kněžny mladistvé, ježto žádná neměla ještě čtrnácti let, přijevše do Prahy dne 20. Června, provodíny jsou čtvrtého dne potom, v den sv. Jana křtitele, od krále a královny i celého dvoru jejich na Zbraslav, kdež připadala na ten den výroční slavnost památky krále Václava II. zakladatele kláštera. Zde představeny jsou poslům uherským, kteří po pilném ohledání zvolili za nevěstu mladší z nich Beatrici. Hned vedena jest do kostela k velikému oltáři panny Marie, a oddána králi Karlovi, nepřítomnému, do rukou vznešených jeho poslů, a brzy potom vezena za muž do Uher. Starší sestra její, Marie, zůstala napotom k vychování při dvoře královském v Čechách.

Několik dní potom udělil král Jan v Praze léno knížetství Opavského Mikulášovi mladšímu knížeti Opavskému, vnuku krále Otakara II po synu jeho pobočním Mikulášovi starším Opavském (3. Července).

Dne 22 Listopadu téhož roku narozen jest králi Janovi druhý syn z manželky jeho Elšky, o jehož jméno vznikla velmi horlivá rozepře mezi německým a českým dvořanstvem

[98]) Zprávy o kacířství tehdejším v Čechách a o rozepři biskupa Jana před stolicí apoštolskou obsahuje kromě *Chron. Aulae R.* 337, 366, 367, *Františka* kanovníka 105, 120 a *Beneše* 234 zvláště také bulla papeže Jana XXII. daná na obsílku biskupa dne 1. Dubna 1318, které nedávno nalezl pan Beda Dudík v archivu Vatikanském.

královým. Němci chtěli, aby pokřtěn byl Jindřichem dle svého 1318
děda císaře Jindřicha, Čechové žádali, aby nazván byl dle českých královských předků. Přání české zvítězilo konečně, a novorozenec nazván jest na křtu v kostele sv. Víta Přemysl čili Otakar.

Pohříchu následovaly po této šťastné rodinné události nejpodivnější a nejžalostnější změny v domě královském. Pan Jindřich z Lipé a přátelé jeho — tolik vysvítá ze spojitosti předešlých příběhů s potomními — považovali královnu *Elšku* za nebezpečnější svou nepřítelkyni než krále Jana, poněvadž příčina její nemilosti k nim pocházela z rozumného soudu o zlém postavení věcí, pokud moc královská byla nejdůležitějších podpor a prostředků svých tou měrou jak tehdáž zbavena od panstva; hněv pak krále Jana pocházel toliko z překažených chutí osobních. Pánové hleděli se tedy protivného sobě vplyvu královny zbaviti, krále pak lepším než prvé hověním jeho libostem k sobě nakloniti; i aby úmyslu toho dosáhli, rozdmychovali lstným spůsobem nenávist mezi královskými manžely. Pan Jindřich z Lipé, hlava tohoto předsevzetí, jemuž, jak ze všeho jest viděti, podařilo se za velmi krátký čas získati celou důvěru lehkomyslného krále, měl přitom ještě zvláštní úmysl, zalíbiti se své milence, královně Alžbětě Hradecké, zlehčením a skormoucením její protivnice.

Páni pravili ku králi, že jest nehodné jeho i pro ně, že 1319
se spravuje ženou, čině vše tak, jak ona radí, ježtoby jí náleželo šíti a přísti; odtud že pochází všecko posavadní zlé a že neměl posavad žádné cti ani pokoje ve svém království. Po takovýchto řečech, k nimž král bezpochyby velmi brzy naklonil sluchu, vyděsili jej nad to lstivou výstrahou, aby se chránil; neb že královna zle o něm ukládá, chtíc jej zbaviti království a staršího synáčka svého Vácslava dáti provolati za krále, majíc o to dorozumění s některými pány. Jmenován byl výslovně pan Vilém Zajíc z Waldeka, jehož přátelství s Jindřichem z Lipé bezpochyby netrvalo dlouho. Král Jan zamýšlel prý okolo toho času království české směniti s Ludvíkem bavorským za Rýnský Falc, k čemuž však královna Elška pod

1319 žádnou výminkou svoliti nechtěla. To prý byl začátek sporu mezi nimi, jehož snad pánové ku provedení své lsti užili. Král uvěřil jejich slovům, dal sobě od některých na začátku Unora r. 1319 slíbiti věrné pomoci proti Vilémovi Zajícovi, i aby přetrhnul pojednou domnělé úklady, jel s branným průvodem do Lokte, kdež královna ten čas přebývala se svými dítkami. Vpuštěn byv beze všech rozpaků do hradu, kázal lidem královny, opustiti věže a postoupiti jich k osazení jeho oděncům; v čemž, když se zdráhali, teprv se ulekše, dal užiti k tomu moci. Královna hleděla na pošetilé toto jednání manžela s ustrnutím. Nazejtří postoupila mu celého hradu bez odporu, a přestěhovala se do města svého Mělníka. Dětí svých musila však v Lokti zanechati, kdež tříletý Václav z rozkazu králova i s chůvami svými držán jest po dva měsíce ve tmavém vězení, a mimo to vzdálil král od manželky své některé osoby ze služebnictva jejího, ježto mu byly nařčeny, zejména písaře dva, Jana a Mikuláše, a slečnu jménem Gertrudu. Naproti tomu někdejší opat Zbraslavský Konrad, z lítosti nad tímto roztržením královských manželů, vzdálil se dobrovolně od dvora, a zůstával odtud stále v tichosti svého kláštera.

S králem Janem stala se od té chvíle úplná změna. Páni naučili jej jako někdy krále Václava III všeliké rozpustilosti. Hrávaje s nimi v kostky, dával i snášel nepočestná jména. V noci toulával se s jediným služebníkem po ulicích Pražských, oddávaje se hanebné rozkoši. Jednou bylo by se prý málem stalo, žeby býval zabit od pacholků rychtářových, majících hlídku, kdyby se jim byl nedal znáti po hlase. Do kostela nechodil pro pobožnost, jakž byl lid český zvyklý od starých slavných králů, nýbrž z obyčeje a z ostýchání před lidmi, a dával přitom pohoršení smíchy a rozprávkami. Královské slovo jeho, často dle okamžení měněné, nemělo od nikoho vážnosti, byť bylo stvrzeno i psanými privilegiemi, poněvadž jich uděloval bez rozmyslu I u cizokrajných musil býti v lehké pověsti, jakž ukázalo se k velkému jeho zahanbení. Král totiž, z pobádání mladých pánů, lehkých druhů svých, chtěje nabyti nějaké slávy, rozhlásil slavné kolby čili

velikou „tabuli Artušovu“, a psal pozvání do Němec ke všem 1319
knížatům, hrabatům a pánům, aby se k této veselosti dali najíti u dvora jeho. Přípravy byly činěny v oboře královské u Ovence, kdež učiněno jest velké dřevěné stavení k dívání. A však k ustanovenému dni sv. Jana křtitele (24. Čv.) nedal se z ciziny najíti téměř nikdo, a místo velké cti dostalo se králi z útratné této hračky jen posměchu.

Z nemoudrého hospodaření králova vznikla brzy potom ještě jedna bouřka. Při všech nesnázích, které měl předtím s pány zemskými, zachovalo se aspoň měšťanstvo vždy v poslušnosti krále, a bylo mu velikou podporou, zvláště ve velkých potřebách peněžitých. Měšťané odváděli řádně netoliko své obyčejné povinnosti, nýbrž pomáhali dle potřeby také půjčkami a předplatky. O záležitostech takových mezi králem a měšťany Staroměstskými v Praze zachovaly se z toho času dosti podrobné zprávy.

Po prvních 600 hřiven stříbra, které dala obec králi Janovi brzy po jeho příjezdu do země (1310), vyplatila mu roku 1311 dne 29. Září 350 kop, kterých se na ten čas musila vydlužiti od Albrechta synovce Olbramova. Roku 1312 dne 29. Září vyplatili měšťané králi 400 hřiven. Roku 1313 dali mu 1000 hřiven ku pomoci na tehdejší jízdu jeho do Němec, když měl vésti vojsko říšské za otcem svým do Italie, začež dal jim na dvě léta osvobození od berně. Opět složilo mu měšťanstvo 1000 hřiven, když jel do Frankfurta k volení krále Římského roku 1314. Summa tato byla sehnána ze příspěvků od 205 sousedů, jimž stala se obec dlužníkem. Král slíbil místo zaplacení opět osvobození od berně na dvě léta; ale poprvé i podruhé nebylo osvobození toto zdrženo pro nedostatek důchodů královských. K výpravě proti Matoušovi Trenčanskému dali měšťané králi v Květnu 1315 opět 400 hřiven, a na začátku r. 1316 vyplatili z rozkazu králova 400 hřiven Menhartovi Rokycanskému, co věřiteli jeho. Od téhož vypůjčila se obec již v měsíci Srpnu toho roku opětných 300 hřiven, které se musily dáti králi. Nepochybně z uznání velké ochotnosti měšťanů při tolikých těchto platech a půjčkách vydal

1319 král Jan 11. Ledna 1316 měšťanům Staroměstským stvrzení jejich privilegií, ve kterém je s velkou chválou vystavuje jakožto vzor a hlavu všechněch měst ve svém království. Také privilegium o prodeji dříví v Podskalí, vydané toho roku dne 28. Dubna, pocházelo snad dílem z této vděčné uznalosti.[99]) Válka s pány roku 1318 žádala nových obětí. Měšťané vyplatili králi nejprvé 500 kop, potom pak půjčili mu 2000 kop, začež vydal jim list dne 2. Července toho roku, aby měli osvobození od berně na dvě léta, a zavázal se krom toho zaplatiti jim dluh 2500 kop ze dvou berní zemských nejprvé příštích, pokaždé polovici; též udělil jim nově na dvě léta vybírání ungeltu, jejž měli po všecka léta předešlá, který však nepostačoval k zapravení všechněch těchto platů, tím méně ke splacení starych dluhů královských, pocházejících od předků krále Jana. A však ani tentokrát nebylo osvobození zdrženo. Měšťané musili králi v krátce potom složiti 1000 hřiven a krom toho 400 hřiven hraběti Jindřichovi z Hanova od Rýna za služby prokázané od něho králi.

Spřátelení krále Jana s pány po narovnání Domažlickém spůsobilo však vedlé jiných škodlivých změn v jeho chování také naskrze jinačí poměr jeho k stavu městskému. Král totiž, zbaviv se posavadní starosti o vyvadění korunních statku z rukou panstva, ježto mu spusobilo dotud tolik mrzutosti, a odevzdav se raději požívání pusté rozkoše, v čemž byli mu páni ochotnými pomocníky, dal se v utlačování stavů koruně nejoddanějších, totiž měšťanstva a duchovenstva, aby sobě nejkratším spůsobem zjednal prostředky k svým zvětšeným útratám. Klášterům a jiným duchovním sborům neb osobám odjímány jsou libovolně zemské jejich statky a zastavovány podobně jako statky korunní milostníkům královým; na měšťanech pak dal se král v násilné a docela nezřízené vydírání peněz, nešetře práva ani slušnosti. Žalobný spis měšťanstva Pražského, vydaný tuším u veřejnost roku 1319, v němž vyčítají se i starší dluhy a nezdržené sliby královy, praví o tom, ač

[99]) Viz nahoře na str. 340

nedosti obšírně a jasně, kterak dvořané a sluhové královí lá- 1319
mali zámky a závory, dobývajíce se do domů měšťanských, a zle nakládali s hospodářem i s hospodyní: kterak měšťané dva, Eklin a Kunšík, jsou zajati v domech svých bez viny, peníze jejich vzaty a dvořané vloženi do domů: kterak byl Menhart Rokycanský neslušně mučen pro peníze; praelatům a duchovním osobám v domích jejich ve městě peníze pobrány; někteří měšťané zajati a peníze tudy na nich vynuceny: někteří zemřeli ve vězení, některým byly zastaveny čili zaručeny jejich statky ve dluzích králových, též listové uděleni od krále některým pánům cizozemským, aby směli měšťany týmž způsobem zaručiti neb zajmouti.[100]) Opat Zbraslavský praví, že král r. 1319 vynutil a vydřel na měšťanech Pražských neméně než 13000 hřiven stříbra. Na útraty k nezdařilé tabuli krále Artuše byla jmenovitě sebrána zvláštní daň od celého stavu městského a od klášterů.

Útisky tyto spůsobily odpor. Brzy po kolbách v oboře královské, když se král Jan vzdálil z Prahy, drželi všichni přednější měšťané Pražští velké shromáždění, které vzalo v uvážení zlý stav země, pocházející ze zavedení krále špatnými raddami. I někteří pánové čeští, kteří záviděli Jindřichovi z Lipé přednost ve přízni královĕ nebo měli i lítost nad zkázou vlasti, jakož pan Vilém Zajíc z Waldeka, Petr z Rosenberka, Vilém z Landšteina, účastnili se buď přítomností svou v tomto shromáždění měšťanů, nebo aspoň vešli s nimi v dorozumění, které mělo za účel, společným vyvinutím moci přivésti krále k jinému chování. I královna Elška spatřovala v tom nejspíš přiměřený a zaslepením manžela svého ospravedlněný prostředek k vytržení země z hrozícího úpadku. Měšťané hleděli přede vším učiniti jednotu a svornost sami mezi sebou. Všichni rodové, kteří měli spolu předtím nějaké záští, jmenovitě pak Welflovici a Olbramovici, sobě od dávna nepřátelští, zavřeli přátelské umluvy ku prospěchu obecného

[100]) Žalobný tento spis bez datum nachází se v nejstarší knize Staroměstské na druhém nečíslovaném listě při desce. Začíná se slovy: Nos cives proponimus querulose etc.

1319 dobrého. Potom zvolili měšťané šest mužů z nejpřednějších rodů za mimořádné ředitele čili *heitmany* (capitanei), jimž všichni slíbili na ten čas poslušnost; uzavřeli nedávati se v odboj proti králi, ale zpraviti jeho o zlém stavu země: přitom pak dali k obraně města najímati žoldnéře. Královna Alžběta byla od měšťanů žádána, aby se z Mělníka přestěhovala k nim do Prahy.

Král Jan dostal zprávu o těchto příbězích Pražských, když právě meškal v Brně. Ihned vydal se spěšně na cestu, aby vzbouření měšťanů potlačil v prvním začátku. Dne 8. Července přijel do Prahy s branným lidem rychle svolaným, a odebral se na hrad, aby odtud udeřil na město. Den předtím (7. Července) vjela královna Elška do Starého města, vedlé níž pánové prvé jmenovaní, Vilém Zajíc, Petr Rosenberský a Petr z Landšteina hotovili se k odporu proti králi. Petr Rosenberský však, nejspíš hned na zprávu o příjezdu Jana, opustil Prahu, aby přivedl silnější vojenskou pomoc. Měšťané měli v moci své netoliko vlastní své hradby Staroměstské, nýbrž i obě věže mostské, na větší i na malé straně. Toliko Nové město Malostranské, jakožto proti hradu otevřené, musilo bezděky držeti s králem. Na hradě byli u krále pan Jindřich z Lipé a Mikuláš kníže Opavské s četným panstvem ostatním, i pobádali horlivě jeho hněv jak proti měšťanům tak proti královně.

Král Jan dal nejprvé škoditi měšťanům na jejich statcích v nejbližším okolí města, při čemž svedeny jsou rozličné menší šarvátky. Tu hned někteří z přátelstva Jakubova, to jest Welfloviců, opustili tajně město, zapomenuvše se nad svými nedávnými sliby, a odebrali se ku králi. Bylit to asi nejspíše Frenclin Jakubuv a bratří jeho Bolek a Jan, které od toho času spatřujeme vždy co přední v milosti u krále. Pozejtří po svém příjezdu, dne 10. Července, vytáhl král ze hradu s 300 oděnci pod sedmi korouhvemi, dal se nejprvé v pálení předměstí blíž kláštera Zderazského, potom pak učinil útok na Staré město. Měšťané polekáni bránili se slabě; ano vznikla, jak to bývalo i za předešlých let Jindřicha korutan-

ského, různice v obecném lidu, kterýž se větším dílem zpě- 1319
čoval bojovati proti králi; neb ovšem útisky vydíráním peněz týkaly se toliko zámožnějšího měšťanstva. Málem bylo by město bývalo dobyto; však konečně v samé bráně zastavil útok pan Vilém Zajíc, s malým počtem ke zbrani schopným statečně bojuje.

Druhého dne potom (11. Července) přitáhl pan Petr z Rosenberka se 400 udatnými bojovníky, čímž král přinucen jest vrátiti se na hrad. Po osmi dnech od začátku obležení (18. Července) zavřena jest jakási smlouva mezi králem a městem, která nejspíš obsahovala také smíření krále s královnou, nějak na oko. Král Jan však nevázal se na umluvu. Již po 14 dnech jal se pronásledovati oněch šest heitmanů městských, které chtěl dokonce vyobcovati ze svého království; od jiných vydíral na novo peníze v pokutu. Takž zaplatilo měšťanstvo i tento pokus o mocné působení na zemské záležitosti velikou škodou svou. I za pomoc obdrženou od pánů k dosažení společného cíle musilo se jim odměniti penězitými náhradami. Panu Vilémovi Zajícovi zejména přišlo za služby jeho 200 kop grošů.

3.

Časové nejhlubšího úpadku země české za krále Jana.

(1319—1333.)

V čas tohoto ukončení zjevných domácích bouří v zemi dosáhl král Jan třiadvadcátého roku svého stáří. Povaha jeho byla tehdáž již úplně vyvinuta, a nezměnila se odtud podstatně. V létech posavadního svého přebývání v Čechách nepojal žádné lásky k zemi ani k národu českému. K tomu přičinili jistě mnoho němečtí jeho průvodčí, kterých povždy měl mnoho při svém dvoře. Také však nedospěl ku poznání vážných povinností panovníka vůbec, a o to postarali se nejvíce pánové čeští, jakž ukazují příběhy posud vypravované dostatečně. Marnotratnost a těkavé honění se po zábavách

1319 a proměnách vůbec byly hlavní rysy jeho spůsobu života. Panstvo dosáhlo celého svého přání, když přivedlo krále k tomu, že prostředků k opatřování svých potřeb nepohledával na něm, než na druhých, k odporu méně mocných třídách obyvatelstva, ano i panstvu dopřál mnoho příležitosti k vyssávání tříd oněch, jakž k rozchvacování důchodů koruny zároveň. Od tohoto chování v hospodářství státním v Čechách král Jan za celého živobytí svého již více se neuchýlil.

Bažení jeho po proměně mělo jednu důležitou stránku pro budoucí velikost Čech, pokud totiž vztahovalo se často na rozmnožení moci jeho za tehdejšími hranicemi říše české. K tomu udála se brzy po utlačení bouře Pražské příležitost uprázdněním léna českého v Lužici smrtí Waldemara markrabí Brandenburského. Král Jan vytáhl v měsíci Září 1319 z Prahy k vojenské výpravě do Lužice, a dobyl aspoň části země, ku které měla koruna česká právo. Po navrácení odtamtud odjel však dne 28. Prosince večír při setmívání docela v tichosti z Prahy s malým průvodem, a odebral se do svého hrabství Lucemburského, kdež strávil celý potomní rok v malých rozepřích a válkách s tamějšími svými sousedy. Správu zemskou odevzdal na svém místě panu Jindřichovi z Lipé co heitmanu zemskému, kterýž vedl ji na ten čas velmi obezřetně, tak že země požívala stálého pokoje. Moc předního pána tohoto v celé zemi, jehož protivník, pan Vilém Zajíc, zahynul toho samého roku (1319) na vojenském tažení do Němec ku pomoci králi Římskému Ludvíkovi, přispěla k zachování tohoto pokoje na každý spůsob velice. K dobrému stavu blahobytu zemského pomohla zároveň mnoho velká úroda dvou let po
1320 sobě, 1319 i 1320.

Královna Elska přebývala v čas tohoto vzdálení svého manžela, jsouc od něho zavržena, nejvíce na Mělníce. Dne 21. Května roku 1320 zemřel jí mladší synáček Otakar, a pohřben jest v kostele Zbraslavském v jednom hrobě s dětátky krále Václava II, Janem a Gutou, do něho přenesenými.

V nepřítomnosti krále Jana obdrželi od něho Pražané Staroměstští za rychtářství Welflovice Frenclina Jakubova.

králova milostníka, privilegium dané dne 24. Listopadu 1320, 1320
aby k zvelebení výstavnosti města směli bezplatně užívati všechněch lomů vápna a kamene, jakož i dolů hlinných a pískových na míli v okolí Prahy, jak na statcích koruny tak na všelikých jiných, náležejících jakýmkoli osobám světským neb duchovním. V okolí Pražském nebylo žádných statků velkých pánů světských; pročež nepotkalo se nespravedlivé nařízení toto se žádnými nám známými překážkami. O škodách, které následkem jeho utrpěl řád Křižovníků s červenou hvězdou, podotčeno jest na jiném místě.[1])

Dne 9. Unora 1321 vrátil se král Jan konečně z hrabství 1321
Lucemburského do Prahy. První jeho předsevzetí zdejší bylo zřízení slavného *turnaje* na rynku Staroměstském dne 24. Unora, ku kterému bylo pozváno mnoho panstva, neznámo zdali tentokrát toliko českého čili také z ciziny. Vyražení toto vzalo však nešťastný konec. Král účastniv se též ve kolbách v odění a šatstvu divadelném, spadl těžce z koně, a poválen ve velikém blátě i zle pošlapán od koní v divé směsici, byl polomrtev odnesen odtud. Jedni prý nad tím hořekovali, druzí se smáli; tak velice poklesla již chováním jeho důstojnost královská. Dosti brzy však vyhojil se král z tohoto úrazu, neb již v měsíci Dubnu toho roku držel zase sjezd s králem Ludvíkem v Chebě.

Možná, ze zlá příhoda tato hnula poněkud srdcem královým, tak že změnil odporné chování své ku královně Elšce: manželé královští musili na některý čas vstoupiti zase ve vroucnější poměr, jak se dá souditi z pozdějšího požehnání manželství jejich dítkami.

[1]) Totiž na str. 461. — Original tohoto privilegia v archivu městském má datum: Pragae anno domini millesimo trecentesimo vicesimo, octavo Kalendas Decembris, přepis pak v *Liber vetustiss.* p. 51. Pragae anno dom. Mill. trecent. vicesimo octavo, Kalendis Decembris. Datum tohoto přepisu srovnávalo by se lépe než datum originalu s hodnověrným udáním opata Zbraslavského, že král byl r. 1320 vzdálen ze země. Avšak stává z času nepřítomnosti Janovy v Čechách během roku 1320 ještě i několik jiných listin datovaných v Praze, což snad tím vyložiti se musí, že se datovaly v Praze ve jménu krále, ačkoli nebyl tu sám přítomen.

1321 Pátý měsíc po svém navrácení do země, dne 23. Června, vyjel král Jan podruhé tajně a v malém průvodu z Prahy, a odebral se do Lucemburka, jak pravil, proto že by mu rodná jeho vlast byla nejmilejší. Heitmanem zemským byl od něho tentokrát jmenován svat jeho Boleslav vévoda Lehnický, který však přitom již zápasil s většími nesnázemi, než prvé pan Jindřich z Lipé.

Vzdálení královo ze země trvalo opět celý rok. Za ten čas stalo se několik smutných i radostných příhod v domě královském. Dne 27. Listopadu 1321 zemřela teta královny Elšky, Kunigunda, dcera krále Otakara II. abatyše Svatojirská, pod jejímž dohledem Elška, jak na svém místě pověděno, byla některý čas chována v onom klášteře. Pohřbena
1322 jest v kostele sv. Jiří. Dne 12. Unora 1322 porodila královna na Mělníce svého třetího syna, kterýž po třech měsících přivezen jest ku křtu do Prahy do kostela sv. Víta, a nazván Jan Jindřich dle jmen otce i děda svého. Dne 27. Března zemřela v Hradci Králové Markéta, sestra královny Elšky, manželka Boleslava Lehnického, při porodu i s novorozeným synáčkem Mikulášem, a pohřbeni jsou ve Zbraslavi uprostřed kostela mezi stolicemi mnichů. Po dvou pak nedělích vezena jest sličná sestra Janova Marie z Čech do Lucemburka, určena jsouc za manželku králi francouzskému Karlovi IV. který toho roku nastoupil v panství.

V měsíci Červenci navrátil se král Jan konečně opět do Čech. V málo dnech po jeho příjezdu do Prahy, strávených, jak se zdá, v dosti dobré svornosti s královnou, strhla se ze zlomyslného nastrojení původců předešlých různic nová domácí bouře. Královna Elška nepřestala se snažiti, aby manžela svého přivedla k spořádanějšímu spusobu živobytí, jmenovitě k tomu, aby rozptýlené statky a důchody koruny hledel zase přinavrátiti; což bylo většímu počtu panstva vždy stejně protivné. Snahy královny podporoval, jak vysvítá z nedostatečných starých zpráv o těchto událostech, nevlastní bratr Elščin, *Jan* probošt Vyšehradský a kancléř královský, pobočný syn Václava II, s kterým ona předtím i potom vždy

bývala v dobrém přátelství. Nenávistníci královny hleděli 1322
především jeho odstraniti jakýmsi osočením u krále ze zrady, nepovědomo jakého způsobu. Lehkověrnost králova musila pánům již dobře býti povědoma, a dosáhli tedy svého úmyslu. Dne 21. Července byl probošt Jan z rozkazu králova nenadále zajat v Praze, prohlášen za zbavena všechněch svých důstojenství, předveden před krále, od něho vytýkán jemu zrádný podvod, ano hned té chvíle kázal mu král zvoliti sobě způsob smrti, kterým by chtěl sprovodín býti se světa. Probošt, hrůzou pojat, nevěděl co promluviti při neslýchaném a nenadálém tomto jednání. Na domlouvání okolostojících šlechticů, aby raději přiznáním se k vině hleděl ukrotiti hněv králův, učinil konečně tak jak se mu radilo, a žádal za milost. Po mnohém zahrožování a týrání od krále i některých jeho rádců, kteří byli při něm, jest konečně odveden a uvržen do žaláře v domě Křížovníků německých u sv. Benedikta na Starém městě. Odtud podařilo se mu na večer druhého dne (22. Čvce.) vybaviti se útěkem, a v pěti dnech dostal se do Bavor. Král zabavil nyní všecka jeho duchovní beneficia, totiž krom proboštství Vyšehradského také praebendy kanovnické v Praze a v Olomouci, a udělil jich beze všech jiných ohledů svým milostníkům.

Že se příběh tento dotýkal příčinami svými také královny Elšky, praví se výslovně a viděti jest z toho, co hned potom následovalo. Dle umluv od krále Jana již prvé zavřených byla v málo dnech potom, dne 12. Srpna, nejstarší dcera králova Markéta, ačkoli teprv devítiletá, oddána Jindřichovi synu Štěpána vévody bavorského, linie Landshutské. Královna Elška, vystřežena od mnohých svých věrných, že jí hrozí úklady, ano zbavení života od krále, odhodlala se hledati zachránění útěkem, i odjela s touto dcerou svou do Bavor k novému zeti, u něhož přebývala nejprvé v Landshutě, potom v Koubě. Král Jan dal za to zabaviti všeliké její statky, zakázav, aby jí nic vydáváno nebylo z požitků jejich, pokud by se nevrátila do země; ano větší díl jich brzy rozdal v zástavu pánům sobě milým. Téhož času pozorovala se s velkým po-

1322 horšením přílišná milost, ve které měl Jan Alžbětu královnu Hradeckou. Po některém čase odebral se do Němec na pomoc Ludvíkovi bavorskému proti Fridrichovi, soku jeho v království. V nepřítomnosti obou manželů královských jest potom mladší dcera jejich Guta, sedmiletá, zaslíbena mladému markrabí mišenskému Fridrichovi, a odvezena do Míšně k vychování u matky jeho.

Tažení, ve kterém tentokrát král Jan přirazil ku králi Ludvíkovi, skončilo se velkou bitvou u Mühldorfa dne 28. Září 1322, kterou strana rakouská utrpěla rozhodnou porážku. Král Jan navrátil se odtud do Prahy dne 18. Října u velké vítězoslávě, přivítán zvoněním na všecky zvony, zpěvy kněžstva a rozličným jevením radosti lidu. Ale již v prvních dnech Listopadu odjel zase z Prahy nejprvé do Cheba, jejž tehdy obdržel v odměnu od Ludvíka co zástavu od říše, odtud pak (11. List.) dále do Lucemburka. Heitmanem zemským v jeho nepřítomnosti byl jmenován Jan syn Jindřicha z Lipé, příjmím Železný. Praha viděla po odjezdu královu o vánocích toho roku Jindřicha vévodu rakouského, zajatého u Mühldorfa a uvězeneho na Křivoklátě, odkud tehdáž pod umluvou byl propuštěn, aby se odebral do Rakous k usnešení se s bratry o mír s Ludvíkem a stranou jeho. Na cestě té přijel do Prahy dne 25. Prosince, a odjel zase hned nazejtří.

1323 Z rozkazu krále Jana byl dne 4. Dubna roku 1323 odvezen z Čech také sedmiletý syn jeho Václav, chovaný dotud obyčejně na Křivoklátě, poněvadž bylo králi namluveno znovu, že by jej mohli někteří pánové zemští, ovšem v dorozumění s královnou, povýšiti na trůn a jeho vypuditi. Král dal jej zavézti do Paříže ke dvoru svata svého krále francouzského Karla. Dle jména jeho nazván jest kralevic český na biřmování Karlem; kteréžto jméno zůstalo mu později místo národního jména křestného. Královna Elška porodila mezitím ve vystěhování svém v Koubě dvojčata, Annu a Alžbětu (1323 27 Března); z nichž jedna, Alžběta totiž, zemřela za pre-bývání jejího tamže již v měsíci Srpnu 1324. Tělo její pri-

vezeno jest na Zbraslav, a pochováno v kostele tamějším 1323
v témž hrobě, ve kterém položeny byly prvé tři malé dítky královské.

Mezitím přijel král Jan do Čech dne 25. Července 1323, kdež neměl pilnější práce jiné než shánění peněz. Krom berně, povolené sobě z celé země, uložil všem královským městům daň, záležející v desátém díle všech peněz, což měli. Po odbytí sjezdu s vévodami rakouskými a králem uherským v Hodoníně a Holíči na hranicích mezi Moravou a Uhry, kdež umluveny jsou konečně výminky propuštění vévody Jindřicha ze zajetí (18. Září) odjel král z Prahy již zase dne 16. Října, opět do Lucemburka.

Přebývání jeho v rodinném jeho hrabství, vedení válek s rozličnými tamějšími sousedy, navštěvování turnajů a jiných veselostí, zvláště u spřáteleného dvora francouzského, bylo již nyní obyčejným spůsobem života Janova. Do Čech přicházel, nejednalo-li se o válečné výpravy ve zdejším sousedstvu, vždy jen pro peníze, které v cizině utrácel s nesmyslnou štědrostí a hýřivostí. Zemi spravovali na místě královĕ *heitmanové* jeho, někdy jeden někdy také dva spolu, to jest vlastně nájemníci práv královských. Kdo se zavázal odváděti králi větší pevnou summu za ustanovený čas, tomu se dostalo heitmanství. Péče heitmanova nebyla ovšem jiná, než aby vytěžil se ziskem, co musil odvésti. Při odjezdu královĕ roku 1323 stal se heitmanem pan Hynek Berka z Dubé, purkrabí Pražský. Práv čili vlastně důchodů královských, o něž se přitom jednalo, bylo ovšem pořád méně. Neboť statky královské, o jejichž přinavrácení ku koruně bylby se král měl starati, pokudž se nacházely v rukou pánů, jsou mezitím v rozsáhlejší míře než kdy jindy předtím rozzastavovány jeden po druhém, tak že z nich králi konečně nic nezůstalo k svobodnému vládnutí. Hrady župní octly se tím spůsobem poznenáhlu všecky v rukou panstva, s nimi zároveň úřadové, jmenovitě soudové župní čili krajští, považovaní jen jako za příslušenství statků. Některé byly tím spůsobem odevzdány i do rukou jednotlivých mě-

1323 šťanů, jak viděti jest ze příkladu cůdy Poděbradské, udělené věřiteli královu Frenclinovi Jakubovu.[2]) Tímto řáděním vtrhnul hrozný zmatek do vší správy zemské. Konání spravedlivosti nebylo možné, jak medle držitelé soudů přestali skutečně býti veřejnými úředníky. Jejich soudní moc vztahovala se jen tak daleko, jak síly jejich hmotné. Mocnější osoby nedaly jim vykonávati žádného soudu, ani proti sobě, ani proti svým poddaným, než rozhodovali rozepře své mečem, a provozovali jinak svou vůli, jak se jim zdálo. Slabí byli hubeni od mocných, země byla plna soukromých válek, výbojů, loupeží vykonávaných od lotrů s přehlížením od popravců; celé vsi zpustly zaplašením obyvatelů neb vypálením příbytků a zhubením polí. Jediný soud zemský, který nejdéle zachoval své starodávné zřízení, nestačil k napravení neb zamezení všelikého bezpraví, poněvadž neměl k tomu dost prostředků výkonných, a přísedícím jeho bezpochyby nezáleželo vždy na hájení práva, než leda na vymáhání platů ze soudů, pokud bylo lze jich dojíti. Panování krále Jana bylo tudy skutečným bezvládím, jakého snad ještě nikdy předtím země česká nezkusila. Ochrany práva a jmění nebylo, než pokud poskytovaly jí mocnější vrchnosti venkovské svým poddaným neb obce městské svým měšťanům v samém obvodu zdí městských.

1324 Po půltřetím roce od vystěhování královny Elšky a útěku probošta Jana Vyšehradského do Bavor stalo se předce zase nějaké smíření mezi nimi a králem Janem, asi snad ku konci roku 1324. Král Jan přesvědčil prý se, že nařčení probošta Jana pocházelo jen ze zášti proti královně, i přijal jej konečně na milost, a navrátil mu odňatá beneficia i důstojenství.
1325 Dne 2. Ledna 1325 přijela Elška z Bavor do Prahy s velikou radostí všeho lidu, který, jak se zdá, nepřestal v ní a jejím rodě skládati všelikou svou naději. I dcera její Markéta, ačkoli již vévodovi bavorskému oddaná, však pro velké mládí své ještě pod péčí mateřinou zůstávající, přijela s ní. Pražané vyšli královně naproti v processí se zpěvy a s ostatky svatých. Dne

[2]) Viz str. 307.

18. Ledna potom nacházíme také probošta Jana již zase v sídle jeho na Vyšehradě.[3]) 1325

O několik neděl později přijel do Prahy od Rýna král Jan (12. Března); držel sněm, jak se zdá, již napřed povolaný, žádal na pánech berni, a obdržel ji, ačkoli jen proti úpisu, že již za to všecky berně povinné k svatbám svých dcer považovati má za přijaté (15. Břez.); ale krom toho vydřel peněz v neslýchaném množství všelijakými násilnými prostředky na třídách méně mocných, jmenovitě také vydáním špatné mince zlaté. Spočteno peněz takto od něho nabytých za dva měsíce neméně než 95.000 hřiven stříbra. Část dostala se věřitelům za dluhy již napřed učiněné, ostatek vzal s sebou král na Rýn, kamž odjel hned zase v měsíci Květnu toho roku.

Nejšťastnější pořízení dle jeho smyslu bylo, že jemu papež Jan XXII dne 2. Června 1325 za pomoc slíbenou církvi v rozličných potřebách, zvláště pak zavázáním se ku křížovému tažení, povolil vybrati desátek z důchodů všeho duchovenstva v Čechách, v Moravě i v Lucemburce po tři léta nejprvé příští. Peněz posledně sebraných v Čechách utratil král Jan 1326
znamenitou část zejména při slavném korunování Beatrice, třetí manželky krále francouzského Karla IV v Paříži dne 11. Května 1326. Druhá manželka krále tohoto, Marie sestra Janova, byla totiž příliš záhy zemřela při prvním porodu (1324). Přátelství s domem francouzským bylo brzy potom nově uvázáno zaslíbením druhé dcery krále Jana, Guty, hraběti Barskému, s jejíž svatby s markrabím mišenským bylo mezitím sešlo. Dne 6. Srpna 1326 odvezena jest proto z Čech do Lucemburka.

Když se král Jan roku 1327 dne 3. Ledna navrátil do 1327
Prahy, bylo z toho leknutí všeho lidu, poněvadž se každý nadál nového drancování; čemuž tak i bylo. Král vybral předně povolený sobě desátek od duchovenstva, místo šesti

[3]) V listině toho datum v archivu kapituly Vyšehradské Dle jiné listiny tamže, datované o posvícení Vyšehradském r. 1324, nacházel se tohoto času ještě posud v Bavořích.

1327 půlročních lhůt k tomu ustanovených, za celá tři léta najednou: obdržel novou berni od panstva, tentokrát z příčiny tažení do Polska, které obmýšlel; k tomu užil opět i jiných prostředků k vydírání; též dal raziti špatnou minci stříbrnou, skoro ze samé mědi. V málo dnech po svém příjezdu nastoupil hned skutečně tažení, jehož účel byl dobytí Polska, odtrženého od Čech za Václava III. Skutečným výsledkem bylo dílem obnovení, dílem spůsobení smluv s četnými vévodami slezskými, z nichž následovalo během panování Janova a Karla IV přivtělení této země ku koruně české. Po navrácení odtud vzal král peníze zatím pro sebe sebrané, a odjel z Prahy dne 11. Června, proklínán jsa hlasitě ode všeho lidu, jak praví opat Zbraslavský. Pan Hynek Berka z Dubé byl opět jeho heitmanem zemským.

1328 V nepřítomnosti krále Jana vyhlášena jest na začátku roku 1328 v kostelích Pražských klatba proti králi německému Ludvíkovi z rozkazu papeže Jana XXII pro zjevné protivení se církvi. Dne 29. Června toho roku byl král Jan opět přítomen v Paříži při korunování krále francouzského Filipa VI, nástupce Karlova. Odtud přijel spěšně do Prahy dne 17. Července z příčiny vypuknutí války s Rakousy. Šestého dne po svém příchodu (23. Července) vyjel z Prahy, a nastoupil mohutné válečné tažení Moravou do Rakous. Po mnohých tam spůsobených záhubách přišel od něho rozkaz i měšťanstvu Pražskému k vytažení do pole; kterýžto rozkaz přijat jest prý radostně. Pražané vypravili králi na pomoc 10.000 lidí na koních i na vozích, jichžto bylo 740, ustanovených k vezení potrav a odění. Když však vojsko toto přitáhlo ke Znojmu, byla mezitím zavřena smlouva s vévodami rakouskými: pročež vrátilo se bez boje zase domu. Dne 17. Listopadu přijel i král Jan opět do Prahy; sebral nové peníze z berne sobě povolené i jinými spusoby, a vytáhl dne 6. Prosince z Prahy ku křížové válce s Litvany, která byla spojena s novou válkou s Vladislavem Lokietkem, králem pol-
1329 ským. Z vítězného tažení tohoto vrátil se dne 25. Května 1329, zdržel se v Praze toliko 15 dní, a odjel asi 9. Června

opět k Rýnu. Heitman tehdáž od něho ustanovený byl Jindřich 1329
mladší z Lipé, jehož otec umřel toho roku brzy potom (26. Srpna) v Brně, oplakáván nejvíce od královny Alžběty Hradecké, kteráž ta léta zároveň s ním přebývala stále na Moravě.

Čtvrtý týden po odjezdu králově navrátil se do Prahy *biskup Jan*, jehož rozepře s Jindřichem Schönburským protáhla se celých 11 let. Biskup Jan trávil celý tento čas s velkými protivenstvími a útratami při dvoře papežském v Avignoně. Biskupství Pražské bylo mezitím spravováno *administratory* z prostředka kapituly. Roku 1321 jmenuje se takovýmto administratorem mistr Oldřich z Paběnic, scholastikus Pražský, doktor práva duchovního; roku 1324 probošt Pražský Hynek Berka z Dubé společně s Oldřichem z Paběnic; roku 1325 Oldřich z Paběnic sám; roku 1326 Tomáš arcijahen Pražský; roku 1328 Držislav probošt, Předbor scholastikus Pražský a Jindřich probošt Mělnický. Statky biskupské trpěly toho času velké škody, zastaveny jsouce dílem tak jak mnoho jiných statků duchovenstva od krále Jana rozličným pánům zemským neb jinak násilně od nich rozchváceny. Konečně byl biskup Jan od stolice apoštolské uznán za nevinného, a navrácen k svému důstojenství. Přijat jest s velikou slavností dne 3. Července. Praelati a kanovníci kostela Pražského vyšli mu naproti v čele svého žákovstva, s ostatky svatých a s korouhvemi, rovněž všecko ostatní duchovenstvo světské i řeholní, panstvo, měšťané i obecný lid, rozdělen dle jednotlivých farních osad, každí s ostatky svatých. Po uvedení biskupa do kostela kathedralního vzezněly zvučné chvalozpěvy s průvodem varhan.

Z nějakého snad ohledu na lid velikými platy sklíčený král Jan toho roku zrušil všeliké ungelty v Praze, vyjmouc jediné ungelt z vína, a slíbil na všecky budoucí časy žádných jiných více nezřizovati; ungelt pak vinný daroval obci, snad v náhradu za mnohé posavadní útisky, tak aby jej vybírala spůsobem kterýmkoli a obracela příjmy z něho na zvelebování města i vůbec své potřeby. Privilegium toho znění do-

1329 stali Pražané již po posledním odjezdu králově dne 29. Června.
1330 Roku 1330 dne 10. Června udělil Pražanům král německý Ludvík ve Speyru, nepochybně zjednáním krále Jana, osvobození ode všech cel po celé říši, s jakýmkolivěk zbožím by konali cesty.

1325 Za ustavičného těkání krále Jana v těchto létech přebývala královna *Elška*, od něho i po navrácení svém z Bavor (1325) zanedbávaná, ve velké samotě brzy v Praze dole ve městě neb také v domě probošta Jana na Vyšehradě, brzy na Mělníce, svém věně, zaneprázdněna jsouc nejvíce skutky pobožnými neb dobročinnými, jakkoli prostředky její byly velmi skrovné; neb velká část statků a důchodů jejích zůstávala jí vždy odcizena. Pilna byla zvláště ve sbírání ostatků svatých, kteréž dávala skvostně uchovávati v deskách a monstrancích zlatých a stříbrných, ozdobených drahými kameny. Od svata
1326 svého, krále Karla IV francouzského, dostala roku 1326 trn čili částku z trnové koruny spasitelovy, kteráž přijata jest v Praze ve slavné processí duchovenstva i lidu dne 28. Října. Téhož měsíce dala přinésti tělo bratra svého, krále Václava III, z Olomouce dle někdejší žádosti jeho na Zbraslav, kdež pohřbeno jest v kostele. V lidu spůsobilo přenesení toto toužebné vzpomínky na staré přirozené krále české a porovná-
1327 vání se zlou přítomností. Roku 1327 začala Elška stavěti špitál chudých před městem Mělníkem, svým tehdejším bydlem.

Po odvezení Guty (1326) do Lucemburka měla královna ze všech dítek svých při sobě toliko nejstarší dceru Markétu, nejmladšího syna Jana Jindřicha a nejmladší dcerušku Annu z posledních dvojčat. Jan Jindřich byl však brzy, v patém roce věku (1327 16. Říj.) odvezen do Korutan, a zaslíben Markétě, jediné dceři vévody Jindřicha, někdejšího krále českého, s nímž se král Jan smířil, aby po něm nabyl dědictví rodu svému. Nedlouho potom také Markéta, v 15. roce svého věku, vezena jest konečně manželu svému, Jindřichovi vévodovi bavorskému. Matka doprovodila ji se slušnou výpravou do Doma-
1328 žlic (12. Ún. 1328), kamž Jindřich přijel oddané sobě nevěstě naproti.

Když v Dubnu roku 1328 vznikl mor v Čechách, jak 1328
i v jiných zemích okolních, nařídila královna Elška všemu duchovenstvu v Praze konati slavnou processí k modlení se za odvrácení hněvu božího; i pozorovalo se ulevení záhubné nemoci. O sv. Martině toho roku (okolo 11. Listop.) spůsobila královna shromáždění kněžstva i předních osob světských, jak se zdá hlavně stavu městského, v Praze, jemuž předložila žádost svou, aby se jednalo u stolice apoštolské o svatořečení pratety její, blahoslavené abatyše Anešky, u jejíhož hrobu v kostele sv. Františka pozorovali pobožní lidé toho času rozličné příběhy zázračné. Duchovenstvo i měšťané, dle žádosti její, složili prosebné listy ku papeži; ze stavu městského jmenovitě rychtáři, konšelé a obce měst Prahy, Kutnéhory, Čáslavě a Kolína. Mikuláš syn Wolflina z Cheba byl tehdáž rychtářem Staroměstským a spolupodpiscem tohoto listu. Jak daleko však jednání toto za živobytí Elšky dospělo, není nám povědomo.

Následujíc ve všem nejvíce šlépějí otce svého Vácslava, nachylovala se Elška zvláštní přízní ku klášteru Zbraslavskému, jeho založení. Dne 8. Května 1329 položen jest nový 1329
základní kámen se jménem jejím k opětnému započetí stavby velkého kostela tamějšího, kterouž mínila dovésti ku konci; neb od dvaadvadceti let, to jest asi od začátku panování Jindřicha korutanského, byla zalíbená tato stavba Vácslava II zastavena. Prostředky kláštera samého k ní nestačily, poněvadž byly statky jeho ta léta častokrát zhubeny a spleněny, a za dlouhý čas také odcizeny udělením jich pánům od krále Jana. I ve světských věcech ujala se Elška kláštera otcovského s důrazem. Čtyry mlýny jakés, vystavené od mocné osoby, dle jména neznámé, na ujmu kláštera v Komořanech u Vltavy, dala roku 1329 spáliti, když mírnější rozkazy snad prvé vydané nic neprospěly. Okolo toho času umřel ve Zbraslavi bývalý opat Konrad, Elščin někdejší rádce a ochránce (1329 7. Čv.).

Roku 1330 založila Elška nový klášter jeptišek v Praze 1330
v domě probošta Jana Vyšehradského na Újezdě pod Pe-

1330 třínem. Byl to tentýž dům, který někdy náležel doživotně staršímu Janovi proboštu Vyšehradskému, od něhož uvedeny byly do něho jeptišky řádu Dominikanského, převedené později k sv. Vavřinci na Starém městě. Královna Elška obdrževši tento dům k nábožnému úmyslu svému nepochybně od svého bratra, probošta, uvedla do něho dne 7. Června jmenovaného roku šest panen klášterských téhož řádu, přivezených z Olomouce. Nový klášter, nazvaný opět, jak se někdy jmenoval klášterem sv. Anny neb také sv. Jana i sv. Anny, dostal od ní hned při tomto začátku kaple sv. Michala pod Vyšehradem, s příslušenstvím jejím jinde uvedeným, i snad také dvoru ve vsi Libni za Břežany proti Zbraslavi, který jeptišky později, r. 1335, prodaly Benediktinům Ostrovským.[1]) Asi po třech měsících změnila královna svůj úmysl potud, že uzavřela přenésti toto své založení na jiný řád, totiž na jeptišky řádu Cistercienského, kteréž měly státi v poslušenství mužského kláštera Cistercienského na Zbraslavi.

Toto proměnění úmyslu stalo se nejspíše již na smrtelné posteli Elščině. Neb od 13. Září toho roku jest listina od ní, daná na Vyšehradě, kterou odkazuje po učinění svého kšaftu kapitule Vyšehradské částku vsi Podolí k nadání výroční památky za sebe v kostele sv. Petra tamže. Po delší nemoci zimničné s kašlem umřela královna tudíž na Vyšehradě v domě probošta Jana v den sv. Václava (28. Září), teprv ve 39. roce svého věku. Žalost lidu pro ni musila býti tím větší, čím méně vždy bylo útěchy v celém stavu země. Pohřeb její konal se v Praze po dva dni nejprvé potom (29. a 30. Září) nošením těla jejího od pánu českých po rozličných kostelích. Třetího dne (1. Října) pochována jest ve Zbraslavi. Tam pečoval jeden z nejušlechtilejších mužu země české toho času, opat Cistercienský Petr, o zachování paměti její jakož i otce jejího Václava potomstvu sepsáním zajímavé kroniky Zbraslavské. Ont znal ji od mladosti, za času nejvyššího jejího

[1]) O kapli sv. Michala srov. str. 411. O Libni Pelzlův *Karl IV.* Urkundenbuch, p. 9—10.

štěstí, i v létech, když žila jako vdova, ač za živobytí man- 1330
žela, a želel v ní takořka posledního odblesku někdejších slavných a šťastných časů národu českého. Jemu bylo dáno viděti ještě zase statečného syna jejího Vácslava Karla a předvídati v něm muže, který by měl provésti nové povznešení vlasti, o něž šlechetná matka toliko pro slabost pohlaví svého darmo se zasazovala.

Král Jan zdržoval se v čas smrti manželky své v Tyrolu u svata svého Jindřicha korutanského, zanášeje se právě zámysly o nabytí velikého panství v Italii, k čemuž se z tamějších různic naskytovala pěkná příležitost. V Tridentě došla ho zpráva o tom, z níž jevil prý zármutek i skutkem i smutečnym oděvem. Z rozkazu jeho byla asi půl léta potom nejmladší dceruška Elščina, Anna, tehdáž osmiletá, odvezena
z Čech do Lucemburka (1331 27. Bř.), čímž stalo se, že zcela 1331
nikdo z královské rodiny nezůstával na ten čas v zemi. Král byl až do leta roku 1331 v Lombardii, kamž povolal k sobě i syna svého Karla, a odevzdal mu po některém čase správu tamější, když jej nepřátelství povstalé s králem Ludvíkem bavorským přinutilo k odjezdu do Němec. Po jistém narovnání s Ludvíkem na osobním sjezdu v Řezně přijel odtud dne 14. Srpna do Domažlic, kdež položil stavům českým sněm, chtěje odbyti hned tu na hranici některých pilných záležitostí a odjeti zase. Stavové povolili mu nové berně, a však na nový revers (okolo 22. Srp.), kterým se zavázal nežádati již žádných berní povinných při provdání královských dcer, kromě kteréby mu snad byly ještě narozeny budoucně, zadruhé pak při ukládání berní povolených neděliti stavu duchovního a městského od pánů.

Na sněmě Domažlickém užili mezi jiným také měšťané Pražští přítomnosti královské k vyřízení některých zvláštních záležitostí. Král byl totiž nedávno předtím dal jakési privilegium měšťanům Řezenským, které bylo na škodu Pražanům, čelíc nejspíš proti posavadním obmezením obchodu cizích kupců v Praze. Na žádost Pražanů vydal nyní v Domažlicích dne 20. Srpna privilegium, kterým svobodu Řezenským pro-

1331 půjčenou zase zrušil. Zadruhé byli měšťané Pražští před nedávným časem začali dlážditi své město, k čemuž nepostačovaly obyčejné důchody obce, jmenovitě ani ungelt z vína, nedávno jim propůjčený. Na předložení o tom sobě učiněné král Jan vydal druhé privilegium, téhož dne 20. Srpna, kterým dal měšťanům svobodu, aby dle usnešení s panem Oldřichem Pluhem z Rabšteina, tehdáž nejspíš heitmanem zemským, v jeho jméně ustanovili sobě k tomu nějaký prostředek, který měl míti platnost na čas až do dokonání této práce.

Zpráva o přistoupení krále uherského ke spolku mezi Vladislavem Lokietkem polským a vévodami rakouskými, zavřenému již prvé proti Čechám ve spojení s Ludvíkem německým, pohnula brzy potom krále, že se nicméně z Domažlic vydal spěšně na cestu do Prahy; kamž přijel dne 27. Srpna, aby učinil potřebné přípravy k mohutnému tažení proti svým nepřátelům. Pro častou a dlouhou nepřítomnost královu v zemi byla tehdáž rada městská v Praze více než ode čtyr let neobnovena; pročež užili měšťané této příležitosti, a vyžádali sobě na králi, aby je v tom opatřil. Jan osadil raddu Staroměstskou dne 31. Srpna, a slíbil ji napotom každý rok obnovovati mezi nanebevzetím a narozením panny Marie (15. Srpna až 8 Září). Asi v polovici Září sebral již pole, a táhl nejprvé proti Polákům, potom zavřev příměří, obrátil se do Rakous. Z Kostela v Moravě vydal vyzvání dne 31. Října k biskupu Janovi, k rozličným pánům, též Pražanům a jiným městům, aby mu se všemi svými silami přitáhli na pomoc; kteříž dle toho se zachovali, i vytáhli do pole. Král však brzy jináč se rozmysliv, poručil obranu Moravy přes zimu na svém místě některým pánům českým; sám pak přijev do Prahy dne 6. Prosince a sebrav mnoho peněz obyčejnými útisky, již 13. Prosince vyjel odtud času nočního s desíti lidmi s takovou rychlostí,
1332 že ve třech nedělích byl v Paříži (1332 2. Ledna). Tam byla dne 18. Března v jeho přítomnosti slavena svatba dcery jeho Guty s královicem Janem, potomním králem francouzským, jemuž se kněžna tato po paterých smluvách svatebních, pokaždé zrušených, dostala konečně za manželku. Ačkoli mezi-

tím ve válce s Rakousy zle se dařilo, přijel Jan teprv 7. Září 1332
toho roku zase do Prahy, strávil tu jen osm dní obyčejným vydíráním peněz, a odjel již zase dne 15. Září, aby nezmeškal slavného turnaje v Paříži, při kterém nový zeť jeho, královic Jan, měl pasován býti na rytířství. Odtamtud odebral se ke dvoru papežskému do Avignona, potom ku konci roku
(24. Pros.) do Lucemburka, konečně v letě r. 1333 opět do 1333
Italie, kdež zatím nedávno nabyté panství jeho při všech pilných snahách královice Karla rychle se rozpadávalo spiknutím mocných protivníků.

Při všech svízelích, ve kterých se nacházela země česká za zlého hospodaření Janova, dá se v těchto létech předce pozorovati některý pokrok ve zvelebování hlavního města Pražského, které snad ve svém obecném zřízení a zvláště v bohatství předních rodů měšťanských, ježto právě vládli obcemi, nalézalo předce nějaké záštity proti největším útiskům. Důkaz takového zvelebování jest již předsevzatá tehdáž *dlažba*, ve kterémž ohledu Praha co do času za málo jinými městy v Europě zůstala pozadu, ano mnohá předstihla. Začátek ve dláždění stal se nejspíše již před rokem 1331, možná totiž že již roku 1329, poněvadž tehdáž ungelt vinný udělen byl právě ke zvelebení čili lepšímu spravení města (pro indigentia et *melioratione* civitatis). Roku však 1331, když již některé ulice byly vydlážděny, vydali přísežní Staroměštští dne 15. Kv. teprv obšírné nařízení o tom, jak by měla dlažba tato (pavimentatio civitatis) řádně předsejíti. K tomu měl totiž dláždič čili mistr dláždění najat býti pokaždé na čtvrt léta, kterýžby dláždil tu a v tom pořádku, kde by se přísežným vidělo toho nejprvé býti zapotřebí. Při dláždění měla se odstraniti všecka hrdla sklepů, kdežby se koli nacházela mimo domy, buď v podsíních, buď mimo podsíň, jakž se v ulicích dotud vydlážděných již prvé bylo stalo; též jiné nerovnosti a překážky volné chůze po městě měly se všecky napraviti. Kdo by chtěl míti jaké hrdlo sklepa, měl si je vystaviti vnitř svého domu rovně pod zem, aby tím nic neubylo obecného místa. Přísežní vydali zároveň i jiná nařízení, směřující k obecnému pohodlí. Všecka

přístřeší totiž čili podloubí přistavená k domům do ulic měla býti odstraněna, vyjmouc taková, nad kterými by se nacházely již i příbytky pro lidi. Při těch bylo jen raděno, aby se dřevěné sloupy, na nichž spočívala, proměnily ve zděné klenby. A však i takové dovolené podsíně měly býti považovány za obecné místo, poněvadž se nepochybně pamatovalo, že povstaly přistavením do ulice. Přísežní totiž nařídili, aby řemeslníci prodávající své dílo neb prodavači jiní vůbec směli se pod nimi, tak jako na trhu neb jinde před domy, vyložiti beze všeho platu komukolivěk, zanechajíce toliko volného přístupu k domům. Kdoby měl krám před domem mimo podsíň, tomu uloženo, aby víko jeho nešlo dále do ulice než loket do délky, střecha pak nad ním aby byla tak vysoko, by pod ní jezdec mohl projeti. Na trhu neměl nikdo pro svůj vůz, štok, lavici neb kotec míti svého jakého místa, než vše to pokaždé odstraniti hned po trhu. Dále zapověděli přísežní nechávati vody ze sladoven neb lázní téci do ulic, vyměřili, pokud by kovářům bylo povoleno míti boudy pro koně (notstal) v ulici, a učinili nálezy proti znečišťování zdí a příkopů městských heycuky a záchody z vedlejších domů neb skládáním v nich hnoje, hlíny, dřev neb kamenů. — Poněvadž ungelt z vína, k zapravení nákladu na dlažbu obzvlášť ustanovený nepostačoval, obrátili se měšťané, jak již pověděno, ku krali Janovi v čas sněmu Domažlického o jistou pomoc. Dle rozhodnutí jeho stalo se usnešení, aby mimo ungelt vinný vybíráno bylo jisté mýto ve branách z každého vozu, vyjmouc jediné dříví a kámen k stavení vožený do města z lomu u Podskalí neb od sv. Valentina.[5]) Podobné povolení mýta obdrželo později Menší město Pražské na dlažbu roku 1338.[6])

Asi do téhož času s tímto okrášlením města nebo o málo let dříve připadá, jak za to mám, také jisté rozšíření Prahy, totiž založením městečka *Hradčan* na hoře před velikými

[5]) Nález konšelský o dlažbě nachází se v *Lib. vetustiss privil* p. 182, privilegium krále Jana dané v Domažlicich tamž p. 2, nařízení mýta k tomu v nejstarší knize Staroměstské f. 47.

[6]) Viz Čelakovského Privilegia měst Pražských na str. 52.

vraty hradu Pražského. O začátku městečka tohoto nenacházíme nikdež nic zaznamenáno v letopisích, ano ani jméno jeho nikdež se nepřipomíná až do r. 1350. Od tohoto však roku máme hned celou městskou knihu Hradčanskou, jdoucí potom až skoro do konce 14. století. Z ní, jakož i z některých okolností toho času [7]) zdá se mi tolik býti jisté, že nebylo město založeno teprv tohoto roku, než na každý spůsob již o něco dříve; poněvadž pak v čas bitvy před hradem Pražským svedené za Jindřicha korutanského roku 1310 bylo tu ještě otevřené místo, musí se začátek Hradčan co města hledati v časích krále Jana. On sám, pokud známo, nezanášel se v Čechách nikde zakládáním nových měst; neb zvelebování statků korunních jakýmkoli spůsobem byla poslední jeho starost. A však Hradčany také nebyly prvotně městem královským, nýbrž poddaným městečkem náležejícím k purkrabství Pražskému. Z té příčiny zdá se mi nejpodobněji, že bylo založeno od některého purkrabí Pražského k rozmnožení požitků ze statků náležejících k tomuto úřadu, tudyž nepochybně od pana Hynka Berky z Dubé, jenž tento úřad zastával za nejdelší čas panování Janova, bývaje spolu někdy i heitmanem zemským.

Objem starých Hradčan až do roku 1360 byl mnohem skrovnější než nynějších. Zdi městské táhly se totiž od zevnějšího příkopa před velikými vraty zámeckými po kraji zámecké hory na polední straně až ku konci nynější ulice Radnické (za číslem 179), na půlnoční straně rovněž tak daleko, tedy asi k východní části nynější ulice Novosvětské (snad nezcela až k západní straně nynějších kasáren pod číslem 73). Od jednoho tohoto konce ke druhému šla zeď na západní straně města přes příč zámecké hory. Na straně východní, to jest proti hradu, nebylo žádných hradeb, právě jako mezi hradem a Novým městem Malostranským.

[7]) Jmenovitě z toho, že Karel IV, který r. 1360 obejmutím nynějšího Pohořelce, Strahova i části Petřína nově vystavenou zdí město na Malé straně podobně rozšířil jako r. 1348 na pravé straně Vltavy vystavením nynějšího Nového města, sotva by byl jen 10 let předtím založil město Hradčanské, jehož zdi staly se onou stavbou zbytečnými.

Do města vedlo čtvero bran, větších neb menších:

1. Brána, do které se jezdilo z Nového města Malostranského cestou, kdež nyní jsou schody, vedoucí na Hradčany z malého prostranství mezi Ostruhovou ulicí a Ouvozem dosti příkře nahoru k Masným krámům Hradčanským;[8])

2. brána Strahovská, ze všech nejhlavnější, na konci ulice Radnické (mezi domy č. 179, 180 a 103);

3. brána, která se v pozdějších časích nazývala Špitálská, v severozápadním rohu města, stojící posud konec větší ulice Uršulinské pod domovním číslem 75;

4. branka vedoucí dolů do Brusky na konci uličky, která někdy bývala po západní straně nynější arcibiskupské residencí.

Zároveň se založením městečka Hradčanského byl nepochybně vystaven také tamější kostel farní *sv. Benedikta* na hlavním náměstí (při nynějším klášteře jeptišek Karmelitanských, někdy Barnabitů), o němž nalézá se nejstarší zmínka ve městské knize Hradčanské roku 1353.

Asi do týchž let panování krále Jana připadá také založení kláštera jeptišek řádu *sv. Magdaleny* na Újezdě (v domě s čís. 388, bývalém úřadě poštovském), kdež nacházíme jej nejprvé roku 1329, však jakožto již předtím stávavší.[9]) Byltě nejspíš přenesen tam ze Starého města následkem různic, které měl biskup Jan Dražický pro Magdalenitky s Menšími bratřími roku 1315.[10]) Jinak není nám o založení jeho nic povědomo. Jeptišky tohoto kláštera byly, soudíc dle jednotlivých zachovaných jmen jich, větším dílem městské dcery z Prahy. Představená, od nich volená, byla převořiše. Duchovní správu a správu jmění vedl probošt (praepositus generalis),

[8]) Že se tudy kdy jezdilo, byloby ku pravdě nepodobné, kdyby se ještě na Sádlerově vyobrazení Prahy nespatřoval vůz tudy ke bráně jedoucí.

[9]) V listině Frenclina a Henslina synů Seibothových (v Českém Museu), o jejímž obsahu pověděno jest nahoře na str. 318. Klášter nazývá se tam domus S. Mariae Magdalenae ante muros Novae civitatis sub castro Pragensi.

[10]) Viz nahoře na str. 530.

jakž vysvítá z rozepře jakés, která byla mezi ním a jeptiškami, s mnohými kyselostmi spojená, roku 1336.[11])

Za času největšího úpadku země české za krále Jana vypravuje nám opat Zbraslavský o rozličných, jemu a jiným starším současníkům směšných proměnách v oděvu a jiných obyčejích, které se tehdáž šířily zároveň v Čechách i ve všech jiných zemích okolních. Mnozí mužští přestali si prý holiti bradu, a nosili vousy příliš dlouhé; jiní začali upravovati sobě vlasy na spůsob ženských, stloukajíce je sobě, jako prý vlnaři, do kulata, a spouštějíce je přes uši, neb zase připalovali je železem, aby se jim kadeřily a splývaly přes záda. Čepice starodávné byly skoro veskrz zavrženy; místo nich nosily se klobouky dlouhé a špičaté, rozličných barev. V šatstvu vynalézalo se každou chvíli něco nového, tak že v něm byla taková rozdílnost, jako prý roztržitost myslí. Ale nejvíce spatřovaly se šaty krátké a uzké s jakýmsi ocáskem na kabátku čili sukničce při lokti, který prý vyhlížel jako oslí ucho. Tak byly i škorně a kalhoty těsně přiléhající k nohoum a ke stehnům až ku podivu. Duchovní nosili na hlavě velmi malé pleše, přikrývajíce je sobě vlasy, jak nejvíce možná, ale po boku nosili dlouhé meče a bodáky; naproti tomu bylo málo kde viděti laika, aby neměl za pasem ozdobného růženečku. Toho času zmáhala se také nejvíce němčina ve městech, jakž vůbec i užívání jiných cizích jazyků.[12])

4.

Krátké vládařství královice Karla. Různice jeho s otcem.

(1333—1341.)

Když se král Jan za druhého přebývání svého v Italii 1333
přesvědčil, že se panství jeho tamější zachovati nedá dokonce,

[11]) Palackého *Formelbücher* I. 244. Z jeptišek jmenuje se tam Katharina Paurin, Elizabeth Pilgrennin, Anna Rostin; v listině roku 1239 dcera Tilmanova (Seibothova vnučka), což vše jsou jména měšťanských rodin Pražských.

[12]) *Chron. Aulae. R.* p. 438, 439.

1333 poslal roku 1333 v měsíci Září syna svého Karla do Čech, sám pak též brzy potom odjel ze Vlach, a odebral se do Lucemburka i jiných míst své obyčejné zábavy.

Dne 30. Října přijel *Václav Karel*, tehdáž sedmnáctiletý, ku Praze přes Zbraslav, kdež navštívil hrob své matky. Již prvé předcházela jej v Čechách dobrá pověst o udatnosti, ukázané v bojích s nepřátely vlaskými. Lid, jak se zdá, sliboval si hned tehdáž od něho mnoho dobrého, i přijal jej tedy s obecnou radostí. Mnoho panstva vyjelo mu do Zbraslavě čili snad dále naproti. Z města vyšlo vstříc kněžstvo a všechen lid v processí, jak obyčejně nesouce korouhve a ostatky svatých při zvonění všemi zvony. Sličnost postavy jeho a slušnost chování zajímala všechněch srdce.

Dojem, jejž učinil stav věcí v Čechách na mladého královice, byl bolestný. Neměltť tu, jak sám o sobě vypravuje v sepsání svého života, ani otce ani mateře, ani bratra ani sestry, ani žádného známého. Hospodářství s jměním koruny nacházelo se již v nejhorším stavu. Nebyloť již ani jednoho hradu královského, který by i se statky k němu příslušejícími, jmenovitě i s lesy, nebyl zastaven neb jiným spůsobem propůjčen tomu neb onomu pánu zemskému. K vykonávání spravedlivosti nebylo tedy téměř žádných prostředků v rukou krále; nepořádky v zemi, povstalé ze soukromých válek a z provozování loupeží i jiných svévolí beze strachu před zákonem, množily se vždy hůře. V Praze byl hrad královský následkem dlouhého zanedbání od času velkého ohně před 30 léty v takovém stavu, že v něm dvůr nemohl slušně přebývati. Karel ubytoval se na ten čas dole ve městě, v domě, který předtím náležel matce jeho. Bylť to nepochybně dům v rohu stranou od kostela sv. Jakuba, nazvaný nyní u Štupartů (č. 647) Za desitiletého přebývání svého v cizině byl Karel zapomenul jazyk český; mluviltť toliko německy, francouzsky a vlasky, se stejnou hbitostí v řeči i v písmě; pilným však vynasnažením přisobil sobě mateřský jazyk zase dokonale, i k písmu i k mluvení.

Karel byl od otce svého poslán do Čech, aby se ujal 1333
správy zemské na jeho místě asi v témž spůsobu, jako posavadní heitmanové zemští, to jest s povinností, aby mu posílal ustanovené summy peněz do ciziny. Přitom byl mu udělen název markrabí moravského, bez skutečného panství nad touto zemí, ačkoliv se vládařství jeho vztahovalo jednostejně na Moravu jako na Čechy i také na Slezsko. Jan nechtěl toliko, aby syn jeho nazýván byl od lidu mladým králem, poněvadž maje sám teprv 37 roků, nechtěl býti jmenován králem starým. Karel pojal však úkol na sebe vznešený spůsobem zcela jiným, než otec zvyklý byl sobě představovati. Pro něj byla léta strávená ve Francouzích výbornou školou života, poněvadž jí uměl užiti. Státní správa tamější byla moudrá, potřebám času přiměřená, a nesla žehnané plody; neb nebylo tehdáž země v Europě, která by požívala tak stálého vnitřního pokoje, bezpečnosti práva a obecného blahobytu jako Francouzsko. Karel, tamějšími vzory poučen, chtěl býti statečným opravcem zlého stavu své rodné země, i přistoupil k dílu s touž rázností jak prozřetelností.

Na vyvazení statků korunních z rukou panstva záleželo všecko; pročež obrátil k tomu Karel nejpřednější zřetel; i jestiť potěšitelné, viděti, že při vší zhýralosti panstva, jehož větší část nehleděla ničeho než záměrů svých sobeckých, předce vždy nacházel se některý počet pánů českých, kteří stáli o obecné dobré. Karlovi dostala se od nich ochotná podpora; od duchovenstva a stavu městského mohl se jí nadíti s jistotou, poněvadž stavové tito, prospěchy svými ku koruně vázaní, byli toliko nemoudře odstrčeni na ten čas a potřebovali pomoci proti přechvatům panstva, s kterým král Jan byl za dobré ke zkáze jich jak koruny samé. Především obdržel Karel od sněmu českého velkou berni, jíž ovšem znamenitou část musil poslati otci do Lucemburka; ostatek však obrátil hned na vykoupení některých hradů a měst královských. Křivoklát, Loket, Hradec a Mýto jsou od něho ještě téhož roku vyvaděny od pánů, dílem pak podrženy, dílem později zastaveny, ale do méně mocných rukou, ke zjednání peněz na výplaty další.

1333 V tom úmyslu asi stalo se postoupení zboží Křivoklátského od Karla roku 1334 Olbramovicům Menhartovi a Ješkovi Bartovu, jakž pověděno jinde.[13]) I jiné všecky peněžité prostředky, jichž nabyti mohl pro sebe pilným konáním svěřeného sobě vládařství, obracel k témuž účelu, tak že v krátkém čase dvou let bylo 10 znamenitých hradů v Čechách a 6 na Moravě navráceno v moc koruny. Osazování jich úředníky královskými a opatřování tudy soudů krajských řádnými soudci a prostředky vykonávacími souviselo s tím bezpostředně. Karel jezdil pilně po městech v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, dohlížel všude sám k stavu věcí, a napravoval, což bylo potřebí. Jakkoli ku provedení zámyslů svých musil na lidu vymáhati ustavičných peněžitých obětí, obracela se k němu láska a důvěra tříd, které pod posavadními útisky nejvíce trpěly, vždy zřejměji, poněvadž se brzy dávaly pocítiti částečné dobré následky jeho snahy.

Brzy po svém příjezdu začal Karel mezitím na hradě Pražském obnovovati zanedbané sídlo králů českých. Jalť se na spáleništi starodávného paláce královského stavěti *palác* docela nový spůsobem francouzským, vzav sobě za příklad královské sídlo v Paříži. Práce šla rychle ku předu pod dohledem královice, kterýž se asi po dvou měsících přebývání ve městě odstěhoval na hrad a ubytoval se prozatím v domě purkrabí blíž zadních vrat zámeckých.

1334 Z mužů, kteří matce Karlově, královně Elšce, do posledních neblažených let jejího života zachovali věrné přátelství, byl, jak se zdá, poboční bratr její, Jan probošt Vyšehradský, jeden z předních, jenž i jemu byl vítanou podporou. Karel dopomohl jemu roku 1334 mnohým vynasnažením o to, že zvolen a stvrzen jest na biskupství Olomoucké, před nedávnem uprázdněné.

Již v pacholetství, v prvním roce přebývání jeho v Paříži, byla Karlovi oddána kněžna francouzská *Blanka* čili Mar-

[13]) Str. 311.

kéta, sestra potomního krále Filipa VI; zůstávala pak pod 1334
opatrováním matky až do roku 1329 a potom odvezena jest do Lucemburka. Po vykonání nejpotřebnějších staveb a jiných příprav ve svém sídle Pražském dal Karel mladistvou manželku svou přivézti do Čech. Vjezd její do Prahy stal se se slavným uvítáním od duchovenstva i obyvatelstva městského dne 12. Června roku 1334, a více dní následujících strávilo se k slavení sňatku manželského ve veselostech. Líbezná podoba Blančina zajala srdce lidu, ač litovalo se, že neuměla na ten čas mluviti jiným jazykem než francouzským. S ní přijela četná dvorská čeleď téhož národu. A však Karel již po čtyrech nedělích poslal ji všecku zpět (13. Čvce.) s nemalým nákladem, prý dvou tisíc kop, a Blanka dostala dvořanstva ze šlechty české. Aby jí bylo možné smluvení, učila se jazyku německému, méně českému na ten čas, poněvadž jak ve městech tak také při dvoře okolo samé osoby krále Jana bylo vešlo ve zvyk více užívati němčiny než jazyka domácího; v čemž teprv za Karla nastaly zase jiné časy.

Příběh podivný stal se v Praze brzy po oněch dvorských radovánkách, kterýmž vybuchlo záští od dávna doutnající mezi světským duchovenstvem a řády *mnichů žebravých*, svědčící o vadách a náruživostech, kterým část jedné i druhé strany podléhala ku pohoršení lidu i k lítosti lepší části duchovenstva. Papež Bonifacius VIII, který spravoval církev za posledních let krále Vácslava II, byl učinil jisté nařízení, dle něhož byli řádové mnichů žebravých povinni odváděti čtvrtou část příjmů z pohřbů místnímu duchovenstvu, jehož by se týkalo. Nařízení toto však, jak se zdá, nevešlo dotud v Čechách ve platnost, až konečně vymohlo sobě duchovenstvo zvláštní bulle papežské, nám blíže neznámé, kterou nařizovalo se zachovávání staršího onoho rozkazu. Řádové, jichž se to týkalo, totiž Dominikani, Menší bratří a Augustiniani neuposlechli však hned tohoto nařízení, ač znělo pod pokutou klatby, než učinili jakés odvolání proti němu, namítajíce zvláště to, že jest jiný spůsob a řád požitků při pohřbích v Čechách nežli v Lombardii, na kterou bulla Bonifaciova měla obzvláštní zřetel. Duchovenstvo

1334 však nechtělo se ohlížeti na toto odvolání, i mínilo vystoupiti proti řeholníkům krokem rozhodným.

V neděli u vigilii sv. Jakuba, to jest 24. dne měsíce Července, farářové a jiní správcové kostelů Pražských dle společného usnešení svolali všecky osadníky své do dvou kostelů Staroměstských, totiž ku panně Marii na Louži a k sv. Mikuláši na Kurném trhu. V tomto shromáždění valném ohlásili obsah bulle papežské, s oznámením, že se řeholníci řádů žebravých dle ní zachovati zpěčovali; pročež jali se kněží k tomu ustanovení čísti velikými hlasy a při zhasení svíček i zvonění zvonů dle obyčeje klatbu proti týmž řeholníkům ve jménu stolice apoštolské, s přísným rozkázáním, aby se věřící pod trestem též klatby vystříhali všeho obcování s nimi. Zatím mnichové žebraví, vědouce, coby se proti nim chystalo, sebrali se s přátely svými a množstvím lidu s uschovanou zbraní k týmž kostelům, a vtrhše do nich, začali rovněž velikými hlasy odpírati kněžím, lajíce jim, že nejsou kněží, než svůdcové lidu a zhoubcové duší, propadlí sami v klatbu jakožto cizoložníci, kostkáři, opilci a jinými nepravostmi sprznění, kteří ve tmách chodí, a my nosíme světlo všechněm. I hned někteří z nich srdnatě běželi prostředkem skrz lidstvo, aby kněžím čtoucím klatbu vytrhli písma z rukou. Tož strhnul se velký rozbroj v lidu; neb jedni zastávali kněze, druzí řeholníky, netoliko slovy, než hned i pěstmi; brali kameny, aby házeli po nich, tasili bodáky a meče, nebo běželi s provazy jako na lotry; muži i ženy účastnili se v této rvačce; mladí zápasili se starými, Čechové s Němci; bylo viděti kněze i mnichy tu tahané, tu zkrvavené, a jiné, ježto skrývajíce pleše utíkali z kostelů, aby se zachránili před úrazem, až tím spusobem skončila se putka se zahanbením jedněch i druhých a se zmatkem v lidu.

Nicméně nebylo tím vší rozepři konec. Každou neděli kázali faráři proti mnichům, a mnichové proti farářům, vyhlašujíce na sebe klatby vzájemné. Řeholníci utrpěli přitom velkou škodu pohoršením některé části lidu proti sobě, tak že mnozí skutečně nechtěli s nimi obcovati, ani dávati jim almužny.

Teprv o sv. Mikuláši toho roku přišly obě strany na přátelské 1334
rozsudí, od nichž vznešena jest všecka věc znovu na stolici papežskou. Biskup Jan byl i tentokrát, tak jako před dvadceti léty, více nakloněn ku kněžstvu světskému nežli k řeholníkům. Až dotud totiž mívali mnichové řádů žebravých dovolení kázati v neděli i ve hlavním kostele Pražském; po tomto však příběhu biskup jim toho zapověděl, a ustanovil k tomuto kázání zvláštního svého kaplana, zároven poenitentiáře, Františka, někdy správce škol kostela Vyšehradského, skladatele letopisu.

Karel markrabí nebyl, jak se zdá, v Praze toho času, než na Moravě, kdež jej nacházíme asi o měsíc později; a však během téhož roku navrátil se zase do Čech. Zde přišla na začátku roku 1335 neočekávaná zpráva z Francouz, že se král 1335
Jan podruhé oženil. Pojalť za manželku Beatrici dceru Ludvíka vévody Bourbonského, tehdáž, jak se zdá, ještě mladé děvče. Z příčiny slavností svatebních zřídil turnaj v Paříži, ve kterém však zraněn byl tak, že několik měsíců potom zůstával v loži. V Čechách činily se zatím přípravy ke svatbě nejmladší dcery krále Jana, jménem Anny, s Ottou vévodou rakouským. Dne 2. Unora přivezena jest dvanáctiletá nevěsta do Prahy. Již po osmi dnech provodil ji bratr její Karel i s manželkou svou Blankou (10. Un.) do Znojma na Moravě, kdež slavena jest svatba s velkými radovánkami. Karel častoval hosty, jichž bylo o 6000 koních, mezi nimi tři biskupy, pět vévod a množství hrabat, pánů i rytířů, co nejhojněji ze svých zásobáren dobře spravovaných. Asi tři měsíce po navrácení jeho odtud do Prahy porodila mu manželka jeho Blanka první dcerušku (24. Květ.), jíž dáno jméno Markéta.

Mezitím v čase dosti krátkém po svatbě Anny s Ottou zavdala smrt vévody korutanského Jindřicha a rozepře o země po něm pozůstalé příčinu k novému velkému záští mezi domem Lucemburským a vévodami rakouskými, císařem Ludvíkem a skoro všemi jinými sousedy Čech, ježto s oněmi z počátku byli spojeni. Král Jan přijel z té příčiny dne 30. Července do Prahy, dal tu hned nazejtří vyhlásiti válku proti císaři

1335 i vévodám rakouským, a sbíral vojsko, zvláště také najímáním cizích žoldnéřů z Míšně. Se spojenci vévod, Kazimírem králem polským i Karlem uherským, byl zatím markrabí Karel pilen smluv, kteréž po příjezdu otcově vedly k dobrému cíli na osobním sjezdě Jana i Karla s plnomocníky obou králů v Trenčíně (24. Srp.). Potom však následoval také sjezd krále Jana s císařem Ludvíkem v Řezně (16. Září), kdež zavřeno příměří a začato vyjednávání o mír konečný. S částí vojska, kterého větší díl král Jan nyní propustil, vytáhl toliko Karel do Slezska, aby přinutil vévodu Minsterberského Boleslava k uznání vrchního panství českého. Po navrácení jeho odtud držán jest nový slavný sjezd krále Jana i syna jeho s oběma králi polským a uherským na Vyšehradě uherském (12. List.), kdež zavřeno dokonalé přátelství. Král Kazimír polský přijel odtud s Janem i Karlem do Prahy dne 6. Prosince, a byl tu po devět dní ctén všelijakými slavnostmi a radovánkami.

Velmi však brzy po otevření naděje v brzký mír zahraničný těmito mírnými sjezdy panovníků byla krátká radost českého lidu z prvních začátků lepšího spořádání správy zemské, spůsobených od Karla, již zase zmařena. Vyvazování korunních statků, ve kterém byl učinil tak zdařilé pokroky, bylo velice protivné pánům, kteří statky tyto mínili navždy podržeti pro sebe. Tedy uchopili se brzy proti Karlovi těch samých prostředků, jakých předtím proti jeho matce, aby jej osočili u otce. Netoliko pánové čeští než i mnozí němečtí dvořané z Lucemburka, kteří doufali něčeho uloviti pro sebe ze statků od Karla vyplacených, pravili ku králi Janovi, aby se měl na pozoru před synem, který sobě zjednal tolik statků a služebníků v zemi a potáhl na sebe všechen lid, kterýž jej velmi miluje; neb bude-li to na dlouze, žeby mohl Karel snadno, jakožto dědic království z pokolení starých králů, jeho vyhnati jakožto cizozemce. Král Jan, vždy stejně lehkověrný a o dobré nedbající, uposlechl i tentokrát rady panské, a odjal synu svému všecku moc i všecky statky vyplacené pro korunu, jak v Čechách tak na Moravě, zanechav mu toliko pouhého titulu markrabí moravského, beze vší skutečné platnosti. Z příčiny

nedojednaného posud míru v rozepři o dědictví po Jindřichovi 1335
korutanském poslal jej potom do Tyrolu, aby byl mladšímu bratru svému Janovi Jindřichovi, manželu Markéty dcery Jindřichovy, nápomocen k hájení této země.

Převrat tento stal se asi ku konci r. 1335; neb 8. Ledna 1336
1336 přijel Karel skutečné k bratrovi svému do Tyrolu. Hned po tomto odstrčeni syna začal král Jan dle svého předešlého obyčeje řáditi vydíráním peněz. Skoro ode všech klášterů a královských měst vybrány jsou velké berné, jichžto část obrácena k zaplacení věřitelů královských na Rýně a ve Francouzích, ostatek dán žoldnéřům. V takovýchto okolnostech dal Jan přivézti druhou manželku svou Beatrici do Čech, kteráž uvítána jest slušně v Praze od duchovenstva i lidu dne 2. Ledna toho roku, aniž mluví se co o zvláštní přitom radosti. Markrabina Blanka, zanechaná na ten čas od Karla v Praze, byla dle přání Janova této své krajance nerozdílnou společnicí. Tuším, aby se aspoň v něčem synu svému vyrovnal, dal Jan toho času pokračovati ve stavbách na hradé Pražském, od ného započatých, přebývaje zatím ve městě s dvorem svým v témž domě, kde prvé Karel, za kterouž příčinou dal i tam mnoho přestaviti.

Zatím jednání o mír s vévodami rakouskými a císařem Ludvíkem nevedlo k žádnému cíli, i vypukla válka s nimi znovu. Král Jan vytáhl již 25. Unora 1336 z Prahy k výpravě do Rakous, kdež spůsobil vévodám velké škody dobytím mnohých pevných zámků i spustošením celé země až k Dunaji. Po dvou měsících vrátil se, ačkoli válka vždy trvala, do Prahy k novému sbírání peněz. Pražané Staroměstští byli za vládařství Karlova králi Janovi půjčili nejprvé 2000 kop, za které obdrželi od krále i markrabí osvobození ode všech berní na dvé léta (1334 2. Un.), potom pak zavázali se opět dne 13. Října 1335 ve čtyrech létech nejprvé příštích vyplatiti králi 6000 kop, což mělo býti výplatou ze všech berní za tento čas. To, jak se zdá, mínil král Jan měšťanům co do písmeny zdržeti. Za to však nařídil vybírání ungeltu ve všech městech královských i ve všech trzích, čehož dotud nikdy

1336 nebylo, s velkým reptáním obecného lidu. Nařízení toto vztahovalo se nejspíš také na Prahu, proti někdejší přípovědi králově, že nemá jiného ungeltu býti než vinného; neboť roku 1339 mluví se i tu zase krom toho o ungeltu ze suken, ze zboží kramářského a z várek. Mimo to dal král na jisté obdržené návěští kopati ve škole židovské v Praze, a pobral asi 2000 hřiven ve zlatě i ve stříbře, tu nalezených. Potom dal desátého dne po svém příjezdu do Prahy (3. Čv.) zajmouti Židy v Praze i v celém království; ze kteréhožto zajetí musili se vyplatiti summami peněz. Také pak dal kopati po penězích v kostele Pražském u hrobu sv. Vojtěcha, kdež na štěstí nic není nalezeno. Též dal se opět v zabavování statků duchovenstva. Sebrav pak všemi těmito spůsoby asi 20.000 hřiven stříbra, vyjel z Prahy dne 21. Června do Moravy k novému tažení proti Rakousům, odtud pak do Bavor proti císaři Ludvíkovi, i opět do horních Rakous.

Praha byla téhož času několikkrát po sobě navštívena neštěstím *ohně,* který pokaždé strávil některou část města. Dne 21. Června 1336 vyhořel tím spůsobem kostel sv. Ondřeje na Starém městě. Opat Zbraslavský Petr, jakožto opravce, dal jej hned zase obnoviti, tak že již roku 1337 dne 22. Prosince vysvěcen jest i se hřbitovem od světicího biskupa Přibislava Sadaronského. V něm byly tehdáž dva starodávné oltáře a jeden nově založený od opata Petra, totiž hlavní sv. Ondřeje apoštola, v pravo od něho oltář sv. Mikuláše a v levo sv. Kateřiny.

Na výpravě krále Jana do Rakous a do Bavor, která byla z jeho nejhlučnějších, provodil jej mezi jinými z měšťanstva Pražského Frencl Jakubův jakožto purkrabí Přimdský s 28 těžkými a 75 lehkými oděnci. V nepřítomnosti jeho i jeho místopurkrabí, kterýž táhl spolu, byly věže hradu Přimdy úkladně zlezeny od lidí císaře Ludvíka k tomu zřízených. Čeleď Frenclova zapudila je zapálením věží s důly pod nimi, čímž však pán utrpěl škodu, kterou sobě počítal na 1500 peněz zlatých. I se vděčností krále Jana za prokazované jemu služby byl Frencl toho času zle spokojen, a stěžoval mnoho na neuznalost jeho v dopisech k rozličným svým přátelům;

z čehož viděti jest, že i ti, kteří jinak bohatli co pomocníci 1337
Janovi v nemilosrdném jeho hospodaření, trpěli časem pod nezřízenou jeho správou. [14])

Po novém příměří, zavřeném konečně s vévodami rakouskými ve Freistatě (4. Září), vrátil se král Jan do Prahy dne 15. Září, vynutil opět mnoho peněz na zaplacení žoldnéřů, a odjel již zase 27. Září do Vídně k jednání o mír, který konečně zavřen jest v Enži dne 9. Října, tak že vévodové rakouští podrželi Korutany, Markéta pak manželka Jana Jindřicha, syna Janova, Tyrol. I po opětném navrácení se odtud do Prahy bylo všecko zaneprázdnění královo jen shánění peněz, vždy nepočestnějšími spůsoby. Syn jeho Karel byl dal v kostele Pražském k ozdobení hrobu sv. Václava učiniti 12 obrazů svatých apoštolů ze stříbra, kteréž z většího dílu byly již skoro dokonány prací umělou s nákladem 500 hřiven. Dvě stě byl Karel k tomu vydal ze svého měšce, ostatek zjednán byl sbírkou od pobožných dárců z celé dioecezí Pražské. I tyto sošky pobral Jan a zastavil je svým věřitelům. Pomsta boží následovala tentokrát dle mínění lidu hned po skutku; neb jeden z rytířů králových od Rýna, který k té svatokrádeži nejvíce byl radil, jest téhož dne v Praze zabit od kohos nenadále.

Následkem obnovení míru, při kterém mladší syn krále Jana v Tyrolu nepotřeboval žádné zvláštní ochrany, vrátil se markrabí Karel odtamtud někdy ku konci roku zase do Prahy, a provodil hned potom otce na novém jeho křížovém tažení do Litvy. Dne 28. Prosince vyjeli z Prahy v průvodu některých jiných knížat a panstva. Na této výpravě, konané ve zlém počasí v zimě neobyčejně deštivé, začal král Jan velmi trpěti na oči, tak že musil hledati pomoci lékařské. Ve Vratislavi, na zpátečné cestě do Čech, léčil jej jakýsi lékař francouzský, který však zlému ještě přihoršil. Král Jan dal jej za
to ve hněvu hoditi do Odry. Dne 4. Dubna 1337 navrátil se 1337
i se synem do Prahy, kdež povolal k sobě lékaře arabského.

[14]) *Jacobi* p. 41, 44, 55, 60.

1337 Ani tento však, léčiv krále po obdrženém ubezpečení, že se mu nestane podobně jako francouzskému, nepomohl nic, nýbrž připravil krále o pravé oko dokonce, a také prý mnoho jiných lidí podvedl svým lichým uměním. I tuto zlou příhodu královu přičítal obecný lid, jemu odporný, trestu božímu za předešlou od něho spáchanou svatokrádež.

Za nepřítomnosti královy v čas tažení litevského porodila královna Beatrix v Praze syna (25. Un.), jemuž s patrnou žádostí, zalíbiti se lidu, dáno na křtu v kostele Pražském skrze biskupa Jana dne 9. Března jméno Vácslav. Z porodu tohoto měl prý však nicméně jen král samoten radost, lid nejevil žádné; pravilo se, žeť to není potomek královského rodu českého, než dítě cizozemské. Také jinak nenacházela královna Beatrix žádné náklonnosti v Čechách, ježto zatím všecka láska lidu obracela se k markrabině Blance, manželce Karlově. Z toho pošla nová kyselost krále Jana proti synovi. Již v měsíci Dubnu odjel proto Karel opět ze země, a odebral se do Tyrolu, odkudž vkládal se do rozličných rozepří a bojů mezi Benátčany a jinými mocnostmi a pány lombardskými, takořka jen pro strávení času, ano i pro zjednání sobě výživy. Neboť král Jan zapověděl jemu čeho nejmenšího posílati z Čech, tak jako někdy matce jeho za přebývání jejího v Bavořích. Toužebná přání lidu českého provázela Karla na tomto těkavém vyhnanství; neb od něho očekávalo se již s důvěrou budoucí navrácení lepších časů.

V Praze dal mezitím král Jan manželku svou Beatrici korunovati dne 18. Května. Jak obvčejně odbývala se slavnost tato v kostele sv. Víta, a však nerovnala se nádherou ani veselostí předešlým korunováním, o nichž byla paměť. Koruna byla královně posazena od biskupa Pražského Jana, při čemž král Jan byl přítomen bez koruny a bez oděvu královského, tuším proto, že i korunu byl již zastavil. Potom byly hody v klášteře Menších bratří u sv. Jakuba, nevelmi skvostné. Čtrnáctý den po této slavnosti (1. Čv.) Beatrix odjela s malým průvodem z Prahy, a odstěhovala se do Lucemburka, zanechavši v Praze toliko syna svého Vácslava pod opatrováním

kojné. Z odjezdu této královny, jak praví letopisec, byla větší 1337
radost lidu nežli z příjezdu; ano mnozí prý se zlořečením za ní pokřikovali, přičítajíce jejímu přebývání v Praze všecko zlé, co se mezitím stalo, nevyjímajíc ani několikero neštěstí ohně v minulém roce. Král Jan dal z mrzutosti nad tím miláčka lidu, markrabinu Blanku, odstěhovati do Brna; sám pak konečně dne 8. Července, aniž se kdo nadál, odjel z Prahy času nočního, dav sobě bránu městskou otevříti a hned zase zavříti za sebou. Odebralť se tentokrát přímo do Francouz, z příčiny války vypuklé mezi králem francouzským a anglickým. Probošt Vyšehradský Bertolt z Lipé byl od něho jmenován heitmanem zemským.

5.

Stálé spoluvládařství Karla. Začátky jeho panování.

(1337—1348.)

Jaké věci se přihodily, kterými se stalo, že za dosti krátký čas po těchto mrzutostech mezi králem Janem a jeho synem markrabí Karel najednou přišel do Čech a uvázal se znovu ve správu zemskou, není nám pohříchu povědomo, a to proto, že se právě v tyto doby končí krásné letopisy opata Petra Zbraslavského, kterýž brzy potom, roku 1339, zemřel. Několik, dle všeho velmi zajímavých let dějepisu českého, ježto nyní následují, není nám známo než ze zpráv velmi sporých a neúplných. Buďto stalo se předce zase nějaké smíření mezi otcem a synem, tak že Jan odevzdal vládařství Karlovi podruhé, nebo se nemohl Karel na dlouze dívati zlému stavu země a zmáhající se nespokojenosti lidu, i uvázal se o své ujmě ve správu, čemuž pak Jan déle se neprotivil, uznávaje snad již nemožnost, aby při popuzenosti obecného mínění ještě i napotom vládl posavadním spůsobem. Tolik je jisté, že Karel opustiv Tyrol asi snad v Říjnu roku 1337, přijel brzy potom do Moravy a do Čech. Dne 19. Listopadu nacházíme ho v Brně. Poměry jeho k otci byly velice po-

1337 dobné k oněm před devadesáti léty mezi pradědem jeho Přemyslem Otakarem a otcem jeho Václavem I. Oba prvorození synové byli co nastávající dědici trůnu puzeni starati se, aby předešli úplnou zkázu svého dědictví. Větší mírnosti Karlově vedlé jiných okolností, nám neznámých, podařilo se dosáhnouti tohoto úmyslu za živobytí otce, aniž přišlo jako ondy ke zjevné válce v zemi mezi mladým a starým králem.

1338 Nové vládařství *Karlovo* bylo bezpochyby proti mysli mnohým pánům českým, kteří od tak dávna ze zlého hospodářství Janova byli zvyklí kořistiti pro sebe. Odpor, s nímž se Karel potkal, byl však skutečně jen částečný. Známo jest toliko, že se proti němu vzbouřil mocný pán Mikuláš z Potšteina, tak že začal válku loupením v sousedství svých statků. Karel sebral proti němu pole letního času roku 1338, a zbořil hrad jeho Choceň blíž Mýta, po čemž stalo se jisté narovnání. Jinak spatřujeme jej počínati sobě ve správě zemské vnitřní i zahraničné s velkou bezpečností. Uvnitř bylo zavedení přísné spravedlivosti a povznešení tím samým vážnosti soudů zemských vedlé vyvazování statků korunních hlavní jeho péčí. Se sousedy říše otcovské hleděl mnohých svazků a spolků pokojných, tak zejména s králem uherským, jehož synu Ludvíkovi o masopustě roku 1338 (okolo 22. Un.) zaslíbil dceru svou Markétu, teprv tříletou, za manželku.

Letopisci toho času nedávají nám však žádného podrobnějšího vypsání činnosti Karlovy v obou těchto směrech, než zastavují se leda při některých nahodilých příbězích, které právě obracely na sebe větší pozornost obecného lidu v Praze nebo v zemi vůbec. Jeden ze příběhů těchto ukazuje, na jaké rozličné předměty vztahovala se tehdejší sočivost mezi českou a německou národností ve hlavním městě. U vigilii před svátkem přenesení sv. Václava toho roku (3. Března), vypravuje kanovník František jakož i Beneš z Weitmile, rozprávělo spolu několik mužů řemesla střeleckého, i pravili: Zejtra budeme slaviti svátek sv. Václava, patrona našeho. Mezi nimi byl však jeden Němec, kterýž hned rouhavě ozval se, řka: Toho sedlského svátku nebudu slaviti. Však hned, jak tato

slova pronesl, oněměl jest, a na všech smyslích oslabnul; 1338
z čehož všichni, kteříž jej byli slyšeli, zděsili se. Druhého dne, ve svátek přenesení svatého patrona, vzali tohoto němého soudruhové jeho, přivedli jej ke hrobu sv. Vácslava v kostele Pražském, položili jej na zem rozpiatého v podobě kříže, a modlili se za něj o milost. Tu když konečně přinesena jest hlava svatého Vácslava a postavena jemu na hlavu, vzkřikl jest najednou hlasem velikým, jakoby jej něco udeřilo, a hned mluvil a zdráv byl jako předtím, vyznal svůj hřích a litoval jeho velice. Od té doby prý Němci Pražští měli svatého dědice českého ve větší váznosti než prvé, opovrhovavše jím, jakožto z druhého národu pošlým.

V letě toho roku zjevil se neobyčejný, od žádného z tehdejších lidí v zemi nevídaný úkaz přírody. Aegyptské *kobylky* objevily se v Čechách, jakž okolo téhož času ve mnohých zemích okolních, přiletěvše od Rakous. Hejno jejich, mající několik mil zdéli a zšíři, bylo tak husté, že zakrývaly slunce na spůsob mraků; pro chřest jejich nebylo slyšeti lidí mezi sebou mluvících, ano ani zvonění zvonů; puch velký šel od nich; kdež pak koli spustily se na zem, tam požraly trávu, seno, obilí, všecko nač padly, i bývalo jich na sobě tolik, že šlo koni až po kolena. Na zprávu o jich přívalu do země drželo v Praze duchovenstvo s lidem processí a modlení za odvrácení toho zlého. Kobylky přiblížily se až ku Praze, ale nejspíše již zřidlé pojitím mnohých; neboť ptactvo, které jinde ze strachu před nimi zalézalo do děr a tam mřelo hladem, zde postavilo se na odpor; velká hejna havranů, vran, kavek, strak ve množství podivném shlukla se a dala se srdnatě do kobylek, až přinuceny jsou k letu v jinou stranu.

Téhož roku stalo se velké pronásledování Židů v království českém, poněvadž se roznesla pověst, že v Kouřimi bylo tělo boží od nich mučeno. Nepochybně staly se z toho i v Praze výtržnosti.

Markrabí Karel učinil toho roku přípravné kroky k prvnímu svému důležitějšímu založení duchovnímu v Praze. Dle příkladu totiž slavného děda svého Vácslava, který jemu u velmi

1338 mnohých věcech byl oblíbeným vzorem, uzavřel založiti při královské kapli Všech Svatých na hradě Pražském opět zvláštní kapitulu, i vymohl k tomu povolení od papeže Benedikta XII, jakž i od kapituly Pražské, pokud na ní záleželo.

Od téhož roku pozoruje se velká pilnost v obci Pražské v zavodění rozličných ústavů a zařízení ku prospěchu města a jeho obyvatelů, ku kterým nepochybně větším dílem markrabí Karel zavdal podnět anebo poskytl své ochrany. Dne 2. Břz. roku 1338 stal se nález přísežných, aby odstupující radda pokaždé kladla řádný počet raddě nastupující u přítomnosti starších měšťanů. Dne 23. Srpna ustanovili přísežní Staroměstští dle usnešení se starší obcí zřízení *radnice* z domu k tomu koupeného; na kteréžto uzavření jejich dal král Jan stvrzení své v Amiens dne 18. Září toho roku. Dne 6. Prosince potom zavřena jest umluva čili jednota mezi měšťany Pražskými a Kutnohorskými, kterou jedni druhým povolili provozovati ve městech svých ta samá práva v obchodu s jakýmkoli zbožím
1340 jako měšťanům domácím.[15]) Roku 1340 stal se první začátek k zavedení pravidelného *metení* a čištění města, kteréž bylo nedávno předsevzatou dlažbou teprv učiněno možné. Přísežní Staroměstští zavřeli dne 13. Března toho roku smlouvu s jakýmsi Jindřichem Nithardem, kterou uloženo jemu řádně vyčistiti všecky ulice města ode všeho smradu a neřádu nanejdéle do Svatodušních svátků toho roku, potom pak zachovávati čistotu tím spůsobem udělanou během ostatku toho roku.[16]) Od té doby bývala nejspíš pokaždé na rok zavřena smlouva téhož obsahu s tím neb oním podnikatelem. Dne 21. Května r. 1341 usnesli se měšťané, aby byl úřad šrotéřství vína stále ustanoven k zapravování útrat tohoto čištění.[17]) Dne 19. Května 1340 poručil Karel z Brna, kdež se právě zdržoval, přísežným Staroměstským, aby učinili nařízení o jisté míře pro mlýny, o němž promluvili jsme již na jiném místě.

[15]) *Liber vetustiss. privil.* p. 16.
[16]) V nejstarší knize Staroměstské fol. 280.
[17]) *Liber vetustiss.* p. 8.

Asi půl druhého léta po navrácení Karlovu do Čech přijel 1339
také král Jan zase do Prahy (1339 v Květnu). Jakkoli zásady jich obou byly velice rozdílné netoliko ve vnitřní správě, nýbrž i v chování k cizím mocnostem, tak že byl Karel nedávno spolu se stavy českými odepřel svolení svého ke smlouvě, neprospěšně zavřené od otce s císařem Ludvíkem, nebylo to nic na ujmu vládařství Karlovu, aniž pozoruje se, žeby Jan byl do něho vsahal obyčejným jindy vydíráním peněz. Z příčiny velkých útrat předešlé války s Rakousy a s císařem žádal toliko řádným spůsobem na sněmu držaném v Praze dne 1. Čv. o povolení berně, při čemž jej syn podporoval s dobrým účinkem. S Pražany Staroměstskými, jimž docházela čtyrletá lhůta osvobození od platů, uděleného roku 1335, zavřena smlouva na nová čtyry léta dne 29. Května, kterou zavázali se zaplatiti za ten čas 4000 kop, a za to sproštěni jsou jiných daní, mimo to pak udělil jim Karel tří ungeltů, totiž ze suken, ze zboží kramářského a z várek piva. Prvé byl sobě Karel toliko vypůjčil od obce 500 kop na cestu k Ludvíkovi uherskému (1338). Král Jan odebral se potom do Moravy; Karel pak mezitím vytáhl podruhé proti Mikulášovi z Potšteina, kterýž se byl opět vzbouřil a dal se v loupení. V devíti nedělích byl hlavní hrad jeho Potštein dobyt, věž, ve které se posud bránil, stržena i s ním a obrácena v sutiny. Společně jeli potom Jan i Karel do Slezska a do Lužice. Z Budišína odjel Jan ku konci Srpna do Francouz, Karel odebral se do Čech, zřídil zde však toliko prozatímnou správu zemskou, ustanoviv Petra Rosenberského za vládaře, a odjel též za otcem.

Hlavní příčinou této cesty byla válka mezi Francouzi a Angličany, ve které král Jan i syn jeho pomáhali králi francouzskému. Když se skončilo tažení toho roku, odebrali se otec i syn nejprvé do Montpellier z příčiny léčení oka Janova, potom na začátku roku 1340 ke dvoru papežskému do Avignona 1340
k jednání rozličných potřebných věcí. Teprv z jara navrátil se Karel ze Francouz, navštívil v Bavořích sestru svou Markétu, mezitím ovdovělou po vévodovi Jindřichovi, též pak v Tyrolu bratra svého Jana Jindřicha, který potom i s ním

1340 přijel do Čech. Oba společně učinili odtud jízdu nejprvé ku králi polskému Kazimírovi, potom k Ludvíkovi uherskému, aby s nimi umluvili pevné přátelské svazky. Zrada, kterou mezitím kula manželka Jana Jindřicha, Markéta tyrolská, aby jej vypudila ze země, pohnula oba bratry k rychlému navrácení se do Tyrolu v měsíci Záři. Karel, spraviv tam záležitosti svého mladšího bratra mohutným zakročením, zdržel se pak ještě pro rozličné rozepře se sousedy vlaskými v těch stranách až do
1341 zimy roku 1341.

Mezitím byl král Jan již v Prosinci roku 1340 přijel do Prahy, a ujal se zase sám vlády, ačkoli přese všecky lékařské prostředky byl již i na druhé oko docela oslepl. Dne 21. Břz. 1341 sadil sám osobně raddu Staroměstskou, což za předešlých let obyčejně činili vládařové čili heitmanové zemští. Obec zavázala se mu mimo předešlou smlouvu o 4000 kop vyplatiti ve dvou lhůtách roku 1343 a 1344 ještě jiných 3000 kop grošů, začež prodloužena svoboda od jiných všech platů až do konce roku 1344. Po svém příjezdu do Prahy stvrdil i markrabí Karel privilegium toho se týkající dne 7. Června. V několika dnech potom, 11. Června 1341, král Jan držel sněm v Praze, ku kterémuž povoláni byli praelati, páni, rytíři, též přísežní neb jiní měšťané z Prahy i ze všech jiných měst královských v Čechách, mimo to také poslové města Vratislavě ze Slezska, i žádal na stavích, aby se zavázali po jeho smrti syna jeho *Karla* a jeho potomky míti za jediné pravé *nástupce* království. Stavové učinili to ochotně, a přiznali se k tomu listy svými. I Pražané, rychtář, přísežní a všecka obec většího města, vydali obzvláštní list přiznávací toho obsahu.

Z příčiny velikého vpádu Tataru do Polska v zimě toho roku byly v Čechách dle žádosti papeže ohlašovány odpustky tem, kdožby pro obranu svatého kříže vzali zbraň proti pohanům. Stalo se to tím ochotněji pro přátelství nedávno umluvené mezi Čechy a králem polským Kazimírem. Přátelství toto mělo dle přání krále Jana i markrabí Karla ještě více býti upevněno svatbou Kazimíra s Markétou dcerou Janovou, která se po smrti prvního manžela svého Jindřicha bavorského i také

jediného syna, kterého s ním měla, dne 20. Května 1341 přesídlila do Prahy. Kněžna tato, tehdáž sedmadvadcetiletá, pro krásu i ctnosti své velmi chválená od letopisců, neměla žádné náklonnosti k této svatbě; konečně však neodolala prosbám otce i bratra, kteří na tento sňatek manželský kladli největší váhu pro celou budoucnost mezi Čechy a Polskem, poněvadž se zdálo, že by mohl vésti k novému spojení obou těchto království pod jedním panstvím. Již tedy přijel král *Kazimír* do Prahy s velkou slávou a mnohými skvostnými dary v oděvích, šperkách a jiného druhu pro svou nevěstu, a činily se přípravy ke svatbě. *Markéta* však mezitím se roznemohla, jak lidé měli za to, právě z těžkého srdce pro tuto svatbu jí naskrze odpornou. Některý čas nemyslilo se, žeby nemoc byla nebezpečná. V Praze držely se turnaje a jiné hlučné radovánky ku poctění vzácného a vítaného hosta, kterýž se své strany konal velikou štědrost, častuje po celý čas svého přebývání obyvatele Prahy i příchozí odjinud, komuž prý se líbilo, jídly i vlaskými víny. Ale naděje v brzké uzdravení Markéty nechtěly se splniti. Král Jan, který tuto dceru svou velice miloval, vyžádal na biskupu Janovi, aby dal držeti ode všeho duchovenstva světského i řeholního v Praze processí s korouhvemi a s ostatky svatých po celých 14 dní za uzdravení její. On sám i král Kazimír konali tyto processí spolu, oděni v roucha jednoduchá, a vznášeli vroucné modlitby. Nemoc Markétina horšila se však přes to přese všecko den ode dne, až se svatba obrátila v žalostný pohřeb. Zemřelať dne 1. Července, i pochována jest ve Zbraslavi vedlé hrobu matky své Elšky. 1341

Mínění lidu, který již neměl pro krále Jana žádného soucitu, bylo, že krásný tento květ pokolení ženského padl pro hříchy otcovy, které nezasluhovaly slitování božího; i zdá se velmi, že se král sám neubránil citu podobného. Spatřujemeť jeho, jenž dotud vedl živobytí pusté, najednou nakloněna ku konání skutků pobožných. Předně položil toho roku základ k novému klášteru v nejbližším okolí Prahy, blíž předměstí Oujezdského na Malé straně, do něhož uvedeni jsou mniši řádu *Kartouského*, dotud nebývalého v Čechách, a nadáni platy

1341 peněžitými i jinými potřebami života dostatečně, opatřeni též knihami, mešnými rouchy a klenoty.

Ještě pak významnější byl úmysl krále Jana vzbuzený nepochybně od syna jeho, kterýž potom nejvíce učinil k jeho vyvedení, aby co patron kostela kathedralného svatých mučenníků *Víta*, *Václava* a *Vojtěcha* v Praze, jakožto nejpřednější svatyně svého království místo posavadní stavby jeho, bezpochyby již věkem sešlé, vyzdvihl budovu novou, velkolepou uměním i nádherností. Dne 23. Října toho roku odebral se král Jan se slavným komonstvem do plného shromáždění kapituly Pražské v refektáři kapitulním na hradě, a učinil darování znamenité k tomu směřující obřadem posazení biretu na hlavu děkana, tehdáž Arnošta z Pardubic, tak aby se kapitule dostával desátek ze příjmů královských ze všech stříbrných dolů v Čechách, u Hory Kutné i jinde, kdeby se již vzdělávaly i kdeby ještě budoucně byly jaké nalezeny. Ze příjmů těchto měly přede vším býti vystaveny nové nádherné hroby sv. Václava a svatého Vojtěcha se stříbrnými deskami a sochami pozlacenými a okrášlenými perlami a drahým kamením. Toť bylo patrně k zadostučinění pro odcizení soch ke hrobu sv. Václava spůsobených od syna jeho Karla. Potom měl se vystaviti nový chor kostela, potom celý kostel novým dílem mistrným a nádherným.[18]) Po dokonání díla tohoto měly ze příjmů onoho nadány býti výroční slavnosti zádušní v kostele Pražském předně na památku rodičů Janových, císaře Jindřicha a císařovny Markéty, manželky jeho Alžběty a dvou dcer zemřelých Markéty a Anny († 1338), synů tří žijících Karla, Jana a Václava, též druhé manželky jeho Beatrice a dcery Bony s ní splozené, tak a na ten spůsob, aby za slavné služby v tyto pamětné dni každý kanovník měl pět hřiven stříbra ročních příjmů co přídavek ke své praebendě. Po splnění těchto účelů zane-

[18]) Pro nova fabrica et exaltatione novi chori, et deinde pro structura nova et factura insigni, et magnifica totius ecclesiae praelibatae de labore et opere excellenti facienda, praví se v nadací listině o tom v archivu kapituly Pražské.

cháno jest kapitule, užívati desátku onoho dle vlastního svého 1341
uznání.

Právě v roce pobožných těchto založení krále Jana dalo v Praze opět kacířství, z přespolních zemí se vtírající, znamení života na jevo krvavým zločinem. Král Jan byl, jak se zdá, před nedávnem povolal jakéhos kněze řádu Dominikanského z Polska, aby zde konal úřad „*inquisitora* zlosti kačířské“. Kněz tento byl v klášteře sv. Klimenta, kdež přebýval, zabit od několika kacířů, kteří se k němu vloudili pod záminkou, jakoby se mu chtěli zpovídati. Zdá se, že tento skutek byl králi Janovi neboli spíše synu jeho Karlovi příčinou k novému stálejšímu zřízení inquisitorského úřadu. Nalézámeť zprávu z prvních let potom, dle které Karel vykázal několik domů na Starém městě za sídlo tohoto úřadu, za jejichž zaplacení stal se rukojmím rychtář tehdejší Vácslav Rokycanský, který měl býti rukojemství sproštěn z prvních peněz, ježto by se sešly ze zabavení statků odsouzených kacířů.[19])

Po tuhé stálé zimě roku 1341 až 1342 strhla se v prv- 1342
ních dnech měsíce Unora tohoto roku jedna z nejzáhubnějších *povodní* v Praze. Teplý polední vítr, který nastal dne 1. Unora a hned provodín byl teplým deštěm, rozpustil najednou všecky sněhy, a prolomil led na řece Vltavě, z čehož se voda zmohla s hrůzou dávno nevídanou. Všecky mlýny a jezy v Praze byly pobořeny, dřevařům Pražským i Podskalským pobrány velké zásoby dříví; vína a jiné nápoje ve sklepích Pražských potopením zkaženy, ano na blízce města jsou některé vsi na břehu ležící s lidmi i dobytkem vzaty od vody. Tu bylo vidět plavati celé chalupy a v nich lidi, kolébky a v nich děti, jimž matky rukama lomíce pomoci nemohly. Množství životů i statků lidských přišlo ke zkáze; všude byl nářek a kvílení nešťastných. Největší bořivá síla rozkaceného živlu objevila se však konečně udeřením na kamenný *most* královny Judity, kterýž spojoval větší a menší stranu hlavního města českého na obou březích Vltavy. Veliké balvany ledu zde zastavené a nahromaděné, tlačeny di-

[19]) *Summa Gerhardi* p. 28.

1342 vokým proudem vody, protrhly jej v noci dne 3. Unora na více místech po sobě a rozbořily tak, že sotva třetí neb čtvrtá část jeho zůstala státi v otřesených zříceninách. Zkáza tato byla cítěna jako ztráta pravého jmění celého národu. Jakoby padla koruna království, praví kanovník František, když pověstný tento most se rozpadl. Povodeň tato změnila také podobu břehu dolejší části Malé strany na tak zvaném Písku. Neboť množství písku zde naplaveného zacpalo běh vody mezi břehem a jakýmis ostrovy, které tu bývaly, tak že mlýny někdy tu stávavší musily přestati.

Z jara toho roku v měsíci Dubnu přijel do Prahy druhý syn krále Jana Jan Jindřich, dotud hrabě Tyrolský, zbaven byv v měsíci Listopadu předešlého roku svého spoluvládařství v Tyrolu přelstěním od manželky své Markéty a císaře Ludvíka, jejího v tom společníka. Pohoršlivý a bezpravný tento skutek zavdal příčinu ke mnohému těžkému vyjednávání, konečně pak k úplnému nepřátelství mezi Čechy a císařem Ludvíkem.

Král Jan odebral se tehdáž asi ku konci Června 1342 zase na čas do hrabství svého Lucemburského, postoupiv vládařství nad Čechy a zeměmi přivtělenými Karlovi na dvě léta smlouvou takovou, aby mu syn dal 5000 hřiven stříbra v hotových penězích, jakožto výplatu za všecky požitky, tak sice, aby králi za ten čas nenáleželo ani přijížděti do Čech a míti zde své bydlo. Příčina tak odměřené umluvy mezi otcem a synem byla nepochybně, že se král Jan vždy zase navracel k rozličným pokusům o nabytí peněz spůsobem nehospodářským, v čemž jemu syn chtěl bräniti. Neb dle výslovného souvěkého svědectví byla toho času opět různice mezi Janem a Karlem pro nerozumné rozptylování království. Různice tato objevila se po odjezdu Janovu také ve vyjednávání s císařem Ludvíkem, s nímž Jan učinil smlouvu, které synové jeho Karel a Jan odepřeli svolení, poněvadž byla na jejich škodu, opět pak synové učinili jisté námluvy, ku kterým nechtěl přistoupiti otec.

Manželka Karlova Blanka porodila toho roku druhou dceru svou, jíž na křtu dáno jméno Kateřina.

Tehdáž uvedl Karel ve skutek založení kapituly *Všech Svatých* na hradě Pražském, skládajíci se z probošta, děkana a jedenácti kanovníků. 1342

Dne 5. Ledna 1343 zemřel biskup Pražský *Jan IV* z Dražic po 42letém zastávání biskupského úřadu. Kapitula Pražská položila hned třetího dne po jeho smrti (7. Ledna) dle obyčeje čas k volení nového biskupa, kteréž předsevzato jest v témdni potom dne 14. Ledna. Volení tomuto chtěl spůsobiti překážku Jindřich probošt Pražský s některými kanovníky, kteří k němu v tom byli nakloněni. Chtěje totiž, jak se zdá, sám dojíti biskupství, a nemaje k tomu naděje od většiny oudů kapituly, položil ve shromáždění dne 14. Ledna odpor proti uložené volbě, předstíraje ač nedůvodně, že je udělení biskupství tentokrát pozůstaveno stolici papežské. Ostatní kanovníci nedali však odporu tomuto platnosti, a když se probošt přes to se svými společníky zdvihl a odešel ze shromáždění, přistoupili k volbě. *Arnošt* Pardubický, tehdejší děkan kostela Pražského, nepochybně od Karla kapitule poručený, prohlášen jest dle jednosvorného usnešení za zvoleného biskupa Pražského. Z příčiny různice tehdejší mezi papežem a arcibiskupem Mohučským, kterýž se přídržel císaře Ludvíka, obrátil se Arnošt o stvrzení své osobně ke dvoru papežskému do Avignona, i dosáhl jeho bez obtíže. Tamže přijal vysvěcení na biskupství od kardinala k tomu ustanoveného.[20]) 1343

Ještě téhož roku zvelebil markrabí Karel kostel Pražský novým důležitým nadáním, zřízením *mansionářů*, totiž čtyryadvadceti duchovních, ustanovených ku každodennímu pravidelnému říkání hodinek ke cti matky boží v choru panny Marie v témž kostele. Nadací listinu tohoto ústavu vydal dne 5. Října toho roku; pátého pak Ledna 1344 učinil o tom osobně slavné 1344
ohlášení novému biskupu a kapitule, odebrav se do shromáždění jejich v místě k tomu obyčejném. Úmysl k založení to-

[20]) O rozepři při volení biskupa Arnošta dává zprávu krom kanovníka Františka u *Dobnera* VI 290 zvláště dopis kapituly samé ku papeži v archivu kapitulním dd. 1343 14 Ledna.

1344 muto pojal byl Karel nejprvé na cestě své z Bavor do Tyrolu arcibiskupstvím Salzburským roku 1340.

V obci Pražské stalo se za dvouletého tohoto vládařství Karlova dne 6. Prosince 1342 uzavření rychtáře a přísežných o zřízení mimořádného *soudu šesti mužů* k srovnání zastaralých záští mezi měšťanskými rody,[21]) k čemuž snad od Karla vyšel podnět následováním příkladu krále Vácslava II, za něhož byl soud takový zřízen ponejprv. Již v roce předtím, ještě za přebývání Jana i Karla v Praze, bylo se stalo usnešení o *sepsání práva městského*. Karel vydal na to měšťanům dne 13. Června 1343 privilegium dané v klášteře Menších bratří u sv. Jakuba, kterým vedlé jiných věcí slíbil je hájiti při všech právích a zvyklostech posavadních, pokud by jim psané právo takové nebylo uděleno.

V zimě roku 1344 asi v měsíci Unoru jel Karel k otci svému do Lucemburka, odkudž odebrali se společně ke dvoru papežskému do Avignona, aby učinili konečnou umluvu s papežem proti císaři Ludvíkovi, jakožto společnému škůdci a nepříteli. Krom vyjednávání této hlavní věci spůsobil tudíž papež Kliment VI také dokonalé smíření a sjednocení mezi otcem a synem pro velké zkažení království Českého nehospodářskou vládou Janovou, z něhož Karel spravedlivě dával na jevo svou nelibost, obávaje se snad ještě podobného pro budoucnost při blízkém projití ustanovené lhůty svého vládařství. Ještě důležitější bylo však pořízení Karlovo, směřující k vyproštění církve české z posavadní závislosti od metropolitů německých. Bullí, vydanou na žádost jeho dne 30. Dubna 1344 nařídil totiž papež Kliment povýšení biskupského kostela Pražského za *arcibiskupský* a vyjmutý z posavadního poslušenství metropolity Mohučského. Arnoštovi biskupu uděleno tedy důstojenství arcibiskupské, a oznámeno to jinými čtyrmi bullami téhož dne vydanými předně jemu, zadruhé kapitule kostela Pražského, též ostatnímu duchovenstvu, konečně lidu celé dioecezí Pražské.[22]) Také na založení mansionářů v kostele Praž-

[21]) Srov. nahoře str. 282.

[22]) Bully tyto nacházejí se v archivu kapituly Pražské.

ském vyžádal si Karel zvláštní stvrzovací listinu od papeže 1344
téhož dne. Zvláštní bullou dne 5. Května dal papež Kliment VI arcibiskupu Pražskému právo ku korunování králů českých; dne 24. Srpna poslal arcibiskupovi Arnoštovi pallium, co hlavní znamení nového důstojenství.

Po vyřízení všechněch těchto věcí navrátili se Jan a Karel na podzim roku 1344 společně do Prahy. Zde slavilo se u přítomnosti jejich v neděli dne 21. Listopadu odění arcibiskupa v pallium v kostele sv. Víta se chvalozpěvy duchovenstva i lidu ve valném shromáždění panstva k tomu schvalně svolaného. Oblečení ve slavné roucho vykonal ustanovený k tomu biskup Vratislavský. Po skončené slavnosti vyšli hned potom nový arcibiskup, král Jan a synové jeho Karel i Jan z kostela, provodíni celým zástupem praelatů i pánů, a vykonali slavný obřad položení základního kamene ke stavbě *nového kostela metropolitního,* již prvé uzavřené. Arcibiskup, král a oba jeho synové sestoupili do jámy k tomu vykopané, a vložili do ní kámen při hlučném zpívání Tě boha chválíme.

Král Jan sadil nazejtří potom (22. Listop.) opět sám osobně přísežné na Starém městě v klášteře sv. Jakuba. V málo však nedělích potom odjel i s Karlem a mnohými jinými knížaty, mezi nimi i Ludvíkem králem uherským, na nové, již třetí
křížové tažení do Litvy. Po navrácení odtamtud v měsíci Unoru 1345
roku 1345 do Brandenburka vydal se hned z této země zase na cestu do svého hrabství Lucemburského, ježto zatím Karel Polskem jel do Čech. Zajmutím jeho na této cestě v Kališi, z něhož se však přelstěním strážných vysvobodil, byl začátek učiněn k válce s králem Kazimírem polským, kterým se zatím s posavadního přátelství s Čechy dal svésti tajným jednáním císaře Ludvíka. Na zprávu o tom navrátil se král Jan spěšně do Čech, a předsevzal společně se synem svým valné tažení proti Polsku, kteréž se po vítězném pokročení ku Krakovu a obležení tohoto sídelného města skončilo příměřím, zavřeným v měsíci Červenci.

Jan i Karel zdrželi se po navrácení z této výpravy v Praze přes zimu na rok 1346. Mezi tímto časem obdrželi

1345 Pražané Staroměstští dne 27. Září 1345 nové osvobození ode všech daní na tři léta nejprvé příští, bez podobné výplaty hotovou summou jako vícekrát předešle, leč pro ulehčení obce, ježto se byla zadlužila pro mnohé platy, které nejspíš částečným přestoupením osvobození oněch předce byly vymáhány od krále. Toliko vymínil si král polovici příjmů z ungeltu vinného, který posavad zůstával v požívání obce, na tříletou tuto lhůtu, tak aby po vypršení jí obec měla zase ungelt celý za dvě léta potom nejprvé příští, po těchto pak dvou létech aby král s polovicí jeho naložiti mohl dle své libosti. Oba starší synové královi, Karel i Jan, potvrdili toto osvobození také svým přiznáním.

1346 Asi ku konci Unora nebo na začátku Března roku 1346 odebrali se Jan i Karel podruhé společně do Avignona, kdež staly se umluvy proti Ludvíkovi v určitějším spůsobu než předešle, tak aby markrabí Karel zvolen byl na místě jeho, jakožto císařství zbaveného, za Římského krále. Karel užil i tohoto přebývání svého u papeže Klimenta k vymožení sobě vyššího svolení k rozličným zámyslům svým, které potřebovaly zvláštního schválení od hlavy církve. Předně byl zjednal na náklad svůj novou drahocennou korunu pro budoucí krále české, která měla dle žádosti jeho chována býti v kostele Pražském, a to tak, aby byla stále postavena na hlavě sv. Vácslava, odkudž měl ji každý král vzíti jen v den svého korunování neb jiné slavnosti, při které by koruny bylo zapotřebí, a hned téhož dne po vykonané slavnosti navrátiti ji zase. Toto nařízení jeho potvrdil papež Kliment VI bullou vydanou hned za přebývání jeho v Avignoně dne 6. Května 1346, a to z té příčiny, poněvadž prý markrabí se obával, aby pro velkou cenu této koruny nebo z jiných příčin někdo jí nechtěl obrátiti k jinému účelu; protož ustanovil papež, kdožbykoli, buď jakkoli mocný, duchovní neb světský člověk, tuto korunu pod jakoukoli příčinou neb jménem chtěl odciziti, aby tím samým v pokutu klatby upadl. Není pochyby, že vlastní osoba, která obávání takové spůsobovala, nebyla na ten čas jiná než král Jan, jemuž syn jeho vlastní, vystříhán odcizením stříbrných sošek ke hrobu

sv. Vácslava i nepochybně také staré koruny králů českých 1346
při vší zachovávané k němu šetrnosti synovské musil v cestu klásti takovéto obrany. Tři dni po vydání této bully udělil papež Karlovi jinou (9. Kv.), kterou svolil k založení nového kláštera v Čechách, v němž by služby boží byly vykonávány jazykem slovanským. Též staly se při té samé příležitosti již potřebné kroky o povolení papežské k založení obecného učení v Praze, které Karel obmýšlel dle příkladu někdy krále Vácslava II.

Následkem smluv Avignonských byl markrabí Karel od kurfirstů papeži příchylných zvolen za krále Římského na sjezdě v Rense dne 11. Července. Prvé však než co dalšího předsevzíti mohl k dosažení skutečné platnosti této volby, vypukla opět válka mezi Francouzi a Angličany mocným vtrhnutím krále anglického do Francouz. Jan i Karel odebrali se do Paříže, aby spřátelenému králi francouzskému přispěli ku pomoci dle okamžité možnosti. Na výpravě válečné, která nyní následovala k odehnání Angličanů ze země, padl král Jan v bitvě u Krešćak dne 26. Srpna 1346.

Karel, událostí touto povolán na trůn český, zdržen byl od příjezdu do země záležitostí spornou o císařství Římské. Dne 26. Listopadu korunován byl od strany sobě příchylné v Bonnu; a však proti velké tehdejší moci Ludvíka bavorského
nic tím nespůsobeno. Teprv v Lednu 1347 přijel sice Karel 1347
do Prahy, kdež co nový král přijat jest slavně od duchovenstva i lidu; ale již 22. Ledna odjel zase, a odebral se nejprvé do Rakous a do Uher k jednání s vévodou Albrechtem II a králem Ludvíkem proti císaři, potom v přestrojení do Tyrolu, kdež se pokusil o dobytí země nenadálým vpádem. Po nezdaření tohoto předsevzetí vrátil se do Prahy v měsíci Srpnu.

Zde byly mezitím učiněny přípravy k jeho *korunování.* Karel vydal nejprvé dne 18. Srpna z moci královské privilegium arcibiskupu Pražskému, aby jemu budoucně náleželo korunování, tak jak prvé již ustanoveno bylo od papeže. Dne 2. Září vykonáno jest tedy korunování jeho i manželky jeho Blanky od arcibiskupa Arnošta při slavné mši v kostele sv. Víta

1347 u přítomnosti netoliko domácí šlechty, nýbrž i velikého množství cizích knížat a jiného panstva. Byloť přitom pět biskupů a deset vévod, mezi nimi zejména Rudolf vévoda saský. Ku královské hostině, která jak obyčejně následovala po korunování, vystavena byla krásná dřevěná budova na prostranném Novém tržišti u sv. Havla, vnitř i zevnitř potažená drahými sukny, hedvábnými i zlatem protkanými. Králi a královně posluhovali při tabuli pánové zemští, na vystrojených koních sedíce, každý dle povinnosti svého úřadu. Hody byly skvostné a hojné pro všecky cizí i domácí hosty, které král podělil zároveň i vzácnými dary. Hudba provozovaná na rozličné nástroje obveselovala hlučné shromáždění. Vojenské hry i jiné radovánky trvaly jak obyčejně celý den ostatní.

Nazejtří dne 3. Září položil Karel u přítomnosti všechněch hostů svých základ k novému klášteru před branou Svatohavelskou, do něhož uvedl mnichy *Karmelitany*. Dřeva z královské budovy, ve které byla hostina, sloužila řeholníkům těmto za stavivo ku prozatímným dřevěným příbytkům až do vystavení kláštera.

Mezitím konal Karel přípravy k velkému vojenskému tažení proti Ludvíkovi bavorskému, které mělo učiniti konec panství jeho v Němcích. Vedlé panstva českého, moravského a slezského účastnili se i Pražané a všecka jiná města královská v tomto tažení. Dne 13. Října vytáhl Karel z Prahy. Již v Domažlicích dostal však zprávu o nenadálé smrti Ludvíka, po které obrátilo se vojenské tažení v největším díle říše německé v pouhé slavné vjíždění do měst říšských a přijímání přísah věrnosti od četných knížat a stavů.

Z Normberka, kdež se Karel zdržel celý měsíc Listopad, vydal zakladací listinu *kláštera slovanského* (21. Listopadu), jejž uzavřel vystaviti při kostele sv. Kosmy a Damiana u Prahy mezi Zderazem a Vyšehradem. Již tehdáž přistěhovali se do toho místa mnichové slovanští řádu sv. Benedikta, k tomu cíli
1348 povolaní z Charvat. Ku konci Února roku 1348 navrátil se Karel z vítězoslavné jízdy své do Prahy co první korunovaný král český i Římský.

Přehled letopisný

dle posloupnosti knížat a králů českých.

(S udáním stránek, na kterých se jedná o jednotlivých příbězích.)

Krok.
Sídlil na Vyšehradě 3.
Libuša.
Vystavila hrad Pražský 4. — Báječný hrad Děvín 5.
Přemysl.
Nezamysl.
Mnata.
Vojen.
Unislav.
Křesomysl.
Neklan.
Hostivit.
Bořivoj I (panoval asi od r. 871 do 894).
R. asi 874 pokřtěn 7.
Vystavil kostel panny Marie na hradě Pražském 7.
Spytihněv I (asi 895—912).
Vratislav I (asi 912—921).
Vystavil kostel sv. Jiří 8.
921 Pohřben v témž kostele 8.
Vácslav svatý (921—935).
928 Král německý Jindřich I přitáhl ku Praze 9.
Založen kostel sv. Víta 8.
Boleslav I (936—967).
938 Tělo sv. Vácslava pohřbeno u sv. Víta 8.
Boleslav II (967—999).
973 Biskupství Pražské založeno 9, 72. — Též klášter Svatojirský 9, 90.
983 Sv. Vojtěch nastoupil na biskupskou stolici 74.
992 Biskupu Pražskému přiřčen desátek z celé země 74. — Benediktini přivedeni ze Říma 88.

993 *14. Led.* Založení kláštera Břevnovského 9, 36, 88, listinná zmínka o Poříčí a Rybníku u Prahy 25, o mlýnech a jezích 28, o vsech Břevnově, Veleslavínu, Liboci, Třešovicích, Ruzyni, Kuromrtvicích 36, o Radotíně 40, o dušnících kláštera Břevnovského v podhradí Pražském 65.
995 Útok Vršoviců na biskupský dvůr a na klášter sv. Jiří na hradě Pražském 107; sv. Vojtěch odjel ze země 108.
999 *9. Ún.* zemřel kníže Boleslav II 108.
Boleslav III (999—1002).
1002 Boleslav III vyhnán; Vladivoj povolán ku panství 109.
Vladivoj (1002—1003).
1003 v *Lednu* zemřel.
Jaromír (1003).
Jaromír dosáhl panství, a zbaven jeho Boleslavem Chrabrým 109.
Boleslav III (1003).
1003 *10. Ún.* Vršovici vražděni 109.
Boleslav III zbaven panství 109.
Boleslav Chrabrý (1003—1004).
1003 Boleslav Chrabrý přijat do Prahy, Vyšehrad proti němu obhájen 109.
1004 v *Září* Praha dobyta na Polanech 110.
Jaromír (1004—1012).
1004 Jaromír posazen na stolec 54, 111. — *8. Září* přijel král německý Jindřich II do Prahy 111.
1012 Jaromír zbaven panství od Oldřicha 113.
Oldřich (1012—1037).
1014 Božej a jiní Vršovici zabiti 114.
1029 Břetislav přivezl Juditu do Prahy 114.
1034 *Dub.* Jaromír oslepen 114.
1037 *9. Listop.* zemřel Oldřich; pohřben u sv. Jiří 115.
Břetislav I (1037—1055).
1037 *10. Listop.* Břetislav posazen na stolec 115.
1038 *4. Listop.* Jaromír zavražděn 115.
1039 *24. Srp.* Tělo sv. Vojtěcha přivezeno do Prahy 116.
1041 Císař Jindřich III přitáhl ku Praze 116.
Okolo r. 1045. Nová stavba kostela Břevnovského 37.
Okolo r. 1050. Břetislav přestavil zdi hradu Pražského 13, 18, 117.
1055 Břetislav pohřben v kostele sv. Víta 16.
Spytihněv II (1055—1061).
1055 *10. Led.* Spytihněv posazen na stolec. Němci vyhnáni z Čech 117.
1058 Judita vdova po Břetislavovi I pohřbena v kostele sv. Víta 16.
1060 Kostel sv. Víta nově vystaven 14.
1061 *28. Led.* umřel Spytihněv II 117.
Vratislav II (1061—1092).
1068 *15. Čv.* Konrad a Otto, bratří Vratislavovi, v ležení u Hostivaře 118. — Probošt Pražský Marek ustanoven od biskupa Jaromíra 76.
1070 Založení kostela sv. Petra na Vyšehradě 32, 81.

1072 Rudolf legat papežský v Praze 96.
1073 Bernard a Řehoř legatové papežští v Praze 97.
1086 *15. Červ.* Vratislav II korunován 118.
(1088) Zakládací listina kapituly Vyšehradské 32; v níž zmiňuje se Záton v Praze 27, Trávník pod Petřínem 27, vsi Bubny, Dehnice, Butovice, Jinonice 39, Komořany, Braník 41, Nůsle 41, Vršovice, Záběhlice 42, a poddaní kapituly v podhradí Pražském 65.
1009 Biskup Jaromír pohřben v kostele sv. Víta 17.
1090 Břetislav mladší v ležení na Rokytnici 119; zmínka o velkém bohatství v podhradí Pražském a Vyšehradském 22, 33, 68, — *1. Kv.* shořel kostel sv. Víta 14.
1092 *14. Led.* Zemřel Vratislav II 119.
Za panování Vratislava II usazeni jsou Němci na Poříčí 71.
Konrad I (1092).
1092 *22. Led.* posazen na stolec 119.
8. Září umřel 119.
Břetislav II (1092—1100).
1092 *14. Září* posazen na stolec 22, 54, 119.
1096 Křižáci táhli Prahou, křtili a zabíjeli Židy 119.
1098 Břetislav dal zloupiti Židy 120.
1100 *22. Pros.* zemřel Břetislav; pohřben na hřbitově u sv. Víta 17, 120.
Bořivoj II (1100—1107).
1100 *25. Pros.* posazen na stolec 120.
1105 *Říj.* Svatopluk v ležení na velkém tržišti mezi Prahou a Vyšehradem 121.
Týn čili dvůr cizích kupců v Praze připomíná se za knížete Bořivoje 23, 69, 78.
1107 Bořivoj zbaven panství od Svatopluka 122.
Svatopluk (1107—1109).
1107 *14. Kv.* Svatopluk posazen na stolec 122.
1108 Vyhubení Vršoviců 53, 123.
1109 *21. Září.* Svatopluk zabit 123.
Vladislav I (1109—1117).
1109 *2. Říj.* Vladislav posazen na stolec 124.
22. Pros. odjel k císaři Jindřichovi 124.
24. Pros. Bořivoj vpuštěn do hradu Pražského i Vyšehradu 124.
25. Pros. Kníže Otto a župan Vacek položili se na Rokytnici 125.
26. Pros. Oblehli Vyšehrad 125.
27. Pros. Vladislav přitáhl ku Praze; porazil Vácslava syna Wiprechtova 126.
1110 Bořivoj zajat; Praha a Vyšehrad vzdaly se Vladislavovi; Privitan trestán 126.
Otto zavřen na Vyšehradě 126.
1113 *18. Čv.* Vacek zabit od Soběslava 127.
1115 Soběslav vrátil se z Polska 127. V zakládací listině kláštera Kladrubského jmenuje se kostel sv. Petra na Zderaze 26, ves Lahovice 40, Zbraslav 40, místo k založení vsi Opatovic u Prahy 66.

1117 *Pros.* Vladislav postoupil panství Bořivojovi 127.
Bořivoj II (1117—1120).
1118 Velká voda, jdoucí 10 loket nad most Pražský, pobořila mnoho kostelů i domů v podhradí 22, 28, 128.
1119 Palác knížecí na Vyšehradě zbořen větrem 31, 128.
1120 *16. Srp.* Bořivoj zbaven opět knížetství 127.
Vladislav I (1120—1125).
1124 *22. Čvce.* Žid Jakub zajat 128, synagoga židovská se připomíná 25. Bořivoj pochován u sv. Víta 16.
1125 *25. Bř.* Soběslav smířen s Vladislavem nemocným na Vyšehradě 129.
12. Dub. Vladislav zemřel 129.
Soběslav I (1125—1140).
1125 *16. Dub.* posazen na stolec 129.
Zemřel Cosmas letopisec 103.
1126 Svatava pochována u sv. Petra na Vyšehradě 33.
1128 Konrad syn Lutoldův zavřen v domě kanovníků Vyšehradských 129
1129 Kostel Vyšehradský ozdoben od Soběslava 32.
1130 Soud na Vyšehradě nad úkladníky Soběslavovými 32, 130. V nadání kostela Vyšehradského připomíná se ovocná zahrada v podhradí 35, 66. Děvín 40, 70, 85.
1132 Věž u kostela sv. Víta zapálena bleskem 14; ves Chuchel se připomíná 40.
1133 Legat papežský v Praze z příčiny biskupa Menharta 97.
1134 Biskup Menhart pohřben u sv. Víta 17. Vzácné kamenné lomy na Petříně se připomínají 37.
1135 Hrad Pražský od Soběslava přestaven 13, 131. V nadání kapituly Vyšehradské připomíná se špitál Týnský 23, 101, kaple sv. Vavřince na Petříně 37.
1140 Porady panstva na Vyšehradě za nemoci Soběslavovy o jeho nástupce 132.
Vladislav II 1140—1173).
1140 *17. Un.* Vladislav posazen na stolec 132.
Začátky kláštera Strahovského 38, 92, 135.
1141 Mnoho zločinců oběšeno na hoře Šibeničné, *Cosmae Cont.* 334, srov. str. 35; povodeň v Praze *Cosmae Cont.* 334, 335, srov. str. 257.
1142 Obležení Prahy od Konrada moravského 132, kostely sv. Víta a sv. Jiří vyhořely 15, 17, 91, 133.
7. Čv. Král německý Konrad na Vyšehradě 134.
Část podhradí Pražského se synagogou židovskou shořela 25, 134.
Zmínka o kostele sv. Jana pod Petřínem 27.
1143 Legat papežský Guido v Praze; nařídil rozdělení dioecezí na fary 80, káral hrubé přestupky proti zákonům o bezženství kněží 97.
1144 Velislav usazen za župana Vyšehradského 49.
1146 Vinnice na Petříně se připomínají 37, též ves Motol 39.
1147 Vladislav odjel do války křížové 134; Soběslav uvězněn 136.

1148 Vladislav se vrátil do Prahy 134.

1151 Biskup Zdik a královna Gertruda pochováni na Strahově 38.

1158 Tažení Vladislava k Mediolanu 135.

1158 *22. Září* vrátil se do Prahy 136.

1159 Založen klášter Johannitů u panny Marie konec mosta 27, 66, 95.

1160 Biskup Daniel vrátil se z Mediolana 136

1162 Soběslav podruhé zajat 137.

1164 Tažení Vladislava do Uher 136.

Asi v létech 1164—1167 vystaven jest kamenný most v Praze od královny Judity 28, 136.

1165 Vystaven kostel sv. Ondřeje 24.

1170 Svatopluk, syn Vladislavův, zabil Vojslava podkoní 137.

1173 Vladislav postoupil panství synu svému Fridrichovi 137.

Fridrich (1173).

1173 Soběslav přivezen z Přimdy do Prahy, Fridrich odebral se k císaři Fridrichovi I 138.

1174 *18. Led.* Vladislav II odjel do Durynk 138.

Soběslav II (1173—1178).

1174 Posazen na stolec 138. Za panování jeho připomíná se kostel sv. Petra v ulici německé (na Poříčí) 26. Privilegium Němců Pražských od něho 169.

1178 Připomíná se kostel sv. Cosmy a Damiana 26: mlýny pod ním 29; ves Modřany 41; újezd sv. Martina v podhradí 24, 66. Hrad Pražský vzdal se Fridrichovi 139.

Fridrich (1178—1189).

1179 Soběslav oblehl hrad Pražský 139.

27. Led. Bitva mezi Prahou a Vyšehradem (na Bojišti) 139.

Okolo r. 1180—1182 stál kostel sv. Václava na Zderaze 26.

1180 Soběslav pohřben v kostele Vyšehradském 33.

1182 Fridrich vyhnán ze země; Konrad Otto dobyl hradu Pražského 140; Fridrich zase navrácen v panství 140.

1183 Kostel sv. Jana na Bojišti odevzdán Johannitům 95, 140.

1184 Hrad Pražský obležen darmo od Václava bratra Soběslava II 140.

1189 *25. Bř.* Zemřel Fridrich; pohřben v kostele sv. Víta 16, 141.

Konrad Otto (1189—1191).

1190 Založení kláštera Křížovníků hrobu božího na Zderaze 26

1191 *9. Září.* Umřel Konrad Otto; kosti jeho přivezeny do Prahy 141.

Václav (1191—1192).

1191 *Říj.* Václav posazen na stolec 141.

Přemysl a Vladislav oblehli hrad Pražský 90, 141.

1192 *Led.* Václav postoupil hradu i panství 141.

Přemysl (1192—1193).

1193 Břetislav Jindřich oblehl hrad Pražský, a obdržel jej vzdáním 142.

Břetislav III Jindřich (1193—1197).

1197 Vladislav bratr Přemyslův uvržen do vězení na hradě Pražském 142.

12. Bř. Kardinal Petr přijel co legat do Prahy 98.

22. Bř. Vzbouření proti němu při svěcení kněžstva pro zákon o bezženství 98.
15. Čv. Zemřel Břetislav Jindřich 142.
Vladislav III (1197).
1197 *22. Čv.* Posazen na knížecí stolici 142.
1. Listop. Zvolení biskupa Daniele II 150.
6. Pros. Smlouva mezi Vladislavem a Přemyslem 142.
Přemysl I (Otakar) (1197—1230).
1198 Biskup Daniel žalován v Římě od probošta Sadského Arnolda 151.
1199 Obeslán před stolici papežskou 151. Podskalí se připomíná 27, 164.
1202 *5. Kv.* Biskup Daniel propuštěn ze Říma 152.
1205 Připomíná se ves Krušina 259.
1209 Košíře se připomínají 39.
1212 *26. Září.* Právo investitury nad biskupstvím Pražským přeneseno od císaře Fridricha na krále českého 152.
1214 *28. Břez.* Biskup Daniel zemřel 152.
1215 Připomínají se rytíři němečtí u sv. Petra na Poříčí 165.
1216 Těla bratří sv. Vojtěcha přivezena do Prahy 242.
Říj. Biskup Ondřej odebral se do Říma 153.
1217 *10. Dub.* Biskup Ondřej vydal interdikt na Čechy 153.
1218 *16. Un.* Rozkaz papeže Honoria III proti kanovníkům Pražským, kteří nezachovávali interdiktu 154.
Dub. Přemysl podává se k narovnání v rozepři s biskupem 155.
1219 Přemysl jel ke smlouvání s posly papežovými do Kladrub 156.
11. Čvce. Papež nařizuje přenésti beneficia kanovníků odporných na jiné osoby 157.
2. Srp Papež nařizuje obnoviti interdikt 158.
1220 Noví poslové krále Přemysla do Říma 158.
29. Pros. Legat Řehoř de Crescentio poslán do Čech 159.
1221 *2. Čvce.* Velké privilegium kostela Pražského 160.
1222 *10. Bř.* Privilegium duchovenstva českého 160.
1224 *30. Čvce.* Biskup Ondřej zemřel v Římě 161. Pelhřim zvolen za biskupa 161.
1225 Legat Konrad v Praze; Pelhřim se poděkoval z biskupství; Budilov zvolen 161.
1226 *10. Čvce.* Budilov zemřel v Římě 161. Dominikani povoláni do Prahy 164.
1227 Posvěcen oltář sv. Kateřiny v kostele sv. Víta 242.
1228 Vsi Ovenec a Holišovice připomínají se 39.
1229 Legat Šimon v Praze 161.
1230 *15. Pros.* Zemřel Přemysl 241.
Václav I (1230—1253).
1232 Minorité uvedeni do Prahy 166; okolo téhož času také Templáři 166.
1233 Královna Constantia koupila kostel sv. Petra na Poříčí od rytířů německých 167. Ves Hloupětín se připomíná 259.

1234 Anežka založila kostel sv. Františka s klášterem jeptišek sv. Kláry a klášterem Františkánů, též špitál sv. Františka 167, 169 Připomíná se kostel sv. Haštala 168.
1235 Ulice řečená Nebovidy připomíná se v Praze 27, 67.
Okolo r. 1235 obezděno jest Staré město Pražské 175.
1238 Kostel sv. Jiljí připomíná se 24, 231; špitál sv. Františka u sv. Petra na Poříčí propuštěn z moci abatyše kláštera sv. Františka 455.
1240 Zvolen biskup Mikuláš 374.
1244 Dostaven kostel sv. Jakuba 233.
1245 Král Václav začínal se vzdalovati z Prahy na lovčí hrady 182.
1248 Vzbouření panstva proti králi Václavovi 183
31. Červc. Pánové na hradě Pražském přísahali věrnost Přemyslovi synu královu 183.
13. Září. Zemřela královna Kunigunda 184.
Učení v Praze se rozptýlilo 475.
1249 *13. Ún.* Král Václav vjel na Vyšehrad 184, 247.
20. Ún. Přešel přes Vltavu a ubytoval se na Strahově 185, 256.
25. Ún. Odtáhl od Prahy k Žatci 185.
Bř. Václav postoupil panství synovi 185.
22. Bř. Biskup Mikuláš vyhlásil zastavení služeb božích 186.
22. Dub. Papež Innocentius IV rozkázal duchovenstvu českému pomáhati Václavovi; též vzdorocísař Vilém 185
5. Srp. Město Pražské zrazeno od měšťanů Václavovi 185.
6. Srp. Lidé Přemyslovi utekli se na hrad Pražský. Václav osadil věž u mostu a dvůr biskupův tamže 186.
Václav dobýval hradu Pražského 186.
15. Srp. Příměří mezi Václavem a posádkou hradskou 186.
16. Srp. Smíření Václava s Přemyslem 186.
20. Srp. Václav uvázal se ve hrad Pražský 187.
Páni uvězněni na hradě 188.
Toho roku shořel kostel sv. Petra na Vyšehradě 248.
1250 *29. Pros.* Ctibor sťat, a syn jeho Jaroš vbit na kolo 188.
1251 Kanovník Pražský Bartoloměj ssazen 385.
1252 *21. Květ.* Založen špitál Křižovníků vedlé mostu 188, 224, 456.
17. Čv. Křižovníci Pražští obdrželi znamení červené hvězdy 454.
Věže hradu Pražského i u mostu opravovány 189.
Židé Pražští zabíjeni 188.
Staveno západní křídlo paláce královského na hradě 238.
1253 Město Pražské hraženo na půlnoční a západní straně 189.
Čv. Zásobování hradu Pražského pro strach Kumánů 189
22. Září. Zemřel král Václav ve Počaplích 189.
Přemysl Otakar II (1253—1278).
1253 Tělo krále Václava přivezeno v tajnosti do Prahy; pánové Přemyslovi Ot. protivní zajati 190.
17. Říj. Přemysl Ot. přijel do Prahy 190.
1254 *25. Led.* Boreš z Risenburka zajat 190.

1254 *20. Čv.* Bernard legat papežský přijel do Prahy. *Cosmae Cont.* 385.
21. Srp. Odjel z Prahy. *Cosmae Cont.* 385.
14. Pros. Přemysl Ot. vyjel z Prahy do války proti Prusům 190.
(?) Výsada Židovské zahrady 250.
1255 *8. Dub.* Otakar vjel do Prahy 191: veliký vichr 246.
Kr. Sněm na Strahově 191.
11. Čvce. Královna Markéta přijela do Prahy 191.
12. Čvce. Vjezd její do hradu Pražského 191.
1256 *13. Květ.* Přijel do Prahy legat Petr de Pontecorvo 191.
9. Čv. Dal prohlásiti interdikt v Praze pro zajmutí mnicha od měšťanů 191.
23. Čv. Interdikt zrušen 191.
17. Čvce. Konrad arcibiskup Kolinský přijel do Prahy 191.
10. Srp. Odjel z Prahy 192.
Založení kláštera bratří kajících u sv. Kříže většího 218.
Přestavění hradu Pražského od Otakara 192.
1257 Založení Nového města pod hradem Pražským 192.
Povodně toho roku 257.
1258 *17. Led.* umřel biskup Mikuláš 374.
1. Un. Zvolen biskup Jan III (z Dražic) 374.
26. Kv. Vjezd jeho do Prahy. *Cosmae Cont.* 391.
19. Říj. Vyhořel klášter Strahovský 256.
Kaple sv. Jana v paláci Vyšehradském obnovena 247.
1260 *4 Bř.* Otakar vytáhl do pole proti králi uherskému. *Cosmae Cont.* 401.
22 Srp. Vjezd Otakara do Prahy po bitvě u Kressenbrunna 195.
1261 *18. Říj.* Královna Markéta odstěhovala se z Prahy 195.
23. Pros. Královna Kunigunda přijela do Prahy 195.
25. Pros. Korunování Přemysla Ot. a Kunigundy 195.
1263 Vystavena kaple Všech Svatých na hradě Pražském 246. 397.
Hlad v zemi. *Cosmae Cont.* 406.
1264 *28 Led.* a *20. Un.* Velký vichr v Praze 240.
3. Un. Kaple Všech Svatých vysvěcena 246.
28. Září. Otakar vyjel z Prahy k svatbě Bely mladšího uherského. *Cosmae Cont.* 407.
1265 *2. Un.* Křest Kunigundy dcery krále Otakara 195.
Král Otakar povolil vystavení školy u kostela sv. Havla 177, 474.
1266 *7. Srp.* Otakar vyjel do pole proti Bavorům. *Cosmae Cont.* 409.
1267 *10. Bř.* Legat papežský Guido přijel do Prahy. *Cosmae Cont.* 409.
28. Bř. Odjel. *Cosmae Cont.* 409.
1268 Otakar zjednal sobě Zbraslav k vystavení loveckého zámku 260. 376.
Privilegium Židů 289.
Král Otakar dal obnoviti míry a váhy 337.
1269 *5. Září.* Narozena Anežka dcera Otakarova 195.
1271 *1. Kv.* Zemřel Vít děkan Pražský 400.
Srp. Přijel do Prahy arcibiskup Kolinský Engelbert 196.
27. Září. Narozen Václav syn Otakarův 195.

1272 *12. Bř.* Most Pražský se pobořil 258.
1273 *1. Led.* Lev biskup Řezenský byl v Praze na Strahově. *Dle listiny.*
18. Srp. Povodeň v Praze 257.
1274 *26. List.* Otakar potvrdil privilegia Němců Pražských 175.
Učení Pražské se rozptýlilo 475.
1275 Sbírky ku pomoci zemi svaté 383.
1277 *8. Září.* Otakar dal dcerku svou Kunigundu do kláštera u sv. Františka 196, 472.
Povětrný mlýn na Strahově vystaven 256.
1278 *27. Čv.* Král Otakar vytáhl z Prahy do pole proti Rudolfovi 196.
Příkopy staveny u hradu Pražského 239.
Vácslav II (1278—1305).
1278 V kostelích Pražských zvoněno pro smrt krále Otakara 197.
14. Září. Jindřich písař králův zajat z rozkazu královny Kunigundy 197.
21. Září. Biskup Jan dal proto vyhlásiti interdikt v Praze 198.
29. Září. Jindřich písař propuštěn 198.
21. Říj. Umřel biskup Jan III 200.
Listop. Otto Brandenburský stal se vládařem v Čechách 198.
15. Listop. Zvolen biskup Tobiáš 200.
1279 Otto Brandenburský zmocnil se Prahy 199.
5. Led. Biskup Tobiáš odjel z Prahy, aby obdržel svěcení od biskupa Olomouckého 201.
7. Led. Kostel Pražský oloupen z rozkazu Otty 199
25. Led. Kunigunda se synem svým Vácslavem odvezena z Prahy na Bezděz 200.
Sněm v Praze: páni žádali, aby Vácslav navrácen byl do Prahy 201.
26. Un. Vjezd biskupa Tobiáše do Prahy 201.
25. Bř. Biskup Tobiáš četl první mši na Strahově 202.
19. Srp. Sjezd panstva v Praze; Pražané přísahali věrnost mladému Vácslavovi 203.
Otto odjel ze země, zanechav vládařství Eberhardovi biskupu Brandenburskému 203.
Vzbouření proti Ottovi Brandenburskému 204.
Pavel Berut opanoval dům biskupský v Praze 206.
1280 *25. Bř.* Povodeň 257.
24. Čv. Veliký příval v Praze 245.
Válka pánů a Pražanů se stranou Otty Brandenburského 206
4. Pros. Povětří škodlivé v Praze 256.
24. Pros. Sněm v Praze; narovnání mezi Ottou a pány 207.
1281 *5. Led.* Zvoněno v Praze na znamení smíření 207.
20. Květ. Sjezd panstva v Praze u sv. Klimenta k uvedení země v pořádek 208, 230.
Hlad a mor v zemi 208.
1282 *6. Bř.* Umřela Aneška abatyše u sv. Františka 233, 472.
Hojné žně učinily konec hladu 210.
Sněm o navrácení Vácslava do země 211.

1282 *26. Pros.* Krásná duha viděna v Praze 211.
1283 *12. Led.* Vysvěcen kostel sv. Mikuláše na Malé straně 237.
5. Dub. Jasná hvězda viděna v Praze 211.
24. Květ. Vjezd Václava II do Prahy 212.
Kunigunda a Záviše přistěhovali se ke dvoru do Prahy 213.
1284 *Čv.* Svatba Záviše s Kunigundou 213.
1285 *1. Čvce.* Augustiniani uvedeni do kostela sv. Tomáše 236.
9. Září. Kunigunda zemřela; pochována u sv. Františka 211, 234.
1287 *4. Čvce.* Královna Guta přivezena do Prahy 215.
4. Září. Zřízen soud šesti přísežných v Praze 214, 281, 292, 295.
Záviše vzdálil se ode dvora 215.
1288 *6. Kv.* Narodil se Otakar syn Václava II. *Chron. Aulae R.* 22, 59.
Záviše zajat 216.
19. List. Zemřel mladý Otakar; pochován u sv. Víta 241.
1289 *10. Led.* Kazimír Opolský v Praze; poddal se koruně české 219.
6. Říj. Královna Guta porodila dvojčata, Václava a Anešku. *Chron. Aulae R.* 22.
1290 *10. Kv.* Umřel v Praze Rudolf vévoda rakouský; pochován u sv. Víta 216, 241.
15. Říj. Narozena Anna, dcera krále Václava *Chron. Aulae R.* 22.
Kunigunda sestra Václava II provdána za kníže mazovské 219, 472.
1291 *4. Dub.* Celé větší město Pražské vyhořelo 218, 234.
Execquie v Praze za císaře Rudolfa 219.
Zbislav Zajíc z Waldeka zabit od Olbrama a Richarda 291, 310.
1292 *20. Led.* Narodila se Alžběta dcera Václava II. *Chron. Aulae R.* 23
20. Dub. Cisterciensští uvedeni do kláštera ve Zbraslavi 218, 263.
11. Srp. Král Václav vytáhl z Prahy k výpravě do Polska 219.
1293 *4. Bř.* Narodila se Guta dcera Václava II. *Chron. Aulae R.* 23.
Albrecht rakouský v Praze 219.
1294 *26. Ún.* Narodil se Jan syn Václava II. *Chron. Aulae R.* 23
1. Bř Zemřel týž, a pochován na Zbraslavi 265.
3. Srp. Zemř. Guta, dcera Václavova, a pohřbena na Zbraslavi 265.
Gozzius de Urbeveteri povolán do Prahy 218.
1295 *21. Bř.* Narozen Jan syn Václava II. *Chron. Aulae R.* 23.
1296 *19. Ún.* Narozena Markéta dcera Václava II. *Chron. Aulae R.* 24.
1. Bř. Zemřel biskup Tobiáš. Po něm zvolen Řehoř 373.
17. Kv. Zemřela Aneška, vdova po Rudolfovi rakouském: pohřbena v kostele sv. Františka 220, 265.
2. Čv. Uzavření měšťanů Pražských o koupení radnice a službě písaře městského 273, 274.
6. Pros. Umřel Jan syn Václavův; pohřben u sv. Klimenta 230.
1297 *6 Led.* Nařízení konšelů Pražských o Týně 297.
2. Čv. Korunování krále Václava 220, 367.
3. Čv. Položení základního kamene kostela Zbraslavského 220, 264.
18. Čv. Zemřela královna Guta 220, 241. 265.
Toho roku tělo krále Otakara přivezeno do Prahy 241.
1298 *24. Srp.* Rozhodnutí krále Václava o Týně 297.

1298 Klášter sv. Anny na Újezdě se připomíná 255, 272.
1300 *Čvc.* Groše Pražské bity 342.
Králi Václavovi podávána koruna polská 221.
Václav vytáhl do Polska 221.
Reyčka přivezena do Prahy 221.
1301 *Čvc.* Králi Václavovi podáváno království uherské 221.
Umřel biskup Řehoř 374.
10. Pros. Vysvěcen biskup Jan IV (z Dražic) 373.
1302 Kunigunda sestra Václava II stala se abatyší u sv. Jiří 465.
1303 *26. Kv.* Svatba Václava II s Alžbětou polskou Reyčkou 221.
1304 *23. Kv.* Privilegium krále Václava o cizích kupcích v Praze 330.
Čv. Král Václav vytáhl do Uher 221.
Srp. Vrátil se do Prahy 221.
1305 *Bř.* Král Václav těžce se roznemohl 222.
(asi *15. Čv.*) narozena Aneška dcera Václavova. *Chron. Aul. R.* 130.
21. Čv. Zemřel Václav II 222.
Václav III (1305—1306).
1305 *22. Čv.* Pohřeb krále Václava II 265, 370.
3. Srp. Kanovník Pražský Diviš ssazen 385.
5. Srp. Mír s králem Albrechtem zavřen v Praze 480.
Elška sestra Václava III dána na vychování do kláštera sv. Jiří; Markéta odvezena do Slezska 480.
5. Říj. Svatba Václava III s Violou Těšinskou 481.
1306 *13. Un.* Anna sestra Václava III oddána Jindřichovi korutanskému 480.
21. Čv. Konrad opat Zbraslavský káral Václava III 481.
Václav vytáhl z Prahy do Polska 482.

1306 *22. Srp.* Sněm v Praze k volení krále 482.
Poselstvo krále Albrechta přijelo do Prahy 483.
8. Září. Volení krále odloženo 483.
Září. Rudolf rakouský přitáhl ku Praze 483.
Říj. Rudolf zvolen za krále 483. Jindřich korutanský odjel z Prahy 484
Rudolf (1306—1307).
1306 Vjezd Albrechta a Rudolfa do Prahy 484.
Svatba Rudolfa s Alžbětou polskou 484.
23. Říj. List stavů českých králi Albrechtovi o privilegiích království českého 484.
Elška přestěhována z hradu do města 485.

1307 Rudolf († *4. Čvce.*) pohřben v kostele sv. Víta 485.
Vilém Zajíc ve Zbraslavi 486.
Rakouští dvořané odjeli z Prahy 486.
Alžběta polská přestěhována do domu biskupova 486.
Sjezd v domě biskupově; Tobiáš z Bechyně zabit 487.

1307 Hiltmar Fridinger zabit 314, 488.
15. Srp. Jindřich korutanský zvolen za krále 488.
Jindřich (1307—1310).

1307 Jindřich korutanský přijel do Prahy 488.
1. Září. Fridrich markrabí mišenský přijel do Prahy 488.
Alžběta vdova po Vácslavovi a Rudolfovi utekla na Zderaz ke Fridrichovi rakouskému 489.
Olbram, Peregrin Puš a jiní utekli z Prahy 489.

1309 *15. Un.* Páni od měšťanů zajati 491.
Kv. Smlouva mezi pány a měšťany 493.
Jindřich z Lipé a Jan Strážský dobyli Prahy 494.
Král Jindřich přestěhován z hradu do města 495.
Míšňané opanovali Prahu; bitva na Novém tržišti 496
Otto bavorský a Eberhard wirtemberský přijeli do Prahy; narovnání mezi Jindřichem a pány 496.
Jindřich přijal Míšňany na hrad Pražský 497.
4. Srp Konrad opat Zbraslavský odjel z Prahy ku kapitule řádu Cistercienského (na kteréž cestě jednal s Jindřichem VII o království české) 499.
11. Září. Bavoři plenili na zboží Zbraslavském 499.
Jindřich z Aufenšteina přitáhl do Prahy 499.
27. List. Jindřich z Lipé propuštěn z podkomořství 500.
Řád Templářů zrušen 449.

1310 Elška odepřela svatbě s pánem z Bergova 500
28. Kv. Elška odvezena od Jana Strážského z Prahy do Nimburka 500.
Útok Korutanů na věž mostskou 501.
Bitva před hradem Pražským a výtržnosti ve městě 502.
29. Čv. Sjezd v Praze; vypraveno poselství ku králi německému Jindřichovi VII 502.
1. Čvce. Poslové stavovští vyjeli z Prahy 503.
7. Srp. Navrátili se do Prahy 504.
14. Srp. Elška vezena z Prahy do Speyra 504.
14. Září. Míšňané vpuštěni od Welfloviců do Prahy 506.
Mikuláš Wacinger učiněn rychtářem 506.
10. List. Přípravy k hájení Prahy proti králi Janovi 508.
28. List. Vojsko Janovo přitáhlo ku Praze 509.
2. Pros. Úmluva Berengara s arcibiskupem Mohučským o dobytí Prahy 509.
3. Pros. Staré město Pražské dobyto od Jana 510.
9. Pros. Jindřich korutanský odjel ze hradu Pražského 511.
10. Pros. Jan vjel na hrad 511.
Jan (1310—1346).

1310 Rychta Staroměstská odňata Wacingerovi 511.
Soud veřejný v Praze nad stranníky Jindřicha korutanského 512.
25. Pros. Sněm v Praze; potvrzení svobod zemských 512.
Obec Staroměstská vyplatila králi Janovi 600 hřiven 514.

1311 *7. Un.* Korunování Jana a Elšky 513; přísežní uvázali se v ungelty 298, 514.
11. Dub. Petr arcibiskup Mohučský zastavil vybírání ungeltů 514.
3. Čvce. Nařízeni Petra arcibiskupa Mohučského po visitaci v diocezi Pražské 382, 515.
15. Září. Dopis Jindřicha VII k Petrovi arcibiskupovi Mohučskému o propuštění Jakuba Welflova 305, 512.
29. Září. Obec Staroměstská dala Janovi 350 hřiven 535.
1312 *11. Dub.* Výrok mezi přátely Peregrina Puše a Mikuláše z Potšteina 516.
1312 Hlad v zemi 516.
Čvc. Jan vyjel z Prahy k tažení do Moravy 517.
19. Září. Eberlin od Kamene a Fricek od Kokotů u Jindřicha VII u Florencie 517.
29. Září. Pražané dali Janovi 400 hřiven 535.
Kostel sv. Vavřince, někdy Templářský, dostal se Johannitům 449
1313 *Led.* Král Jan odjel z Prahy na sněm do Normberka 517.
Pražané půjčili králi 1000 hřiven na cestu do Italie 535.
8. Čvce. Elška porodila dceru Markétu 518.
Po *15. Srp.* Jan vytáhl z Prahy k Normberku 518.
Okolo *25. List.* Přijel arcib. Petr Mohučský s královnou Elškou do Prahy 518.
Jeptišky sv. Anny koupily kostel sv. Vavřince 473.
Poselstva Pražanů za králem 518.
1314 Pražané Staroměstští půjčili králi 1000 hřiven k jízdě do Frankfurta 535.
1315 *Dub.* Král Jan propustil německé raddy od sebe 521.
Kv. Pražané Staroměstští vyplatili Janovi 400 hřiven 535.
14. Kv. Král Jan ustanovil biskupa Jana za vládaře na čas své nepřítomnosti 502.
20. Kv. Narodila se Guta dcera krále Jana 522.
21. Kv. Král Jan vytáhl s Jindřichem z Lipé do Moravy 522.
26. Říj. Jindřich z Lipé zajat na hradě Pražském 523.
Přípravy k hájení Prahy proti pánům ležícím u Broda 523.
Boleslav Lehnický přijel do Prahy 523.
25. Pros. Elška odjela do Němec k Ludvikovi bavorskému 523.
Kacíři v Praze upáleni 531.
Rozepře mezi biskupem Janem a Menšími bratry 530.
1316 *11. Led.* Král Jan potvrzuje privilegia Starého města 536.
Staroměstští vyplatili za krále Jana 400 hřiven Menhartovi Rokycanskému 536.
Král Jan vytáhl do pole proti pánům 524
Navrátil se do Prahy z jara, a opět vytáhl k Budyni 524.
Pražané vytáhli vojensky k obležení Budyně 524.
26 Bř. Kurfirstové Petr Mohučský a Baldwin Trierský přijeli do Prahy 524.
12. Dub. Umluva o propuštění Jindřicha z Lipé 524

1316 *14. Dub.* Velký oheň v Praze 524.
17. Dub. Jindřich z Lipé propuštěn 524.
26. Dub. Oheň u sv. Valentina 524.
28. Dub. Privilegium o Podskalí 340, 536.
14. Kv. Narodil se Václav (Karel) syn Janův 524.
30. Kv. Pokřtěn 524.
2. Čvce. Král Jan dal Pražanům osvobození od daní na dvě léta 536.
Srp. Staroměstští dali králi 300 hřiven 536.
16. Srp. Jan ustanovil Petra Mohučského za vládaře 525.
17. Srp. Jan vyjel s arcibiskupem Trierským z Prahy 525.
11. Září. Petr Žitavský zvolen za opata Zbraslavského 526.
Září. Malý Václav odvezen z Prahy na Křivoklát 525.
1317 *Bř.* Václav přivezen ze Křivoklátu do Prahy 525.
8. Dub. Petr arcibiskup Mohučský odjel z Čech 526.
Válka mezi královnou Elškou a stranou Jindřicha z Lipé 526.
20. Čv. Elška odjela z Prahy do Lokte 526.
24. Čv. Společný sněm obou stran panských v Praze u sv. Klimenta 526.
18. List. Jan a Elška přijeli do Prahy 527.
24. List. Jan sebral pole proti pánům 527.
Dělení mezi dědici Olbramovými 311.
1318 *21. Led.* Elška vyjela za králem Janem z Prahy do Brna 528.
Hlad a mor v zemi 528.
Biskup Jan napomínal pány k poddajnosti 528.
25. Un. Cechovní artikule krejčích Pražských 346.
27. Un. Jan a Elška přijeli do Prahy 529.
20. Bř. Jan vyjel do Cheba ku králi Ludvíkovi 529.
28. Dub. Jindřich z Lipé a Vilém Zajíc přijeli po smíření Domažlickém do Prahy, a zajali Jindřicha kancléře 530.
9. Kv. Biskup Jan IV vyjel z Prahy do Avignona 532.
31. Kv. Přísežní Pražští zřídili výběrčí ungeltu obdrženého za 500 kop daných králi Janovi 536.
20. Čv. Sestry Janovy Maria a Beatrix přivezeny do Prahy 532.
24. Čv. Beatrix na Zbraslavi oddána Karlovi králi uherskému 532.
2. Čvce. Král Jan, obdržev půjčku 2000 kop, uděluje Staroměstským osvobození od daní na dvě léta 536.
3. Čvce. Král Jan udělil léno Mikulášovi Opavskému 532.
22. List. Narozen Otakar syn krále Jana 532.
1319 *4. Un.* Král Jan dal si slibiti pomoc od některých pánů proti Vilémovi Zajícovi 534.
Vyjel z Prahy do Lokte ve hněvu proti královně Elšce 534.
24. Čv. Turnaj v oboře královské 535.
Pražané vyplatili králi 1000 hřiven a opět 400 hřiven 536.
Žalobný spis Pražanů proti králi Janovi 536.
Měšťané Pražští zvolili 6 heitmanů 538.
7. Čvce. Elška přijela z Mělníka do Prahy 538.

1319 *8. Čvce.* Jan přijel z Brna do Prahy 538.
Welflovici přestoupili ku králi Janovi 538.
10. Čvce. Útok krále Jana na Staré město 538.
11. Čvce. Petr z Rosenberka přitáhl Pražanům ku pomoci proti králi 539.
18. Čvce. Smlouva mezi králem a městem 539.
Král Jan mstil se nad heitmany městskými 539.
Září. Jan vyjel z Prahy k tažení do Lužice 540.
28. Pros. Odjel tajně z Prahy do Lucemburka 540.
1320 *21. Kv.* Zemřel Otakar syn Janův; pohřben na Zbraslavi 540.
24. List. Privilegium Staroměstských o vápně, kameni, hlíně a písku 541.
Směna o statky purkrabství a proboštství Pražského 361, 387.
1321 *9. Un.* Král Jan přijel do Prahy 541.
24. Un. Turnaj na rynku Staroměstském 541.
23. Čv. Jan odjel tajně ze země 542.
27. List. Zemřela kněžna Kunigunda, abatyše u sv. Jiří 542.
1322 *27. Bř.* Umřela Markéta vévodkyně Lehnická, dcera krále Václava II; pohřbena na Zbraslavi 542.
11. Dub. Marie sestra Janova odvezena do Lucemburka 542.
Čvc. Jan přijel do Prahy 542.
21. Čvce. Jan probošt Vyšehradský zajat 543.
22. Čvce. Utekl z vězení 543.
12. Srp. Markéta dcera Janova oddána Jindřichovi bavorskému 543.
Elška odstěhovala se do Bavor 543.
Guta dcera Janova odvezena do Míšně 544.
18. Říj. Jan vrátil se do Prahy od bitvy u Mühldorfa 544.
List. Odjel z Prahy do Lucemburka 544.
25. Pros. Jindřich rakouský přijel ze Křivokláta do Prahy 544.
26. Pros. Odjel do Rakous 544.
1323 *2. Dub.* Výrok v rozepři mezi kapitulou Vyšehradskou a měšťany o kostel Týnský 408.
4. Dub. Václav (Karel) odvezen do Paříže 544.
25. Čvce. Jan přijel do Čech; vybíral velké peníze 545.
16. Říj. Odjel z Prahy do Lucemburka 545.
1324 *Srp.* Umřela Alžběta dcera Janova; pohřbena na Zbraslavi 544.
1325 *2. Led.* Přijela Elška z Bavor do Prahy 546.
18. Led. Probošt Jan na Vyšehradě 547.
12. Bř. Přijel král Jan do Prahy; vybral velký počet peněz 547.
15. Bř. Revers jeho o přijatých berních 547.
Kv. Jan odjel z Čech na Rýn 547.
4. List. Privilegium o Podskalí 346.
1326 *6. Srp.* Guta dcera krále Jana vezena z Čech do Lucemburka 547.
Říj. Tělo Václava III převezeno na Zbraslav 550.
28. Říj. Trn z koruny Kristovy, darovaný Elšce od krále francouzského, přivezen do Prahy 550.
1327 *3. Led.* Král Jan přijel do Prahy; vydírání peněz 547.

1327 Vytáhl do Polska 548.
11. Čv. Odjel z Prahy k Rýnu 548.
Nález přísežných Staroměstských o nezdárných synech 285.
Nález týchž o nošení zbraně 292.
Zřízení bratrstva kanovníků Pražských 392.
1328 Vyhlášena v Praze klatba proti Ludvíkovi bavorskému 548.
12. Un. Elška vezla dceru svou Markétu muži jejímu do Domažlic 550.
Dub. Dala konati v Praze processí z příčiny moru 551.
17. Čvce. Jan přijel do Prahy 548.
23. Čvce. Vyjel k tažení do Rakous 548.
Výprava měšťanů Pražských za králem do Rakous 548.
Pražané vrátili se od Znojma 548.
List. Jednání Elšky o svatořečení Anešky 551.
17. List. Král Jan přijel z Rakous do Prahy 548.
6. Pros. Vyjel k tažení do Litvy 548.
Cechovní artikule platnéřů, štítařů a helméřů 347.
1329 Královna Elška dala spáliti mlýny u Komořan 551.
8. Kv. Položila nový základní kámen ku kostelu Zbraslavskému 551.
25. Kv. Král Jan přijel z Litvy 548.
7. Čv Umřel Konrad, někdy opat Zbraslavský 551.
9. Čv. Král Jan odjel na Rýn 548.
29. Čv. Udělil Staroměstským ungelt z vína 549.
3. Čvce. Biskup Jan vrátil se do Prahy z Avignona 549.
1330 *7. Čv.* Elška uvedla jeptišky k sv. Anně na Újezdě 411, 551.
10. Čv. Císař Ludvík udělil Pražanům osvobození od cel v říši 550.
28. Září. Umřela královna Elška na Vyšehradě 552.
1. Říj Pohřbena na Zbraslavi 552.
1331 *27. Bř.* Anna dcera Janova odvezena do Lucemburka 553.
15. Kv. Nález měšťanů Pražských o dláždění města 554, 555.
20. Srp. Jan v Domažlicích odvolal svobodu Řezenským udělenou na ujmu Pražanů 553.
20. Srp. Nařízení jeho o dlažbě Pražské 554.
27. Srp. Přijel z Domažlic do Prahy 554.
31. Srp. Sadil konšely na Starém městě 554.
Září. Vytáhl do pole proti Polsku 554
31. Říj. Nařídil Pražanům, aby táhli za ním do pole 554.
Pražané vytáhli za králem do Moravy 554.
6. Pros. Jan přijel do Prahy 554.
13. Pros. Odjel do Paříže 554.
Nález přísežných o vraždě 272, 273.
1332 *7. Září.* Jan přijel do Prahy; vydírání peněz 555.
15. Září. Odjel do Paříže 555.
1333 *30. Říj.* Karel přijel do Prahy 560.
Pros. Přestěhoval se z města na hrad Pražský 562.
Stavěl nový palác na hradě 562.

1334 *2. Un.* Karel potvrzuje Staroměstským osvobození od daní na dvě léta 567.
22. Kv. Jan probošt Vyšehradský zvolen za biskupa Olomouckého 562.
12. Čv. Blanka manželka Karlova přijela do Prahy 563.
13. Čvce. Francouzské dvořanstvo její odvezeno z Prahy 563
24. Čvce. Sváda mezi faráři a mnichy řádů žebravých 564.
1335 *2. Un.* Anna dcera Janova přivezena z Lucemburka do Prahy 565.
10. Un. Vezena od Karla ke svatbě do Znojma 565.
24. Kv. Narodila se Markéta dcera Karlova 565.
30. Čvce. Král Jan přijel do Prahy 565
31. Čvce. Vyhlásil veřejnou hotovost proti Ludvíkovi a vévodám rakouským 565.
13. Říj. Jan a Karel udělují Staroměstským osvobození na 4 léta za 6000 hřiven 567.
6. Pros. Jan a Karel přijeli do Prahy s Kazimírem polským 566.
(15. Pros.) Odjel Kazimír z Prahy 566.
Karel zbaven od otce vládařství, odjel do Tyrolu 566.
Nařízení přísežných o nošení zbraně 281, 292.
1336 *2. Led.* Beatrix, druhá manželka Janova, přijela do Prahy 567.
Král Jan stavěl na hradě i na domě královském ve Starém městě 567.
25. Un. Jan vytáhl z Prahy k výpravě do Rakous 567.
24. Kv. Vrátil se do Prahy; velké vydírání peněz, zvláště na Židech 568.
21. Čv. Shořel kostel sv. Ondřeje; král Jan vytáhl z Prahy proti Ludvíkovi a vévodám rakouským 568.
15. Září. Král Jan přijel do Prahy 569.
27. Září. Vyjel z Prahy do Vídně 569.
Říj. Vrátil se do Prahy; pobral stříbrné sochy u hrobu sv. Václava 569.
28. Pros. Jan a Karel vyjeli z Prahy do Vratislavě 569.
1337 *15. Un.* Narodil se Václav syn Janův 570.
9. Bř. Křestěn 570.
4. Dub. Jan a Karel vrátili se do Prahy 570.
Jan léčen od arabského lékaře 570.
Dub. Karel odjel opět do Tyrolu 570.
18. Kv. Královna Beatrix korunována 570.
Čv. Odstěhována do Lucemburka 570; Blanka do Brna 571.
8. Čvce. Jan odjel z Prahy do Francouz 571.
22. Pros. Kostel sv. Ondřeje vysvěcen 568.
24. Pros. Privilegium arcib. Ostřihomského kupcům Pražským 315.
1338 okolo *22. Un.* Karel provdal dceru svou Markétu Ludvíkovi uherskému 572.
Kobylky v Čechách 573.
2. Bř. Nález o kladení počtů obecních 300, 574
3. Bř. Příběh o Němci, jenž se rouhal sv. Václavu 572.

1338 Pronásledování Židů 573.
2. Kv. Dlužní úpis Karla Pražanům na 500 kop 575.
23. Srp. Koupě domu Wolflinova od Kamene za radnici 274, 295, 317, 574.
6. Pros. Jednota Pražanů a Horníků 574.
1339 *Bř.* Král Jan daruje Pražanům místo u sv. Valentina 296.
29. Kv. Král Jan osvobozuje Pražany od daní na 4 léta 575.
1. Čv. Sněm v Praze 575.
Karel odjel za otcem do Francouz 575.
1340 *13. Bř.* První smlouva o čištění ulic v Praze 574.
19. Kv. Nařízení o míře pro mlýny Pražské 348, 574.
1341 *21. Bř.* Král Jan sadil přísežné na Starém městě 576.
Odpustky ohlašovány v Praze ku pomoci Polsku proti Tatarům 576.
20. Kv. Markéta bavorská, dcera Janova, přijela do Prahy 577.
7. Čv. Karel potvrzuje Staroměstským osvobození od daní na 4 léta 576.
11. Čv. Stavové čeští přijali Karla za nástupce Janova 576.
Král Kazimír přijel do Prahy 577.
Processí za uzdravení Markéty 577.
1. Čvce. Markéta zemřela 577.
Král Jan založil klášter Kartouský 577.
5. Říj. Nález přísežných Staroměstských o složení psaného práva 278, 582.
23. Říj. Král Jan daroval desátek ze příjmů ze stříbrných dolů k novému stavení kostela Pražského 578.
Inquisitor zabit u sv. Klimenta 579.
1342 *1. Ún.* Velká povodeň v Praze 579.
3. Ún. Most Pražský pobořen 580.
Dub. Jan Jindřich syn Janův přijel z Tyrola do Prahy 580.
Král Jan odevzdal synu svému Karlovi vládařství na dvě léta 580.
Karel založil kapitulu Všech Svatých 581.
Narozena Kateřina dcera Karlova 580.
6. Pros. Zřízen soud šesti mužů k narovnání rozepři mezi měšťanskými rody 282, 284, 582.
1343 *5. Led.* Umřel biskup Jan IV 581.
14. Led. Zvolen biskup Arnošt 371, 581.
5. Říj. Založení mansionářů v kostele Pražském 581.
1344 *5. Led.* Karel oznámil kapitule Pražské zřízení mansionářů 581.
Karel odjel za otcem do Lucemburka (a do Avignona) 582.
30. Dub. Biskupství Pražské povýšeno za arcibiskupství 582.
21. List. Jan, Karel, Jan Jindřich a Arnošt arcibiskup položili základní kámen k nové stavbě kostela Pražského 583.
22. List. Jan sadil přísežné na Starém městě 274, 583.
Jan a Karel vyjeli z Prahy k tažení do Litvy 583.
1345 Karel a Jan vrátili se do Prahy 583.
Vytáhli do války s Polskem 583.

1345 *Srp.* Vrátili se do Prahy 583.
27. Září. Staroměstští obdrželi osvobození od daní na tři léta a příjmy z ungeltů 584.
1346 *9. Kv.* Papež Kliment VI povolil založení kláštera slovanského v Praze 585.
Mikuláš Rokycanský učinil odkaz k založení kláštera sv. Ducha 516.
Karel (IV) (1346—1378).
1347 *Led* Karel vrátil se do Prahy po pádu otce svého v bitvě u Krešćak (1346 26. Srp.) 585.
22. Led Odjel do Rakous 585.
26. Led. Papež Kliment VI povoluje založení obecného učení v Praze 585.
1. Dub. Privilegium Karla IV Staroměstským z příčiny založení Nového města II. 5.
Srp. Karel vrátil se do Prahy 585.
2. Září. Korunování Karla a Blanky 585.
3. Září. Karel položil základní kámen k stavbě kláštera Karmelitanů u Matky boží Sněžné 586.
13. Říj. Vytáhl do pole proti Ludvíkovi bavorskému 586.
21. List. Zakládací listina kláštera slovanského 586.
1348 *Un.* Karel navrátil se do Prahy 586.

Popis

úředníků a důstojníků

světských i duchovních.

I

Úředníci zemští

s Prahou neb stavem městským vůbec v bližším poměru stojící.

1. Županové, potom purkrabí Pražští.

Stibor 1048.
Budilov 1167.
Mutina z Bukovce 1175—1177.
Veliš 1187.
Matěj 1211.
Bohuslav od r. 1211—1213
Mstidruh z Dobrovicevsi 1220—1239.
Bořita 1249.
Smil 1249—1251.
Jaroš z Poděhus 1253—1264.
Oldřich Zajíc z Waldeka 1265—1269.
Zbislav 1271—1272.
Fridrich 1277.
Mstidruh ze Chluma 1277—1279.
Zdislav z Lemberka 1283.
Hroznata z Husic 1281—1286
Zdislav ze Šternberka 1288—1289
Beneš z Wartenberka 1291—1297.
Burkart z Winterberka 1297.
Hynek z Dubé 1305—1309.
Vítek Ojířovic z Landšteina 1309.
Heřman Zvířetický z Lemberka 1309.
Beneš z Michalovic 1315.
Oldřich ze Žebráka 1318.
Hynek mladší Berka z Dubé 1321 až 1350.

Místopurkrabí.

Slavník a Pelej 1234.
Hippolyt (Ipoch) synovec Mstidruha z Dobrovicevsi 1235—1240.
Konrad 1267.
Slavek a Rapota 1279.
Vilém 1285.
Soběhrd okolo let 1337—1345.

2. Županové čili purkrabí Vyšehradští.

Fabian 1109.
Velislav 1144 etc.
Jindřich 1160.
Vznata 1167.
Budilov 1177.
Ratibor 1187.
Sud 1211.
Byčen 1213.
Ipoch (Hippolyt) 1233—1237.

3. Podkomoří královští.

(Od času Přemysla Ot. I.)

Bohuslav syn Slavkův 1205—1222.
Sulislav 1218.
Hroznata 1222—1225.
Albert 1227—1228.

Wat 1228—1233.
Záviše syn Vítkův (z Nechanic) 1234 —1237. Dalibor 1234—1237.
Vok 1238. Pitrolf 1238.
Pitrolf 1245—1250.
Markwart z Dunajovic 1253—1256.
Pitrolf 1258.
Herman z Rychnova 1261—1263.
Oldřich ze Hradce 1263—1269.
Havel z Lemberka 1270.
Dětřich Špaček z Kostelce 1272—1280.
Vítek ze Krumlova 1284—1286
Zbislav Zajíc z Waldeka (zabit roku 1291).
Sudek 1295.
Tas z Wisemburka (zabit r. 1300).
Tomáš (asi r. 1304).
Raimund z Lichtenburka 1306.
Jindřich z Lipé 1309 do *27. List.*, 1311 až 1315 *26. Říj.*
Vilém Zajíc z Waldeka od *26. Říj.* 1315—1317.
Fridrich ze Schönburka 1317 až 1318 *23. Dub.*
Jindřich z Lipé od *23. Dub.* 1318.
Oldřich Pluh z Rabšteina 1319—1331.
Frenclin Jakubův 1331.
Vilém z Landšteina } mezi léty
Jindřich ml. z Lipé } 1331—1344.
Rús z Lutic 1344—1356.

4 Dvorští sudí měst královských čili hofrychtéři.

Frenclin (brzy před r. 1346).

II.

Úředníci městští.

a) Na Starém městě.

1. Rychtářové.

Siffrid 1234.
Konrad (za krále Václava I).
Kuneš 1264—1265.
Michal (před r. 1279).
Olbram 1279 *19. Srp*
Frowin 1282 *25. List.*
Olbram 1288 *22. List.*
František 1296 *2. Čv.*
Jindřich 1301 *9. Srp.* — 1302 *9. Srp.*
František 1303 *18. Pros* — 1304 *Kv.*
Fridrich 1306 *23. Čvce*
Wolflin 1310 *29. Čv.* až asi do *14. Září.*
Mikuláš Wacinger 1310 asi od *14. Září* do *3. Pros.*
Wolflin 1310. *6. Led.* — 1314 *14 Pros.*
Mikuláš Wolflinův z Cheba 1316 *18. Říj.* — 1317 *11. Bř.*
Fricek Dlouhý 1318 *25. Un.* — *31. Kv.*
Frenclin Jakubův 1320 *8. Dub.* — 1322 *15. Bř.*
Konrad Junoša 1322 *13. Kv.*
Frenclin Jakubův 1323 *24. Un.* — *2. Dub.*
Mikuláš z Posenpacha 1324 okolo *22. Bř.*
Mikuláš Wolflinův z Cheba 1324 *6. Pros.* 1327 — 1329 *1. Bř.*
Frenclin z Posenpacha 1329 *7. Říj.* do *22. List.* 1331.
Frenclin Kornpuhel 1331 od *22. List.* až 1335 *20. Září.*
Václav Rokycanský 1337 — 1342 *10. Kv.*
Frenclin Jakubův 1342 *6. Pros.*
Václav Rokycanský 1343 *30. Čvce.* — 1344 *15. Bř.*
Otto z Hály 1345 *28. Un.*
Bořuta Děpoltův 1346 *6. List.* — 1348.

2. Přísežní.

1279 *19. Srp.*
Šimon Štuk.
Frowin.
Albrecht.

1287 *4. Září.*
Šimon Štuk.
Konrad Junoša
Lutold syn Bernarda Černého
Dětřich Wolflinův
Mikuláš Kristinin
Petr Šefler.

1288 *22. List.*
Hiltmar Fridinger
Albrecht Rechcer (Rochterius)
Petr od Kamene
Konrad od Kamene
Filipp syn Janův
Mikuláš syn Janův
Albrecht syn Menhartův
Šimon Štuk
Frowin
Oldřich Rokycanský

Jindřich (Palitus)
Oldřich Ploser
Konrad kramář.

1292 *20. Dub.*
Hiltmar Fridinger
Šimon Štuk
Albrecht Menhartův
Dětřich syn Wolflinův
Jakub Frenclinův
Lutold od Věže
Filipp syn Janův
Fridrich Stroberger
Jan od Kokotů
Mikuláš Popitz
Petr od Kamene
Konrad ze Žatce
Konrad ze Znojma
Petr ze Strašnic
Bernard od sv. Jiljí.

1296 *2. Čv.*
Jakub syn Wolflinův
Olbram syn Menhartův
Filip Janův
Siboth z Benešova
Jindřich Herstul
Berchtold Kuře (Pullus)
Otto syn Konradův
Otto syn Šimona Štuka
Otto od Kamene
Jindřich písař
Jakub Fridinger.

1296 *7. Listop.*
Lutold od věže
Jakub syn Frenklův
Matouš z Cheba
Eberlin od Kamene
Konrad z Říčan
Konrad bratr Petrův od Kamene
Jan kožišník
Woleklin
Oldřich Plazer.

1301 *9. Srp.* — 1302 *9. Srp.*
Konrad Znojemský
Mikuláš Tafelrunge
Matouš z Cheba
Jan od Kokotů
Sibot z Benešova
Konrad ze Říčan
Betlem od Věže
Jindřich písař
Mikuláš Geunaher
Billung
Hiltmar Fridinger
Jindřich Neglinův.

1303 *18. Pros.* — 1304 *14. Srp.*
Jakub Wolflinův
Jindřich bratr Eberlinův od Kamene
Woleklin od sv. Marie
Jakub Štuk
Otto Wigolais
Fridrich od Kokotů
Otto písař
Sifrid z Týna (in Laeta curia)
Rudger Fullinger (Zwifelinger)
Mikuláš syn Hiltprantův
Wolflin syn Albrechtův
Konrad syn Karrerův.

1306 *23. Čvce.*
Konrad ze Říčan
Sibot z Benešova
Herman Puš
Betlem od Věže
Jan kožišník
Billung z Nového tržiště
Jindřich Rauber (Revlerus?)
Mikuláš Rechcer
Albrecht syn Albrechta Menhartova
Dětmar (Cunale?)
Merklin kožišník.

1310 *6. Led.*
Eberlin od Kamene
Sibot z Benešova
Betlem
Hiltprand Zwiflinger
Petr syn Černého (Petrus Nigri)
Albrecht Albrechtův
Konrad od Kamene
Ruger Sedlák (Rusticus)
Konrad Plaier
Meinlin Rokycanského
Mikuláš Wolflinův
Rudl Volklinův

1311 *7. Un.* — *6. Pros.*
Jindřich od Kamene
Konrad z Cheba
Matouš z Cheba
Fridrich od Kokotů
Albrecht syn Albrechtův
Jan Wolflinův
Rudger Pauer
Konrad Pleyer
Jakub Sleichenkauf
Merklin Příbramský (Pibraner)

1313 *29. Čv.* — 1314 *23. Bř.*
Olbram syn Menhartův
Menhart Rokycanský
Olbram ze Štrasburka

Mikuláš Hiltprantův
Konrad z Litoměřic
Mikuláš Geunaher
Albrecht Štuk
Sibot z Benešova
Dětmar
Dětřich Wacinger
Gunther z Hory
Petr Glas
Albrecht kramář
Ditlin pekař

1314 *před 18. Říj. — 14. Pros*

Jindřich od Kamene
Matouš z Cheba
Fridrich od Kokotů
Martin z Cheba
Albrecht Albrechtův
Betlem (od Věže)
Rudiger Pauer
Konrad Pleyer
Billung
Konrad z Nimburka
Oldřich Znojemský
Berchtold z Benešova.

1316 *18. Říj.*

Elblin
Konrad z Cheba
Mikuláš Geunaher
Otto Wigolais
Jan Wolflinův
Fridrich od Kokotů
Meinlin Rokycanský
Konrad Junoša
Hiltprand Zwiflinger
Wolflin ze Štrasburka
Gunther z Kutnéhory
Petr Glas
Konrad z Litoměřic
Albrecht kramář
Mikuláš Harrer.

1318 *25. Un. — 31. Kv.*

Jakub Frenklinův (čili Frenclinův)
Konrad Pleyer
Jakub Dědovec (jinak Jakob der Schoen, Pehems son)
Gunther z Hory
Konrad z Litoměřic
Jindřich Negel
Herman Galm
Ditlin pekař
Fricek z Kutnéhory
Herolt Rechcer
Oldřich bratr Merbotův (z Heimburka)
Herman Glas
Oldřich Pusel
Rudlin krejčí
Jan bratr Dětmarův
Konrad Probstel
Albrecht z Kouřimě
Wolflin kožišník
Seidlin z Píska
Jindřich ze Žatce
Mikuláš Rotové (Rotinnae)
Pavel Rechcer
Jindřich Glas.

1320 *10. Kv. — 1. Srp.*

Mikuláš od Věže (purkmistr, neznámé doby)
Albrecht Štuk
Jakub Dědovec
Konrad Junoša
Meinlin Rokycanský
Fricek z Kutnéhory
Wolflin Dětřichův
Seidlin z Píska
Otto z Enže (de Anazo?)
Pesold z Cheba
Pesold řezník
Oldřich Galm
Mikuláš Pesoldův
Mikuláš Rotové (Rotinnae)
Mikuláš bratr Bohuslavův.

1322 *15. Bř. — 13. Kr.*

Billung
Jakub Frenklinův
Martin z Cheba
Jan Wolflinův
Albrecht Štuk
Menhart Rokycanský
Jindřich Dětřichův
Pesold z Cheba
Herman Glas
Albrecht z Kouřimě
Otto z Enže (de Anazo?)
Bartoloměj od Kokotů
Mikuláš Rotové (Roterinae)
Frenklin Matoušův
Johlin Jakubův
Mikuláš bratr Bohuslavův.

1323 *24. Říj.* — 1324 *6. Pros.*

Fricek od Kokotů
Billung
Konrad z Litoměřic
Mikuláš Hiltprantův
Menhart Olbramův
Jindřich Dětřichův
Pesold z Cheba
Oldřich Pusel (Puzlicz)
Fricek před Týnem

Šimon Štuk
Barta od Kokotů
Jindřich z Domažlic
Wolflin z Posenpacha
Ulman
Mikuláš Bílý (purkmistr 6 Říj. 1324)
Mikuláš bratr Bohuslavův
Mikuláš od Věže
František Tausentmark.

1327 *14. Kv.* — 1331 *14. Kv.*

Billung (Billunger)
Konrad z Litoměřic
Martin (Merklin) z Cheba
Menhart Olbramův
Jindřich Dětřichův
Fricek z Kutnéhory
Herman Glas
Mikuláš Bílý
Jindřich z Domažlic
Seidlin z Píska
Mikuláš Rotové (Niclas Rotel)
Mikuláš bratr Bohuslavův
Frenclin Tausentmark
Johlin Jakubův
Wolflin z Posenpacha
Konrad Junoša
Václav Albrechtův

1331 od *31. Srp.* — 1332 *19. Kv.*

Mikuláš Rokycanský
Jindřich Glas
Jan kraječ suken
Oldřich z Haimburka
Pesold řezník
Mikuláš od Věže
Johlin Ruprechtův
Frenclin Kornpuhel *)
Otto kraječ suken
Kunclin z Domažlic
Henslin Matějův
Elblin Kornpuhel, kraječ suken.

1333 *19. Kv.* — 1334 *8. Bř.*

Konrad Junoša
Martin z Cheba
Pesold z Cheba
Jindřich z Domažlic
Mikuláš Bílý
Václav syn Albrechtův
Bolek syn Jakubův
Frenclin Hopfner
Mikuláš Fridinger
Ondřej Goldner
Petr z Nimburka.

1335 *14. Kv.* — *20. Září.*

Štěpán kramář
Seidlin z Píska
Jindřich Pfeffer
Jindřich z Mělníka
Mikuláš Rechcer
Mikuláš ze Znojma
Frenclin Goppolt
Frenclin z Nimburka (Neupurger)
Mikuláš Klementerův
Johlin Hiltprantův
Oldřich Pleyer
Henslin Wacinger.

1336 *4. Un.*

František Rotové (Rotinnae)
Pavel Hopfner
— —

1337 Jindřich Šváb (purkmistr)
Johlin Ruprechtův
Johlin Hunel
Otto kraječ suken
Elblin Wacinger
Kunclin z Domažlic
Křištan ze Říčan
Mikuláš važčí (weger)
Leutlin šrotéř vína
Pertolt krejčí
Václav Geunher
Anderlin Štuk.

1338 *25. Un.* — *23. Pros.*

Seidlin z Píska
Ondřej Goldner
Johlin Rokycanský
Mikuláš Bílý
Jindřich z Mělníka
Pesold řezník
Frenclin Kornpuhel
Mikuláš ze Znojma
Mikuláš Klementerův
Oldřich Silberzeiger
Oldřich Pleyer
Jeklin Ruprechtův.

1339 od *22. Led.* do *24. Led.* 1340.

Jindřich Dětřichův
Mikuláš Rokycanský

*) V jedné listině dané 22. List. 1331 jmenuje se místo Frenclina Kornpuhla Bohuslav Glas, v jiné téhož datum nicméně Frenclin Kornpuhel a ne Bohuslav Glas, což pochází nepochybně odtud, že Frenclin Kornpuhel toho dne nastoupil rychtářství. Srov. popis rychtářů Staroměstských.

Johlin Jakubův
Ditlin Hopfner
Jan kraječ suken
Frenclin Goppoldův
Henslin Matějův z Cheba
Reinbot Goldner
Jindřich Šváb
Heinlin Negel
Meinlin syn Albrechtův
Frenclin Budkův.

1340 od *24. Led.* do *21. Bř.* 1341.

Menhart syn Obramův
Václav syn Albrechtův
Elblin Kornpuhel
Mikuláš Rost
Petr z Nimburka
Elblin Wacinger
Mertlin Matoušův z Cheba
Wolflin od Kamene
Tomáš Černý
Jakeš Bavor
Meinlin Rokycanský
Oldřich syn Jana kraječe suken.

1341 od *21. Bř.* — 1342 *6. Pros.*

Ondřej Goldner
Seidlin z Píska
Otto kraječ suken
Henslin Kornpuhel *)
Fridlin Sechsel
Jindřich Šváb řeč. Cihlář (Ziegler)
Ditlin Modránoha (Plaufuss) *)
Frenclin Ruprechtův
Kuneš ze Prač
Ješek Bavor
Pešek Harrer
Mikuláš Geunher.

1343 *30. Čvce.* až do *22. List.* 1344.

Ditlin Hopfner
Mikuláš Bílý
Mikuláš Planer (purkmistrem dne 7. Dub. 1344)
Václav syn Albrechtův
Reinbot Goldner
Pesold z Cheba
Johlin Ruprechtův
Konrad z Domažlic
Johlin Rokycanský
Mikuláš Kornpuhel
Meinlin z Dubče
Johlin Eberhartův.

1344 *22. List.* až do *12. Čvce* 1348.

Ondřej Goldner
Seidlin z Píska
Henslin Matoušův z Cheba
Jindřich Šváb šenk
Pešek z Nimburka (Neuburger Neumburger)
Otto kraječ suken
Frenclin Goppoldův
Jindřich Šváb cihlář
Ješek Bavor
Anderlin Štuk
Václav Geunher
Rudlin z Mělníka.

3. Písaři městští.

Jindřich 1288.
Petr (mistr) 1296 1306.
Jindřich 1312.
Jan 1328.
Berthold (mistr) mezi léty 1338 až 1344.

b) Na Novém městě pod hradem.

1. Rychtářové.

Konrad (Kunclin) 1331 *15. Říj.* — 1336 *3. Říj.*
Hanek Eliášův 1337 *3. Září.*
Mikuláš Šturm 1247 *15. Pros.*

2. Přísežní.

1306 *21. Čv.*

Fricek ze Sonnenwalda
Jindřich Planer
Wolflin řezník
Jan z Jičína (? de Giczen)
Gerlach
Jindřich z Litoměřic
Týl
Bertold z Prostimíře (de Prozimir)
Jindřich Koppl.

1331 *15. Říj.* — 1333 *18. Říj.*

Jan Černý
Eliáš
Konrad Klugel
Mikuláš Frickův
Ješek krejčí
Mikuláš ze Slaného

*) Henslin Kornpuhel a Ditlin Plaufuss jmenují se jen 21. Bř. 1341, později od 21. Kv. téhož roku vždy místo nich Mikuláš Klementerův a Mikuláš Znojemský, kteří snad proti obyčejnému spůsobu po brzké smrti oněch dvou byli dosazeni na jich místa.

Mikuláš Petrlinův
Jindřich (Heinclin) kovář
Fridrich Černý
Albrecht Kutřin (Cutrin)
Ješek řezník

1335 *12. Srp.* — 1336 *3. Říj.*

Konrad Klugel
Jan Bílý
Jindřich (Heinslin) kovář
Albrecht Heroldův
Macek Bílý
Konrad sladovník
Seidlin krejčí
Ješek řezník
Mikuláš Frickův
Mertlin z Kutnéhory (Chutner).

1337 *3. Září.*

Ješek krejčí, purkmistr
Jan Černý
Eliáš
Konrad Klugel
Mikuláš ze Slaného
Konrad Příbramský (Pibraneri)
Otto Šaffer
Havel
Fridrich Černý
Vilém kovář
Mikuláš Petrlinův.

1347 *15. Pros.*

Dětřich z Mělníka, pkm.
Havel
Ješek krejčí
Jindřich Tokl
Kuneš z Komárce
Kuneš Gotratův
Mikuláš varhanník
Pešek Bravec
Hynce Klugel
Lodhéř
Walter
Lodhéř.

III.

Duchovenstvo.

I. Biskupové Pražští.

Dětmar, rodem Sas. Zvolen r. 973. — Zemřel 982 2. Led.

Vojtěch, svatý (Adalbert), syn Slavníka Libického. Zvolen 983 19. Un. Obdržel investituru 3. Čv. Vysvěcen 11. Čv. — Zemřel 997 23. Dub.

Thiddag (Bohdal), Sas, prvé mnich Korbejský, lékař. Vysvěcen 998 7. Čvce. — Zemřel 1017 11. Čv.

Ekkard, prvé opat Naumburský, příbuzný s cís. Jindřichem II. Usazen 1017. — Zemřel 1023 8. Srp.

Izzo. Vysvěcen 1023 29. Pros. — Zemřel 1030 30. Led.

Šebíř (Severus). Vysvěcen 1030 29. Čv. — Zemřel 1067 9. Pros.

Jaromír (Gebhard), syn knížete Břetislava I. Zvolen 1068 15. Čv. Obdržel investituru 26. Čv. Vysvěcen 2. Čvce. — Zemřel 1090 26. Čv.

Cosmas. Zvolen 1091 4. Bř. Obdržel investituru 1092 4. Led. Vjezd jeho do Prahy 6. Dub. — Zemřel 1098 10. Pros.

Herman z Maastrichta, prvé probošt Boleslavský. Zvolen 1099 28. Un. Obdržel investituru v Dub. Vysvěcen na kněžství 11. Čv., na biskupství 1100 8. Dub. — Zemřel 1122 17. Září.

Menhart (cizozemec). Zvolen 1122. — Zemřel 1134 3. Čvce.

Jan I, prvé probošt Vyšehradský. Měl rodinné statky v krajích Hradeckém, Bydžovském a Boleslavském. Zvolen 1134 29. Září. Vysvěcen 1135 17. Un. — Zemřel 1139 8. Srp.

(**Silvester**, prvé opat Sázavský. Zvolen 1139 6. Říj. Ustoupil roku 1140.)

Otto, prvé probošt Pražský. Zvolen 1140 25 Un. Vysvěcen 25. Kv — Zemřel 1148 10. Čvce.

Daniel I, syn kanovníka Pražského Magna, prvé probošt Pražský. Zvolen 1148. Vysvěcen 1149. — Zemřel 1167 9. Srp.

Gotpold, příbuzný s královnou Juditou, prvé opat Sedlecký. Zvolen 1168 v Únoru. — Zemřel před svěcením 1168 10. Bř.

Fridrich, rodilý Sas, příbuzný s královnou Juditou. Zvolen r. 1168 — Zemřel 1179 31. Led.

Valentin, prvé kaplan kněžny Alžběty. Zvolen 1180. — Zemřel 1182. 6. Un.

Břetislav (Jindřich), syn knížete Jindřicha, bratra Vladislava II, prvé probošt Vyšehradský. Zvolen 1182 25. Bř. Vysvěcen na kněžství 22. Čvce, na biskupství 23. Čvce. Stal se zároveň knížetem zemským r. 1193 v Srpnu. — Zemřel 1197 15. Čv.

Daniel II (Milík). Zvolen 1197 1. List. — Zemřel 1214 30. Bř.

Ondřej, prvé probošt Pražský. Vysvěcen 1215 22. List — Zemřel 1224 10. Čvce.

Pelhřim, prvé probošt Mělnický. Zvolen 1224. Poděkoval se 1225.

Budilov. Zvolen 1225. — Zemřel 1226 10. Čvce.

Jan II, strýc biskupa Jana III (z Dražic), kanovník Pražský. Zvolen 1226. Vysvěcen 1227 1. Led. — Zemřel 1236 16. Srp.

Bernard, prvé scholastik Pražský. Zvolen 1236. — Zemřel 1240 10. Září.

Mikuláš, nízkého rodu z Újezda, kanovník Pražský. Usazen 1241. — Zemřel 1258 17. Led.

Jan III z Dražic. Zvolen 1258 1. Un. Vysvěcen 10. Bř. — Zemřel 1278 21. Říj.

Tobiáš z Bechyně, prvé probošt Pražský. Zvolen 1278 15. List. Stvrzen 1279 18. Un. Vysvěcen na kněžství 22. Un., na biskupství 23. Un. Vjezd jeho do Prahy 26. Un. — Zemřel 1296 1. Bř.

Řehoř, z rodu Zajíců z Waldeka, mistr ve svobodném umění, prvé děkan Pražský. Zvolen asi v 60. roce věku 1296. — Zemřel 1301.

Jan IV z Dražic, prvé kanovník Pražský. Vysvěcen 1301 10. Pros. Složen se správy biskupství 1318 1. Dub. Navrátil se v biskupství zase 1329 3. Čvce. (Administratory biskupství Pražského za jeho vzdálení viz v knize této na str. 549.) — Zemřel 1343 5 Led.

Arnošt z Pardubic, prvé děkan Pražský. Zvolen 1343 14. Led. Povýšen za arcibiskupa 1344 30. Dub.

2. Kapitula Pražská.

Proboštové.

Velich 989—995. Vstoupil později do kláštera Montecassinského.

Marek, z vysokého rodu německého. Asi od Čvce. 1068. Zemřel 1098 14. List.

Otto. Stal se biskupem Pražským 1140 25. Un.

Jurata. Ssazen 1142.

Daniel 1144. Stal se biskupem Pražským 1148.

Jindřich. Zemřel mezi léty 1150 až 1159 25. Bř.

Oldřich 1160—1172.

Martin, synovec Gervasia probošta Vyšehradského, prvé podkancléři a probošt Litoměřický 1174—1176. Stal se praeceptorem řádu Johannitů.

Pelhřim, prvé arcijahen Kouřimský, 1180. Stal se biskupem Olomouckým 1182.

Kuno 1184.

Herman, prvé arcijahen Bechyňský, 1184—1190.

Florian, prvé probošt Vyšehradský, 1194—1201.

Křištan, prvé probošt Vyšehradský, 1204.

Ondřej, prvé probošt Mělnický, 1207. Stal se biskupem 1214.

Eppo, prvé kanovník Pražský, 1216 —1240.

Tobiáš z Benešova, prvé děkan Pražský, 1241—1260.

Jakub, syn Pavše pána moravského (?), 1262—1267. Zemřel před r. 1273.

Tobiáš z Bechyně 1275. Stal se biskupem 1278 15. List

Bohumír (Gotfrid), prvé probošt Týnský, 1279—1283.

Oldřich, prvé kanovník Pražský, 1285—2301.

Petr z Lomnice 1305—1311. Zvolen za biskupa Olomouckého r. 1311.

Hynek Berka z Dubé, syn Hynka staršího Berky z Dubé, prvé kanovník Pražský, 1320. Administrator biskupství 1324. Stal se biskupem Olomouckým r. 1327.

Držislav, prvé děkan Vyšehradský, 1327—1338. Administrator biskupství 1328.

Předbor 1341 (28. Bř.).

Jindřich, prvé probošt Mělnický, 1341 (23. Říj. jmenuje se voleným proboštem Pražským) — 1348. Administrator biskupství 1343.

Děkanové.

Cosmas. Zemřel 1125 21. Říj.
Petr. Ssazen 1143.
Jindřich 1143—1147.
Pavel 1160 až asi 1181.
Zdeslav (Zdislav) 1184—1197.
Přibislav 1203—1209.
Arnold 1209—1237.
Tobiáš z Benešova 1238. Stal se proboštem Pražským 1241.
Vít. Zvolen za děkana 1241 22. Září. — Zemřel 1271 1. Kv.
Řehoř, prvé scholasticus, 1277. Stal se biskupem 1296.
Budislav, děd biskupa Jana IV (z Dražic), prvé probošt Mělnický (totiž r. 1277).
Velislav, mistr, 1298—1301.
Jan 1305—1311.
Vojslav (před r. 1326).
Boleslav 1324.
Jindřich 1327—1328
(Předbor, scholastik, místoděkan 1333).
Mikuláš, syn Jana Welflovice, 1337 až 1338.
Předbor 1338.
Arnošt z Pardubic 1341. Zvolen za biskupa 1343 14. Led.
Tobiáš z Ustupenic 1344.
Předvoj 1347—1350.

Kanovníci Pražští.

Cosmas. Co žák při kostele sv. Víta 1074, kanovník (?) 1092, posvěcen na kněžství 1099, manželka jeho Božetěcha zemřela 1117, zemřel co děkan 1125 21. Říj.
Herold, *arcipryšt Plzenský*, 1131.
Blažej 11..
Bohumil 11..
Petr, *arcijahen Pražský* 1143.
Sebestian, ssazen 1143.
Magnus, otec biskupa Daniele, *kustos* 1144.
Mahfrid, *arcipryšt* 1144.
Mladota, *arcipryšt* 1144.
Oldřich, *arcipryšt* 1144.
Pavel, *arcipryšt* 1144.
Svak, *arcipryšt* 1144.
Bertold, *arcipryšt* 1144, *Roudnický* 1167.
Tuto 11..
Uhřin 11..
Jeronym, *mistr* 1160.
Domaslav, *arcijahen Pražský* 1167.
Otmar, *arcijahen Boleslavský* 1167.
Pelhřim, *arcijahen* 1158, *Kouřimský* 1167, probošt 1180.
Slavoň, *arcijahen Hradecký* 1167—1181.
Vincentius 1167—1172.
Dětleb, *arcijahen Bechyňský* 1167 až 1172 (mezi kanovníky až do r. 1194).
Florian, místokancléř 1169, probošt Vyšehradský 1182.
Herman 1172, *arcijahen* 1181, *Bechyňský* 1184, probošt Pražský 1184.
Pavel 1172.
Radoslav 1172.
Valkoun 1172—1216.
Zdeslav, *arcijahen Plzenský* 1172, *Rokycanský* 1176, *Plzenský* 1177, *arcijahen* 1181, děkan Pražský 1184.
Přibyslav, *arcijahen Roudnický* 1176, *Litoměřický* 1177, probošt Boleslavský 1181—1184 (mezi kanovníky až do r. 1194).
Alexander 1176, 1177, *mistr* 1181—1197,
Dobrohost 1177.
Dulcianus 1177—1194.
Mlaz 1181.
Miloslav 1181—1194.
Alexander 1181—1194.
Alexius 1181.
Anželm 1181—1194.
Bartoloměj 1181, *mistr* 1184 (mezi kanovníky též 1194).
Bavor 1181 (probošt neznámo kterého kostela).
Benco 1181—1194.
Bohuslav 1181—1219.
Dětřich 1181.
Fridrich 1181, *arcijahen Žatecký* 1186, mezi kanovníky též 1194.
Havel 1181—1194.
Chvalek 1181, *kustos* 1190, *pokladník* 1194, 1200, *arcijahen Pražský* 1196, 1197, arcijahen a kustos 1201.
Jan 1181—1194.
Jan 1181.
Jiří 1181—1201.
Kuno, probošt Boleslavský 1176—1181, probošt Pražský 1184.
Lupold, *kustos* 1181.
Martin 1181.

Podiva 1181.
Pomněn 1181, 1211.
Purkart 1181, 1209.
Radosta 1181, probošt Litoměř. 1189.
Rudolf 1181.
Slavata 1181.
Vyšemír (Wissemarus) 1181.
Engelbert, *arcijahen Bechyňský* 1186 až 1190.
Krištof, *arcijahen Týnský* 1186, probošt Boleslavský 1195—1197.
Miroslav 1194—1216.
Pavel 1194.
Pavel 1194.
Vitališ 1194, *sklepník* 1203.
Vavřinec 1194—1233.
Viecemil 1194, *arcijahen Bechyňský* 1203—1216.
Vítek, *arcijahen Žatecký* 1195 až 1212.
Matouš 1201—1228.
Arnold, probošt v Sadské 1198—1202.
Ondřej, probošt Boleslavský 1201, probošt Mělnický 1204, probošt Pražský 1207.
Jan, *scholasticus*, 1203—1214, scholasticus a *kancléř* 1216.
Jan, *arcijahen Kouřimský* 1215—1229.
Benedikt (podkancléří) 1204, *arcijahen Bílinský* 1216—1219, probošt Litoměřický 1222—1224.
Eppo 1209, probošt Pražský 1216
Kliment 1209, *arcijahen* 1214, *Zirčinèveský* 1216, *Boleslavský* 1227.
Krištof, *arcijahen Pražský* 1209—1213.
Petr, *mistr* 1209.
Zdislav 1209, *arcijahen Hradecký* 1216.
Martin 1211, *mistr* 1219, probošt Sadský 1224—1227.
Přibislav 1211, *arcijahen Plzenský* 1216, Bílinský 1229—1239.
Oldřich 1214.
Něpr 1216.
Oreš 1216—1224.
Zdislav *arcijahen Horšovský* 1216.
Držislav, *arcijahen Žatecký* 1216—1219.
Jan 1216.
Herman 1219, probošt Litoměřický 1226—1254 (také písař králův 1219—1229), *kustos* 1248. Zemřel 1254 3. Bř.
Bohuta, probošt Boleslavský 1222—1235.

Pelhřim, probošt Mělnický 1222. Zvolen za biskupa 1224.
Vojslav 1227, kanovník Sadský 1228—1234.
Bernard 1227, *scholasticus* 1229 (r. 1233 také biskupův kancléř). Stal se biskupem 1236.
Mikuláš (z Újezda), *arcijahen* 1227. Stal se biskupem 1241.
Hippolyt, *arcijahen Pražský* 1229—1235 (regis cancellarius 1233). Dům jeho v Nebovidech 1235.
Jan z Aschaffenburka 1229—1238.
Jiří 1229. Zemřel 1254 16. Srp.
Tobiáš (z Benešova) 1233, *arcijahen Pražský* 1234—1235. Děkan 1238.
Marquard, *arcijahen Litoměřický* 1233—1239. Praebenda jeho v Líbeznicích 1236.
Eberhard 1234. Zemřel 1259 5. Srp.
Radoslav (také kanovník Boleslavský?) 1234, *arcijahen Plzenský* 1235, *arcijahen Pražský* 1235, *arcijahen Pražský* 1238—1267.
Štěpán 1234, *scholasticus Pražský* a probošt Sadský 1238, 1239.
Vít 1234.
Vít. Stal se kanovníkem 1234 31. Pros. Děkanem 1240.
Vilém 1237—1264 (notarius regis 1233—1239, protonotarius 1240—1262).
Zdeslav 1237
Ludek 1238, 1239.
Ondřej 1238.
Přísnobor (také kanovník Vyšehradský) 1257, *scholasticus* 1262—1264.
Herbord 1249—1255. Probošt Olomoucký 1264 (písař krále Václava 1249—1253).
Otto, probošt Mělnický 1249—1264, dům jeho v Praze 1256.
Havel, stal se *sakristou* 1251.
Bartoloměj, zbaven praebendy 1251.
Jakub, syn Pavše, pána moravského 1253. Potomní probošt (?) 1262.
Jan, zemřel 1254. 5. Čvce.
Marquard, *scholasticus* 1255.
Konrad z Waldenberka 1255.
Arnold 1262, 1263 (notarius regis 1248—1257, protonotarius 1259—1262).
Antonín 1264—1268, *scholasticus* 1275.
Budislav (děd biskupa Jana IV z Dražic) 1264, probošt Mělnický 1277, později děkan Pražský.
Tobiáš 1264.

Bohuslav, *arcijahen Plzenský* a kanovník Vyšehradský 1267.

Petr, *arcijahen Pražský* 1267 (zároveň probošt Vyšehradský).

Petr, *arcijahen Bílinský* 1267—1276 (zároveň kanovník Vyšehradský).

Tomáš 1268, probošt (nepraví se kde) 1279.

Jan, probošt Sadský 1273—1293. Praebenda jeho v Holubicích 1273; protonotarius Moraviae 1293.

Diviš z Ypern (1275). Zbaven praebendy 1305.

Hippolyt, *sakrista* 1275.

Jindřich, zároveň kanovník Olomoucký, farář Gorsský, kanovník Vyšehradský bez praebendy 1275—1279. Dům jeho pod hradem.

Petr 1275—1279.

Alexius, zároveň probošt Olomoucký 1278, 1279.

Dětřich 1278, 1279.

Oldřich 1279. Probošt 1287.

Trojan, strýc biskupa Jana IV z Dražic, 1279. Zemřel před r. 1305.

Wernher 1279, *scholasticus* 1305.

Zdeslav 1279.

Beneš 1279

Chvalek, *kantor* 1281.

Ondřej, *sakrista* 1281—1284.

Velislav, zároveň kanovník Vyšehradský 1284, též Olomoucký 1285—1294. Děkan Pražský 1298, (písař zemský 1279—1285).

Miloslav, *arcijahen Bechyňský* a kanovník Vyšehradský 1287.

Jan, *scholasticus* 1287—1293.

Jan, *sakrista* 1293.

Petr, zároveň kanovník Vyšehradský 1292, též Vratislavský 1294 (protonotarius již od r. 1289).

Vojslav 1298 farář ve Příbrami; farář v Řečici 1300, kustos 1301.

Jan, *arcijahen Pražský* 1301.

Tobiáš, *arcijahen Hradecký* 1301.

Michal, *arcijahen Plzenský* 1301.

Mikuláš, *arcijahen Boleslavský* 1301.

Matouš, syn Jana z Němčic, probošt Sadský 1304.

Jan z Ostrova (Schlackenwerta), doctor decretorum 1305.

Jindřich Sturmův 1303—1305.

Jan Velišův, praebenda jeho v Dražkovicích, později ve Vrbicích 1305.

Jan Pardův, praebenda jeho v Sedčicích 1305.

Hynek z Dubé, syn Hynka st. Berky z Dubé 1306. Probošt 1320.

Bruno, *arcijahen Bílinský* 1306.

Oldřich z Paběnic (šlechtického rodu), doctor decretorum, *scholasticus* 1307—1325. Official 1310—1311, 1313. Protonotarius episcopi 1313. Administrator biskupství 1321, 1324, 1325. Vstoupil do řádu Cisterciensského 1327, a stal se opatem Sedleckým 1330.

Václav, někdy kanovník u sv. Jiří, *arcijahen Pražský* 1307—1311.

Rapota, *arcijahen Kouřimský* (doctor decretorum) 1307—1316. Zemřel buď 1316 nebo 1317.

Tomáš, probošt Boleslavský, ustanoven za officiala 1311.

Petr, probošt sv. Jiljí 1311.

Jan, zároveň kanovník Sadský, Svatojilský a Horšovský 1315.

Marquard, *sakrista* 1315.

Držislav, *arcijahen Pražský*. Zvolen za děkana Vyšehradského 1318.

Hartleb 1320.

Tobiáš 1320, (z Benešova) 1327

Wolklin (mistr) 1320.

Havel, *arcijahen Hradecký* 1320—1338 Official 1336.

Tomáš, *arcijahen Pražský* 1320—1341. Administrator biskupství 1326. Protonotarius episcopi 1332. Official 1339.

Předbor, *scholasticus* 1327—1337. Administrator biskupství 1321. Místoděkan 1333.

Bartoloměj 1327.

Jan 1327.

Jan 1327.

Jan 1327.

Walther 1327.

Jan 1327.

Jindřich 1320, 1327

Tobiáš, scholasticus Vyšehradský 1327 až 1343, zároveň *kustos* Pražský 1343.

Jindřich, probošt Mělnický 1327—1341. Administrator biskupství 1328. Stal se proboštem Pražským 1341.

Jindřich, *arcijahen Kouřimský* 1327.

Vlk (Lupus), syn Duchoně z Prahy, *sakrista* 1328—1337.

Pavel z Kladna 1330.

Šebestian Vítkův, *arcijahen Boleslavský* 1331—1334.

Petr, bratr téhož Šebestiana 1331.

Bohuta čili Bohuslav, *arcijahen Kouřimský* 1322—1344. Official 1332—1334. Kancléř biskupův 1341. Administrator biskupství s kanovníkem Hroznatou 1343.
Bartoloměj Gerlachův, zároveň kanovník Sadský 1336—1343. Bartoloměj (týž?) děkan sv. Jiljí 1344.
Bertold z Lipé, zároveň probošt Vyšehradský 1336.
Menhart, před r. 1336.
Jan, zároveň kanovník Vyšehradský a farář sv. Mikuláše na Starém městě 1336.
Zdeněk, *arcijahen Plzenský* 1337—1338.
Arnold 1337.
Giselbert 1337—1341, dům jeho na Louži 1332.
Jan Pavlův 1337—1344.
Jan, probošt sv. Jiljí 1337—1344.
Wernher 1337—1344.
Jan Olbramův 1337.
Hroznata 1337—1344. Administrator biskupství spolu s Bohutou 1343.
Michal 1337, *scholasticus* 1341.
Mikuláš z Linzburka 1337.
Hynek z Malovar 1337—1344.
Jenec Závišův z Ujezdce 1337—1344.
Beneš z Kravař 1337—1341.
Hostislav, bratr Alžběty, potomní abatyše sv. Jiří, doctor decretorum 1331, zároveň děkan sv. Jiljí 1337—1344, později děkan Sadský, official arcibiskupův 1347. Zemřel 1347 14. Pros.
Zdeslav (Zdeněk), *arcijahen Horšovský*, *pokladník* 1340—1344, *scholasticus* 1347.
Velislav (Velek), zároveň kanovník Vyšehradský 1341—1344 (písař královský 1341).
Tammo, probošt Litoměřický 1341—1344.
Šimon z Würzburka 1341.
Bušek Linhartův 1341—1344.
Mikuláš Mělnický 1341—1343.
Karel, *arcijahen Bechyňský*, před r. 1343.
Dětřich, *scholasticus* 1343, 1344.
Konrad (Kuneš) z Turnova 1343, 1344.
Přibislav (s polovičnou praebendou), zároveň kanovník Všech Svatých 1343.
Šimon, farář v Jičíně 1343—1347.
Jan, *sakrista* 1343.
Mikuláš, lékař 1344.
Jan, zároveň probošt Všech Svatých 1344.
Jan Paduanský, doctor decretorum 1344, 1345.
Mikuláš, *arcijahen Horšovský*, též kanovník Vyšehradský 1348.

3. Kapitula Vyšehradská.

Proboštové.

Benedikt, při založení kapituly okolo r. 1088.
Jan 1130. Stal se biskupem 1134.
Hugo. Ssazen 1143.
Bohuslav 1144.
Alexander, bratr biskupa Daniele 1144. Zemřel 1146 18. Říj.
Gervasius 1146. Zemřel 1178 10. Un.
Jindřich (Břetislav), syn Jindřicha bratra krále Vladislava II, 1180. Stal se biskupem 1182.
Florian, prvé kanovník Pražský 1182—1190. Probošt Pražský 1194.
Siffrid z Eppenšteina 1194—1196. Stal se arcibiskupem Mohučským 1200.
Křištan 1201—1203. Stal se proboštem Pražským.
Arnold, příbuzný s králem Přemyslem I 1203—1237.
Filipp, bratr Oldřicha vévody korutanského 1240. Zvolen za arcib. Salzburského 1247.
Diviš, prvé kanovník Vyšehradský 1248. Zemřel 1254 4. Říj.
Vladislav, z knížat slezských. Zvolen na arcibiskupství Salzburské 1265.
Petr 1267—1288.
Jan, pobočni syn Otakara II 1291. Zemřel 1296.
Petr (Aichspalter), prvé kanovník Pražský, Vyšehradský a Vratislavský a probošt Brněnský 1296, od roku 1297 také biskup Basilejský; stal se arcibiskupem Mohučským 1305.
Petr z Lomnice 1306—1308; zároveň také probošt Pražský.
Jan, pobočni syn Vácslava II, 1310. Zbaven beneficií od krále Jana 1322 21. Čvce. Navrácen ku proboštství asi na začátku r. 1325. Zvolen za biskupa Olomouckého 1334 19. Srp.

Berthold z Lipé, syn Jindřicha z Lipé 1334—1343.
Jindřich z Lipé 1345—1352.

Děkanové.

Damian 1144.
Magnus 1176—1181.
Engelbert 1240.
Petr 1246.
Engelbert 1250—1264. Zemřel před r. 1267.
Kuno, prvé kustos 1274—1280.
Bartoloměj, prvé kanovník Vyšehradský, 1280—1300.
Jindřich, poděkoval se z děkanství 1302 28 Kv.
Jindřich, prvé kanovník Vyšehradský. Zvolen 1302 1. Čv. Zemřel r. 1316.
Držislav 1317—1327. Stal se proboštem Pražským 1327.
Petr 1328—1345. R. 1334 19. Srp. byl také generalným vikářem Jana biskupa Olomouckého.

Kanovníci Vyšehradští.

Jindřich, *mistr* 1143.
Engelskalk 1212—1214 (písař králův).
Diviš 1214—1224. Později probošt?
Bartoloměj 1228—1244, *kustos* 1250—1258; od r. 1252 byl zároveň arcijahnem Olomouckým: roku 1264 byl děkanem Olomouckým.
Gerhard 1233, *kustos* 1244.
Cosmas 1244.
Engelbert 1244—1267.
Fridrich 1344, *scholasticus* 1245—1282 (písař královny Kunigundy r. 1245).
Jan z Aschaffenburka, měl některý čas menší praebendu v Hodkovicích. Zemřel před r. 1245.
Jan 1244.
Jan Čech 1252.
Jan Němec 1252.
Přísnobor 1244—1264, zároveň kanovník Pražský 1257, potom scholasticus Pražský 1262—1264 (písař králův 1247, písař Otakara co markrabí 1252, též později 1257).
Reinbot 1244—1264 (písař dvorský 1238—1244).
Zdeslav 1244.
Albero, měl před r. 1245 menši praebendu v Hodkovicích, potom praebendu velkou 1245—1253.
Herman 1245—1275 (měl praebendu v Zahrádce 1245).
Konrad 1252, zároveň farář v Řevnicích 1253.
Ludvík 1253.
Vilém 1252.
Arnold 1264—1275, také farář v Bubnech 1267.
Bartoloměj 1264—1275, děkan 1280.
Bohuslav 1264, také arcijahen Plzeňský 1267, *kustos* 1280—1287.
Kuno 1264, *kustos* 1267; děkan 1274.
Petr, Sas 1264.
Vavřinec, lékař, zároveň kanovník Boleslavský 1264—1282.
Jindřich, farář Kouřimský 1267—1275
Petr, arcijahen Bílinský 1267—1276.
Tobiáš z Benešova, měl někdy (před 1267) obedienci ve Vrbicích.
Jordan, farář Týnský (mistr) 1274—1279.
Bartoloměj 1275—1282.
Dominik, bratr Mikuláše ze Střem, syn Lambina, tuším bratra Champnois 1275—1282, místoprobošt 1280
Bohumír (Gotfrid), *kustos* 1275—1282, zároveň probošt Pražský 1279.
Jan 1275.
Jindřich, zároveň kanovník Pražský a Olomoucký, farář Gorsský 1275—1279.
Velislav 1279—1294, také kanovník Pražský 1284—1294, a Olomoucký 1285—1294. Místoděkan 1282. Děkan Pražský 1298.
Hodislav 1280.
Jan, Polák 1280—1323.
Jan, *scholasticus* 1284—1302.
Miloslav, arcijahen Bechyňský 1287.
Petr Aichspalter 1289, také kanovník Pražský 1292, a Vratislavský 1294. Probošt 1296.
Fridrich, farář v Budči 1292.
Šimon, *kustos* 1292—1298.
Kochan 1298—1302.
Konrad, *kustos* 1302, praebenda jeho v Hájku 1313.
Dominik 1300—1302.
Jan Řehníkův, také kanovník Pražský 1300.
Petr ze Záběhlic 1300—1302.
Jindřich 1300
Jindřich, farář Týnský 1300. Zvolen za děkana 1302.

Mikuláš, *sakrista* 1300, *kustos* 1320—1325. Official biskupství Pražského 1319—1326.

Walther 1300, *scholasticus* 1318. Zemřel 1323 28. Un.

Jan 1302—1319
Velislav 1302.
Rapota 1302.
Richolf 1302.

Petr 1302, farář u sv. Michala 1323.
Oldřich z Paběnic 1321.
Volkin, mistr 1321—1326.

Jindřich ze Schönburka, Durynk, nemanželského rodu, v rozepři o proboštství Litoměřické 1318, praebenda jeho v Kralovicích 1321, probošt Litoměřický 1334.

Mladota 1323—1341.
Menhart 1323, *kustos* 1326—1333.
Hroznata 1323.

Tobiáš, *scholasticus* od r. 1323—1343, praebenda jeho v Heřmanově Městci 1324.

Jindřich (de Trono), též kan. Pr. 1324.

Jan Paduanský 1324 (decretorum doctor) 1326—1346, také kanovník Olomoucký 1338 a Boleslavský 1343, official 1346.

Jindřich z Richmbacha, měl praebendu v Čéčovicích (písař králův) 1325.

Ekrik 1326—1328, místoděkan 1327.

Petr 1327—1341, měl praebendu v Žitomiři 1328, místoděkan 1328.

Jindřich, arcijahen Kouřimský, měl praebendu v Bašti 1327.

Jan z Mělníka, správce kaplí sv. Vavřince a sv. Klimenta 1328.

Fridlin stal se kanovníkem 1328.

Jindřich z Mühlhausen zemřel 1328.

Jan Olbramův, měl praebendu u Žatce 1332.

Jan, zároveň kanovník Pražský a farář u sv. Mikuláše na Starém městě 1336.

Siffrid, *kustos* 1340—1345

Jan, *sakrista*, dostal malou praebendu 1340.

Vítek 1340—1343.

Mikuláš, poboční syn krále Jana (?), probošt Celský, také kanovník Pražský 1345, arcijahen Horšovský 1348.

4. Představení klášterů.

Opatové Břevnovští.

Anastasius (Radla) 993—996.
Jeronym 996—1011.
Řehoř I 1011—1023.
Arsenius 1023—1035.
Menhart 1035—1089.
Vojtěch 1089—1110.
Kliment I 1110—1127.
Odřich 1127—1129.
Petr I 1129—1167
Hartman 1167—1169.
Jindřich I 1169—1197. Ssazen.
Zdeněk 1197.
Kuno 1197—1217.
Dluhomil 1217—1236.
Pavel I 1236—1238.
Kliment II 1238—1249.
Vít 1249—1253.
Martin I 1253—1278.
Křištan 1278—1294.
Bavor 1294—1333.
Dětřich 1333—1336.
Předbor 1336—1360.

Opatové Strahovští.

Gezo 1140—1160.
Erlebold, zemřel 1175.
Vojtěch 1175—1208.
Jindřich.
Adam 1219.
Bertold 1221.
Petr 1226—1240: ssazen.
Gozon, jen krátký čas.
Dětřich 1243—1250.
Jan 1250—1266
Siffrid 1267—1282.
Gotfrid 1272.
Fridrich, ssazen.
Herman, ssazen.
Jordan 1287, 1288; ssazen.
Lutold, ssazen.
Enkarus 1295.
Budiš z Čech 1295; oslepnuv složil opatství.
Emund 1304.
Dětřich 1304—1307.
Gerhard 1316—1328
Tylman 1336 až asi 1341; byl ssazen. — Pětiletá pře o opatství.
Petr, asi od roku 1346—1359.

Převorové u sv. Klimenta.

Žiroslav 1236.
Mikuláš 1267.

Vincentius 1272.
P. 1280.

Guardianové u sv. Jakuba.

Dětřich z Hradce 1267.
Odranec 1279, 1280.

Guardianové u sv. Františka.

M. 1280.

Seniorové u sv. Kříže většího.

Vojtěch 1346.

Provincialové u sv. Tomáše.

Mikuláš z Loun 1342—1344.

Převorové tamže.

Děpolt 1285.
Ondřej 1323.
Jan 1330.
Martin 1338.

Převorové čili mistrové řádu Johannitů u p. Marie.

Bernard 1188—1194.
Konrad 1214.
Hugo 1215.
Fridrich 1222-1229.
Hugo 1234—1236.
Mladota 1238.
Duřata (před 1248).
Petr 1248.
Wolfger 1251.
Předbor 1255.

Kommendatorové tamže.

Konrad 1272—1284.
Berthold 1297.
Mikuláš 1306.
Wernher 1313—21.

Kommendatorové Templářů u sv. Vavřince.

Ekko 1294—1295.

Proboštové u sv. Petra na Zderaze.

V. 1232.
Zdislav 1258.
P. 1280
Vojslav 1283.
Otto 1294.
Sobek 1301-1326.
Ondřej 1326.
Hildebrand.
Filipp 1331—1335.
Jiří
Jindřich před r. 1346—1358.

Nejvyšší mistrové řádu Křižovníků s červenou hvězdou.

Albrecht.
Konrad 1247—1257.
Ekkebrecht 1272.
Merkot 1275.
Otto 1277.
Ekkart 1282.
Fridrich 1293-1307.
Konrad 1319
Oldřich z Lipé 1325—1344.

Abatyše sv. Jiří.

Marie (Mlada), dcera Boleslava I 973. Zemřela 994
Alžběta, sestra sv. Brunona, 994—1004.
Adelhaid, dcera Brunonova (?), až do r. 1055.
Windelmut 1100.
Berta 1145-1151.
Aneška, dcera Vladislava II, 1200—1228.
Judita od r. 1260—1281.
Dobromira 1285.
Anna 1294.
Žofka.
Kunigunda, dcera Otakara II, prvé kněžna mazovská, od r. 1302. Zemřela 1321.
Vracka od r. 1321.
Žofka z Pětichvost 1318.

Abatyše sv. Františka.

Aneška, dcera Přemysla I, od roku 1234. Zemřela 1281 2 Bř.
Konstantia (první nástupkyně předešlé).
Aneška z Říškovic (z Hříškova), mnohá léta v 1. polovici 14. století.

Proboštové sv. Anny

na Újezdě, potom u sv. Vavřince.
Eliáš, kanovník Litoměřický 1298—1301.

Převořiše tamže.

Markéta 1301.

5. Duchovenstvo kostelů kollegiatních.

Kaple Všech Svatých na hradě Pražském.

Proboštové: Oldřich 1295.
Jan, kanovník Pražský 1341—1352.
Děkanové: Albrecht, strýc Petra Glasa 1295
Kanovníci: Křištan kustos 1295.
Herman, kantor 1295.
Vácslav Tausentmark 1342.
Přibislav 1343.
Správce v čas, když nebylo kapituly:
Vácslav Tausentmark před r. 1342.

Kostel sv. Jiří.

Proboštové: Petr syn Podivy 1070—1073
Hostislav, před r. 1337, potom děkan sv. Jiljí.
Kanovníci:

V praebendě Otvojické:

Jan Zlechovec před r. 1321.
Hostislav biskupský official. Zemřel 1347 14. Ledna.
Jan od r. 1347.

V praebendě Kněževeské:

Abel, farář v Hostouni 1294.
Vácslav Křivohlavý 1296.
Prokop před r. 1302.
Tomáš Syřec.

V praebendě Stativnické:

Matěj, rektor škol na hradě.
Vácslav Křivohlavý před r. 1302.
Hostislav z Petrovic, strýc Hostislava něco výše jmenovaného.
Karel, arcijahen Bechyňský, musil se po třech měsících poděkovati.
Hostislav ze Sedlčan 1343.
Wernher.

V praebendě Přílepské:

Jakub, farář v Chuchli 1294.
Beneš.
Štěpán, mistr, asi 1304.
Vácslav, farář v Miličíně.

V praebendě Bohnické:

Tomáš Pater před r. 1296.
Jan Trhoňka, kanovník Olomoucký. Zemřel 1338 10. Pros.
František Wilandův z Prahy, před r. 1342.
Beneš, farář ve Voldušich.

V jahenské praebendě Břežanské:

Vácslav před r. 1307, potomní arcijahen Pražský.
Vlk.
Michal.
Petr z Talmberka.

V jahenské praebendě Bořanovické:

1. Vítek před r. 1294.
2. Mraček
3. Jacek
4. Macek
5. Felklin
6. Vaněk
7. Pešek
8 Ješek
9. Budek.

V podjahenské praebendě Dublovické:

1. Dětřich před r. 1296.
2 Zdislav
3. Oldřich
4. Hostislav
6. Mika
6. Zdislav
7. Přibík.

V podjahenské praebendě Bořanovické:

1. Vavřinec Kočka
2. Bohuněk po r. 1294.
3. Jan Hovorka
4. Přišek
5. Vít
6. Pešlin
7. Michal
8. František Herbordův z Prahy.

Kostel sv. Jiljí.

Proboštové:
Marquard 1238.
Tomáš 1280.
Petr, kanovník Pražský 1311.
Jan, kanovník Pražský 1337—1344.
Děkanové:
Petr 1277.
Řehoř, mistr 1308—1323.
Hostislav, prvé probošt sv. Jiří 1337—1343.
Bartoloměj, kanovník Pražský 1344—1352.
Kanovníci:
Přibek, farář ve Příbrami 1310.
Farářové:
Jan 1293.
Šimon 1308.
Vácslav 1347.

6. Duchovenstvo kostelů farních.

a) **Děkan městský:**

Volkmar 1268.

b) **Farářové:**

U sv. Mikuláše na Starém městě:
Jan, kanovník Pražský a Vyšehradský 1336.

U sv. Linharta:
Petr 1310.
Henning 1316.
František 1338.

U p. Marie na Louži:
Zachan 1268.

U sv. Martina menšího:
František 1332.

U sv Valentina:
Svatoň 1265—1268.
Gotšalk 1300—1319.
Jan.
Vácslav 1341.

U panny Marie před Týnem:
Jordan, kanovník Vyšehradský, od r. 1274.
(Michal syn Jana Schilhera, bezprávný držitel 1274—1283.)
Jindřich, kanovník Vyšehradský 1302. (Od povýšení jeho na děkanství spravovali kostel Týnský vikářové děkanů Vyšehradských.)
(Mikuláš Ebramův, vetřelý farář 1310—1311.)
Donat, co vikář děkanův 1314—1316. Vypuzen násilně 6. Pros. 1316.
František syn Eberlina od Kamene, co bezprávný držitel od 6. Pros. 1316. Řádně stvrzen co vikář děkanův 1325 26. Dub.

U sv. Benedikta:
Ekkart 1268.

U sv Havla:
Šimon, mistr 1301—1308.
Herman, prvé farář sv. Michala, před r. 1311.
Wernher, okolo r. 1338.
Hostislav, kanovník sv. Jiří 1343.

U sv. Michala na Starém městě:
Herman před r. 1311.
Šimon, prvé farář u sv. Havla, před r. 1311.
Petr, kanovník Vyšehradský 1319—1323.

U sv. Martina ve zdi:
Dětleb 1320.
Rynolt 1341.

U sv. Ondřeje (mnichové kláštera Zbraslavského):
Milota 1336.
Jan od r. 1338.

U sv. Jana na Zábradlí:
Jan 1320.

U sv. Vácslava na Zderaze:
Jan 1333.

7. Správcové kaplí.

Sv. Vácslava pod hradem:
Jindřich 1309.

Sv. Lazara:
Mikuláš, převor Zderazský, okolo r. 1346.

Sv. Vavřince na Petříně a sv. Klimenta na Vyšehradě:
Jan z Mělníka, kanovník Vyšehradský 1328.

Registřík.

Předboj 393, 396.

O p r a v y.

Na stránce	5	v řádku	31	místo	*temu*	čti	*tomu.*
„	110	„	12	„	*vojsem*	čti	*vojskem.*
„	225	„	26	slovo	*vedoucí*	buď vynecháno.	
„	305	„	10	místo	*neprvé*	čti	*nejprvé.*
„	333	„	24	po slově	*byly*	vlož	*sud.*
„	386	„	22	místo	*an*	čti	*ani.*
„	435	„	28	po slově	*vzala*	vlož	*ves.*
„	535	„	2	místo	*knižatům*	čti	*knížatům.*
„	537	„	9	„	*zaručeny*	„	*uručeny.*
„	„	„	12	„	*zaručiti*	„	*uručiti.*
„	583	„	28	„	*kterým*	„	*který.*
„	613	„	45	„	*1285—2301*	„	*1285—1301.*

